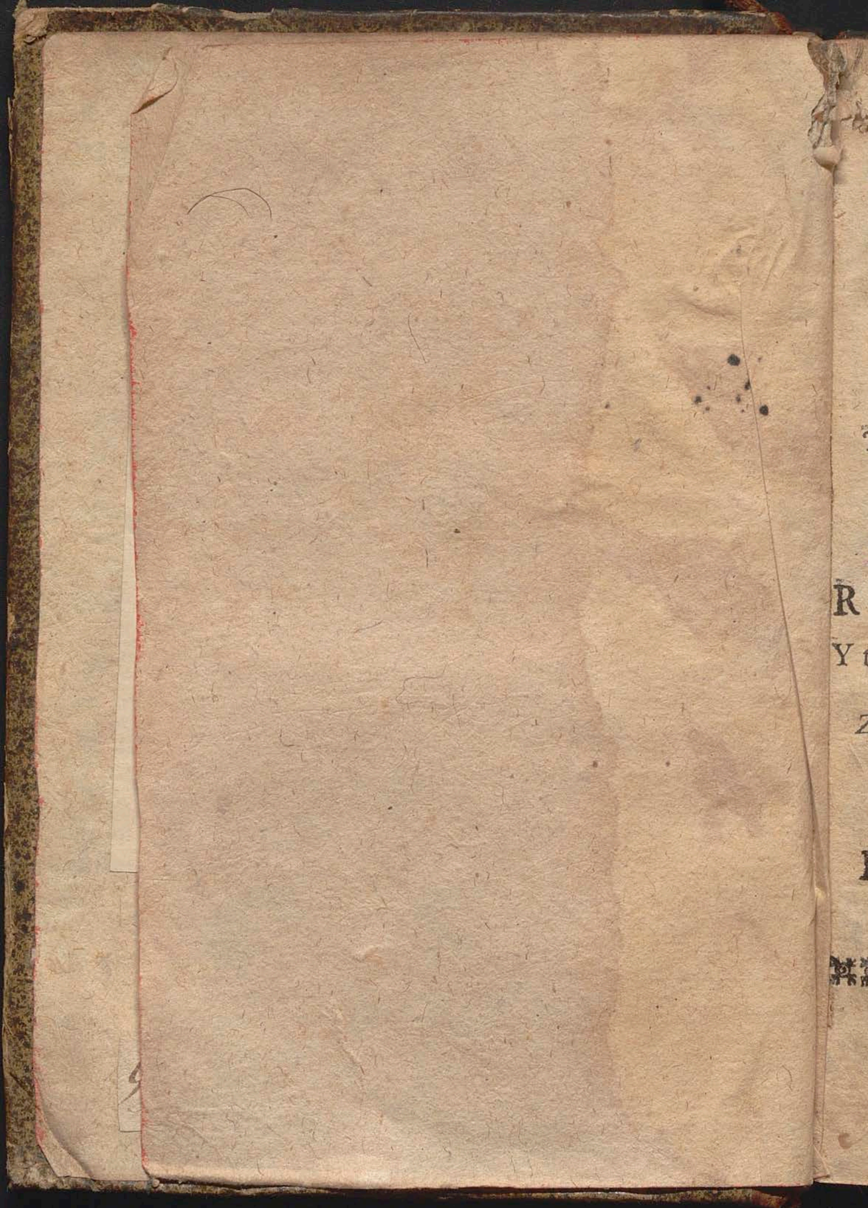

V
B
J
C
42548
I

COMPENDIUM MEDICUM AUCTUM
To iest
KROTKIE ZEBRANIE
y opiſánie Chorob
Ich rożnośći, przyczyn, znákow, ſpoſobow do leczenia.

Tákże rożnych ſpoſobow robienia Wodek, Oleykow, Julepow, Syropow, Konfitur, Máśći, Plaſtrow, &c. y rożnych oſobliwych rzeczy.

NA SIEDM TRAKTATOW
ROZDZIELONE.
Y teraz świeżo przez tegoż Authorá z errorow Typográficznych expurgowáne.

Z przydatkiem oſobliwych Chorob, ták męſkich, iáko y Białogłowſkich, y Dźiećinnych.

Dla większey wygody ludzkiey PRZEDRUKOWANE.

Roku Páńſkiego 1752.

w DRUKARNI
Jáſney-Gory Częſtochowſkiey.

N. Andreae Lipiewic

Authorowie Lekárſcy ktorych Author używał w komponowániu tey Kſiąſzki.

Joannes	Cardilucius.
Joannes	Dolæus.
Joannes Helfricus	Iuncken.
Joannes	Zwelferus.
Joannes Baptiſta,	Ital.
Joannes	Chohfman.
Daniel	Sennertus.
Claudius	Deodatus.
Joannes	Jonſtonus.
Lazarus	Rivorius.
Petrus	Bayrus.
Paulus	Barbette.
Philippus	Grulingius.
Hercules à	Saxonia.
Moyſes	Charas.
Franciſcus	Ranchinus.
Sebaſtianus	Sleſzkowſki.
Joannes	Caſe.
Jsbrandus	Diemerbrocck.
Thomas	Burent &c.

Do

Do Czytelniká.

CZytelniku łáſkáwy, widząc iák wiele rożney Kondycyi ludźi (procz Medykow) báwiących ſię kurácyámi błądźili, ktorzy nie umieiąc rozeznawáć chorob, ich rożnośći, y przyczyn, przeciwne dáiąc lekárſtwá, czym náturę, y chorobę álteruiąc, wielom miáſto pomocy ſzkodźili, dla tych tedy, z ſámey miłośći Chrześćiáńſkiey umyśliłem przed tym (od wielu oſob zacnych proſzony) lubo z pracą, y odwagą wielką podiąć ſię ná uſzczypliwe ięzyki ludzkie to Compendium nápiſáć polſkim ſtylem, dla tego, áby báwiący ſię kurácyámi, y nie máiący po bliſku Medyká, umieli poznáwáć choroby, náczym wſzyſtká rzecz należy, według áxiomá poſpolitego. *Medicus in tantum bene curat, in quantum bene cognoſcit.* Uznána bowiem chorobá káżda, łátwiey uleczona bydź może, y lubom tę pracą podiął dla wielkiey wygody ludźi, ktorey wielu wdźięczni ſą: iednák znáyduie ſię wiele Zoilow krzywym okiem ná cudzą pracę pátrzących, y rozmáićie ſławę bliźniego zazdrośćią uwiedźionych ſzczypiących, ná to mniey dbáiąc, wiedząc iż *virtuti comes eſt invidia*,

dla wygody bliźnich podiąłem powtornie prácą, nie tylko w expurgowániu wielu errorow typográficznych, ále też przydáiąc nowe, y osobliwe choroby, ták męſkie, białogłowſkie, iáko y dźiećinne, y ſpoſoby rożne, do robienia rożnych lekarſtw, y innych ſekretnych rzeczy, káżdemu potrzebnych. Czego niech káżdy w dobrym zdrowiu używa, á ieżeli kto w czym iáki błąd poſtrzeże, niech wybaczy nieudolnośći moiey, y pokryie łáſkáwą roſtropnośćią ſwoią, á Bogá niech zá mną grzeſznym prośi.

Miey ſię dobrze.

W J-

W Jmię Páná náſzego JEZUSA CHRYSTUSA.

Przed ktorym wßyſtko koláno upada, Niebieſkie, Ziemſkie, y piekielne.

Tworco naywyżſzy, y naydobrotliwſzy, zdrowia ludzkiego Dawco, od ktorego wſzelka umieiętność pomnożenie ſwoie, y doſkonáłość bierze, twoiey nieſkończoney dobroći tę lichą pracą moię (ktorąm nie dla prożney chwały moiey, áni dla świátowego zyſku, ále dla pożytku poſpolitego, y wygody ludzkiey, powtornie drukiem wydać umyślił) ſzczerym áffektem oddáię, y ofiáruię: żebrzę záraz miłośiernego Máieſtátu twego, ábyś wſzyſtkim tym, ktorzy tey Kſiążki záżywáć będą, ich zdrowiu, y lekárſtwom pobłogosłáwił, y mnie niegodną kreáturę twoię z łáſki ſwoiey nie wypuſzczał, żeby nayświętſze Jmię twoie, tym więcey wſłáwione áż ná wieki było.

Wykład, ták Chorob, iáko y terminow Lekárſkich oſobliwych.

MEdicamenta Cephalica, Głowie ſłużące lekárſtwá.
Ophtarmica, Ná rożne defektá oczu ſłużące lekárſtwá.
Otaltica, *Acouſtica*, Ná uſzu choroby lekárſtwá.
Odotalgica, Zębow chorobom ſłużące lekárſtwá.
Antidotum, Lekárſtwo broniące od zarázy.
Becobica, Pierśiom ſłużące lekárſtwá.
Cordiaca, Sercu ſłużące lekárſtwá.
Dituretica, Urynę popędzáiące lekárſtwá.
Diaphoretica, Poty pobudzáiące lekárſtwá.
Ememetica, Womity ſpráwuiące lekárſtwá.
Emenagoga, Mieśięczną chorobę zátrzymáną pobudzáiące lekárſtwá.
Nephritica, Nerek rożnym chorobom ſłużące lekárſtwá.
Hydragoga, Lekárſtwá ná puchlinę.
Alexipharmaca, Wſzelkim iádom ſprzećiwiáiące ſię lekárſtwá.
Melanagoga, Meláncholią purguiące lekárſtwá.
Phlegmagoga, Flegmę purguiące lekárſtwá.
Cholagoga. Cholerę purguiące lekárſtwá.
Dejectoria Solutiva, Purguiące lekárſtwá.
Epithema, Mixturá, do powierzchnego przykłádánia.
Anacoloma, Iednoż práwie znáczą.

Catho-

Catholicum, Lekárſtwo ná wſzelkie choroby.
Catharticum, Purguiące lekárſtwo.
Alexiteria, Truciznom ſprzećiwiáiące ſię lekárſt:
Diaclíſma Gargariſmus, Płokánie ná rożne zębow, y uſt choroby.
Stupha, *Sudatoria*, *Laconica*, Wánny pocące.
Hyſtericum, Lekárſtwo ná máćiczne choroby.
Bozoardica, Lekárſtwá táiemne moc máiące ná oſobliwe choroby.
Corroſivum, To ieſt trawiące, álbo gryzące.
Incarnativum, Pod ktorym ćiáło nárasta.
Aperitivum deopilativum, Lekárſtwo wnętrzne obſtrukcye otwieráiące.
Antibeclicum, Lekárſtwo ná opádnienie z ćiáłá.
Bocheta, Wárzenia rożnych *ſpecies* z remánencyi od Dekoktu pozoſtáłych.
Dropaces, Ieſt rodzay plaſtrow. (by.
Coſmeticum, Do czyſzczenia twarzy rożne ſpoſo-
Arthetica. Boleniu w ſtáwách ſłużące lekárſtwá.
Opiata, *Hypnotica*, Spániu ſłużące lekárſtwá.
Carminativa, Wiátry poruſzáiące lekárſtwá.
Anodina, Bol uśmierzáiące lekárſtwá.
Cardialgica, Zołądkowi ſłużące lekárſtwá.
Collirium, Lekárſtwo ná oczy.
Amulotura, Lekárſtwo powierzchowne, broniące od zarázy.
Dicatetica, Lekárſtwo w ktorym według opiſánia ieść, y pić trzebá, (ſłądku.
Abſorbentia, Tłumiące zbytnie fermentácye w żo-
Policbreſtum, Wielu chorobom ſłużące lekárſtwá.

Ptarmicum, Kichánie ſpráwuiące lekárſtwo.

Narcoticum, Spánie, álbo głowy pomieſzánie ſpráwuiące.

Errhinum, Do noſá ſłużące lekárſtwá.

Pneumaticum. Płucom ſłużące lekárſtwo.

Criſis, Walczenie nátury z chorobą.

Abſceſſus, Zebránie ſię máteryi, alias wrzod.

Luxatio, Wywinienie członká ze ſtáwu.

Ulcus, Wrzodowáta ráná, ktorey ſą rożne rodzáie, to ieſt, *Ulcus ſordidum*, *Lividum*, *Calloſum*, *Sinuoſum*, *Verminoſum*, *Varicoſum*, *Fiſtuloſum*, *Cancroſum*, *Ulcus cum oſſis carie*.

Bubo, Dymnicá, ktorey rożne ſą rodzáie, iáko to proſta, álbo zwyczáyna, iádowita, powietrzna to ieſt, w powietrzách ſię wydáiąca, tákże w Dworſkiey chorobie.

Phygetlon, álbo *Panus*, Ieſt nábrzmiáłość iáko guz, wydáiący ſię ná ſzyi, oſobliwie po gorączkách.

Furunculus, álbo *Dethen*, Ieſt wrzod kończáty, drzeń máiący czerwony, boleiący, poſpolicie Czyrkiem zowią.

Parotis, Ieſt guz wydáiący ſię zá uſzymá.

Paronychia, Zanokćice.

Perniones, Są guźiki, álbo nábrzmiáłośći twárde, zimie oſobliwie robiące ſię ná piętách, ná pálcách u nog, y rąk.

Carbunculus, Kroſtká iádowita czarna, álbo śina, nayczęśćiey w powietrzu wydáiąca ſię.

Eryſipellas, Roża, álbo zápalenie częśći ktorey ćiáłá.

Herpes

Herpes, álbo *Formica*, Ieden bywa proſty, názywa ſię *Militaris*, drugi *Exedens*, álbo *Ferus*, ieſt nábrzmiáłość ſzeroka, twárda, boleiąca, y pąląca iák ogień.

Scirbus, Ieſt nábrzmiáłość twárda bez bolu, álbo martwy wrzod ná wątrobie, álbo śledzionie rodzący ſię.

Cancer, álbo *Carcinema*, Rák.

Scabies, Párchy, ktorych ſą rożne rodzáie.

Malum mortuum, Párchy śine, álbo czarne, ná łyſtách oſobliwie wydáiące ſię, nie boleiące.

Phlictenæ, Są pryſzczki wydáiące ſię po ćiele.

Sudamina, Są kroſteczki podobne proſu.

Strones vel Chirones, Są kroſteczki, ktore ſię rodźić zwykły ná dłoniách, y ná podeſzwách w ktorych náyduią ſię robaczki.

Vari álbo *Ienthi*, Guźiczki, wydáiące ſię po twarzy, podobne konopnemu naśieniu.

Epinyctides, Pryſzczyki, dobrowolnie w nocy oſobliwie wydáiące ſię śine, álbo czarne, z zápąleniem, y bolem wielkim.

Alphus álbo *Merphæa*, Mákuły wielkie, wydáiące ſię po ćiele, czáſem czarne, czáſem białe.

Leuce, Ieſt plámá wielka, wydáiąca ſię ná ćiele, przy ktorey włoſy náturálne wypadáią, á inne podobne wełnie wyraſtáią, táż plámá ma humor w ſobie wilgotny.

Impetigo, *Lichen*, Liſzáię.

Gutta roſacea, Twarzy czerwoność kroſtáwa.

Strumæ ſeu Scropulæ, Bole, gardźiołá wiel-

kie bywáią *ſimplices & cancroſæ.*

Ganglion, Ieſt tumor twárdy, álbo guz martwy, rodzący ſię ná kości u rąk, u nog &c.

Verrucæ, Brodawki, ktorych bywa czworáki rodzay, to ieſt, *Penſiles*, álbo *Acrochordenes*, *Thymia*, *Seſſiles*, álbo *Mermeciæ*.

Clavi, Są wyroſłości twárde ná palcách, u nog, y ſtopách, z otárćia obuwiem rodzące ſię, czáſem boleiące.

Callus Ieſt twárdość ná dłoniách od roboty, álbo ná podeſzwách u nog rodząca ſię, nieboleiąca.

Aneuriſma. Ieſt nábrzmiáłość miękka, ktorą gdy pálcem przyćiśnie umyka ſię.

Varin, Ieſt powikłánie, álbo pozbiegánie ſię żył, z ktorych gdy ſię iedná otworzy, záledwie krew ſię uſtánowić może.

Elephantiaſis Arabum, Ieſt nábrzmiáłość nog, przytym śinośc, álbo czarnośc, czáſem rány wrzodowáte.

Lepræ Satiriosis, Ieſt nábrzmiáłość cáłego ćiáłá wrzodowáta, ieſt iey rodzáiow kilká.

Lentigines, Są mákuły, álbo plámy Szocewicy podobne ná twarzy, ná pierśiách, po rękách, wydáiące ſię, tym ktorzy żołty włos máią, ſą poſpolite, názywáią ie piegámi.

Ephelides, Są mákuły ciężárnym białogłowom ná czele, ná ſkroniách, ná iágodách, wydáiące ſię ſzárego koloru.

Navimaterni, Známioná dźiećiom poſpolite, ktore z imáginácyi Mátki płodowi przydáią ſię, bywáią rożne.

Macu-

Maculæ infantum volaticæ, Są mákuły czerwone, álbo purpurowe, niemowlątkom tu owdzie po ćiele wydáiące się.

Maculæ Hepaticæ, Ofutká.

Pruritus corporis, Swierzbienie ćiáłá.

Malus odor, To ieſt ſmrod, álbo z cáłego ćiáłá potem wychodzący, álbo z pod pach, albo niżey, álbo z nog, iáko ſię częſto tráfia.

Area, Włoſow opádnienie, dwoiákie bywa, iedno názywa ſię *Alopecia*, drugie *Ophiofis*.

Tinca, Kiedy włoſy ſztukámi od nieiákich robakow podgryżione wypadáią.

Porrigo Furfuratio, Łupierze z głowy.

Plica, Kołtan, ktorego ſą rożne rodzáie.

Gangrena ſeu ignis S. Antonij, Ieſt zápalenie bárdzo wielkie rány, z korrupcyą ćiáłá.

Sphacellus, Zmartwienie, y oczerniáłość ćiáłá, ktore poſpolićie odrzynáią bez bolu chorego.

Cephalalgia, Bol głowy.

Coma ſomnolentum, Spánie uſtáwiczne.

Cataphora, *idem*.

Vertigo: Zawrot głowy.

Delirium, Szaleńſtwo w ktorym fántázya, y *ratiocinatio* pomieſzáne bywáią.

Phrenitis, Ieſt ſzaleńſtwo uſtáwiczne, y długie, pochodzące z zápalenia membran mozgowych, z gorączką uſtáwiczną.

Melancholia, Ieſt ſzaleńſtwo od fántázyi meláncholiczney pochodzące, z boiáźnią, y ſmutkiem.

Mania

Mania, Iest szaleństwo długie, w ktorym śmiałość, y srogość bez gorączki bywa.

Rabies, Iest szaleństwo pochodzące z ukąszenia lubo wilká, lubo psá wściekłego, lubo innych bestyi iádowitych.

Coma vigil, Iest skłonność ustáwiczna do snu, spáć iednák chory nie może.

Lethargus, Spánie głębokie.

Paralysis, Paraliż.

Spasmus seu Convulsio, Kurcz, álbo ściągánie żył lubo muszkułow, álbo *tendinum*.

Incubus, Duszenie nocne.

Catalepsis, Zmartwienie nagłe cáłego człeká.

Epilepsia, Wielka chorobá.

Carus, Spánie bárdzo głębokie.

Apoplexia, Nagła śmierć.

Hordeolum, Ięczmyk ná powiece.

Grando, Guzik ná powiece, tu owdzie rucháiący się.

Phtiriasis, Wszy w powiekách między włosámi.

Encanthis, Iest nárośnienie chrzęstki w kąciku oká od nosá.

Egilops, Ięst guzik wyrosły między okiem, á nosem.

Unguis & sagitta, Iest błoneczká żyłowáta białáwa, ktora od większych kącikow oczu wychodźi, y rozszerza się po nich czásem y zrzenice zákrywa.

Suffusio, Iest zrzenice od humoru zgęstnionego zásłonienie.

Obau-

Obauditio, Niedosłyszenie.
Ozana, Wrzod zágniły w nośie.
Polypus, Guzik w nośie wyrosły.
Hæmorrhagia narium Cieczenie krwi z nosá.
Gravido, Iest ustáwiczne spływánie z głowy do ust humoru wodnistego, przy ktorym bywa częste kichánie.
Rutrula Batrachus, Zábá pod ięzykiem.
Oris tortura, Pułtwarzy záráženie.
Pryalismus, Częste plucie bez kászlu.
Aphtæ, Krosty czerwone po wárgách wydáiące się.
Gurgulionis luxatio, Ięzyczká nábrzmiáłość, y upádnienie.
Angina, Wrzod, álbo zápalenie, lubo nápuchnienie w gárdle.
Strumæ Bronchocele, Bole ná gárdłách.
Peripneumonia, Płuc zápalenie z gorączką, z kászlem, y z duszność. ią.
Phtisis, Zránienie płuc, zkąd suchoty nástępuią.
Pleuritis, Iest zápalenie błonki źiebrá pokrywáiącey, Pleurk zwáney.
Empyema, Iest zebránie máteryi *in cavitatem thoracis*, to iest pod pierśi.
Asthma, Dycháwicá, ktorey iest kilká rodzáiow, to iest, *Ortophnææ*, *Dysphnææ*.
Hæmoptysis, Plućie krwią z kászlem.
Cordis palpitatio, Drzenie sercá.
Anorexia, Potraw obrzydzenie, y niechęć do iedzenia.
Canina appetentia, Ustáwiczna chęć do iedzenia, á

choć

choć ustáwnie ie, náieść się przećię niemoże
Bulimos, álbo *Bulimia*, Wielka chęc do iedzenia, czásámi przypadáiąca.
Pica álbo *Malatia*, Apetyt do rzeczy nie zwyczáynych, y zdrowiu szkodzących.
Singultus, Szczkawká.
Ructus, Odrzygánie, ktore bywa czásem kwáśne
Rugitus, Hurkotánie po kiszkách.
Cholera, Womity gwałtowne.
Hernia intestinalis, *Ramex Ruptura*; Iest opádnienie kiszek do słábizn, á pod czás y do moszen.
Hubonocele, Guz, álbo twárdość w słábiznie.
Iliaca passio, Párćie, álbo bol bárdzo ćięszki w kiszkách ćieńszych z womitámi przydáiący się.
Colica, Kolká, álbo párćie w żywoćie.
Lienteria, Biegunká, w ktorey nie strawne potráwy wychodzą stolcem.
Diarrhæa, Biegunká długa, w ktorey humory rożnego koloru wychodzą stolcem.
Dysenteria, Krwáwa biegunká.
Tenesmus, Wydymánie.
Hydrops, Puchliná, troiáka bywa, to iest, *Ascites*, *Tympanites*, *Anasarca*.
Icterus, Zołta chorobá.
Atropia, Opádnienie z ćiáłá.
Icterus niger, Czarna żołtáczká.
Hypochondryaca passio, Hipochondrya.
Scorbutus, Szkorbot.
Rheumatismus, Bol w stáwách, tám y sám przechodzący.

Diabe-

Diabetes, Uryny zbytnie odchodzenie.
Ischuria, Uryny zátrzymánie się, ták, że nic odchodźić nie może.
Stranguria, Uryny trudne upuszczánie, kroplámi z bolem, y rznięćiem.
Dysuria, Uryny zápaloney trudne upuszczánie.
Mictus cruentus, Krwáwy mocz.
Salacitas, *Priapismus*, *Satyriasis*, Są choroby ktorych nie należy po polsku wyłożyć.
Gonorrhaea, *Seminis invita profusio*.
Hydrops uteri, Máćice puchliná.
Inflatio uteri, Rozdęćie Máćice.
Inflammatio uteri, Zápalenie Máćice.
Mensium suppressio, Zátrzymánie mieśięczne.
Mensium decoloratio, Mieśięczne odchodzenie odmienne.
Gonorrhaea mulierum, Mieśięczne białe ustáwiczne odchodzenie.
Febris alba, *morbus virgineus*, Cerá bláda Pánieńska.
Hysterica passio, *Suffocatio uteri*. Zádußenie máciczne, w ktorym rożne przypadáią symptomátá.
Furor uterinus, Szaleństwo białey płći z pewney przyczyny pochodzące.
Mola, płod fałszywy, álbo fałszywe zástąpienie.
Arthritis, Bol w stawách co pedogrą, Chirágrą názywáią.
Luces venerea, *Lepra Arabum*, Dworska chorobá.
Crusta lactea, *Achores Favi*, Są rodzáie krost, álbo

stru-

ſtrupow rodzących ſię ná głowie dźieći.
Lapra Judæorum, Párchy.
Eſchara, Strupy.
Hemicrania, Puł głowy bolenie.
Hidrocephalus, Głowy opuchnienie.
Pupula, Węgry.
Nyctalopia, Kurza ślepotá, to ieſt, że chorzy przy świecy nic nie widzą.
Variolæ, Oſpá, *Morbili*, Odrá.
Noli me tangere, *Carcer occultus*, Guz, álbo wyrośliná twárda, nákſztał martwey koſtki.
Anthrax, Bolączká ná plecách.
Phlegmonæ, Roża, álbo zápalenie z opuchliną.

Pytánie. Zkąd náyczęśćiey rodzą ſię choroby znácznieyſze w ćiáłách ludzkich.

Odpow. Náyczęśćiey ze złey dyſpozycyi przednieyſzych członkow wnętrznych, to ieſt, Wątroby, y Sledźiony. Jeżeli bowiem śledźiony ákcya w czym poſzwánkuie, rodzą ſię ztąd dwoiákie choroby, Jedne z ſłonego, y kwáśnego, zbytnie grubego humoru. Drugie, z ſłonego, y kwaſkowátego bárdzo ſubtelnego, ktory názywa ſię *volatilis*.

Kiedy álbowiem ſłone, y kwáśne *Succi* w śledźionie nie dobrze wyczyſzczone, y rozrzedzone będą, z nich też nie wiele *Spiritus fermentantis* urodzić ſię może.

Gdy záś rzadkie, y bárdzo ſubtelne pomienione

nione *ſucci*, w śledźionie dla iey przyczyny wygotowáne będą ná ten czás názbyt oſtre, iádowite, ſzczypiące, y wiele *ſpiritus fermentaceos* rodzące znáyduią ſię, zkąd według rożnośći ich rożne choroby powſtáią álbo rodźić ſię zwykły.

Jezli śledźioná ſłába będźie, álbo ſáma przez ſię, álbo z álimentow iey przećiwnych, álbo z inney iákieykolwiek przyczyny, ná ten czás kwaſkowátey, ktory w niey excoqvuie ſię *ſuccus*, nie dobrze ſię rozrzadzáiąc, nábywa należytey ſubtelnośći. Lecz gruby, to ieſt, *tartareus & terreus* zoſtáie, ktory ośiáda nie tylko w porách śledźiony, lecz y w pobliżſzych częśćiách w ktorych dla grubey, y lipkiey ſwoiey konſyſtencyi uśiádáiąc, one zátyka, zkąd śledźioná nábrzmiewa, z ktorey wiele chorob pochodźi.

Oprocz tego, zoſtáiący w niey *ſpiritus* że ſię nie należyćie wzburza álbo fermentuie, y roſchodźi, lecz śćiśniony w śledźionie, y około niey, gdy nie co trochę wzburzy ſię, cáłą śledźionę, oraz przyległe częśći rozdyma, y rozćiąga, z czego wiele wiátrow z odrzygániem z morzyſkámi, z śćiſkániem bokow Hypokondrya zwánych wzbudza: á z tey przyczyny rodzi ſię Hypokondrya.

Do tego złego przykłada ſię też zła dyſpozycya *Paticreatis*, ktora pochodźi ze krwi, y humorow w śledźionie zepſowánych, te bowiem przez árterye do niey przechodzą, zkąd ſwoy humor źle trawiąc, czyni go názbyt ſłonym,

ćierpkim, y kwáśnym, zkąd częśćią *in ipso Pancreate* wielkie obstrukcye spráwuie, y iego ákcyą álteruie, zátym rodzą się rożne obstrukcye, *in vasis lacteis in mensenterio & glandulis eius* zkąd się wiele rozmáitych rodzi chorob.

Krew záś dla defektu skutecznego, y należytego *fermentum*, y dla szczupłego rodzenia się duchow, zostáiąc gęstą, spráwuie ćiáłá oćiężáłość *Scyrrhos*, to iest martwe wrzody ná wątrobie, álbo śledzionie, Dycháwice, Głowy pomieszánie, niespánie, Szkorbot, y Artetyczne choroby.

Toż też trzymáć się ma o wątrobie: ieżeli bowiem z iákieykolwiek przyczyny będźie oźiębiona, y *succum lienis per ramum splenicum allatum* nie mogąc sposobnie trawić, gdy się zmiesza ze krwią w żyłách zostáiącą, do ktorey kiedy w znáczney częśći będźie przymięszány *Succus Sulphureus*, ná ten czás *fermentum* należyte bydź nie może, dla czego *chylus* niemiawszy dobrey konkokcyi do przyszłey w sercu fermentácyi nie dobrze exkokwowány bywa, zkąd w sercu krew nie dobrze wygotowána rozchodźi się do żył, rzadka, wodnista, ktora potym *in vasis* y miękkich częśćiách w wodę się obraca, ktorą cáłe ćiáło nápełniáiąc, rodźi puchlinę *Anasarca* zwána, w ktorey bywa wielkie prágnienie, dla niestrawionych pártykuł *in sero* zostáiących, y ze krwią nie dobrze pomięszánych ktore oraz *cum succis salivalibus*, podobne te

sło-

ſtonemi do uſt y podniebienia ſpływáiące, ſuchą vellifikácyą, uſtáwiczne prágnienie ſpráwuie.

Jeżeli záś wątrobá będźie goráca y ſłába, ná ten czás ze krwi *Sulphureos & Oleaginoſos ſpiritus* z śiebie wydáiąc wiele ich bárdzo wznieca, ktoremi moc kwaſkowátego humoru do fermentácyi należytego od śledźiony pochodzącego zátłumiona bywa, zkąd gdy ſłábe będźie *fermentum*, rodzą ſię rożne choroby, to ieſt, Inflámmácye, gorączki, *Febres putridæ* zwáne, y inne z gorącośći pochodzące choroby.

Gdy záś będźie zbytnia fermentácya, rodzą ſię tákże rożne choroby, iáko to Cholerá; womity uſtáwiczne, Zołtáczká, biegunki krwáwe z morzyſkámi, y tym podobne.

Tákże obſtrukcya; to ieſt, zátkánie porow wątroby humorámi grubemi, gdy *fermentum* potrzebnego, y dyſtrybucyi ſpoſobney onegoż nie czyni ze krwią, w rożne wprowadza choroby, *à cruditatibus* pochodzące.

R E G E S T R.

Y wykład Ziol, ktore ſą w poſpolitſzym używániu do rożnych lekarſtw.

ABrotanum mas.	Boże drzewko.
Abſinthium Ponticum,	Piołunek Rzymſki.
Abſinthium vulgare,	Piołunek poſpolity.
Acetoſa,	Szczaw.
Acetoſella Alleluia,	Záięczy Szczawik.

Agrimonia, Rzepik.
Alchimilla, Stellaria, Przewrotnik.
Alkekingi, Chalicacabus, Zydowſkie iayká.
Alſine, Morſa galina, Kuroslep.
Althæa Ibiſens, Slaz wyſoki.
Anagallis, Muſzeſtrze.
Anethum, Koper ogrodny.
Artemiſia, Bylicá.
Auricula muris, Myſze uſzká
Aſarum, Kopytnik.
Apium, Selery.
Attriplex, Łobodá.
Ariſtolochia tenuis, Kokornák ćienki długi.
Inſze dwá rodzáie *Ariſtolochiæ* nie roſną u nas.
Aniſum, Hányſz.
Angelica, Dzięgiel.
Archanaſia Tanacetum, Wrotycz.
Acorus, Calamus, aromaticus, Tátárſkie ziele.
Arnogloſſa Plantago, Bábká.
Anthos, Kwiát rozmárynowy.
Argentina, Srebrnik.
Auri Salix, Złota wierzbá.
Agaricus, Modrzeiowa gębká.
Allium, Czoſnek.
Aquilegia, Orlik.
Amaranthus, Szárłac.
Aſparagus, Szpárág.
Balſamina Siſibriũ aquaticũ. Rzerzuchá wodna.
Baſilicum, Bázyliká większa.
Becabunga, Bobownik.

Beto-

Betonica,	Bukwicá.
Borags,	Borak źiele.
Brune urſina,	Barſzcz ogrodny.
Bus loſſum,	Miodunká, wołowy ięzyk.
Burſa paſtoris,	Tobołki álbo káletki.
Barbara jovis,	Roiownik.
Balſamita,	Wodna miętká.
Bardana major,	Łopian wielki.
Barba aaron,	Obraſki źiele.
Biſmalva,	Slas ogrodny.
Brionia,	Przeſtęp.
Beta,	Cwikłá.
Buftalmus,	Wołowe oko.
Betula,	Brzozá.
Bellis,	Stokroć.
Beſtorta,	Wężownik.
Calaminta,	Miętá ná ſkáłách roſnąca.
Capillus veneris Adiantum,	Włoſki.
Caprifonum,	Powoy wonny, przewierćień.
Centaureum minus,	Centurya.
Cardiaca,	Serdecznik.
Carduus Benedictus,	Bernardynek.
Carduus Mariæ,	Oſtropeſt, oſet wielki.
Cerefolium,	Trybulá.
Ceto-ach ſcolopendria,	Jeleni ięzyk.
Chamedris,	Ozánká ptaſzczoczká.
Cyanos,	Bławat.
Chamæpithis, Jva arthetica,	Powietrzne źiele.
Chamomilla Romana,	Rumienek włoſki.
Chamomilla,	Rumienek ogrodny.

Cetula fœtida,	Psi Rumienek.
Chelidonium,	Iáſkołcze ziele.
Cechoreum,	Podroznik.
Cicuta,	Swinia weſz.
Cochleariæ,	Rzezuchá biała.
Conſolida, regalis,	Oſtroſzki.
Conſolida major,	Zywokoſt.
Conſolida Saracenica, Virga aurea,	Prośiána włoć.
Cuſcuta,	Kániná przędza.
Cinoglosſum,	Psie ięzyczki.
Ciparisus, Abrotanum fœmina,	Cypris ziele.
Carlina,	Oſet niſki, Záięcza rzepká.
Carvi,	Kmin polny.
Cataputium majus,	Kátáputium.
Cataputium minus,	Skoczek.
Cardopatium,	Dźiewięśil.
Caput Monachi,	Mlecz mniſki.
Canda Equina, Equiſetum,	Przęſlká.
Craſſula major, Tabaria,	Wronie máſło.
Centinodia, Poligonum,	Sporyſz.
Crepium,	Skrzyp.
Celendula, Caltha,	Nogietek.
Carthamus,	Krokos.
Cinosbatus.	Z pod roży polny owoc koralowy.
Dictamus Creticus,	Dyptan Kreteńſki.
Dictamus albus, Fraxinella,	Dyptan.
Dancus,	Polna márchew.
Datura,	Száley wielki, z ſzyſzkámi wielkiemi.
Ebulus,	Hebd.
Endivia ſativa,	Endivia ogrodna.

Endi-

Endivia silvestris, Sonchus, Mlecz.
Epithimum, Ziele zamorskie purguiące.
Eupatorium Arabum, Ageratum, Zeniszek.
Euprasia, Swieckie ziele.
Eringium, Mikołáiek.
Eupatorium Avicennæ, Sadziec.
Enula campana, Oman.
Eruca, Biała gorczyczá.
Esula minor, Sosnká.
Esula major, Titimalus, Románowe ziele.
Farfara, Tussilago, Podbiał.
Fæniculum, Koper włoski.
Filipendula Saxifragia rubra, Tesenik.
Fragaria, Poziomkowe ziele.
Fraxini folia, Iesionowe liście.
Fumaria, Polna rutá.
Flammula, Iáskier.
Fænum Græcum, Idem.
Filixi mas & fæmina, Páproć sámiec, y sámicá.
Fabaria, Bobownik.
Fraxinella, Dyptan biały.
Galega, Ruta Capraria, Kozia Rutá.
Geranium Herba roberti, Zoráwie noszki.
Gratiola, Koni trud.
Gentiana, Goryczká.
Garyophillata, Kuklik.
Genesira, Zanowice,
Galeopois, Pokrzywá martwa.
Hedera arborea, Bluszcz po drzewách się pnący.
Hedera terrestris, Konrádek Bluszcz ziemny.

Hepatica alba,	Dźiewięćiornik.
Hepatica nobilis, Trifolium aureum.	Troiánek. Wilcza stopá.
Hepatica fontana, Lichen,	Lisząiec.
Hepatica stellaris, Matrisilva,	Wątrobne źiele.
Herniaria, Millegrania,	Zábie gronká.
Herminium vulgare,	Zwieśionosek.
Hyostiamus albus,	Száley biało kwitnący.
Hipericon,	S. Ianá źiele.
Hyssopus,	Hisop.
Helleborus albus,	Ciemierzycá biała.
Helleborus niger, Veratrum,	Ciemierzycá czarna.
Herba S. Petri,	Comunicá.
Herba Peralisis, Betonica alba,	Bukwicá biała.
Herba ventilacea,	Dźień, y noc.
Jllecebra, Crastula, Thelepium,	Tłustosz.
Jris illirica,	Kosaciec.
Jreos,	Fiałkowy korzeń.
Jancus,	Sitowie.
Juniperus,	Iáłowiec.
Jmperatoria,	Mistrzownik.
Iasmonum,	Iázmin.
Keiri Leucoium,	Fiołki żołte.
Lactuca,	Sáłata.
Lauri folia,	Bobkowe liśćie.
Levisticum,	Lubczyk.
Lugustrum,	Ligustr.
Linaria,	Lenek.
Lupusculi:	Wierzchołki chmielowe.

Laure-

Laureola, Wilcze łyko.
Lappa major, vide *Bardana*.
Lapatum acutum, Kobyli ſzczaw.
Lilium, Lilia.
Lilium Convallium, Konwália.
Levandula, Lewándá.
Lingua avis, Naśienie leśionowe.
Lenc, Rząſá.
Labrum veneris, Oſet wielki z ſzczotkámi.
Majoronna, Máieran.
Malva, Slaz zwyczáyny.
Malva arborea, Slaz rożowy.
Matruſium album, Szántá biała.
Marum, Máieran Kreteńſki.
Marum Siriacum, Máieran Syryiſki.
Matricaria, Máruná.
Mellelotus, Noſtrzeg.
Meliſſa citrata, Meliſſophium, Meliſſá cytrynowego zapáchu.
Menta, Miętá.
Menta criſpa, Miętá kędźierzáwa.
Menta Saracenica, ſeu Græca, Márzymiętá, álbo Piwonia.
Mentaſtrum, Kobyla miętá.
Mercuriales, Sczer.
Metercum, vide *Laureola*.
Millefolium, Krwáwnik.
Morbus diaboli Czártowe źiebro.
Melliſſa ſilveſtris, Kádźidło źiele.
Meu, Oleśnik.

Mandoagora,	Pokrzyk.
Molum ſolis,	Wroble proſo.
Mora Celſi,	Leżyny.
Mora rubi,	Máliny.
Muſus uſneæ,	Mech rożny.
Naſturtium aquaticum,	Rzeżuchá wodna.
Naſturtium hortenſe,	Rzeżuchá ogrodna.
Nicotiana,	Tutoń.
Nummularia,	Pięniężnik.
Nimphæa alba,	Grzybienie biało kwitniące.
Nimphæa lutea, Nenofar,	Grzybienie żołto kwitnące ná ſtáwách.
Nigella,	Czárnuſzká.
Napellus,	Omięg.
Nepeta,	Kotcza miętá.
Origanum vulgare,	Lebiodká.
Origanum Cretenſe,	Lebiodká kreteńſka.
Ononis,	Liśi ogon.
Orchis,	Popie iayká.
Papaver,	Mák.
Papaver erraticum,	Máczek polny.
Parietaria, Helxine,	Pomurne źiele.
Paris, Uvaverſa, Lupina,	Ledná iágodá.
Paſtinaca Sylveſtris,	Páſternak polny.
Pentaphilum, Quinq; folium,	Pięćiornik.
Perſoliata,	Pępownik, Obieży świát.
Perſicaria Pulicaria,	Rdeſt.
Perſici folia,	Brzoſkwiniowe liśćie.
Petroſellinum,	Pietruſzká.
Pimpinella, Germanica,	Biedrzeniec mnieyſzy.

Pimpi-

Pimpinella, Italica, Sanguisorba,	Sowia strzáłá.
Platago major, vide *Arnoglosum.*	
Plantago minor,	Iężyczki.
Poligonum, Centinodia,	Sporysz.
Polium Creticum,	Poley kreteński.
Portulaca,	Kurza nogá.
Potentilla, Anserina,	Gęśie źiele.
Prunella,	Głowienki.
Pulegium,	Połey.
Pulmonaria, arborea muscosa,	Płucnik.
Pulnovaria, maculosa,	Miodunká.
Pyrola,	Gruszyczká.
Pæonia,	Piwonia.
Prassium, vide *Marrubium.*	
Pilosella,	Niedospiałek.
Polipodium,	Páproć dębowa.
Palma Christi,	Rączki.
Paretrum,	Zębowe źiele.
Petasites,	Powietrzne źiele.
Rosmarinus,	Rozmáryn.
Rutta,	Rutá.
Rutta muraria,	Skáłna rutá.
Rossolis, Rorella,	Rośiczká.
Sabina,	Sáwiná.
Salvia hortensis,	Száłwia.
Salvia Romana,	Száłwia Rzymska.
Salvia minor, Cruciuta,	Száłwia mnieysza.
Soldanella,	Kápustá morska.
Salvia Silvestris,	Száłwia polna.
Sanicula,	Zankieł.

Saponaria,	Mydlnik.
Saturegia,	Cząber.
Sexifragia, alba,	Złomikámień.
Scabioſa,	Polna Dryakiew.
Seolapendria, vide	*Cetarach.*
Scordium,	Czoſnkowe źiele.
Sedum majus,	Roſchodnik więkſzy.
Sedum minus,	Roſchodnik mnieyſzy.
Sedum arborum, rosnący.	Roſchodnik ná drzewách
Santonicum,	Cytwarowe naśienie.
Sena folia,	Senes.
Senecio,	Przymiętowe źiele.
Serpillum,	Máćierzanká.
Solanum,	Pśinki.
Sigillum Salomonis,	Kokorzyczká.
Satyrion,	Liśie iayká.
Scariola,	Dźiki mlecz.
Sarpentaria,	Wężownik.
Stecbas citrinum,	Koceznki żołte.
Scrophalaria,	Trędownik.
Samſuccus, vide	*Maleranna.*
Spinachia,	Spinak.
Synapis,	Gorczycá czarna.
Spica levandula,	Lewándá.
Tormentilla,	Kurze źiele.
Trifolium,	Konik.
Tutimalus,	Románowe źiele.
Tapſus barbatus, Verbaſcus,	Dźiewánná.
Trifolium fibrinum,	Wodny ſzczaw.

Tribu-

Tribulus aquaticus, Wodny orzech.
Tamariſcus, Támáryſzek.
Tanacetum, vide *Athanaſia*.
Tarexacum, Mlecz niſki.
Thymus Serpillum Romanum, Dźięćielnicá. Szmer włoſki.
Tunica, Gwoźdźiki ogrodne.
Tuſſilago, Podbiał.
Valeriana, Phu majus, Kozłek.
Verbena, Koſzyſko.
Veronica, Przetácznik.
Vinca pervinca, Bárwinek.
Violaria, Fiałkowe liśćie.
Virga aurea, vide *Conſolida Saracenica*,
Vrtica, Pokrzywá.
Vngula cabalina, Podbiał wielki.
Volubilis, Powoy.
Vſnea, Mech.
Verbaſcus, Dźiewánná.
Vlmaria, Barba Capryna, Koźia brodá.

Náuki o krwi puſzczániu.

To ieſt, opiſánie żył do krwi puſczánia należących, z okolicznośćiámi, y przeſtrogámi.

PRzez ſrzodek czołá idźie żyłá, z ktorey krew puſzczána bywa ná zápalenie oczu, y płynienie z nich, ná bol głowy, ná ſzaleńſtwo, ná trąd po twarzy.

Zyły

Zyły ná obudwu ſtronách ſkroni podle czołá, otwieráne bywáią ná bol w uſzách, ná płynienie máteryi ropiſtey z oczu.

W kąćikách obudwu oczu, żyłki ſubtelne, otwieráne bywáią ná przeczyſzczenie oczu, ná zátrzymánie humorow, do nich ſpadáiących, ná ſpędzenie bielmá, álbo inney ſkázy z oká, tákże ná wywrocenie álbo nábrzmiáłość, y zápalenie powiek.

W obudwu uſzách we wnątrz ſą żyłki ſubtelne, te otwieráne bywáią ná drzenie głowy, ná ſzum, y piſk w uſzách, ná głuchotę niezáſtárzáłą.

Ná ſámym końcu noſá żyłká otwierána bywá ná oćiężáłość głowy, lecz rzadko ią u kogo znáć, przeto też rzadko ſię tráfia otwieráć ią.

Dwie żyły záraz zá uſzymá, otwieráne bywáią dla nábyćia pámięći, dla oczyſzczenia twarzy od wſzelkich zmaz.

Zyły zoſtáiące ſpodem ná wárgách, otwieráne bywáią piiawkámi ná wrzody, uſt, y dźiąſeł, ná ſpuchnienie, y opryſzczenie onychże.

Zyły zoſtáiące pod ięzykiem, *Venæ raninæ* zwáne, otwieráne bywáią ná bol zębow, y dźiąſeł, ná kátar w głowie, ná wrzody w uśćiech, ná zápalenie, y nábrzmiáłość gárdłá, ná Zábę pod ięzykiem, ná wſzelkie áffekcye podniebienia, y gárdłá, ſłuży oſobliwie ná gorączkę wielką, zwłaſzczá gdy ſię dla ſłábośći chorego krew z ręki puśćić nie może.

Zyły

Zyły zoſtáiące pod brodą otwieráne bywáią piiawkámi, ná bol w ſzczękách, ná zbytnie świerzbienie, ná fetor z noſá, ná bol w pierśiách, ná kroſty po twarzy.

Zyły zoſtáiące pod páchámi, *Balfores* zwáne, gdyby kto kazał otworzyć, umárłby śmiejąc ſię.

Zyłá głowna *Cephalica* zwána, w obudwu rękách, leżąca nád Medyánną, y przy iunkturách u ręki pod wielkim pálcem, otwierána bywa ná bol głowy, ná wielką chorobę, y ná rożne áffekcye oczu.

Zyłá zwána *Hepatica*, álbo Bázyliká, zoſtáiąca niżey pod Medyánną, otwierána bywa ná wſzelkie áffekcye wątroby, śledźiony, ná párćie w bokách. Obſerwuią niektorzy pilnie czás puſzczánia krwie z tey żyły, to ieſt, śiodmego dniá Máiá, trzymáiąc iż pod ten czás upuſzczona ná wiele chorob ſkuteczna ieſt.

Zyłá zwána *Medianna*, w pośrzodku ręki w łokćiu otwierána bywa, ná áffekcye w ſercu, ná Pleurę, ná wątroby, y śledźiony defektá, ná ślinogorz, ná gorączki, y ná inne rożne choroby.

Zyły nád ſámą kośćią udową ná bokách z obu dwu ſtron, otwieráne bywáią ná pryſzcze po ćiele, ná biegunkę, *Sienteria* zwáną.

Zyły w obudwu rękách zoſtáiące pod máłym pálcem zwáne *Salvatellæ*, otwieráne bywáią ná żołtáczkę, ná rożne áffekcye śledźiony, ná febry, oſobliwie kwártány, ná Hipokondryą, ná Máciczne choroby, ná nęrek exulcerácye, y

zápa-

zápalenie, w Melánçholicznych áffekcyách puſzczáć ſię ma z lewey ręki.

Zyły pod obiemá kolánámi zoſtáiące ná bokách otwieráne bywáią ná ártetyczne choroby wielce ſkutecznie, tákże ná bol w nerkách, Lędźwiách.

Zyły w obudwu nogách pod koſtkámi zoſtáiące, otwieráne bywáią kámień ćierpiącym, tákże Białogłowom ktore po porodzeniu nie dobrze expurgowáne bywáią, y tym ktore nie ſpoſobne *ad concipiendum & retinendum ſemen.*

Zyły zoſtáiące nád koſtkámi, *Sapheny* názwáne, bywáią ná bol w Krzyżách, ná dycháwicę ná Scyátykę ná gorączki, ná Szaleńſtwo, ná ztrzymáną chorobę mieśięczną, ná zápalenie, y ná brzmiáłość moſzen, y ná wrzody rożne otwierane.

Zyły w obudwu nogách zoſtáiące pod wielkim pálcem, otwieráne bywáią ná rożne áffekcye oczu; y ná pomienione wzwyż defektá záczym gdy Sálenny nie znáć, może te otworzyć.

Zyły w obudwu nogách pod máłym pálcem otwieráne bywáią oſobliwie ná koliczne áffekcye nie bez wielkiego ſkutku.

Zyły bárdzo ſubtelne, przy uſzách zoſtáiące przećináne bywáią poprzek, ná bol zębow, tá ſkutecznie, że ſię iuż bol więcey nie wraca.

Zyły *in Orificio ani*, to ieſt, w poſládku zoſtáiące, *Venæ Hæmorhoidales* zwáne, otwieráne bywáią piiawkámi, gdy świerzbią, y gdy ponábrzmie.

brzmiewáią, otworzenie ich wielce ſkuteczne bywa ná bol w krzyżách, ná ſcyátykę, ná wſzelkie melancholiczne choroby z przyczyny śledźiony pochodzące, też żyły wielom ſáme dobrowolnie otwieráć ſię zwykły co mieśiąc, y częśćiey nie bez wielkiego pożytku w zdrowiu, gdy ſię záś zbytnie y częſto otwieráią, ſpráwuią puchlinę, y inne choroby trudne do leczenia.

Opiſawſzy dyſpozycyą żył należących do puſzczánia krwi w rożnych chorobách, dáie ſię náuká, że żyły w rękách zoſtáiące, nie máią ſię ták bárdzo obſerwowáć w puſzczániu krwi, lecz według potrzeby z tey puſzczáć, ktora ieſt ſpoſobnieyſza do tego, rácyą dáią tego ták Anátomiſtowie, iáko y Medycy, iáko *Veſacius Primeroſius*, to ieſt, że od wątroby idźie żyłá wielka, ktorą *Cavam* názywáią, do wyżſzych częśći ćiáłá, ktora od ſzyi dźieli ſię ná dwá znáczne promienie, z ktorych wychodzą inne mnieyſze, iedne śćiągáiące ſię do pierśi, drugie do pach, á ná początku ręki, dźieli ſię ná dwá promienie znáczne, ktore názywáią *Cephalica*, y *Baſilica*, od tych dwoch promieni wſzyſtkie inne pochodzą, álbo dźielą ſię ná máłe promyczki, záczym z ktoreykolwiek puśći ſię krew, iedenże effekt ſpráwuie.

Obſerwácye niektore o krwi puſczániu.

KRwi puſzczánie, názywa ſię *Phlebotomia, vena ſectio &c. Vena ſectio Neroniana*, znáczy

puſzczenie krwi z obudwu rąk, álbo nog wraz.

Arteriotomia, znáczy puſzczenie krwi z árteryi, to ieſt z pulſowych żył.

Do puſzczánia krwi, nayſpoſobnieyſzy ieſt czás, kiedy chorobá przymuſza niećierpiąca od włoki dla niebeſpieczeńſtwá ztąd náſtępuiącego, odwłocznie bowiem puſzczenia dla przećiwnych áſpektow, wielom ruinę w zdrowiu przynośi, á pod czás y śmierć, iáko ſię tráfia w Pleurze, w Anginie, w Apoplexyi, w Málignách, w kolkách gwałtownych &c. Záczym czyli dobry, czyli zły Aſpekt, czyli kwádrá, Now, álbo Pełnia, záwſze ták we dnie, iák w nocy, ták ná czczo, iáko y poiedzeniu, gdy gwałtowna chorobá przymuſza, beſpiecznie puśćić ſię ma, ták o tym zgodna opinia biegleyſzych Medykow, toż ſię ma rozumieć, y o lekárſtwách purguiących, y womitoryách.

Czyli ſię godźi ſpáć po krwi.

Wielu o tym Medykow zgodna opinia, że ſię niegodzi ſpáć, częśćią dla tego, żeby chory záſnąwſzy, weśnie ręką nie ruſzył, z czego łátwo krew dobyć ſię może, y chorego uyść. Częśćią dla tego, że gdy po upuſzczeniu krwi chory oſłábieie, potym záśnie, żeby duchy ożywiáiące, w ćiele zoſtáiące, we śnie wewnątrz zgromádzone, nagłey iákiey áffekcyi nie ſpráwiły, czego wiele ieſt przykłádow.

Dźiećiom, ſtárym, y Białogłowom ćiężárnym, czyli ſię godźi krew puſczáć.

DZiećiom od pierwſzego roku, áż do piątego, y dáley, puſzczáć krwi nie godzi ſię, z tą iednák okolicznośćią, że ieżeli dźiećię w czwartym, lubo w piątym roku zoſtáiące krwiſtey komplexyi będźie, á chorobá iáka znáczna krwi upuſzczenia wyćiąga, beſpiecznie krew puśćić może. Toż y w ſtárych ludźiách obſerwowáć ſię ma.

Białogłowom ćiężárnym, boiáźliwi Medycy krwi puſzczáć zákázuią, dla ſubtrákcyi álimentu płodowi, Rozumni záś, gdy tego ieſt potrzebá, beśpiecznie puſzczáć każą, y owſzem w innych Nácyách, y bez potrzeby dla łátwieyſzego, y beśpiecznieyſzego porodzenia, w ſzoſtym, álbo w śiodmym Mieśiącu puſzczáią, iednák trzebá w tym uwagi, ieżeli komplexya, y śiły pozwaláią, co należy do roſtropnego Medyká.

Oſobliwe przeſtrogi.

NAprzod w gorączkách wielkich, iáko w łożnych, w Málignách, w powietrznych &c. zrázu záraz, to ieſt pierwſzych dni krew ma bydź upuſzczona, w dálſzym záś terminie mieyſcá nie ma, chybá z pod ięzyká.

Item. W gorączkách wnętrznych, záſtárzáłych, iáko Hektyce puſzczána bydź nie ma.

Item. W gorączkách wielkich, w ktorych ſzaleń-

ieńſtwo przypada, beśpieczneiy puśćić krew z nogi.

Jtem. W dycháwicy, w duſznośćiách, w káthárze, gdy tego ieſt wielka potrzebá, beśpieczniey krew puśćić z nogi, á niżeli z ręki.

Jtem. Ludźiom ſłábey Komplexyi, Meláncholikom obſtrukcye ćierpiącym, oſtrożnie krew puſzczána bydź ma.

Jtem. W puchlinie, w ſuchotách, puſzczáć ſię nie godźi.

Jtem. Dźiećiom, ktore nie ſą ſpoſobne do puſzczánia krwi, piiawki ápplikowáć ſię zwykły ná rożnych mieyſcách, według potrzeby.

Opiſánie powierzchownych częśći cáłego Człowieká.

Capilli, Włoſy. *Vertex capitis Sinciput*, Wierzch głowy. *Occiput*, Tył głowy.
Tempora, Skronie. *Frons*, Czoło.
Facies, Twarz. *Supercilia*, Wyżſze powieki.
Palpebra ſuperior, Powieká nád okiem.
Cilia, Włoſy ná ſámych powiekách.
Palpebra inferior immobilis, Powieká niżſza.
Oculorum canthi, Kąćiki w oczách, te ktore ſą przy nośie, názywáią ſię *Majores*, drugie od uſzu, *Minores*.
Naſus, Nos. *Nares*, Dźiurki w nośie.
Globus, Koniec noſá.
Columna, Chrząſtká nos dźieląca wewnątrz.

Mala

Malæ Genæ, Jágody, álbo lice.
Bucca, Gębá pod iágodámi.
Labia, Wárgi.
Mentum, Brodá.
Auris extrema, Ucho.
Collum, Szyiá.
Cervix, Kárk.
Humeri Axillæ, Bárki álbo rámioná.
Juguli, Dołki ná bárkách.
Claves, Kośći oboyczykowe.
Pectus Thorax, Pierśi.
Mammæ, Pierśi poboczne.
Papillæ Mammarum, Cycki.
Scrobiculus cordis, Dołek pod pierśią.
Infimus venter, Zywot álbo brzuch.
Epigaſtrion, Poboczne częśći wyżſze.
Hypochondria, præcordia, Słábizny nád udámi.
Umbilicus, Pękek.
Ilia, Kośći udowe, álbo udá, w tym mieyſcu zoſtáią kiſzki *Illia* názwáne, kędy ſię rodźi *Illiaca paſſio*.
Pecton ſeu Pubes, Łono.
Inguina, Słábizny z bokow łoná, gdźie ſię Dymnice, y Ruptury rodzą.
Penis cum præputio, Członek náturálny.
Scrotum, Moſzná.
Scapulæ, Łopátki.
Dorſum, Grzbiet.
Spinæ dorſi, Paćierze.

Subauxillæ ſeu Alæ, Podpáchy.
Gliber brahij, Łokieć, to ieſt, iunkturá w łokciu.
Lumbi, Renum regio, Lędźwie ná bokách krzyżow, gdźie nerki zoſtáią.
Femur, Udo.
Nates, Zádnie policzki.
Brachium, Część ręki od rámienia do łokćiá.
Cubitus, Łokieć, to ieſt, część ręki idąca od łokćiá do dłoni.
Metacarpus, Mieyſce, álbo junkturá pod dłonią.
Carpus, Vola, Palmá, Dłoń u ręki.
Digitti, Pálce.
Genu, Koláno.
Tibiæ, Zwierzchnia część nogi.
Suræ, Tylna część nogi, łyſtká názwána.
Tarſus ſeu Calx, Piętá.
Poples, Czáſká ná kolánie.
Planta pedis, Stopá.
Talus Malleolus, Koſtká nád ſtopą.
Digitti, Pálce u nog.

TRA-

TRAKTAT I.

O chorobách pierwſzey częśći Ciáłá.

To ieſt

Głowy, Oczu, Vßu, Noſá, Twarzy, Vſt, Podniebienia, Języká, Gárdłá, Zębow, Dźiąſeł &c.

O Boleniu Głowy.

DWoiáka przyczyná bolu głowy, iedná powierzchnia ieſt, gdy ſię głowá rozpali z gorącá słonecznego, álbo inſzego, z picia zbytecznego, z uderzenia, z ſpadku, z turbácyi, z utrudzenia, z fetoru &c.

Wnętrzna záś ieſt, gdy ze wnętrznych pochodźi przyczyn, to ieſt álbo z żołątká, źle trawiącego, álbo gdy w nim ſą iákie humory ſzkodliwe, iáko cholerá, flegmá, meláncholia, álbo z wątroby zbytnie gorącey, álbo też oźiebłey, álbo z ślédźiony lub zátwárdźiáłey, lub nábrzmiáłey; álbo z áffekcyi nerek, álbo máćice, álbo z wielkiey pełnośći humorow, álbo z gorącośći, lubo z oſtrośći krwie, álbo z pomięſzánia oney, iáko bywa w gorączkách, oprocz tego bywa bol głowy w rożnych chorobách.

Znáki. Ieżeli bol głowy pochodźi z żołądká, ná ten czás czuć w nim bol, álbo morzyſko, ćięſzkośći, śćiſkánie, náuzeą.

Ieżeli z wątroby, czuć cięſzkość w práwym boku, ieżeli záś z śledziony, w lewym, ieżeli z przyczyny máćice, w ten czás bol w ćiemieniu, y w tyle, czáſem źiebnienie, czáſem ſtrzykánie, rozpalenie wydáie ſię.

Ieżeli z kátáru, w ten czás głowá iák rozdęta, w uſzách ſzum, oczy czerwone &c.

Ieżeli z pełnośći krwie, ná ten czás bol bywa w kárku, oczu czerwoność.

Ieżeli z pełnośći cholery, bol bywa ćięſzki z ſtrzykániem, co poznaſz po urynie żołtey.

Ieżeli z flegmy zbytniey bol głowy, nie ták dokucza, flegmá z uſt, z noſá dobywa ſię.

Ieżeli z meláncholyi ſny bywáią ſtráſzne, ſmutek, boiaźń, dzwonienie w uſzách, ſzum &c.

Ieżeli z oſtrośći, álbo z ſubtelnośći krwie, ná ten czás z noſá rádá ſię dobywa.

Ieżeli z iákiey inſzey choroby, o tym będźieſz miał náukę ná ſwoich mieyſcách.

Rodzą ſię też w mozgu robacy, zkąd bol głowy bywa nieznośny, długi, y nieuleczony.

Czytałem o tym w kilku Authorách, oſobliwie ieden z nich opiſuie, że człowiek pewny miał zwyczay wąchać częſto ziołká Bázyliki, z tego wąchánia urodźił ſię robak ná wierzchu mozgu, gdy bol nieznośny we dnie, y w nocy ćierpiał, ktoremu żadne leki niepomagáły, událi ſię Medycy do oſtátniego ſpoſobu, to ieſt, do otwárćia głowy, gdy to uczynili, náleźli robaká żywego. Lecz y w Krákowie nie dawno, Za-

kon-

konnicá pewna, nieznośny bol głowy ćierpiáłá, opuſzczona od Medykow, udáłá ſię z płáczem ná modlitwę do pewnego Swiętego, gdy Krzyżem długo ná modlitwie leżáłá, zábráło ſię iey ná kichánie, podniosłá ſię, kichnęłá, krew ſię iey z noſá rzućiłá, zá ktorą wypadł gwałtownie robak biały, podobny owemu co drzewo toczy, odtąd wolna od bolu głowy zoſtáłá.

Sposob do leczenia bolu Głowy, y innych áffekcyi.

NAprzod uważyć pilnie, z iákiey przyczyny bol głowy pochodźi, ktory przez należyte ſpoſoby oddalić potrzebá.

Ieżeli z powierzchney przyczyny, łátwo y prędko uleczyć ſię może, ieżeli ze wnętrzney, trudniey ná to podáią ſię ſpoſoby, ták w poſpolitośći, iáko y w oſobnośći.

Ná rozpalenie, y bol głowy, z iákieykolwiek przyczyny.

WEś Ruty świeżey, rozwierć, roſzczyń octem winnym, przyday białek od iáiá, ſoli ſzczyptę, zmięſzay, rozłoſz między chuſtę, obłoż głowę.

Item. Weś iąder z koſtek brzoſkwiniowych, Migdałowych, naśienia kopru włoſkiego, máku, ſtłucz wſzyſtko w możdźierzu, roſtworz wodką Bzową, álbo z koſzyſká, álbo Rożáną, przecedź wyćiśnyi, przyday octu winnego, ſoli, álbo ſaletry trochę, Kámfory trochę, maczay w tym chuſty, okładay głowę, co raz maczáiąc iák oſchnie.

Jtem. Liśćie podrożnikowe ztłukſzy świeże, rozłożyć ná chuśćie, y głowę obłożyć.

Ná bol Głowy w gorączce.

WEś wodki rożáney, białek iáiowy, Háłunu trochę, octu winnego ile potrzebá, zmięſzay, zmaczawſzy chuſtkę obłoż głowę, powtarzay maczánie.

Ieżeli bol głowy będźie z uderzenia, álbo z ſpadku, trzebá w tym rády Cyruliká, żeby pod odbitą ſkorą krew zpieczona w ropę ſię nie obroćiłá.

Ieżeli z nieſtrawnośći, álbo z pełnośći żołądká, ſłużą purgánſe, álbo womitoria, ieżeli chory ma ſpoſobność do nich.

Ieżeli z fermentácyi zbytniey w żołądku, z humorow meláncholicznych, z śćiągáiących ſię do niego, ſłużyć będą *Abſorbentia*, iáko *Oculi Cancr: Antim: diaph: terra ſigillata*, przytym y purgánſe.

Ieżli z piiáńſtwá bol głowy pochodźi, naylepiey ſię dyetą zábáwić, máiąc to poſpolićie w zwyczáiu, że klin klinem wybiiáią, czym ſobie z nienagłá żyćia umnieyſzáią.

Jeżeli też bol głowy pochodźi z máćice,
Ná to máią báby ſwe. rożne táiemnice.

Ieżeli z pełnośći humorow w ćiele, trzebá ſię purgowáć.

Ieżeli z pełnośći krwie, puśćić ią trzebá.

Ieżeli z oſtrośći, álbo rzadkośći oney, trzebá ſię purgowáć, ná poty bráć, tákże puśćić ią, ieżeliby tego byłá potrzebá.

Ieżeli z gorącośći, álbo z oziębienia, álbo z zátwárdzenia wątroby, lubo też śledźiony nieſpoſobnośći, o tym będźieſz miał ná ſwoich mieyſcách.

Ná wſzelki bol głowy: Wodká doświadczona z Koſzyſká wypalona, záżywáiąc iey po kwáterce codźień, przydáiąc do niey kwáśney wodki po kilká kropel.

Ná bol głowy w tyle, w ktorym ſię zda iákoby ſię co przelewáło:

WEś Burſztynu tártego, náſyp w worek, przeſzyi, weś pieprzu długiego, przetłucz, náley gorzałki dobrey, niech moknie przez noc, tą gorzałką ſkrapiay często worek, y przykładay w tył głowy.

Item. *Ná bol głowy.*

WEś Celidonii, Máćierzanki, kwiátu Rumienkowego, zwierć, roſtworz winem, przykładay ćiepło.

Ná ſzum w głowie, y łupánie.

WEś Bobku ziarn 30. Kminu polnego garść, Kopru włoſkiego łyſzkę, kwiátu Rumienkowego garść, ztłukſzy zpołem rożczyń winem, zgrzawſzy, tył głowy okładay.

Ná ſtrzykánie w głowie.

WEś Iáłowcu garść, Bobku garść, Piołunu puł garśći, ztłukſzy rozmąć winem, okładay tył głowy.

Item. Uwarz grámatkę z piwá, z chlebá, przy-

przyley octu trochę, przyday kwiátu Bzowego, przyprász, odiąwszy od ogniá, trzymay głowę nád párą, żeby się pociłá.

Proszek głowę purguiący.

R. *Pulv. Senæ pp. cum diagr.* 1. *Scrup. Spetier Carioc ostin Scrup.* 1. *Olei Anisi gut.* 5.

Pigułki głowne.

R. *Extr. Cathol. gr.* 15. *Resin Jalap. Diagri. Sulph. aā gr.* 5. *Extr. Elleb. nigri* q. S. *f. p.* ná raz *elixir. Propr. f. p.*

Gdy komu (od bolu głowy) zda się iákoby się roztąpić miáłá.

WYćiśni sok z Blusczczu źiemnego, przyday do niego oliwy, octu, náćieray nim nozdrzá często.

Ná bol głowy ustáwiczny, y ná Káthar spadáiący często ná pierśi, rzecz doświadczona.

UCzynić Kauteryą od wierzchu głowy, tám gdźie się kośći spaiáią, to spoienie zowie się *Sutura coronalis*.

Pigułki ná wszelki bol głowy.

R. *Mass. Pill, d. Succin. Crat. gr.* 15. *Resinæ Jalap. tart. vitr. aā gr.* 7. *Castore gr.* 5 *cum Elix. Propr. f. m.* ná raz, powtarzáć ie kiedy potrzebá.

Item. R. *Extr. Cathol gr.* 12. *Mercur. dulc. gr.* 10. *diagr. gr.* 7. *Mastix Camphor. aā gr.* 3. *f. pill.* ná raz.

Oprocz tego pomocne są *Vesicatoria*, krwie pu-

puſzczánie z cefáliki, tákże z żyły ktora idźie przez czoło, *Arteriotomia* báńki z piiawkámi, Enemy wielce ſkuteczne, kauterye, Hæmorhoidow otworzenie, wielom pomaga, frykácye, czego wiedźieć kędy záżyć, y inſze rożne ápplikácye, ktore dla krotkośći opuſzczam.

O KATHARZE

ZKąd ſię humory Káthárowe rodzą, rożnych Authorow rożne ſą opinie, á poſpolićie tá, że z otwártego żołądká wapory do głowy iako z álembiká idą, ktore obracáią ſię w máteryą grubą Káthárową, co nie ieſt rzecz prawdźiwa, dla wielu przyczyn, ktore wypiſuiąc wieleby mieyſcá zábráły, formálna przyczyná Káthárு ieſt, *Succus alimentarius* zbytni, (*per venas jugulares, & carotides arterias*) náturá lubo rzecz dobrą, y pożyteczną, ále zbytnią oddala, z czego rodzą ſię Káthárowe humory, oprocz tego, wiele ieſt tákich, ktorzy z nátury podlegli ſą Káthárom, tákże y ći, co ſą złego temperámentu, álbo źimnego, álbo zbyt gorącego, przyrodzenia, tákże ktorzy żołądek máią ſłáby, do trawienia nieſpoſobny, tákże y owi, co ſię ſedentáryą báwią, tákże rodzą ſię Káthárу z pełnośći humorow, á oſobliwie Flegmy, Meláncholii, tákże cholery, zkąd przez káſzel odchodźi máterya pod czás ſłona, kwáśna, gorzka, żułtáwa, źielona, pochodźi tákże z gorącośći, y wilgotnośći wątroby, tákże z zby-

z zbytnych turbácyi, myśli, piiáńſtwá, z náźiębienia głowy, z maczánia, z fetorow, z bránia częſtego tábáki &c.

Ná rożne częśći ćiáłá z pływa humor Káthárowy to ieſt ná pierś, czym ſpráwuie Káſzel, duſzność, mowy zmienienie, á gdy częſto tego bywa, ile máterya oſtra, źielona, wpráwia w ſuchoty, á czáſem tákże ſpráwuie pleurę, dychá- wicę, krwią plucie &c. Gdy ſpada do żołądká, tłumiąc w nim fermentácyą, czyni nie ſpoſobność do trawienia, álbo też wznieca zbytnią fermentácyą, zkąd bywa ápetytu ſtrácenie, pełność wielka w żołądku, iákby ſię naylepiey náiadł, Zgágá, ſpoſobność do womitow &c. Gdy ſpada do noſá, zátyka go, zkąd ćięſzki oddech. Gdy ſpływa do uſt, dźiąſłá nábrzmiewáią, á gdy zbytnie oſtra máterya będźie, trawi ie, y niſzczy, ſpływa y do zębow, ſubtelny oſtry humor *Limphaticus* ſpráwuie bole w nich nieznośne, w krádnie ſię y do oczu, w ktorych ſpráwuie zápalenia, płynienie łez, záwieránie máteryą gruba, zaćmienie &c. Spada y do uſzu, kędy ſpráwuie ſzumy, dzwonienia, piſk, bębnienia, zátkánie, tákże ſłuch odeymie. Spływa tenże humor *Limphaticus* do kárku, do junktur, do łopátek; do nog, do rąk ſpráwuie w nich nieznośne bole, czáſem z zápaleniem, czáſem bez niego, ná kſztałt Podágry, álbo Chirágry, tenże humor Káthárowy, ſubtelny y oſtry wpráwia w gorączki, oſtrośćią ſwoią mięſzáiąc krew.

Spo-

Sposoby do leczenia Káth//aru, y Chorob z niego pochodzących.

NAprzod Káthar pozbywa się przez poty, przez purgánse, przez Enemy, przez áppli-kácye powierzchowne, przez kurzenia, przez dyetę, przez ágitácyą, iákoż ludźie prácowići nie znáią Kátháru.

Co się tycze purgánsow, z temi trzebá ostrożnie, áby máterya grubo z głowy zá wźięćiem lekárstwá, nagle ná pierśi nie opádłá, osobliwie w ten czás, kiedy suchy bywa Káthar, gdy zás bywa wilgotny, że flágmá łátwie, lubo iey wiele odchodźi, może beśpiecznie dáć lekárstwo, ná co służą trunki purguiące z Senesu, *cum Rabarbaro, Agarico,* Mánná, służą też dobrze *pill. de Succino Crat.* co dźien ich záżywáiąc, ná noc przed wieczerzą, álbo *R. Mass. Pill. de Succ. Crat. Scrup.* 1. *Resin. Jalap gr.* 5. *Diagr. Sulph. g.* 3. *Trochisc. Alchan. Castor. aā gr.* 2. *Ol. Succin. gr.* 5. *f. p.* ná raz. *Jtem.* Mánnę Kálábrynę rospuść wodką Hissopową, przecedź, przyday Syropu rozánego, zmieszay, day ćiepło wypić.

Jtem ná Kászel, y ćięszkość w pierśiách.

UWarz kászę ieczmienney rzadko, przecedź, przyday miodu czystego ile potrzebá, niech chory tego często záżywa po łyszcze.

Komu Káthar nos záwáli.

NAskrob ćwikły świeżey, wyćiśniy, sok náley go ná dłoń, sarkni w nos, tęż ćwikłę pokrá-

kráiawszy w tálárki, przyłożyć ná skronie, y czo-
ło. *Jtem.* Proszek kicháiący skuteczny iest.

Ná strzykánie w skroniách, y gdźiekolwiek.

WEś Wodki Krolowey Węgierskiey, włoż
w nię Kámfory, żeby się rostopiłá, maczaj
w tym chustki przykładay ná mieyscá boleiące
możesz przydáć y *Opium.* Służą ná to y mátera
czyki z źioł zágrzewáiących, iáko to *Serpill. Be
tonicæ, Chamomillæ, Melliloti,* ktore zászywszy w
worek skrapiay winem, upráżywszy ná pone
wce przykładay, tám osobliwie służą, gdźie ni
mász zápalenia.

Ná záćmienie głosu z Kátháru.

WEś Mánny Kálábr. łotow dwá, rostwor
przy ogniu z Wodką Rożáną, przecedź
przyday soku Lukrecyowego, tłuczonego pu
łotá, Cukru lodowátego szárego cztery łoty
zmięszay przy ogniu, niech tego chory záżyw
po łyszcze.

Jtem. Weś proszku z Kubebow ćwierć łotá
zmięszay z wodą w ktorey Lukrecya wrzálá
day choremu wypić, powtorz ieżeli trzebá. Ie
żeli z źimney przyczyny, weś winá garnuszek
wsyp weń Cytwaru tłuczonego łyszkę, Cukr
lodowátego co potrzebá, nákryi pokrywk
niech upre przy ogniu, togo po łyszcze iák
naycieplеy záżyway.

Jeżeli

Jeżeli káſzel, y oddech ćięſzki.

WEś Olbrotu ćwierć łotá, Burſztynu miáłko tártego, Siárki ſubtelnie utártey, oboygá po puł ćwierći łotá, Cukru lodowátego dwá łoty, zmięſzay, day choremu w ćiepłym piwie.

Item. Proſzek z mirrhy, z żołtkiem iáiowym miękko uwárzonym zmięſzawſzy day choremu.

Proſzek do kádzenia ná Káthar.

WEś Szałwii, Máieranu, Rozmárynu, wſzyſtkiego po ſzczypćie, Gwoźdźikow, Cynámonu, po puł łotá, Burſztynu, Storáxu, drzewá Aloeſowego, Kádźidłá po puł łotá. Ziołá drobno pokray, inſze rzeczy zgrubá potłucz, ſyp po ſzczypćie ná węgle, głowę nád dym náchyl, inśi łuczywem kurzą ſię. Krwi puſzczánie w kátharze ieſt podeyrzáne, lecz nie záwſze, gdy ſą pierśi śćiśnione, mowá zmieniona, káſzel ſuchy, dla zgęſłey flegmy, ná ten czás wſtrzymáć ſię od krwi, gdy záś káſzel wilgotny, pierśi nie oſchłe, oddech wolny, á przytym gorączká, y rozbieránie po kośćiách, może krew puśćić, áby co inſzego gorſzego zá tym nie nápádło. Enemy w Káthárze ſą pożyteczne, tákże poty, lubo dobrowolne, lubo ſpráwione, wźięćiem ná nie.

Jeżeli Káthar będźie z pełnośći humorow, te trzebá wyprowadzáć przez purgánſe, przez poty; Ieżeli z oſtrośći krwie, tákże ſłużą purgánſe y puſzczenie oney, ieżeli z gorącey, y wilgotney

wątroby, o tym będzieſz miał ná ſwoim mieyſcu, ieżeli z powierzchney iákiey przyczyny, łátwo ſię uſpokoi, y ſam przez ſię.

Pigułki wſzelki Flux z głowy ſpadáiący, zátrzymywáiące.

℞. *Maſſ. Pill. d. Cynogl. Scrup.* 1. *Laudan. Opiat. gr.* 1. *Succi Liquir ſolut. Scrup.* 2. *f. m.* ná raz bráć po dwie Pigułek idąc ſpáć.

Bárwinek w winie wárzony przycukrowáwſzy piiąc polewkę z niego ieſt doświadczony ná Káthar.

Ná Káthar ſłony ſpływáiący.

℞. *Succi Liquir. drach.* 2 *Aloelotæ dr.* 1. *Maſſ. Pill. d. Cynoglos drach. S. cum Syrop. Viol. f. m.* ná raz bráć po pięc pigułek máłych idąc ſpáć, kto záś ieſt podległy uſtáwicznemu Kátharowi, ten niech ſobie każe otworzyć Kauteryą w ręce álbo w nodze.

Ná ſpadáiący humor Kátharowy oſtry, gorący do rożnych częśći ćiáłá, ſłużą fomentácye, ſmárowánia, frykácye, báńki ſuche, álbo z piiawkámi: pryſzcze, plaſtry &c.

Item. Extrákt z tábáki znácznie wyćiąga humory Kátharowe zrobiwſzy z niego pigułkę, trzymáć ná ięzyku, śliny połykáć nie potrzebá, boby były womity; máią drudzy zwyczay tábákę, czyli tutoń gryść, wielom to pomaga, inſzym bárdziey ſzkodźi, oſobliwie kto do niego niezwyczáyny, inſi kurzą, y wiele pluią,

przez

przez co pozbywáią wiele flegmy, y zbytniey wilgotnośći.

Item Ná ćięszkość w pierśiách.

Czosnek upiec w zarzewiu, roztárszy go przyłożyć ná pierśi.

O CHOROBACH USZU.

ROżne są choroby Uszu, naprzod z zápalenia w uszách z bolem y strzykániem, ktore się czásem w wrzod obraca, to zápalenie zowie się *Phlegmone*. 2. Płynienie z uszu máteryi ropistey rożnego koloru, á czásem sámey krwie czarney, y subtelney. Dźiećiom się to nayczęśćiey przytráfia. 3. Robaki w uszách. 4. Bolenie uszu, ktore się *Otalgia* zowie. 5. Szum, dzwonienie, pisk, bębnienie, świstánie. 6. Głuchotá.

Sposob do leczenia.

ZApalenie w uszách ieżeli znáczne będźie, rozrywa się bánkámi, zá uszámi stánowionemi, krwie upuszczeniem, purgánsem, przytym dla utemperowánia zápalenia, weś mleká białogłowskiego, y białek iáiowy, ubiy wraz, maczay w tym Báwełnę, wkładay w uszy, álbo w máśći Topolowey umaczáć Báwełnę, y wkładáć, lub w Oleyku fiałkowym, álbo *Desper. ran.*

Item. Woreczki z źioł chłodzących, y odmiękczáiących dobrze, náprzykład weś fiałkowego liśćia, Slazu, Podrożniku, naśienia lniánego,

Fœnum grecum, warz w mleku, przykładay ná ucho. Jeżeliby ſię ná wrzod zbieráło, uczyń Kátáplá- ſmę z cybule pieczoney, z Fig, y ſádłá.

Ná płynienie z uſzu ropy, y krwi.

TRzebá bráć purgánſe głowne. Dźiećiom le- piey dopuśćić áby odchodźiło, gdyż wiele przez to chorob głownych pozbywáią, ieżeliby ſię w uchu zpiekáłá máterya, wpuſzczáć Oleiek Migdałowy ćiepło, álbo źiołá odmiękczáiące, iáko Slaz, Rumienek, Noſtrzeg &c. wárząc, párę przez liiek w ucho puſzczáć.

Ná Robaki w uchu.

WEś ſádłá nie ſłonego trochę, przyday *Mercu- ry dulcis* bárdzo máło, Báwełnę w tym uwa- lawſzy w ucho puść.

Item. Aloe z ſokiem rzodkwiánym zmieſzáne wpuſzczay w ucho.

Item. Ser młody nieſłony przyłożyć do uchá wynidą do niego.

Ná bolenie uſzu.

WEś liśćia świeżego tábáczánego, zetrzyi, włoż w ucho, álbo ſuche odwilżywſzy.

Item. Rzecz doświadczona. Weś Oleyku Fi- ałkowego 4 łoty, z Migdałow gorżkich 3. łoty. W ná kwáterkę, koſtek ktore ſię znáyduią pod uſzymá w prośięcey głowce ńro 30. warz to ſpołem áż wino wywre, ſmáruy tym w uſzách, y około nich. Jeżeli z gorącey przyczyny; Weś Oleyku Fiałkowego trzy ćwierći łotá, ſzá-

fránu ſzczyptę máłą, żołtkow iáiowych trzy, zmięſzawſzy wraz dobrze, ſmáruy w uſzách, y w około.

Ná ćięſzki bol w uſzách.

WEś mleká, Oleyku Rożánego, białku iáiowego, po trzy ćwierci łotá, przyday *Opÿ* gran trzy, zmięſzay, wpuſzczay w ucho.

Ná piſzczenie, Szumienie, Dzwonienie.

WEś Piołunu garść, warz w mleku, odiąwſzy od ogniá puſzczay párę w uſzy przez liiek, potym záraz záwinąwſzy trochę pizmá w Báwełnę wetchniy w uſzy.

Item. Z octu wrzącego párá w uſzy puſzczána ſzumienie, piſk oddala, y ſłuch náprawia.

Item. Chleb z piecá gorący roſkroiwſzy zlać go gorzałką dobrą, y przez chuſty przyłożyć ná uſzy.

Item. Czopek z rzodkwi zrobiwſzy, námoczyć w gorzałce, kłáść w uſzy.

Item. Knotek z fleytuchá zrobiwſzy, nápuśćić go Oleykiem kminkowym, álbo hányſzkowym, wkłádáć w uſzy, y záuſzymá náćierác ktorym z nich.

Ná Głuchotę.

SOk Rzodkwiány ćiepło w ucho w puſzczáiąc pomaga.

Item. Tłuſtość Węgorzowa, tákże kretowa, Oleiek z Migdałow gorżkich, Wężowe ſádło wpuſzczay w uſzy, ſłuch nápráwuie.

Item. Cybulę wydrożyć, nápełnić ią gorzał-

ką, upiec w zarzewiu, ſok z niey wyćiſnąć, y w uſzy kroplámi ćiepło wpuſzczay.

Item. Eſſencya z żułći człowieczey *per Spirit. vini* wyćiągniona, ieſt doświadczona.

Item. Żołć kuropátwia ieſt tákże doświadczona wpuſzczáiąc ią w uſzy; Y owſzem káżda żołć ieſt dobra ná ſłuch, á oſobliwie Pſtrągowa, Węgorżowa, Záięcza, Krucza, ieſzcze lepiey pomaga eſſencya z nich wyćiągniona, tákże wodká z mrowek, y miodu wypalona ieſt dobra.

Item. Weś Coloquintidy, Aloeſu, Euphorbij po puł łotá, ná proch ſubtelny ſtárſzy, zmięſzay z żołćią krowią, porob kołaczki, uſuſz ie, roztwarzay ſokiem Rzodkwiánym, wpuſzczay w ucho ćiepło.

Item. Chleb pieczony z Kminem, z Bobkiem, z Iáłowcem, z Gałką Muſzkátową, z piecá proſto gorący ná dwoie roſkroić, y przez chuſtkę przyłożyć ná uſzy.

Item. Ná węgle rzucáć gwoźdźiki kramne, dym w ucho przez liiek wpuſzczay, potym záraz w puśćić w ucho Oleiek z migdałow gorżkich z Oieykiem Rućiánym zmięſzawſzy.

Item. Weś Cebulę wielką, wydroż ią, nákłádź w nię *Rad. Cyperiod.* Bobku, Hányſzku, Kminu kramnego, Bobrowego ſtroiu, wſzyſtkiego potroſze, utrzyi wſzyſtko ſubtelno, przyday Oleyku Rućiánego ile potrzebá, záſzpuntuy, włoż w żarzowie żeby ſię upiekłá, wyciśniy potym ſok, ktory kroplámi w uſzy puſzczay.

Item.

Item. Oleyki ſłuch nápráwuiące ſą rożne, oſobliwie Rozmárynowy, Máieranowy, Száłwiiowy, koprowy, z kopru włoſkiego, Gwoździkowy, z woſku &c. Te Oleyki máią bydź dyſtylowáne, iednák nie trzebá ich w uſzy w puſzczáć, ále tylko Báwełnę troſzkę nápuściwſzy kłáść w nie. Zybet tákże ſłuch nápráwia, Báwełnę nim nápuściwſzy w ucho kłáść.

Item. Námocz w gorzałce korzenia ciemierzyce czarney, tę gorzałkę wpuſzczay w ucho kroplámi ciepło.

Item. Sok z Bluſzczu ziemnego wyczyſzczony w uſzy ciepło puſzczony pomaga, ieſzcze lepiey gdy go z mocnym winem wpoł zmięſzaſz.

Item. Iayká mrowcze wraz z cebulą ztárſzy ſok wyciſnąć, ktory w uſzy wpuſzczáć, ieſt rzecz pewna ná głuchotę, y záſtárzáłą.

Item. Pizmo w Báwełnę w mięſzáne, kłádąc w uſzy ſłuch przywraca.

Oprocz powierzchnych ápplikácyi, trzebá też lekárſtwá bráć purguiące, dla ściągnienia humorow z głowy, ktore ſą przyczyną ſtráconego ſłuchu. Záſtárzáła záś głuchotá uleczona bydź nie może.

Wrzody zá uſzymá, Parrotides *názwáne.*

CZáſem ſą niebeśpieczne, więc zrázu záraz ieżeliby ſię wydáły z zápaleniem, trzebá krew puścić, plaſtry kłáść chłodzące, y odmiękczáiące, iáko *Mollificans Venetorum, de aebilon ſimpl.* álbo

cum gum. Criticum Diasulphur. Rulandi, tákże Oleiek Gwáiákowy osobliwie służy smáruiąc nim.

Ná Ropę płynącą.

OCet, miod, Oleiek Rożány, zmięszay w kupę, ćiepło w ucho wpuszczay.

Item. Weś kobyli mięty, Bukwice, Máieranu, warz to wszystko w mleku, y párę przez liiek z tego wpuszczay, wrząco od ogniá odiąwszy; ropá tá pospolićie odchodźi z wrzodu wnętrznego, te wrzody często się dźiećiom tráfiáią, lecz y podeszłym, ktore gdy się głęboko poczynáią, że się máterya wewnątrz obroći często záduszáią; gdy máterya odchodźi gęsta zbyt smrodliwa, uczyń dekokcyą z Sánty, z Piołunu, z wierzchołkow Centuryi, korzenia Selerowego, przecedźiwszy przyday trochę *Ungv. Egyptiaci*, w puszczay w ucho ćiepło. Często przytráfia się też, że w ucho co wpádnie, iáko to kostká z iágody. álbo co innego, gdy głęboko zápádnie, trzebá ostrożnie dobywáć, sposob naylepszy ten, koniec drotá obwinąć dobrze chustką ćienką, nápuśćić Terpentyną, álbo czym bárdzo lipkim (wpuśćiwszy wprzod w ucho ćiepłey Oliwy, żeby tylko kostkę obeszłá w około) przytknąć do niey drot nápuszczony, iák przylgnie do niego, pomáluśku ćiągnąć, kichánie tákże pobudźić, zá ktorym pod czás dobrowolnie wypádnie rzecz z uchá: kicháiąc, trzebá ustá, y nos ręką zátkáć. Wychodźi też pod czás krew

z uchá z uderzenia, z ſpadku, álbo zmocowánia ſię, to krwie płynienie, nie ma bydź zátrzymáne, áż ſámo uſtánie. Jeżeliby zás długo trwáło, trzebá krew puśćić. Báńki ná łopátkách ſtáwić. Niegdy też wodniſty humor dźiećiom z uſzek płynie, co im bywa ná zdrowie, y gdy ſię zátrzyma, że doſkonále nie odeydźie, wpráwia w ćięſzkie choroby.

O CHOROBACH NOSA.

PIerwſza chorobá Noſá; zowie ſię *Ozena*, to ieſt wrzod zgniły, y ſmrodliwy w nośie. 2. Zápalenie noſá, ktore ſię zowie *Eryſipelas*. 3. *Carcinoma*, álbo *Noli me tangere*, álbo *Tentigo*; Znáki ſą te. Naprzod kroſtká pod noſem, álbo nákſztáłt brodawki guźik popieláty świerzbiący, ktory drápiąc, y trząc śliny ſię, potym oboie wárgi kroſtkámi obſypuie, y w krotkim czáśie one pſuie, ták dálece, że gniią, zkąd ſię rodźi *Cancer*, ktory nos, oczy, y cáłą twarz, náwet y podniebienie trawiąc, człeká morzy. 4. *Polipus Sarcoma*, ſą te excreſcencye ćiáłá, (ktore dźiwym mięſem zowią) w nośie *Polipus* rodźi ſię przy końcu noſá, *á Sarcoma* wyżey w nośie. 5. Smrod z noſá.

Spoſoby do leczenia.

NA *Ozenę*, wprzod ćiáło dobrze przepurgowawſzy ápplikácye czynić czyſzczące, á potym goiące. Czyſzczące ſą te, naprzod wodká Bábczána, w ktorey trochę roſpuśćić *Mercurij dulcis*.

Item. Weś miodku Rożánego puł łotá, Siárki ſurowey ktora ſię názywá *Sulphur vivum*, Háłunu, Gryſzpanu, wſzyſtkiego po ćwierći łotá, pśiego łáyná, wierzchołkow Sáwiny, oboygá po puł ćwierći łotá, Kwiátu S. Iana źiela, Rozmárynu, Ruty, Bábki, Száłwii, Poleiu, wſzyſtkiego po puł garśći, wſzyſtko potłukſzy, y pokráiawſzy, warz w kwarćie winá, żeby ná pálec uwrzáło, przecedź, wyćiśni, dopiero wſyp Gryſzpan tárty, maczay w tym chuſteczkę, dotykay wrzodu częſto, á záwſze ćiepłą dekokcyą. Służy tá dekokcya ná wiele innych chorob, to ieſt, rożne wrzody zgniłe, trudne do leczenia, ná owrzedzenie podniebienia, ięzyczká, ná Szkorbot. Goiące záś rzeczy ſą te, Weś Mirrhy kádźidłá, po pułtory ćwierći łotá, warz to w winie, przylawſzy trochę octu, maczay w tym chuſteczki, y przykładay częſto, przytym z zápalonego woſku Hiſzpáńſkiego dym chory niech częſto wącha.

Ná zápalenie, y czerwoność Noſá.

DObra ieſt Máść Topolowa, *Refrigerans Galeni*, *Ung. Rubrum Camphor*, *Oleum de ſpermate*, Wodká Bábczána, *cum Saccharo Saturni*, y z Kámforą zmięſzána, Máść Noremberſka &c.

Ná Wrzod iádowity Carcinoma *názwány*.

WEś Arſzeniku, y Sáletry rowne częśći, ztárſzy ſubtelno ná proch, roſpuść w tyglu, ſtrze-

ſtrzegąc ſię dymu dla zarázy, iák oſtygnie wyimi przyday znowu Sáletry inſzey, tyle ile Arſzeniku, zetrzyi, y roſpuść w tyglu iáko y pierwey, toż uczyń y trzeci raz utárſzy, połóż ná kámieniu w piwnicy, áby ſię roztopił od wilgoći, ktory ſchoway od potrzeby. Spoſob záżywánia táki. Weź wodki Bábczáney co chceſz, wpuść w nię tego likworu trochę, puść ná ięzyk, ieżeli nie ieſt bárdzo oſtra, álbo máło co czuć: przyley trochę więcey, tą wodką zákrapiay Wrzod; Bywáią *Carcinomata* ná inſzych mieyſcách ćiáłá, ktore ieżeli ſą otwárte, záżyway tego likworu, ieżeli nie, nie tykay ich.

Ná Polipum, y Sarcoma.

PRzepurgowawſzy dobrze chorego, przykłádáć rzeczy trawiące, iáko *Mercurium præcipitatum*, mięſzáiąc z iákim *unguentem*, náprzykład *de altea Sarcoma*, że bywa wyżey w nośie; zrobić czopek z Gencyány, námázywáć koniec máśćią, y wpuſzczáć w nos. Smrod z noſá pochodźi, álbo z żołądká, ták iáko y z uſt, álbo y z głowy, z máteryi Kátharowey záſtárzáłey, y ſmrodliwey, álbo z płuc owrzodzenia, y gnićia, iáko ſię tráfia w ſuchotách, co trzebá pilnie uważáć, dobra rzecz ieſt záżywáć częſto Oleyku Gwoźdźikowego, Muſzkátowego, Cynámonowego, gdy z głowy pochodźi, ieżeli z inſzey przyczyny, ináczey leczyć potrzebá, o czym będźieſz miał ná ſwoich mieyſcách.

Ná rozdęćie Noſá w Kátbárze.

WEś wody, w ktorey ięczmień wrzał puł kwarty, przyday miodku Rożánego trzy łoty, ſarkay w nos ćiepło częſto.

Item. Ná ſmrod z Noſá. Weś Centuryi mnieyſzey wierzchołkow, y miętki kamienney zárowno, warz w winie, ſarkay w nos częſto, záſtárzáła áffekcya nie może bydz uleczona.

O CHOROBACH OCZU.

PIerwſza ieſt *Ophtalmia*, lubo to ieſt poſpolita denominácya wſzyſtkich Chorob Oczu, iednák właśnie znáczy zápalenie powierzchnych błonek Oczu, to ieſt, *Adnatæ* y *Coniunctivæ*, á czáſem *Corneæ*. 2. Ięczmyk ná powiece zowie ſię *Hordetolum;* 3. Wypádnienie Oká, zowie ſię *Procidentia oculi*. 4. Mákuły, y kroſtki ná Oku. 5. Fiſtułá w oku. 6. Mgłą zaśćie Oká, zowie ſię *Nebula Ungulæ, ſeu Unguis*, to ieſt, zaśćie oká od kątá więkſzego, błonką żyłowátą nákſztałt ſtrzałki, czáſem áż do źrzenice. 7. *Pannus*, to ieſt zaśćie oká cáłego czerwoną błonką. 8. *Suffuſio, Hypoſiſis, Catharacta*, to ieſt ztwárdnienie humoru lipkiego, ktory Oko zákrywa, pod czás źrzenicę, pod czás część oká, co poſpolićie zowią Bielmem; Druga *Suffuſio*, zowie ſię *Spuria*, ktora obie oczy záćmiewa, y zda ſię że Muſzki, Komory latáią, rożne ſię kolory pokázuią. 9. *Sugillatio*, to ieſt mákuły krwáwe ná oku, ná błonkách, ktore ſię zowią *Adnatæ & Corneæ*. 10.

Stra-

Strabiſmus, to ieſt żyzowátość. 11. Páráliſz w Oku. 12 Zaćmienie wzroku, zowie ſię *Caligo*, *Amaurosis*, *Gutta Serena*. 13. Rozerwánie źrzenice. 14. *Phlictenæ*, to ieſt kroſteczki, álbo pryſzczki boleiące ná błonce, ktore *Corneam* zowią. 15. *Carcinoma*, to ieſt káncer w oku. 16. *Epiphora*, to ieſt łez pływienie.

Spoſoby do leczenia, ták w poſpolitośći, iáko w oſobnośći.

NAprzod żyzowátość żadną miárą uleczona bydź nie może, w dźiećiách iednák świeżo urodzonych może, temi ſpoſobámi, zrobić Máſzkárkę z dźiurkámi ná oczy, ktore máią bydź proſto oczu wyrobione, tę Máſzkárkę záwſze kłáść ná twarz, żeby dźiećię owemi dźiurkámi proſto pátrzáło, czym ſię wzrok zyzowáty wyproſtuie, miáſto Máſzkárki może z płotná kliionego zrobić nákryćie, ná ſáme oczy, dźiurki w nim porobiwſzy. Drugi ſpoſob ieſt ten, dźiećię z kolebką mieć w mieſzkániu ćiemnym, y ná przećiwną ſtronę zyzowátośći poſtáwić świátło w láterni, ná ktore dźiećię záwſze pátrząc, odwroći wzrok zyzowáty.

Páráliżem oko rzadko ſámo bywa záráżone, ále oraz z częśćią ćiáłá, iáko gdy puł głowy zárázi. Gdy zás oko Páráliſz zárázi, (lubo ſię rzadko tráfia) rzadko bywa uleczone, ieżeli zás oraz z inſzą częśćią; ták ſię leczy iáko y Páráliſz, o ktorym będźieſz miał niżey.

Słá-

Słábość wzroku, zaćmienie, tákże *Gutta Serena*, pochodźi z ściſłośći, álbo z pozátykánia Nerwow widzeniu ſłużących, ktore ſię zowią *Nervi opici*, *Gutta Serena*, ieſt iáſna ślepotá, to ieſt wzrok czyſty, nic niewidzący, ná te choroby ſłużą purgánſe często, Frykácye, Veſicatoria, Kauterye, záwłoká ná ſzyi; oprocz tego y Swieczki źiele w winie, álbo w piwie moczyć, y to piwo álbo wino pić często, álbo Sol z tego źiela (ſpoſobem Aptekárſkim wyćiągniona) záwſze zázywáć z potráwámi, lepiey z roſołámi.

Jtem. Korzeń Kozłkowy, to ieſt *Valeriana*, dźiwnym ſpoſobem wzrok nápráwia, ták we wnątrz go záżywáiąc, iáko też wárząc go, oczy nim przemywáiąc, ſłużą y rożne wodki do zákrapiánia, ktore ſię niżey położą. *Gutta Serena*, rzadko bywa uleczona, kilku widźiałem rożnych ſpoſobow záżywáiących bez pomocy żadney.

Wodká nayoſobliwſza ná Oczy.

WEś Tucyi præpárowáney puł łotá, Koperwáſu białego połtory ćwierći łotá, *Lapid. Calaminaris* præpárowánego, Soli oczkowátey, oboygá po ćwierći łotá, ſubtelno wſzyſtko zpulweryzowawſzy, wſyp do garczká nowego, náley ná to wodki z kopru włoſkiego, z Celidoniey, oboygá po kwáterce, warz przy ogniu wolnym z kwádráns, odiąwſzy od ogniá przecedź przez bibułę, wpuſzczay w oczy po kropli letnio, uznaſz ſkutek wielki, wſzelki bol, y czerwoność oddala, wzrok bárdzo iáſny czyni.

Jtem.

Item. Wodká wypalona z żołći Szczupakowey, ieſt doświadczona ná oczy.

Rozerwánie źrzenice, rzadko bywa uleczone, chybá że bárdzo máłe będźie, ſłuży ná nie oſobliwie wodká wypalona z białkow iáiowych, z Celidonyi, z kozłku, z rákow rzecznych.

Na zaśćie mgłą cká, oſobliwym ſpoſobem ſłuży Oleiek z wątroby miętuſowey, zápuſzczáiąc nim oko, iednák lepiey powieki nim ſmárowáć idąc ſpáć. Ten Oleiek ieſt bárdzo ſkuteczny, robi ſię tym ſpoſobem. Wziąć świeżą wątrobę z miętuſá, (wodą niemaczáną) pośiekáć ią ná tálerzu, włożyć do ſłoyká ſzklánego, wyſtáwić ná Słońce, wkrotkim czáśie rozpłynie ſię, przecedźiwſzy ſchoway od potrzeby.

Ná kroſtki, ktore Phlictenes *zowią.*

DObra ieſt Wodká z Koperwáſu białego, ták że z białkow iáiowych, álbo *Aqua Ophtalmica, Viridis Mynſinchti*, y inſze.

Ná Cancer *w Oku.*

NIc lepſzego nád proſzek z błonek ſpodnich z ſkorup iáiecznych, z ktorych ſię kurczętá wylęgły, záſypuy nim, dáley leczyć iáko Káncer, o ktorym będźie gdźie indźiey.

Ná płynienie łez z oczu.

TRzebá bráć purgánſe, krew puśćić, Veſicatorya uczynić.

Item. Weś ſkorek Gránatowych łot ieden, warz ie w wodce Rożáney, przecedź, przydáy

kámienia od urázu, (ktory ſię *Hemmatites* zowie) pułtory ćwierći łotá, maczay w tym likworze chuſtki, przykładay ná oczy, ſą ná to y wodki rożne, o ktorych będźie niżey.

Ná zápalenie Oczu.

KRwie głowney upuſzczenie pomaga, báńki zá uſzámi ſtáwione, pryſzcze tákże zá uſzámi.

Item. Weś białek iáiowy, trzyi go z brełką Háłunu ná miſce gliniáney, áż zgęśnie iák smietáná, maczay w tym chuſtki, przykładay ná oczy.

Item. Uwarz iáie twárdo, rozkroy ná czworo, weś dwie ćwiartki, poſyp miáłkim cukrem, przyłoż ná oczy.

Item. Ukroy dwie grzanki chlebá rżánego, źley ie gorzałką, przyłoż ná obie ſtronie.

Item. Mięſo świeże wołowe ná kárk kłáść często odmieniáiąc.

Item. Mleko białogłowſkie z wodką Bábczáną zmięſzáne, przydawſzy trochę Száfránu, przykładay ná oczy, pomaga.

Wodká ſekretna ná Oczy.

WEś kwiećia Podrożnikowego świeżego, co mieć możeſz, náphay go w ſkláną Báńkę; zálep w ćiáſto wſzyſtkę, wſtaw do piecá wypalonego rowno z chlebem, gdy ſię chleb upiecze, wyimi Báńkę, przecedź likwor, ſchoway od potrzeby, ieſt wielce ſkuteczny ná wiele chorob oczu.

Ná zbytnią czerwonośc, gorącosc, y bol Oczu.

WEś máſłá młodego łot ieden, wypłocz go wodką z roży białey dźiewięć rázy, przyday do niego Tucyi præpárowáney ćwierć łotá, Kámphory puł ćwierći łotá, zmięſzay wraz, wpuſzczay w oczy piorkiem.

Item. Krew z czołá puſzczona, oddala zbytnią czerwonośc, y gorącość w oczách.

Item. Pryſzcze zá uſzámi, piiawki &c.

Ná wypádnienie oká.

NAprzod oko wpráwić ná ſwoie mieyſce, potym weś Krowek ktore w końſkich gnoiách bywáią, pouryway im głowki, nogi, ſkrzydłá, ſáme wyſuſz ná ſłońcu, zetrzyi ná proſzek ſubtelny, záſypuy nim.

Tráfia ſię też przerwánie błonki w oku, álbo z uderzenia, álbo zránienia, álbo z ſpadku, ktore rzadko bárdzo, á práwie nigdy uleczone bydź nie może, dla wypłynienia humoru.

Ná mákuły, álbo kroſteczki w oczách.

WEś żułći gęśi, kokoſzey, rybiey, rowne częśći, przyday trochę miodu czyſtego, zmięſzay, námázuy tym oczy piorkiem.

Fiſtułá w oku, z trudnośćią bywa uleczona. Weś ná nię Gumi Arábſkiey ćwierć łotá, Mirrhy trzy ćwierći łotá, zmięſzay z żołcią Szczupakową, zápuſzczay tym Fiſtułę.

Item. Weś miodu czyſtego, Aloeſu, oboygá

po cztery łoty, Mirrhy dwá łoty, száfránu puł ćwierci łotá, wodki z polney Ruty kwartę, warz wolnym ogniem áż połowá wywre, maczay w tym gębkę nową, przykładay ná Fistułę, iest rzecz pewna. Fistułá w oku zowie się *Ægylope*. Są rożne sposoby do leczenia tey Fistuły, ktora się rzadko tráfia, dla tego niechćiałem się rozszerzáć z nią.

Na wyrośnienie chrzęstki w kąćie oká, ktora się zowie Punctum lachrymale.

TRzebá záżywáć rzeczy trawiących, ále wolnych, iáko iest *Aqua Ophtalmica, Viridis Mynsichty*, y insze ktore się położą niżey.

Ná zmnieyszenie záś teyże chrzęstki.

WEś ślazu wysokiego, Rozy suchey, oboygá po szczypćie, *Sanguinis Draconis* ćwierć łotá, Aloe puł ćwierći łotá, wodki Bábczáney kwáterkę, wárzyć wraz, przy wolnym ogniu, przecedźiwszy wpuszczáć w oko ćiepło kroplámi.

Ná Suffuzyą. Osobliwie służy *Spiritus vini*, mączáiąc w nim chusteczkę nie krochmálną, y przykłądáiąc często ná oczy przez długi czás, biorąc przy tym pigułki głowne.

Jtem. Weś głowę kotá czarnego, spal ią ná popioł, prześiey przez chusteczkę ćienką, zásypuy tym oczy, rzecz pewna.

Ná Mákuły czerwone w oku.

WEś wierzchołkow Hyssopu, włoż w worek ćienki, warz w wodźie ten worek, kłádź ná oczy, często powtarzáiąc. *Jtem*

Item. Krew z ſkrzydłá gołębiego w oko puſzczána, znácznie ſpędza ie.

Proſzek pewny ná bielmo.

R. *Oſſis, Sepiæ, Sacchari Candidi, Tutiæ, pulv. aa Scrup.* 1. *Vitrioli Mart. gr.* 10. *pul. ſubtiliſſimus,* ten proſzek wdmuchywáć w oko piorkiem.

Item. Kámieniem Jáſpiſzowym ściеráią łuſkę, oſobliwie Paćiorkiem, álbo Guzikiem, tenże Kámień powinien bydź biały, (gdyż rożnego bywa koloru.)

Item. Sok z Stokroći wyczyſzczony, cudownie ſpędza bielmo, nákrapiáiąc nim: Okuliſtowie zdeymuią ie igłą, oſobliwie záſtárzáłe, iákoż nie máſz ná nie ſpoſobu nád ten ieden.

Wodká doświadczona ná oczy.

WEś Máłmázyi czarney kwáterkę, Tućyi præpárowáney, Kámfory, oboygá po puł łotá, zmięſzay, choway od potrzeby, ſłuży bowiem ná wſzelkie defektá oczu, zákrapiáiąc nią.

Máść ná zápalenie pewna.

WEś Tucyi præpárowáney łot, Kámfory dwá ſkrupuły, wodki Rożáney ćwierć łotá, máſłá młodego wypłokánego dwá łoty, Gryſzpanu ſkrupuł ieden, zmięſzay iáko naylepiey, ſmáruy tym powieki.

Ná Jęczmyk.

WEś *Gumi Seraphinum,* roſpuśćiwſzy octem námázuy go częſto. Albo głowki mrowcze roztárſzy śliną ſmárowáć Ięczmyk.

Ná Oczy podbite.

ROſpuść Aloe z miodem práśnym, tym ſmáruy, álbo ſer młody piecz, y przykładay, álbo weś mydłá Bárſkiego, Gorzałki, Oliwy, zmięſzay, ſmáruy często.

Item. Máść Topolowa dobra ná to.

Ná bol, y zápalenie oczu.

WEś białek od iáiá, Háłunu tártego ſzczyptę, mąki y drożdzy świeżych po troſze, ubiy iák naylepiey, obłoż tym czoło, y ſkronie.

Wodká ná oczy doświadczona.

WEś winá ſtárego kwartę, miodu práśnego białego łyſzkę, Bobku, Imbiru, Soli oczkowátey, wſzyſtkiego po puł łotá, Kámfory łot ieden, zmięſzay wley do naczynia miedźiánego nie pobielánego, niech ták ſtoi przez dwie Niedźieli, codźień mięſzáiąc, potym przecedź przez bibułę, ſchoway od potrzeby.

Gdy mgłą oczy zachodzą.

UWarz iáie twárdo, rozerzni w puł, żołtek wyrzuć, ná to mieyſce włoż koperwáſu białego, ſubtelnie utártego, złoż obie połowki do kupy, obwiń chuſtą, y nićią obwiąż, włoż do kwáterki wody czyſtey, niech moknie przez kilká dni, co raz wyćiſkáiąc iáie, potym przecedź przez bibułę, wpuſzczay kroplámi w oczy.

Ná bielmo wodká doświadczona.

WYćiśniy ſok z kilku Pomoráńczy, przyday do niego, wodki Rożáney tylo dwoie, Alo-

eſu

esu, Imbieru, Kámfory, po troſze, niech mokną te rzeczy utłuczone przez kilká dni co raz mięſzáiąc, potym przecedźić przez bibułę, puſzczay w oczy kroplámi letnio, á powieki ſmáruy Oleykiem Rozmárynowym.

Ná záśćie oká błonką rzecz pewna.

WEś winá białego pułtory kwáterki, Ruty świeżey drobno pokráiáney ſzczyptę iednę, Száfránu, Szczypiorkow ńro 5. zmięſzay, niech ták ſtoi przez cztery dni, potym przecedź, y przyday Tucyi præpárowáney ćwierć łotá, tym Winem przemyway oczy częſto, proſzkiem niżey opiſánym záſypuy.

Weś Fiałkowego korzenia tártego, gran: 7. ſkorup iáiecznych palonych gran: 8. *Oſſis Sepia*, Tucyi præpárowáney, oboygá po 7. gran, zmięſzay, utrzyi iák nayſubtelniey, wdmuchyway piorkiem w oczy.

Ná łzy z oczu płynące.

WEś *Pſilly* łotow trzy, Wodki z Kopru włoſkiego pułtory kwáterki, námocz przez noc, przecedź, wpuſzczay w oczy.

Ná zmienienie Oczu od Zachodu Słońcá, co ſię nayczęśćiey Fliſom, álbo y tym co ku Zachodowi idą przytráfia.

WEś Soczewice, Spodyi, oboygá po dwá łoty, utrzyi iáko nayſubtelniey, przyday do tego Oleyku Fiałkowego 8. łotow, zmięſzay dobrze, ſarkay w nos, álbo pioro maczáiąc ſmáruy w nośie.

Wodká przedźiwna ná Oczy.

R. Rad. Fœniculi Fol. Rutæ, Euprasiæ, Verbenæ, Chelidonij, Potentillæ, Valerian, Poligon, Agrimoniæ, Cardui Sancti, Graniorum juniperi, Baccar Lauri aã, unc. 3. Piperis unc. 1. Mellis unc. 6. piſtentur ſimul optimè, miſceantur cum urina infantis, & diſtilletur cobobando.

Zgánia wſzelkie z oczu zmázy, łez płynienie zátrzymywa, wſzyſtkie złe humory rozpędza, wzrok byſtry czyni, wpuſzczáiąc ią kroplámi w oczy letnio. Jedná oſobá dźieśięć lat nie widźiáłá, tą wodką zákrapiáiąc oczy, przyſzłá do widzenia.

O CHOROBACH UST.

To ieſt: Podniebienia, Ięzyku, Dźiąſeł, Zębow &c.

PIerwſza áffekcya zębow ieſt ztrętwienie od iedzenia rzeczy kwáśnych. 2. Czarność zębow z iedzenia, y pićia częſto rzeczy ſłodkich. 3. Chwianie ſię zębow z częſtych defluxow z głowy. 4. Bol zębow, ktory *Odontalga* zowie. 5. Nábrzmienie Dźiąſeł, ktore názywa ſię *Parulis*, Pryſzczki záś około zębow názywáią ſię *Epulis*. 6. Zmnieyſzenie, álbo z ſtrawienie Dźiąſeł, álbo gnićie, zkąd ſię Szkorbut rodźi. 7. Deſcens do ſzczeki. 8. Wrzody, álbo Ránki w uſtách, ktore ſię názywáią *Aphtæ*, Dźiećiom ſą poſpolite. 9. O zábie pod ięzykiem, ktora ná-

zywa

zywa ſię *Batrachus*. 10. Páráliżem náruſzenie ięzyká. 11. Oniemienie, ktore ſię názywa *Aphonia*. 12. Záiąkánie ſię álbo ſzeplenienie. 13. Smák ſtrácony. 14. Nábrzmienie ślinnych iágod, ktore *Tonſillas* álbo *Amygdalas* zowią. 15. Spádnienie y nábrzmienie, álbo zápalenie ięzyczká, ten ięzyczek názywa ſię *Vula*, álbo *Celumella*. 16. Zápalenie gárłá zowie ſię *Angina*, to zápalenie ieſt czworákie, ktore názywáią ſię *Cynanche Paricinanche, Synanche, Paryſinanche*, że ſię máło rożnią od siebie, iednákoważ práwie (wſzyſtkich dyfferencyi) kurácya iedná ieſt, *Angina*, ktora z wielkim zápaleniem, y gorączką częſto przynośi wrzod w gárdle, druga bez gorączki, á tákowa názywa ſię *Spuria*.

Spoſob do leczenia tychże wſzyſtkich Chorob.

NA ztrętwienie zębow, żuy chuſtkę nie krochmálną. *Jtem*. Serem świeżym náćieray zęby. *Jtem*. Solą miáłką wytrzyi zęby, á potym wodą ćiepłą wypłocz. *Jtem*. Przyłoż ná zęby chlebá ośrodkę ćiepłą, ieżelić to niepomoże, wytrway, á ſámo uſtánie.

Ná zczerniáłe Zęby.

WEś wody czyſtey, wpuść w nię kwáśney wodki tyle, żeby ſię kwaſek wolny wydał, tą wodką z ráná, y ná noc myi zęby. *Jtem*. Weś koráli czerwonych tártych, koſtek z Dáktylow *Oſſis Sepia*, Soli ſpaloney, wſzyſtkiego po puł

ćwierći łotá, zmięſzay wraz, wyćieray tym proſzkiem zęby, potym wypłocz wodą ćiepłą, będą białe.

Item. Weś proſzku z cegły ſubtelno utártego łot ieden, ſkrop go kilká rázy *Spiritu Sulphuris*, zá kożdym rázem wyſuſzáiąc, przyday do niego Wayſztynu białego trzy ćwierći łotá, Chlebá ná wągiel ſpalonego puł łotá, uczyń proſzek ſubtelny, ktorym zęby czarne, y záſzpecone (*mucosâ materiâ*) wyćieray, á zá káżdym rázem winem ćiepłym wypłocz.

Item. Pomex roſpalony zgaś w winie po dwá rázy, zá trzećim rázem roſpaliwſzy nie gaś á niech ſam oſtygnie, utrzyi go ná proch ſubtelny, záżyway go do chędożenia zębow, nád inſze ieſt oſobliwſzy.

Ná zęby ſłábe chwieiące ſię.

WEś Zołędźi ćwierć łotá, Gáláſu puł ćwierći łotá, Háłunu palonego, *Succi Acuciæ*, po puł ćwierći łotá, Roży ſuchey puł garśći, warz w kwarćie winá, żeby ná pálec wywrzáło, przecedźiwſzy, wymyway zęby kilkákroć ná dźień.

Item. Weś ſkorek Gránatowych pułtory ćwierći łotá, Háłunu pułtory ćwierći łotá, Száłwii puł ćwierći łotá, warz to wſzyſtko w winie, w woccie, y w wodźie, w rożnych częśćiách przecedźiwſzy trzymay częſto w uśćiech.

Ná bol zębow.

BOl zębow oſobliwie uśmierza Sáwiná, w winie wárzona, to wino iák nayćiepleyſze w uśćiech

ściech częſto trzymáć, co oſobliwie ſłuży y ná ząb wypruchniáły, z ktorego bol pochodźi.

Item. Korzeń kobelego ſzczawiu, pod czás Wioſny wykopány, y ſuſzony, dotykáiąc nim zębá boleiącego, álbo trzymáiąc ná nim, uśmierza bol iego.

Jeżeli bol z ſpadáiących humorow, z Głowy pochodźi, weś korzenia Pokrzywiánego, Czoſnku, Gałki muſzkátowey, Száfránu, wſzyſtkiego po troſze, warz w winie ná poły z octem, przecedźiwſzy bierz w uſtá tego trunku potroſze ćiepło, y trzymay przez czás iáki, wypluy á inſzy bierz, częſto to powtarzay, uznaſz folgę.

Item. Weś Bukwice, Máćierzanki, Rozmárynu, wſzyſtkiego po puł garśći, Gwoźdźikow kramnych 12. warz w winie, przecedźiwſzy trzymay w uśćiech.

Item. Oleiek Gwoźdźikowy, z kámforą zmięſzány, bol do rázu uśmierza.

Item. Weś naśienia ſzáleiowego, rzucay ná węgle rozpalone, dym bierz w uſtá przez liiek.

Item. Weś *Opÿ gr.* 5. przyday *Spir. Vitriol.* ile potrzebá, uczyń pigułkę, wetkniy w ząb wydrożáły.

Item. Plaſtrzyki ná ſkronie zrobione *de Gumi Elomi*, álbo *de Maſtiche cum Opio & Alumine.*

Item. Oleyki doświadczone ná zęby, to ieſt Oleiek Bukſzpanowy, Gwáiákowy, Leſzczynowy, ktore lubo z winem mięſzáiąc, przydawſzy trochę Kámfory płokáć uſtá, lubo nápuśćiwſzy báwełnę, trzymáć ná zębie.

Item. Korzeń Pierotrowy z tłucz ná proſzek, ktory kilkákroć ſkropić *Spiritu Vitrioli*, co raz wyſuſzáiąc, tym proſzkiem záſypowáć ząb boleiący.

Item. Pryſzcze zá uſzymá, álbo ná rękách znáczną folgę przynoſzą, ktore możeſz uczynić lub Czoſnkiem ſurowym tłuczonym, y przyłożonym, lub Gorczycą białą zwierćiáną. Są tácy co zákrapiáią Serwáſerem, ia tego nie chwalę, gdyż działá pſuie, y zęby przyległe.

Item. Ná zębow bolenie ſekret. Kto ieſt podległy częſtemu bolowi zębow, niech ſobie doſtánie koſtki z udá żáby źiemney, ktora gdy dotknie zębá, záraz bol uſtáie.

Item. Warz w mocnym oććie Gwoźdźiki, y łuczywo, przecedź, trzymay w uśćiech.

Item. Weś Háłunu ná koniec nożá, ubyi go z białkiem iáiowym, wley ná to Gorzałki mocney, zápal niech ſię wſzyſtká wypali, co zoſtánie położ ná chuſteczkę, przyłoż ćiepło ná ząb.

Item. Weś pieprzu tłuczonego ſzczyptę, náley ná niego gorzałki łyſzkę, zápal, iák wygore, ten pieprz ćiepły przyłoż ná ząb.

Item. Wodká Krolowy Węgierſkiey z Kámforą ieſt dobra, wpuſzczáiąc ná ząb, álbo Báwełnę w niey maczáiąc, wkłádáć w ząb wydrożáły, może przydáć Oleyku Gwoźdźikowego.

Item. Sarknąc w nos gorzałkę, uſtáie bol.

Item. Weś winá połtory kwáterki, miodu práśnego łyſzkę, Roży ſuchey, *Piretrum*, Rozmá-

rynu po puł tory ćwierći łotá, warz do połowy, przecedźiwszy, trzymáć w uśćiech ćiepło często.

Item. Weś naśienia Száleiowego, Porowego, Cybulánego, rowne częśći, przetłukszy z grubá, rzucay ná węgle, párę w ustá przez liiek wpuszczay.

Item. Weś mąki pszenney trochę, zmięszay ią z mlekiem, z Skoczku mnieyszego, porob kołaczki, ususz, gdy potrzebá kłádź po iednemu wząb wypruchniáły, á bez bolu wyidźie.

Item. Warz Kámforę w occie, płocz często, uznasz pomoc.

Item. Sándáráká osobliwym sposobem uśmierza bol zębow.

Item. Kto iest podległy częstym bolom zębow, temu trzebá przypalić Arteryi ná skroni, z tey strony, kędy się bol często odzywa. Ieżeli záś iest wypruchniáły, á często boleiący, łepiey go wyrwáć, wprzod oberznąwszy pusczádłem, osobliwie gdy będźie trzonowy.

Iest bárdzo wiele sposobow, do uśmierzenia bolu zębow, ktorymby końcá nie było, tu się tylko naypewnieysze zebráły.

Ná nierychłe wyrastánie ząbkow dźieciom.

WEś krwi z grzebyká kurzego, námasz nią dźiąsłá raz y drugi, uznasz skutek. Inśi dáią żuć wilcze zęby, lecz to máło co pomoże.

Ná spuchnienie dźiąseł.

NAprzod przystáwienie do nich piiawek iest po-

pożyteczne, ále nie záwsze, gdyż pod czás więcey humorow przyćiągnie, zkąd większa nábrzmiáłość, á czásem exulcerácya.

Item. Weś głowienek Száłwii, Rzeżuchy ogrodney białey, warz w winie z octem ná poły, przecedź, przyday trochę Mirrhy, Háłunu, płocz często ustá ćiepło.

Gdy dźiąsłá gniią álbo niszczeią.

WEś zielá Orliká, warz w wodźie ná poły z winem, przecedźiwszy przyday trochę Soli oczkowátey, wymyway ustá.

Item. Weś Orliku, Száłwii, Mięty, Gałki muszkátowey, wszystkiego po łoćie, Háłunu pálonego dwá łoty, miodu czystego ośm łotow, Miod odszymowawszy wszystkie rzeczy ná proch stárte zmięszay, tym dźiąsłá często smáruy. Przytym weś drzewá Gwáiákowego trzy łoty Sálármoniáku łot, Gryszpanu ćwierć łotá, uwarz w wodźie wapienney ná puł z wodą czystą, przecedźiwszy płocz.

Ná Descens do szczeki.

WEś Wáysztynu, y soli rowne częśći, włoż do worká, grzey ná panwi, przykładay ćiepło, często powtarzáiąc.

Ná wrzody, álbo rány w ustách.

WArz Cąber w wodźie, przyday trochę Háłunu, y Gryszpanu, płocz tym często, możesz osłodźić miodkiem Rożánym, y przylać kilká kropli kwáśney wodki, álbo weś Wodki Bábczáney kwáterkę, włoż w nię *Saccari Saturni*

scrup.

ſcrup. 1. Wody wapienney dwie łyſzki, álbo tey co w niey Kowale żelázo gáſzą, płocz uſtá, uznaſz pomoc. Jeżeli záś ránki będą z przyczyny choroby Dworſkiey, ináczey z niemi trzebá ſię obchodźić.

Zábká pod ięzykiem, ieſt nábrzmiáłość, ktora pod czás ták wielka będźie, że zęby ſpodnie przewyżſza, bywa też y niebeśpieczna, á oſobliwie gdy będźie czarna, álbo śina, y twárda, álbowiem obraca ſię w *Cancer*, tráfia ſię częſto dźiećiom, ále y w podeſzłym wieku ludźiom poſpolita, dźiećiom ſolą śćieráią, gdy to nie pomoże, puſzczádłem otwieráią. Gdy ſię záś w podeſzłym wieku tráfi, áby ſię w wrzod nie obroćiłá trzebá wźiąć purgáns, y krew z ręki puśćić, gdy ſię nie rozeydźie; otworzyć ią puſzczádłem, álbo láncetem, oſobliwie żyłki śine idące przez nię, gdy záś będźie czarna, álbo śina, nie trzebá iey tykáć, tylko płokánia ná nię záżywáć.

Ná ięzyk Párdliżem zárážony.

WEś Gorczyce białey, ſubtelno utártey, zmięſzay ią z dryiakwią, náćieray ięzyk częſto, przytym ná koniec ięzyká wpuſzczay oleyku Hányſzkowego, álbo Gwoźdźikowego, álbo z Tátárſkiego źiela, álbo lewándowego, &c. płocz też częſto uſtá *Spirit. formicarum*, álbo *Spiritu Ceraſorum*.

O niemienie. Jeżeli w gorączce przypada, znáczy śmierć bliſką: Jeżeli záś z inſzey iákiey powierz-

wierzchney przyczyny, iáko z ſpadku z wyſoká, z uderzenia obuchem, kiiem, álbo czym podobnym, gdy ſię kość záklęknie, może bydź uleczone przez biegłych Cyrulikow. Jeżeli też z iákiey wnętrzney przyczyny pochodzi; y to może bydź uleczone, gdy zás będzie od urodzenia żadną miárą uleczone bydź nie może.

Eſſencya z Konwályi wyćiśniona, zmięſzána ze krwią Synogárlice, trzymáiąc ią w uśćiech częſto; wielce pomaga, trzebá iednák uważyć przyczynę choroby, ktorą oddaliwſzy, mowá przywrocona będźie.

Ná utrácenie ſmáku.

DObra rzecz ieść częſto Podrożnikowe korzenie, w cukier wpráwione, álbo Sáłatę z liśćia świeżego, álbo Sol wyćiągnioną z roſołámi. Krew tákże z pod języká puſzczona ſmák przywraca.

Item. Weś kwáśney wodki puł ćwierći łotá, *Spiritus vini* 4. łoty, miodu prásnego dwá łoty, uczyń z tego liniment, ktorym náćieray częſto język. Jeżeli ſię zás w chorobie iákiey przytráfi náprzykład w gorączce, pomienione ſpoſoby nic nie pomogą, áż chorobá uſpokoiona będźie.

Ná nábrzmienie iágod śinych.

KTore názywáią ſię *Tonſillæ Amygdalæ*, álbo *Glandulæ*, Przepurgowawſzy ſię płokáć tym płokániem. Weś wodki z kwiátu Bzowego, przyday do niey miodku Rożánego, octu, y Mirrhy trochę, zmięſzawſzy wraz, płocz częſto ćie-

pło

pło, przy tym ſmáruy ie Oleykiem Migdałowym, przydawſzy do niego trochę oleyku z wołku.

Ná ſpádnienie, nábrzmienie, y zápalenie ięzyká.

WEś wodki Bábczáney kwáterkę, przyday do niey Háłunu ſzczyptę, miodku Rożánego łyſzkę, Sáletry trochę, kwáśney wodki kilká kropli, zmięſzay, płocz częſto. Przytym weś pieprzu długiego ſkrupuł 1. *Succi Acatiæ, Rad. Tormentillæ,* oboygá po dwá ſkrupuły *Saccari Saturni* gran 10. uczyń z tego proſzek ſubtelny, ktorym zádmuchyway z piorká.

Spádnienie ięzyczká. Zwyczáynie podnoſzą imbierem z miodem zmięſzánym.

Item. Weś Száłwii, Gorczyce białey, Pieprzu, wſzyſtkiego po trzy ćwierći łotá, warz w wodźie (przetłukſzy z grubá) przecedź, przyday miodku Rożánego, płocz gárdło częſto.

Ná zápalenie gárdłá.

JEżeli zápalenie w Gárdle będźie znáczne, trzebá záraz krew z ręki puśćić, ſłużą przytym płokánia rożne chłodzące, náprzykład, Weś Bábki, warz w wodźie ná poły z octem: przecedź, przyday Soli oczkowátey, y Sáletry po troſze, płocz tym ćiepło.

Item. Wodá czyſta z octem zmięſzána, przydawſzy do niey trochę Háłunu, ieſt dobra.

Item. Gorzałká zmięſzána ná puł z wodką Rożáną, álbo Poźiomkową ieſt ſkuteczna: inśi ſámą Gorzałką płoczą.

Item. Sowá całkiem ná popioł spalona, iest nayosobliwszym lekárstwem ná wszystkie choroby Gárdłá, zásypuiąc tym popiołem.

Ná opádnienie ięzyká.

WArzyć ziele Przetácznik w mleku, przecedziwszy płokáć.

Ná dźiąsłá gniiące.

WEś *Ligni Sancti* 4. łoty, *Rad. Tormentillæ Menstrasti*, oboygá po dwá łoty, warz w wodce Bábczáney przecedź, przyday prószku z Gálásu pułtorá łotá, Háłunu palonego ćwierć łotá, zmięszay wymyway dziąsłá. Służy ná to y *Tinctura Laccæ*.

Ná nábrzmiáłość dźiąseł.

FIgę rozerznąć, y trzymáć ná dziąsłách.

Item. Warz Figę z ięczmieniem, tę wodę przecedzoną trzymay częśto w uściech, ieżeliby się iáki wrzod zebrał, otworz go láncetem.

Ná wszelkie ust, Podniebienia, y gárdłá áffekcye.

WEś soku z Bábki, y ieleniego ięzyká rowne części, płocz, przydawszy *Diamoron*, álbo suche ziołá warz. Ieżeliby podniebienie gniło, y ránki były, przyday wodki rożáney, miodu Rożánego, powideł Kássyowych, Háłunu palonego, Wáysztynu, Gryszpanu potrosze, przywárzywszy płocz. Albo też sámo *Ungv. Ægyptiacum*, z wodką Bábczáną zmięszawszy płocz.

Ná opádnienie podniebienia.

POd czás iest bárdzo trudnę do podnieśienia

osobli-

oſobliwie ná to ſłuży ápplikácya bániek ſuchych ná rogách głowy, ná wierzchu częſto powtarzáiąc. Służą też płokánia rożne, rozpędzáiące głowne piguł ki.

Ná Slinogorz.

SLinogorz, ktory názywa ſię *Synanche, Pariſtnanche,* poſpolićie wywrotnie názywáią *Squinantia.* Weś wodki z polney Dryakwie funt, gorzałki dwá łoty, zmięſzawſzy maczay w tym chuſtki y gárdło okładay, teyże wodki połykay potroſze, á zráru záraz trzebá krew puśćić, ieżeliby byłá wielka inflámmácya. Ná wierzch przyłożyć plaſter z iáſkołczego gniazdá prześianego, przydawſzy miodu prásnego, Oliwy, Cybule pieczoney, zułtek iáiowy: *Płokánie.* Weś Hyſſopu, Száłwii polney, Dryakwie, Noſtrzeku po garśći, przyłoż *Album Græcum,* warz w wodźie, przecedźiwſzy przyday miodu prásnego, płocz tym częſto, ieżeli chory nie może płokáć, ſprycuy. Ieżeliby wrzod wielki duśił chorego, otworz go lánceтem, ieżeli go dośiągnąć nie możeſz, przywiąż láncet do drewná.

Item. Płokánie. Weś Roży garść, Rodzenkow wielkich, Fig, po 4. łoty, lukrecyi dwá łoty, warz w mleku, przecedźiwſzy przyday miodku Rozánego, iulepu fiałkowego co potrzebá, płocz tym, ieżeli nie możeſz, ſprycowáć trzebá Ieżeli zápalenie wydáie ſię ná wierzch, weś mirrhy. Kádźidłá po dwá łoty, octu kwáterkę, wodki Pśionkowey trochę więcey, Kámfory, Száfránu

po ćwierći łotá, warz wespoł, maczay w tym chustki, y Gárdło okładay. Kurzenie Remiszowym gniazdem, ma leczyć wszelkie choroby gárdłá, kto temu wierzy, może uznáć pomoc iáką, iáko się wzwyż námieniło, z Sowy spaloney popioł iest doświadczony ná choroby gárdłá.

O Rożnych Affekcyách TWARZY.

To iest: o zbytniey Czerwonośći, o Plámách, o Krostach, o Węgrách, y o Strupách ná głowie.

ZBytnia czerwoność Twarzy, ktora pochodzi z gorącośći, y subtelnośći krwie, álbo też z pićia częstego trunkow gorących, iáko ma bydź temperowána, podádzą się sposoby.

Czerwonośc Twarzy z przyrodzenia, nie ma bydź sposobámi lekárskiemi oddalona, gdyżby to nie bez szkody zdrowia było, iednák záżywáiąc często Podrożniku, ták w sáłatách, iáko też korzenia w cukrze, álbo w rosołách liśćie wárząc, y piiąc, może temperowáć gorącość wątroby, strzegąc się trunkow gorących, y potraw korzennych, oprocz tego, podádzą się sposoby powierzchowne, ktorych záżywáiąc, szkodźić zdrowiu nie mogą.

Modá bowiem teráźnieysza świátowa; ochydźiwszy sobie rumieniec, (ná ktory przed tym rożnych sposobow záżywáłá) niezwyczáynych, y bárdzo szkodzących zdrowiu sposobow uży-

wa, áby białośći doſtąpiłá, więc przez te niezwyczáyne ſpoſoby blechuią ſię, iák wiele ſobie ſzkodzą widźieć ſię dáie, gdy nietylko białośći, ále też obrzydłey bládośći, (ktora w ták wielu śmierćią ſię zákończyłá) doſtąpiły. Spoſobow ktorych do tego záżywáią, wymieniáć niechcę, ábym nie przedłużył, położę tylko Cypryaná S. o tákich ták piſzącego. Rzucáią ſię ná Páná BOGA ći, ktorzy to co on uformował, przeformowáć chcą, nie wiedząc że wſzyſtko co ſię rodźi, Dźieło Boſkie ieſt, á co ſię mieni diabelſkie.

Powierzchne ſpoſoby do zgłádzenia zbytniego rumieńcá ſą te.

Weś Máſtyxu, Kádźidłá, Kámfory, rowne częśći, ztłucz ná proch miáłki, náley gorzałki dobrey, poſtaw w ćieple przez kilka dni, codźień raz mięſzáiąc, przepuść przez chuſtkę ſubtelną, tym ráno, y ná noc (maczawſzy chuſteczkę) twarz oćieray, przytym choć raz w tydźień náſmáruy twarz *Ungv Alb. Camphor.* Ná noc, z rána obmyi mydłem, á wodką pomienioną nátrzyi.

Item. *Ná Czerwoność, y kroſty po twarzy.*

WEś Gleyty iák nayſubtelniey utártey, łot ieden, octu iák naylepſzego winnego łotow 8. warz áż trzećia część wywre; w drugim garnuſzku warz te rzeczy, to ieſt: Weś ſoli oczkowátey álbo inſzey, Háłunu, oboygá po łoćie, Kádźidłá gr. 20. Wodki Rożáney kwáter-

kę, iák powre, zmięszay obádwá likwory wraz, przecedź przez chustkę ćienką, będźie likwor iák mleko biały, ktorym twarz śćieray, spędza wszelákie zmázy, krosty, plámy &c.

Item. Wodká wypalona z przestępowego korzenia (myiąc się nią) spędza rumieniec, krosty &c.

Item. Wodká z żábiego skrzeku nieprzepalona, ále w piwnicy z worká śćiekłá, przydawszy do niey Sálármoniáku, y Kámfory w gorzałce rospuszczoney, czyśći twarz, y rumieniec gáśi.

Item. Wodká z kwiátu Grzybieniowego białego, przydawszy do niey *Saccari Saturni*, y Kámfory, iest pewna, tákże wodká z kwiátu Bobowego z winem palona.

Item. Tucya præpárowána (náćieráiąc nią) twarz czyśći od krost, plam &c. tákże wodká wapienna, przydawszy do niey oleyku trochę Wáysztynowego, álbo *Spir. Sal. Armon.*

Wodká Sekretna Twarz iásną, y białą spráwuiąca.

WEś kwiátu Bobowego, Bzowego, oboygá po dwie garśći, Gołąbiąt młodych dwoie oskubánych, wypápruszonych, y drobno pośiekánych, Soku Limoniowego łotow iedenaśćie, Soli białey łotow 8. Kámfory łotow sześć, wodki Pożiemkowey kwáterkę, wszystko wraz zmięszawszy, przepal przez Alembik szklány, w wrzącey wodźie, przepaliwszy wystaw ná słońce przez Mieśiąc, potym doday trochę Pizmá

scho-

ſchoway dobrze zátkawſzy, umyi pierwey twarz wodą ćiepłą, potym zmaczawſzy chuſteczkę w pomienioney wodce, otrzyi twarz, będźie wdźięczna, y iáſna? ieſt y inſzych wodek bárdzo wiele do twarzy ſłużących, tę nayſkutecznieyſzą położywſzy) inſze opuśćiłem.

Ná kroſty po Twarzy.

WEś *Mercuryj ſublimati* ćwierć łotá, máśći Rożáney puł łotá, zmięſzawſzy ſmáruy, zrázu będźie boláło, ále prędko uſtánie, záraz obmyi octem, z rogiem ielenim wárzonym, przydawſzy trochę Kámfory, y cukru, ieſt rzecz doświadczona.

A ći co uſtáwnie piią choć prágnienia nie máią, zkąd ſię im ná twarzy kroſty czerwone wydáią, y inne przypadki z piiáńſtwá, w nich ſię odzywáią, potrzebá áby ten zły nałog odmienili, ktory to nie tylko żyćie ſkraca, ále y ná duſzy zábiia, Przymioty ich wierſzem opiſáne.

PIerwſzy piiak ieſt mądry, á bogáty drugi,
Trzeći zrze mocno, czwarty opłákuie długi.
Piąty zaletnik, ſzoſty przyſięga ách brzydko,
Siodmy pali, oſmy záś wyprzedáie wſzyſtko.
Dźiewiąty, co pod ſercem ma, to ći wyiáwi,
Spi dźieſiąty, w głos ſpetność, iedenaſty práwi.
Nálazł ſię też dwunaſty, (ni báreła) bluie,
Oſtátni iák furyat, ludźi nápáſtuie.

Ná Trąd po twarzy ktory się zowie Morphæa.

WEś żab ziemnych 2. álbo 3. uśiekay, smarz w Oliwie, tym oleykiem smáruy iest pewny.

Jtem. Z drzewá iesionowego wypalony *Spiritus*, oraz z oleykiem zmięszawszy go, z wodką siałkową, ocieray twarz iest pewny.

Jtem. Wodká wypalona z kwiećia Ománowego myiąc się nią spędza trąd.

Ná krosty, ktore około Noszá bywáią, czásem czerwone, á czásem iák perełki, zowią się.
Vari, *álbo* Ionthi.

WEś oleyku Bobkowego, Máśći Topolowey rowne częśći, zmięszay, smáruy często, ná noc zás przykładay chusteczkę zmoczoną gorzałką.

Ná Plámy, y Osutkę.

DObry iest Oleiek z wosku, smáruiąc nim.

Jtem. *Oleum Tartarij*, ktory pospolićie zowią wodką kámienną, temi oleykámi naylepiey smárowáć po kąpieli, gdy się plámy dobrze wydádzą.

Gdy zás z czárow będźie osućizná, (iáko się często tráfia) trzebá się z tym do Duchowieństwá udáć.

Ná Liszáie, ktore się zowią *Jmpetiginos*, śliną czczą náćieray ie.

Jtem. Wodká złotnicza źielona, ostrożnie nią náćieray, bo gryźie, lepiey zmięszáć wprzod ná poł z wodą prostą.

Jtem

Item. Weś Kámfory, y Mirrhy rowne częśći, náley trochę winá, warz z lekká w garnuſzku, tym winem námázuy.

Ná wykrzywienie Twarzy z iedney ſtrony, ktore názywa ſię Spaſmus Cinicus, *álbo* Convulſio Canina &c.

WEś wodki Páráliżowey co potrzebá, przyday do niey oleyku Burſztynowego, álbo Rozmárynowego, náćieray tym Twarz zárážoną, kilkákroć przez dźień, przytym w uśćiech często máſtykowáć gorczycę biáłą, płokáć też uſtá wodą, w ktoreyby wrzáłá Száłwiia, Rozmáryn, Tátárſkie źiele: iednák przytym trzebá ſię przepurgowáć.

Ná wárgi popádáne.

OLeiek z żołtkow iáiowych, ieſt dobry, álbo weś łyſzkę drewniáną, ktora iuż byłá w używániu, zápal ią, á tę tłuſtość ktora ſię z niey ſkwárzyć będźie pilnie zbieray, ieſt bowiem ſkuteczna ná popádánie warg, rąk, y nog.

Ná Strupy po głowie, ktore ſię názywáią Favi, Achores, Porrigo, Tinea.

TE rodzáie ſtrupow rożne ſą. Dźiećiom poſpolite, y rośleyſzym przydáią ſię, oſobliwie párchy, Ná to ſłużą naprzod purgánſe, krwie puſzczenie, ieżeli wiek pozwoli Báńki, Łáźnia. &c. przytym weś ługu z leſzczynowego popiołu zrobionego, ieżeli ieſt mocny przyley trochę wody, myi nim głowę codźień, zá káżdym

rázem smáruy oleykiem z żułtkow iáiowych zrobionym, iest ná to dobry osobliwie *Oleum Sulphuris Rulandi*.

Item. Weś pęcherz oraz z uryną z wieprzá świeżo zábitego, z tegoż wieprzá głowy wybierz mozg, zmięszay go z uryną, ususz wolnym ciepłem, tym głowę krostáwą po zmyciu smáruy, iest rzecz pewna.

Item. Weś oleyku z żułtkow iáiowych łotow cztery, Mirrhy, Kosacowego korzenia, ciemierzyce czarney, wszystkiego po łocie, ztárszy ná subtelny proszek zmięszay z oleykiem, smáruy tym głowę.

Item. Weś Gleyty puł łotá, Bleywásu w wodce Rożáney płokánego, Háłunu palonego, Sádzy z kominá twárdych, proszku z korzenia Ománowego, Bibuły paloney, wszystkiego po puł ćwierći łotá, oleyku z żułtkow iáiowych, Bobkowego, Rożánego, sádłá wieprzowego, wszystkiego zárowno, uczyń máść, do ktorey przyley octu mocnego trochę, smáruy nią po zmyciu, iest doświadczona.

Item. Weś żułtkow iáiowych śiedm, Mirrhy puł ćwierći łotá, korzenia *Aaronis* gran 20. Korzenia ciemierzyce czarney puł ćwierći łotá, utrzyi subtelno ná proch, żułtki drobno pośiekay smaż ná rynce áż się pocznie skwárzyć dobrze, że oleiek z siebie puśći, przecedź, używay do smárowánia, á w ługu záwsze warz Centuryą mnieyszą, y polną dryakiew, inśi kwásem ká-

pu-

pušnym nie zbyt oſtrym; przydawſzy máſłá głowę myią.

Łupierz z Głowy ſpędza wodká wypalona z kwiátu wierzbowego.

Ná wypádnienie włoſow złych z głowy.

PLASTER.

WEś Krochmalu łotow 4. żywice łot 1. zmięſzay nád ogniem. rośćiągniy ná chuśćie, włoſow przyſtrzykſzy obłoż ćiepło, potym oddźieray powoli, powie naywiękſzą táiemnicę.

O MANIEY.

MAnia ieſt zápálczywość, álbo ſzaleńſtwo, pochodzące z gorącośći mozgu, bez gorączki mięſzáiące rátiocynátią, y Imáginácyą, częſtokroć bez nárußenia pámięći.

Znáki ſą te. Mániacy ſzáleiąc, biią przytomnych, kąſáią, czáſem ſię ćichemi pokázuią, nie dádzą ſię iednák uſpokoić; wiele gadáią, ſkaczą, śpiewáią, wrzeſzczą, wzrok máią ſtráſzny, mało co ſpią, moc w nich niezwyczáyna, ſuknie, koſzule, ná ſobie drą, włoſy tárgáią, okná, y co nápádną tłuką. Spoſobni ſą czáſem do weſołośći, y śmiechu zbytniego, á czáſámi názbyt ſię ſmucą, y boią, nágo rádźi legáią, źimná nie czuią, pámięć poſpolićie miewáią wielką, że y dawne rzeczy wſpomináią.

Chorobá tá z rożnych rzeczy pochodźi, ták powierzchnych, iáko wnętrznych, że ſię rzadko tráfia, dla ſzczupłego *Compendium* opuſzczam ie,

 z wiel

z wielką też trudnośćią bywa uleczona, áż się chybá sámá dobrowolnie uspokoi, czásem się też obraca w głupstwo, iuż nigdy nie uleczone.

Jeżeli w tey chorobie *Hæmorhoidy* sáme się dobrowolnie otworzą, álbo się krew z nosá puśći, álbo biegunká nie gwałtowna, uwalniáią od choroby: ieżeliby záś po twarzy, po nogách, wrzody się iákie pokazáły? złym znákiem są. Ieżeli się tráfi z ukąszenia psá wśćiekłego, álbo z czárow, rzadko bárdzo uleczyć się może.

Sposoby do leczenia.

SŁużą ná początku choroby purgánse mocne, womitoria, prysczcze, Kauterye, suche báńki, krwie pusczczenie z nog, z powtarzániem kąpieli, Enemy &c. oprocz tego.

R. Aqu. Hiper. Anagal aã. unc. 3. Conf. Alcherm. drachm. 1. salap. Lazul. pp. scrup. 2. Syrup. d. Hyper. drach. 1. M. Tey mixtury daway choremu często po łyszcze.

Máią tácy chorzy do siebie, że żadną miárą nie chcą zážyć lekárstwá żadnego chybá z wielką trudnośćią, co nie máły wstręt czyni Medykow od kurácyi.

Item. R. Lap. Prunel. drach. S. Camphoræ Scrup. S. Laudani Opiati gr. 1. M. Day to ná raz w wodce Cynámonowey.

Kámfory częste zážywánie znácznie pomaga.

Item. Sok wyćiśniony z młodych iáskołek, iest osobliwym lekárstwem, dawszy go ná raz łotow dwá z wodką Cynámonową.

Item. Oſobliwy experyment. Weś Bukwice źiela, y kwiećia iego, Koſzyſká, Rozmárynu, Lewándy, Máćierzanki, Melliſſy, wſzyſtkiego po garśći, warz te ziołá w wodźie czyſtey, przecedź, ſchoway, potym weźmi Bobku przetłuczonego, ćiemierzyce czarney, oboygá ile potrzebá, wſyp do worká, przeſzyi go, przywarz w pomienioney Dekokcyi, wyżdżąwſzy obłoż nim głowę, co godźiná przygrzewáiąc w teyże Dekokcyi, czyń to przez kilká dni.

O MELANCHOLYI GŁOWNEY.

ZNáki. Naprzod ieſt ſzaleńſtwo, álbo głupſtwo bez gorączki, przytym boiaźń, y ſmutek, myśli ſtráſzne, y zápomnienie ſię. *Convulſio*, to ieſt, śćiągánia żył, á pod czás y wielka chorobá nápada. Wielomowſtwo, płácz, ſchraniánie ſię od konwerſácyi z ludźmi, podeyrzenia, rozumieiąc wſzyſtko bydź trućizną zárázone, ſen krotki nie ſpokoyny, niektorzy záwſze ſię śmieią, inśi płáczą, inśi rozumieią ſię bydź Bogámi, Krolámi, Xiążęty, inśi rożnych beſtyi ieſtá, y głoſy zmyśláią. Inśi rozumieią ſię bydź ſzklánemi, álbo gliniánemi, zkąd ſię záwſze boią żeby ſię nie ſtłukli. Inśi rozumieią ſię bydź umárłemi. Inſzym ſię zda iákby iákąś márę przed ſobą widźieli. Inśi rozumieią, że członkow nie máią. Inśi boią ſię áby ſię nie zápádli. Inśi ſię ſwárzą, drudzy ſię uſtáwicznie modlą. Inśi ſię uczą. Inśi o woynách tráktuią &c.

Chorobá tá, iáko y pierwsza iest długa, y do leczenia bárdzo trudna, zkąd názywa się *Flagellum*, álbo *Illusio Medicorum*. Obraca się pod czás w Mánią. Ieżeli w tey chorobie dyssenterya przypádnie? złym znákiem iest. Przynośi też częstokroć Apoplexyą, álbo Páráliż, álbo Konwulsye.

Sposoby do leczenia.

POżyteczne są naprzod Enemy, Womitorya, Purgánse, Hæmorhoidow otworzenie, Arteritonomia, Kauterye, Pryszcze &c.

Purgáns. *R. Red. Polipod. unc. S. Epitbymi drach. 2. Fol. Senæ unc. 3. Thamarind. drach. 6. sem. Coriand. drach. 15. Santal. Citrin. dr. 2. infund. Aqu. Fumar. unc. 14. coqu. ad reman. unc. 10. Colaturæ, adde Agar. drach. 2. Rhabar. drach. 3. inf. per noctem coque colaturæ adde Syrup. Fernell. sol. unc. 2. Dosis unc. 3. intra triduum vel quadriduum.* Tákże rożne infuzye w Serwadce służą. Przytym *Absorbentia* są potrzebne.

R. Antimon. diaph. Corall. Rubr. pp. oculor. Cancr. Conchar. pp. Cinabar. nut. aa. scrup. s. Vitriol. Mart. gr. 6. Extr. Opij gr. 1. M. divide in 6. part. Dáią się te proszki w wodce Cynámonowey.

Item. R. Arcani 2. plicat. gr. 15. Magister satur. gr. 10. Camphor. gr. 3. m.

Ostátek puść ná Páná Bogá, y ná náturę.

O SZALENSTWIE.

Ktore się názywa Phrenesis.

PHrenesis, iest odeśćie od rozumu, z gorączką wiel-

wielką, y zápálczywośćią, pochodzące, z zápalenia Membran mozg pokrywáiących, (ktore śię *Meninges* názywáią) álbo też z zápalenia *Diaphragmatis*, iáko śię przydáie w gorączkách wielkich.

Znáki. Naprzod gorączká ustáwiczna, sucha, nie spánie, oddech cięszki, twarzy, y oczu zápalenie, pod czás z obudwu oczu łzy płyną, suchość (przytym ciáłá) nie zwyczáyna, Puls prędki, zápomnienie śię, rozum pomięszány, zkąd raz płáczą, drugi raz śpiewáią, wrzeszczą, śmiáłość wielka, ręce drzą, uryná zápalona, á czysta.

W tey chorobie uryná biała złym iest znákiem, tákże ieżeli womit dobrowolnie przypádnie żułty, álbo źielony, álbo czarny, złym tákże iest znákiem.

Item. Ci co śię często śmieią, nie ták są niebeśpieczni. Ieżeli śię záś do tey choroby Hektyká przyłączy, záledwie uleczona bydź może.

Item. Ieżeli śpiąca chorobá nástąpi śmierć przynośi, tákże ieżeli nástąpią konwulsye, szczkawká, zgrzytánie zębow, nie czućie śię, są znáki śmierći.

Item. Exkrementá ieżeli będą białe, álbo czerwone, álbo czarne, złym znákiem są, tákże wzdrygánie śię, y przećiągánie. W gorączkách szaleństwo, nie záwsze iest niebeśpieczne.

Sposoby do leczenia.

POtrzebne są naprzod Enemy, krwie pusczenie z czołá, z ręki, álbo z żył pulsowych, pry-

pryszcze zá uszymá, kąpieli, nog moczenie w ziołách wárzonych &c.

Item. Zá rzecz doświadczoną máią niektorzy Kurá żywego ná poły rozerznąwszy, przyłożyć ná głowę. Inśi iáskołki żywo porozrzynáne przykłádáią. Inśi Dynię uwierćiawszy surową, głowę nią nákłádáią. Inśi liná ná pulsy (rozpłátánego) przykładáią, y do stop.

Purgánse bárdzo wolne, są pożyteczne, to iest, z Senesu, z Mánny, przydawszy *Crem. Tartar.* W tákiey chorobie *Opiata* są záwsze podeyrzáne, lepiey się od nich wstrzymáć, miásto nich warz Mákowki w wodźie, maczáiąc w niey chustę, okładay głowę.

Item. Weś Mákowek, liśćia wierzbowego, Sáłaćiánego, Pśinek, Száleiu, warz w wodźie, niech chory moczy w tym nogi ná noc.

Item. Weś oleyku Rożánego, Rumienkowego, rożne częśći, przyley octu, skrapiay tym chustę, ktorą głowę okładay, skronie smáruy oleykiem muszkátowym, zmięszawszy go z Száfránem, miáłko utártym.

Item. Emulsye rożne chłodzące, y pośiláiące, są potrzebne, przydáiąc do nich *Lap. Brunollæ*, y Syropu *de Pau. Errat.*

Item. Báńká ná sucho stáwiona, ná wierzchu głowy, znácznie pomaga, tákże piiawki stáwione ná ćiemieniu; *supra futuram coronalem.*

Item. *R. Syrup. d. Papaver unc. 3. Laudan. Opiati gr. 1. sal. c. 6. volat. gr. 3. M.* Day choremu ná

raz

raz. Ieżeliby wzwyż pomienione ápplikácye, nie pomogły.

Item. R Lap. Prunell. gr. 15. Campb. gr. 3. Laud. Opiat. gr. 1. M. Day ten prószek w czymkolwiek ná noc.

Item. Spir. Nitri dawáć iák nayczęśćiey w Rosołách, y w piwie.

Plaster ná głowę.

WEś Máku, śiemienia konopnego, Iáłowcu, wszystkiego po garśći, kádźidłá łot, iader z kostek Brzoskwiniowych, naśienia Pigwowego po trzy częśći łotá, wodki Rożáney, y Bzowey ile potrzebá, rozłożywszy między chusty, głowę obłoż.

Item. *Kąpiel ná nogi.*

WEś Rozchodniku, Grzybieniowego liśćia, winnego, wierzbowego, Roży suchey, mákowek, Sáłaty, wszystkiego rowne częśći, warz w piwie, wyley do Cebrzyká, niech chory moczy nogi w tym iák przestygnie.

Item. Máść Topolową zmięszawszy *cum Opio,* smáruy skronie, y pulsy.

Kłádą też y płucá świeże bydlęce ná głowę nie bez pomocy.

Item. Oxyhudinon do okłádánia głowy, *1. Aqua Rosar. unc. 3. Plantag. Papaver errant. aā. unc. 1. fol. ol. Rosar. Nymphæ, aā. unc. 1. Aceti drach. 2. M.* Maczay w tym często chustę, ktorą głowę okłáday.

O Spiącey Chorobie.

SPiąca Chorobá, názywa się *Letargus*, *Coma Cathaphora*, *Subet carus*.

Iest dwoiáka, iedná gdy spánie nie iest ták głębokie bárdzo, to iest, gdy chory ná trącánie, y wołánie ocknie się, y przemowi, á przytym iest gorączká, tákie spánie zowie się *Lethargus*.

Drugie zás iest głębokie spánie, (bez gorączki) tákże, że chory iák umárły śpi, ocućić go nie podobna, oddychániem tylko znáć że śpi, tákie spánie zowie się *Carus*, y máło co się rożni od Apoplexyi.

Ieżeli w tym bárdzo głębokim spániu chory śiedm dni przetrwa, może się z niego wybiegáć. Ieżeli się też przyłączy do inszey choroby iákiey głowney, iáko to szaleństwá, złym iest znákiem.

Item. Ieżeli chory śpiąc powoli, y z chrapániem oddycha, tákże kiedy drży, álbo źimny pot ná czoło wychodźi, stolce częste, są znák bárdzo złe.

Nádźieiá żyćia iest, ieżeli chorobá przyda się álbo z zbytniego piiáństwá, álbo z częstego kurzenia Tutoniu. Tákże z lekarstw ná spánie nie ostrożnie dánych &c. Ieżeli z Pryszczow uczynionych wiele wody wychodźi, znák dobry, ták że ieżeli chory kichnie, gdy mu w dmuchnieśz w nos proszek kicháiący.

Sposo-

Sposoby do leczenia.

NAprzod stárác się koniecznie chorego cućić, tárgáiąc go zá włosy, zá uszy, wiercąc pod uszymá, kurząc śiárkę pod nos, álbo Bobrowym stroiem, lubo *Galbanem*, lubo *Gumi Sagapono*, álbo warz wszystko zmięszawszy.

Item. Do nosá przytykáć często *Spir. Sal. Armoniaci urin*. Ciáło wszystko śćieráć suknem, ták áż z czerwienienie, álbo báńkámi suchemi ociągáć, przytym Enemy mocne dawáć. Pryszcze zá uszymá, álbo ná rękách uczynić, Proszek kicháiący w nos tedy owedy wdmuchywáć. Ieżeliby tá chorobá z záżytego *Opium* pochodźiłá, trzebá dáć ná womity. Purgáns lekki potrzebny, (iednák nie w Pároxyzmie) ktory táki bydź ma.

R. Castorici scrup. 1. Diagred. gr. 7. tum oxymell. squill. & Aqu. Cinam det.

Proszek osobliwy.

WEś Bobrowego stroiu tártego ćwierć łotá, gorczyce białey, naśienia z Násturcyum, oboygá po pułtory ćwierći łotá, popiołu z iáskołek palonych, Bursztynu iák naymiáley utártego po ćwierći łotá, Ambry gran 20 Złotá bitego listkow 3. uczyń proszek subtelny, daway ná raz po ćwierći łotá, w wodce Apoplektyczney, álbo też w winie.

Item. Weś octu mocnego, przyday do niego Bobrowego stroiu, Ruty, Czárnuszki, warz to w garnuszku, y ley potrosze (ná rospaloną bláchę) pod nosem chorego.

Item. Weś soku z Selerow wyćiśnionego, octu Rućiánego, Bobrowego stroiu, zmięszay wraz, nápoy tym gębkę, ktorą trzymay u nosá chorego.

Ná okłádánie głowy.

WEś wodki Rumienkowey łotow 3. *Theriacalis* łotow 2. włosow człeczych palonych ile chcesz, zmięszay, maczay w tym chustę; kłádź ná głowę.

Jest ieszcze chorobá do tey należąca ktora názywa się Siphita stricta, *álbo* Noctambulatio, *to iest, co śpiąc po nocy chodzą.*

Ná tę chorobę sposob ten.

NIech kto strzeże ná tákiego z korbáczem, á iák pocznie chodźić, w ten czas go dobrze ćiąć, nie folguiąc, głowy tylko ochraniáiąc, potym się skryć, álbo śpiącym uczynić, gdy zá iednym rázem to lekárstwo nie pomoże, powtorz, uznasz skutek.

Jeszcze ná śpiącą chorobę rzecz dobra.

WEś Betoniki, Máieranu, Száłwii, kwiátu Bzowego, Roży polney, warz w winie ná poły z octem, kłádź ziołá wárzone, przecedźiwszy, ná głowę.

O NIESPANIU.

Ktore názywa się Coma Vigil, *álbo* Pervigilium.

W Tey chorobie iest chćiwość wielka do spánia, spác iednák chory żadną miárą nie może dla pomieszánia fántázyi, zkąd práwie od

ro-

rozumu odchodźi. Zrázu tácy czuią bol głowy, y osłábienie wielkie śił, z oſpálſtwem. Rzadko ſię tá chorobá ſámá przez ſię tráfia, chybá przy inszych chorobách, iako to przy gorączce, przy Mániey &c.

Spoſoby do leczenia.

JEżeli tá chorobá ieſt złączona z inſzą, z trudnośćią bywa oddalona, áż ſię pierwſza chorobá (ktora iey ieſt przyczyną) uſpokoi. Gdy záś ſámá przez ſię tráfi ſię, weś ná nię Purgáns głowny, ná co ieſt nayl epſze *Electuarium Silvij*, oprocz tego *vomitorium* ſłuży, ieżeli dyſpozycya (z uważonych okoliczności) do tego będźie.

Item. Krwie puſzczenie z ręki, álbo z nogi, pod noc znácznie pomaga.

Item. Stárác ſię choremu ſen przywieść, ſmáruiąc ſkronie oleykiem Muſzkátowym, Máśćią Topolową ſmáruiąc, przydawſzy *Opium*, Co ieżeli máły ſkutek uczyni, udáć ſie *ad Opiata*, ná co ſłuży *Requies Nicolai*, *Laudanum Opiatum*, iednák oſtrożnie nim ſzáfowáć; oſobliwie gdy długie będźie nieſpánie.

Item Częſtokroć doświadczona rzecz ieſt tá, zmaczay koſzulę w źimney wodźie, oblecz w nię chorego, niech ták będźie przez kilká godźin áż ná nim oſchnie, powtorz ieżeli trzebá. Ná nogi też kąpiel dobra z mákowek, z Sáłaty, z liśćia wierzbowego, z Grzybienia &c.

Item. R. *Aquæ Plantag. unc.* 5. *Papav. Errat. unc.* 3. *Aceti diſtill. unc.* 1. *Syrupi. Cydonior. unc.* 1. *Tart.*

Vitriol drach. 2. *M.* daway tego często po łyszcze choremu.

O CHOROBIE.
Ktora názywa się Cathochus, *álbo* Catalepsis.

ZNáki tey choroby. Naprzod nagłe zmartwienie człowieká, ktore gdy záráźi, lubo śiedzącego, lubo stoiącego, lubo leżącego, ták go trzyma, ták dálece, że go iuż trudo poprawić. Oczy tylko ma otwárte, ktoremi nic nie widźi, áni też niemi rusza, oddech záledwie czuć się da, członki wszystkie iák zdrewniáłe, trwa ták pod czás, od godźiny do godźiny, czásem dłużey. Ci co się ná tey chorobie nie znáią, rożnie rozumieią, iedni skłádáią ná záchwycenie, drudzy ná podwionienie, inśi ná czáry, owo zgołá káżdy co inszego trzyma, á osobliwie wymyślne báby. Máło co się rożni tá chorobá od Apoplexyi, y owszem niektorzy názywáią ią *Apoplexiam inversam.*

Sposoby do leczenia.

NAprzod kichánie wolne pobudźić, piorkiem wdmuchnąwszy proszku kicháiącego. *Item.* Czynić frykácye mocne, suknem ostrym. *Item.* Pryszcze po rękách, y zá uszymá porobić. Niektorzy ná wierzchu głowy przepaláią Kauteryą, głowę tákże okłádác ziołámi posiláiącemi, *Spiritus animales.* Enemy tákże mocne, są bárdzo pożyteczne, y purgáns wolny, ále aż Pároxysm ominie, krwie puszczenie w tey Chorobie nie

po-

potrzebne. Członki wszystkie, y grzbiet smárowác tym, Wźiąć wodki Krolowey Węgierskiey pułkwáterki, przydáć do niey oleyku Bursztynowego, y Kámfory potrosze, tym smárowáć przy ćieple. Ták się zwyczáynie leczy, iáko Apoplexya, o ktorey będźie niżey.

O ZAWROCIE GŁOWY.

Z Rożnych przyczyn zawrot głowy pochodźi, z ktorych iedne są powierzchowne, drugie wnętrzne.

Powierzchowne przyczyny są te, Konstupácye częste, poty zbytnie, niespánie, piiáństwo, nagła odmiáná powietrza, iedzenie potraw grubych, niestrawnych, czosnkow, cybul &c. Obżárstwo, zátrzymánie Hæmorhoidow, álbo Mieśięczney choroby, gniew zbytni, y częste obracánie się w koło, tákże pátrzánie ná rzeczy w koło się obracáiące, pátrzánie z wysoká ná doł, spadek, uderzenie ćięszkie w głowę, że się kość zágnie.

Wnętrzne przyczyny są. Wapory rodzące się z humorow zbytnich, to iest ze krwi, z cholery, z flegmy, z meláncholii, z humoru wodnistego, ostrego, tákże pochodźi zawrot głowy z żołądká niesposobnośći, z wątroby, z śledźiony, z máćice.

Dwoiáki iest zawrot głowy, ieden lekki, w ktorym się tylko obiektá w koło obracáią.

Drugi ćięższy, w ktorym nie tylko się rze-

czy wſzyſtkie w koło obracáią, ále też y ćmią, ták dálece, że chory pod czás záledwie ná nogách utrzymác ſię może.

Ieden ieſt zawrot *Idiopatiens*, to ieſt z okázyi ſámeyże głowy, gdy humory wodniſte, y flegmiſte w mozgu zoſtáiące, wiátry y wapory wypuſzczáią, *ad ventriculos cerebri*, ktore w nich ſię obracáiąc; zawrot ſpráwuią, zkąd táki zawrot przynosi, álbo wielką chorobę, álbo Apoplexyą.

Drugi *Symphaticus*, to ieſt, z okázyi żołądká, Wątroby, śledziony &c. Z ktorych humory ſzkodliwe, wapory do głowy poſyłáią.

Ieżeli przyczyná z zawrotu ſámey głowy, znáki tego ſą te, bol głowy, y oćiężáłość, oczu záćmienie, álbo ſłábość, w uſzách dzwonienie, y záwálenie, zapáchu, y ſmáku odmiáná.

Ieżeli z pełnośći flegmy, w ten czás ćiáłá wſzyſtkiego oćiężáłość, y oſpálſtwo, plućie częſte, ápetytu utrácenie, uryná biała, nieſtrawna &c.

Ieżeli z cholery, ná ten czas chorzy máło śpią, częſto ſię gniewáią, w ſpráwách prędcy, y zrzędni, prágnienie bywa y gorzkość w uſtách, puls prędki, uryná częſta, żułta.

Ieżeli z meláncholii, znáki ſą te, boiaźń, ſmutek, myśli pomieſzáne, nieſpánie, rzygánie kwáśne &c.

Ieżeli ze krwie pełnośći, znáki tego nábrzmienie żył, twarzy czerwoność, w ſkroniách żył tąpánie niezwyczáyne, głowy oćiężáłość, do

ſnu

ſnu częſtego ſkłonność, uryná pod czás czerwona y mętna, á czáſem czyſta.

Ieżeli zawrot pochodzi z przyczyny żołądká, znáki tego ſą te. Apetytu utrácenie, Nauzea, odrzygánie kwáśne, ſmrodliwe, bol z żołądká, álbo wzdęćie.

Ieżeli z wątroby, álbo śledźiony, álbo z Máćice, łátwo tego doyść, gdy chory czuie bol, párćie &c. w lewym álbo w práwym Boku.

Progn. Zawrot głowy świeży, rzadko nápadáiący, y z powierzchnych przyczyn pochodzący, do uleczenia łátwy ieſt, przećiwnym ſpoſobem, ieżeli częſto y znácznie napada, y ieżeli dawny ieſt, częſto przemienia ſię w wielką chorobę, álbo Apoplexyą. W ſtárych tákże niebeśpieczny ieſt, dla zimnego w nich mozgu

Ieżeli w zawroćie, nie tylko obiektá obracáią ſię w koło, ále też y głowá, (z zaćmieniem Oczu) znáczy wielkie niebeśpieczeńſtwo, á do tego ieżeli chory oſtać ſię ná nogách nie może, znáczy bliſką wielką chorobę, álbo Apoplexyą.

Item. Ieżeli z gorącey przyczyny pochodźi, łátwiey y prędzey bywa uleczony. Ieżeli záś z źimney, trudniey.

Item. Ktorym purpurowy, álbo źielony kolor w oczách ſię obraca, ſkłonni ſą tácy do wielkiey choroby. Ktorym czerwony, do ſzaleńſtwá, Ktorym ſzáry, álbo bronatny, do Apoplexyi.

Item. Zawrot głowy ćmiący w gorączce, złym znákiem ieſt.

Sposoby do leczenia.

NAprzod Enemy przymocnieysze są potrzebne. Tákże krwie pusczenie, osobliwie gdy iey pełność będzie, y z powtorzeniem, ieżeliby tego byłá potrzebá, purgánse tákże są naypotrzebnieysze, lubo w pigułkách, lubo w trunkách, tákże *vomitoria*, osobliwie gdy z pełności humorow w żołądku zostáiących pochodźi. Hæmorhoidow też otwárćie iest potrzebne, przytym Wezykátorya, Báńki, Kauterye, Czapki z ziół posiłáiących, záżywánie Káwy, Kąpiel.

Item. Kauterya ná wierzchu głowy, nád suturą uczyniona, stáry wrzost, głowy leczy.

Item. Kichánia częste pobudzánie, Errhiná, Dekokcya z Gwaiáku &c. Czego wszystkiego wiedźieć kędy záżyć, uważywszy pilnie przyczynę choroby, świeży zawrot głowy, łátwo uleczony bydź może, másťykuiąc w uśćiech Kubeby, Kolender, álbo *Rad. Doronici.*

Ieżeliby z okázyi Wątroby, álbo śledźiony, tę trzebá leczyć iáko o tym ná swoich mieyscách naydźiesz náuki. *Item.* Łáyno Pawie ná proch stárte, przydawszy do niego Bursztynu miáłko utártego zádáne w piwie, ná raz ćwierć łotá, przysłodźiwszy, iest osobliwym sekretem, pod czás womit uczyni. *Item.* Sok z trybule z winem záżyty, znácznie pomaga.

Item. Morselki skuteczne. R. *Pulv. Treos, Deronci Cubebarum aā drach.* 1. *Flor. Levand. Beton. Cardam aā. Scrup.* 2. *Saccari in Aqu. Beton. Sol q. Suf.*

Suf. M. Zażywáć ich co dźień zráná, y ná noc po iedney.

Item. Proszek osobliwy, *R. Croci Martis aper. Scrup. 1. Cinabar. nat. gr. 15. Rad. Ari. Scrup. 1. Ocul. Cancr. draco. S. Ol. Cinam gut. 3. f. pul. pro 5. vicibus semel de die in Aqu. Cerefol. propinetur.*

Item. Weś *Olei Petræ albi* puł łotá, oleyku Bursztynowego puł ćwierći łotá, Kámfory gr. 15. zmięszawszy náćieray tym skronie, y pod nosem. *Item. Spir. Volat. Oleos Aromat.* nád insze naylepszy, zażywáiąc go często po 20. kropli w winie.

Item R. Conserv. Beton. Salv. Lavand. aa unc. S. Rosar. drach. S. Syrup d. Stach. q. S. M. f. C. bierz tego konfektu ná raz iák Kásztan co dźień dwá rázy. *Item.* Konfekt Nogietkowy iest bárdzo skuteczny, często go záżywáiąc.

Ieżeli tá chorobá pochodźi z pełnośći wielkiey humorow, trzebá ich wyprowádźić lekárstwy purguiącemi.

Nayczęśćiey piiakow tá chorobá infestowáć zwykłá, á nie tylko tá, ále wiele innych bárdzo szkodliwych, ktore wierszem dla lepszego im zrozumienia, opisuię.

Bachus zuchwáły, záwraca głowę,
Oczy záślepia, odmienia mowę.
Rzuca iák káduk, niby co złego,
Piiaká trunkiem, záráżonego.

Iáko w báreły leiąc w kałdony,
Womitem trapi ná obie ſtrony.
Káſzlu nábawia, płucá wyſuſza,
Apetyt tráći, pámięć náruſza.
W głowie, y w rękách, drżenie ſpráwuie,
Y ſproſnym trądem, twarz obſypuie.
W pęcherzu w nerkách rodźi kámienie,
Czyni y w członkách, wielkie bolenie.
Gdy ich záraża przykrą Chirágrą,
Zbyt boleiącą, nogi Podágrą.
Nád to puchliną, nogi zálewa,
Bachus gdy częſto, w gardźiel nálewa.
Pali wnętrznośći, czyni prágnienie,
Więc zálewáiąc, ná ochłodzenie.
Ogień podnieca, w człeku táiemnie,
Gorączki wielkie, rodząc wzáiemnie.
Hektyki tákże, krwi zepſowánie,
Humorow w ćiele, ztąd pomięſzánie.
Zywotá ſkraca, tákim zdrádliwie,
Przez nagłe śmierći, tak nieſzczęśliwie.
Leży iák w błoćie, we złym nałagu, Apoſtr.
Ze ma dáć śćiſły, ráchunek BOGV.
Nie myśli o tym, człek záślepiony,
W tey złośći będąc, iuż utopiony.
Zbytnim piiáńſtwem, grzechow przymnaża,
Obraz ſzátáńſki, w ſobie wyraża.

Skár-

Skárbi ná piekło, ćięſkie więźienie,
Ná wſzyſtkę wieczność, ćierpi prágnienie.
Nieſczęſny muśi, nárzekáiący,
Dźień národzenia, przeklináiący.

O WIELKIEY CHOROBIE.

Wielka chorobá názywa ſię *Epilepſia, Morbus Comitialis, Herculeus, Sacer, Caducus.*

Dwoiáko przydáć ſię może, to ieſt, álbo *Jdiopathice,* álbo *Simphatice.*

Jdiopathice. Kiedy przyczyná ieſt z ſámey Głowy. *Simpathice* záś, gdy álbo ze wnętrzney, álbo zwierzchniey przyczyny nápada.

Wnętrzne przyczyny, pochodzą, álbo z wątroby, álbo z sledźiony, álbo z żołądká, Máćice, Menſenteryi, to ieſt błony, ktora kiſzki ściąga, álbo ze krwie, álbo z inſzych przyczyn, ktorych ieſt bárdzo wiele, dla krotkośći opuſzcza ſię.

Powierzchne záś, Pochodzą z rány iákiey ćięſzkiey w głowię zádáney, álbo z tłuczenia, álbo z uderzenia, z zápalenia, z zbytniey ápprehenſyi, y fráſunku &c.

Dźiećiom też bywa, álbo z zbytniey wilgotnośći mozgu, álbo z exhálácyi, z inſzych częśći ćiáłá, álbo z gliſt, álbo ze złego pokármu, álbo kiedy ſię ząbki puſzczáią, álbo z częſtego maczánia głowy, y ćiáłá, álbo z fetoru, pochodzącego z pieluch, uryną y máśćią záſzpeconych, gdy ich przez niedozor, y niedbálſtwo czę-

częſto nie odmienią, álbo z przeleknienia, álbo z oſpy, álbo z odry nie dobrze wyſtałey.

Poſpolita też ieſt chorobá Dźieciom z pomienionych przyczyn, ktora nie ieſt wielką chorobą, ále zowie ſię *Convulſio* to ieſt, kiedy ſię dźiećie wiie, oczy wywraca, ſlini ſię, co nie rozumni Medycy widząc, zá prawdziwą wielką chorobę mienią, w czym ſię znácznie mylą.

Znáki poſpolite náſtępuiącego Pároxyſmu, lubo nie wſzyſtkich, iednákowo poprzedzáią, álbowiem w iednych mniey, w drugich więcey, álbo te, álbo owe, z nich tu kłádą ſię,

Naprzod ćiáłá niezwyczáyne pomięſzánie, w głowie ćięſzkość, y bol, álbo zawrot, w niektorych oſpálſtwo, w niektorych záś zbytnie czućie, ſen nie ſpokoyny, umyſł pomięſzány, y trwożliwy, ſmutek, y boiaźń, wzdrygánie ſię, w rękách, y nogách ſłábość, drżenie członkow; w oczách zda ſię iákoby iſkry latáły, á pod czás mgłą záchodzą, w uſzách dzwonienie, ięzyká niepowolne ruſzánie ſię, źiewánie, kichánie, gniew nád zwyczay, ſercá drżenie, pierśi śćiśnienie, oddech zátłumiony, potraw obrzydzenie, á w niektorych zbytni ápetyt, w żołądku gryźienie, ſlin z uſt płynienie, uryná wodniſta, bokow rozdęćie, cerá bláda.

Item. Chory czuie z ktorych częśći ćiáłá iákoby wiátr; álbo mrowie ná głowie idące, álbo ſłábość znáczna w teyże częśći.

Item. Przypadáią też pod czás przed Pároxyſmem

ſmem womity, párćia, rozdymánie, przelewánie po kiſzkách, rzygánie kwáśne, wnętrznośći śćiśnienie, y bol áż do krzyżow rośćiągáiący śię &c.

Sámego pároxyſmu znáki te ſą.

Z Myſłow wſzyſtkich, ták wnętrznych, iáko y powierzchnych nagłe odięcie, zkąd nagłe ná ziemię upadáią, y rzucáią śię, Oczy otwárte, zębámi zgrzytánie, oddech zátłumiony, uryny, y exkrementu (z wielkiego gwałtu nátury) wypuſzczenie, piány z uſt, y z noſá odchodzenie, iednák nie záwſze, ieno w gwałtowney chorobie, po Pároxyſmie chory nie pámięta co śię z nim dźiało.

Spoſoby do leczenia.

W Sámym Pároxyzmie rátowáć chorego temi ſpoſobámi, wdmuchnąć mu w nos proſzku kicháiącego, pod noſem náćieráć Bálſámem ápoplektycznym, tákże do noſá przytykáć *Spiritum Salis Armon, urin.* W uſtá wlać Mitridatu roſpuſzczonego wodką Konwáliową, Rutę rozetrzeć w rękách, y wetchnąć w nos, pulſy u rąk śćiſnąć iák naylepiey; (ieſt rzecz doświadczona) Bobrowym ſtroiem kurzyć, álbo Łośim kopytem, lubo wraz oboygiem, chorego też zá uſzy, włoſy rwáć żeby ocknął.

Bálſam tey chorobie ſłużący oſobliwy.

WEś oleyku Máieranowego, Burſztynowego, Rućiánego, *Spir. Sal. Armon. Urin. Spir. C. C.* zmięſzay, ſłużý do ſmárowánia pod noſem, podczás Pároxyzmu.

Wo-

Womity oprocz Pároxyſmu, ſą bárdzo ſkuteczne, á oſobliwie w ten czás, kiedy z nieſpoſobnośći żołądká tá chorobá pochodźi, krwie puſzczenie z żyły przez czoło idącey, tákże z medyánny, álbo z pod ięzyká, ieſt pomocne.

Jtem. Enemy mocne.

Ieżeli tá chorobá przypádnie Białeygłowie, z záduſzenia Máćice, doſzedſzy tego, kurzyć trzebá rzeczámi ſmrodliwemi, iáko to pierzem pawim, Kuropátwim, ſkorą ſtárą, Aſſafætidą, á do wącháńia pod nos przykładáć Bobrowy ſtroy.

Ieżeli z przetrzymánia Mieśięczney choroby, trzebá krew z nogi puśćić, y dawáć ná pobudzenie oney.

Jtem. Kauterya ná wierzchu głowy uczyniona; ná wielu ieſt doświadczona, Dźiećiom záś ná kárku. Potrzebne też ſą purgánſe uważywſzy z iákiey przyczyny chorobá pochodźi.

Proßek ná wielką chorobę doświadczony.

R. *Cinabar. Antim. drach.* 2. *Unicor. ver. unc.* 1. *Raſur. C. C. Viſci querc. aā. drach. S. Terræ Sigill. Cran. hom. philos prt. aā. Scrup. ſ. lap. Smarag. Cinam. Croci. aā. gr.* 5 *f. pul.* tego proſzku dawáć ná raz po ćwierći łota przed nowiem, y pełnią.

Ieſt wiele bárdzo rozmáitych proſzkow ná tę chorobę, ktorym práwie końcá nie máſz, y nayoſobliwſze ſą *de Gutetta Draco ſiens &c.*

Pigułki purguiące.

R. *Reſin. Turb. Agaric. aā. gr.* 7. *Flor. Armon. mart.*

mart. gr. 5. Sal. Succin. Volat. gr 3. Ol. Maior gut. 3 *f. pill.*

Jtem. Wielom też pomagáią glisty ziemne, w winie morzone, ususzone, y ná proch utárte, ná raz ćwierć łotá przed Nowiem.

Jtem. Z spalonego kretá popioł.

Jtem. Secundina primiparæ, ná proszek utárta.

Jtem. Zułć z szczęnięćiá czarnego z sącego.

Jtem. Naśienie Piwonii, y korzeń czásow pewnych kopány.

Jtem. Listki Bukszpanowe, tákże wątrobki z żab wodnych źielonych.

Jtem Łośie kopytá, Ięmiołá dębowa, oleiek Bukszpanowy, Bursztynowy, wodká z iáskołek.

Dziećiom ná tęż chorobę. Weś kostek ktore idą przez grzbiet kiełbiká, od głowy áż do ogoná, ochędosz pięknie od mięsá, ususz, zetrzyi ná proszek miałki, przyday rowne częśći Pereł, y korali præpárowánych, biorąc ná koniec nożá, daway Dźiećiom w iábłku pieczonym, álbo w pokármie.

Jtem. Gdy się ieno Dźiećię ná świát urodźi, nim pokármu zákuśi, (áby wolne było od tey choroby) day mu oleyku migdałowego z Cukrem zmięszawszy ná łyszcze.

Jtem. Sekret Elektorá *Saxoniæ* dla dźieći, áby ná záwsze wolne były od tey choroby. Weś trochę łáyná krowy czarney, ususz, utrzyi iák naysubtelniey, day nowonárodzonemu dźiećięćiu iák napársztek w mleku, álbo w polewce, w krot-

w krotce wyrzući z śiebie wiele złych humorow ktorych w śię nábráło w żywoćie Mátki, zkąd pospolićie przyczyná iest tey choroby.

Item. Gdy dźiećię ktore tę chorobę miewa, warz álbo liśćie wierzbowe, álbo skorę wierzbową, osłudźiwszy, kąp ie w tym często, co też y ná suchoty służy onym.

Ieżeliby tá chorobá dźiećiom pochodźiłá z glist, álbo gdy śię ząbki pusczáią, o tym masz ná swoich mieyscách, ieżeli z morzyską, day Enemę, y Máteraczki z ziół ná żywotek.

Item. Gdy dźiećię iest podległe tey chorobie, mámkę trzebá uważyć ieżeli ma pokarm dobry, táż mámká záżywáć ma rzeczy należących tey chorobie, iáko to ięmioły dębowey, naśienia y korzenia piwonii, korzenia Kozłkowego &c. mocząc to w piwie, korzenie Kozłkowe, ktore śię názywa *Valeriana*, iest osobliwym lekárstwem ná tę chorobę, y wiele ludzi nim sámym śię leczy.

Item. Dla podeszłych R. *Pulv Marchion. dr. 3. Succin. Alb. prti. dr. 2. Apic. C. C. philos prt. Rad. Pæon aā. dr. 6. Antim. diaph. unc. S. Smarag. prt. drach. 2. Cranchum prti unc. ſ. p. doſ. drach. 1.*

Item. R. Succini alb. prti. drach. 1. S. Rad. pæon. Doron. aā. drach. 2. Cort. Citri dr. ſ ſpetiar. Dia Ant. di Ambr. aā. dr. 1. ſ. Corall. Rubr. prtat Margar. prtar. aā. drach. 1. ſal. vol. Cranchum ſcrup. 2. Ambr. gr. 5. Moſch. gr. 7. ſ. pul. doſ. ſcrup. 2.

Item. Osobliwe są ná tę chorobę *Chimica*, to

iest

ieſt, *Spir. ſecundinæ primipar. ſal. volat.* & *ſpir. Ungul. alcis* & *Magiſterium ſal. volat. ſangv. hum. Tinct. Succini, Magiſter Lunæ Tincturæ lap. Lazuli Magiſter Cranij hum. Luna potab Anima Vitrioli, tinctura Antim. Conf. Smaragd. Aqu. Carbunc. Spir. vini Cæphalicus Myuſ. Pulv. Epilept. eiuſdem Secretus opiata Montagnanæ Cor. hom. violen. extin. Moſchus* ieſt bárdzo dobry dla dzieći. *Item. Spirit. Oleos Aromat.*

Draco Figens.

R. N. M. *drach.* 1 *ſ. Ciner. Talpar. drac.* 2. *Tal. lepor. nro.* 3. *Pulv. Card. ben. ſcrup.* 4. *ung. Alc. Succ. alb viſci quer. aa. ſcrup.* 2. & *S. Marg. pr. drach.* 1. C. C. *Uſti drach. ſ. Unicor. veri ſcrup.* 1. *Cranchum drach.* 3. *ſem. Pæon. drach.* 1. *ſ. fol. Auri nro* 5. *f. p. doſis drach.* 1. Nád wſzyſtkie inſze ieſt ten proſzek ſkutecznieyſzy. Ieſt między Authorámi niezliczona rzecz rożnych ſekretow ná tę chorobę, lecz y między ludźmi rożnemi ieſt ich wiele, oſobliwie báby maią ná nię cudowne ſwoie táiemnice, záżywáiąc rożnych guſeł, kto ich tego wyćwiczył, trudno wiedzieć, gdy áni *Galenus*, áni *Hypocrates* tego nie dociekli czego one przy kądźieli.

O APOPLEXYI.

Apoplexya znáczy ſię nagła śmierć.

GDy bowiem człeká nieſpodźiánie nápádnie, wſzyſtkie zmyſły odeymuie, y práwie umárłym czyni, y rzadki tráfić ſię może, ktoryby

z niey wyſzedł, á choć wyidźie, nie bez ſzwánku, gdyż Páráliż po ſobie nieuleczony zoſtáwuie; á ieżeli zdrowy wyidźie, rad ſię znowu prędko nieſpodźiánie náwraca, y żyćia dokonywa.

Rodzone ſobie śioſtry ſą te choroby.

Apoplexia, Epilepſia, Suffocatio, Uterina, Catharrus ſuffocativus, y *Letargus*.

Dwoiáka ieſt Apoplexya, iedná nagła, y gwałtowna, ktora właśnie názywa ſię *Apopl.*

Druga wolnieyſzá, zowie ſię *Homiplexia*, z ktorey często wychodzą, lecz nie bez ſzwánku, gdyż Páráliſz zoſtáwuie, znác ią po pulśie mocnym; y oddechu wolnieyſzym, tákże gdy ſię przytráfi z okázyi máćice, gdzie poſpolićie raz puls uſtąpi, drugi raz przyſtąpi, co nie ma trworzyć Medyká, gdyż często tákie przychodzą do ſiebie.

Znáki Apoplexyi náſtępuiącey.

NAprzod bol głowy nagły, rozumu pomięſzánie, zawrot głowy, oćiężáłość, y gnuſność, rąk, y nog trętwienie, álbo źiębnienie, oczu záćmienie, we śnie zębámi zgrzytánie, z uſt wiele ślin odchodzenie, tyłu głowy (á czáſem cáłey) źiębnienie.

W ſámym zás Pároxyzmie znáki ſą te: Naprzod zmysłow wſzyſtkich nagłe utrácenie; oddychánie zbyt ćięſzkie, niektorzy piiány z uſt toczą, oczy otwárte, puls pomięſzány, czáſem prędki, czáſem nierychły, zgołá chory podobnieyſzy do umárłego, ániżeli do żyiącego; Káthar ktory názywa ſię *Suffocativus*, to ieſt duſzą-

ſzący, máło ſię rożni od tey choroby, ten po-
chodzi ze krwie z śiádłey w płucách, zkąd ſię rodźi *Suffocatio*.

Progn. W Paroxyźmie, ieżeli oddech ieſt ták bárdzo zátłumiony, iż záledwie poznáć że chory oddycha, znáczy śmierć pewną, tákże, ieżeli ieſt przytym gorączká, álbo poty. Ieżeli ſię Hæmorhoidy w ſámym Pároxyźmie otworzą, znák ieſt dobry.

Item. Ieżeli chory od proſzku wdmuchnionego w nos (nie kichnie) zły znák.

Spoſoby do rátowánia w Paroxyźmie.

JEżeli ieſt nádźieiá żyćia, naprzod chorego poruſzáć, y tu, y owdźie, wſzyſtko ćiáło, oſobliwie ręce, nogi, y plecy trzeć, iáko naylepiey ſuknem, głowę co prędzey ogolić, álbo oſtrzyc, ktorą nátrzeć Bálſámem Apoplektycznym, przy tym bláchę żelázną rozpaloną trzymáć przy głowie, oprocz Bálſámu náćieráć głowę częſto wodką Párálizową z mrowek zrobioną, zmięſzawſzy ią z oleykiem Burſztynowym. Uſtá też trzebá przez gwałt otworzyć, dla wolnieyſzego oddechu, wlać do uſt chorego *Elixir. vitri.* przymięſzawſzy trochę Mitridatu, pod noſem, y ná ſkroniách nátrzeć Bálſámem Apoplektycznym, śćiągánia tákże mocne rąk, y nog należą, tákże Bánkámi ſuchemi oćiągáć plecy, udá, ręce &c. Womitorium ieſt bardzo potrzebne, oſobliwie gdy z pełnośći flegmy tá chorobá pochodźi. Tákże krwie puſzczenie w Pároxyźmie wielom

pomaga, w káżdym wieku, uważáiąc ieżeli ieſt iáka nádźieiá. Enemy iák naymocnieyſze ſą nád wſzyſtko (záraz zrázu) naypotrzebnieyſze.

Także pryſzcze ná rękách, zá uſzymá. Proſzek kicháiący w nos dmucháć, po ktorym ieżeli kichnie, ieſzcze ieſt iákakolwiek nádźieiá żyćia.

Enemá. Weś Ruty, Rozmárynu, Lebiodki, Kopytniku, wſzyſtkiego po garśći, wierzchołkow Centuryi, Szałwii, Konwálii po ſzczypćie, korzenia Kokornáku okrągłego, Pieretrowego, Lubczykowego, Tátárſkiego źiela, wſzyſtkiego po łoćie, naśienia Krokoſzowego łot ieden, warz w wodźie, przecedź. Weś dekokcyi kwartę, przyday żułći wołowey ćwierć łotá, oleyku Rozmárynowego, woſku, álbo też Philoſoph. oboygá po puł łotá, miodu czyſtego 4. łoty, Soli oczkowátey łyſzkę, przywarz, przecedź, ochłodźiwſzy, day y dwá rázy ná dźień: Czopki tákże ſą dobre z miodu, z żułćią wołową, y z ſokiem Rućiánym.

Paćierze ſmárowáć tym linimentem. Weś oleyku Bobkowego, trzy łoty, Burſztynowego puł łotá, z rogu ieleniego ćwierć łotá, Lewándowego, álbo Rozmárynowego puł ćwierći łotá, przyday trochę tłuſtośći Bobrowey, zmięſzáwſzy ſmáruy Paćierze, grzeiąc ręce nád Fáierką. Pod nos przytykay *Spir. Sal. Armon. urinos.*

Item. Weś gorzałki, námocz w niey iáłowcu, Száłwii, Poleiu, Rzerzuchy, Száfránu trochę, przecedźiwſzy daway choremu po troſze.

Item

Item. Z Kwiećia Konwáliowego, y Lewándowego, wraz wodká wypalona, ieſt bárdzo ſkuteczna, náćieráiąc nią głowę, y do uſt leiąc, zmięſzawſzy z mitrydatem.

Y to wielom pomaga. Niech dwoie ludźi mocnych (wźiąwſzy chorego podpáchy) podniosą do gory wyſoko, y nim trząſną raz, drugi, trzeći, potym niech go położą, porwie ſię iák ze ſnu. *Sal. volat. Oleos Aromat. Sylv.* ieſt nayoſobliwſzym rátunkiem tákim, náćieráiąc nim pod noſem; może go y wewnątrz dáć.

O SZALENSTWIE.

Z ukąſzenia pſá wśćiekłego, ktore názywa ſię Hydrophobia.

ZNáki. Naprzod ráná od ukąſzenia pſá wśćiekłego ieſt boleſna, prędko ſię iednák ſámá dobrowolnie zgoi: lecz po 40. dni od zágoienia bez żadney przyczyny nápada tákiego melancholia, w ktorey zoſtáiąc, ſny uſtáwiczne miewa o pſách ſzczekáiących, y rzucáiących ſię ná ſię, ktorym ſię przez ſen broniąc o rátunek woła, zkąd y ſam ſię przebudza, y innych, czym máiąc pomięſzáną głowę, ućieka ná mieyſcá oſobne, y ćiemne, z ſobą tylko mrucząc, ſchránia ſię od ſpołkowánia z ludźmi, przytym brzydźi ſię wſzelkim napoiem, náwet y potráwámi rzadkiemi, twarz, y oczy czerwone, pod czás y gorączká, náſtępuią po tym konwulſye, nád to, choć uſtáwicznie ćierpi prágnienie, iednák żá-

dną miárą pić nie chce, z czego ſámego umieráć muśi.

Spoſoby do leczenia.

NAprzod chorego wźiąwſzy przez gwałt w wodźie zánurzyć, raz, y drugi, co ſámo wielu uzdrowiło. Rány zrázu nie trzebá goić, ále ią długo trzymáć otwártą, á ſkoro tylko pies ukąśi, záraz ránę nożem zwierzchu zeſkrobnąć lubo z bolem, y obmyć ią winem z ſolą, potym weś liśćia pokrzywiánego, ztłucz, álbo zwierć z ſolą, przyłoż ná ránę, álbo świeże łáyno kurze, często go odmieniáiąc, ieſt rzecz pewna.

Item. Weś korzenia Gentiány, Kozłku, oboygá po pułtory uncyi, Zywokoſtu, Ruty ſuchey, Poleiu, wſzyſtkiego po garśći, Mumij, Rákow palonych, oboygá po dwá łoty, warz to wſzyſtko w winie przytkawſzy, przecedź, daway co dźień po kieliſzku choremu, á ná ukąſzenie od węźá, przyday *Rad Serpentariæ*.

Ná wyćiągnienie iádu z rány pewne.

WEś Aſſy Fætydy, Gálbánu, oboygá po dwá łoty, roſpuść octem, wyſmaſz, przyday *Ungv. Baſilic.* dwie uncye, zmięſzay, przykładay.

Item. Korzeń Roży leśney, dáiąc go choremu iákimkolwiek ſpoſobem, ieſt doświadczony.

Item. Weś popiołu z rákow palonych częśći 10. Proſzku z korzenia Gentiány częśći 7. Kádźidłá część iednę, uczyń z tego proſzek iák nayſubtelnieyſzy, daway go choremu po łyſzczę w winie, álbo w piwie.

Item. Weś oſtu, ktory ſzkápim álbo czártowym zowią, uſuſz go, zetrzyi ná proch ſubtelny, daway po dráchmie, ná raz, ieſt rzecz doświadczona.

Item. Weś Stokroći z kwiátem, z lićiem, Száłwii, Ruty, Kłobuczkow z pod Roży polney, Czoſnku, *Rad. Scorzeneræ* rowne częśći, przydawſzy ſoli morſkiey, álbo łagru śledźiowego, ſtłucz wraz, y przyłoż, á ieżeli ſię ſpoſobnie może Báńká ſucha ſtáwić, przyſtaw ią záraz po ukąſzeniu.

Ieſt też kámień ſkuteczny ná wybáwienie iádu, ktory ſię názywa *Crapaudina*, to ieſt żábi, tákże y drugi *Pietradi Cebra*.

Znáki pſá wśćiekłego, áby ſię go káżdy mogł uchronić.

PIes wśćiekły, áni ie, áni piie, uſzy, y ogon opuśćiwſzy, język wywieśiwſzy biega źiáiąc, y wyiąc chrápliwie, przytym y piiány z uſt toczy, oczy wywraca, á kogo nápádnie milczkiem kąſa, zrázu zda ſię bydź ráná máła, y prędko ſię zgoi, lecz we 40. dni odnawia ſię, czym człeká w ſzaleńſtwo, y śmierć w práwia.

Aby káżdy pies wolny był od wśćieklıny.

JEſzcze ſzczęnięćiu kaz puśćić krew z pod języká, z żyłki ktora ieſt nákſztałt robaczká, y przytym koniuſzek ogoná ućiąć.

O PARALIZU.

PAráliſz pochodźi z pozátykánia żył ſuchych, (ktore *Nervos* zowią) humorámi grubemi, niedopuſzczáiąc cirkulácyi duchom, ktore ſię názywáią *Spiritus animales*.

Dwoiáki ieſt Páráliſz, ieden prawdźiwy, á drugi nie prawdźiwy.

PRawdźiwy ieſt ten, w ktorym częśc náruſzona, czućie, y władzą utráći.

Nie prawdźiwy záś ten, ktory álbo czućie, álbo władzą odeymuie, iedno z tych.

Znáki poſpolite Páráliżu.

NAprzod nagłe utrácenie władzy, álbo czućia, álbo oboyga wraz.

Jtem. W częśći náruſzoney, zda ſię iákby mrowki ſzmeráły, á pod czás oźiębnienie znáczne.

Jtem. Zawrot głowy, oczu zácmienie, uſzu pozátykánie, rozumu pomięſzánie, mowy zmienienie, á czáſem utrácenie, flegmy z uſt, y z noſá płynienie &c. Zwyczáynie Páráliſz zákończa Apoplexyą.

Stárych ludźi poſpolićie nápada Páráliſz, dla defektu ćiepłá przyrodzonego. Inſzych záś ludźi z rożnych przyczyn, czáſem z zimney konſtytucyi powietrza, iáko ſię tráfia pod czás Ieśieni, álbo ná Wioſnę. Tákże z pełnośći humorow lipkich, flegmiſtych, oſtrych, tákże z humorow oſtrych, z głowy ſpływáiących, *in medullam*

dullam ſpinalem, tákże tráfia ſię z żyły ſuchey przepchniętey, álbo náruſzoney, z nieoſtrożnego krwie puſzczenia, bywa też z kolek od śledżiony pochodzących, álbo z cholery, ktory lubo ieſt przytrudnieyſzy do leczenia, iednák żadnego w ſobie nie ma niebeśpieczeńſtwá; Nápada też Páráliſz z gniewu wielkiego, z zbytniey ágitácyey, co ſię tráfi w tańcách; kiedy roſpaliwſzy ſię dla ochłodzenia ná wiátr wychodzą, álbo z łáźni, álbo z ćiepłey iżby, z odkrytą głową, nayczęśćiey nápada flegmátykow, owych poſpolićie co ſię ſedentáryą báwią, á wiele iedzą, y piią &c.

Progn. Chorobá tá ieſt długa, y do leczenia zbyt trudna, gdy iednák z ſzkorbotu, álbo z okoliczney áffekcyi pochodzi, może bydź uleczona, choć też z uporem.

Ieżeli tráfi ſię z przećiętey ſuchey żyły, álbo kłutey, rzadko kiedy uleczony bydź może; y owſzem nigdy.

Niedoſkonáły Páráliſz, ktory rękę, nogę, álbo puł twarzy náruſzy, ſnádnie może bydź uleczony.

Kogo w ieśieni, álbo źimie náruſzy, á oſobliwie ſtárych, z trudnośćią bywa uleczony.

Ieżeli część Páráliżem náruſzona z ćienczeie, znák ieſt zły, ieżeli bol przyſtąpi, czyni iákąś nádźieię. Ieżeli chory ieſt przy śiłách przy tym bolu, y zawrotu głowy nie ma, mowę zupełną, gorączkę ma, znáki ſą dobre.

Item. Ieżeli część nárużona ieſt źimna, tákże gdy ná ſtronie nárużoney oko ſię zmnieyſzy, álbo zmieni, tákże ieżeli ſię chory nie czuie, álbo głowy ma znáczne pomięſzánie, tákże gdy ſię przyda biegunká, Konwulſye, wſzyſtkie te znáki ſą bárdzo niebeśpieczne, lubo życia nie co przedłużáią, iednák ſię śmiercią zákończáią.

Spoſoby do leczenia.

ZArážonego Páráliżem, ná prędce náćieray Gorczycą białą zwierćiáną, przydawſzy do niey octu dobrego, y Soli, álbo weś gorzałki dobrey, przyday do niey Gorczyce tártey, Pieprzu, Dzięgielu, tłuczonego Jáłowcu, Rozmárynu co potrzebá, zmięſzawſzy náćieray część zárážoną. Potym należą purgánſe, ktore nie máią bydź zrázu mocne, ále iák naywolnieyſze.

Tákże Enemy mocne bárdzo dobrze ſłużą. Womitorya oſobliwie w ten czás ſłużą, kiedy chory czuie pełność wielką w żołądku. Tákże ná poty, rożne Medykámentá ſłużą, á oſobliwie *Sal. C C. Volat. Spir. fuliginis, eſſent. Caſtor Spir. Sal. Armon.* Sáliwácye nádewſzyſtko nayſkutecznieyſze, z tą okolicznośćią, ieżeli chory ná głowę znácznie nie ſzwánkuie, ieżeli zawrotu nie ćierpi, álbo konwulſyi, álbo trętwienia nie ma, álbo ieżeli ſię wſzkorboćie przyda, álbo z áffekcyi okoliczney, lubo też z inſzey iákiey powierzchney przyczyny. Krwie puſzczenie podeyrzáne ieſt, dla czego oſtrożnie z nią potrzebá, iednák w pártykulárnym Páráliżu, ktory po-

cho-

chodźi, álbo ze krwie złey, álbo z ſpadku, álbo z uderzenia &c. może krew beśpiecznie puśćić, lubo Hæmorhoidy otworzyć.

Item. Báńki śiekáne, álbo ná ſucho oćiągáne, Frykácye, á oſobliwie pokrzywámi ſuchemi, álbo świeżemi, Kauterye ſą bárdzo pożyteczne.

Item. Winá zaprawne rożne, ſą ſkuteczne, iáko *R. Herb. Hamæp. Chamadr. Salviæ Flor. Pæon. Stechæd. Arab. Anthos. aã. M. S. Rad. Valer. Pæon. Duron. Garyophilat. aã. drach. 2. Hermodactil. Mechoac. aã. drach. 3. Fol. Senæ unc. 2. Rhabar. unc. 1. Galan. Cinam. Cubeb. aã. drach. 1. incisa & contuſa, dentur pro menſura vini*, tego winá chory ma záżywáć po kwáterce co dźień, ieżeli śiły pozwolą.

Salia volatil. bárdzo ſkuteczne, tákże *fixa*, iáko *Chamædr. Chamæpi Scordij Cichor. &c. Tart. Vitr.*

Chorobá poſpolićie początek ma od paćierzy kędy ſię naywięcey ſchodźi Nerwow, tákże y *Medulla ſpinalis* tám zoſtáiącą, zkąd trzebá ie częſto ſmárowáć. Ná to máść oſobliwa.

R. Ungv. Mart. Nerv. aã. unc. ſ. Ol. Phil. Succi aã. drach. ſ. Ol. Petræ drach. 1. ſ. Lin. vel R. Ol. Succi unc. ſ. Camphor. dr. 1. Spir. formic. unc. 1. M.

Item. Oleiek z kántárides ſmáżonych w oliwie do náćierániá częśći náruſzonych ieſt dobry, tákże *Spir. Formicar. Aqv. Reg. Hung. Spir. Lumbric. Milleped. &c.*

Oleykámi, y máśćiámi (częśći náruſzonych) częſtego ſmárowánia ſtrzedz ſię, bo pory zátyká:

káią, bárdziey służą párzenia, moczenia w ziołách Máterace &c.

Item. R. Spir. Lilior. Convall. Aqu. Apople. Lang. aá. unc. 1. Essent. Castor. drach. 1. M. pro linimento.

Potrzebne tákże są kichánia pobudzenie, kurzenia Bursztynem, kąpánie się w wodách śiárczystych, iákosz Szklánowska wodá wielom pomaga, tákże kąpieli z ziół Nerwom służących, przydáiąc śiárki z wapnem nie gászonym, wprzod rospuszczoney.

Item. Kąpieli z rożnego rodzáiu zwierząt, wárząc liszki młode, szczęnietá, mrowki, wraz z ziołámi należytemi, iáko to Bukwicá, Szálwia, Rozmáryn, Iva Art, Łopianowe korzenie, Máćierzanká &c. Dobra też rzecz iest, członek nárusżony kłáść w świeży káłdon bydlęcy; álbo w ięczmień wárzony ćiepły.

Item. Tábáká świeża zieloną w Máłmázyi moczona, (náćieráć nią) częśći nárusżone osobliwie po potách, znácznie pomaga. Ięzyk ieżeli Páráliż nárusży, masz o tym ná swoim mieyscu, pátrz w Regestrze.

Dekokcya ná poty.

WEś kwiećia Száłwii, Bzowego, Lewándy, Rozmárynu, Rumienku, Melissy, Máieranu, Páráliżowego ziela, Jáłowcu, wszystkiego coć się podoba, włoż do gárcá, náley wody, warz nákrywszy, odeym prędko od ogniá, staw do wánny, do ktorey wsadź chorego okryi go dobrze, żeby się od páry poćił.

Item

Item. Rzecz ſkuteczna. Weś wierzchołkow lebiodki, liśćia dębowego, Jáłowcu, wſzyſtkiego po trzy gárśći, ſzyſzek iodłowych ńro 12. warz w wodźie, oſtudźiwſzy, mocz część náruſzoną, otárſzy ſmáruy tym. *R. Spir. Salis Vitriol. Ol. Therebinth. aa. pta.* zmięſzawſzy wraz, gdy to powtorzyſz raz drugi, y trzeći, nie bez ſkutku będźieſz.

Oleiek ſekretny ná Párálíß, ná Podágrę, ná Konwulſye &c.

WEś oleiu lniánego, roſpal ſztukę żeláza nową, zágaś w tym oleiu, czyń to poty, poki oley trzeſzczeć nie przeſtánie, do tego oleiu włoż tyle wapná nie gáſzonego, żeby było iák ćiáſto gęſte, zgnieć dobrze, pokray w káwałki, włoż do retorty, wypal oleiek, ktory włoż do gnoiu końſkiego, (dobrze wprzod zátkawſzy) niech tám będźie przez 10. dni, potym go rektyfikuy, ieſt ták przenikáiący, że gdy go ná dłoń náleieſz, záraz przeniknie ná drugą ſtronę. Gdy Párálıſz pochodźi z pełnośći flegmy, iáko ſię nayczęśćiey tráfia, w ten czás ſłużą purgánſe, á oſobliwie też *ex Merc. Dulci* przydawſzy *Reſinam Mechoacan. Agarici &c*

Ieżeli chory władzą cále utráći, że ſię ruſzyć nie może, á przytym y mowę, zápewne z niego nie wyidźie. Ieżeli też z kolek, ná to ſłużą Enemy, Máterace &c.

O KONWULSIACH.

Konwulsye znáczą ściągánia żył, y mußkułow, do czego należy y Kurcz.

CZworáka ieſt Konwulſya. Pierwſza zowie ſię *Emproſthotonos*, tá ieſt, w ktorey głowá, kárk, y grzbiet naprzod ściągnione bywáią, ták dálece, że brodą áż do pierśi, á czáſem y do koláná ściągnione bywa.

Druga názywa ſię *Epiſthotonos*, tá ieſt, w ktorey w tył człek ściągniony bywa.

Trzećia zowie ſię *Tetanos*, tá ieſt, kiedy Nerwy, y Muſzkuły z tyłu, y z przodku ściągáią członká, wzdłuż iák ſtronę; táka ieſt haygorſza, y rzadko ſię też tráfia.

Czwarta zowie ſię *Spaſmus*, to ieſt Kurcz, ktory poſpolity ieſt w nogách, w rękách, w pálcách, pod czás y twárz wykrzywia, ktore wykrzywienie názywa ſię *Spaſmus Cinicus*, álbo *Riſus Sardonicus*.

Konwulſye pochodzą álbo z pełnośći humorow, álbo z wyniſzczenia onych, kurcz záś pochodzi z humorow oſtrych, z wiátrow &c.

Pełnośći przyczyny ſą: Naprzod obſtrukcye Wątroby, Sledzony, Zułći, Máćice. *Venarum meſer*, przetrzymánie Hæmorhoidow, Mieśięczney choroby, wnętrzne nábrzmienia, y guzy, ſłábość wnętrznośći, y utrácenie ákcyi żołądká, y kiſzek, ták, że chory áni trawić, áni pozbywáć z ſiebie exkrementow może.

Item

Item. Pełność wielka Meláncholyi, flegmy, tákże humorow wielka oſtrość &c.

Item. Zbytnie piiáńſtwá, obżárſtwo, mięſzkánie ná mieyſcách wilgotnych; częſte kąpánie ſię w wodách zimnych, ráná znáczna, przekłocie ſuchey żyły, zápalenie bliſko ſuchych żył, bez ſoli iedzenie, zbytnia ágitácya &c.

Wyniſzczenia przyczyny ſą. Naprzod krwi zbytnie płynienie zkądkolwiek, poty zbyteczne, zbytnie purgánſe, y womity, przeſádzenie lekárſtwem &c. Oprocz tego, w rożnych chorobách, tráfiáią ſię Konwulſye.

Oprocz pomienionych przyczyn, bywáią też wnętrzne Konwulſye. Znáki ich ſą te. Wnętrzności wielkie wzruſzenie, y powściągánie w ktorych pępek ták ſię ściągnie, że áż ná doł ná tym mieyſcu będzie, gdzie pępek był, á czáſem ſię tylko żywot, iák bęben rozedmie.

Kurcz z rány w ktorey ſą Nerwy poprzecináne, czáſem śmierć przynośi, tákże ieżeli nápádnie z zbytnich purgánſow, álbo krwi uśćia wielkiego, niebeśpieczny ieſt.

Item. Ieżeli zbytnie y częſto trapi chorego, wpráwia go w ſzaleńſtwo.

Item. Wykrzywienie twarzy, warg, brwi, oczu, álbo noſá, gdy ſię tráfi w gorączce, częſtokroć znáczy śmierć.

Spoſoby do leczenia.

W Sámym Pároxyzmie przytykáć pod nos *Spir. Sal. Arm. Vrin.* tákże *Aſſa Fet.* z Bobrowym

wym stroiem, ktory też y pod nos często przy- tykáć. Części záś ciáłá ścieráć chustámi ostremi, Bursztynem okurzonemi, tákże grzanki z chlebá solą posypáwszy przypiec, y do stop po przykłádáć, wierzch głowy náćieráć wodką Krolowey Węgierskiey z Kámforą. Ieżeli podniebienie, nátrzeć Dryakwią z wodką ruciáną zmięszáną, pryszcze po rękách uczynić.

Purgáns iest potrzebny, ále oprocz Páróxyzmu, v. g. f. *Extr. Panchimag. Gum. Ammon. aa. Scrup.* 1. *Mercur. dulc gr.* 12. *Erat. Colocynth. gr.* 5. *Castor. gr.* 7. *cum. Extr. Absin. bu, f. p.*

Womitorya, Enemy, w sámym Páróxyzmie wiele pomagáią.

Item. Spir. Formic. Fuligin. Secundin. Sangv. Hirundin. Sal. Vol. Oleos Sylv. &c. wiele pomagáią, ták náćieráiąc, iáko záżywáiąc.

Proszek ná kurcz pewny.

R. Cinab. nat. drach. 1. *Magist. Lunæ drach. s. Cranium. pulv. Succini aa. scrup.* 2. *Man. Christi perlat. drach.* 3. *m. f. p.* iest bárdzo skuteczny, ná raz *drach* 1. wodká z wrotyczu kilkákroć przepalána, iest osobliwa ná tę chorobę, piiąc ią.

Item. Oleyki, sáłowcowy, Bursztynowy, z rogu ieleniego, Terpentynowy z winem, álbo z gorzałką zmieszáne, lubo wraz, lubo z osobná, (náćieráiąc nimi części ściągnione) są skuteczne, oprocz tych, y insze służą, iáko Rozmárynowy, Bobkowy &c.

Ieżeli Kurcz pochodźi z ukąszenia iákiey be-

ſtyi iádowitey, przyłoż ná ránę Theryáki, á w koło ránę obłoż *Empl. Veſicat.*

Ieżeli Konwulſye pochodzą z zákłoćia, álbo przećięćia Nerwow. ránę trzebá dylátowáć, y wlać w nię oleyku Terpentynowego.

Ieżeliby częſte Konwulſye ztąd nápadáły, trzebá żyłę cále przerznąć, iáko náuczáią uczeni Chirurgowie. Pomocne tákże ſą (ná częſte nápadáiące Konwulſye:) kąpieli śiárczyſte, do ſmárowánia, oleiek z krowek, ktore bywáią w końſkich łáynách, Frykácye, báńki ſuche.

NA KURCZ.

R. Styrac. liqv. Euphorb. Caſtor. aā. unc. I. cum Ol. Lilior. alb. f. linim tym ſmárowáć gdy Kurcz nápádnie. Tákże oleiek Migdałowy (ſmáruiąc nim) znáczną folgę czyni.

Ná ſkurczenie z żakłoćia Nerwu, Káthápláſmá oſobliwe.

WEś Slazu kędźierzáwego unc. 4. korzenia liliowego unc. 5. Slazu ogrodnego unc. 8. warz to wraz w wodźie, przecedź, przyday mąki ięczmienney, z korzenia liliowego, ile trzebá, zmięſzay, przywarz, tym okładay ciepło.

NA KURCZ.

SŁużą oleyki do ſmárowánia z gliſt, z ślimakow Sádło człowiecze, Pierśćień z rogu oſłá dźikiego, ná pálcu noſzony, ſkorá człecza, węgorzowa, ná ćiele noſzona. Nayoſobliwſzy ieſt proſzek z ſtonogow, záżywáiąc go tym ſpoſo-

 bem

bem, názbieráć ich wiele, zlać winem, ususzyć, zetrzeć ná proszek. Ieszcze ták lepiey, názbierawszy ich skropić dobrze winem, stłucz w moździerzu, wyćisnąć sok przez chustę, tego soku bráć po łyszcze.

Item. Weś soku z iábłek leśnych, zmięszay go z oliwą, smáruy ćiepło mieyscá te, w ktorych kurcz nápada.

Ná śćiągánie żył Liniment pewny.

R. Axung. proc. Veter Butir. Gum. Bdellij, Ammon. aā. unc. 1. *Myrrha Castor. aā. drach.* 2. *Flor Stæchad. Anthos. aā. pug.* 1. *Nucis Mosch. Garyophil. aā. drach.* 1. Wypáproś kotá oprawnego, włoż weń pomienione rzeczy, zászyi, piecz zárowno, ćiekącą z niego tłustość zbieray, ktorą smáruy grzbiet, y części pośćiągáne, uznasz pomoc. Kąpieli też ná to pomocne, z ślazu, z korzenia Liliowego, z naśienia *Fœnugr. Livi &c.*

TRAKTAT II.

O Chorobách Drugiey Częśći ćiáłá.

To iest: Pierśi, w ktorych się zámykáią Serce, Płucá, Pleurá, Mediastimū, Pericardiū, Diaphragma &c.

O SUCHOTACH.

SUchoty názywáią się *Phtisis*, to iest: ćiáłá wyniszczenie, z gorączką wnętrzną ustáwiczną, z kászlem uprzykrzonym, przez ktory máterya flegmista, z ropą, á czásem ze krwią od-

cho-

chodźi, z humorow ostrych, często z głowy ná pierśi spadáiących, ktore ostrośćią swoią ránią płucá, lecz oprocz zránienia płuc, z ktorego suchoty pochodzą, z rożnych przyczyn ćiáło ná człeku niszczeie, to iest: álbo z trućizny zádáney, álbo z czárow, álbo z żołądká źle trawiącego, álbo z śledźiony, ktora nie iednym sposobem człeká dręczy, álbo szkorbotem, álbo Hypochondryą, y Scyrchusem, oddech tłumi, boki pali, y rozdyma, meláncholyi wiele rodząc, onego niszczy. Dźiećiom śię też często tráfia, álbo z glist, álbo ze złego pokármu, álbo z robaczkow, ktore śię im w grzbiećie rodzą.

Znáki suchot. Naprzod duszność, kászel, y do kászlenia ustáwiczna chęć, przez kászel odchodźi flegmá żułta, popieláta, źielona z ropą, á czásem ze krwią, tá flegmá gdy ią ná ogniu położysz, smrod z śiebie wydáie, á gdy wrzućisz do wody záraz tonie, Gorączká przytym ustáwiczna wnętrzna, osobliwie po iedzeniu, w dłoniách śię wydáiąca, zá czásem żywotá bywa częste rozdymánie, sercá słábość, pod czás drzenie, ápetytu utrácenie, oddech smrodliwy, ćiáło powoli od gorączki wnetrzney wysycha, potym wszystek *Succus Alimentarius* do płuc śię śćiągáiąc w ropę śię obraca. Nápadáią y poty częste, osobliwie w nocy, ktore siły co dáley słábią. Gdy śię iuż chorobá bárdzo záweźmie, iágody śinieią, ktore śię przed tym rumieniły, twarz blednieie, nogi nábrzmiewáią, wszy śię wiele

rodźi, uryná gęſta, oleiowi podobna, w ktorey pod czás ná ſpodku piaſek uſtáie ſię czerwony, włoſy opadáią, ná końcu biegunká, y flegmy zátrzymánie, ktore znáczy iuz bliſką śmierć, tá poſpolićie bywa lekka, przy dobrey rekollekcyi.

Przyczyná Suchot. Máterya z głowy częſto ná pierſi ſpadáiąca, gdy będźie oſtra, ſpráwuie káſzel, y powoli w práwia w ſuchoty ràniąc płucá.

Item. Picie częſte gorzałki, win wapiennych, tutoniu uſtáwiczne kurzenie płucá oſuſzáią, y w ſuchy káſzel wpráwuią, w ktorym ſię płucá gwałtownie poruſzáią zkąd gdy ſię żyłká przerwie, (á zrázu ſię temu nie zábieży) pewne ſuchoty. *Item.* Záżywánie częſte proſtych lekarſtw, wpráwia w ſuchoty, tákże náráženie ſię ná dym iáki záráźliwy, iáko ſię przytráfia złotnikom, Alchimiſtom, tákże Mulárzom, Kámieniarżom, gdy w ſię kurze wapná częſto nábieráią. *Item.* Spadek ćięſzki ná pierśi, álbo uderzenie, gdy ſię krew przez uſtá puśći, tákże krwi burzenie wielkie, y oſtrość, przeźiębnienie. *Item.* Záráženie ſię od chorego ná ſuchoty, náráženie ſię ná dech iego, tákże ſypiáiąc z nim, z nim iedząc &c.

Item. Plućie krwią częſto, ſuchoty przynośi, iednák nie káżde plućie krwią ieſt ſzkodliwe, oczym będźieſz miał ná ſwoim mieyſcu.

Item. Tá chorobá ſpoſobem dźiedźicznym, z Rodźicow zlewa ſię ná dźieći.

Item

Jtem. Gonorhæa Venus immod. &c. niſzczą człeká. *Progn.* Chorobá tá zrázu z trudnośćią poznać ſię może, á łátwo uleczyć, gdy ſię záś wzmoże, łátwo ſię dą poznáć, ále uleczyć z wielką bárdzo trudnośćią, niektorzy tę chorobę dźielą ná gradusy, ktorych mniey potrzebnych nie zdáło mi ſię położyć. Táż chorobá ieſt długa, płucá álbowiem owrzedźiáłe, z ćięſzkośćią leczyć ſię dádzą, częśćią dla rzadkośći y ſubtelnośći ſubſtáncyi, częśćią dla uſtáwicznego ruſzania ſię w oddychániu, y káſzlániu, ktory przeſzkadza *conſolidatij*. Apetytu utrácenie; twárdość w bokách, w żołądku od wiátrow, y pomięſzánia humorow, tákże puls rzadki, ſłáby, z káſzlem, y ćięſzkim oddycbániem, złą nádźieię czynią: ták że częſte mdłośći, poty lipkie, ſłábieiące chorego, biegunká, kurcz częſty, uryná iák oley, &c. pewne znáki śmierći. Tákże ſen nieſpokoyny, chrápliwość, włoſow opádnienie, rozumu pomięſzánie, nog nábrzmienie, wſzy mnogość, flegmá ſmrodliwa, tákże znáki ſą bliſkie śmierći. Bywa też częſto káſzel, przez ktory nákſztáłt ropiſta máterya odchodźi z roſpaleniem, co pochodźi z Kátháru uſtáwicznego, więc nie uważni lekárze, á oſobliwie báby, wmawiáią ſuchoty, ná co każą pić mleko koźie, ośle &c. y gdy chory káſzleć przeſtánie, chwalą ſię że ná ſuchoty uleczyły. Ieſt też wiele tákich co z ręki ſuchoty poznáią, ná czym ſię bárdzo mylą.

Leczenie tey choroby záwiſło naybárdźiey ná

dyećie, zkąd wszelkim sposobem chronić się máią winá, gorzałki, y innych gorących trunkow, ále pić máią piwo lekkie dobrze uwárzone, y wystałe, álbo Tyzánnę z Fig, z Rodzenkow, z ięczmieniá, przytym potraw chronić się máią korzennych, kwáśnych bárdzo, słodkich, y trudnych do trawienia, ieść máią ćielećinę, gołębie młode, kury, iáycá świeże miękkie, ráki, álbo tylko kontuzę z nich, ślimaki, ostrygi, żołwie, Dáktyle, Figi, potráwy mleczne, gdy ieszcze nie mász gorączki wnętrzney.

Sposoby Lekárskie do leczenia.

NAprzod krwie pusczenie w tey chorobie mieysca nie ma, chybá żeby ze złey krwi álbo z pełnośći, y ostrośći iey tá chorobá pochodźiłá.

Item Kauterya w ręce, albo w nodze, ná początku choroby iest pomocna. Womitorya bárdzo niebeśpieczne, chybáby chory do nich miał wielką skłonność, y do tego czułby w ustách ustáwiczną gorzkość, Purgánse tákże mocne nie należą, tylko bárdzo wolne, z Senesu, y z Mánny, przylawszy Syropu Rożánego, przytym y inne lekárstwá czyszczące, śćiągaiące &c.

Item. Weś Terpentyny Cypryiskiey dwá łoty, miodu Rożánego pułtorá łotá, lukrecyi ná miáłki proszek utártey, trzy ćwierći łotá, zmieszawszy wraz, daway choremu ná káżdy poránek, iák kásztan ná raz, pić przytym dekokcyą, z drzewá Sándałowego, y bryzelii: Służą

tákże ná tę chorobę Bálsámy, iáko to *Bals. Sulph. anisat. Therebint. natus Saturni. Tinct. Sulph. &c.* iednakże rzadko pomienionych záżywáć Bálsámow.

Item. *Prossek pewny ná Suchoty.*

R. Ocul. Canc. præ. Corall. rub. præ aā. Scrup. I. *Pulv. Anonymi Flor. Sulph myrhat aā. drach. s. Antiheċt. Poter scrup. s. Margar. præ gr.* 15. *f. pulv.* może y *in forma rotulari* przydawszy cukru ile potrzebá.

Mleko koźie, ośle, wielce pożyteczne ná suchoty, piiąc ie przewárzywszy: (záwsze iednák) gdyby byłá gorączká wnętrzna ustáwiczna, álbo biegunká, szkodzą, wątrobá wilcza suszona, y w prószku záżywána znácznie pomaga.

Item. Bluszcz źiemny suszony,ná proch stárty, álbo sámo źiele suszone, w mleku wárzone, tákże y przetácznik ziele.

Item. Rad. Aaronis cum floribus Sulphuris, czyśći pierśi z flegmy. y broni większego owrzodzenia, y korrupcyi.

Item. Weś Hizopu, Bluszczu źiemnego, Sánty, polney dryakwie, przetácznika, ślazu, podbiału, wszystkiego po garśći, drzewá Gwáiákowego łotow 5 korzenia Ománowego 4. łoty, Tátárskiego ziela łot, hányszku, kminku,po dwá łoty, warz to wszystko w wodźie, á uczyniwszy z pápieru trąbę, położ ná garku, przez ktorą párę bierz, y onę połykay.

Item. Weś kádzidłá, Bursztynu białego, Benzoi-

zoinu, wſzyſtkiego po pułtory ćwierći łotá, Roży ſuchey utártey, drzewá Sándałowego czerwonego utártego, oboygá po ćwierći łotá, zmięſzay wraz wſzyſtko, y potroſze rzucay ná węgle, dym bierz w uſtá, y połykay.

Plaſter ná pierśi.

WEś woſku żułtego trzy łoty, Terpentyny trzy ćwierći łotá, oleyku Migdałowego puł łotá, oleyku hányſzkowego puł ćwierći łotá, zmięſzay nád ogniem, iák oſtygnie, rośćiągniy ná pápierze cukrowym, przyłoż ná pierśi.

Item. Kąpieli ná tę chorobę ſą bárdzo potrzebne, ięczmień w wodźie wárząc przydawſzy podbiału, Bluſzczu źiemnego, ślazu ogrodnego, Ruminku, kwiećia Grzebieniowego żułtego, tákże kąpiel ſerwatczána dobra, z mleká ieſzcze lepſza, iednák te kąpiele w ten czás ſą dobre, poko ieſzcze chorobá nie ieſt bárdzo wkorzeniona, y chory ieſt przy śiłách.

Item. Sok świeżo z rzodkwie wyćiśniony zmięſzány z miodem czyſtym, daway choremu potroſze, znácznie czyśći pierśi od flegmy.

Item. Weś korzenia Ománowego, *Imperatoria* Cytwarowego źiela, polney dryakwie, rzepiku, przetácznika, podbiáłu, kwiećia żywokoſtu S. Ianá, warz wſzyſtko wraz w wodźie, przecedźiwſzy, zgaś w tym ſtal kilkákroć, osłodź Syropem Ománowym, day pić choremu, po kwáterce, zráná, y ná noc.

Item. Weś Terpentyny Cypryiſkiey coć ſię zda

zda, warz ią w wodźie rożáney áż będźie twárda, przyday do niey cukru Rożánego co potrzebá, *Balsami Pervian. nigri*, kilká kropel, porob pigułki, daway ich często choremu. Słodkie rzeczy, iáko to Syrop, Iulepy, Konserwy, (ná ktorych polegáią Medycy) są szkodliwe, gdy ich często chory záżywa, álbowiem krew gęszczą, y cholerę mnożą, utemperowáne iednák inszemi ingredyencyámi nie ták szkodźić mogą, y owszem kwáskowáte pomnieysze ná zátrzymánie humorow ostrych z głowy, ktore płucom szkodzą potrzebne są pigułki, ktore się opisáły w Kátharze. Myrrhá, iákimkolwiek sposobem záżywána, płucá czyśći, y od zgniłośći záchowuie.

Proszek osobliwy.

R. Antichect. Poter. Antim. diaph. aã. drach. 1. *Flor. Sulph Sperm. Cetè Myrrhæ aã. drach. ſ. Sacchari Satur. Croci aã.* 10. *M f. p. divid. in* 5. *part. aqu.* dawáć go w konfekćie Rożowym, álbo Fiałkowym.

Item. Wodká wypalona ze krwie prosięcey z ziołámi piersiom służącemi, iest dobra.

Item. *Dekokcya doświadczona.*

R. Ligni Sancti unc. 2. *Rad. Tormentill. cum foliis unc.* 1. *ſ. Fol Millefol cum floribus unc.* 2. *Pimpinell. Sangvisorb. Palosell. aã. drach.* 10. *Conser. Rosar. unc.* 6. *Aqv. Veron. lib.* 12. Niech to wszystko moknie przez noc, ná záiutrz zálepiwszy naczy-

nie wſtaw do kocieł́ká, náley weń wody, warz przez dzień, potym wyimi naczynie z ingredyencyámi, przecedź, ſchoway ná zimno, daway tego trunku po trzy rázy ná dzień.

Jtem. R. Rad. China ponder. unc. 3. infund. in Aqu. Veron. Scabios Tuſſilag. aã. libr 1. adde Trium Santal. aã. unc. 1. Peſſul. jor. unc. 3 ſtent. per noctem mane coque, cole, colaturam edulcora Syrupo de Veron Niech tego liquoru chory trzy rázy ná dzień názywa.

Lambitivum.

R. Conſcr. Roſar. unc. 3. Speti. diatrag. frigidi. unc. 1. Lectit ſulph. drach. ſ. ſucci liquiritia, Bol. Arm. aã. drach. 1. Rob de Tuſſilag. unc. 2. Syr. Capill. Ven. unc. 3. Ol. Fœnicul. Aniſi aã. ſcrup. ſ. Balſ. Sul. gut. 20. f. lamb. cum baccillo d. Liqu.

Dekokcya oſobliwſza.

WEś ſzyiek rákowych obránych co chceſz, warz ie dobrze w mleku owczym, (może y w krowim,) potym rozwierć w donicy, y roztworz tymże mlekiem, przyday do tego migdałow tłuczonych, mąki ięczmienney, Krochmalu, żułtkow iáiowych, cukru, wſzyſtkiego co potrzebá, zmięſzay, przywarz: niech tego chory záżywa, uznaſz pomoc.

Jtem. Weś miodu czyſtego dwá funty, Tyzánny (z ſámego ięczmieniá) wárzoney trzy funty. Lukrecyi puł funtá, korzenia żywokoſtu łotow 10. warz pierwey korzenie áż zmiękną, kto-

ktore przetrzyi przez śito, zmięſzay z miodem, y Tyzánną, niech tego chory częſto po łyſzcze záżywa.

Item. Weś ſoku z Bluſzczu źiemnego łotow 14. winá wolnego łotow 16. pieprzu białego, Mirrhy, Kádźidłá, wſzyſtkiego (ſubtelnie tártego) po puł oſmy dráchmy, odwarz pierwey ſok z miodem, y z winem do połowy, przecedź, wſyp proſzki, daway choremu po łyſzcze, rzecz pewna.

Item. Częſte záżywánie *Herb. Theæ,* w mleku wárzone znácznie pomaga. Oſobliwſzym záś ſpoſobem, dekokcya z Chiny z Cielęciną, álbo z kápłonem wárzona ſłuży, poko ſię ieſzcze gorączką bárdzo nie wkorzeni, tákże Syrop z tábáki ſkuteczny ieſt, inſze nie zliczone medykámentá, ktorych nie tylko między Medykámi biegłemi ieſt dość, ále między Medykáſtrámi, á oſobliwie między ćiekáwemi bábámi, ktore naywięcey leczą guſłámi, oſobliwie dźieći, nie bez grzechu Rodźicow, ktorzy ná to pozwaláią.

O DYCHAWICY.

TRoiáka ieſt Dycháwicá. Pierwſza zowie ſię *Dyſphnæa,* w ktorey bywa oddech ćięſzki bez ſpánia wielkiego, y bez świſtu.

Druga zowie ſię *Aſthma,* w ktorey ćięſzkość większa w pierśiách, oddech częſty z chrapániem, y świſtem.

Trzećia názywa ſię, *Orthopnæa,* w ktorey chory od-

oddycháć nie może, áż wyćiągnąwszy szyię, nád to leżąc, oddechu nie pozwala.

Przyczyny dycháwice są te. Naprzod poprzylegánie humorow kliiowátych, w około Arteryey dechowi służącey, ktorą názywáią *Aspera*. *Item*. Obstrukcya, to iest: pozátykánie *Bronchiorum*, humorámi grubemi.

Item. Zátwárdzenie płuc od waporow, álbo dymow ostrych, álbo kurzow, iáko to wapiennych, kámiennych &c. *Item*. Przyrośnienie płuc do źiebrá. *Item*. Wapory iádowite, y ostre, álbo ćierpkie, ktore śćiskáiąc *Bronchia*, to iest Meáty, przez ktore dech odchodzi.

Item. Krew spiekła w żyłách płucnych, tákże obstrukcya wątroby twárdośćią swoią náćiskáiąca Diaphragmę, spráwuie duszność, krew też w kátharze nie należyćie pusczona

Sposoby do leczenia.

NA początku tey choroby, (ieżeli chory iest komplexyi krwistey) krew z nogi puśćić, á potym purgánse bráć, ktorych sposob niżey podáie się. Womitorya, lubo nie ktorym podeyrzáne są, iednák wielom pomagáią, osobliwie ná początku choroby, ktore nie máią bydź mocne, náprzykład. Weś soku z Kosakowego korzenia, łotow dwá, przysłodźiwszy day choremu. Enemy tákże są pożyteczne, ktore máią bydź przymocnieysze. *Item*. Oleyki, Szálwiiowy, Rozmárynowy, hányszkowy, z Kopru włoskiego, są pomocne, dáiąc ich

po

po kilká kropli w konfekćie Rożowym, álbo w winie, tákże *Tinctura Asthmatica, Tinctura Sulphur. Lac. Sulphur. Loch. de Pulm Vulp. Loch. Sanum Balſ. Sulp. &c.* wiele pomagáią.

Item. Dym z tábáki, tákże z Gwoźdźikow, wpuſzczáiąc w ſię, znácznie pomoga, tákże Oleyku Migdałowego częſto z cukrem záżywáiąc, tákże máść do ſmárowánia pierśi ſkuteczna. Weś oleyku Rumienkowego, Migdałowego, ſádłá kápłoniego, korzenia Fiałkowego, naśienia *Fænugr.* lniánego, *Gumi Ammon.* wośku, wſzyſtkiego coć ſię będźie zdáło, uczyń máść.

Item. Warz czerwoną kápuſtę, odcedź polewkę, przyſłodźiwſzy piy. *Item.* Dla odćiągánia humorow ſpadáiących z głowy, potrzebne ſą kichánia pobudzenie, *Apophlegmatiſmi Erchina.*

Item. Terpentyná z oleykiem Migdałowym, częſto záżywána, znácznie pomaga.

Item. Upiecz świeżą rzepę w żarzewiu, weś Kápłoná uduſzonego, ktorego nie tykáiąc wodą oſkub, wypáproż, pośiekay, wkray do niego rzepę pieczoną, przyday Rodzenkow wielkich, lukrecyi trochę, hányſzku, naśienia pokrzywiánego, pietruſzki, warz záſzpuntowawſzy, przecedź, przyday Cukru lodowátego ſzárego, niech chory częſto záżywa.

Item. *Proſsek ſkuteczny.*

R. Flor. Car. ben. ſem. Carth. aa. drach. 2. Piper longi drach. 1. fol. Senæ lel. Rad. Aaron. aa. drach. 2. Aniſi drach. ſ. Diagrediy ſcrup. S. miſce f. pulv. rozdziel

dźiel ten proſzek ná 7. rázy, daway go co dźień zráná w piwie, álbo w roſole, *Znáki.* Dla ludźi proſtych, łáyno końſkie w wodźie przewárzywſzy przecedźić, y dáć pić choremu.

PURGANS.

R. Gum. Ammon. in aceto Squillit. Sol. drach. 2. *Maſt. el. ſcrup. Trochiſc Alch. Reſin. Scammon. aã. drach. ſ. ſal. Succ. Volat. gr* 8. *Ol. Mirrht. gut* 2. *f. pill. nro* 30. daway tych piguł̀ek ná káżdy dźień zráná po śiedmi.

Item. *Syrop otwieráiący.*

R. Syrup. de Liqui. unc. ſ. Oxymel. Sqvil. unc. 1. *S. Loch d. Pulm. Vulp drach.* 6. *Gumm. Ammon. ſolut. drach.* 1. *M. pro lambitivo,* w ktorym maczáiąc korzeń lukrecyowy, wyſyſác często.

Item. R. Milleped. drach. 2 *Flor. Benzoini, Sal. Succini albi aã. ſcrup* 2. *Extr. Enul. Caſtor. aã. ſcrup. ſ. Croci ſcrup.* 1. *cum ſ. q. Thereb. Cypri f. pill.* ktorych záżywáć zráná, y ná noc po 5 codźień.

Ieżeli tá chorobá pochodźi z pełności flegmy, trzebá bráć często purgánſe, ſálwácye nayſkuteczniey ſze, boiáźliwym iednák Medykom podeyrzáne.

Ieżeli też tá chorobá pochodźi z śiádł̀ey krwie w płucách, ná ten czás puśćić ią potrzebá z nogi, y dawáć rzeczy rozrzedzáiące, iáko to *Sperma Cete, Sang. drac. Salia volat. Spir. Saliſ. Arm. dulc, &c.*

Trunek pewny.

WEś *Gum. Ammon. ſcrup.* 1. Wodki Hyſſopowey unc. 4. winá unc. 3. Syropu z lebiodki puł unc. zmięſzáwſzy nád ogniem day ćiepło wypić.

Item. R. Sperm. Cetè drach. 1. *Flor. Benzoin. dra. ſ. Myrrhæ Sal. Succin. Vol. aā. ſcrup. ſ. M.* rozdziel ná trzy rázy, day co dźień zráná w iáiu miękkim, álbo w konfekćie fiałkowym. Ná wierzch ná pierśi, ſłużą rożne linimentá, ungwentá, Plaſtry, iáko to *Filij Zachariæ, Mollif. Vener. &c.* Oleyki, Migdałowy, Fiałkowy, Terpentynowy, z ſzpikow bydlęcych dyſtylowány, tákże ſádłá rozmáite, iednák że tá chorobá ieſt upárta, á ile záſtárzáła ták dálece, że áż do śmierći ludźiom dokucza. Częſto ſię też przydáie owym, ktorzy ſobie w kátharze krew káżą puſzczáć, nie wiedząc iáki ieſt Káthar, czyli może krew w nim puśćić, czyli nie, więc że ſię ſpuſzczáią ná cyruliká, tym ſobie ſzkodzą poſpolićie, ále ći co puſzczáią oślep, byle wziąć kilká groſzy godni nagány, wpráwuiąc ludźi w ták ćięſzkie, y długie kálectwo.

Dźiećiom ná Dycháwicę.

NAzbieray Stonogow, wypłocz ie winem, uſuſz, zetrzyi ná proch miáłki, przyday do niego rowne częśći Száfránu, Mirrhy, cukru lodowátego, daway go potroſze częſto w mleku.

O KA-

O KASZLU.

KAſzel zowie ſię *Tuſſis*, to ieſt, płuc częſte y gwałtowne wzruſzánie ſię, od humorow oſtrych, z głowy do nich ſpadáiących, to ieſt ieżeli káſzel w nocy bárdziey dokucza, oraz z gorączką wolną, znák ieſt że pochodźi z ſpadáiących humorow z głowy. Gdy záś będzie káſzel gwałtowny á ſuchy, przez ktory máło co, álbo nic nie odchodźi máteryi, znák ieſt, że z żołądká przyczyny. Suche pokáſzliwánie częſte, pochodźi z zápalenia liquoru, Nerwom należytego. Káſzel długo trwáiący, wpráwia w ſuchoty, álbo w płućie krwią

Item. Káſzel z wrzodu iákiego wnętrznego, lubo ná płucách, lubo ná pleurze uczynionego pochodzący niebeśpieczny ieſt.

Item. Káſzel ktory przed tym był wilgotny, gdy ſię odmieni w ſuchy, znáczy zránienie płuc.

Item. Káſzel uſtáwiczny z obſtrukcyi, álbo z owrzedzenia płuc pochodzący ieſt trudny do leczenia, á częſtokroć śmierćią ſię kończy.

Item. Káſzel ſuchy z gorączką wnętrzną, á oſobliwie po iedzeniu, bárdźiey ſię wydáiącą, znáczy gorączkę Hektykę.

Item. Káſzel Białogłowom ćiężárnym gdy ſię przyda; czáſem płod morzy.

Item. Kaſzel długi, y ſuchy, w ktorym bywa párćie w boku lewym, álbo práwym, álbo wraz w obudwu, znáczy záſtárzáłe obſtrukcye wątroby, y śledźiony.

Przy-

Przyczyny káſzlu poſpolite. Naprzod pierśi záziąbienie, ták áeryą oſtrą, iáko też piciem nagłym zimnego napoiu.

Item. Z głowy ſpadáiące humory ſłone, oſtre, *in Arteriam Aſperam*, ktorą łechcąc káſzel pobudzáią.

Item. Gdy w ſię kto iákiego prochu oſtrego, álbo dymu nábierze.

Item. Tłuſte potráwy z ápetytem iedzone, nie kiedy bywáią przyczyną káſzlu, Orzechy też kto ich wiele iada káſzlu nábawiáią. Oprocz tego, z przyczyny żołądká, wątroby, śledźiony, *Diaphragmatis*, máćice, z gliſt &c. káſzel bydź może.

Spoſoby do leczenia.

CHceſzli káſzel uleczyć, według opiſánych znákow, y przyczyn, maſz ſię miárkowáć. A naprzod, gdy z obſtrukcyi wątroby, álbo śledźiony, álbo z wrzodu wnętrznego, álbo z Pleury, álbo z gliſt &c. pochodźi, o tym będźieſz miał ná ſwoich mieyſcách, tu ſię podáią ſpoſoby ná káſzel pochodzący, z ſpadáiących humorow z głowy ná pierśi, álbo z przeźiębnienia, álbo z inſzey iákiey przyczyny powierzchney.

Naprzod purgánſe ſą potrzebne, ktore máią bydź wolne z Mánny, z Seneſu &c. Ieżeliby z przyczyny żołądká, może dáć beśpiecznie ná womity, przytym záżywáć rzeczy rozrzedzáiących, poruſzáiących flegmę grubą, y oſtrą, iáko ſą Syropy, Iulepy, Konſerwy, Loch &c.

osobliwie służą *Syrupus de peto*. *Item*. Weś oleyku Migdałowego łot ieden, przyday cukru, umięszay, day choremu. *Item* Weś Rodzenkow wielkich, námocz ie w gorzałce, iedz po iednemu często. *Item*. Sok z rzodkwie z cukrem, álbo z miodem zmięszawszy, znácznie pomaga záżywáiąc go często.

Item. Gorzałká zápalona z cukrem, z száfránem, y rodzenkámi skuteczna iest.

Item. Weś śiárki iák naymieli ná kámieniu utártey, puł cwierći łotá, Benzoinu skrupuł ieden day choremu w iáiu miękkim.

Item. Weś Hysopu suchego garść, pokrzywiánego liśćia suchego puł garśći, miodu práśnego pułtorá funtá, warz w wodźie ślazowey, przecedźiwszy, daway choremu często po kwáterce, ćiepło.

Item. Warz Rutę w piwie, przecedźiwszy, włoż máślá, piy ćiepło.

Item. Warz cybulę w mleku, przecedźiwszy przysłodź miodem, piy ćiepło, tákże czosnek w mleku wárzony pomaga, álbo go też smáżyć w miodzie, y ieść.

Item Weś imbieru, Fig, Rodzenkow, pokráiawszy, warz w winie. wolnym bárdzo ogniem, przecedźiwszy przyday cukru lodowátego, Száfránu trochę, záżyway po łyszcze ćiepło. *Item*. Oman w cukrze, álbo w miodzie smáżony, iest dobry ná kászel.

Ná Kászel z przeźiębnienia, weś Máłmázy-

kie-

kieliſzek, przyday cukru, ſzáfránu, ſmaż ná węglách, żeby było gęſto iák Syrop, záżyway tego po łyſzcze ćiepło.

Item. Weś czoſnku, rozwierć go, y ſok z niego wyćiśni, (przylawſzy trochę wody) przyday do niego trochę cukru, przyſmaſz, záżyway po łyſzcze. *Item*. Weś żułtek iáiowy ſurowy, zmięſzay go z lodowátym cukrem, ziedz, ieſt doświadczona. *Item*. Myrrhę pod ięzykiem trzymáiąc, káſzel uſtáie. *Item*. Zmięſzay Terpentynę z miodem, y oleykiem Migdałowym, záżyway potroſze. *Item*. Orzechy láſkowe przypiekáne, z miodem práśnym záżywáne pomagáią.

Item. Weś máſłá swieżego nie ſłonego, żułtkow iáiowych, krochmalu, cukru rowne częśći, zmięſzay, záżyway potroſze.

Służą też ná káſzel. *Elixir Prop. Balſam. Sulph. Rubin. Sulph. Omyx. Squill. Sperma Cetè Loch. de papavere Iul. violarum*, ieżeli z gorącey przyczyny káſzel. *Opiata* też potrzebne, oſobliwie gdy częſto ná pierśi ſpadáią humory z głowy.

Syrop pierśi czyſczący oſobliwy.

Syrop. Roſar. Sol. unc 3. *de Liquir. de Althcæ Dia Carthami aā. unc.* 1. *Vini Malvat. unc.* 1. *Aceti Sqvil. lit. unc.* 3. *Spir. vini unc.* 1. *S. ſpir Vitrioli ſcrup.* 1. *Aqv. Cinam. Roſar. aā. unc.* 1. *Sacchari unc.* 7. zmięſzawſzy nád wolnym ogniem, daway po łyſzcze częſto.

Dla dźieći ná káſſel.

R. Lac. Capr. unc. 5. *Saccari Candi. unc.* 2. *Syrup.*

Rosar. Sal. unc. 2. *Diacarth. drach.* 1. zmięſzawſzy daway po łyſzcze.

Item. Species Diatragan frig in rotulis.

Item. Kozłowym łoiem nácieray podeſzwy ku pálcom, nád roſpaloną cegłą.

Item. Rożą ſuchą warz w wodźie, potym odley wodę, do teyże Roży przyley oliwy, włoż ią do worká, y ćiepło przyłoż ná dołek, co raz polewáiąc ten worek gorącą wodą, tą w ktorey roża wrzáłá.

Item. Warz w piwie ślaz z korzeniem, przyday máſłá, iák przeſtygnie niech dźiećie w tym nogi moczy. *Item.* Warz ślazowe korzenie w mleku, przecedź, osłodźiwſzy daway po łyſzcze. *Item.* Weś oleyku migdałowego, máſłá nieſłonego, zmięſzay, ſmáruy tym pierśiczki.

O PLUCIU KRWIĄ.

PLućie krwią, názywa ſię *Hæmophtyſis*, álbo *Hæmoptoe*, należą też do tego choroby, *Empiema* y *Vomica* názwáne, o ktorych będźie niżey. *Hæmophtyſis*, ieſt káſzel przez ktory odchodźi máterya ze krwią pomięſzána. Krwi przez uſtá odchodzenie z rożnych mieyſc, y przyczyn bydź może, to ieſt, álbo z pierśi, álbo z płuc, álbo z árteryey płucney, álbo z ſámych uſt, álbo z podniebienia, álbo z dźiąſeł, álbo z głowy, álbo z żołądká, álbo z wątroby, álbo z śledźiony, álbo z choroby mieśięczney przetrzymánia, álbo z noſá, obraca ſię pod czás do uſt. Tu ſię tylko opi-

opiſuie odchodzenie krwi przez uſtá z częśći (duchom ożywiáiącym) ſłużących, to ieſt, z Arteryi, z płuc, z pierſi.

Troiákim ſpoſobem krew przez uſtá odchodźi, álbo przez rozſzerzenie, y otwárćie początkow żył zwyczáynych, y pulſowych, ktore názywáią ſię *Anaſtamoſis*, álbo przez rozerwánie onychże, ktore názywáią ſię *Rixis*, álbo przez wygryźienie ich, ktore názywa ſię *Diabroſis* według wierſzu.

Diabroſis venas erodit, Rixis eaſdem
Scindit, Anaſtamoſis has aperire facit.

Oprocz tego, bywa też krwi rozrzedzenie przyczyną, krwią plucia, gdy ſubtelnośćią, y oſtrośćią ſwoią pory żył przenika, co názywa ſię *Diapedeſis*.

Znáki. Naprzod ieżeli krew z uſt proſtym plućiem bez káſzlu odchodźi: znák ieſt, że álbo z dźiąſeł, álbo z ięzyká, álbo z głowy. *Item.* Ieżeli krwie z káſzlem máło co (y z łechtániem Arteryi) wychodźi: znák ieſt że z niey ſámey zránioney pochodźi. *Item.* Ieżeli przez káſzel odchodźi krew piiániſta, czerwona, czyſta, przez żadnego bolu w pierśiách, znák ieſt że z płuc pochodźi.

Item. Ieżeli krew czarna, y ſpiekła przez káſzel, odchodźi z bolem w pierśiách, znák ieſt że z pierśi pochodźi.

Item. Ieżeli przez káſzel odchodźi krew czarna, ſpiekła, pomięſzána z flegmą, álbo z cholerą,

przytym y nauſea, znák ieſt że z żołądká.

Uważyć też potrzebá, ieżeli krew przedtym chodźiłá z noſá, ztámtąd álbowiem częſto odwraca ſię do uſt, do płuc, do żołądká, kędy ſię ſpieka.

Przyczyny powierzchne, y wnętrzne. Naprzod zbytnie pićie trunkow gorących, á oſobliwie gorzałki, tákże potraw zbyt korzennych częſte záżywánie: Nagła ágitácya, przeźiebnienie, káſzel wielki, zſtłuczenie, ſpadek, dźwigánie nagłe ćiężaru iákiego, mocowánie ſię &c.

Item. Pełność krwi żył oryficya rozſzerzáć y otwieráć zwykłá, á tym bárdźiey gdy gorąca, álbo zbyt oſtra będźie, toż czyni y ſubtelność krwie, humory też oſtre z głowy ſpadáiące, częſtokroć żyłki ránią.

Chorobá tá ieſt niebeśpieczna, oſobliwie gdy z płuc pochodźi, álbowiem w ſuchoty nie uleczone wpráwia, iednák że nie záwſze, gdyż náturá częſtokroć *per Cryſim* pozbywa krwie zbytniey, iáko ſię tráfia w zátrzymániu mieśięczney choroby, álbo Hæmorhoidow. *Diapedeſis* nie ták niebeśpieczna ieſt. *Anaſtimoſis* gorſza, *Rixis* ieſzcze gorſza, álbowiem ieżeli we czterech dniách zátrzymána nie będźie, przynośi zápalenie, z ktorego wrzod ſię rodźi, á potym ſuchoty nieomylne, według Aphoryſmu. *A ſanguinis ſputo puris ſputum, à puris ſputo, Phtiſis Diabroſis* ze wſzyſtkich naygorſza dla wrzodu, w płucách nie uleczonego.

Empy-

Empyema ieſt ropy w pierśiách zebránie, álbo w iedney, álbo w obudwu ſtronách, oddech ćięſzki, y káſzel wielki ſpráwuie: przytráfia ſię to częſto w Pleurze, álbo Periphneumoniey, to ieſt, w zápaleniu płuc, z ktorego gdy ſię wrzod uczyni, máterya z niego rozlewa ſię w pierśiách, álbo też gdy ſię wrzod w gárdle nagle otworzy, y ropá do pierśi ſię obroći, ktora człeká duśi, y umorzy.

Vomica, ieſt krwie (nie w ſámych płucách, ále w błonce pokrywáiące one) roześćie, y w ropę ſię obrocenie.*

Spoſoby do leczenia.

NAprzod ieżeli z płuc krew przez uſtá odchodźi, trzebá záraz bez odwłoki krew álbo z ręki, álbo z nogi puśćić, y z powtorzeniem, ieżeliby tego byłá potrzebá, potym dawáć záraz trunki chłodzące, zátrzymuiące, y śćiſkáiące, náprzykład : *R. Aqu. Plantag. unc.* 4. *Lap. Hæmat. pr. ſcrup.* 1. *Laud. Opiati gr.* 1. *Spir. Vitrioli gut.* 20. *M.* day ná raz, ieſt rzecz doświadczona. A nie tylko ſię ſádźic ná tym áby krew zátrzymáć, ále y tę ktora pozoſtáłá w plecách ſpiekłá, (zkąd pewne ſuchoty) rozrzedźić y wyprowádźić : Ná co ſłużą *Rad. Rubia Occuli Cancr. Sperma. Cet. ungv. rubr. potab.* Oleiek Migdałowy z olbrotem záżywány. Do tego uważyć ieżeli ſię przed tym Hæmorhoidy otwieráły, á potym ſię zátrzymáły, trzebá ie otworzyć, ieżeliby też z zátrzymánia mieśięczney choroby,

krew z nogi puśćić, y dawáć ná poruſzenie onych.

Julep do záżywánia ná krew. *R. Aqv. Plantag. Papav. Errat. aā unc. 2. Syrup. d. Roſis Sicc. unc 1. Tinct. Corall. drach 2. Sal. Prunel. drach. 1.*

Item. Służą ná to oćiągánie ſubtelnymi báńkámi po grzbiećie, y łopatkách śćierania, wiązánia rąk, y nog &c.

Ná wyprowádzenie humorow oſtrych, cholerycznych, gorzkich, y kwáśnych, naylepſze ieſt *Rbalabr.* álbo *Rabar. drach. 1. Myrabol. citr. dra. ſ Syr. d. Roſ. Sicc. unc 1. f. potio.* day ná raz, potym trzebá *Oſcula vaſorum* zátwierdzáć tym ſpoſobem. *R. Boli Armen. Terr. Sigill. Corall. utriuſq; Lap. Hæmm. aā. dr. ſ. Sacb. Roſat. ſcr. 2. Album Ovor. cum Aqv. Roſar. agit. Syrup. Myrtin. q. ſ.* daway tego choremu ná raz iák Káſztan trzy rázy ná dźień. Sok pokrzywiány z cukrem zmięſzawſzy pić, ieſt bárdzo ſkuteczny, tákże krwawnik źiele wárząc, y piiąc.

Item. Mleko ośle, y koźie, ſtal w nim kilkákroć zgáśiwſzy, ieſt pożyteczne.

Ieżeli krew od wątroby idźie, ná to Kauterya w nodze znácznie pomaga, záżywáiąc przy tym inſzych ſpoſobow.

Item. *Ná zátrzymánie krwi.*

R. Aqv. Portul. Plantag. Hæder. ter. aā. unc. 1. Succi Portul. unc. 1. S. Lap. Hæmm. drach. ſ. Ocul. Canc. ſcrup. 1. Laud. Opiat. gr. 2. Syrup. Corall. unc. 1. M. day ná trzy rázy.

Item

Item. R. *Conser. Rosar. drach* 1 *Masticis Thur. Nuc. Mos. Styr. cal. aa scrup.* 2. *Spetier. diatrag. frig. scrup.* 2. *Rad. Consol. unc.* 1. *Reqv. Nicol. dra.* 1. *Diac Mart. q. s. f.* C. daway ná raz iák Kásztan.

Item. Służą ná wierzch plastry, Máśći, máterace &c *Item.* Názbieray szyiek z ráków, warz ie w wodźie, oraz z ięczmieniem, przecedźiwszy piy, możesz przydać trochę. *Rad. Torm.* y *Consol.*

Item. Tinctura Lap. Hæmm. tákże *Corall* są bárdzo skuteczne. *Item. Trochi de Carabe de Spodio de Terra Sigill.* tákże *Semen. Hyoscia cum Sacch. Rosat.*

Ná zerwánie żyły płucney.

R. *Mumiæ dr. s. Rhabar. toref. Bol. Arm. Spod. Terr. Sigill. aa scrup. s. Syr. Cydoni. unc. s. Aqu. Plant. q. s.* day ná raz. *Item.* R. *Rad. Consol. jor. unc.* 1. *Burs. pastor. Sanicul. Pirol. Polig. aa M.* 1. *Rad. Tormenet. unc. s. sem. Endiv. Acetos Portul. Vrticæ edulcoretur Syr. Myrtal* daway po kwáterce.

Item. Krochmal zwodką bábczáną iest dobry.

Item. Wodká sekretna, *Styptyca* zwána, *Emptyema*, iest chorobá niebeśpieczna, ropá álbowiem rozeszła w Pierśiách, prędko uduśi.

Sposoby do leczenia.

KAtháplásmá ná wierzch służąca. R. *Rad. Althea unc.* 3. *ficuum nro* 10. *Passul. unc.* 1. *Flor. Chamo Mellit. aa. pug.* 1. *Cont. coqv. & per crib. traic. adde Far. Lini Fænugr. Trit. aa unc.* 1. *Ol. Amygd. Buthy. Ol. Lilior. Therebinth aa. unc.* 1.

Item. Terpentynę Wenecką wypłocz w tyzánnie, zmięszay z proszkiem lukrecyowym daway często choremu.

Item. Weś korzenia ślazowego, żywokostu, oboygá po dwá łoty rzepiku, podbiału, polney dryakwie, *Pan. Mar.* włosow wszystkiego po garśći, naśienia Dyniowego, Ogorczánego, Málonowego, po dwá łoty, Hányszku cwierć łotá, lukrecyi, Rodzenkow, po dwá łoty, kwiátu Rumiankowego, Fiałkowego, Roży suchey po szczypćie, warz to w wodźie, przecedziwszy przyday Syropu lukrecyowego, z podbiáłu ománowego ile potrzebá, daway tego choremu po kwáterce ná dźień.

Ostátni sposob iest, to iest, otwárćie boku między czwartym, y piątym żebrem, lecz tu u nas nie mász Anátomistow, ktorzyby to praktykowáli. Chorego nápoy, ma bydź Tyzánná miodem przysłodzona.

Vomica. Kurácya podobna ma bydź iáko y *Empyematis* Oprocz tego sekret osobliwy. Námocz (poleiu źiela) w gorzałce hányszkowey, daway tey gorzałki po trosze choremu, dobry też ná to *Balsamus Samaritanus &c.*

O CHOROBIE.

Ktora się názywa Incubus, *albo* Ephtaltes, *álbo* Asthma Nocturnum Delfin.

JEst głęboki, (z śćiśnieniem około wnętrznośći) pierśi náćiskáiący, czym oddech ćięszki sprawuie, ták, że się zda iákby kto duśił; co pochodźi z konwulsyi muszkułow, pierśiom służących.

Ro-

Rozumieią nie ktorzy że zły duch, álbo ſtráſzydło iákie, z człeká ſię urągáiąc tę duſzność ſpráwuie. Ieżeli tá duſznośc częſto przez ſen nápada, znáczy przyſzłą álbo wielką chorobę, álbo Apoplexyą, álbo ſzaleńſtwo.

Spoſoby do leczenia.

W Sámym páróxyzmie obudźić chorego, á naylepiey ſtrzelić mu nád głową: potym záraz dáć ſię mu nápić tego liquoru. R. *Spir. Vini rectif. lib.* 2. *Sal. Tartar. pur. unc.* 4. *diſtill. deſtillato liquori adde Ol. Cinam. Mac. Fœnicul. aa. q. Sorber pot. doſis gut.* 15.

Oprocz tego purgánſe, Enemy, ſą potrzebne. *Item.* R. *Conſ. Roſar. Flor. Peon. Anchoſ. aa. dr.* 1. *Sal. C. C. Volat. gr.* 7. *Magiſt. Succi. gr.* 3. *f. bolus detur hor. Mat. & Veſper.*

Ambrá z wodką cynámonową, nádewſzyſtko naylepſza, tákże *Sperma Ceti*, krwie puſzczenie w tey chorobie máło co potrzebne, chybáby chory był krwiſty. Dyetá záś (oprocz Medykámentow) naylepſza, tá álbowiem chorobá pochodźi z zbytniego iedzenia potraw grubych.

O Pleurze, y Perypneumonyi.

DWoiáka ieſt Pleurá, iedná názywa ſię *Legitima*, druga *Notha*, álbo *Spuria*.

Legitima. To ieſt prawdźiwa Pleurá, ieſt zápalenie Membrány pokrywáiącey żebrá, ktora názywa ſię też Pleurá, álbo też zápalenie muſzkułow wnętrznych, to ieſt, między żebrámi zoſtáiących.

Notha záś, to ieſt nie prawdźiwa Pleurá ieſt zápalenie powierzchnych muſzkułow, należy też do tego, zápalenie błony, dźielącey płucá, ktora názywa ſię *Mediaſtinum*, tákże y płuc do żeber przyrośnienie.

Peripneumonia, ieſt zápalenie płuc, ze krwie choleryczney, ktora názywa ſię *Eryſipelatoſum*, záś ze krwie flegmiſtey ſłoney pochodzące, názywa ſię *Oedematoſum*.

Znáki Pleury. Naprzod bol w boku lewym álbo w práwym z kłoćiem, z párćiem, gorączká wielka uſtáwiczna, oddech ćięſzki, puls twárdy, y gęſty, káſzel uprzykrzony, przez ktory pod czás krew odchodźi. Nie prawdźiwa Pleurá, tym ſię rożni od prawdźiwey: że gdy ſię chory położy ná bok przećiwny, w ten czás bol ſię więkſzy wydáie, przytym gorączká wolnieyſza, párćie y bol w boku nie ták dokuczáiący, oddech wolnieyſzy, káſzel ſuchy, przez ktory máło odchodźi máteryi. Ieżeli Pleurá pochodźi z przyczyny krwie, plwoćiny bywáią krwáwe, żył pełność oſobliwie ná ſkroniách, y ná czole, twarzy zápalenie, puls pełny, uryná czerwona, y gruba. Ieżeli ze krwie choleryczney, plwoćiny bywáią żułte, gorączká więkſza, puls prętſzy, bol ćiężſzy, nie ſpánie, w uſtách gorzkość, uryná ćienka, y żułtáwa.

Ieżeli ze krwie flegmiſtey, plwoćiny bywáią białe, gęſtę, pieniſte, ſłodkáwe, gorączká wolnieyſza, prágnienie mnieyſze, bol nie ták doku-

czá-

czáiący, puls máły, uryná bláda, y gruba. Ieżeli że krwie meláncholiczney, plwoćiny bywáią śine, twárde, z trudnośćią odchodzące, gorączká, y bol wolnieyszy, uryná czerwona, mętna, kászel suchy, ięzyk oczerniáły, konstypácya.

Znáki Peripneumony, máło się nie zgadzáią z Pleury znákiem, tákże gorączká wielka, kászel pod czás suchy, á czásem wilgotny, rożnego koloru, oddech ćięszki, dla śćiśnienia płuc, ták, że ledwie nie uduśi chorego, bol cięszki, y głęboki, z dołu od pierśi, y do grzbietá idący, ktory czásem pod obiemá łopátkámi, á pod czás pod iedną tylko wydáie się, osobliwie kászląc, łączy się też pod czás z Pleurą.

Progn. Pleury. Naprzod puls máły, gęsty, głęboki, y twárdy, znáczy wielkie niebeśpieczeństwo, tákże kiedy suchy kászel chorego trapi, álbo ieżeli máterya zrázu odchodźiłá, á potym się zátrzymáłá, z párćiem y bolem w bokách, y w pierśiách trwáiącym, znák iest, że álbo długo chory poleżeć muśi, álbo żyćie skończyć.

Item. Kászel z odchodzeniem flegmy, gdy się záraz ná początku choroby pokaże; znáczy że prędko chory ozdrowieie, ieżeli zás nie rychło, znáczy długą chorobę.

Item. Flegmá żułta, y ze krwią przez kászel odchodząca, wilgotna ná początku choroby, dobrym znákiem iest.

Item. Plwoćiny bárdzo krwáwe, znáczą wielkie niebeśpieczeństwo, tákże białe gęste bár-

dzo y okrągłe, tákże zielone, czarne, bárdzo złe ſą *Jtem*. Pleurá w ſtárych, tákże w białogłowách ćiężárnych, álbo dycháwicznych, álbo y w tych ktorzy ią iuż ćierpieli: niebeśpieczna ieſt. *Jtem*. Ieżeli ſię we 14. dni nie uſpokoi, *Empieme* przynosi. *Jtem*. Gdy ſię przyda biegunká, złym znákiem ieſt. *Jtem*. Womit cholerycżny, ná początku choroby, dobrym ieſt znákiem. *Jtem*. Ieżeli ſię do Pleury *Peripneumonia* przyłączy, źle bárdzo.

Jtem. Ieżeli przez káſzel odchodząca flegmá żułta: bez przyczyny zátrzyma ſię, znáczy przyſzłe ſzaleńſtwo. *Jtem*. Ieżeli ſię przyda w iákiey chorobie długiey, álbo *in Cachectio corpore* niebeśpieczna ieſt. *Jtem*. Prácowitych ludzi częſtokroć morzy. *Jtem*. Tych, ktorym káſzląc w piersiach gra, do tego twarz ſię mieni, oczy, ręce, y nogi ziębnieią, śmierć pewna czeka.

Peripneumonia, ieſt gorſza nád Pleurę więcey w ſobie máiąc niebeśpieczeńſtwá, á niżeli bolu.

Jtem. Gdy nic przez káſzel nie odchodzi, á przytym nie ſpánie, ſzaleńſtwo, álbo też *Lethargus*, rąk, y nog ziębnienie, chrapánie z ćięſzkim oddychániem, páznokcie sine, znáki ſą wielkiego niebeśpieczeńſtwá. *Jtem*. Gdy ſię do Pleury przyłączy. *Jtem*. Gdy ſię ná początku choroby pokaże uryná mętna, á w kilká dni potym uczyni ſię iáſna, znáczy śmierć.

Jtem. Ieżeli ſię w Pleurę obroći, (lubo ſię to rzadko przytráfia) dobry znák ieſt.

Jtem

Item. Gdy śię krew z noſá dobrowolnie puśći, álbo biegunká, álbo Hæmorhoidy, álbo Mieśięczna chorobá, álbo wrzody około uſzu lubo ná inſzych mieyſcách ćiáłá, y gdy śię dobrze zbiorą, że z nich doſkonále máterya odeydźie; znáki ſą pierwſzego zdrowia.

Sposoby do leczenia Pleury.

NAprzod krwie puſzczenie záraz ná początku choroby naypotrzebnieyſze, z żyły Bázyliki, z tey ſtrony z ktorey bol dokucza, y zpowtorzeniem, ieżeliby tego byłá potrzebá, do tego ieżeli śiły, y látá, y inſze okoliczności pozwolą, wprzod iednák wźiąć Enemę. Ieżeli záś przez káſzel wolnie máterya odchodźi, ná ten czás zátrzymác śię ze krwią. Womitorium ieſt bárdzo ſkuteczne, iáko o tym wielu Authorow piſzą, iednák trzebá uważyc náturę, y przyczynę choroby. Ieżeliby dla pewnych przyczyn krew puſzczona bydź nie mogłá, miáſto niey ſtáwic báńki z piiawkámi ná rękách, y nogách, przytym czynić Fomentácye, álbo przykładáć ná bok Máterace z źioł, *Mellioti*, *Chamomillæ ſim*. *Lini Fænugr*. *Malva &c*. wárzyć też źiołá, maczáiąc w Dekokcyi, máterac przykładác, álbo náley w pęcherz mleká ćiepłego z miodem, przykładay ná bok, co raz przygrzewáiąc.

Item. Rozćiągni dryakiew ná płotnie, przygrzawſzy przyłoż. Purgánſe nie ſłużą áż ná końcu choroby, ktore máią bydź w trunkách. *Diaphoretica*, y *Diuretica*, bárdzo dobrze ſłużą, iáko

Antim diaph. flo. Sulph. Bezoard. miner. ſal. Card. ben. urica, Sal. volat. C. C. Succini Fulgin. Armon. Spir. Tarta Nitr. dulc. Mixt. de trib. &c.

Jtem. Kwiát máku polnego, *Pulmonaria, ſcabioſa, Carduus mari ſem. Car. ben Millef. Pimpinella, Radix Bardanæ cort. Avellant rubr. Dens apri Lapis carpionis. Percarum, Mandibulæ, Lucij, Oculi Cancr. Oſſa Lupi, Unicor. Corall. Tali Lep. Sigill. Lemn. Bolus Arm. Sanguis Hirc. &c.* wſzyſtkie wzwyż pomienione rzeczy ſą ſkuteczne ná tę chorobę, lubo ſáme przez ſię záżyte, lubo mięſzáne iedno z drugim.

Ieſt też Oleiek ſekretny ná Pleurę, ktory robią z Dyń Włoſkich w oliwie. Gáſzą w niey żelázo, á potym ſkorkę z Dyń w nieyże ſmážąc, y tym oleykiem ſmáruiąc bok. *Jtem.* Weś wodki z kwiátu polnego máku. unc. 4. Julepu Fiałkowego, álbo z tegoż kwiátu unc. 1. Sáletry czyſtey drá. 1. zmięſzawſzy, daway po łyſzcze *Jtem.* Po upuſzczeniu krwi bok ſmáruy tym linimentem. Weś oleyku liliowego, Rumienkowego, máſłá młodego, ſádłá kápłoniego rowne częśći, zmięſzawſzy, ſmáruy ciepło, możeſz przydáć y dryakwi, ieżeliby cięſzka chorobá bárdzo byłá, po ſmárowaniach, kłáść máterace z ziołámi, álbo chuſty ćiepłe. *Jtem.* Weś kurę żywą, rozetniy w puł, poſyp prochem z korzenia Fiałkowego, przyłoż ná bok, álbo też ſzkopowe płucá świeże.

Jtem. Oleiek z woſku, z oleykiem migdałowym

wym zmięszawszy, smáruy nim, znácznie pomaga. *Item*. Chleb ćiepły z piecá rozkroy, nápuść másłem, álbo lniánym oleiem, przyłoż ná bok.

Gdy máterya przez kászel odchodźić nie chce, dawáć Julepy odwilżáiące, á ieżeli gorączká wielka, *Emulsie cum Diaphor*. *Opiata* bárdzo niebeśpieczne są, álbowiem kászel zátrzymuią. Pierśi śćiągáią często, y śmierć przynoszą, iednák w nieznośnym bolu z niespániem, może gráno iedno *Laud. Opia* dáć *cum Syr. de Pap. Err.*

Item. Oley lniány świeży, tákże oleiek Migdałowy z cukrem dawáć często, iest bowiem rzecz wielce skuteczna, pić trzebá z rosołem, álbo tyzánną, ktorą chory záwsze miásto piwá ma pić, Tyzánná ták się gotuie. Weś ięczmieniá garść, lukrecyi trochę, rodzenkow, Fig co chcesz korzenia łopianowego, ślazowego po garśći, *Card. bened.* kwiátu z máku polnego po garśći, rogu ieleniego dwie garśći, warz przecedź.

Item. Niektorzy ná boku boleiącym báńkę śiekáną, álbo z piiawkámi przystáwiáią, zkąd wielkiego skutku doznáią.

Item. Weś iábłko świeże, wydroż go, násyp w nie kádźidłá tłuczonego, zászpuntuy, upiecz wzarzewiu, day zieść choremu, niech popiie wodką *Cardui ben*. *Item*. Końskie łáyno świeże, w wodce *Cardui ben*. rospuszczone, przecedźiwszy przycukrowáć, dáć pić, pewne. Tákże łáyno kokosze białe ná proch stárte.

Item. Weś naśienia konopnego łotow dwá, ztłucz, przyday łáyná końſkiego, y kokoſzego, roztworz wodką *Cardui ben.* przecedź, zgrzyi, ostodź, day wypić. Gdy ſię biegunká przyda, dawáć *Syrupum Myrt.* á żywot, y krzyże ſmárowáć *Ungv. Comitiſſæ.* Enemy dawáć z ięczmieniá wárzonego z rożą, záprawić żołtkámi iáiowemi, y ſzárym cukrem.

I to oſobliwa ná Pleurę. Weś oleyku Migdałowego 4. łoty, *Oxymel. Squill. Sacch. candi aā. unc.* 1. *Succi Capar. drach.* 1. zmięſzay, daway po łyſzcze.

Proßek doświadczony ná Pleurę.

R. Pulv. Dent. Aprug. Ocul. Canc. Sang. Hirc. Cryſtall. Miner. Flor. Papav Errat. aā ſcrup. ſ M. rozdźiel ná dwá rázy, day ráno, y ná noc, álbo *R. Ocul. Canc. pr. ſang. Hirc. pr. Sulph. Citr. Antimon. diaph. pulv. Rad. Barda. aā gr.* 2. *M.* day ná raz w tyzánnie. Olbrot z oleykiem migdałowym, y Julepem fiałkowym zmięſzawſzy, day choremu, rzecz pewna. *Item.* Cebulá w mleku wárzona, y ná bok przykładána znáczną folgę czyni. Toż czyni proſo z kwiátem Rumiánkowym, z noſtrzykiem, w worek nákładſzy przygrzewáiąc, y przykładáiąc.

Item. Uſuſz łáyno wieprzowe, zetrzyi ná proch, zmięſzay z oliwą, przyłoż, znácznie pomaga. *Item.* Oſobliwy experyment. Weś máśći *Dialthea unc* 1. Oleyku migdałowego unc. 2. zmięſzay, ſmáruy bok, náſmárowawſzy poſyp pro-

prochem z kminu polnego, y ná wierzch przyłoż liſt kápuſtny, nátmárowawſzy go ſtárym máſłem wypłokánym. *Item.* Naśienie pokrzywiáne w Julepie fiałkowym dáne, tákże *Hypericonis*, tákże oczy ſzczupakowe, ząb wieprzowy. Oſobliwie ſłużą tey chorobie *Sal. Hypericonis*, ieſt ſekret ná Pleurę.

Item. *Ná Pleurę, ná Peripneumonią, y káſzel Dekokcya oſobliwa.*

WEś korzenia ślazowego łotow 6. polney dryakwie garśći dwie, *Cardui bened.* garść iednę, ięczmieniá garść iednę, Juiubow łotow 6. Rodzenkow wielkich bez koſtek garśći dwie iábłek kwaſkowátych (w tálárki pokráiánych) trzy, kádźidłá tłuczonego łotow 2. miodu práśnego kwáterkę, wody ile potrzeba, warz, przecedź, daway choremu miáſto piwá.

Peripneumonia, temiſz właśnie leczy ſię ſpoſobámi co y Pleurá, dla czego wraz iey opiſánie tu ſię przyłączyło.

O MDŁOSCIACH.

Ktore názywaią ſię *Animi deliquium, Lipothymia, Defectio, Syncope, Cordis Paraliſis, fulmen Microcoſmi.*

MDłość, ieſt nagłe śił uſtánie, ze krwi w cyrkulácyi przeszkodę máiącey, z uſtániem pulſow, y z potem źimnym. Rożność, *Animi deliquium*, znáczy mdłość powoli náſtępuiącą, *Syncope, fulmen Microcoſmi*, znáczy nagłe zemdlenie, *Lipothymia*, álbo *Lipoſichia*, álbo *Eclypſis*, znáczy

czy powoli náſtępuiącą mdłość, z ziębnieniem nog, y rąk, bez potu, przytym mowy, y zmyſłow nie zupełne utrácenie. Z rożnych przyczyn mdłości nápadáią. Naprzod z ſubtelności humorow, z ktorey duchy ożywiáiące łátwo ſię rozchodzą, y niſzczą.

Jtem. Z trucizny zádáney. *Jtem.* Z boiáźni, z áprehenſyi, z fráſunku zbytniego.

Jtem. Z zbytniego wyprożnienia, to ieſt, gdy krew álbo z rány, álbo z noſá, álbo mieśięczna gwałtownie odchodźi, tákże z zbytnich purgánſow, womitow, potow.

Jtem. Z zátłumienia duchow ożywiáiących, tákże z defektu onychże, tákże przypada w gorączkách, ktore ſię názywáią *Syncopales, maligna & acuta*, tákże z wątroby, z obſtrukcyi dawnych, z żołądká pełnośći, álbo z ſłáboſći.

Jtem. Przydáie ſię w nagłych ewákuácyách, iáko gdy ſię wrzody iákie wielkie otwieráią, z ktorych nagle máterya odchodźi, tákże w dyſenteryách, w puchlinách, w ſuchotách &c.

Jtem. Z ukąſzenia żmii, álbo wężá. *Jtem.* Krew ſpiekła gruba, y źimna, zgromádzona ku ſercu, nagłą mdłość ſpráwuie; tákże nagły *refluxus* duchow, y krwie do ſercá, tákże z pełnośći krwie mdłość przypada, często też y z gliſt, z fátygi, &c. oprocz tego.

Y nieporządna miłość ſſalona,
Jáko mdli ſerce, drgęcz y ſteſkniona.

Gdy nagła mdłość nápádnie, w ktorey głowá

ná rámioná, álbo ná pierśi opádnie, przytym puls, y oddech długo zátłumiony będźie, twarz zieleńieie, álbo z czewienieie, álbo z śinieie, y gdy chory po wdmuchnionym proſzku kicháiącym w nos nie kichnie, ieſt znák bárdzo zły. Ktora mdłość z zbytniego wyprożnienia, lubo przez krew, lubo przez poty &c. álbo z fráſunku, álbo z áprehenſyi, lubo z inſzey iákiey przyczyny powierzchney pochodźi, mniey w ſobie ma niebeśpieczeńſtwá, gdy záś ze wnętrznych przyczyn pochodźi, częſto niebeśpieczna ieſt.

Spoſoby do leczenia.

GDy mdłość człeká nápada, záraz go wznák położ, twarz wodą źimną obmyi, álbo oprysńiy, winá álbo wodki ożywiáiącey do uſt wley, pod noſem náćieray wodką ſerdeczną: Ieżeliby nagła mdłość nápadáłá, zátkay uſtá, y nos iak nay lepiey ręką. Proſzek kicháiący w nos (piorem) wdmuchniy, pod nos przytykay *Spir. Sal. Arm. ur.* zá uſzymá wierć. *Item.* Pulſy ná ſkroniách, y u rąk nátrzyi wodką ſerdeczną, álbo lepiey wodką Krolowey Węgierſkiey z kámforą.

Ná przyczyny z ktorych mdłość przypada, trzebá mieć reſpekt. Naprzod. Ieżeli pochodźi z defektu álimentu, w ten czás winem dobrym chorego pośiláć, polewkámi ſytnemi, bullionem &c. Ieżeli z ſubtelnośći humorow, (co poznáć po oczách, y ſkroniách zápádłych, po nośie zákończonym) tákiego chorego położyć

ná mieyſcu chłodnym, ćiáło wſzyſtko nátrzeć octem z oleykiem Rożowym zmięſzánym, pośiláć go potráwámi ſytnemi, iáko to polewką migdałową &c. Ieżeli z przyczyny máćice, dawáć wąchác Bobrowy ſtroy, y kurzyć nim, tákże przytykáć pod nos *Spir. Sal. Arm.* Ieżeli z trućizny zádáney, tę trzebá wywabić przez womitorya, tákże pić dawáć mleko ćiepłe, polewki tłuſte &c. Ieżeli z zbytnich purgánſow, álbo womitow, dáć theryaki świeżey, przydawſzy do niey *Laudani Opiati* gráno iedno. Zywot ſmárowáć oleykámi *Cydonior Mentha, Myrtll, &c.* potym worki z źiołámi zátrzymywáiącemi przykłádáć. Ieżeli z womitow, o tym będźie ná ſwym mieyſcu: Ieżeli z bytnich potow, te trzebá uſtánowić, ćiáło śćieráć octem, álbo źimną wodą, ná ſerce przykłádáć rzeczy chłodzące, iáko rutę z octem roztártą, przydawſzy kámfory, Julepy też dawáć chłodzące, iáko Cytrynowy, Limoniowy, fiałkowy, konfekty też rożne pośiláiące, iáko gwoźdźikowy, Meliſſowy, Borakowy, Rozmárynowy &c. Ieżeli z boiáźńi, z fráſunku, álbo z áprehenſyi, trzebá tákiego rozweſeláć, żártámi, rozmowámi, muzyką &c. Przytym dawáć rzeczy rozweſeláiące, ku ſercu przykłádáć Száfran, krwie też puſzczenie pomaga znácznie. Ieżeli z zátłumienia duchow ożywiáiących: czynić Frykácye, báńkámi ſuchemi oćiągáć, potym dáć Ambry gran 5. z wodką cynámonową. Ieże-

li z pełnośći krwie: puśćić ią trzebá. Ieżeli z przyczyny żołądká, dáć ná womity. Ieżeli z gliſt: o tym będźie ná ſwym mieyſcu.

Item. Ná wſzelką mdłość *Spir. Sal. Arm. cum Spir. vini Camphor. & oleo Succ.* zmięſzawſzy náćieráiąc nim pod noſem, ieſt bárdzo ſkuteczny tákże *Sal. volat. Oleoſum ſilvij.* nád wſzyſtko nayſkutecznieyſzy, á oſobliwie gdy z przyczyny máćice mdłość nápádnie. *Item.* Ambrá w czymkolwiek dána, znácznie pośila tákże kámforá.

Item. Octy iáko to rućiány, gwoźdźikowy, fiałkowy, rożány, okłádáiąc nim pulſy, y ſerce, (á oſobliwie gdy z iákiey gorącey przyczyny) znácznie pomagáią. *Item.* Meliſſa lubo świeża, lubo ſucha, (zrobiwſzy z niey máteraczyk, ſkrapiáć go winem) wielce pomaga.

Wodká Perłowa pośiláiąca.

WEś wodki rożáney, fiałkowey, borakowey, Meliſſowey, po dwie Uncye, *Manus Christi unc.* 1. Pereł *præ. dr.* 1. Burſztynu białego tártego dwá ſkrupuły *Aqu. Langij unc.* 1. zmięſzay, daway po łyſzcze.

Ná mdłość w gorączce.

WEś wodki rożáney kwáterkę, przyday kámfory, cynámonu, ſzáfránu po troſze, octu mocnego puł kieliſzká, zmięſzay, okłáday pulſy, y ſerce.

Item. Wodká wypalona z kwiátu dźiewánny, dáiąc ią do pićia, ieſt doświadczona.

O DRZENIU SERCA.

DRżenie ſercá názywa ſię *Cordis palpitatio*, to ieſt, ruſzánie ſię, y ściągánie ſercá nád zwyczay, pochodzące ze krwi, z cholerą pomięſzáney, álbo z oſtrośći humorow, *in pericardio* zoſtáiącego; ſerce, y árterye oſtrośćią ſwoią ſzczypiącego, y drzenie (*per Siſtole* y *Diaſtole*, to ieſt, przez rozſzerzánia, y ściągánia, y árteryi nád zwyczay) ſpráwuiącego, ſerce álbowiem rzeczy ſobie przećiwney chcąc pozbyć: mięſza ſię, y poruſza.

Oprocz tego ſą inne przyczyny.

NAprzod ſercu rzeczy przećiwne, iáko to wapory, álbo wiátry, ktore wielośćią, y iákowośćią (wkradáiąc ſię *in ſinus cordis*) moleſtyą przynoſzą, tákże gdy ſię do ſercá náśćiąga wiele humorow iádowitych, y grubych, z ktorych wapory wkradáią ſię *in ſinus cordis*, mięſzáiąc ſię w nich, drzenie ſpráwuią: co poſpolićie bywa w málignách, w powierzchnych gorączkách, w trućiźnie zádáney &c. *Item*. Przyczyną drzenia ſercá bywáią robaki zgniłe, krew mieśięczna przetrzymána, y zgniła, naśienie przetrzymáne, álbo inſza iáka máterya zepſowána.

Item. Krew zbytnia ſercá *ſinus* obćiążáiąc, tákże pełność wielka likworu *in Pericardio* ſerce śćiągáiąc drzenie ſpráwuie.

Item. Humory ſzkodliwe, śćiągáiące ſię do ſercá, iáko meláncholia, cholerá &c. tákże zápalenie ſercá, guźik álbo wrzod, álbo kroſtki, *Hidatydes* zwáne, álbo nábrzmienie *Pericardij* tákże

w ſá-

w ſámym ſercu kámyczki, koſtki, káwałki mięśiſte: bywáią przyczyną drzenia ſercá. *Item*. Defekt duchow ożywiáiących, ktory pochodźi z poſtow zbytnich. z czuynośći, z gniewu, z boiáźńi, z áprehenſyi, z chorob znácznych, z áffektu nie potrzebnego &c. ſpráwuie drzenie.

Rozeznánie. Naprzod *palpitacia* nie tylko wydáie ſię przez dotykánie, ále pod czás ták wielka bywa, że áż żebrá podnośi, oſobliwie wydáie ſię *in jugulo*, to ieſt w dołku. Ieżeli będźie z gorącey przyczyny, ná ten czás puls bywa wielki, z gorączką, pierśi ćiepłe, oddech wielki, y częſty, prágnienie źimnego napoiu.

Ieżeli z waporow, álbo flátulencyey ná ten czás prędko nápada, y prędko uſtáie, przytym oddech ćięſzki, drzenie w kolánách, oczu záćmienie, w uſzách ſzum.

Ieżeli záś z humorow, ná ten czás nie nagle nápada, ále dłużey trwa.

Ieżeli z przyczyny inſzych częśći, to ieſt, álbo żołądká pełnośći, y nie ſtrawnośći, álbo z máćice zámułoney, álbo z robakow, łátwo tego doyść. Ieżeli z pełnośći álbo z oſtrośći likworu, *in Pericardio*, trudno tego doyść, tylko chybá ztąd gdy ſię chory uſkarza, iákoby mu ſerce w wodźie pływáło, y duśiło ſię, tákie drzenie ieſt trudne do leczenia, poſpolićie w ſuchoty wpráwia.

Ieżeli przyczyná z trućizny, álbo z humoru iákiego iádowitego, ná ten czás chory bárdzo bywa ſłáby, y częſto mdleie.

Ieżeli záś w sámym sercu urośnie kámyk, álbo kostká, álbo co podobnego: *Palpita* infestuie tá-kich áż do śmierći.

Ieżeli pochodźi z sercá nábrzmiáłośći, nie u-leczona iest, tákże częstá, y nagłą mdłość (przy pálpitácyi) nápadáiąca, częstokroć śmierć przy-nośi nagłą.

Sposoby do leczenia rożne bydź máią według przy-czyn spráwuiących chorobę, á naprzod.

JEżeli pochodźi z przyczyny sámego sercá, ál-bo *Pericardij* uleczona bydź nie może. Ieżeli záś będźie z inszych przyczyn, może się ule-czyć, iáko gdy będźie z meláncholyi, z chole-ry, z trućizny, z máćice, z żołądká, z robakow &c. o czym będźiesz miał ná swoich mieyscách.

Oprocz tego podáią się sposoby osobne.

NAprzod w sámym Pároxyżmie krew puśćić, z ręki, naylepiey z Sálwátelli, z lewey stro-ny, przytym dawáć záraz choremu, lubo The-ryáki, lubo *Mitridatu*, álbo *Diascordium*, nád to *Lapis Bezoar*. prawdźiwy iest naylepszy, dáć go gran trzy, w wodce cynámonowey z proszkiem Perłowym.

Item. Konfekt z kwiátu nogietkowego, iest doświadczony.

Item. Wino zaprawne źiołámi, y kwiećiem sercu służącemi (w ktorym zágáśiwszy kilkákroć stal) dáiąc pić, znácznie pomaga. W sámym Pá-roxyżmie trzeć pod nosem *Spir. volat. Ol. Arom.* tákże y z wodką cynámonową, dáć kilká kropel

Epithemata, (to ieſt przykłádánia ku ſercu) rożne, ſą ſkuteczne, ták chłodzące, iako zágrzewáiące, według przyczyny choroby.

Jtem. *Mumia* prawdźiwa kilkákroć w wodce dána, prędko uwalnia od choroby, tákże *Aqv. Theriacal. Campb.* tákże *Rotula cum Ol. Cinam*, ieżeli z przyczyny máćice, day *Caſtoreum cum pulv. Cordial*.

Ieżeli z cholery, álbo pełnośći żołądká przyczyná, day womity, ieżeli z inſzych humorow, daway Enemy, purgánſe, w trunkách, według potrzeby.

Konfekt ſkuteczny.

R *Rad. Buglos cond. Cort. Citri. cond. aã. unc. ſ. Conſ. Roſar. Anthos, aã. dr. 6. Raſur. C. C. Eboris aã. dr. ſ. Marg. præ ſcrup. S. Croci Mart. Ambro gr. ſ. aã. gr. 7. cum ſ q. Syr. de Pomis, f. c.* daway częſto choremu ná raz iák káſztan. *Jtem. R. Lapid. prunell. ſcrup. 1. Campb. gr 5. M* day ná raz, *Opiata* też w tey chorobie dobrze ſię nádáią.

Jtem. W pároxyźmie náſmáruy Theryáką bok lewy, y pulſy. *Jtem*. Rzecz doświadczona, weś ſzáfránu puł łotá, ſkrop winem, przyłoż ku ſercu. *Jtem*. Serce świnie uſuſzone, ná proch utárte, y dáne, (ná raz puł łotá) znácznie pomaga.

Epithema R. Aqu. Herc. Saxon. frig. unc. 1. Bugloſ. Roſar. aã. dr. 6. Aceti rub. id unc. ſ. Conf. Alcher. Spetier. Diamarg. fr. aã. dr. 1. M. pro Epithemate.

Jtem. Báńki ſuche ná pierśiách ſtáwione, pomagáią. Ieżeli chorobá często infeſtuie, rádzą

do-

doſkonáli Medycy Sálwácye, uważywſzy wſzyſtkie okoliczności.

Item. Grzankę z rzánego chlebá, zágrzyi ią u ogniá, zley máłmázyą, potrząśniy gáigánem cynámonem, ſzáfránem, przyłoż ciepło ku ſercu. Ubodzy grzankę potrząſáią popiołem, y przykładáią, zkąd bárdziey przez Wiárę pomocy doznáią.

Item. Upiłuy złotá iák nayſubtelniey, zmięſzay z ſokiem cytrynowym, day choremu, ieſt rzecz pewna. *Item.* Alchermes, y Hiácynt do záżywánia bárdzo ſłużą, tákże ſercá rożnych zwierząt, y ptakow ſuſząc, y w proſzku dáiąc, znáczny ſkutek przynoſzą.

Máść ſkuteczna.

WEś ſádłá kápłoniego, wypłocz go kilkákroć wodką rożáną, przyday do niego oleyku cynámonowego, trochę pizmá, y Ambry, po troſze, zmięſzay, ſmáruy bok lewy, kámforá ná ſzyi noſzona, wielom pomaga. Tákże Meliſſa, zrobiwſzy z niey máteraczyk, winem ſkrapiáć, y przykłádáć ku ſercu &c.

TRAKTAT III.

O Chorobách Trzećiey Częśći Ciáłá.

To ieſt żywotá, w ktorym ſię zámykáią: Zołądek, Kiſzki, Wątrobá, Sledźioná, Menſenterium, Pancreas, Omentum, Glandulæ, Meſaraicæ Nerki, Pęcherz, Hæmorhoidy &c.

O Cho-

O Chorobách Zołądká.

PIerwsza chorobá żołądká iest *Anorexia, Asitia, Apositia, Inapetentia*, to iest, niechęć do iędzenia, y obrzydzenia potraw.

Przyczyny tego są te.

NAprzod nie pomiárkowánie, álbo pełność humorow złych, zlewáiących się często do żołądká, tákże lipkość onychże, gdy do zmarszczkow żołądká poprzylegáią.

Item. Obstrukcya *Venarum Mensaraicarum* álbo *Orificij* żołądká. *Item.* Częste zlewánie się (*per ductum Cholidocbum*) cholery do żołądká, tákże y *Succi pancreatici per ductum Virsungianum*, tákże humoru meláncholicznego kwáśnego, od śledziony *per ramum splenicum*, ktore ostrośćią swoią ákcyą żołądká słábią.

Item. Zbytnie pićie rożnych trunkow, á osobliwie gorzałki, ápetyt oddaláią, według przysłowia pospolitego, gdźie piwo wárzą, tám się chleb nie upiecze. *Item.* Iedzenie tłustych potraw częste, czynią śliskość żołądká, ápetyt odeymuią, tákże zbytnie pićie win mocnych, żołądek słábią.

Item. Gniew, boiaźń, zbytnia miłość &c. żołądek mdlą, y człeká suszą, tákże w chorobách &c. zwyczáynie bywa ápetytu strácenie.

Item. Iedzenie częste fruktow, málonow, częstokroć bywa przyczyná osłábienia żołądká, á zátym wielu chorob z tąd pochodzących.

Item. Spádnienie częste humorow z głowy do żo-

żołądká, ápetyt odeymuią. Tákże y owi ktorzy śię ſedentáryą báwią, długo ſypiáią, nic nie robią, á często popiiáią; ápetytu nie miewáią.

Sposoby do leczenia.

NAprzod. Ieżeli pochodźi z obſtrukcyi wątroby, álbo śledźiony, álbo *Venarum Meſaraicarum*, álbo chorob inſzych, ná to maſz ſpoſoby ná ſwoich mieyſcách.

Gdy zás pochodźi z humorow zlewáiących śię do niego : ná to ſłużą purgánſe rożne, womitorya,powtarzáiąc ieżeli potrzebá, potym dawáć *corroborantia*, do czego ſłużą *Elixir. propr. Elixir Vitrioli, Elixir Stomachicum, Spir. Nitri dulcis*. Iulepy, Syropy, *Miva Cydon. Salia fixa* Eſſencye rożne, Extraktá, plaſtry, máśći, oleyki &c.

Item. Częſte záżywánie terpentyny cypryiſkiey, żołądek czyśći zámulony.

Ieżeliby chorobá pochodźiłá z gorącośći wątroby, ná ten czas krew puśćić potrzebá. Wodká *Clareta* zwána, żołądek znácznie pośiláiąca.

Weś cynámonu z grubá przetłuczonego łotow cztery, námocz w pułkwarćie gorzałki. Z oſobná zás roſpuść (12. łotow cukru) w wodce rożáney, zlać do kupy, przygrzawſzy dobrze przecedź, záżyway częſto po kieliſzku.

Ná záźiąbienie żołądká.

SŁuży wodká Cynámonowa z Syropem, álbo miętczánym, álbo piołunowym, przydawſzy trochę Ambry ſzárey.

Ná

Ná záſtárzáłe utrácenie ápetytu.

DEkokcya Gwaiaku, y *Saſafras* pomaga. *Item.* wodká Egierſka piiąc ią, czyści żołądek, ieſt rzecz pewna, áby lepſzy ſkutek czyniłá: tedy owedy moczyć w niey *Rhabarbarum*, tákże *Succoláda*, Káwá, *Herba Thea*, pośiláią żołądek, nád to lepiey dobre wino płuży ſłábemu żołądkowi pomiernie go piiąc zá lekárſtwo.

Item. Weś terpentyny puł łotá, przyday do niey mirrby twárdey, y Máſtyxu, po puł ſkrupułá, *Extr. Abſinthij* ile potrzebá, zmięſzay, day.

Item. Warz wodę z kolendrem, przecedziwſzy przyleway winá, piy miáſto piwá.

Item. *Balſamus peruianus* z cukrem záżywány, pośiła żołądek, tákże cytwar z Máſtyxem, bárdzo ſkuteczny ieſt.

Item. *R. Conſer. Roſar. Vitriol. unc. 2. Acetoſæ Tunic aā. dr. 3. ſem. Corian. præ. aā 2. Santal rub. Corall. rubr. præ. aā. ſcrup. 2. ſem. Acet. ſcrup. 1. cum Miva Cynod. f. Opiat.* tego konfektu zráná, y ná noc bráć iák káſztan. *Item. Spir. Veneris*, ieſt dobry ná żołądek.

Item. Grzankę chlebá zley Winem, poſyp gwoźdźikámi, przyłoż ćiepło ná żołądek,

Item. Rzecz doświadczona. Weś Theryáki, álbo Mitridatu, rozmąć winem, przyday *Spir. C. C.* álbo *Sal. Arm. acidi* kilká kropli day wypić.

Proſzek żołądkowy oſobliwy.

R. Rad. Aaron. non pr. unc. ſ. Piper albi dr. 1. S. Zinzib. alb. dr. ſ. Flor. Sal. Arm. dr. 2. Sal. Abſin. ſcrup.

ſcrup. 1. *Ol. Macis. gut. xij f. pul. doſ. dr.* 1. *Item. Sal. Stemach Eſurin. &c.*

Wtora chorobá żołądká, ieſt Bulimus, *álbo* Bulimia, *álbo* Fames Canina, *to ieſt, zbytni apetyt.*

NAprzod, *Fames Canina* ieſt, kiedy po iedzeniu záraz womit, álbo ſtolce bywáią, *in Bulimia* záś tego nie bywa.

Przyczyny zbytniego ápetytu.

SĄ humory kwáśne, y ćierpkie, *Orificium* żołądká śćiſkáiące, marſzczące, y ſzczypiące, zkąd ſię ten fałſzywy rodźi ápetyt, poſpolićie flegmá z meláncholią kwáśną, álbo *cum Succo Pancreatico* zmięſzána, przyczyną bywa tego. Bywa też ten zbytni ápetyt po chorobách długich, z wielkiego wyprożnienia humorow, ktoremu gdy ſię dogadza, często w recydywę wprowádzą. W gliſtách też bywa zbytni ápetyt, dla tego że *Chilum* wyſyſáią, á oſobliwie gdy ich wiele, y wielkich będźie, y meláncholicy mieważą ápetyt, á przećię chudźi, co pochodźi z kwáśnośći humorow ápetyt ſpráwuiących, żołądek iednák tego trawić nie może, zkąd ſię wiele humorow złych rodźi, wedle Aphoryſmu. *Impura corpora quo plus nutries, eo magis ledes.*

Spoſoby do leczenia.

SŁużą tákim oſobliwie purgánſe rożne, tákże womitorya, gdy z pełnośći żołądká flegmiſtemi y meláncholiczemi humorámi obćiążonego

przy-

przyczyná będźie, przytym *abſorbencia* oſobliwie należą, iáko to *Corallia Mater perl. Oculi Canc. Creta, Lapis Hæmat. Succ. Limatura Martis Crocus Mart. &c. Salia* też *Volat.* y *Lixivioſa.*

Jtem. Theryákę, *Mitridat, Diaſcordium* częſto dawáć. *Jtem.* Niech chory częſto iada chleb w winie ſłodkim moczony, iáycá miękko wárzone, żołtki iáiowe twárdo wárzone, mięſo wieprzowe tłuſte, y inſze potráwy tłuſte, ſłodko zapráwne, tákże Salſáſony. *Jtem.* Wino niech częſto piie zapráwne Szałwią, Meliſſą, piołunem &c.

Ieżeli pochodźi z gliſt, trzebá ich pozbyć, o czym będźieſz miał niżey.

Trzećia chorobá żołądká ieſt Pica, Malitia, & Cita.

TO ieſt Apetyt do rzeczy nie zwyczáynych, iáko to do mięſá ſurowego, wędzonego, pieczyſtego, álbo do potraw kwáśnych, álbo ćierpkich, álbo gorzkich, do owocow nie doyrzáłych do octu, do ſoku limoniowego, do wody, do lodu; do krety, do gliny, do wapná, do piaſku, do gwoźdźikow, do cynámonu, do imbieru, do gałki muſzkátowey, do ſoli, do popiołu, do węgla &c Poſpolity ieſt ten nie zwyczáyny ápetyt Pánnom, ktore *Chloroſim,* álbo *Febrim albam* ćierpią. Przydáie ſię y białogłowom ćiężárnym, wtorego, álbo trzećiego mieśiącá od poczęćia, trwa áż do czwartego, álbo piątego, potym uſtáie, w ktorych pod czás ták

bárdzo nieporządny ápetyt imáginácyą opánuie, (że ieżeli tego do czego máią ápetyt nie záżyią) poroniáią. Y dźieći tę chorobę ćierpią, z rożnych przyczyn, biała płeć ieſt iey podległa. Męſzczyznie rzadko bárdzo tráfić ſię może.

Cieżárne białogłowy ná to ſię leczyć nie máią, dla niebeśpieczeńſtwá poronienia, ieżeliby záś ktora (do obrzydłych, y zdrowiu ſzkodzących rzeczy) ápetyt miáłá, może bráć lekkie bárdzo purgánſe, potym *Abſorbentia*, y *corroborantia ventriculum*, przytym y krew puśćić może oſtrożnie, tákże áby pozbyły tego złego ápetytu, niech piią wodę wypaloną z przeſtępu białego; álbo z ſkorek cytrynowych. Pánny záś *Chloroſim* ćierpiące, niech ſię leczą ná tę chorobę, ktora im ieſt przyczyną pomięſzánego ápetytu, Dźiećiom łátwo rozgą porádźić może.

Czwarta chorobá żołądká ieſt Singultus, *to ieſt Szczkawká.*

Z Troiákiey przyczyny pochodźi ſzczkawká *ex repletione, Inanitione, & irritatione*, to ieſt z pełnośći, z wyprożnienia, y z poruſzenia, co bywa *Idiophatice*, álbo *Symphatice*. *Idiophatice*, kiedy máterya ſzczkawkę ſprawuiąca, w ſámym żołądku ieſt, iáko to humory oſtre, do zmarczkow żołądká poprzylegáłe, álbo gliſty w żołądku zoſtáiące, álbo lekárſtwá mocne, z zbytkiem záżywáiące &c. *Symphatice* záś, gdy ieſt przyczyná z przyległych częśći, álbo to z zápalenia, álbo nábrzmiáłośći wątroby, tákże śledźiony, z ki-

z kiszek, z nerek, z mácice, wapory ostre, y przykre, wchodząc do żołądká sprawuią szczkawkę, przydáie się y w gorączkách wielkich, w málignách, co iest złym znákiem, według Aphorysmu. *Si quis in laborioſá febre ſingultiat, morbo laborat peſſimo.*

Jtem. *A vomitu ſingultus, & oculorum rubor malum.* Zkąd álbowiem iest zápalenie mozgu, álbo żołądká *A iecoris inflammatione ſingultus malum.*

Ieżeli szczkawká pochodźi z wyprożnienia, znák tego iest, ieżeli poprzedźiłá gwałtowna biegunká, álbo krwie płynienie.

Ieżeli z pełnośći, znák iest, ieżeli chory miewa *Nauſeam:* to iest, sposobność do womitow, czuie przytym pełność w żołądku.

Jtem. Przydáie się też szczkawká z záźiębienia żołądká, z wiátrow, tákże z suchośći wielkiey, *Orificij ventriculi,* táka iest trudna do leczenia, trafia się y w Dysenteryi, álbo w száleństwie, co złym iest bárdzo znákiem. Niektorzy osobliwie z Neoterykow kłádą przyczynę szczkawki, nie ná żołądek, ále ná Dyáfrágmę, ták opisuiąc. Szczkawká iest poruszenie śćiągáiące, álbo kurczące Diáfrágmę, (szczypánia Arteryey, ktore zostáią *in Orificio ventric.*) z ostrości słoney pochodzące, prawdá iest: lecz doświadczenie náucza, że ták z pełnośći żołądká iáko y z pomienionych przyczyn przydáie się,

Sposoby do leczenia.

NAprzod uważyć przyczynę szczkawki ieżeli

ieſt z pełnośći żołądká, dáć ná womity y z powtorzeniem, ieżeli tego potrzebá. Ieżeliby záś chory nie był do nich ſpoſobny, lekárſtwá purguiące, enemy bráć ma, dawáć przytym częſto *Oxymel. Squillit. cum Caſtoreo, & carminativis*, potym żołądek utwierdzáć. Weś Bobrowego ſtroiu ćwierć łotá, ſoku z mięty, álbo Syropu łotow 8. zmięſzay, daway częſto po łyſzcze.

Item. Elixir propr. ieſt bárdzo dobry. *Item. R. Sem. Aneti unc. ſ. Zedoariæ Lig. Alo. Nuc. Moſch. Gariophill. Pulv. Diambr. aā. dr. 1. M.* daway ná raz po dráhmie w winie.

Gdy ſię uſpokoić nie da, niech chory piie Dekokt z Gwáiáku, álbo wody śiárczyſte.

Ieżeli pochodźi z humorow gorących, y oſtrych, ná ten czas krew puśćić, pomocno będźie : tákże dawáć emulſye *ex ſem. frigid.* miáſto piwá Tyzánnę pić. *Item.* Oleiek Migdałowy częſto záżywány, oſtrość humorow temperuie.

Ieżeli ſzczkawká będźie z wiátrow, dawáć *Carminativa*, przytym bánkę ná ſucho ſtáwić nád żołądkiem, y dryakwią z gorzałką zmięſzáną żołądek ſmárowáć, á ieżeli z gorącey przyczyny, nápuśćić gębkę octem, y przyłożyć. *Opiata* ſą naylepſze ná tę chorobę, oſobliwie *Philonium Romanum, Mitridat. &c.* Kichánie, tákże dechu w ſobie zátrzymánie, uſtánowia ſzczkawkę.

Ieżeli pochodźi z wielkiey gorączki, złym bárdzo ieſt znákiem, y trudno uleczyć ſię ma.

Ieżeli pochodźi z lekarſtw mocnych, zby-

tkiem

tkiem zażytych, dawáć częſto Theryáki, Mitridatu, *Philonium Laud. Opiat. cum Ol. N. Moſch.*

Item. Oleiek z kminu kramnego, Muſzkátowy, Migdałowy, z tátárſkiego ziela, miętczány &c. ſą bárdzo dobre.

Item. Náſyp w worek popiołu bukowego, ſkrop winem, przyłoż ná żołądek, tákże miętá, piołun, belicá &c. worki z nich robiąc, winem, álbo octem ſkrapiáiąc, przykładáć ná żołądek, tákże rożne plaſtry, iáko to *de Cruſta panis &c.*

Purgáns ná Szczkawkę.

R. Maſſ. Pill. Marocoſt. dr. ſ. Extr. Theriacal. dr. 1. Pul. Caſtor. dr. 1. Reſin. Ialap. gr 12. f. pill. ná dwá rázy. *Item. Inful. Senæ cum Rhabar. rad. Zedoar. & ſem. Carmin. cum Manna.*

Item. *Ná zátrzymánie Szczkawki.*

R. Aqv. Ment. Fænic. aā. unc. 2 Spir. Theriacal. unc. ſ. Corſ. Alcher. dr. 1. Laud. Opiati gr. 3. M. daway tego po łyſzcze, álbo po dwie.

Ieżeli ſię przyda w dyſſenteryi, w málignie, álbo oſpie, dawáć proſzki ſerdeczne, przydáiąc *Laud. Opiati.*

Item. R. Aqv. Maſtich. Theriacal. aā. unc. 2. Spir. Angel. dr. ſ. Tinct. Bezoard. ſcrup. 2. Eſſ. Caſtor. ſcru. ſ. M. rozdziel ná kilká rázy.

Item. R. Rob. Samb. unc. ſ. Diaſcor. dr. 1. Mitrid. ſcrup. 2. Syr. Acetos. Citri q. ſ. Elix. Propr. gut. 12. M. f. El. day ná dwá rázy.

Konfekt ná ſczkawkę ſekretny.

R. *Ther. veræ ſcrup* 2. *Roſar. Ligni Aloes ſcrup.* 1. *Ole. Macis diſtil. gut.* 2. *Laudum. Opiati gr ſ.*

Jtem. R. *Mitridati Philon Rom. aã. ſcrup.* 2. *Ol. Nuc. Moſ gr.* 7. *M.* day ná raz.

Cathaplaſma nd żołądek.

WEś ćiáſtá kwáśnego łotow 6. prochu z mięty łotow 2, cytwaru łot 1. kminu kramnego, hányſzku po łyſzcze, octu mocnego co potrzebá, zmięſzay, przyłoż ná żołądek. *Jtem.* Weś piołunu gárść, łáien wroblich, y gołębich po puł gárśći, włoż do worká, przeſzyi, ſkrop octem, przyłoż ná żołądek. *Jtem.* Rog ieleni palony, z winem dány, ſtánowi ſzczkáwkę.

Jtem. Ręce, y nogi mocząc w ćiepłey wodźie niektorym pomaga, tákże báńki ſuche, iedną nád żołądkiem, druga ná krzyżu, ku ſobie ſtáwione, ſtánowią ſzczkáwkę.

Piąta Chorobá żołądká womity, y Nauſea, to ieſt; ſpoſobność do womitow.

TRoiáko przydáią ſię womity, to ieſt: *Periodice, Crytice, Symptomatice.*

Periodice. Ná ten czas, kiedy niektorzy pewnych czáſow womity dobrowolnie miewáią, przez ktore wiele chorob pozbywáią, ſą álbowiem tácy, ktorzy raz w mieśiąc, inśi częśćiey, drudzy práwie co dźień wiele flágmy, cholery, kwáśnośći, przez womity wyrzucáią.

Crytice záś, gdy w chorobie iákiey ćięſzkiey

ſá-

ſáme dobrowolnie *ex motu naturæ*, dniá krytycznego przypadáią, przez co od choroby uwolniáią.

Symptomatice ná ten czas bywáią, gdy náturá chorobą iáką osłábiona będźie, przez co żadney chorobá folgi nie ma, y owſzem więkſze śił osłábienie, tákże gdy z obſtrukcyi wątroby, álbo *Veſiculæ fellis*, álbo *Cholidochi* pochodzą:

Rożne máterye przez womity wychodzą, to ieſt: potráwy nie ſtrawne, krew czyſta, álbo ſpiekła czarna, álbo z inſzemi pomięſzána humorámi, tákże wychodźi pod czás *Chylus*, flegmá, cholerá, meláncholia, wodniſty humor, ropá, gliſty, *bilis porracea*, to ieſt, źielona cholerá, z czárowánych też wychodzą dźiwne rzeczy włoſy iáſzczurki, żáby &c. Przyczyny womitow ſą dwoiákie, powierzchne, y wnętrzne.

Powierzchne ſą, ſpadek uderzenie, powietrze zárázliwe, fetor zárázliwy, zbytnia ágitácya, náwigácya, oſobliwie po morzu, pátrzánie ná rzecz iáką obrzydliwą, trućiżny zádánie, iedzenia zbytnie grzybow, owocow, y innych nieſtrawnych rzeczy, obżárſtwo, piiáńſtwo &c.

Wnętrzne przyczyny ſą te. Pełnośc krwie, zkąd ſię dobywa przez womit.

Item. Słábość żołądká, gorączki, wątroby zápalenie, śledźiony, álbo *Venarum Meſaraicarum*, obſtrukcye, mieśięczney choroby, álbo hemorhoidow zátrzymánie, káthárowa máterya częſto ſpadáiąca do żołądká. *Cholidochi prava conforma-*

tio, że nie do kiszek, ále do żołądká zlewa się złość, zkąd tácy ustáwicznie womity ćierpią, bywáią tákże w okolicznych áffekcyách, w iliáce kámień ćierpiącym. *Item*. W glistách tákże gdy się wrzod iáki we wnątrz rozpuknie &c.

Womity w gwałtowney gorączce niezwyczáyne, złym bywáią znákiem. *Item*. Womit z flegmą y cholerą zmięszány, rzadki, dobry iest w długiey biegunce, gdy womit dobrowolnie przypádnie, uwalnia od niey. *Item*. Womit z rożnemi kolorámi, niebeśpieczny iest.

Item. Womit źielony, śiwy, rdzáwy, czarny, śmierdzący, śmierći znákiem pospolićie bywa.

Item. Womity bez żadnego koloru, y pomięszánia humorow w gorączkách wielkich, nie dobre są.

Sposoby do leczenia.

WOmity ktore bywáią *Periodice*, álbo *Crytice* nie máią bydź zátrzymáne, gdyż się przez nie náturá czyśći. Gdy záś z inszych przyczyn pochodzą, rożne sposoby podádzą się ná zátrzymánie onych.

Naprzod ieżeli przyczyná z pełnośći humorow, nie trzebá záraz zrázu zátrzymywáć ich, y owszem dopomoc náturze, dáiąc ná pobudzánie ich dla prędszego zbyćia: ná co służy *Gilla Teophtasti sal vitrioli ex Antim*. robionych Medykámentow ná womity strzedz się, bo bárdziey, y więcey przyćiągáią humorow do żołądká.

Purgánse *ex Rhabar. cum Myrabolanis & Mechoaca*

do-

dobre ſą, tákże enemy mocne, oſobliwie dla ſłábych. Ieżeli womity ſą gwałtowne, trzebá ie zátrzymywáć czym prędzey, ná co ſłużą *Pillulæ Cocbiæ minores cum Laud. Opiat. Jtem. Maſtix. Balſamus Pervianus* w iáiu miękkim záżyty, zátrzymuie one.

Jtem. Sol piołunowa z ſokiem Limoniowym zmięſzána, dáiąc pić, prędko zátrzymuie, á oſobliwie gdy gorączká będzie. Tákże *Spiritus Vitrioli* z ſokiem miętczánym zmięſzány. *Jtem. R. Elixir. vitæ Mathiol. unc* 2. *Aqu. Cinam, C. vin. dr.* 3. *Spir. ſal. Arm. gut* 15. *M.* day ná raz.

Jtem. R. Pulv. Mirtillor. Maſticis, aa. dr. ſ. M. day z wodką bábczáną. *Jtem Theriaca dr.* 2. *Ol. Macis gut.* 3 *Laud. Opiat. gr.* 1. *M.* day ná raz.

Jtem. Pumex ná ſubtelny proſzek ſtárty w winie dány, zátrzymywa ſkutecznie, toż czyni y kámforá.

Gdy ſię krew przez womit pokázuie, trzebá ią puśćić z ręki, chybá żeby byłá czarna, ſpiekła, ná ten czas wſtrzymáć ſię od niey.

Jtem. Ná zátrzymánie ſłużą plaſtry rożne, máterace, oleyki, káthápláſmy, źiołá w winie, álbo w ocćie wárzone, báńká ná ſucho nád żołądkiem ſtáwiona, kátháplaſmá, weś gałki muſzkátowey, żywokoſtu, oboygá po ćwierći łotá, tátárſkiego źiela, Imbieru, po pułtory ćwierći łotá, iáłowcu dwá łoty, ośrzodki chlebá 4. łoty, warz to w winie żeby było iák káſzá, obłoż ćiepło żołądek. Dryakiew winem rozmąćiwſzy

kłáść ná żołądek, pápier nią smáruiąc.

Jtem. Weś gwozdźikow tłuczonych puł łotá, Máśtyxu ćwierć łotá, rożey suchey szczyptę, Pigiew suchych pułtory ćwierći łotá, námocz to w winie, spotym przywarz, przecedź, daway choremu po łyszcze. *Jtem.* Weś Rożey, mięty, piołunu po garśći, pokray drobno, przyday gałki, gwozdźikow, Máśtyxu co chcesz, włoż do worká, przeszyi, praż w winie, przykładay ná żołądek. *Jtem.* Weś grzankę chlebá, posyp ią prochem z mięty, gwozdźikow, gałki, y kminu kramnego, zley ią winem, álbo octem winnym, przygrzyi, przyłoż ná żołądek.

Jtem. Złoto kilkákroć rozpaláiąc zgáśić w winie, to wino dáć pić, znácznie pomaga. Tákże *Spiritus Vitrioli dulcis,* á nádewszystko *Liquor Stypticus cum opio* ieſt sekretny.

Jtem. Warz Pigwy suche, Tormentille, kolęder, kádźidło, Máśtix, dawáć pić pomoże. Gdy kto przesádźi lekárstwem ná womity dánym, day się nápić winá dobrego z dryakwią, álbo gorzałki dobrey, álbo mleko z chlebem przewárzone ieść, álbo násyp w wino cynámonu, gałki, kwiátu, chlebá ośrzodki, cukru, zgrzawszy day ieść.

Jtem. Pumex ná to bárdzo dobry. *Jtem.* Máśtyx, y kádzidło.

Szósta chorobá żołądká ieſt cholerá.

TO ieſt gwałtowne humorow cholerycznych ostrych, y zepsowánych przez womit, oraz y przez stolce odchodzenie.

Zná-

Zwdki. Naprzod chorego nagłe, ćięſzkie, y częſte nápadáią womity, oraz y ſtolce przez ktore máterya częśćią flegmá, częśćią cholerá, żułta, zielona, gorzka, kwásna, czáſem ze krwią wychodzi bez przeſtánku, zkąd śiły uſtáią, prágnienie zbytnie, poty, kurcz, mdłość, rąk, y nog ziębnienie, pieczenie w żołądku, y bol, rozdymánie żywotá. Exkrementá bywáią czáſem białe, á czáſem popieláte, co ieſt znakiem *malignitatis* uryná bárdzo ćięſzko odchodzi, puls prędki, ſzczkawká, poty zimne, uryná czarna w tey chorobie złym znákiem ieſt: tákże puls prędki á ſubtelny, częſte mdłośći, ſzczkawká, konwulſye, ziębnięnie rąk, y nog, obraca ſię pod czás w Stránguryą.

Sposoby do leczęnia.

NA początku tey choroby, nie porywáć ſię záraz do zátrzymánia, y owſzem lekkim womitorium dopomoc, to ieſt wodą z Syropem octowym, álbo wodą ćiepłą z oliwą, álbo *infuſione Rhabar cum Succo Abſinthij.* Należą tákże purgánſe wolne, Enemy, *ex decocto poltulacæ, plantag. Lactucæ, Endiviæ.* Przytym oſtrość humorow ma bydź temperowána dekokcyą *Lactucæ, Portulacæ, Plantaginis, cum Syropo Cydoniorum, & de Roſis ſiccis,* przydáiąc záwſze *Sal. Prunellæ,* tákże ſłużą Emulſye rożne chłodzące, pośiláiące, y zátwierdzáiące. Gdy bárdziey womity á niżeli ſtolce dokuczáią, trzebá dáć Enemy częſto, tákże purgánſe.

Item

Jtem. R. Ol. nuc. Mosch. exp. scrup. ʃ. S. Laudani Opiati gr. 1. *Pulv. Bezoard. gr.* 5. *M.* day ná raz, powtarzay raz y drugi.

Jtem. R. Conser. Rosar. antiquæ unc. 1. *ʃ. Diascord. Corall. rubr. pr. Croc. Mart. adstr. aā dr.* 1. *Marg. dr. ʃ. Crystall. mont. dr.* 1. *Syrup. d. Ment. q. ʃ. M.* day ná raz iák kásztan.

Enemá. *R. Deco. bord. libr.* 2. *Teriac. dr.* 3 *ʃ. E. vel R. Rad. Tormen. Bistor. aā. unc. ʃ. Argent. sanic aā. m. s. Rosar. Rubr. Balans aā. pug.* 1. *Gran. sumach. dr.* 2. *coqv. in lacte dulc. chalibeato colat. adde sevi capr. unc.* 1. *Succi Plantag. unc.* 1. *S. vitell. ov. Extr. opÿ gr.* 1. S. Poty pobudzáiące lekárstwá są skuteczne, ieżeli śiły pozwolą.

Jtem. Ná żołądek przykłádáć gorzałkę dobrą maczáiąc w niey chusty. *Jtem.* Rożne plastry, Máterace, *Cathaplasmy* służą, ktorych masz dość opisánych wzwyż przy womitách. Iákoż práwie iednákowa kurácya tey choroby iáko y tám tey.

Jtem. Weś dekokcyi ięczmieniá funt, przyday Syropu rożánego unc. dwie, day wypić, rzecz pewna.

Jtem. Jn Cholera acuta & maligna. R. Tinct. Bezoar. scrup. 1. *Spir. C. C. gut.* 12. *Spir. Tart. scrup.* 1. *Aqv. mont. unc. ʃ. mastich. drach.* 3. *Plant. unc.* 1. zmięszay day ná raz &c.

Siodma chorobá żołądká, iest Cardialgia, *to iest, bol żołądká.*

PRzyczyny bolu żołądká są te : Naprzod humory ostre zlewáiące śię do niego, álbo wiá-

try rozdymáiące, álbo glisty ſące żołądek, álbo potráwy nie ſtrawne w nim zoſtáiące, tákże humor *Ichorosus corrosivus*, álbo ropá z wrzodu kędy uczynionego, tákże przyległych częśći ćiáłá indyſpozycye, zbytek też ćiepłá w żołądku, álbo oziębienia bywáią przyczyną bolu żołądká; y inſze, ktorych wyliczyć niepodobna.

Sposoby do leczenia.

NAprzod ieżeliby bol z żołądká pochodźił, álbo z wiátrow, álbo z humorow oſtrych, należy enemá odwilzáiąca, y wiátry rozpędzáiąca, tákże purgánſe Náprzykład: *Pulvis Cornachinus*, pigułki *Aloefangina*. &c. Po odpráwionych operácyách, dáć choremu oleyku z gorzkich migdałow łyſzkę z winem. Ieżeliby bol znácznie dokuczał; dáć enemę z winá, przydawſzy do niego oleyku iáłowcowego 12. kropel, do inſzych záś enem, ktore ſię z źioł gotuią przylewáć oleyku rućiánego. *Elect. de Bacchis tauri*, álbo *Benedicta laxat.* Ieżeliby chory miał ſpoſobność do womitow, dáć mu ná nie.

Item. Służą ſmárowánia, plaſtry, oſobliwie *de Baccis Lauri, de crusta panis &c* Máterace z źioł winem mocnym ſkrapiáne; y przykładáne. *Item.* Wodká rumienkowa dáiąc iey ná raz po 5. uncyi z oleykiem Migdałow gorzkich, ieſt doświadczona. *Item.* Roſkroy chleb ćiepły, iednę połowę potrząśniy cynámonem, gałką, gwoźdźikámi, miętą ná proch utártą, przyłoż ćiepło ná żołądek. Kąpiel też ieſt dobra; oſobliwie gdy

z wiátrow pochodźi bol, w sámeyże kąpieli day choremu winá ćiepłego z oleykiem kminkowym

Item. W Kąpieli może dáć lekárstwo purguiące, (po ktorego wźięćiu) pośiedźieć z puł godźiny w wodźie, potym wyniść, á to ná ten czas kiedy enemy nie mogą wyprowádźić wiátrow, álbo humorow złych, álbo exkrementow zápiekłych.

Opiata też dobre służą, niektorzy mięszáią ie z purgánsámi, náprzykład *R. Diaphan. unc. ſ Philon. Rom. ſcrup. 2.* zmięszáy *cum Decocto chamomillæ*, day ná raz.

Ieżeliby bol pochodźił z cholery, day ná womity; służą y purgánse *ex Rhabar.* potym dawáć emulsye, Iulepy chłodzące, oćieráiące, tákże chleb z piecá ćiepły roskroiwszy, zlać octem mocnym, przyłożyć ná żołądek.

Ieżeliby bol był z zránienia, álbo z zápalenia, álbo z glist, o tym będźie niżey.

Item. Oleiek rumienkowy dystyllowány, nád inne lepszy ná żołądek.

Item. Spir. Tartari cum Tinctura Bezoard. iest bárdzo dobry, tákże *Eſſ. ment. chamemil. Abſinth. Extracta* też *Abſinthij, centaurei Angelicæ, Zedoariæ.*

Item. Teriaká z winem zmięszáná, przydawszy *Spir. C. C. ſal Arm. dulcis.*

Proſzek doświadczony.

R. Ocul. Cancr. dr. 1. Ebor. philoſ. pr. C. C. pr. Anti diaph. aa ſcrup ſ. m. day ná dwá rázy, proszek tákże żołądkowy doświadczony opisány wzwyż *in Anonemia.* *Item*

Item. Ludźie prości záżywaią prószku z tárnek suszonych, co im znácznie pomaga, insi cytwar ná proch stłuczony z gorzałką piią. Oprocz tego służą morselki rożne żołądkowe. *Elixir vitrioli Mynſ. Elix. vitæ math. Spir. vexer. ſal. Abſinthij, Chamom. Centaurei, rad. Aaron & Zedoaria &c.*

Osma chorobá żołądká ieſt zápalenie, źiątrzenie, álbo wrzod.

ZApalenie żołądká ieſt nábrzmiáłość ze krwi, lub sámey, lubo z meláncholią, cholerą, álbo flegmą ostrą pomięszáney, pochodzącey *per Ramos venæ portæ,* ktora rozchodząc się po substáncyi żołądká, według ostrośći swoiey sprawuie, álbo sámo zápalenie, álbo zápalenie z nábrzmiáłośćią twárdą, álbo z wrzodem twárdym, te zápalenia názywáią się *Eriſipelatoſum, Ædemathoſum, Scyrrhoſum.* Tráfia się też exulcerácya żołądká z Merkuryuszá dánego, álbo ná sálwácye, álbo ná womity, gdy będźie źle prepárowány, nie tylko gárdło swoią iádowitą ostrośćią poráni; ále y żołądek. Toż czyni y *Kantharides* ná puchliny dáne, y insze lekárstwá nie dobrze prepárowáne, iáko *Euphorbium, Scammonea, Antimonium &c.*

Znáki. Bol wielki w żołądku pałáiący, kolący, śiepáiący, rozszerzáiący, ktory w grzbiećie czuć się dáie, przytym nábrzmiáłość żołądká znáczna, pod czás ták znáczna, że nietylko dotykániem, ále y ná oko widźieć się dáie; łopátki

śię.

śię ná doł oćiągáią, oddech ćięſzki, w połykániu trudność, rzygánie częſte, womity pod czás nie co pomięſzáne ze krwią, gorączká wnętrzna znáczna. Ieżeli ieſt ſámo tylko zápalenie żołądká ze krwi pochodzące, nie ták bolesne ieſt, ieżeli zás z nábrzmiáłośćią ćiężſze bole y gorączkę (*Lipirya* zwána, w ktorey ręce, y nogi źiębnieią, á wewnątrz pali; prágnienie nie ugáſzone ſpráwuie) przynośi: Zápalenie też wątroby, ktora żołądek okrywa, podobne ſpráwuie *Symptomata*.

Znáki owrzedźiáłego żołądká te ſą: Ieżeli przez womity, álbo przez ſtolce odchodźi máterya ropiſta, w ktorey śię pod czás nie co krwi pokázuie, á przytym bol w żołądku wielki páláiący, kolący, ktory ná ten czás bárdźiey śię wydáie, gdy śię chory nápiie czego źimnego, álbo zie co ſłonego, kwáśnego, korzennego, gorącego, znák ieſt pewny owrzedźiáłego żołądká, bywa przytym gorączká, ápetytu utrácenie, odrzygánie cuchnące. A nie tylko żołądek podległy ieſt zápaleniu, y exulcerácyi, ále też *Æſophagus* (to ieſt Meat, ktorym połykamy iedzenie, y pićie) w ktorym częſto przydáie śię zápalenie, y *Excoriatio*, ktore czynią wielką przeſzkodę do iedzenia, y pićia, co przydáie śię z rożnych przyczyn, oſobliwie ſpadáiących humorow z głowy oſtrych; tákże z zápalenia od gorączki wielkiey, z kurzenia, álbo gryźienia częſtego tutoniu, z pićia uſtáwicznego

cznego gorzałki, álbo win oftrych wapiennych, tákże z trucizny záżytey, z Merkuryuszá źle prepárowánego, iáko się wielom trafia, tym, ktorzy od niedoskonáłych Medykow záżywáią Medykámentow.

Sposoby do leczenia.

NA zápalenie proste żołądká, trzebá krew puśćić z powtorzeniem z obudwu rąk, choćby y słábość znáczna byłá, álbo Hæmorhoidy otworzyć, kto do nich zwyczáyny. tákże báńki ná łopátkánh, ná grzbiećie, ták suche, iáko też z piiawkámi stáwić.

Ieżeli ręce y nogi ziębnieią; śćieráć ie dobrze ćiepłemi chustámi, Purgánse mieyscá nie máią, chybá bárdzo wolne, *ex Tamarint. cassia in sero lactis dissel.* Enemy co dźień máią bydź dawáne tákie. Weś rosołu kurzego, warz w nim ślaz, fiałkowe liście, podrożnik, mlecz przecedź; przyday Kássyi, oleyku fiałkowego, rożánego, po dwie uncye, cukru co potrzebá; Emulsye tákże są pożyteczne, Syropy tákże *de Papavere, de Endivia, myrtinus &c.* Chory miásto piwá niech piie Tyzánnę; przydáiąc do wárzenia *Rad. Tormentill. Herb. sanic. Endiv. Lactucæ portulacæ. Opiata* też wiele pomagáią; osobliwie terpentyná płokána, zmięszána *cum lap. prunel. & Saccaro Rosat.* álbo sámá przydawszy do niey kilká gran *Sacchari Saturni Chrystal.* Ieżeli iest nábrzmiáłość żołądká, służą rożne Káthápláſmy ná wierzch przykładáne, *ex Rad. Lilior. Althea ficubus Sem. Lini Fænugr.*

Ieżeli ieſt exulcerácya żołądká, ſłába nádźieiá o chorym, niech piie dekokt. *R. Hord. integr. M. S. Scabios Agrim Pimpinell. Capill. ven aā. M. 1. Millefolij fol. Rubi bati Rad. Conſol. aā. dr. 3.* warz w wodźie, przecedz: oſłodź Syropem *de Roſis ſiccis*, daway choremu miáſto piwá. Dekokcya Chyny (ieżeli gorączki niemáſz) naylepſza ieſt.

Item. Ná zgoienie owrzedzenia oſobliwie ſłużą *Bol. Arm. Sang. drac. Terra Sigill. Corall. Lap Hemmar. Gumi Arab. ſuccus Hypoci Thus, Maſtix. Balſamus vulnerarius Hiſpanicus, Balſamus pervianus.* Wodá Ægerſka &c. Ná trudność w połykániu. *Rob. nucum cum ſale gemmæ.*

Dźiewiąta chorobá Zołądká ieſt, otwárćie Orificij *iego, zkąd bywa z uſt fetor.*

Sposoby do leczenia.

FEtor, ktory pochodźi z otwártego żołądká, oddala ſię temi ſpoſobámi. *R. Theriacæ drach. 1. Maſtic. dr. ſ. Thuris ſcrup. ſ. Aſſæ dulc. dr. ſ. Moſchi gr. 4. Ol. Cinam vel in defectu Aniſi gut. 7. Sacchari. q. ſ. c. Rotulæ,* tych kołaczkow częſto záżywáć.

Item. Elixir propr. Oleiek cynámonowy, Ambrá, wino piołunkowe, ocet winny piołunkowy z ſkorkámi cytrynowemi, y z gáłgánem, dryakiew, morſzelki żołądkowe. *Spir. volat. Ole. Arom. Spir. Salis, Elixir. Vitrioli Myn. &c.* dobre ſą ná tę chorobę.

Item. Ná płokánie uſt. Weś ſzáłwii, Rozmárynu, mięty; warz *in aceto Squill.* przecedźiwſzy płocz uſtá. Dekokcya Gwáiáku do pićia dobra;

tákże *Succolata* y káwá miáłáby coś pomagáć, iáko y *Herba Thea*, iáko ie zálecáią ći. co przedáią, zyſku ztąd ſwego ſzukáiąc, onych effekty udáią &c.

Dźieśiąta chorobá żołądká ieſt Sitis Morboſa.

WIelu chorobách bywa prágnienie, iáko to w gorączkách, w puchlinách, *in Diabete &c.* Tym dawſzy pokoy, podáią ſię ſpoſoby do utemperowánia prágnienia, pochodzącego z ſuchośći żołądká. Ná to oſobliwie ſłużý Tyzánná z figámi y rodzenkámi wárzona; przydáiąc záwſze *Lapid. prunell.* y lulepu rożánego według ſmáku, álbo też Syropu z octu zrobionego. *Item.* Ná to *Spiritus Vitrioli* z wodą podrożnikową, álbo ſerwatczáną ſłuży.

Dla podrożnych pod czás gorąca, ná prágnienie. Weś pieprzu, hányſzku po puł drágmy; lukrecyi dwá łoty, fiałkowego korzenia cwierć łotá, cukru funt, zrob z tego proſzek ſubtelny, gdy go chceſz záżyć, weś wodki kwartę, wſyp do niey tego proſzku, z puł łyſzki, przeley z naczenia, do naczenia, piy, nie tylko prágnienie duśi, ále y pośila, lepſzy ieſt á niżeli Sorbet.

Jedenaſta chorobá żołądká ieſt Cruditas & Ablata coctio: *to ieſt nieſtrawność żołądká.*

TRawienie żołądká zowie ſię *Concoctio.* álbo *Chyloſis.* Nieſtrawność záś troiákim ſpoſobem bydź może; to ieſt. *Imminute; Depravate, & Abolite.* ktore názywa ſię *Bradypepſia, Dyſpepſia, Apopſia*

Tá nieſtrawność według rożnośći temperámentow, rożna ieſt. W cholerycznych komplexyách dáie ſię znáć przez odrzygánie, to ieſt exhálácye żołądká, podobne iáycom pieczonym; álbo rybom zgniłym, w meláncholicznych kwáśne exhálácye z uſt poſpolićie odchodzą, w flegmátycznych wodniſte, wilgotne, y kliowáte przez uſtá wychodzą humory.

Spoſoby do leczenia.

Nieſtrawność żołądká, że poſpolićie pochodźi z humorow ściągáiących ſię do niego; ſłużyć będą womitorya, purgánſe, ktore według wielośći, y iákowośći humorow ákkomodowáć potrzebá, potym należą *corroborantia*, ktorych máſz dość wzwyż opiſánych chorobách, oprocz tego ſłuży *Conſer. Roſar* álbo *Acetofell. cum Spir. Vener.* álbo *Vitrioli*, tákże *Oleum Maſtichinum*. Kwaſkowáte medykámentá; ſłużą cholerykom, meláncholikom záś gorzkie; ſłużą też dobrze *Pill. de Aloë roſatæ* z myrrhą, z Máſtyxem, z ſzáfránem zgotowáć, tákże *Aloephangin*æ, *Maſtichinæ*, tákże *ex extracto Abſinthij cum Maſtiche & Myrrha*.

Item. Cerat doświadczony, R. *Gum Laudan. unc.* 2. *Bera unc.* 5. *Ol. Nuc. Moſch. dr.* ʒ *f. ceratum*. Ná żołądek *Tragea* żołądkowa. R. *Cubeb. dr* ʒ. *Nuc. Moſch. ſcrup.* 4. *Garyophill. dr. ſ. Macis ſ.* 1. *Calam. Arom ſcrup.* 2 *Liquiritiæ raſæ dr ſem. Carvi dr.* 6. *Feniculi unc. ſ. Diarbod. Abbat. dr.* 4. *f. p. groſ. doſis dr.* 1. *&c.*

Dwá-

Dwánaſta choroba żołądká ieſt Ructus, & Flatus.

TO ieſt: rzygánie, y wiátrow przez uſtá odchodzenie, ktore pochodzi z żołądká zimnego; z meláncholyi częſto ściągáiącey ſię do niego; álbo z obſtrukcyi wątroby, y śledziony: álbo z częſtego iedzenia fruktow, y innych potraw nieſtrawnych: álbo z picia częſtego wody, álbo piwá bárdzo ćienkiego &c. Przytráfia ſię też tá chorobá w Hipokondryi, y w inſzych z meláncholyi pochodzących chorobách. Więc tá áffekcya pochodzi z záźiębionego żołądká, záczym trzebá naprzod przepurgowáć ſię raz, y drugi, oſobliwie gdy z wielości meláncholyi, álbo z obſtrukcyi pochodzi; do tego trzebá bráć *aperitiva*, á potym zágrzewáiących żołądek lekarſtw záżywáć; ná co dobre ſą *Elixir. propr. Elixir Vitrioli, Elixir. Stomach.* Morſzelki żołądkowe; wino piołunkowe z gałką Muſzkátową, y z ſkorkámi cytrynowemi: álbo dla uboższych w piwie moczona miętá; piołyn, iáłowiec, kmin polny, kramny, koper włoſki, imbier, kolęder.

Item. R. Ocul. Canc. dr. 1. *S. Cretæ dra* 1. *vitr. Marg. gr.* 8. *Macis dr. ſ. f. pulv.* ná 6 rázy, ktory trzebá kilká rázy bráć ná dźień; Enemy też ſą bárdzo potrzebne.

Item. Ná kwáśne rzygánie; Weś pieprzu ćwierć łotá, náśienia kminu, utárſzy ſpołem piy z winem, álbo z piwem.

Item. Naśienie koprowe, cynámon, gáłgan, lebiodká, hányſz, kwiát muſzkátowy, zmięſzawſzy wraz utrzeć, pić, z winem, álbo z piwem, biorąc ná raz po puł łyſzki.

Ieżeli pochodzi z inſzey choroby, o tym maſz ná ſwych mieyſcách podáne ſpoſoby.

Trzynaſta chorobá żołądká ieſt womity krwáwe.

TO ieſt: krwi odchodzenie przez uſtá (nie z káſzłem, y odpluwániem) ále przez womity z żołądká pochodzące, ktore álbo z ſámego żołądká zránionego, álbo z inſzych częśći przyległych; iáko wątroby, śledziony, máćice, głowy, gdy przez ich żyły krew ſię do żołądká śćiąga, y przez womity odchodzi. Przyczyny ſa te: Pełność wielka krwie, álbo oſtrość, álbo *efferventia* z głowy, tákże ſpada krew do żołądká; przez podniebienie *in Æſophagum*. Częſto też y káthar ćięſzki z flegmy ſłoney y oſtrey rodzący ſię, do żołądká ráni go, y żyły iego otwiera, toż czyni y przetrzymána krew mieśięczna: nayczęśćiey zlewa ſię od śledźiony, więkſzą bowiem ma przyległość do żołądká, á niżeli wątrobá, gdyż znáczna odnogá *a Vena porta*, do śledźiony śćiąga ſię, od ktorey żyłki gęſte do żołądká idą, ná ten czás y przez ſtolce pokázuie ſię krew.

Tá chorobá ieſt bárdzo niebeśpieczna gdy z wątroby álbo śledźiony przyczyny pochodźi álbo z wielkiey pełnośći, y gorącośći krwie; gdy bowiem nagłe womity, y zdrowego napádną,

w ie-

w iednym kwádránśie duſzą; iákom widział dwie oſoby, ktore w oczách moich zdrowemi będąc, gdy ich gwałtowne womity krwáwe nápádły, nagle udusiły. Częſto też po womitách krwáwych puchliná ſię przydáie.

Spoſoby do leczenia.

NAprzod z iákieykolwiek przyczyny womity ſą, trzebá záżyć Medykámentow, krew z żołądká wypędzáiących, y zlewánie ſię oney do niego; broniących tákże zátwierdzáiących, y oſtrość krwie temperuiących. Kurácya naybárdźiey należy ná wikćie, ſtrzedz ſię potraw ſłonych, kwáśnych, bárdzo gorzkich, korzennych, tákże napoiow gorących: to ieſt winá, gorzałki, miodu, náwet y piwá mocnego, ále Tyzánnę, Dekokcyą Gwáiáku, álbo *ex Ligno Lentiſ. i.* pić miáſto piwá, álbo ſerwatkę przewarzáną, zgáśiwſzy w niey kilká rázy ſtal. Służy ná to y wodá Egierſka; tákże likwor *Stypticus*, y inne rożne Dekokcye *ex Rad. Torment. Biſtortæ, Veronicæ Hæder. terr. Millefolij &c.* Nád to krwie puſzczenie naypotrzebnieyſze, powtarzáiąc według potrzeby z rąk y nog; oſobliwie gdy z przetrzymánia mieśięczney choroby przyczyná będźie, tákże báńki ſtáwić ná bokách, ná lędźwiách, ná łyſtách, dla odćiągánia krwi; Do zátrzymánia womitow, naylepſza kámforá z ſokiem bábczánym, dáiąc pić.

Ieżeli byłá krew ſpiekłá, dawáć choremu Tyzánnę miodem przyſłodzoną.

Jtem. Ná zátrzymánie pewne. Weś białek iáiowy, wodki rożáney, y octu po łyſzcze dobrey, ubiy iák nayłepiey, przyday krochmalu puł łotá, zmięſzay, daway choremu po łyſzcze.

Jtem. Sok z bábki, ieſt ná to dobry piiąc go.

Jtem. *R. Corall. rub. præp. Boli arm. Lap. Hemmat. Troch. d. Cærabe. aā. dr. 1 Aqv. Plant. Syrup. Myrtin. aā. unc. 2. Sacch. Roſati dr. ʒ miſce* daway tego po troſze częſto. Służą tákże ná to *Tinct. Coroll. Sal. Corall. Syrup. Corall. Opiata* bárdzo dobrze nádáią ſię, byle nie byłá krew ſpiekłá w żołądku. *Jtem.* Konfekt. *R. Conſer. Roſar. Ant. Rad. Symph. aā. unc. 1. Myvæ Cydon. Nucleor. Myrabol. Trochiſcor. d. Carab. d. Terra Limn. aā. dr. 1. Corall. pr. Croc. Mart. aā. dr. 1. cum Syr. de Roſis ſiccis f. Opiata;* daway ná raz iák Kásztan, ná żołądek przykłádáć gębkę octem nápoioną ręce y nogi kłáść w zimną wodę; purgánſe *ex Rhabarbaro* wolne dawáć ſię mogą.

Jtem. Wodká z pokrzyw wypalona, przydawſzy do niey *Spir. vitri* piiąc ią, ieſt pewna.

Jtem. Rákowe oczy z octem zmięſzawſzy, day pić. *Jtem.* *Sperma Ceti Decoctio urticæ minoris, Conſer. Roſar. cum pulv. Rhab.* Oleiek migdałowy, *Ung. rub. potabile Liquor. Stypticus cum Opio, Sacchæum Saturni Chryſtal. &c.*

O CHOROBACH KISZEK.

Choroby kiſzek ſą te: Colica, Jliaca, Alvi adſtrictio, Lienteria, Cæliaca, Diarrhæa, Dyſſenterya, Teneſmus,

ſmus, Fluxus Hepaticus, Lumbrici Fluxus Hemordialis, Hæmorhoidum dolor &c.

O KOLKACH.

KOlká, zowie ſię od kolon kiſzki zwáney, w ktorey ſię poſpolićie rodźi.

Z dwoiákiey przyczyny bywáią kolki, álbo z wiátrow, álbo z humorow; wiátry z nieſtrawnego y zimnego żołądká rodzą ſię. Ieżeli wolnego odchodzenia (dla iákiey przeſzkody) nie máią w grubſzych kiſzkách oſobliwie *in Colo inteſtino*, párćie, y bole wielkie ſpráwuią. Humory tákże grube, zimne, flegmiſte, ſłone, gorzkie, kwáśne, gdy do kiſzek poprzylegáią, one oſtrośćią ſwoią (ſzczypiąc, gryżąc, bole w nich nieznośne czynią. Bywa też *Colica biloſa* zwána, pochodząca z cholery, ktora przynosi częſtokroć Páráliż, częſto nápada w gniewie wielkim, w gorączce wielkiey, ten humor nie do kiſzek, ále między Membrány *abdominis* rozlewa ſię, czym ſię bol nieznośny ſpráwuie, ktory enemámi, áni żadnemi lekárſtwy, ták wnętrznemi, iáko też powierzchnemi uſpokoić ſię nie da: potym obraca ſię w páráliż, czáſem ſpráwuie konwulſye, álbo wielką chorobę y śmierć.

Ieſt ieſzcze áffekcya okoliczna ktora názywa ſię *Spaſmodia*: tá pochodźi z gęſtnienia liquoru (*Limpha* zwánego) *in glandulis inteſtinorum*.

Oprocz tego, z rożnych przyczyn bywáią kolki, to ieſt: gdy ſię kámienie w kiſzkách porodzą, lubo ſię rzadko bárdzo tráfia, tákże gdy

śię gliſty wkłąb zwiną; kiſzki zátkáią; álbo też pokurczenie onych z wiátrow, zkąd śię *Iliaca passio* rodźi, tákże ściśnienie kiſzek, od humoru ná wierzchu zoſtáiącego, iáko śię tráfia w puchlinách. *Item*. Wſzyſtkie rzeczy twárde zbytkiem iedzone, iáko ſer, iáycá twárde, wiśnie z koſtkámi &c. zátykáiąc kiſzki kolki ſpráwuią; tákże gdy kto zbytnim ápetytem iedząc, oraz żołądek oblewa piwem &c.

Rozeznanie choroby znáki.

JEżeli koliczna áffekcya pochodźi z flegmy: nie ták bywa uprzykrzona; chybá kiedy śię wiátry przyłączą, ná ten czás bywa bol, że iákoby świdrem wierćiał kiſzki Uryná bywa biała, nieſtrawna, iednák nie záwſze : (czym śię mylą Medycy) przytym bywa konſtypácya wielka; y trudność w upuſzczániu uryny.

Ieżeli pochodźi z ſámych wiátrow, w ten czas bol bywa rozćiągáiący, y nádętość żywotá, przytym przelewánie śię y hurkotánie po kiſzkách, czego łátwo doiść. Ieżeli chory pił wiele y nagle piwá źimnego, álbo wodę, álbo iadł Málony, ogorki, y innych fruktow wiele: álbo też co nieſtrawnego ziadł. Ieżeli z humoru oſtrego cholerycznego, ten naygorſzy ieſt, ſzczypiąc, prąc, koląc, z roſpaleniem, y gorączką; uryná żułta, exkrementá, ktore ieżeli łátwie odchodzą, folgę czynią wielką; *defectus* tákże *bilis* bywa przyczyną áffekcyi koliczney.

Bo-

Bole inszych części w żywoćie zostáiących, iáko wątroby, śledziony &c. od kolek łátwo rozeznáć się mogą, o ktorych ná swych mieyscách masz, wyiąwszy áffekcyą Nefrytyczną, ktora podobnież Symptomátá spráwuie, dla czego y biegłych Medykow oraz oszukuie.

Znáki tedy są te. Naprzod bol koliczny, pochodzący z kámienia w nerkách, (ktory się *Nephritis* zowie) iest stáły, to iest: w iednym mieyscu dokuczáiący; w Krzyżách, ktory rośćiąga się według długośći Urethry: okoliczny záś nie státeczny iest, raz w tym, drugi raz w owym mieyscu párćie, y bole spráwuiący; y iáko pás w puł żywotá dręczy.

2. Po iedzeniu bol koliczny wzmaga się, dla śćiśnienia kiszek z nápełnionego żołądká *in Nephritide* záś iednákowo trwa, nic się nie mieniąc.

3. W kolce womity bywáią ćięższe, y konstypácya; *in Nephritide* nie ták ćięszkie; y żywot wolny, lubo się pod czás zgadzáią.

4. W kolce gdy się kiszki przez Enemy wyproźnią, álbo też przez womit, chory czuie folgę, záś *in Nephritide* choć to będźie, iednák chory ztąd folgi nie czuie.

5. *In Nephritide.* Uryná zrázu ćienka, czysta, potym ustáie się w niey máterya piaszczysta, á pod czás y kámyki wychodzą, w kolce záś uryná bywa pospolićie mętna.

Sposoby do leczenia Kolki.

NA początku tey choroby, záraz służą Enemy

my; wprzod wolne, potym mocnieyfze, ktore częfto dawáć: ieżeli iedną nie pomoże, záraz drugą, y trzećią dáć. Ieżeliby enemy máły fkutek czyniły, przylewáć do nich *Vinum Emmeticum*, álbo przydáć *Coloquintidi*, álbo czopek mocny zrobić. Ieżeliby Enemy nie pomogły, żeby zatwárdzenia wielkiego rufzyć nie mogły: Weś mánny Kálábryny uncyi 2. rofpuść rofołem, przecedź, przyday uncyi 2. Oleyku migdałowego, day ćiepło wypić.

Ieżeliby z flegmy kolká pochodźiłá, mocnieyfze purgánfe dáwáć potrzebá. Przytym fłużą formentácye, kąpieli, fmárowánia, káthápláfmy, plaftry, y infze ápplikácye.

Item. Weś wody wrzącey kwáterkę, oliwy ćwierć kwáterki, pieprzu tłuczonego trochę, zmięfzay, day ćiepło wypić, iák może ftrzymáć, rzecz pewna, tákże fam oleiek migdałowy piiąc go, bol uśmierza, tákże *Semen Amecos* dáne w rofole, álbo w winie, do rázu bol ufpokoia.

Ieżeliby chorobá długo trwáłá, chory ma pić Dekokcyą z Gwáiáku. Ieżeli z cholery pochodźi, trzebá dawáć Iulepy chłodzące, álbo Dekokcye *cum fem carminativis*, y purgánfe *ex Rhabar.* y ná womity dány Medykáment uwalnia prędko od choroby ieżeliby zbytnie bole dokuczáły, *Opiata* należą; ktore bol do czáfu uśmierzáią. *Mercurius dulcificatus* w tey áffekcyi ma fwoię pochwałę, przydawfzy do niego *Ve-*

ticulum, to ieſt: *reſinam Turbitb*, álbo *Jalappæ*; krwie puſzczenie tylko w ten czás ſłużу, kiedy ieſt gorączká z pomięſzánia cholery ze krwią, pić chory ma Tyzánnę z ięczmieniá wárzoną, przydáiąc źiela *Cardui bened.* y naśienia kopru włoſkiego, hányſzku, kminu &c. Ieżeliby páráliż z kolek náruſzył, naydźieſz ſpoſoby ná to ná ſwoim mieyſcu. *Item*. Ná kolki weś winá kwartę, przyday oleyku migdałowego 2. łoty, oleyku terpentynowego 30 kropli, day ćiepło wypić, potym śćiśniy żywot ręcznikiem.

Item. *Spir. nitri, cum Spir. vini*, zmięſzawſzy day.

Item. Enemá doświadczona. Weś polewki grochowey, warz w niey garść *Eſulæ*, przecedź, przyday oleyku lniánego kwáterkę, ſoli łyſzkę, przywarz, day ćiepło. *Item*. Weś oleyku rumienkowego, co chceſz, przyday oleyku z kopru ſwoyſkiego *deſtill.* migdałow: coć ſię podoba, ſmáruy żywot, y ćiepłemi chuſtámi obłoż.

Item. Służą ná to worki z otrębámi, álbo z proſem, álbo z ſolą prążąc, y ćiepło ná żywot kłádąc; tákże dobry ná to ieſt *Oleum Cucurbitinum*, z włoſkich Dyniek; ieżeli kolki pochodzą z konſtupácyi, á Enemy pomoc nie mogą, ná to ſpoſob ten, wedmiy wiátry w chorego Syrengą przez ſtolec, y záraz enemę day mocną.

Item. Ná kolki. Wilcze ielito ſuſzone, y ná proch utárte, zádáne ná raz co ſzeląg záważy, ieſt doświadczone.

Pigułki purguiące w kolkách.

R. Pill. Tartar. dr. ſ. Diagred. gr. 8. Ol. Succin. gut. 5 Theriaca ſcrup. 1. cum ſ. q. Elixir. Propr. d. Maſſ ná raz.

Jtem. Weś Mánny kálábryny, łotow 4. roſpuść w roſole, przecedź, przyday Sperma Ceti ćwierć łotá, day ćiepło wypić. Enemá bárdzo ſkuteczna. Weś ślazu, rumienku, barſzczu ogrodnego, Kárdyben, wſzyſtkiego po puł garśći, korzenia Ománowego, Tátárſkiego źiela, gáłgánu, ięczmienia, po dwie drágmy warz w mleku ſłodkim, przecedź, przyday żołtek od iáiá, oleyku z kopru włoſkiego diſtill. kropli 30. iáłowcowego 60. Croci Metall. gr. 3. day uznaſz pomoc, prośći ludźie mleko z czoſnkiem wárzone piią ćiepło.

Trunek ná kolki nayoſobliwſzy.

WEś winá mocnego, álbo máłmázyi trzy łoty, Elix. vitæ Mathiol. łot ieden, oleyku migdałowego dwá łoty, Laud. Opiati gr. 1. Kámfory gr. 3. Syrupi de Papav. dr. 2. ſzáfránu gr. 6. Spir. Sal. Arm. gut. 15. zmięſzay day ná raz.

Jtem. Rob. Sambuci, cum ſal. Volat. C. C.

Proſzek ná kolki doświadczony.

R. Ocul. Cancr. Maxill. Lucij piſc. ſmocin. pr. Zodoar. aã. dr. 1. Cort. Arantidr. unc. 1. Ol. Chamomil. deſt. dr. ſ. Ther. ſcr. 1. M. ſ. pul. doſ. dr. 1.

Ná Kolki śćingáiące kiſzki.

R. Aqu. Ment. Chamom aã. unc. 2 Eſſent. Caſtor. Liqu. C. C Succina Eſſ. Opij aã, dr. ſ Syr. d. Cort. Arant. ſ. f. hauſtus ná trzy rázy.

Ná

Ná párćie y boleśći bárdzo dokuczáiące.

R. Sem. Lini, & Psillij Papaveris Albi Cydonior. aā. dr. 2. cum deco. Chammom. & sem. anisi f. munull. oui adde Syrup. Fernel. unc. 1. M. daway tego po łyſzczę. *In desperato malo* day *Mercurij vini dr. 2. cum Syrup. violarum, & Aqv. Minthæ.*

Ná Máterac. Weś ięczmienia przetłuczonego, kminu kramnego, Kwiátu, Dziewánny, Noſtrzegu po puł garśći, kminu polnego, Jáłowcu po łoćie, ſoli puł garśći, Sálármoniaku pułtorá łotá, kámfory ćwierć łotá, przeſzyi; źleway winem przygrzewáiąc, przykładay ná żywot, przytym day ſię nápić oleyku terpentynowego z gorzałką, tákże kmin polny wárzony z rodzenkámi y z iáłowcem piiąc polewkę pomaga.

Enemá doświadczona. Weś Wierzchołkow centuryi, kopru włoſkiego po garśći, rumienku, ruty, kopru ſwoyſkiego po garśći, czárnuſzki puł garśći, warz w puł gárcu wody do połowy, przecedź, przyday oleyku rućiánego kwáterkę *Bened. laxat. unc* 1. Soli oczkowátey puł łyſzki, day ćiepło.

Item. Enemá z ſámego winá przydawſzy do niey oleyku bobkowego, terpentynowego, znácznie pomaga, tákże báńká ná żywoćie poſtáwiona.

Ná wyprowádzenie flegmy gęſtey pigułki pewne.

R. Gum. Galgan. per acet. Scillit. de pur. & cocti. scrup. 2. vitriol. Mart. ad albet. calc. Masticis. aā. scrup. 1. Castorei Mirrhæ aā. gr. 15. Croci scrup. s.

Tro-

Trochisc. alchan. dr. 1. Resin. Jalap. scammon aa. scrup. 1. Ol. citri gut. 5. f. pill ńro 50. dosis 7. ná káżdą noc.

Jtem Ná kolki warz czosnek, przyday Oliwy, piy pomożeć, tákże proszek z skorek Pomaráńczowych y z tatárskim zielem dobry. *Jtem*. Enemá z winá z gorzałką iest dobra. *Jtem*. Sok wyćisniony z łáyná wołowego, dány w piwie ćiepłym pomaga, ále trzebá się po nim zápoćić. Dla białychgłow krowie należy, co też iest sekret ná wypędzenie zátrzymánego łożyská.

Jtem. Ná kolki, bywáią Konchy máłe, ná ksztáłt roszkow, ktore się názywáią *Coracini* álbo *Conchæ percellanæ*, nosząc przy sobie, bronią od kolek, ieżeli kto temu wierzyć będźie.

Jtem. Oleiek wyćiśniony z iąder orzechow włoskich, dány ná raz 6. łotow, iest doświadczony. *Jtem*. *Electuarium Diaphænic. cum philonio Romano*, wraz zmięszawszy dáć, iest doświadczone. *Jtem*. W pęcherz nálane dekokcye *ex herbis emollientibus & disentientibus*; (ćiepło przykłádáiąc ná żywot) pomagáią.

Jtem. Łáyná gołębie, świnie, owcze, rozmąćiwszy winem przywárzyć, żywot okłádáć, są doświadczone.

O ILIACE.

ROżne tá chorobá ma názwiská; Naprzod zowie się *Jliaca passio*, álbo *Jleos*. *Chordapsus*. *Volvulus*. *Convolvus*, *Vomitus stercoreus*, *Acutum tormentum*, *Miserere mei*.

Zkąd

Zkąd ſię názywa *Iliaca;* że w kiſzkách *Ilia* zwánych, nayczęściey przydáie ſię; *Volvulus* zkąd ſię zowie, że ſię kiſzki od dołu do gory ściągáią; *Chordapſus* ztąd że ſię kiſzki pod czás iák powroz kręcą *Miſerere mei*, ztąd, że ſámego Páná Bogá w ták ćięzkiey chorobie o rátunek trzebá prośić.

Znáki tey choroby, iedne ſpolne y poſpolite z áffekcyą koliczną, drugie właſne. Poſpolite y ſpolne ſą; bol nieznośny w żywoćie y rozdęćie, potraw obrzydzenie, womity, Nauſea, oddech ciężki, uryny trudne odchodzenie. Właſne znáki te ſą, Bol okrutny w kiſzkách, iákby świdrem wierćiał, rozdęćie wielkie żywotá, ſtolcow zátwárdzenie wielkie, gdy ſię chorobá wzmoże, náſtępuią womity ćięſzkie, przez ktore wprzod wychodźi cholerá, álbo flegmá, álbo *Chyloſa* máterya; á potym exkrementá przez uſtá gwałtownie wychodzą, álbo też máterya zgniła ſmrodliwa exkrementom podobna, rzadko ſię to bowiem przytráfia, żeby *ſtercorea* máterya przez uſtá wychodźiłá: á gdy pot źimny; rąk y nog źiębnienie, ſercá drzenie, nudnośći y mdłośći náſtępuią? śmierć przynośi pewną.

Przyczyny ſą te: naprzod exkrementow zátwárdźiáłość, álbo ſpieczenie ſię, ktore kiſzki rozdymáią, tę cholerę ſpráwuią; tákże zápalenie kiſzek, álbo nábrzmiáłość, ktora śćiſkáiąc kiſzki, wolnego przechodu exkrementom nie dozwala.

Item. Kiſzek záwinienie, álbo ſkręcenie, iáko tráfia ſię w rupturách, álbo z koliczney áffekcyi, ktora częſtokroć rodźi tę chorobę.
Item. Zránienie kiſzek znáczne, gdy bowiem álbo exkrementá, álbo humory oſtre przez kiſzki przechodzące, przychodzą do rány w kiſzkách : ſzczypiąc y gryżąc one, poruſzone gwałtem názad do gory uſtępuią do żołądká: zkąd womity.
Znáki przyczyn ſą te : ieżeli chorobá z zápalenia będźie, iáko ſię często tráfia, ieſt bárdzo cięſzka y boleſna, z gorączką wielką, z womitámi cholerycznemi y flegmiſtemi, po ktorych *feces,* idą y inſze znáki bárdzo złe náſtępuią.
Ieżeli z zátwárdzenia wielkiego pochodźi, nie ták ieſt przykra y niebeśpieczna; iednák dłużey trwa. Ieżeli z wiátrow álbo z flegmy, álbo z ruptury, łátwo może bydź uleczona.
Progn. Ieżeli z ſtránguryi przydáie ſię tá chorobá, w śiedmi dniách morzy, chybá żeby ſię uryná puśćiłá *Item.* Gdy womity y ſzczkawká; tákże od rozumu odeśćie nápádną, zły znák. *Item.* Po záżytych Opiátách, ieżeli ſię chory uſpokoi, dobry znák. Ieżeli w tey chorobie głuchotá przyſtąpi, zły znák: Tákże ieżeli ieſt ták wielkie zátwárdzenie, że żadnym ſpoſobem ruſzyć ſię nie da, zły znák.
Item. Przez womity wychodząca máterya choleryczna, czarna, ſmrodliwa &c. niebeśpie-

śpieczeństwo znáczy, iednák nie záwsze. Robaki przez ustá wychodzące, tákże pot zimny występuiący, złym znákiem iest.

Item. Ieżeli boleści nagłe ustáną, znák iest Gángreny; ieżeli gorączká nástąpi wielka, są znáki śmierći.

Sposoby do leczenia.

JEżeli z obstrukcyi wielkich; álbo flegmy gęstey; zátkánie kiszek pochodźi; odmiękczáiące, rozwalniáiące lekárstwá ták we wnątrz, iáko y powierzchownie applikowáć potrzebá. A naprzod Enemy są naypotrzebnieysze, ktore są wzwyż opisáne w kolce, iákoż tá chorobá podobnemi (iáko y kolká) leczy się sposobámi.

Oprocz tego, ieżeli pochodźi z zápalenia kiszek; ná ten czas trzebá krew raz, y drugi, y trzeći puśćić z ręki, y z nogi. Służą przytym rożne máterace nápárzenia, kátáplásmy, ktorych masz dość w koliczney chorobie, ále naybárdźiey Emulsye chłodzące z Julepámi, y *cum Lapide prunellæ ac Spir. Nitri. Opiata* też uspokaiáią tę chorobę, iednák nie ze wszystkim gdyż się znowu wraca.

Ieżeliby womity nie były, á Nausea ustáwiczna, trzebá dáć ná nie co wolnego, pić ma chory Tyzánnę, y to bárdzo máło.

Ieżeli pochodźi z zápalenia stolcow, wdąć Szyryngą przez *Orificium* w kiszki; á potym záraz Enemę dáć. A osobliwie ieżeliby się kiszki przewinęły, dáć *Mercurij vini unc.* 2. inśi dáią

kule ołowiáne połykáć, záraz dáią purgáns wolny z oleykiem migdałowym, álbo lniánym, álbo oliwą, insi dáią *Regulam Antimonij in globo*, drudzy zá nogi wieſzáią chorych przez czás krotki, dawſzy Enemę, á to w ten czas gdy z okázyi ruptury będźie chorobá.

Ieżeli pochodźi z wiátrow. Weś trzy łoty mydłá weneckiego, roſpuść w ſerwatce, day ćiepło pić: purgánſe nie bárdzo w tey chorobie ſłużą. Enemá oſobliwa. Weś piołunu, *Parietariæ Malvæ, Rad. Althææ Nucl. perſicor.* Uczyń dekokcyą, przecedziwſzy przyday łáyná świeżego końſkiego, rozmąć, znowu przecedź, wley oleiu lniánego day ćiepło.

Wino zaprawne.

R. *Herb. Abſinth. Card. ben Meliſſ. Scolopend. calamin. Rutæ mur. aā. M. S. Rad. Zedoar Ering. Pimpinell. aā dr. 3. Angelicæ dr. 2. Rhabar. dr. 3. ſem. Aniſi, Fæniculi Carvi, aā. dr. 2. Pol. Senæ unc. 1. S. Cort. Tamar. Aranti Fraxini aā. dr. 3. Tart. crud. unc. ſ. dentur ad nodulum pro menſura vini doſis unc. 5. ſemel de die.*

Ieżeli womity bárdzo dokuczáły. R. *Ol. Nuc Moſch. ſcrup. 1. Sal. Abſint. ſcrup. ſ. croci gr. 6. Laud. Opiat. gr. 1. M.* ná raz iák ſię wzwyż náminiło, że w tey chorobie dáią połykáć kule ołowiáne, álbo żywe ſrebro, álbo kule *ex Reg. Antim.* dáie ſię przeſtrogá; że iák chory záżyie czego z pomienionych rzeczy; trzebá żeby chodźił, álbo ſię ruſzał uſtáwnie, á ná żywot położyć

żyć máterac z źioł odmiękczáiących, nápić ſię oleyku migdałowego, z oleykiem hányſzkowym. Ieżeliby zás chorobá pochodźiłá z zápalenia, álbo z owrzodzenia kiſzek? pomienionym rzeczom dáć pokoy. *Item*. Dekokcye łáien, iáko to gęśich, wołowych, końſkich, dáne do pićia, łatwo poruſzáią zápieczenie; tákże y ná wierzch, oſobliwie świnſkie, końſkie przyłożone, ſkuteczne ſą. Gdy ſię kiſzki ſkręcą, álbo przewiną á że ſię żadnym ſpoſobem, to ieſt; áni kulą, áni Merkuryuſzem połknionym odkręćić nie dádzą: oſtátni ſpoſob ieſt ten otworzyć żywot, y rękámi odkręćić, potym záſzyć przerznięćie.

O KONSTUPACYI.

To ieſt: zátwárdzeniu ſtolcow.

ZAtwárdzenie, álbo zápieczenie Exkrementow pochodźi, álbo z wielkiey gorącośći wątroby, ktora wyćiągáiąc wilgotność z kiſzek, ieſt przyczyną do ſpiekánia ſię, álbo defekt cholery, ná ktorey *vis expultrix* należy; choroby też niektore bywáią przyczyną konſtypácyi, iáko to gorączki, żołtáczká, zápalenie álbo nábrzmienie kiſzek, *Iliaca*, *Hypocbondria*, *ſtupor*, álbo *paralisis ani* &c. oczym maſz ná ſwoich mieyſcách; tu ſię tylko podáią ſpoſoby do leczenia, z zátwárdzenia pochodzącego, álbo ſuchey komplexyi, álbo z gorącośći wątroby, álbo ſedentáryi, álbo z wielośći iedzenia potraw gęſtych, á przytym máło piiąc, álbo z częſtego gryźienia, y

kurzenia tábáki, przez co wiele wilgotnośći wychodźi, y biała płeć co ſię śćiąga rogámi (dla ſubtelnośći) tey chorobie podległa ieſt.

Spoſoby do leczenia.

ENemy ná to ſą naylepſze, iednák gdy ſię częſto záżywáią, ták ſię do nich náturá przyzwyczáia, że żadną miárą dobrowolna operácya nie będźie, áż zá Enemą.

Item. Czopki też ná to ſą dobre z mydłá, niektorzy z ſoli oczkowátey robią, ktorych nie trzebá częſto záżywáć, inśi robią z miodu, z mydłá, przydawſzy trochę ſoli.

Item. Weś miodu łotow dwá, ſmaż áż z gęśnieie twárdo, przyday proſzku z ćiemierzycę czarney ſkrup. 1. uczyń czopek.

Item. Weś polewki grochowey, zápraw iáiem, máſłem, y mąką, przecedźiwſzy piy ná czczo, śliwki wárzone, oſobliwie dámáſceny iedząc, odwilżáią żywot, tákże roſoł z cukrem z ráná záżyty; toż czyni y piwo ćiepłe z kminem, z imbierem, z máſłem; wodká też wypalona z ſkorek bzowych wnętrznych źielonych, piiąc ná czczo wolno purguie; tákże konfekt z brzoſkwiniowego kwiećia ieſt bárdzo dobry, tákże *Cremor Tartari* z roſołem z ráná záżyte; tákże rodzenki purguiące.

Item. Krydá ná proch tárta, w roſole álbo w piwie záżyta; tákże kąpiel ná to dobra.

Item. Sekret oſobliwy. Weś ſkorki Berberynowey źieloney, (ktora ieſt między drzewem

y zwierzchnią ſkorką) co chceſz, námocz w winie przez trzy godźiny, przecedźiwſzy wypiy. *Item.* Konfekt rożány, roſpuść z mánną kálabr. przywarz, przecedź, przyday *Cremor. Tart.* wypiy ćiepło. *Item.* Weś polewki z śliwek wárzonych przyday trochę pieprzu y cukru, piy zráná, tákże oleiek migdałowy z roſołem dobry.

Item. Weś Szałwiy ná proch ſtártey, przyday łáyná świniego, y żułći wołowey, zmięſzay; przyłoż ná pępek, álbo weś Coloquintidy zmięſzay z żułćią wołową, przyłoż ná pępek, poruſzy nie chybnie.

O BIEGUNCE.

Ktora názywa ſię Lienterya, y Cæliaca.

L*ienterya* ieſt biegunká, w ktorey potráwy nieſtrawne (ták iáko bywáią iedzone) przez ſtolec wychodzą. *Cæliaca* ieſt biegunká, w ktorey potráwy nie doſkonále ſtrawione, przez *Sedes* odchodzą, zkąd máło ſię rożnią między ſobą.

Przyczyny Lienteryey y Cæliaki.

NAprzod żołądek y kiſzki oźiębione, co ſię poſpolićie przydáie w chorobie iákiey długiey; źimny bowiem żołądek wiele rodźi máteryi flegmiſtey, ktora odległſzy zmarſzczki żołądká, niedopuſzcza w nim zátrzymánia potraw, w chorobách tákże ćięſzkich *facultas retentrix* oſłábiáłá ſpráwuie Lienteryą, iáko ſię przydáie w dyſſenteryách, gdy nátu rá iuż uſtáie, w ten czás *Lienteria* náſtępuie; á zá nią pewna śmierć. Przydáie ſię y w gorączkách, málignách, kiedy

śię chory nápiie, álbo zie co. záraz przez niego przebieży, bywa y z trućizny záżytey: tákże przydáie śię z zbytniego iedzenia rzeczy niestrawnych, á osobliwie fruktow ná czczo iedzonych, ktore *acidum fermentum* debilituią. Oprocz tego przyczyną bywa z obstrukcyi *Venarum Mesaraicarum*, ktore *non exsugunt chylum*; tákże tráfia śię z humorow ostrych, y gęstych, zlewáiących śię do żołądká, ták z głowy iáko y inszych częśći ćiáłá.

Znáki przyczyn. Ieżeli *Lienteria*, álbo *Cœliaca*: z záźiąbionego żołądká, álbo z pełnośći flegmy pochodźi, ná ten czas wiátry przez ustá dobywáią śię, pod czás kwáśne rzygánia, flegmá przez stolce odchodźi, prágnienie bywa wolne, bolu áni rznięćia w kiszkách nie bywa.

Ieżeli záś z głowy spada flegmá do żołądká, (co śię często tráfia) ná ten czas stolce bywáią pienistte, y operácye częste osobliwie po przespániu, co też poznáć po ćięszkośći w głowie. Ieżeli z máteryi iákiey ostrey, ná ten czas czuć w żołądku rznięćie, gorącość w bokách, prágnienie y stolce bywáią ostre y żułte.

Lienteria y *Cœliaca*, ieżeli długo trwa niebespieczna iest, gdyż w suchoty álbo w puchlinę wpráwia; tákże ieżeli śię łączy z chorobámi ćięszkiemi.

Sposoby do leczenia.

JEżeli pochodzą tę choroby z źimnego żołądká, álbo z pełnośći flegmy, służą naprzod purgán-

gánſe wolne, iáko to, R. *Myrabolan chebul, unc* 1. *Rhabar. dr.* 1. *f. infuſ. per noctem in Aqu. Abſint.* 1. *Colaturæ coctæ unc* 4 *adde ſyrup Roſat. Sol. unc.* 1. *Pulv. Chieræ ſimpl. ſcrup.* 1. *M.* day ná raz po purgánsie, żołądek utwierdźić dawſzy Theryaki z winem, álbo *Conſer. Roſar. cum Laud. Opiat.* álbo Mitridatu, álbo R *Theriacæ dr.* 1. *Lap. Hemmat. pulv. ſcrup. detur cum Aqu. fol. quercus, vel R. Conſer. Roſar. antiqua unc.* 4. *Theriacæ dr.* 6. *Mivæ Cydonior. q. ſ. M.* daway tego choremu częſto, po záżyćiu niech záraz nie piie.

Ieżeliby z cholery śćiągáiącey ſię do żołądká tá chorobá pochodźiłá, zrázu záraz dáć ná womity; ieżeli chory do nich ſpoſobny, álbo purgáns *Rhabar.* táki. R. *Rhabar. dr.* 2. *Nuc. Moſch. dr. ſ. Sal. Tartar. ſcrup* 2. *inf per* 12. *hor. in Aqu. Plantag. Colaturæ coctæ & expreſſe adde Syrup. d. Roſis ſiccis unc.* 1. day ná raz, *vel R. Rhabar. dr.* 1. *Nuc. Moſch. dr. ſ. C. C. uſti ſcrup* 1. *Margar pr. ſcrup. ſ. M. f. pulv* Ná zátrzymánie pewne. R *Rob. prunell. Silv. dr.* ʒ *Pulv Tormentil. Nuc. Moſch. aã. dr.* 1 *Alumin. pulv. ſcrup. ſ. Myrrhæ ſcr.* 2. zmięſzay, daway ná raz iák káſztan Proch z tarnek niedoyrzáłych ieſt pewny: tákżd *Liquor Stypticus ſecretus.* Służą przytym máterace, plaſtry, oczym było dość w chorobie o nieoſtráwnośći żołądká. Enemá naylepſza z roſołu wárzonego z różą, przydawſzy cukru y żołtkow iáiowych.

Ieżeliby chorobá pochodźiłá z obſtrukcyi *Venarum Meſaraicarum*, ná ten czas należą purgánſe wolne, y *Aperitivæ* częſte. *Item*

Item. *Mastix* ná proszek utárty y dány w czym kolwiek, zátrzymuie biegunkę; Tákże suche tarki wárząc, y polewkę z nich piiąc. Wino tákże z korzeniem, álbo piołunkowe dobre ieſt, gdy z záziąbienia żołądká chorobá pochodźi.

Item. Ryż gęſto wárzony, tákże polewki migdałowe. *Item.* Popioł wárzyć w otćie áż zgęſtnieie; obłożyć nim żywot y krzyże. *Item.* Wątrobę wárzyć w otćie y ieść. *Item.* Plácki z mąki pszenney pieczone (przydawszy do záczyniánia terpentyny) są bárdzo ſkuteczne iedząc ie.

Item. Proszek z mármuru dobry ieſt do záżywánia. *Item.* Naśienie bábczáne, tákże ſok z iágod iárzębiny, ieſt doświadczony, może z nim y plácki piec do iedzenia. *Item.* Migdały przypiekáne, kąpiel z ſkorą dębową wárzona, *Bolus Armena*. Proszek z iárzębiny suszoney, bob wárzony w otćie, ſkorę dębową wárzyć w otćie y pić, szyszki z olszowego drzewá ná proch utárte, są ſkuteczne záżywáiąc ich.

Item. Wosk Hiszpáński, kredę y pácynę, utrzeć wraz dáć w czymkolwiek. *Item.* Syrop rożány z wodką bábczáną zmięszawszy, pić co dźień, ſłuży ná to y *Philonium Romanum*.

Item. *R. Cort. Granator Balaust. Gumm. aā. scrup.* 1. *sem. Cydonior. dr.* 1. *Sacchari unc. ſ. M.* day ná trzy rázy. *Item.* Ná zátrzymánie ſtolcow. Weś muszkátowey gałki, kwiátu, háłunu palonego, utrzyi ná proch, rozmąć z octem, obłoż żołądek, y krzyże. *Item.* Weś ſkorki Pomá-

ráńczowey, muszkátowey gałki, iądereк z rodzenkow wielkich, migdałowych przypiekánych, stłucz ná proch, wsyp do winá: co raz mięszáiąc piy. *Item*. Krupy ieczmienne niepłokáne, przydawszy do nich popiołu przesiánego łyszkę álbo dwie, y trochę háłunu, warząc uwre niech chory ie. Jeszcze tego więcey wiedzą báby.

O BIEGUNCE.

Ktora názywa się Dyarrhæa.

D*Iarrhæa*, iest biegunká, w ktorey humory zbytnie bez krwi, bez owrzedzenia kiszek y Alimentu niestrawnego, przez stolce odchodzą.

Troiáko uważyć potrzebá tę chorobę. Naprzod máteryą, ktora bywa álbo flegmista, álbo żułta, álbo zielona, álbo czarna, y szára, álbo wodnistą. Powtore uważáć mieysce, z ktorego humory ściągáią się: bo álbo z cáłego ciáłá, álbo części ktorey osobliwey, náprzykład z mozgu, z żołądká, z kiszek, z wątroby, z śledziony, *ex Mensenterio*, z mácice &c. Potrzecie uważyć sposob y przyczyny. Iedná iest *Dyárrhæa Crytica*. Druga *Symptomatica*, z tych iedná pochodzi z powierzchnych: á druga ze wnętrznych przyczyn, zkąd biegunká iest żułta od wątroby, álbowiem według Neoterykow wątrobá oddziela żułć odekrwi, pochodzi też y z sámey krwie; biegunká flegmista pochodzi, álbo z mozgu, álbo z żołądká, álbo z cáłego ciáłá. Meláncholiczna pochodzi od śledziony; wodnista zás zę

wszy-

wſzyſtkiego ćiáłá, częſtokroć też te humory pomięſzáne wychodzą, ieſzcze oprocz tego. Jeſt *Diarrhæa Colliquativa*, pochodząca z pomięſzania humorow w cáłym ćiele z gorącośći wielkiey; iáko ſię tráfia w wielkim zápaleniu wnętrznośći w gorączkách, hektyce, ná ten czas máterya tłuſta, iáko oley, álbo tłuſtość iáka z exkrementámi odchodźi, y powierzchu pływa. Tráfia ſię też *Fluxus ſtorcoreus*, to ieſt: odchodzenie częſte máteryi ſtráwney, iednák nád zwyczay wiele, y częſto.

Znáki; Naprzod ieżeli z cáłego ćiáłá humory śćiągáią ſię, ná ten czas álbo poprzedźiłá, álbo ieſt gorączká uſtáwiczna, álbo *Cachexia*, to ieſt cerá zła, álbo *Leucóflegmatia*, (to ieſt puchliná) przytym bolu żadnego wewnątrz nie czuć.

Przydáie ſię też tá chorobá bez żadney przyczyny (oſobliwie w chorobie iákiey) z wielkim pożytkiem, náturá bowiem zbytkiem humorow obćiążona, pozbywa onych, á ták názywa ſię *Crytica*.

Symptomatica záś *Diarrhæa*, bárdzo choremu przykra, onego ſłábiąc, á oſobliwie gdy ſię przyda w gorączce: ieſt niebeśpieczna, á tym bárdźiey gdy iák oley tłuſta máterya zmięſzána będźie, co znáczy *Colloquacyą*.

Jeżeli humory z głowy ſpadáiące przyczyną ſą, ná ten czas bywáią exkrementá pieniſte, y głowy oćiężáłość álbo bol.

Jeżeli z przyczyny żołądká, łátwo, doyść, ie-

żeli

żeli chory iadł co nieſtrawnego, iáko to frukty grzyby &c. Ieżeli też w kiſzkách náprzykład gliſty ſą przyczyną tey choroby, ná ten czás znáki gliſt bywáią. O ktorych będźieſz miał niżey. Jeżeli z wątroby, álbo z zátwárdzenia, álbo zápalenia &c. poſpolićie exkrementá bywáią żułte z morzyſkámi. Jeżeli z przyczyny śledźiony, bywáią czarne, ſzáre, przytym w lewym boku párćie y bol &c.

Progn. Jeżeli biegunká wolna ieſt, y z ktorey chory ná śiłách nie upada, y owſzem czuie ſię lekſzym, táka názywa ſię *Crytica*, od wielu chorob uwalniáiąca. Jeżeli záś im dáley tym bárdźiey chorego ſłábi, názywa ſię *Symptomatica*, táka niebeśpieczna ieſt.

Item. Gdy exkrementá zrázu odchodzą rzadkie, á potym gęſte, znák ieſt dobry.

Item. Rzadkie y wodniſte z boleśćiámi, y z morzyſkámi częſto odchodzące, złym znákiem ſą: znáczą bowiem wielką oſtrość humorow; tákże gdy ſię chory nie czuie, że pod ſię puſzcza, zły ieſt bárdzo znák.

Item. Rzadkie odchodzenie máteryi, ktore wraz z chorobą, iáką poczyna ſię, złym ieſt znákiem. W zápaleniu wnętrznym gdy ſię przyda *Dyarrhæa*, wolnym czyni od niego, iednák nie záwſze. Jeżeli ſię też przyda białeygłowie ćiężárney, á długo trwa, płod morzy. *Item.* Máterye rożnego koloru wychodzące; to ieſt: żułte, źielone, śine, czarne, ſmrodliwe, złym znákiem ſą.

Spo-

Sposoby do leczenia.

Z Iákieykolwiek przyczyny tá chorobá pochodźi, nie trzebá záraz prędko utrzymywáć, á osobliwie z humorow złych pełność, y owszem trzebá dawáć wolne purgánse, wprzod Enemę dawszy, purgáns. *R. Rhabar. el. dr. 1. Mirabol citr. dr. S. Santal. citr. scrup. s. infun. in Aqu. Plantag. colatur. expr. adde Pulv. Rhabar. dr. s. Syrupi Rosat. unc. 1. f. potio* ná raz. Ná womity dáne lekárstwo bárdzo dobrze służy, odwracáiąc máteryą choroby, śćiągáiącą śię ná doł. Jeżeli chory będźie krwistey komplexyi, krew puśćić trzebá; á oprocz tego, ieżeli gorączká iest: zrázu záraz trzebá ią puśćić, potym służą Enemy. Weś ięczmieniá dwie szczypty, otrąb, roży suchey po szczypćie, Lukrecyi, rodzenkow, oboygá po dwá loty, warz w wodźie, przecedź, przyday cukru szárego, żołtek od iáiá, przywarz, day ćiepło, á ieżeliby morzyská dokuczáły, przyday oleyku z wosku; potym służą rzeczy zátwárdzáiące, ták wnętrzne, iáko y powierzchowne; ktorych śię dość podáło w lienteryi, y ieszcze podádzą śię w Dysenteryi; oprocz tego weś octu, zgaś w nim stal kilká rázy, przyday do niego proszku z Mirtollow, z gáláśu, z iágod iárzębiny, háłunu trochę, warz, maczay chusty ktoremi żywot okładay. *Item.* Weś chleb prosto z piecá, roskroy go wpuł, poley octem, potrząśni kádźidłem, mástyxem tłuczonym, y gałką, przyłoż ćiepło ná żywot. *Item.* Sam Mástyx

ftyx warz w wodźie, niech chory pije tę wodę. *Tinctura Rosarum*, iest dobra piiąc ią z tyzánną, w ktorey wprzod ftał kilkákroć zágásic; ſłużą też emulſye z migdałow, y z naśion málonowych, ogorczánych, dyniowych, máku, oſobliwie w gorączkách.

Item. R. Conſer. Roſa antiqu. unc. ſ. Cydon. cond. dr. 1. Pulv. Tormentill. ſcrup. 1. Boli Arm. ſcr. ſ. cum Sacchbaro f. Bolus vel R. Sang. Drac. Thur. Maſtic. Mumia terr. ſigill. Lap. Hammat. Trochiſc. de Carab. aā. dr. 1 Bol. Arm. ver. dr. 3. f. p. daway ná raz w wodce bábczáney, ſłuży do tego *Tinctura Corall. Sal. 1. Syrop.* Ieżeliby chory ná śiłách upadł, trzebá ná ten czás udáć ſię *ad Opiata*, ktore mięſzáć *cum adſtringentibus.*

Ná upártą biegunkę, dobra ieſt enemá z roſołu, z dryakwią nową.

Item. Pigułki *de Bdellio*, co dźień ich záżywáiąc, ſtáre biegunki leczą.

Item. Ná ſtárą biegunkę, *R. Raſur. Ebor. dr. 3. Conf. Alcher. dr. 1. Sacchar. in Aqu. Roſar. Sol. unc. 4. f. Morſul.* daway po iedney ná raz. *Item. R. Croci Mart. adſtr. gr. 7. Bezoard. Miner. ſcrup. ſ. Conſer. Roſar. dr. 2. Spir. Vitriol. gut. 3. f. bol.* daway go po dwá rázy ná dzień. *Item. Mercurius Diaphoreticus,* y záſtárzáłe ſtánowi biegunki, dáiąc ná raz po 12. gran. *Item.* Wody śiárczyſte náturálne; tákże Egerſka, dobre ſą do pićia. Ieżeli też tá chorobá pochodźi z głowy, z wątroby &c. tę trzebá ſwoiemi leczyć ſpoſobámi.

Item

Jtem. Ná zátrzymánie, day Enemę ze krwi bydlęcey iáko nayświeżſzey, rzecz pewna. *Jtem*. Zmięſzay Theryakę *cum Terra Sigillata*, náćieray nią nád żołądkiem, báńká też nád żołądkiem ſtáwiona utrzymywa ná czás biegunkę.

Y to pewna. ℞. *Theriacæ dr.* I. *Lapis Hemmat ſubtillis pul. ſcrup.* I. zmięſzawſzy, day ná raz, powtorz ieżeli trzebá, oſtátek obacz w kurácyi Dyſſenteryi.

O DYSENTERYI.

DYſenterya, ieſt rożnych humorow, z ropą, y ze krwią zmięſzánych, z morzyſkámi, z gorączką, z prágnieniem, z nieſpániem, ápetytu utráceniem, z kiſzek uſtáwicznego poruſzenia, álbo ſzczypánia od humorow oſtrych, nie kiedy z poránieniem, y owrzedzeniem onychże, przez ſtolec odchodzenie.

Przyczyny ſą dwoiákie, iedne powierzchne, drugie wnętrzne.

Powierzchne przyczyny ſą: iedzenie potraw korzennych, tákże nieſtrawnych, á oſobliwie fruktow naybárdziey w ten czas, gdy w ſobie máią zarázę: tákże pićie zbytnie trunkow mocnych, álbo wody z prágnienia ſą też nie ktore wody záráźliwe, niezdrowe, z ktorych obozowi nayczęśćiey tę chorobę ćierpią: przydáie ſię też y z lekarſtw oſtrych, y mocnych, iáko ſą *Mercurialia de Coloqv. Scammoneata &c.* Oſobliwie też powietrza zła konſtytucya, do dyſſenteryey

ſpoſo-

ſpoſobiáiącą przyczyną bywa záráźliwey dyſſenteryey: przydáie ſię też z zarázy ieden od drugiego ſpołkuiąc, nárazáiąc ſię częſto: á náwet z przeſtąpionego exkrementu, prędko przydáć ſię może.

Wnętrzne, przyczyny ſą; humory oſtre kiſzki ániące, to ieſt, cholerá żułta, zielona rdzáwa, czarna; tákże flegmá ſłona, z wielkiey gorącośći rodząca ſię, álbo zgniła ktora po przylegawſzy do kiſzek ráni ie, y wydymánie ſpráwuie. Y inſze humory wodniſte zbyt oſtre mięſzáiąc ſię z drugiemi, przyczyną bywáią dyſenteryi.

Znáki dyſenteryi, naprzod częſte bárdzo operácye z morzyſkámi, z wydymániem, exkrementá wychodzą flegmiſte, pod czás ze krwią pomięſzáne, á pod czás ropiſte rdzáwe, zielone, żołte, czarne, białe, czáſem ſámá krew czyſta, á pod czás ſpiekła w ſztukách, przytym gorączká, nieſpánie, prágnienie, ápetytu utrácenie, w ćienkich kiſzkách około pępká, y nád nim wielkie rznięćie; ták iákoby nożámi rznął, w grubſzych záś kiſzkách pod pępkiem nie ták ćięſzki bywa bol, y rznięćie.

Ieżeli ćienkie kiſzki zránione ſą, ná ten czas bol y morzyſká nieznośne bywáią, ták, iákoby igłámi kłoł ćienkie kiſzki, álbowiem więcey máią membran, zátym y czućie więkſze; tákże chory po wielkim morzyſku nie raz idźie ná ſtolec, y krew z exkrementámi zmięſzána bywa.

Ieżeli záś grubſze kiſzki zránione ſą, bol, y morzyſká nie ták dokuczáią, y po morzyſku záraz ſtolec bywa, tákże krew y máterya ropiſta, po wierzchu ſtolcá pływa, czáſem ſię też wraz mięſza W wielkim záś zránieniu, y owrzedzeniu kiſzek między exkrementámi pokázuią ſię *carunculæ* nákſztałt plew. *Item.* Ieżeli chory ſkłonny do womitow, znáć że ćienkie kiſzki zránione ſą.

Progn. Ieżeli ćienkie kiſzki zránione ſą, większe ieſt niebeśpieczeńſtwo, ich bowiem ſubſtáncya złożona ieſt, z wielu membran, y nerwow do nich ſię śćiągáiących, do tego że bliżſze ſą wątroby, zkąd cholerę ſubtelnieyſzą odbieráią. Ieżeli záś grubſze zránione ſą, nie ieſt ták wielkie niebeśpieczeńſtwo. *Item.* Ktorzy miewáią uſtáwiczne operácye krwáwe, á przytym y nudność pot zimny, nieſpánie y prágnienie, womity, ſzczkawkę, wychodzenie gliſt przez uſtá, w wielkim niebeśpieczeńſtwie zoſtáią, do tego ieżeli ieſt bol żołądká, febrá, ápetyt utrácony, petoćie, ieżeli chory od rozumu odchodźi, (co znákiem ieſt máligny) y ieżeli bole, y morzyſká nagłe uſtáną (co znák ieſt gángreny) tákże gdy ſię wydádzą wrzody, álbo kroſty w wárgách; tákże ieżeli Enemy dáne záraz wychodzą, tákże *Carunculæ* pokázuią ſię w exkrementách (co znáczy *excoriationem*) złe bárdzo znáki ſą: ktore poſpolićie śmierćią ſię kończą. Dyſenterya pochodząca *ab atra bili*, to ieſt z cholery, z melán-

che-

cholią złączoney ſpaloney: śmiertelny ieſt, z niey álbowiem owrzedzenie kiſzek, w káncer ſię obraca. Ieżeli záś *atra bilis* w Dyſenteryi pokaże ſię *Critice*, nie ták niebeśpieczna ieſt. Iednák rozeznáć potrzebá krew ſpiekłą, á máteryą meláncholiczną podobną, iey co wielu oſzukiwa Medykow.

Dyſenterya pochodząca z flegmy ſłoney, gorſza ieſt nád inne: tá bowiem gdy poprzylega iáko kliy do kiſzek, ráni ie, y wydymánie wielkie z boleśćiámi nieznośnemi ſpráwuie.

Tákże máterye rożnego koloru wychodzące, á oſobliwie czarne, źielone, żułte, á przytym zbyt ſmrodliwe, (przy ktorych y krew ſię pokázuie) nieuleczoną biegunkę znáczą. *Item*. Gdy nápádnie ſzczkawká, womity żułte, wątroby y wnętrznośći bole, prágnienie zbytnie, śmiertelną Dyſenteryą znáczą.

Gdy ſię przyda Podágrykom, álbo áffekcye śledźiony ćierpiącym, częſtokroć uwalnia od chorob pomienionych.

Stárzy, y dźieći, nayczęśćiey umieráią w tey chorobie. Gdy ſię też przyda w málignie álbo w oſpie, śmierć pewną znáczy.

Gdy ſię wydádzą guźiki, álbo kroſtki zá uſzymá: bliſką śmierć znáczą.

Dyſenterya przećiąga ſię pod czás do 14. dni, á pod czás y do 7. Niedźiel, iednák chorzy umieráć muſzą.

Sposoby do leczenia.

LEczenie tey choroby, należy ná expurgácyi humorow, ostrych, lipkich, ktore są przyczyną iey, po purgánsách należą medykámentá, ocieráiące, ściągáiące, álbo goiące. Záraz ná początku choremu nim się kiszki zránią dáć purgáns y z powtorzeniem, do czego naylepsze iest *Rhabarbarum*, choć sámo w proszku, z rosołem dáne, przylawszy łyszkę oleyku Migdałowego, álbo ták. *R. Fol. Plantag. M. S. Liquiri. rosæ Passul. integr. aã. dr. 3. Rosar. rubr. pug. 1. Tamarind. dr. 6. Cort. Myrabol. Citrb Ol. Amygdal. confrict dr. 2. coqv. ad rem unc. 4. in colat. dissol. Rhabar. dr. 1. Syrup. Cydon. unc. 1. f. pot. vel R Tamarind. unc. s. Myrabol. Cytr. dr 2. coqv. bord. & Plantag. in colat. infund Rhabar. dr. 1. S. Tantal. Citr. scr. E. Colæ. & adde Syrup. Rosar. Sol. unc. 1.*

Osobliwy Purgans.

R. Rasur. Cort. Gvaiac unc 2 bull. in s q. Aqv. ad mel R. Colat. unc. 6. adde Rosar. rubr. Palanstior. sem. Lantag. aã. dr. 2. 2. bull in colatura dissoll. Rhabar. dr. 3. iterum cola. detur pro dosi, vel R. Rbabar. medice tost. aã. gr. 15. Nuc. Mosch. scr. s. f. pulv.

Item. Ieżeli chory ma *Nauseam*, y przytym czuie pełność w żołądku, może mu dáć beśpiecznie ná womity, iednák nie *ex Antimoniatis*, ále *ex sale Vitrioli*, álbo *Gelæ Theophrasti*. O krwi puszczeniu rożnych Medykow, rożne opinie, iednák wiele się ná to zgadzáią, że ieżeli záraz ná po-

początku choroby będzie gorączká, y wnętrznośći zápalenie, krwi przez ſtolce ſztukámi odchodzenie, ná ten czás beśpiecznie krew puśćić może, náwet y w dálſzym terminie choroby.

Rożni Medycy, á oſobliwie Neoterycy, rożne ſpoſoby máią do leczenia Dyſenteryi, ktorych czytáiąc, y ſam też práktykuiąc uznáiąc ich wielki áffekt dla otworzenia oczu nieumieiętnych Medykow, (ktorzy tylko ná tym ſię ſádzą przykłádem bab) áby co prędzey zátrzymáć, ná co dáią rożne ſekretne proſzki, konſekciki *ex Opiatis* wodki &c. czym iák wielu morzą káżdy widźieć może.

Opiſuią ſię ſpoſoby: Naprzod niektorzy záraz ná początku choroby, dáią purgáns *ex Rhabar. Myrabol. cum Manna*, przytym iák ieno poczznie purgowáć lekárſtwo, zá kożdą operácyą dáią pić wodę Egierſką letnią, ná kożdy raz po puł kwarty *circiter*, názáiutrz dáią wolne *adſtringens*, ieżeli ſię Dyſenterya nieuſpokoi, znowu powtarzáią tákiż purgáns, czym doſkonále y prędko leczą chorobę, że záś trudno o wodę Egierſką, że álbo nie ſtáć ná nię kogo, álbo iey trudno doſtáć, ná to ſpoſob ten. Weś wody trzy kwarty, włoż do niey tártego koperwáſu proſtego łyſzkę dobrą, háłunu iák napárſtek, przewarz, przecedź, przyley trochę kwáśney wodki, day pić miáſto wody Egierſkiey.

Inśi záś zá kożdą operácyą dáią pić ſerwatkę przewarzáną, przylawſzy do niey wody wapien-

ney. Inśi po odpráwionych operácyách dáią pić oleiek migdałowy z rosołem, álbo oleiek S. Laná.

Inśi dáią Syrop rożány z wodką Bábczáną, inśi przewárzywszy serwatkę z korzeniem żywokostu, dáią pić co chce chory, powtarzáiąc purgánse, czym wielu prędko y doskonále leczą; dla tego każą wiele pić, ták w purgánsách, iáko y po purgánsách, áby się kiszki płokáły z ostrey máteryi, ktora zátrzymywáiąc się w kiszkách, ráni ie. Oprocz tego Enemy są bárdzo skuteczne. Nayosobliwsza iest z głowy szkopowey wárząc ią, przydawszy roży suchey, ięczmieniá przypalonego, y *Caudam Equinam*, to iest, *Equisetum*, z cukrem, y z żułtkámi iáiowemi; tákże dobre są z mleká z żołtkámi iáiowemi, przydawszy szárego cukru, y łoiu kozłowego.

Item. Weś wody od kowalá (w ktorey gáśi żelazo) przyday do niey garść ięczmieniá, warz, przecedź, zápraw terpentyną z żołtkiem iáiowym nágotowáną: day ćiepło. *Item*. Kiszki szkopowe z ięczmieniem wárzone, przydawszy żołtek y cukru ná Enemę ieżeli iest zápalenie kiszek, co poznasz z bolu ustáwicznego, gorączki, y suchośći ięzyká; ná ten czas krew puśćić, y z powtorzeniem ieżeliby tego byłá potrzebá.

Item. Enemá pewna. ℞ *Lactis Challibeati lib* 1. *Thereb nt. cum Vitell over. Sol unc. ſ. Mellis Rosati dr.* 5 *f. En.* *Item*. Warz głowę y nogi szkopowe: weś polewki co potrzebá ná raz, przyday Terpentyny (z żołtkámi iáiowemi umięszáney) dwá

dwá łoty, *Balſami perviani drach.* 2. zmięſzay day ćiepło.

Jtem. R. Decoct. Hordei. q. ſ. adde Vitell. ovi, Olei Ceræ dr. 1. day, ieſt bárdzo dobra, gdy wielkie bole dokuczáią, może przydáć do Enemy *Laudani Opiati gr.* 1. álbo 2. á niewięcey. *Jtem.* Enemá ze krwi świeżey bydlęcey ieſt bárdzo dobra. *Jtem.* Warz głowę ſzkopową áż mięſo od kośći odpádnie, przecedź weś polewki co potrzebá, przyday do niey wierzchołkow źiela S. Iáná, korzenia *Tormentil.* warz: znowu przecedź, day. *Jtem.* Enemá z mleká, ſtal w nim zgáśiwſzy kilkákroć; przyday łoiu kozłowego, miodu rożánego, ieſt bárdzo dobra. *Jtem.* Sok z rákow żywych wyćiśniony, (leiąc go do Enemy) ieſt bárdzo dobry, choćby y gángrená byłá, tenże ſok może pić z roſołem; ſą y inſze rożne ſpoſoby gotowánia Enem z źioł, z korzenia odmiękczáiących, y zátwierdzáiących, álbo goiących. Iáko *Herb. Plantaginis Hypericon. Malvæ Mercurialis Violarum, Rad. Tormentillæ Biſtortæ, Conſolidæ, Bacc. Myrtill. Succ. Acat. Gumi Trangan. &c.*

Oprocz tego należą też y inſze medykámentá, rożnym *Symptomatom* ſłużące, to ieſt, *Corroborentia, Adſtrigentia, Sudorifera, Alexypharmaca,* o ktorych będźieſz miał niżey.

Jtem. Mleko koźie, ośle, krowie, (ſtal w nich gáſząc przydawſzy cukru rożánego) do pićia ſą bárdzo potrzebne, byle gorączki nie było.

Jtem. Warz ryż rzadko, przebiy przez śito,

przyday oleyku migdałowego, piy częſto, álbo też krupy ięczmienne wárząc; tákże przecedziwſzy, y oleykiem migdałowym dobrze przymáściwſzy, piy miáſto piwá, álbo warz *Rad. Biſtortæ ferment Symphir. Herb. Plantag. Mille fol. Burſæ Paſtoris Equiſeti, Piloſellæ, Agrim. Semen. Plantaginis Acetoſæ Sumatb. Roſas. Siccas.* piy miáſto piwá. *Item.* Sok bábczány z cukrem rożánym piiąc, ieſt bárdzo dobry, ſłuży do tego Syrop Korałowy, *Tinctura* y *Sal.* álbo *Magiſterium.*

Ieżeliby ſię dyſenterya przydáłá z iedzenia rzeczy nieſtrawnych; záraz ná początku dawáć *Adſtringentia* y *Corroborantia* ná co ſłuży dryakiew, *Mitridat. Orwietan. Elixir, Vitrioli, Minſichti,* wino piołunkowe, álbo grzane z korzeniem, álbo wydroż Pigwę (ieżeli iey mieć nie możeſz) iábłko nápełni ie woſkiem białym y proſzkiem z kádźidłá, upiecz w zarzewiu, day zieść ná raz, rzecz pewna álbo *R. Oſſis ſæp. uſt. dr. 1. Spongiæ pice imbutæ, & in ollanſtæ, Cort. Ovor. indur. (ablata pell. inter) aā. dr. 1. M. f. pulv. doſ. dr. 1. in liquore convenienti.*

Item. Pulvis ex Granis Actes. ieſt pewny, ále nie záwſze. *Item. Mycoletæ Nicolai* miáłyby ſłużyć iáko o niey piſzą *Opiata* dobrze ſię nádáią, iednák nie gruntownie, tylko dla ulżenia mizeryi ná czás Pátientá, *v. g. R. Conſer. Roſar. dr. 1. Laud. Opiat. gr. 1. Maſt. ſer. 1. M.* day ná raz.

In Dyſenterya maligna & Epimedica, valent, Pulv. Bezoardicus, Pannonicus, Pretioſus Gedanenſis, Tinctura Bezoardica, Terra Sigillata, Bolus Armena,

Aqua

Aqua Theriacalis, Unicornum, Corallia, Scordium, &c.

Item. Rzecz doświadczona, po odpráwionych operácyách lekárſkich, day ſię nápić choremu oleyku migdałowego z ſokiem Porowym zmięſzánego; ieżeli zá rázem nie pomoże; powtorz uznaſz ſkutek pewny.

Item. R. *Conſer. Roſar. unc.* 2. *Theriaca unc. ſ. Pulv. Tormentill. Contraier. Marg. Corall. rubr. præ. aã. dr. ſ. cum Syrup. Papaver. Erat. f. bolus* daway ná raz iák káſztan, trzy rázy ná dzień.

Mixtura Sudorifera.

R. *Aqu. Card. ben. Gramin. aã. unc.* 1. *S. Mixturæ ſimpl. dr. ſ. Theriacæ dr.* 1. *miſce*, day ná noc.

Item. Balſamus Pervianus, wewnątrz záżywány z oleykiem migdałowym, ieſt ſkuteczny.

Item. Ná morzyſká, *Spiritus Vini Camphoratus*, (żywot nim obłożywſzy) ieſt pomocny; tákże odzieſzká báránia, álbo cielęca, świeżo przyłożona ná żywot. *Item. Saccharum Saturni*, dobrze præpárowány do uſtánowienia, dáiąc go w wodce bábczáney, ieſt doświadczony. Tákże Theryáká *cum Vitriollo Martis* zmięſzána, y ná pępek przyłożona. *Item.* Gęśi ſmálec (ſmáruiąc nim podeſzwy) ſtánowi ſtolce. Tákże częſte kurzenie Burſztynem, Imbierem, rogiem ielenim, znácznie pomaga.

Ieżeliby wielkie wydymánie było, weś máſłá nie ſłonego, zmięſzay *cum Lapide Sciſſili*, ſmáruy około ſtolcá. *Item.* Warz Dziewánnę, maczay chuſty, przykładay do ſpodu, y poſypuy

często *anum*, rogiem ielenim palonym, zmięszay z Máſtyxem, ſzerzey będźieſz miał o tym niżey. *Item.* Koſtká od nogi wieprzowey ſpalona, y do záżyćia dána, ſtánowi biegunkę; tákże wodá (w ktorey wrzał korek, álbo ſkorá dębowa) pita ſtánowi.

Proßek ſekretny ná Dyſenterye.

R. *Lap. Hæmmat. pr. drach.* 2. *Ætitis interorum nucleorum, dr.* 3. *Carneola pr. dr.* 1. *ſ. Lapid. Bezoar. C. C. philoſ. pr. Terra Sigill. Croci Martis, aá. drach.* 1. *M. doſ. dr.* 1. *cum Syrup. Cydonior. & Aqv. Plantag. Item.* Kámień Smárágdowy, ieſt doświadczony. *Item.* Ná cegłę roſpaloną lać ocet á nád párą trzymáć pośládek.

Item. Rzecz pewna. *R. Theriacæ dr.* 1. *Lapid. Hæmmat. ſcrup.* 1. *M.* day ná raz. *Item.* Weś rożánego konfektu trochę, przyday Máſtyxu, kádźidłá, *Boli arm.* po troſze. *Sacchari Saturni gr.* 5. *Laud. Opiati gr.* 1. day ná raz dla dźieći pewne. Weś *Perſicariæ ſeu Piperitis M.* 2. *contunde cum Vino Styptico rubro,* (*in quo Chalybs aliquoties ſit extinct*) przywarz, obłoż iedną częścią nerki, niech ták będźie przez trzy godźiny, odiąwſzy zákop w gnoy, á inſzym znowu obłoż iáko y pierwey, y tákże zákop w gnoy. Eſſencya Smárágdy ieſt doświadczona, tákże *Liquor Stypticus ſecretus cum opio.*

Ná okłádánie żywotá, ſłużą rożne Káthápláſmy, Máterace, Fomentá, plaſtry, o czym maſz náukę *in Dyarrhæa* y *Lienteria.*

Ele-

Electuarium Antidiſenterium Caſtrenſe.
To ieſt: Konfekt ná obozowe biegunki doświadczony.

R. Baccar. Myrtillor in Cliban. Si. cat. unc. 1 ſ. Panis dulcior. Thorunen. aromat. Pulv. Tormentill. aã. unc. ſ. & dr. 2. Nucis Moſch. Maſticis Theriacæ Audro Antiquæ aã. dr. 2. cum ſ. q. Elixir. Vitæ Mathiol. f. Elect. doſ. dr. 1.

Item. Ná dyſenterye, exkrement świeżo wypuſzczony, częſto poſypuy *Capit. mort. ex Vitriolo*,

Item. Káwy picie bárdzo dobrze ſłużj; kto iey mieć nie może, niech Bob przypiecze dobrze, niech go záżywa ták iáko y Káwy, gdyż máło á práwie nic ſię nie rożnią między ſobą.

Item. Warz w occie trociny żelázne, mocz w tym nogi y ręce. *Item.* Krew Synogárlice, tákże záięcza ſuſzona, w proſzku dána, ſtánowi biegunki. *Item.* Meliſſe y bábczáne liście warz w occie, przykładay ná żywot. Y to pewna ná biegunki. Weś oliwy łot, wypłocz ią kilká rázy wodą rożáną, przyday potym inſzey wodki rożáney, zmięſzay, day pić przed iedzeniem ná 6 godźin. Chory niech nic nie ie tylko iáycá ubite, ná ukrop ſpuſzczáne, przy tym po dwá rázy niech piie tę oliwę z wodką, iednák trzebá ſię wprzod przepurgowáć, ieſt oprocz tego y innych ſpoſobow wiele, tu nayoſobliwſze zebrałem.

O WYDYMANIU.

WYdymánie zowie ſię *Teneſmus*, álbo *Tenaſmus*: to ieſt, uſtáwiczne uśiłowánie ná ſtolce, zá ktoremi nic álbo co trochę flegmiſtego ze krwią, álbo ropiſtą przez ſtolec odchodźi máteryą.

Przyczyná ieſt wrzod *in inteſtino recto* (to ieſt w oſtátniey kiſzcze) z ktorego ropiſta máterya ze krwią zmięſzána á pod czás ſámá ropá wychodźi, tá *facultatem expultricem* záwſze *irritat*, zkąd pochodźi uſtáwiczna chęć ná ſtolce.

Rozeznánie od Dyſenteryi.

NAprzod w dyſenteryi wyżſze kiſzki zrániono bywáią, zkąd też pochodźi wydymánie, tu zás tylko ſámo *inteſtinum rectum*.

Jtem. W Dyſenteryi nie ták częſto bywa wydymánie; tu záś uſtáwiczne, przytym *in Teneſmo* wychodźi trochę śluzu, to ieſt, kliowátey máteryi, álbo ropiſtey ze krwią, w Dyſenteryi záś máterya rożnego koloru, y wiele iey odchodźi.

Progn. Wydymánie ſámo przez ſię: łátwe ieſt do uleczenia, lubo bárdzo uprzykrzone.

Ieżeli *ab atra bili* pochodźi niebeśpieczne ieſt, álbowiem káncer przynośi. Oprocz tego ieżeli Białeygłowie ćiężárney przyda ſię, częſtokroć płod morzy. Ieżeli też wrzod ku końcowi kiſzki ieſt, Fiſtułę nieuleczoną przynośi, gdy przez długi czás trwáć będźie. *Jtem*. Ieżeli do

wrzo-

wrzodu przydáie śię zápalenie, ná ten czás bywa *Stranguria*, to ieſt trudność w puſzczániu uryny.

Leczenie tey choroby, máło śię rożni od Dyſenteryi, zkąd naprzod trzebá expurgowáć humory oſtre, y lipkie; ktore ſą przyczyną wrzodu w kiſzcze, ná co ſłużą purgánſe *ex Rhabarbaro*, o czym było dość w kurácyi Dyſenteryi. Ieżeliby było w kiſzcze zápalenie, ktore poznáć po gorączce: ná ten czás trzebá Hæmorhoidy otworzyć, álbo krew puśćić z ręki; nádewſzyſtko Enemy ſą potrzebne, ktore częſto á potroſze dawáć; przytym należą *inſoſſus*, to ieſt, nád párą śiedzenie, kurzenia, czopki, ſmárowánia, *Fotus*, to ieſt náparzánia, iáko to. *R. Flor. Chamomil. Roſarum verboſci aã. M.* 1. *Vini rubri, libr* 2. *diger per* 3. *hor. in Ciner calid.* maczay w tym liquorze chuſtę, przykładay częſto ná ſpodek, álbo lepiey gębkę.

Item. Nápełni dwá worki otrębámi pſzennemi, warz w oćcie, niech chory śiedźi ná iednym przeſtudzonym iák cále oſtygnie, odym go, á inſzy ćiepły podłoż á tám ten grzyi, czyń to częſto. *Item*. Kurzenia Máſtyxem z kádźidłem, y Burſztynem, pomocne ſą, álbo weś Máſtyxu, kádźidłá, Mirtilow, Roży ſuchey, przetłucz zgrubá, rzucay po troſze ná węgle w ſtolcu, ná ktorym chory niech śiedźi.

Item. Czopki z łoiu kozłowego, álbo inſze goiące, y czyſzczące ſą bárdzo ſkuteczne; tákże

máść

máść rożána, topolowa, osobliwie gdyby było zápalenie smáruiąc nią, (czopki z chust zrobione) pomocna iest.

Item. Enemá doświadczona, warz szkopową głowę áż mięso od kośći odpádnie, weś polewki co trzebá, przyday drag. 1. Oleyku z wosku, álbo terpentyny, z żołtkiem iáiowym umieszáney, álbo *Balsami Vulnetum*, day letnią, powtarzay często, á po trosze, dość ná raz kwáterká.

Item. Weś liśćia dębowego, otrąb, warz oboie w kowálskiey wodźie, odiąwszy od ogniá, śiedź nád párą, álbo worek z tego zrobiwszy: skrapiay pomienioną wodą ćiepłą, śiedź nád nim gołą ponewką. *Item.* Weś imbieru tłuczonego, roztworz mlekiem ćiepłym, maczay w nim chustkę, przykładay.

Item. Warz belicę, dźiewánnę, odiąwszy od ogniá, śiedź nád párą. *Item.* Rzucay po káwałku żywice ná wągle, (podłożywszy pod stolec) ná ktorym śiedź, toż czyni y *Sarcocollat.*

Item. Czopek doświadczony. *R. Olibani Antecos. aã. dr. ʃ. Opii dr. 1. Croci gr. 10. cum melle cocto f. ʃuppes.*

O WYSCIU IELITA.

DWoiáko rozumieć się ma wychodzenie: to iest: kiedy sámych muszkułow iest wyśćie: álbo wywrocenie: álbo też sámeyże kiszki wypádnienie, ktore názywa się *Ani procidentia*, co się często dźieciom, y Dysenteryą ćierpiącym przy-

przydáie, z wielkiego wydymánia, ktore pochodźi álbo z zápalenia, álbo owrzedzenia *inteſtini recti*.

Oprocz tego przyczyną bywa ſpadek iáki gwałtowny, álbo ſtrząśnienie, álbo gdy záráźi páráliſz muſzkuły: ktore *Spincteres* zowią álbo też *Fiſtula in ano*, álbo konſtupácya częſta, álbo miękkość y śliſkość kiſzki, álbo záźiębienie, w ćięſzkim rodzeniu przydáie ſię białym głowom.

Progn. Ieżeli ſię ielito oderwie od membran, (ná ktorych ſię trzyma) uleczone bydź nie może. Ieżeli pochodźi z wydymánia iáko bywa w dyſenteryi, w konſtupácyi, uleczyć ſię może, przez medykámentá pomienionym chorobom ſłużące, tákże gdy ſię przyda z inſzych przyczyn, to ieſt z ſpadku, z utrząśnienia, z płáczu, oſobliwie dźiećiom, łátwo uleczyć ſię może, gdy zás przy Fiſtule przyda ſię práwie nieuleczone ieſt.

Spoſoby do leczenia.

NAprzod trzebá kiſzkę wpráwić ręką potrząſnąwſzy ią wprzod proſzkámi niżey opiſánemi, ieżeliby zás nábrzmiáłá kiſzká byłá ták, żeby ſię nie dáłá wpráwić, uczyń dekokcyą, z kwiátu dźiewánny, z noſtrzeku, rumianku, korzenia ślazowego, y liśćia, przydawſzy naśienia lniánego, *Fænugr.* wárząc w mleku, maczáć chuſty, y ciepło okłádáć, częſto odmieniáiąc, do wpráwiánia kiſzki obſypáć tym proſzkiem. *R. Roſar. rubr. Cort. Grant. Nuc. Cupreſſ. Maſtiç. Thur. Cros. Mart.*

Mart. Plumbi usti. aa. drach. I. y zmięszay wráz.

Pomocne też są kurzenia Mástyxem, kolofonią, kádźidłem, rożą *Gumi bdell.* ieszcze lepiey wraz wszystko zmięszawszy, tákże Fomentácye wárząc korzenie żywokostu, dębowe liśćie, krwawnik, bukwicę, szałwią &c. Im dłużey nie wpráwione ielito będźie, tym iest trudnieysze do wstáwienia.

Jtem. Ieżeli pochodźi z wielkiey wilgotnośći, iáko się tráfia dźiećiom, á przytym y biegunká będźie, trudne iest do uleczenia, gdyż choć się w práwi, znowu názad wybiega.

Ieżeliby pochodźiło z zápalenia wnętrznego kiszki, ná to trzebá dawáć Enemy odmiękczáiące, y chłodzące, potym należą Fomentácye.

Ieżeli przyda się w dysenteryi, trudne iest do w práwienia, gdyż choć się w práwi, znowu wypada dla wydymánia.

Proszek do posypowánia przed wpráwieniem pewny.

USusz Chrząszczow zwyczáynych co chcesz, utrzyi ie ná miáłki proszek posypuy nim, iest pewny. *Jtem.* Weś rozmárynu, y gáláfu, rowne częśći, ususz, zetrzyi do posypowánia.

Jtem. Ieżeli z iákiey máłey przyczyny wyidźie posmáruy ią oleykiem rożánym, y Mirtyllowym, potym zdrádą uderz dłonią w zádek, y w tę y w owę stronę, záraz wnidźie sámá.

Item. *Ná wyśćie ielitá stolcem.*

WEś kwartę winá stárego, włoż w nie kilká

gałek Gáláſu przetłuczonego iágod tárkowych garść, warz w garnuſzku záſzpuntowawſzy, maczay w tym chuſtkę zákładay ćiepło, często maczáiąc; wpráwiwſzy wprzod ielito tym ſpoſobem, zgrzey piwá z oliwą álbo z máſłem, maczay w nim pálce, wpraw, y záraz pomienione wino przyłoż. *Item.* Ná to *Gallar. Roſarum, Plantag. Balaſt. aã unc ſ. coqv. in Aqua Chalibeata*, w tym maczáiąc chuſtkę przykładay, wprzod kiſzkę wpráwiwſzy; tákże weś tarnek, ſzyſzek olſzowych, liśćia dębowego, kurzego źiela warz w wodźie kowálſkiey, maczay w tym chuſty, przykładay záraz po wpráwieniu, á kiſzkę potrząśni proſzkiem z Tormentilli. Kto temu ieſt podległy, ten ma ſtolce odpráwiáć ſtoiąc, nie śiedząc, do tego ile można nie wydymáć ſię Ieżeliby zátwárdzenie było Enemę wźiąć.

Item. Plaſter doświadczony, *R. Gum. Sagap. Oppopon. iñ mortar. calid. redue, in form. Empl. extend. ſuper alat.* przyłoż ná ſam kuper. *Item.* Warz liśćie Figowe, parz ſię nád párą. *Item.* Warz w oliwie ſzáłwią, náſmáruy tym kiſzkę y potrząśni proſzkiem z ſzáłwii wpraw, uczyń to raz y drugi, pomoże. *Item.* Wyſzłe ielito omyi koźim mlekiem ćiepłym, potym potrząśni tym proſzkiem. *R. C. C. uſti Picis Græcæ Maſticis, aã. part. aqu. f. pulv.*

O Płynieniu Krwi przez ſtolce.

Ktora názywa ſię Fluxus Hepaticus.

PŁynienie krwi przez ſtolce, pochodźi poſpo-
licie od wątroby, ktore bywa wodniſte, że
krwią zmięſzáne.

Przydáie ſię tá chorobá z ſłábośći wątroby,
dla ktorey krwi dobrey rodźić nie może, zkąd
náturá iáko rzecz do Alimentu nie potrzebną
do kiſzek oddala.

Te zaś ſłábośći wątroby, przyczyną ſą go-
rączki wielkiey; tákże zbytnia gorącość, álbo
wilgotność wątroby, tákże zgniłość iáka táie-
mna, álbo humorow zepſowánie. Oźiębienie
wielkie z pełnośći meláncholiey, y flegmy,
Przyczyny też powierzchne bywáią z picia zby-
tniego wody, álbo inſzego trunku zimnego,
tákże z iedzenia zbytkiem fruktow; tákże z trü-
ćizny záżytey, z lekarſtw mocnych, częſto záży-
wánych, z pićia zbytniego win mocnych álbo
gorzałki, te bowiem mocne trunki tłumią, y
ſłábią ćiepło przyrodzone, iedzenie też częſte
potraw ſłonych, korzennych &c. przyczyną
tey choroby bydź mogą. Ieſt y drugie krwie
przez ſtolce odchodzenie, ktore názywa ſię
(*Fluxus ſpurius*) to ieſt: kiedy krew pomięſzána,
y zepſowána mięſzáiąc ſię z meláncholią, z cho-
lerą przez ſtolce odchodźi, álbo też z przyczy-
ny śledźiony oſłábiáłey, ktora nie ćiągnie do
śiebie krwi grubey, ná ten czas przez ſtolce od-
chodźi gruba, czarna, á czáſem pomięſzána.

Znáki przyczyn. Ieżeli gorącość wątroby ieſt
przyczyną oſłábienia iey, doyść ſię tego może,
ieże-

ieżeli gorączká iáka znáczna poprzedźiłá, álbo womity żułte, zielone, rdzáwe, przytym ieżeli gorączká wnętrzna, z prágnieniem bywa, cerá bláda, niechęć do iedzenia, y przez ſtolce odchodźi máterya ſmrodliwa.

Ieżeli z źimney przyczyny, exkrementá nie ták bywáią ſmrodliwe, przytym prágnienia áni ſłábośći znáczney nie bywa, ciáło źimne y śine.

Progn. Tákie płynienie krwi ieſt záwſze niebeśpieczne, oſobliwie gdy z gorącey przyczyny pochodźi, kiedy ſię też przyda w gorączkách álbo z pomięſzánia, zgniłośći humorow, tym bárdźiey niebeśpieczne ieſt, gdy záś przyda ſię w málignie, pewną śmierć przynośi. Gdy też z źimney przyczyny pochodźi, długo trwa; á potym puchlinę nieuleczoną przynośi.

Fluxus záś *ſpurius* lubo ieſt zły, iednák nie ták niebeśpieczny, gdy ſię bowiem humory (ſpráwuiące flux przez lekárſtwá wyczyſzczą, łátwo wątrobá álbo śledźioná przydźie do ſwey doſkonáłośći.

Leczenie tey choroby záwiſło ná utwierdzeniu wątroby, y zátrzymániu płynienia krwi, ktore ieżeli z gorącey przyczyny pochodźi, (iáko ſię częſto tráfia) ná to ſię tu podádzą ſpoſoby: ieżeli záś z źimney; ták ią leczyć potrzebá iáko y puchlinę, naprzod tedy ſłuży purgáns *ex Rhabar. cum Mirabolanis, & Santalis per infuſionem Rhabarbarum,* bowiem nie tylko ma moc do purgowánia, ále też po częśći y do wśćiągnienia

á do tego że oſobliwie wątrobie ſłuży, zkąd náżywa ſię *Anima hepatis*. Y owſzem wielu ſię ná tę chorobę uzdrawiáią, záżywáiąc proſzku z ſámego *Rhabarbarum* w konfekćie rożowym codźień dokłada ſię iednák żeby *Rhabarbarum* było prawdźiwe, wielkie bowiem oſzukánie bywa w nim, gdyż álbo miáſto niego *Rhapenticum* podobne onemu przedáią, álbo też choć będźie ſámo prawdźiwe, ále ſpruchniáłe, ktorego moc wywietrzáłá, obieráiąc go, pátrz żeby był korzeń gruby, nie iáko okrągły á przytym ćięſzki; kolor we wnątrz ćiemno żułty, á gdy go uſkrobieſz, iáſno żułte oſkrobiny bydź powinny. Enemy ná tę chorobę máło ſłużą, iednákże mleczne zágáśiwſzy kilkákroć ſtal, przydáiąc *adſtringentia* mogą bydź pożyteczne. Iulepy, Syropy, Dekokcye, wątrobę pośiláiące y utwierdzáiące ſą potrzebne, *v. g. Rad. Cichor. Gram. Acetoſæ, aā. unc. 1. Fol. Endiv. Agrimon. Cichor. Plantag. Cuſcut. aā. M. 1. Abſint. pont. M. S. Santal. rubr. dr. 2. Raſur. Ebor. ſcr. 4. Corianadr pr. dr. 1. Roſar. rubr. pug. 1. coqv. in aqv. com. R. Decoct. libr. 2 adde Scrup. Cydon. Aceros ſimpl. an. unc. 2. f. potio pro 4. vicibus bis de die.*

Item. R Aqv. Plantag unc. 3. Syrup de Roſis Sicc. unc 1. Spir. Vitriol. ad grat. M. detur pro una vice. & ſic pro aliis

Item. Konfekt *R. Cond. Rad. Cichor. unc. 1. Conſer. Roſar. antiqv. unc. ſ. Pulpæ Pæſſular drach. 6. Croci Mart. dr. 1. Corall. rubr. præ. Raſur. Ebor. C. C. aā.*

áá. ſcr. 1. *cum Syr. d. Roſis Sicc. f. Opiata*, daway ná raz iák káſztan częſto.

Item. Wątrobá wilcza ſuſzona, w proſzku záżywána, znácznie pomaga, záżywáiąc iey częſto, Rodzenkow też częſte záżywánie, pomocne ieſt, tákże Syrop Koralowy *Tinctura* y ſol z nich wyciśniona. Służą też ná to rożne Dekokcye, to ieſt *ex Ligno Lentiſci. Gvaiaci cum Santalis, ac Radicibus Tormentillæ*, przydawſzy Ryżu ſuchey roży y rodzenkow, według potrzeby. Do powierzchnych ápplikácyi ſłuży *Empl. Santalium*; tákże rożne *Epithemata, adſtringentia*, y *corroborantia*, maſz tego dość *in curatione Dyſenteriæ. Opiata* też dobrze ſię ná czás nádáią; náprzykład. *R. Conſer. Acetoſſell. dr.* 3. *Laud. Opiat. gr.* 1. *Lap. Hæmmatid. ſer. M. detur.*

Morſzelki tákże zrobione *ex Rhabar. cum Santalis & trohiſcis d. Carabe* ſłużą, krwie puſzczenie mieyſcá nie ma, chybáby byłá wielka iey pełnośc. Ieżeli też tá chorobá pochodźi z trućizny, dawáć pić mleko przewárzone, *cum Iulapio Roſato*, álbo z oliwą. Ieżeli z záźiębienia wątroby: dawáć zágrzewáiące, y pośiláiące medykámentá, ná co ſłużą dobrze winá zapráwne. Ieżeli z przyczyny, śledźiony, tey należące medykámentá ákkomodowáć trzebá, o czym będzie ná ſwym mieyſcu.

O GLISTACH.

GLiſty ſą czworákie iedne zwyczáyne okrągłe, y długie, (wyżſzych kiſzkách pod

żołądkiem) rodzące ſię, ktore częſtokroć do żołądká wchodząc przez uſtá, á czáſem y noſem wychodzą, tákie názywáią ſię *Lumbrici teretes & longi.*

Drugie názywáią ſię *Lumbrici Cucurbitini,* ktore ſą nákſztałt Dyniowego naśienia, te poſpolićie rodzą ſię w niżſzych kiſzkách, to ieſt, *in recto inteſtino,* álbo *in coli cellulis.*

Trzećie zowią ſię *Lumbrici Aſcarides,* ktore podobne ſą owym, co ſię w ſerze rodzą, te zwyczáynie bywáią *in recto inteſtino,* częſto też wraz z drugiemi rodzą ſię.

Czwarte názywáią ſię *Tenia,* to ieſt, iedná gliſtá długa, ktorey będźie ná kilká piędźi wdłuż iedná zwyczáynie bywa.

Znáki gliſt zwyczáynych.

NAprzod gryzienie w żołądku, y w żywoćie, káſzel wolny y ſuchy, we śnie drzenie, y częſtę ocknienia nád zwyczay z wołániem, pod czás y ſzczkawká nápada, niektorzy ięzyk wywieſzáią. Inſzym śpiąc śliny z uſt wiele płynie, przytym ocknąwſzy, nudnośći, y ckliwośći ich nápadáią; inśi przez ſen ſię ſwárzą, y gniewáią ſię gdy ich przebudzą, drudzy zębámi zgrzytáią, y iákby ſſący álbo żuiący zdádzą ſię, niektorym pulſy uſtępuią, pot zimny wychodźi, raz bledznieią, drugi raz ſię zárumienieią; niektorzy ápetytu nie máią, inśi nád zwyczay iedzą, inśi uſtáwnie śpią, drudzy záwſze ſię trapią, y ſobą nudzą, zkąd z mieyſcá ná mieyſce

prze-

przenoſzą ſię, inśi womity miewáią álbo do nich ſpoſobność.

Poſpolite znáki gliſt, lubo nie w káżdych iednákowe, gdyż w iednych álbo te, álbo owe wydáią ſię, z nich tu dla łátwieyſzego rozeznánia kłádą ſię.

Naprzod z uſt cuhnienie niby kwáśne, nádęćie żywotá, ſtolce ſzáre, popieláte, czáſem iák glina, prágnienie wielkie, tárćie pod noſem, oczu odmiáná, ktore czáſem ſię ſzklą, pod czás w około nich śiność, á pod czás krwią pozáchodzą, dźiąſeł nábrzmienie, z ćiáłá opádnienie, noſá zákończenie.

Znáki záś gliſt ſzerokich, (ktore ſię *Cucvrbitini* zowią) ſą te, zbytni ápetyt do iedzenia, gryźienie w żołądku, y gdyby chory nie iadł częſto, kiſzkiby przegryzł, y ćiáło co dáley bárdźiey opada, y ſłábieie, czáſem dochodzą do żołądká, zkąd częſte mdłośći bywáią.

Znáki dobrych gliſt, ktore *Aſcarides* zowią; świerzbienie wielkie w ſtolcu, przytym w káżdym ſtolcu pokázuią ſię robáki.

Znák też ieſt oſobliwy gliſt, gdy dźiąſłá gniią, álbo brzmieią z fetoru pochodzącego zewnątrz.

Progn. Gliſty gdy ich wiele, y więkſzych, bárdźiey ſzkodzą, ániżeli kiedy ich mniey, mnieyſze, przynoſzą álbowiem choroby ćięſzkie; to ieſt, gorączki, mdłośći, ſzaleńſtwo, wielką chorobę, koliczną áffekcyą, ápetyt zły do rzeczy nie-

zwyczáynych, tákże ápetyt zbytni, ktory názywa ſię *Fames Canina.*

Jtem. Gdy w chorobie iákiey niebeśpieczney, náprzykład w málignie, álbo dyſenteryi, ſáme dobrowolnie wychodzą, lubo przez uſtá, lubo ſtolcem, lubo żywe, gorzy ieſzcze gdy pozdycháłe, złym znákiem ſą.

Gdy bowiem żywe wychodzą, znák ieſt wielkiey ſurowośći, y pomięſzánia humorow, gdy záś nie żywe wychodzą, znák ieſt wielkiey zgniłośći, á zátym wnętrzney máligny z ktorey pozdycháły. *Jtem.* Gdy ſię gliſty pokażą z exkrementámi w chorobie iuż opuſzczáiącey: dobrym znákiem ſą.

Spoſoby do leczenia.

NAypotrzebnieyſze ná gliſty ſą purgánſe, ktore one oraz y morzą, y wyprowadzáią z máteryą z ktorey ſię rodzą; Naylepſze ieſt *Rhabarbarum* z cytrynowym naśieniem, álbo weś *Rhabar. dr.* 1. náley wodką z trawy, námocz przez noc, názáiutrz przygrzey dobrze, żeby wezwrzáło; przecedź, przyday *Rhabarbarum* w proſzku; tákże proſzku od robakow, oboygá po ſkrupule, przycukrowawſzy day ćiepło wypić, ieżeli dla dzieći, trzebá mniey wſzyſtkiego bráć. *Jtem.* Proſzek z ſalápy dány (według wieku) w czymkolwiek, wypędza gliſty; tákże Agáryk, *Electuarium, Diacarthami, Trochiſci, Alchandi,* tákże konfekt brzoſkwiniowy &c.

Jtem. Weś oliwy, miodu, rowne częśći, zmię-

zmięſzay, day zieść; tákże liście bobkowe ná proch ſtárte, dáne ná raz iák dwá napárſtki ſkuteczne ieſt.

Jtem. Oleyki ná gliſty ſłużące ſą te; Oleiek leſzczynowy, Bukſzpanowy, *Philoſophorm Balſamus Sulp. Therebint. natus Oleum contra vermes*, Oleyki iáłowcowe, bárdzo dobre ſą, dáiąc ich po kilká kropli, álbo nácieráiąc pod noſem.

Enemy też wielce ſłużą; ktore rożni rożnie gotuią *v. g. R. Rad. Gentiana unc. 1. Abſint. Abrot. aa. M. ſ. Centur. ñris M. S. Sem. Lupinor. unc. ſ. ſem. Cinæ dr. 2. Baccar. Lauri dr. 1. f. decoctio in Aqv. comm. Colaturæ adde Olei Abſint unc. ſ. Ol. Laurini dr. 2. detur calide.*

Powierzchne ápplikácye, wiele pomogáią; to ieſt, máterace, plaſtry, *ungventa Olea*, linimentá rożne *v. g* Weś *Palpæ Coloquintidæ*, zetrzyi z żułćią wołową, przyłoż ná pępek. *Jtem. R. Ungu. de Arthænita unc. 2. Mercur. crud. d. 1. miſce* tym ſmáruy cáły żywot. *Jtem*. Weś żułći wołowey, piołunu ná proch ſtártego, koloquintidy, Bożego drzewká, wierzchołkow centuryi, oleyku Bobkowego, Aloeſu, Mirrhy, miodu práśnego, woſku, wſzyſtkiego według potrzeby, zmięſzay; uczyń plaſter, przyłoż ná żywot.

Jtem. R. Olei e nucleis Perſicor Amygda amar. aa. unc. 1. Theriacæ Opt. dr. 2. Mytrid. dr. 1. ſ. Myrrhæ dr. 3. M. f. Linim. ſmáruy nim żywot.

Jtem. Weś ſoku piołunkowego, rućiánego, po łoćie, winá, po puł łotá, mąki co potrzebá,

zmięſzay, przyłoż ná żywot. *Item.* Weś wody czyſtey kwáterkę, włoż w nię żywego ſrebrá przedniego łot ieden, námocz przez noc, názáiutrz odley wodę day ią pić po łyżcze częſto, ieſt doświadczona. Niektorzy cynę przednią roſpaliwſzy, kilkákroć gáſzą w wodźie, tę wodę dáią pić.

Item. Korzeń páprоćiány ſámcá, ieſt doświadczony, dáiąc go ná proch ſtártego po ćwierći łotá, dźiećiom mniey.

Item. Wodká wypalona z cybule, y z czoſnku (mocząc w niey żywe ſrebro) ieſt doświadczona. Czytałem wielu cudzoźiemſkich Authorow, ktorzy piſzą że beſpiecznie náwet y dźiećiom może dáć żywe ſrebro ná gliſty, z czymkolwiek zmięſzawſzy, náprzykład z rożą w cukrze ſmáżoną, miárá ná raz gr. 20. wiem że nie iedná bábá to przeczytawſzy, zá łep ſię uchwyći; Medyk iednák mądry Authorow czytáiący, da temu wiárę, y owſzem żywe ſrebro ſámo nie może ſzkodźić we wnątrz, zážyte ſámo przez ſię ták iáko iego præpárácya zła, náprzykład; *Mercurius dulcificatus,* ktory ieſt naypewnieyſzy ná gliſty, gdy nie będźie dobrze præpárowány, dźiwne *Symptomata* ſpráwuie, czego żywe ſrebro ſámo zážyte nie czyni, choćby go też nád miárę dał kto.

Item. *Ná gliſty pewne.*

WEś Pomoráńczą, wykroy w niey ſzponćik, wybierz środek do połowy, włoż ná to

mieyſce oleyku bobkowego, ſoku rućiánego, piołunkowego, dryakwie, wraz zmięſzawſzy, nákryi ſzpuncikiem, przyſmaſz w gorącym popiele, potym roſkroy, tym co wewnątrz ieſt poſmáruy ſkronie, nozdrze, pierśi, pępek pulſy, ieſt rzecz doświadczona.

Item. Weś *Rhabar. dr.* 1. Seneſu y Agáryku po dwá ſkrupuły, cytwarowego naśienia, Koraliny, wierzchołkow wrotyczu, po ſkrupule. Czárnuſzki ſzczyptę dobrą, ſkrop winem, potym náley wody czyſtey zpuł kwáterki niech ták moknie przez noc, názáiutrz przywarz trochę, przecedź, wyćiśni, przyday Mánny Kálábr. łot, álbo dwá, (według wieku) wykláryfikuy białkiem iáiowym, day ciepło wypić.

Item. Weś Aloeſu, Mirrhy, żułći wołowey, co potrzebá, przyley trochę gorzałki mocney, zmaczay chuſtę ktorą przyłoż ná żywot. *Item. R. Vitr. Vener. ſcr. ſ. Mercur. dulc. gr.* 5. *miſce* day z konfektem rożowym, ieżeli dla dźieći, trzebá dáleko mniey wźiąć według lat. *Item.* Proſzek z gliſt źiemnych, ieſt dobry ná gliſty inśi te gliſty ktore wychodzą, ſuſzą, ná proſzek ſtárſzy, dáią zá rzecz pewną.

Ná gliſtę długą. (ktora názywa ſię *Tenia*) naylepſzy ieſt *Mercurius dulcis cum pulv. Ialap.* ieſzcze lepſzy effekt czyni, ſam przez ſię niepræpárowány, ktorą częſtokroć ſztukámi wyrzuca. Ieżeliby z przyczyny gliſt gorączká byłá, zrob Emulſyą, do ktorey doday kilká kropel *Spiritum*

Sulph.

Sulphuris álbo *Veneris*. Nád wſzyſtko naylepſza rzecz ná gliſty, to ieſt: Weś żywego ſrebrá łot, náley wodą czyſtą warz, odley, tey wody daway po łyſzcze, káżdemu náwet y niemowlęciu.

Item. Sekret weś octu mocnego dwá kieliſzki, żułć cáłą wołową, żołtek iáiá świeży, Aloeſu tártego łot ieden, zmięſzay wraz w garczku, warz wolnym ogniem do połowy, ſchoway w ſzklánym náczyniu od potrzeby; ſpoſob záżywánia ten: gdy dźiećię choruie ná gliſty, ſmáruy tym pępek co dźień, im dłużey to czynić będzieſz, tym dálſzy czás wolne dźiećię będźie od gliſt.

Item. Dryakiew, czoſnek, pieprz tłuczony, wraz zmięſzay, tym ſkronie, pulſy, pod noſem, pępek y żołądek ſmáruy co dźień.

Item. Weś trzy, álbo cztery Ráki żywe, wierć ie, przyłoż ná żywotek dźiećięćiá. *Item*. Sok Limoniowy z cukrem dobry ieſt.

Item. Skorupy iáiowe ſpal, żeby były białe, włoż do węzełká, námocz przez noc w roſołku, názáiutrz wyćiſnąwſzy węzełek, day roſoł ćiepło wypić. *Item*. Piołun, Aloes, czoſnek, zetrzyi wraz rozłoż ná chuſtce, przyłoż ná żywot.

Item. Pigułki z Gálbánu zrobione, do záżywánia ſkuteczne ſą.

Item. Czopki ze ſmoły, álbo z mięſá ſolonego słuſtego dobre ſą.

Item. Enemá uwárzona z Hyſſopu, z centuryi, y naśienia krokoſowego dobra ieſt.

Item

Item. Mercurius dulcificatus, cum extracto Rhabarbari, ieżeliby byłá nádętość żywotá.

R. Fol. lanácenti, Abſinthij, Abrotani, Scordii, Malvæ Violariæ, aā. M. j Lupiner. comus unc. ſ. ſumit Centaur. pug. i. coqv. in Aqv. & aceto foveatur venter. Tráfiáią ſię też robaki ſerdeczne rodzące ſię *in Pericardo* ktore dźiwne *Symptomata* ſpráwuią, to ieſt: drzenie ſercá; mdłośći częſte, á potym y śmierć. Ná nie weś korzenia przeſtępowego co chceſz, uwiń go w pácześi, upiecz, roſtárſzy przyłoż ku ſercu. Albo *R Fol. Cynaræ Tunaceti, Abſinthij, cum Vino, & Aceto coque, adde Mitridatij q. ſ. miſce*, przyłoż ku ſercu; ieſt oprocz tych ſpoſobow innych bárdzo wiele, tu ſię tylko doświadczone zebráły.

MAią y báby leki przedźiwne,
Rożnym chorobom bárdzo przećiwne.
Dźiekćie, y ſmalce woſki topione,
Y rożne chwáſty z nimi ſmáżone.
Korzenia, zioła, kwiećia prázone,
Kąpieli, plaſtry, trunki wárzone.
Y konfekćiki, ſoki ſmáżone:
Wodki, kryſtery im doświadczone.
Ktoremi leczą, iák doſkonáłe,
Lekárki báby, bárdzo zuchwáłe.
Gdźie ſię uczyły náuk lekárſkich,
Kto ich wyćwiczył ſztuk Aptekárſkich.
Co bábá doktor, zkąd promocya,
Czy od kądźieli, gdy prządźion zwiia.

Nie

Nie zna nátury, áni choroby,
Dáie ná domyśł, doznáie proby.
Wszędy się wráźi, iákby co złego,
Uczyć Medyká choć y biegłego.
Rácya zá nic Medyká stoi,
Bábá uporna ándrony stroi.
Gdy się przylepi szeptem do uáhá,
Zwiedźiony rádą chory iey słucha.
Choćiasz przemawia, krysli y chucha,
Mruczy, y żegna, nád głową dmucha.
Niedba ná gusłá, człek omąmiony,
Ze ćięszko grzeszy od bab zwiedźiony.
W mawiáią w chorych dźiwne choroby,
Suchoty, uraz, wzdęćie wątroby.
Czáry, kołtony, y podwionienia,
Y inne rożne do podziwienia.
Kry iákieś w bokách, ktore smáruią.
Trą, rośćieráią, one sznuruią.
Y utrząśnienie záwsze wmawiáią
W białą płeć, czym ią oszukiwáią.
Ná ktore pátrzą, kurzą smáruią,
Y rożne plastry, iey wynáyduią.
Sćiągáią boki, y one prázą,
Aż drugiey oczy ná wierzch wyłázą.
Uroki glisty, w dźieći wmawiáią,
Ná nie przemierzłe, mixtury dáią.
Gdźie bies nie może, tám bábę wráźi,
Ná káżdą sprawę onę náráźi.
Iák stárym wiechćiem, dźiury zátyka
Bábámi, gdy ich w káżdą rzecz wtyka.

Więc

Więc śię ich chronić iák czego złego,
Iák Bázyliszká iádowitego.
Abyś dostąpił zdrowia miłego,
Záżyi Medyká rády biegłego.
Nie day śię zwodźić, bábskiey chytrośći,
Przez ktore szátan, wypełnia złośći.
Oczyść twe serce, grzechem zmázáne,
Miey ufność w BOGU że pożądáne.
Otrzymasz zdrowie, w pomocy iego,
Gdy serce twoie, skłonisz do niego.

O zbytnim płynieniu Hæmorhoidow.

Zwyczáynie płynienie krwi, iest bárdzo pożyteczne, od wielu chorob uzdrawiáiące, to iest od pleury, od Perypneumoniey, od bolu krzyżow, od Mániy, Meláncholyi, Sledziony áffekcyi, od Hypokondryi, y innych wielu.

Zbytnie záś płynienie, szkodliwe y niebeśpieczne iest, przynosząc wielkie śił osłábienie, oźiębienie wnętrznośći, wyschłość ćiáłá cerę złą puchlinę &c.

To záś zbitnie płynienie pochodźi, álbo z wielośći krwie, ktora często odchodząc rozszerza końce żył, zkąd *Virtus retentrix* słábieie; im dáley, tym bárdźiey álbo też pochodzi z ostrośći, lubo rzadkośći krwie, ktorey tákże *facultas retentrix* zátrzymáć nie może, pospolićie gdy krew będźie pomięszána z Meláncholią, álbo z ostrą wilgotnośćią. Zbytnie płynienie poznáć

znáć, gdy nád zwyczay często, y wiele krwi odchodźi, zá ktorym siły słábieią, ciáło bledni̇eie, y żułknie. Ieżeli pochodźi z pełnośći krwie; z początku nie znáć słabośći żadney, gdy záś długo trwá, śił osłábienie, y puchlinę przynośi; Ieżeli pochodźi z ostrośći krwie, álbo z rzadkośći, poznáć łátwo ieżeli táki iest z nátury cholerycżny, y meláncholik, przytym krew odchodząca, bywa wysoko czerwona, rzadka.

Sposoby do leczenia.

Z Iákieykolwiek przyczyny krwie płynienie pochodźi, nie trzebá go nagle zástánowiáć, chybáby bárdzo chorego słábiło. Więc ieżeliby znák był pełności krwie; dla rewulsy trzebá ią z ręki puśćić, raz y drugi po troſze. Oprocz tego frykácye, báńki suche ná łopátkách, y po innych mieysćách ćiáłá stáwione; skuteczne są. Gdyby zbytnie płynienie pochodźiło z ostrośći krwie, trzebá bráć purgánse *ex Rhábar. Mirabol. Temar.* osobliwszym sposobem *Támarindorum* Dekokcya służy, żywot trzebá mieć otwárty, żeby przy konstupácyi (wydymáiąc się) Hæmorhoidy nie otwieráły iáko zwykły; potym nalażą rzeczy śćiągáiące, y krew gęstzczące do czego służą pigułki. *R. Maſſ. Pill. d. bdell. dr.* 1. *Trochiſcor. d. Carabo d. terra Sigill. aã. ſcr.* 1. *cum S. q. Mucilag. ſem. Cydon. per aqv. Roſar. extr. f. Maſſa doſ. ſcr.* 2. *bis de dic.* *Fotus* też są pożyteczne. *R. Rad. Riſtortæ lib. ſ. fol. Plantag. Virbaſci, ſumit, Rubi fol. Quecut. aã. M.* 2. *S.*

Gran. sumach. Balaust. Gallar. aā. M. Myrtill. dr. 1. *Rosar. rubr. pug.* 2. *Alum. unc. j coqu. in Aqu. fer. & vino rubr. applicitur decoctio, vix calida, quod semper observetur.*

Ung. Comitissæ, skuteczne iest, smáruiąc nim krzyże, y sáme Hæmorrhoidy, tákże *Ung. Populeon. cum opio & Alumine.*

Item. Cathaplasma. R. Boli armem. Aloe, Mastiches, Thuris, Sangv. dracon. aā. unc. ʃ Ossium Mirabol. in Gallar. aā. dr. 1. *misceantur cum alb. ovi. f. Cathal. dorso & venis applicandum.*

Item. Sierć záięcza, y páięczyná, zmięszáne z białkiem iáiowym przyłożone stánowią; czopki też są skuteczne, iáko to *R. Coloph. Thur. aā. dr.* 3. *Boli arm. unc. ʃ. Cerusæ Plumbi usti. aā. dr.* 1. *Acatiæ dr. ʃ. subtiliss. tritæ, excipiantur sevo bircino & f. suppot.*

Item. Płucá báránie świeże przyłożone, znácznie krew stánowią.

Item. Dotkniy żyły zmaczánym piorkiem w kwáśney wodce, chory pić ma miásto piwá dekokcyą, *Millefol. cum Rad. Tormentill. & prunis Sylvest. Item. Aqua Stipica* do rázu stánowi, tákże *Tinctura Corallorum, Sal. Syrop.* Ná Sledźionę y wątrobę, trzebá plastry kłáść, według potrzeby ákkomodowáne, dekokcye też iáko to *ex Ligno Lentisci, Gvaiaci, & Corticibus* bárdzo dobrze nádáią się, záżywáiąc ich *pro potu Ordinario.*

Item. R. Conscr. Rosar. una. 2. *Diascord. Frac-*

ſtor. unc. ſ. Corall. rubr. ſcr. 4. *Trochiſc. dr. Spodio ſc.* 2. *Croc. Mart. adſtrict. dr.* 1. *Maſſ. pill. d. Cynogloſ. dr.* 1. *cum Aqv. Cinam f. conf.* daway ná raz iák láſkowy orzech, raz ná dźień.

Jtem. R *Trochiſcor. d. Carabc. ſcr.* 2. *Hæmmat. Corall. rubr. pr. aã. ſcr.* 1. *Croci mart. dr. ſ. Camphora ſcr. ſ. f pul. doſis dr. ſ.* ieſt doświadczony.

Jtem. Probatiſſimum. R. *Mumia tranſmar. ſuberis aã. par aqv minutiſſ. trita. applica* záraz utrzymywa. *Jtem.* Ocet zmięſzány z háłunem, przydawſzy *Opium*, gębkę, maczay, przykładay częſto odmieniáiąc.

Jtem. R. *Corall. rubr. pr. Coriandri pr. Oſſium Dactil. aã. dr.* 1. *f. pulv. detur quotidie dr. ſ. in Vino Stypico.*

Jtem. Spal żábę ziemną ná popioł, przykładay go, uznaſz ſkutek pewny. *Jtem.* Sádze zmięſzáne z białkiem iáiowym.

Ná otworzenie záwártych Hæmorrhoidow.

GDy ſię Hæmorrhoidy (ktore zwykły odchodzić) záwrą ſpráwuią ſłábość w nogách, żył nábrzmienie *in Oriſicio*, świerzbienie, bol w krzyżách, oprocz tego że ſię piiawkámi otwieráią, ſą inſze ſpoſoby, naprzod ſok z cybule zmięſzay z Aloeſem, nátárſzy wprzod *Oriſicium*, ſukiennym płatkiem, przyłoż, przywiąż.

Jtem. Liśćie zielone bzowe utrzyi z oliwą

przy-

przyłoż. *Item*. Proszek z Kolloquintidy, z miodem zmięszawszy; przyłoż.

Item. *Ex Radice Cyclaminis* uczyń czopek włoż go *in Orificium*.

Item. *Millefolium* źielone zetrzyi w rękách, przyłoż. *Item*. Weś żułći wołowey suszoney, Aloesu, Mirrhy, Koloquintidy, co potrzebá, zmięszay z sokiem cybule, przyłoż uznasz skutek pewny.

O Boleniu Hæmorrhoidow.

ZYły, ktore się názywáią *Venæ Hæmorrhoidales*; często nábrzmiewáią, czym nieznośny bol spráwuią: Przyczyná nábrzmiáłośći, y bolu ze krwi bywa, ktora álbo iest gruba z meláncholią zmięszána, álbo iest zbyt ostra, ktora nie mogąc otworzyć *Orificia Venarum*: zápalenie z nábrzmieniem przynośi, zkąd bywa bol nie znośny. Tákże *Internæ* álbo *Cæcæ Venæ Hæmorrhoidales*, podobne spráwuią bole, álbowiem one (według wielu Authorow opinyi) grubą krew od śledźiony odbieráią.

Wiele iest rożnośći Hæmorrhoidow, iedne názywáią się *Uvales*, drugie *Morales*, trzećie *Veruncales*, álbo *Vesicales*, z nich iedne są powierzchowne, drugie wnętrzne, zkąd łátwo rozeznáć álbowiem z nábrzmienia końcá kiszki (ktora się *Anus* zowie) tákże wielkość koloru y konsystencyi rożne dyfferencye poznawáią się; od inszych áffekcyi rożnią, ktore w teyże kiszce znáy-

duią się: iáko to, *Rhagades Condylomata, Thymsieś Crystæ &c.* o ktorych będźie niżey.

Co się tycze nábrzmienia Hæmorrhoidow, to nie ma w sobie żadnego niebespieczeństwá, iednákże pod czás się zápali, że gángrenę przynośi, álbo bolem nieznośnym chorego dręczy, á gdy się ná wrzod zbierze, álbo się exulceruie: fistułę nie uleczoną, uprzykrzoną przynośi.

Sposoby do leczenia nábrzmiáłych, y boleiących Hæmorrhoidow.

NAprzod trzebá krew puśćić z ręki, dla rewulsyi drugi raz (ieżeliby byłá tego potrzebá,) z nogi nád kostką, bánki stáwić, ná stá-bıznách, y udách, oto się naybárdźiey stáráć, áby żywot był otwárty, gdy bowiem będźie zátwárdzenie, zá nástąpieniem stolcá wielki bol bywa, ná to służą Enemy, purgánse bárdzo wolne, *ex Cassiæ extracto, cum decoctione Malvæ Liquiritiæ Possulis*, może nie co, y Senesu ptzydáć według potrzeby, służą do tego y Emulsye, *ex 4. Semin. frigid.* przytym rożne ápplikácye powierzchowne, dla uśmierzenia bolu, *v. g.* Oleiek wyćiśniony z naśienia Dyniowego, álbo mákowego, álbo száleiowego, álbo lniánego, álbo Migdałowy.

Item. Weś oleiu lniánego łot, Bukszpanowego skrup. 1. zmięszay nápuść fleytuch, przyłoż do zádu. *Item.* Oleiek z żołtkow iáiowych trzyi długo w moźdźierzu ołowiánym, nápuść nim chustkę, przyłoż.

Item

Item. R. *Axungiæ Gallin. unc. ſ. bulvæ pomi ſubcinerib. cocti unc.* 1. *Croci dr. ſ. ungu. popul. unc. ſ. Vitell. ovi ńro* 1. *f. Linimentum.*

Item. Máłło nie ſłone ágituy w ołowiánym moździerzu, áż zczernieie, przykładay ie.

Ná roſpędzenie nábrzmiáłośći.

WEś Porow cybul, obwiń chuſtą, upiecz w popiele, ztłucz z máſłem nie ſłonym, przyłoż. *Item. Oleum* 7. *florum Minſichty*, ieſt doświadczony; tákże liście bzowe ſtárte, tákże máść topolowa *cum Opio* zmięſzána; nápárzenia też ſłużą z ślazu, Dźiewánny, *Parietariæ, Violariæ, aã. ſem. Lini Fænugr.* w mleku wárząc. *Sal. Saturni cum decocto Roſarum.* Ná zápalenie bárdzo dobre.

Item. Wodá wapienna, przykładána ſłuży. *Suffitus* też pomagáią *ex Lilio, Tapſo barb. Scropularia*, rzucáiąc ná węgle y nád páią śiedząc.

Item. Pomoránczę wydrożoną nápełniy oleykiem Rożánym, Lewándowym, záſzpuntuy przypiecz w zarzewiu, ſmáruy tym.

Item. Płucá kozłowe świeże, ieſzcze ćiepłe przykłádáne, bol záwſze uśmierzáią.

Item. Ungv. Rubrum Camphor. Ieżeli bol nieuſtánie, álbo ſię częſto wraca; piiawki poſtáwić.

Item. Empl. Apoſtolicum ieſt doświadczony, Y to nie omylna. R. *Herb. Linar. cum flor. M. j contunde & cum adipe porcin. ac vitell. ovi f. linim.* ktore przyłoż, ieſt pewne.

Ná bol, zápalenie, y zbytnie płynienie.

R. Lap. Sciſſil. pulv. q. v. miſce cum Butiro non Sal. ſ. Linimentum.

Jtem. Mozg gęśi z ieyże ſmálcem, (przydawſzy proſzku *Milliloti y Fænugr.*) zmięſzány, y przyłożony, wſzelkie áffekcyę Hæmorrhoidow uſpakaia zápewne.

Ná wnętrzne Hæmorrhoidy, ktore *Cæcas* zowią, ápplikácya piiawek bárdzo niebeśpieczna ieſt, gdyż zápalenie (po ktorym gángrená náſtępuie) ſpráwuią. Więc ná ich bolenie, weś korku palonego dr. 3. przyday trochę oleiu lniánego, żołtek iáiowy ieden, zmięſzay, ſmáruy tym, álbo ná chuſtce przykładay.

Ná wſzelki bol z zápaleniem rzecz doświadczona.

R. Pul. Flor. Verbaſci, dr. ſ. Rad. Scropular. dr. 1. S. cum ſ. q. Mucilag. è Sem. Pſill. & Cydon. (per aqu. Solan. extr.) f. Cathapl.

Kauterya też uczyniona w nodze pomocna ieſt, oſobliwie tym ktorzy ſą tey áffekcyi podlegli.

Oſobliwy experyment.

R. Opÿ Theb. unc. 1. S. Aqu. vit. lib. 2. pokray *Opium*, námocz przez dźień, ná ćiepłym mieyſcu, potym warz do połowy (w piaſku, álbo w popiele) uczyń czopek z chuſty, lubo z báwełny, maczay w tym, wtykay *in Orificium*, mieyſce wprzod omywſzy *Hreoctione Malvæ.*

Scrophularia korzeń w iesieni wykopány, ták wewnątrz záżyty, iáko też powierzchnie, przyłożony álbo ná udách noszony, dostátecznie leczy wszelkie áffekcye Hæmorrhoidow Toż czyni *Crasulae*, *id est Thelephilij* korzeń wziąwszy tyle korzonkow ile iest guzikow, powieśić ná szyi, rzecz pewna, tákże *Rad. memordicæ*. Objáśnia się tu błąd niektorych, ktorzy tey są opinyi, że meláncholikom otwieránie Hæmorrhoidow iest pożyteczne, dla tego rádzą tákim ich często otwieráć, rozumieiąc że krew meláncholiczna przez nie wychodźi, co nie iest ták. Gdy się teraz doszłá *circulatio sanguinis*; ten błąd obiáśniłá, ze wszystkiey bowiem krwi grubey, do cirkulácyi niesposobney, zátrzymywánie się, y ośiadánie *in Venis Hæmorrhoidalibus*, pewne iest, zkąd ieżeli *circulans natura*, sámá sobie *per Venas Hæmorrhoidales* odchod czyni dobrze: ieżeli zás nie, nigdy piiawkámi otwieráć nie trzebá, tylko ná ten czás kiedy máiącym *ex beneficio naturæ liberum fluxum*, (z iákiey przyczyny) przetrzyma się, chybá kiedy się guziki wydádzą bolejące, álbo swierzbiące.

Oprocz tego tráfiáią się insze áffekcye w śiedzeniu. Naprzod *Rhagades*, są wrzodki porozpadáłe, 2. *Condilomata*, to iest guziki, álbo nábrzmienia końcá kiszki. 3. *Tymi Acrochordon*, álbo *Mora* są guziki twárde, mięśiste ktore nie tylko *in Ano*, ále też ná wstydliwych mieyscách rodzą się, podobne brodawkom, koloru białego,

ále trochę czerwonego. 4. *Fici* álbo *Sicosis*, ſą guźiki mięśiſte, więkſze á niżeli *Thimi*, śine boleiące, y podobne Hæmorrhoidom te pod czás exulceruią ſię, záczym káncer náſtępuie. 5. *Cryte*. ſą exkreſcencye *in Ano*, podobne kurzym grzebykom, bez żadnego bolu, ieſt rzecz wielom poſpolita. 6. *Interrigo*, to ieſt zátárćie. 7. Zápalenia y zátwárdzenia, częſto ſpráwuią fiſtułę nie uleczoną. 8. *Mariſcæ*, ſą exkreſcencye twárde, poſpolite w dworſkiey chorobie. 9. *Atrices*, ſą mnieyſze guźiki od pierwſzych, ktore czáſem ſię pokázuią znowu giną.

Spoſoby do leczenia.

NA *Rhagades*, ieſt dobre *Ungu. rubr. Camphor.* álbo *album*, álbo *Ungu. defenſiv.* álbo *Balſam. Vulner* álbo *Sulphur. Rulan.*

Condilomata Verucas ficus, Moros Mariſcas znośi doſtátecznie, popioł z myſzych łáien z winem go wárząc, y przykłádáiąc.

Jtem. Konchy owe co przy rzekách, álbo ſtáwách bywáią, ſpaliwſzy ie, winem popioł rozmąćić, y przykłádáć.

Jtem. Crocus Metallorum cum Aqu. Fœniculi, zmięſzawſzy przykłádáć, álbo *Empl. Apoſt.*

Jtem. Cybulá pieczona z ſádłem, y z mydłem utárta: przyłożona ſkuteczna ieſt.

Ná wrzod w śiedzeniu.

R. Hort. integri pug. 2. Lign. Gvaiaci unc. 1. Herb. Plantag. Verbaſ. an. M. ſ. f. decoctio in Aqu. fæ-

brorum

bror. R. Colat. lib. ſ. adde Mell. Roſali. Diamoron. aa unc. 1. ſ. M. maczay w tym chuſtki, przykładay ciepło. *Item* Służy ná to *Oleum Ovorum, Balſam Sulph. Rulan.*

Ná zápalenie Hæmorrhoidow.

Służy *Decoctia, Agrymoniæ, Menthæ, Saracenicæ*, wárząc w wodźie ná poły z octem. Służą tákże *Ungu. Linimenta* wzwyż pomienione.

O CHOROBACH WĄTROBY.

To ieſt: o gorącośći iey, o zápaleniu, o wrzodźie, o zátwárdzeniu, o żołtáczce, o Scirrhuśie, o Puchlinie.

O Gorącośći Wątroby.

O oźiąbieniu wilgotnośći gorącośći, y ſuchośći oney.

GOrącość wątroby (ktorą *Calidam Hepatis intemperiem* zowią) bywa w wielu ludźiách z nátury, ktora że ieſt wrodzona, rádźić iey nie podobna, tu śię tylko podádzą ſpoſoby o utemperowániu gorącośći nádprzyrodzoney ſłábiącey ákcye iey.

Gorącość wątroby nádprzyrodzona z rożnych przyczyn bywa, ták z powierzchnych, iáko y wnętrznych.

Powierzchne przyczyny ſą, czáſy gorące, iáko bywa lećie; tákże zbytnia ágitácya to ieſt, ſkoki, biegánia, tańce. *Item.* Gniew częſty, meláncholia, fráſunki, troſki, te bowiem rodzą wiele Cholery. *Item.* Potráwy korzenne, czę-

ſto záżywáne, win mocnych pićie, tákże w gorączkách wielkich wątrobá ſię zápala.

Nád to ſalona miłoſká pali,
W Człeku wnętrznośći: gdy ſię zápali

Wnętrzne przyczyny, ſą pełnosć cholery ze krwią zmięſzáney, álbo ſámeyże krwi gorącość.

Oprocz gorącośći wątroby ſą inſze, *intemperies vitioſa* iey; to ieſt, álbo oźiąbienie, álbo zbytnia wilgotność, álbo też ſuchość iey.

Znáki gorącośći wątroby.

NAprzod potraw obrzydzenie, á oſobliwie mięśnych, prágnienie, ſtolcow zátwárdzenie, gorącość wſzyſtkiego ćiáłá, á oſobliwie dłoni, y nog: przytym bládość: w drugich rumieniec, ápetyt máią do rzeczy źimnych, ćiepłemi ſię brzydzą; ieżeli gorącość wątroby z humorow pochodźi, cholerá przez womity álbo przez ſtolec odchodźi, w uśćiech gorącość, gorączká wnętrzna, kolor ćiáłá żołtáwy, w oczách ſię oſobliwie wydáiący, (co báby żołtáczką ſądzą) uryná bláda żołtáwa, tácy ſą gniewliwi, wiele myślący, zrzędni, ſkąpi &c.

Znáki źimney wątroby.

CIáłá wſzyſtkiego oźiębienie, y nábrzmiáłość, ápetyt nie ze wſzyſtkim utrácony, twarz bláda, y nábrzmiáła, w nogách ná dźień puchliná, ktora w nocy ſpada, exkrementá rzadkie, rożnego koloru, uryná biała, y czyſta iák wodá.

Znáki *Diſcraſia Sicca hepatis*, to ieſt: ſucho-

ści wątrob, ciáłá ſzczupłość, cerá kośćielna, zátwárdzenie ſtolcow, języká ſuchość, y oſtrość, uſt y warg ſchnienie uſtáwiczne.

Znáki wilgotney wątroby.

W Uśćiech wilgoć wielka, twarzy nábrzmiáłość, ciáłá ocięzáłość, gnuſność, ſtolce częſte, rzadkie &c.

Przyczyny oziębienia wątroby ſą, iedzenie rzeczy zimnych, iáko Fruktow, pićie wiele wody, piw lekkich &c. Częſte puſzczánie krwie bez potrzeby: tákże uśćie krwi, álbo z noſá gdy ſię gwałtem dobywa, y długo idźie, álbo z Hæmorrhoidow, álbo mieśięczna.

Gorącość wątroby, nie ma w ſobie niebeśpieczeńſtwá, iednák ieżeli żołądek będźie źimny, á wątrobá gorąca, (iáko poſpolićie bywa) trudna ieſt do leczenia, chłodząc bowiem wątrobę, żołądek ſię bárdźiey ſłábi.

Spoſoby do leczenia gorącośći wątroby.

KUrácya záwiſłá ná utemperowániu oney przez chłodzące medykámentá, (ieżeli humor choleryczny przyczyną ieſt) ná expurgowániu onego. Naprzod krwie puſzczenie z Bázyliki, znácznie chłodzi wątrobę, wielośćią w puſzczeniu śiłom, y potrzebie dogadzáiąc, y z powtorzeniem, wprzod Enemę wziąwſzy.

Ná wyprowádzenie cholery.

R. Fil. Senæ ci. Rhabar. aã. dr. 2. Tamarind. unc. 1. Tar-

1. *Tartari crudi all. dr. 1. S. Sem. Cumin. ſcr. 2. inf. in Aqu. Cichor. per 12. hor. Calaturæ coctæ & expreſſæ: adde Mannæ Calabr. cl. unc. 2. Syr. d. Cichor. cum Rhab. unc. 1. ſ. clarificetur per alb. ovi f. potio clara.*

Item. Należą *varia apotemata ex refrigerantibus, cum additione Rhabar. & Tamarind.*

Item. Dla ochłodzenia wątroby, pić miáſto piwá Tyzánnę z ięczmieniá wárzoną, przydawſzy korzenią z Lukręcyi, *Graminis Ciborci Acetoſæ*, do ktorey może przydawáć Syropu Limoniowego, álbo Rożánego, álbo z octu, álbo ſámę wodę przewárzoną pić temiſz Iulepámi záprawną, byle żołądek nie był temu przećiwny, dla większego ochłodzenia, może przydawáć *Spiritum Sulphur.* álbo *Vitrioli*, álbo *Sal. Prunellæ.*

Item. *Tinctura Roſarum* zmięſzána z wodką Poźiemkową, dáiąc ią pić, częſto znácznie chłodźi. Máią niektorzy zwyczay, (ná ochłodzenie wątroby) zážywáć konfektow, iáko to, wiśni w cukrze ſmáżonych, Cytryn &c. co bárdźiey zápala wątrobę, gdyż rzeczy ſłodkie cholerę rodzą, ktora ieſt bárdzo gorąca Podrożnikowe iednák korzenie, w cukier wprawione zážywáne: gorącość wątroby chłodźi, iednák y tego rzadko trzebá zážywáć, ſáłatá záś z liśćia iey zaprawna, naylepſza ieſt ná ochłodzenie; ſerwatká czyſta częſto (z ſokiem Limoniowym, álbo Rożowym ſyropem) zážywána, nád inſze

ſze bárdźiey chłodźi wątrobę, może iey záżyć y *cum ſolo Anodyno minerali.*

Dekokcya też Chiny, oſobliwie ſłuży w ten ſpoſob gotowánia. *R. Rad. Chinæ incis. unc. 1. Aqu. font. libr. 6. Succi limon, unc. 3. diger per 14. hor. dein. coqu. ad 3tiæ. part. conf. colaturæ detur mane & Veſpere unc. 6.*

Hæmorrhoidow otworzenie potrzebne ieſt, ieżeli náturá ſámá pokaże drogę.

Powierzchne też ápplikácye ná wątrobę ſłużą: to ieſt plaſtry, *Ungu. Olea, Linimenta,* iáko to *Ungu. Roſarum, refrigerans Galeni, Populeon. Ceratum Santal. Empl. de Spermat. Ranar.* tákże *Camfor. cum Aqu. Refriger. & Santal.* Biała płeć poſpolićie ćierpi tę gorącość wnętrzną iákąś dźiką ktorey ugáśić nie może, choć uſtáwicznie zrze wiele Fruktow, wodę piie, y inne wymyślne trunki chłodzące.

Służą też ná ochłodzenie wątroby kąpieli wodne, ktore niemáią bydź ćiepłe znácznie, ále letnie tylko. Strzedz ſię máią trunkow gorących; oſobliwie wſtydliwa biała płeć, ktora więc w kąćie wyſuſza, choć iey nikt nie przymuſza, przynuki niepotrzebuie, cicho ſię bárdzo ſpráwuie, by uroki nie ſzkodziły, w kąćie ſię pić náuczyły.

Ná oźiąbienie wątroby.

Wino zaprawne. *R. Rad. Apij Eringij, Filipendula aã. unc. ſ. Herb. Serpill. Satureg. Maior.*

Sal-

Salv. Meliſſ. Abſint. Agrim. Centaur. aā. M. S. Sem. Aniſi. Fœniculi, Apij. Petroſel. aā. dr. 3. inciſ. & cont. infund. in Vini libr. 6. per dies 5. tego winá dwá rázy ná dźień daway po kwaterce, ieżeli przykre przysłodź.

Item. Przewarz mleko z ſzáłwią, przyday trochę Száfránu y cukru: piy co dźień.

Item. Wilcza wątrobá ſuszona, w proſzku często záżywána: pomocna ieſt; służą ná to *Elixir Propr. Rhabarbarium, Rhabarbarum, cum ſero lactis* záżywáne &c.

Ná Wilgotną Wątrobę.

NAleżą *Diaphoreticæ, diuretica,* y rożne Dekokcye wyſuszáiące, *ex Ligno Lentiſci, Gvaiaci,* Chiná, y Káwá dobra, wino dobre, ieſzcze lepſze, pomiernie go záżywáiąc. Wánny pocące też dobre ſą, poſpolićie tá chorobá leczy ſię ták iáko y puchliná.

Ná ſuchość wątroby, bárdzo dobre ieſt mleko świeże przewárzáne, á oſobliwie kozie, ieżeli gorączki wnętrzney nie máſz: ieżeliby byłá, ſerwatkę pić, oſobliwie też pomocne ſą *Martialia,* iáko *Tinctura Mart. Mars potab. Crocus Mart Cachet. Vitriol Mart. Flores Salis Arm. Mart. &c.* Kąpieli z rzeczney wody pomocne ſą; tákże Tyzánná wárzona, *cum paſſulis & radicibus aperientibus,* Tákże ſerwatká ieſt pożyteczna, gáſząc w niey ſtal kilkákroć, y piiąc często, ſtrzegąc ſię przytym trunkow gorących.

O Zápaleniu Wątroby, y o Zebrániu, álbo Wrzodźie.

WĄtroby zápalenie ieſt, nábrzmiáłość oneyże pochodząca ze krwi zbytniey y gorącey. Tá krew ieżeli ſámá przez ſię (bez przymieſzánia innych humorow) wylewa ſię *in ſubſtantiam hepatis*: ſpráwuie proſte zápalenie wątroby. Ieżeli zás z cholerą, z meláncholią, pomięſzána będźie, rodźi zápalenie z nábrzmiáłością czáſem twárdą, á czáſem miękką: ktora częſtokroć obraca ſię *in ſcirrbum*. Ieżeli też te humory krew przewyżſzáią: ſpráwuią zápalenie z twárdośćią rożną: ktora názywa ſię *Phlegmonoſum, Œdomatoſum*, álbo *Scirrhoſum*, te twárdośći, y zápalenia, álbo część wątroby (ktorą *gibbam* zowią) nárażáią, álbo też *Cavam*, á czáſem cáłe *Parenchima*, to ieſt, wſzyſtkę wątrobę, záczym y *Menſenterium per communicationem*.

Przyczyny ſą te: Naprzod krwi pełność wielka, álbo poburzenie, álbo ſubtelność y oſtrość oneyże: tákże wielkie poburzenie, y poruſzenie krwi w żyłách, zkąd łátwo z nich wybiega, y rozlewa ſię po częśćiách ſpoſobnych. Do tego należy wątroby zátwárdzenie, ktore zátrzymuiąc humory grube w ſobie gniią, y zápalenie z nábrzmiáłośćią ſpráwuią.

Znáki choroby; 1. Káſzel ſuchy y przykry, puls twárdy, drżący, y mięſzáiący ſię; ięzyk czerniáły, potraw obrzydzenie, prágnienie,

wo-

womity czáſem żułte, á czáſem flegmiſte, blá-
dość, uryná czerwona y oſtra, chory wznák le-
żeć nie może y ná bok z trudnośćią, ſtolcow
zátwárdzenie, á czáſem otwárćie, z wielkiego
záś oſłabienia wątroby, ſtolce bywáią rzadkie
pod czás krwáwe.

Znák rożnośći. Ieżeli *gibba* (to ieſt, wypu-
kła część wątroby) ieſt zápalona, w ten czas
nábrzmiáłość wątroby w práwym boku bywa
wydátna wpuł okrągła; tákże oddycháiąc, wy-
dáie ſię bol znáczny, w tymże boku ku dołkowi,
káſzel y oddech ćięſzki.

Ieżeli *Cava*, (to ieſt, wnętrzna część wą-
troby) ieſt zápalona; ná wierzchu nábrzmiáłość
nie ták ſię wydáie, iednák przez dotykánie do-
chodźi ſię: á że tá część wątroby żołądek o-
krywa, ztąd bywa więkſze potraw obrzydzenie,
womity ćięſzkie, y prágnienie, biegunká, żo-
łądká nieſtrawność.

Znáki przyczyn, ieżeli będźie zápalenie wą-
troby z ſámey krwi, ná ten czas twarz rumiána,
puls mocny, uryná czerwona, y gęſta ſłodkość
nie iáka w uśćiech, wiek, młody, y nie zácho-
wánie dyety w iedzeniu, y pićiu, przez co ſię
wiele krwi rodźi. Ieżeli z cholery ze krwią zmię-
ſzáney; ná ten czas kolor twarzy bywa żołtá-
wy, puls prędki, twárdy, y mięſzáiący ſię, ury-
ná ćienka, żołta, ćiáłá ſzczupłość, oczy zápádłe,
w uśćiech gorzkość, womity żołte.

Oprocz tego, Muſzkułow *abdominis* zápale-
nie

nie, ma wielkie podobieństwo zápalenie wątroby, zárázem trzebá dobrze rozeznáć, ztąd osobliwie, że Muszkułow zápalenie wdłuż się przez żywot wydáie około pępká. Ieżeli zás będźie zápalenie *Menfenterij*, ná ten czas tumor niżey pod wątrobą bywa, ná twarzy odmiány nie máiz, biegunká rzadka zrázu, á potym ropiſta.

Progn. Wszelkie zápalenie wątroby bárdzo niebespieczne ieſt, gdyż álbo w puchlinę, álbo w suchoty wpráwia, osobliwie zápalenie *gibba partis* niebeśpiecznieysze ieſt; á niżeli *Cavæ* dla bliskośći serca, Diafrágmy y *Venæ Cevæ*.

Item. Zápalenie pochodzące z cholery: gorsze ieſt á niżeli ze krwie, álbowiem gorączká ćięszka, y inne *Symptomata* bywáią: gdy szczkawká przypádnie, złym znákiem ieſt; tákże gdy się przyda biegunká; śmierći znákiem ieſt, chybáby się máterya *cocta* pokazáłá, álbo żeby sámá *per Crysim* ustáłá.

Item. Zápalenie wątroby y tumor, ieżeli się nie rozeydźie; (co się rzadko tráfi) w wrzod się obraca, á potym Gángrenę, y *Sphacelum* przynośi: Ieżeli zás tylko część wątroby nábrzmiáłá, y owrzedźiáła będźie, y ropá biała iednostáyna przez stolce, álbo przez urynę odchodźi, znák dobry ieſt.

Sposoby do leczenia.

ZApalenie wątroby zrázu záraz rozrywa się krwie puszczeniem, przytym dawáć Iulepu, álbo wodki, álbo dekokcye chłodzące, przeſtrze-

gáiąc áby nie były bárdzo słodkie. Pić ma chory zá napoy Tyzánnę, *cum Rad. Gramin. Liquir. & scabiosa.* *Item.* Terpentyny wypłokáney záżywánie często z Rożowym konfektem; iest pożyteczne. Ieżeli się chorobá záweźmie; dawáć Dekokcyą tę, álbo podobną *R. Rad. Apij Petros. sel. aa. unc. 2. Polipod. rec. unc. 1. S. Fol. Agrim. Pimpinell. Cetar. Capill. Ven. aa. dr. 1. Flor Chamomill. Violar. aa. pug 1. coqv in s. q. Seri lactis R. Colaturæ lib. 2. infund. fol. Sena el. unc. 1. Rhabar. dr. 2 digere, & coqv. colatura adde Syrop. Acetosi unc. 4. M. detur pro 4 vicibus, quolibet mane.*

Do powierzchnych ápplikácyi, służą rożne *Epithomata, Ungventa, Empl. Sacculi;* z ziół chłodzących y odmiękczáiących, *Ungv. Rosat. Populeon. refrigerans Gal.* Ieżeli záś iest twárdość, trzebá przykłádáć plastry, iáko to *de Melliloto, de Achill. cum Gum Mollificans. veneor.* tákże *Cathaplasmy ex Herbis & seminibus emollientibus,* y inshe rożne, o ktorych było w kurácyi gorącośći Wątroby. Ieżeliby się wrzod ná wierzch wydał ten ostrożnie trzebá tráktowáć, naybárdziey tego przestrzegáć, żeby iáko naylepiey otworzyć ná trzy álbo ná 4. pálce, iák się dobrze zbierze.

O ZATWARDZENIU WĄTROBY.

Ktore názywa się Hepatis obstructio, *álbo* Oppilatio.

WĄtroby zátwárdzenie, iest pośćiskánie, álbo po-

pozátykánie żył, idących *à Porta & Cava*, á pod czás y sámey *Parenchimatis*, to ieſt, iſtnośći wątroby, do prześćia humorow náturálnych, y álimentu dyſtrybucyi przeſzkadzáiące, Máterya zátykáiąca pory, lubo żyły (ktore ſą po wſzyſtkiey wątrobie) ieſt humor gruby, lipki, ktory nie mogąc ſię przez ſubtelne meáty, álbo pory przećiſnąć; zátyka ie, y gorącośćią wątroby náturálną bárdźiey ſię zápieka, y im dłużey tám trwa, tym bárdźiey twárdnieie. Wielość też humorow przyczyną bywa obſtrukcyi wątroby; ktore poſpolicie *Vaſa & cavitates* zátykáią, iáko to flegmá, meláncholia, ktora grubością, y źimnem zátyka pory wątroby, krew też gdy iey będźie pełność y grubość, tákże cholerá długo w wątrobie przetrzymána gdy ſię ſpiecze, obſtrukcyi przyczyną bywa, do tego też zła konſtytucya wątroby, náprzykład, gdy będźie z nátury źimna, zbyt gorąca &c. *Item*. Zbytni gniew, y częſty, ktory krew nagle burząc, ſubtelnieyſze iey części roſpędza, á grubſze zoſtáwuie, ktore wſzedſzy do wątroby, bárdźiey grubieią, y ſpiekáią ſię.

Powierzchne przyczyny ſą rożne, iáko to ſedentárya, álimentá lipkie, kliowáte, flegmiſte, iáko ſą ryby : ktore *ſuccum nutritium præbent viſcidum craſſum, & tartareum*, álbo gdy kto prędko po iedzeniu nie ſtrawnych rzeczy, udáie ſię do nagłey ágitácyi, do łáźni &c. Iedzenie tákże wędzonek, gruſzek, ſerá twárdego, ká-

sztánow, krup surowych, gliny &c. (iáko máią pánny zwyczay,) te rzeczy pomienione zbytkiem iadáne, przyczyną bywáią zátkánia wątroby.

Znáki te są. Naprzod párćie wielkie, (iáko mowią pospolićie) że iáko koł utknął w práwym boku; co bywa pod czás y z bolem, ktory po iedzeniu bárdźiey się odzywa, kászel przytym suchy, oddech ćięszki ku gorze idąc, prędko się táki zátchnie, co pochodźi z ćiężaru wątroby, náćiskáiącey *Dyafrágmę*. Ieżeli zátkánie wątroby pochodźi z humorow, ná ten czas bol bywa w boku ćięższy, y przechodzący z mieyscá ná mieysce. Ieżeli też z źimney przyczyny; ná ten czas bol bywa iednostáyny, twarz bládá, bez gorączki, y prágnienia; ieżeli záś z gorącey iákiey przyczyny: bol bywa mnieyszy, gorączká większa, twarz żołtáwa, álbo rumiáná.

Progn. Zátwárdzenie wątroby świeże, łátwo uleczyć się może: zástárzáłe záś trudniey, y lubo się uleczy, iednákże wiele chorob wprowádza, to iest. álbo zgniłość humorow, álbo gorączki, y zápalenie wnętrzne, biegunki rożne, y długie, bárdzo niebespieczne, álbo kolki, żołtáczkę, wyschłość ćiáłá, puchlinę, *Scyrrhum*; to iest wrzod nie uleczony.

Sposoby do leczenia.

ZAtwárdzenia wątroby leczenie, záwisło ná częstych purgánsach wolnych, y ná otwieráiących Medykámentách; przytym ieżeliby siły pozwoliły, á osobliwie gdy człowiek będźie kom-

komplexyi krwistey, krew puśćić trzebá z żyły Bázyliki, z práwey ręki.

Purgáns. *R. Decoct. Rad. 5. aper. jor. q. s. infund fol. Senæ dr. 3. Rhabar. dr. 1. S. Sem. Fœnic. ar. 1. Tartari crud. dr. 2. f. inf. per noct. colaturæ coctæ adde Mannæ el. unc. 1. s. Syrup. Fervel. unc. 1. clerif. S. A. & adde Spir. Tartari rectif. gut. 20. Tinct. mart. gut. 12. detur calidè.* Po odpráwionym purgánsie, chory ma bráć *aperitiva* co dzień przez kilká dni, potym znowu purgáns wźiąć wzwyż opisány, álbo podobny.

Dekokcya otwierdiąca.

R. Rad. Apij Petrossel. Aspar. aá. unc. s. Fol. Agrim Hissopij Capill. Ver. aá. M. i. Bull. simul cum frusto carnis vitulinæ aut pull. galin. Colaturæ adde Crystal. Tartari q. s. & salis Tartari, minorem quantitatem, tey Dekokcyi chory ma záżywáć przez 9. dni.

Item. *Purgáns w Pigułkách.*

R. Mass. Pill. tartar. Schord. scr. 2. Rosin. Ialap. gr. 5. Diagr. Sulph. gr. 3. f. pill. uro 11. Częste záżywánie sámych pigułek *Tartar.* bez żadney áddycyey, wielom pomaga.

Item. R. Gum. Amon. per acet. Scyllic. de pur. dr. 8. Extr. Rherij, Tartari, Vitriol. aá. dr. 1. Resin. Ialap. Trochisc. Aleb. dr. s. cum Aqv. Cin. f. Mas. ex qua form. pill. consv. magnit. tych pigułek dawáć po 7. ná raz, co trzeći álbo czwarty dźień.

Trunek otwieráiący. *R. Syrupi Acetosi simpl. Oxymel, Squill. aá. unc. 2. Aq. Cicbor. Capill. Ven.*

Endiv. aā. unc. 3. Tartari Vitriol. ſcrup. 2. M. pro tribus doſibus.

Jtem. Mercurius dulcific. ieſt aperiens nád inſze dáiąc go cum Extract. Rhabar.

Jtem. Bezoardicum minerale, cum Mercurio dulcif. Náprzykład R. Bezoard. miner. gr. 12. Mercur. dulc. gr. 7. miſce cum conſerva Roſar. częſto powtarzáiąc, iednák nie co dźień.

Jtem Záżywánie częſte Serwatki cum Rhabar. per infuſ. przydáiąc Tartar. Vitriol. ieſt pomocne.

Jtem. Pigułki R Aloe lota dr. 2 Pulv. Rhabar. dr. 1. Gum. Ammon. ſcr 2. Mirrhæ, dr. ſ. Croci ſcr. 1 cum ſucco Abſinthij f. Maſſ. doſis ńro 7 ſine cuſtodia Chalib. to ieſt, rożne Medykámentá z ſtali robione, nád inne ſkuteczne ſą, iáko to Eſent. Croci mart. Tinct. mart Mars potat. Tinct. mart. Tartaris. Flores Sal. Arm. mart. náwet y ſámá ſtal ſubtelno piłowána, przez chuſteczkę prześiana, dáiąc iey ná raz ſkrup. 1. choć y więcey cum ex Rhabar. álbo też y w roży ieſt ſkuteczna. Vinum Chalibeatum R Herb. Cichor. Endiv. Cuſcut. Cetar Fumar. Agrim. aā. M. j Baccar. Alkekin. conquaſſ. unc. 1. ſ. inciſa infun. in Vini libr. 7. cui in modulo immergatur limatura Chalibis diger per aliquot dies colaturæ bibat patiens quotidie unc. 4 mane. Dáie ſię przeſtrogá ná záwſze, żeby (záżywſzy ze ſtali præpárowánego Medykámentu) nie śiedźieć, áni leżeć, ále chodźić przynaymniey z puł godźiny.

Jtem. Salia aperitiva iáko to Tartari abſinthij

Iu-

Iuniperi. Cardui bened. Fumariæ Cichorei, Enarv. Scolopendr. Acetosæ, &c. wiele ważą zázywáiąc ich lubo z rosołámi, lubo (przymięszawszy co trochę purguiącego) z konserwámi, iáko *Aceto- sellæ Cochlearia Fumariæ &c.*

Oprocz tego, trzebá też wątrobę pośiláć; ná co służy. *R. Speticr Diarrhod. Abb. Dialaccæ. Diecurcumæ Rosat novell. Trochiscor. d. Rhabar. aā. scr. 1. Sachari in Aqv. Cichor. diff. unc. 4. f. Morsuli nro 3.* dawáć co dźień po iedney *Sal. Tartari* dobrze præpárowáne, ma osobliwą moc otwieráiącą.

Item. Terpentyná Cypryiska, płokána, często, záżywána *cum Extr. Rhabar.* iest bárdzo dobra. Kąpieli też z ziołámi otwieráiącemi, y odmiękczáiącemi: są pożyteczne, tákże rożne plastry, ungventá, máterace, *Fomenta.* Do powierzchnego ápplikowánia służą *Fotus. R. Rad. Altheæ. Bryonia aā. unc. 2. Rad. Ebuli Cyperi. Eringij, Cappa. Tamarisci. aā. unc. 1 Fol Malva Atthea Agrim Melliloti Chamedr. Mantha Absint. aā. M. j. Sem. Lini, Fænugr. Baccar. Iunip aā. unc. 1. incisa & contusa deçoqv. in Vino Chalibeato & Aqv. Fabr. p. aq. pro fomento.*

Item. Weś winá kwartę, zágaś w nim kilká rázy stal, piy to wino często, ná raz po kieliszku, wprzod się przepurgowawszy, możesz w nim ieszcze námoczyć źiela Szánty, Száłwii, Biedrzeńcu tym skuteczienieysze będzie.

Item. Kámyki, ktore się náyduią w żułći wo-

łowey ná proszek ltárte, záżywáne, bárdzo skuteczne są; tákże wilcza wątrobá suszona,y w prosżku záżywána w winie stalowym. Oprocz pomienionych sposobow, ieſt innych bárdzo wiele, iáko Syropow z stalą robionych, *Electuaria &c.* ktore dla krotkośći opuszczam.

O ZOŁTACZCE.

Ktora názywa się Icterus *álbo* Icteritia; Morbus Regius, Morbus Arquatus &c.

ZOłtáczká názywa się od żołtego koloru; ktorym ćiáło wszystko zárážone bywa; z rozlania, álbo roześćia się żołći, *ex Cyſtide fellis*, to ieſt, z mecherzynki, w ktorey żołć zostáie.

Troiáka ieſt żołtáczká, iedná żołta, druga czarna, trzećia zielona. Pierwsza pochodźi z żołći, druga z meláncholyi, trzećia z cholery z meláncholią zmięszáney.

Pierwsza że ieſt pospolita tu się opisuie: drugie záś rzadko się bárdzo tráfić mogą; więc o nich dla przedłużenia nic się nie námieni.

Z troiákiey przyczyny żołtáczká bywa; naprzod z áffekcyi wątroby: to ieſt, álbo z zápalenia, álbo z wrzodu, álbo z zátwárdzenia oney: álbo z osłábienia, ze żołći zbytniey ode krwi oddźielić nie może, zkąd po wszystkim ćiele rozchodźić się muśi.

Druga przyczyná ieſt, zátwárdzenie mecherzynki, w ktorey żołć zostáie, ktore przeszkadza w chodzeniu iey *per ductum Chelidochum*, do ki-

kiſzek: to ieſt, *ad inteſtinum duodenum;* zkąd zoſtáiąc przy wątrobie, mięſza ſię ze krwią, y po wſzyſtkim ciele rozchodźi ſię, to zátwárdzenie przydáie ſię z flegmy grubey, álbo z ſámey żołći gęſtośći, á czáſem z kámykow rodzących ſię *in Veſicula felis*, co ſię rzadko tráfia.

Trzećia przyczyná ieſt śćiśnienie meátu, przez ktory żołć przechodźi, ktore poſpolićie bywa z twárdośći, álbo z zápalenia, álbo nábrzmiáłośći wątroby; bywa też przyczyną zepſowánie, to ieſt, *corruptio fellis* ktore przydáie ſię *in febribus putridis*, przydáie ſię tákże z trucizny záżytey, z ukąſzenia pſá wśćiekłego, álbo inney beſtyi iádowitey.

Znáki żołtáczki te ſą: ćiáłá wſzyſtkiego żołtość, oſobliwie w oczách ſię wydáiąca, y świerzbienie, oſpálſtwo, w uśćiech gorzkość, pod czás womity, álbo do nich ſkłonność, y niekiedy ſzczkawká.

Znáki przyczyn z ſwoich mieyſc bráć trzebá, iáko to; ieżeli z obſtrukcyi, álbo z zápalenia álbo *ex Scyrrho* wątroby pochodźi, rozeznánie tego, y znáki, ſą opiſáne przy tychże chorobách. Ieżeli pochodźi z obſtrukcyi, pęcherzá żołći; znáki ſą te: Naprzod exkrementá bywáią białe, konſtupácya *ex defectu bilis*, ktora exkrementom dodáie żołtośći, y *facultatem expultricem* promowuie. Uryná bywa bárdzo żołta, zdáiąca ſię bydź czarna, álbo gęſto czerwona, w ktorey zmaczawſzy chuſtkę, żołtość ſię

wydáie. Ieżeli pochodźi z zepsowánia żołći, na ten czas exkrementá bywáią bárdzo żołte, tákże y uryná, osobliwie gdy się *in febribus putridis* przydáie, ktora ieżeli *Crytice* przypádnie, uwalnia od gorączki, ieżeli zás *Symptomatice*, oraz znią trwa, ieżeli pochodźi z powierzchney iákiey przyczyny łátwo rozeznáć.

Progn. Zołtáczká ktora pochodźi (z obstrukcyi *Vesiculæ fellis*) byle nie pochodziłá z kámykow w niey porosłych, łátwa iest do uleczenia, Ieżeli pochodźi z zátwárdzenia álbo nábrzmiáłośći, álbo *Scyrrbo hepatis*: niebeśpieczna iest, gdyż puchlinę przynośi.

Kurácya należy ná oddaleniu przyczyn: to iest: ieżeli pochodźi z áffekcyi wątroby, o tym masz ná swoich mieyscách, w tymże tráktáćie. Ieżeli zás pochodźi z inszych przyczyn; ná to podáią się rożne sposoby. Naprzod potrzebne są purgánse, womitorya, wánny pocące, kąpiele, lekárstwá ná poty &c.

Purgánse. *R. Pul Rhabar. dr. 1. Tartari Vitriol. gr. 12. Theribint. lota dr. 1. cum Conser. Calendul. vel Rosar. f bolus*

Item. R. Rad. Rubiæ tinctor Curcuma aā. unc. ſ. Herb. Chelidon. maiop. Chamodr. Flor. Centaur. mria aā. M. ſ. Fol. Senæ el. unc. 1. Rhabar dr. 6. Macis Cinam. aā. dr. 1. Croc scr. Sal. Tart. dr. 1. incis. infund in Vini generi lib. 3. digere, colatura detur quotidie unc. 4. Ieżeli chory sposobny do womitow, záraz z początku choroby dáć ná

nie

nie, krwie puſzczenie też pomocne ieſt, á oſobliwie tym ktorzy iey máią dość.

Item. Purgáns R. *Electuar. Diacathol. dr.* 2. *Antim diaphor gr.* 7. *Rhabar dr.* 1. *Merc. dulc. dr.* 6. *M. f. bolus,* dla ſłábſzych trzebá mniey dáć.

Po Purgánſách trunek doświadczony.

R. *Rad. Rubiæ tinct. unc. ſ. Fol. Chelid. M.* 1. *Abſint. Pont. Centaur. ńris aā. pug.* 1. *Cinam. dr. ſ. Croci ſcr. ſ. infund. in Vin. lib.* 2. *per noctem colatura edulcoretur: Sacchar0,* day ná dwá rázy. *Vel* R. *Marrubij Sicci M. Rhabar. el. dr.* 1. *Schænam. inciſt. ſcr. ſ. Croci gr.* 8. *ſpecierum Diachord. Abb ſcr.* 2. *f. nodulus pro cerevisia, quam bibat patiens mane & veſperi.*

Item. Weś korzenia Chelidonyi, iáłowcu, rowne częśći, ſtłucz náley winem, to wino piy po kieliſzku ná noc.

Pigułki doświadczone.

R. *Pulv. Curc. Rhabar. aā. dr.* 1. *S. Conv. Cappar. Rad. Aſari, aā. dr ſ. Extr. Gentiana Centaur. ńris. aā. dr.* 1. *ſ. ſalis Abſinth. unc. ſ. Sem. Naſtur. dr. ſ. Eruca ſtr. ſ. Elixir. Propr. unc. ſ. cum ſ. q. Gum. Ammon. f. Maſſ. ex qua for. pill. doſis* (*qaolibet die*) *ńro* 7. *vel* 9.

Item. Oſobliwym ſpoſobem ſłużą ná tę chorobę łáyná kokoſze, owcze, kozie, pśie, końſkie, łubo rozmąćiwſzy z winem, álbo też ćiepłym piwem, przecedźić, y dawáć pić, álbo ná proch miáłko utárte, y zádáne w czymkolwiek,

po

po záżyciu położyć się, y nákryć iák naylepiey dla zápocenia.

Item. Pśia tłustość dystyllowána, iest osobliwá ná żołtáczkę dáiąc w piwie, álbo w winie.

Item R Spiri tartari Salis Arm. aã. scr. 1. Antimon. diaph. scr. s. Rol. Samb. dr. 1. Aqv. Celid. unc. 1. Cinam. unc. s. M. detur.

Ieżeliby słábość wielka byłá; *R. Aqv. Centaur. miris Fumar Fragar. Cinam. aã. unc. 1. Rosar. Ebor. Marg. pr. C. C. pr. Tincturæ Croci aã. scr. 1. Spir. Sal. scr. s. Syr. de Cinam dr. 6. Misce detur. cochleatim.*

Item. Ną żołtáczkę nie ktorzy przykłádáią liná żywo rozpłatánego ná żołądek, drudzy ná podeszwy.

Item. Wsadź chorego do wánny pocącey, rozpal kilká sztuk żużeli kowálskiey, kłádź po iedney do wánny, ktorą chory niech uryną własną (ná to przygotowáną) skrapia, álbo polewką zrobioną z naśienia konopnego.

Y to rzecz pewna, wsádźić chorego do wánny, kurzyć w niey łáynámi kokoszemi, (kłádąc ie ná węgle) żeby się chory poćił, ten pot ściesáć chustą ná doł.

Item. Pápugę ususz iáko naylepiey, zetrzyi ná proszek, day go ná raz ćwierć łotá, iest doświadczony.

Proszek pospolity ná żołtáczkę.

R. Rbabar. Curcumæ, Rosar. Ebor. an. dr 1 Spicæ Ind scr. s. Sem. Aquilegiæ scr. 2. M. f. M. pulv dos. dr.

Item. Proszek z glist źiemnych ususzonych iest

ieſt ſkuteczny, ná raz puł ćwierći łotá. *Jtem.* Niektorzy rozpaláią złoto, ktore gáſzą w winie, y to wino piią.

Dekokcya doświadczona.

R. Chelid. cum toto M. 1. Flor. Hyperic. M Raſur. Ebor. Pulv. Stercor. Anſer. aa unc. ſ. Croci dr 1. incíſa coqv. in Vini & Aqv. Chelid. p aq. niech chory piie ná raz po kwáterce ná noc; naśienie Orlikowe ieſt doświadczone. *Jtem. R. Sem. Naſtur. ſcr. 2. Aquileg. Croci aa. ſcr. ſ. f. pul.* day go ná raz w winie. Prośći ludźie wárzą Boże drzewko w wodźie przecedźiwſzy piią co dźień; oſobliwie kurcząt łáyná ſuſzone y w proſzku záżywáne, znácznie pomagáią.

Jtem. Weś iáłowcu liśćia Chelidoniy, oboygá po garśći, korzenia pietruſzczánego, kopru włoſkiego, oboygá po garśći, warz w wodźie, przecedź, piy zráná, y ná noc po puł kwarty. W też dni kąpáć ſię w wodźie, w ktorey wárzyć, tátárſkie źiele, wyſzedſzy z kąpieli ciáło otrzeć chuſtką zmoczoną, wodką Chelidoniy.

Y to pewna. *V. Marrubij unc. 2 Lupuli unc. 1. Rad. Bugloſ. Enul. Eupator aa. dr. ſ. Rbabar. dr. 1 Aloes dr.* 1. warz w puł gárcu winá záſzpuntowawſzy, áż trzećia część wywre, przecedź, przyſłodź, daway choremu po kwáterce ieżeliby gorączká byłá, miáſto winá warz *in Aqv Endiv.*

Jtem. Rzecz pewna, wſzedſzy do kąpieli, nápiy ſię ſoku z rzodkwi, powtorz ieżeli trzebá. Máią inśi zá ſekret pić urynę dziećięcą, álbo wła-

właſną, komu to ſmákuie, niech tego ſekretu ſprobuie.

Rzecz doświadczona. *R. Verum terr lotorum & in umbra ſiccat unc. 1. Rhabrr dr. ſ. Stercor. canis exſicati, unc. 1. ſ. M f. pulv.* daway ná raz po ćwierći łotá co dźień, w czymkolwiek uznaſz ſkutek oſobliwy.

Báby też udáiąc ſię mędrſzemi nád Medykow (wynálażſzy żołtáczkę wnętrzną; ktorą w ludźi wmawiáią:) ále iáko ſtárym ſzálbierkom wierzyć nie trzebá.

O Wrzodźie martwym wątrobnym.

Ktory názywa ſię Scyrrhus hepatis.

S*Cyrrhus* (to ieſt wrzod twárdy nie boleiący ná wątrobie) rodźi ſię z humoru grubego, záczáſem ztwárdźiáłego, álbo zpiekłego.

Dwoiáki ieſt *Scyrrhus*, ieden názywa ſię *Exquiſitus*, to ieſt, bez żadnego bolu.

Drugi *non Exquiſitus*, w ktorym nie co bol ſię wydáie. Dwoiako rodźi ſię *Scyrrhus*, w wątrobie, álbo gdy ſię zlewáią humory grube do niey, y tám ſię ſpiekáią, álbo gdy ſię wątrobá zápali, lubo nábrzmieie, y potym ztwárdnieie.

Znáki *Scyrrhuſa* ſą te: twárdość w práwym boku, dáleko więkſza á niżeli w zátwárdzeniu wątroby, o ktorym było wzwyż.

Item. Ciężar w boku ták iáko kámień iáki, bolu

żadnego nie máſz, áni gorączki, (kiedy ieſt *Exquiſitus*) gdy zás nie ieſt *Exquiſitus*, bol bywa máły.

Item. Leczenie trudne ná bok lewy, álbowiem wątrobá twárda, żołądek náćiſka, przytym bywa cerá bláda; y ćiáło powoli niſzczeie.

Progn. *Scyrrhus Exquiſitus*: ieſt nie uleczony, álbowiem przynośi puchlinę. Ieżeli ſię zás zbierze, Gángrenę; álbo káncer ſpráwuie, á potym śmierć.

Ieżeli ſię przyda w żołtáczce, álbo też żołtáczká do niego, wielkim niebespieczeńſtwem grozi. Gdy zás *Scyrrhus* nie będźie *Exquiſitus*, może bydź uleczony, ále z wielką bárdzo trudnośćią.

Spoſoby do leczenia.

KUrácya záwiſłá *in aperientibus & ſolventibus decoctionibus*, iáko maſz o tym *in obſtructione hepatis*. Oprocz tego ieżeliby twárdość wielka byłá, dawáć te pigułki otwieráiące. *R. Gum. Ammon. depur. dr* 2. *Bdell. Storacis aā ſcr.* 2. *Extr. Rhabar. dr.* 1. *M. f. Maſſ. doſis dr.* 1. *alternis diebus, vel R. Aloe Opi. Gum. Ammon depur. aā. unc. ſ. Mercur. dul. dr.* 2. *Diagred. Sulph. dr.* 1. *cum S. q. Oxymel. Sqill. f. M. doſis ſcr.* 2. *ſæpius.*

Item. *Conſerva Marubij* z Terpentyną Cypryiſką częſto záżywána; pomocna ieſt. Chory nie ma co inſzego pić, tylko wino wolne, w ktorym ſtal gáśić.

Do powierzchnego przykładánia, należą rożne plaſtry odmiękczáiące, Fomentácye, *Linimenta, Unguenta, Semicupia &c.*

Fo-

Fomentum. R. Rad. Altocæ, Bryoniæ, Lilior. alb. aā. unc. 1. Fol. Malvæ Violar. Paretar. Agrim. Absint aā. M. j. Sem. Lini Fænugr aā. dr. Flor Chamomill. Melliloti Rosar. aā. pug. 1. coque in tribus part. æqv. Fabror. & una parte vini, colocat foveat regi hepatis bis in die, si sit Scyrrhus contumax, adde Rad. Irid. illir. Ebuli aā. p. æqv. deinde, ungatur seq. Linimento.

R. Ol. Lilior. alb. Chamomill Amigdal. dulc. aā. unc. 1 Ol Rosati Absinthij aā. unc. ſ. Gum. Ammon in acet. sol dr. ʒ. Adip Anser. unc. ſ. Ceræ v. ſ. f. Linimentum Vel. R. Rad. Althea Lilior alb. coct. ńro 6. Ammon. Bdell. in acet. sol. aā. unc. 1 Styr. liquir. unc. ſ Adip. Anser. Gall Medull. crur. Vaccæ aā. unc. ʒ. Ol. Lilior. Chammomil. Ceræ aā. ſ f. Empl. Gdy ſię zbierze, otworz go iáko nayſzerzey, żeby máterya wolny odchod miáłá, á chorego trzymay iák naylepiey dyetą, chceſzli mu porádźić, y z wielkiego niebeſpieczeńſtwá onego wyprowádźić, ktorego rzadki uyść może. Ze ſię máło podáło ſpoſobow wnętrznych do otwieránia twárdośći zbytniey wątroby; nie dźiwuy ſię, máſz ich bowiem wiele w kurácyi zátwárdzenia wątroby, ktorych záżyway, y tym przeſtrzegam, áby chory nie pił piwá, tylko álbo tyzánnę, álbo dekokcyą *ex Ligni Saſafraſſa, Santalis &c.*

O PUCHLINIE.

Ktora názywa ſię Hydropis.

TRroiáka ieſt puchliná. Pierwſza názywa ſię *Anaſarca*, álbo *Hipoſarca*, álbo *Sarcites*, álbo *Leucophlegmatia*. To ieſt, roześćie ſię po wſzyſtkim ćiele, humoru flegmiſtego, białego z wodniſtym humorem zmięſzánego.

Druga názywa ſię *Aſcites*, álbo *Vitricularis*, to ieſt, gdy flegmá przewyżſza humor wodniſty, z ktorym zmięſzána rozchodźi ſię po ćiele.

Trzećia názywa ſię *Tympanites*, to ieſt, żywotá ſámego nádęćie z wiátrow, rzadko iednák ſámá przez ſię bywa, ále poſpolićie łączy ſię *cum aſcite*.

Znáki Anaſarki. Ciáłá wſzyſtkiego nábrzmiáłość, cerá bláda, gorączká wnętrzna wolna, prágnienie máłe, uryná biała, y ćienka, oddech ćięſzki, y gdy pálcem nátłoczyſz ktorą część ćiáłá, długo dołek trwa.

Znáki *Aſcitis* Zywotá wielkie wzdęćie, ktore práwie co dźień przybywa, oſobliwie po iedzeniu, y pićiu, wyżſze częśći ćiáłá niſzczeią y ſchną, iáko twarz, ręce, pierśi, niżſze záś częśći, iáko golenie, nogi, moſzná puchną, z ktorych gdy ſię puchliná ſámá otworzy (że przez nie wodá odchodźi) pod czás uwalnia od choroby. *Item*. Leżąc; z boku do boku czuć znácznie przelewánie ſię: przytym oddech częſty y ćięſzki, dla náćiśnienia *Dyaphragmy*; ćiáłá przytym bládość, káſzel pod czás ſuchy, á pod czás wilgotny, gorączká wnętrzna, uſtáwiczna, ury-

ná czerwona, z grubym ſedymentem, twarz żołtáwa niby w żołtáczce.

Znáki *Tympanitis*. Zywotá wielkie wzdęćie, tákże gdy weń uderzy, echo ſię wydáie iáko z bębná, przytym chory nie czuie żadnego ćiężaru w żywoćie, y przelewánia, iáko bywa *in Aſcite*; przed záczęćiem tey choroby morzyſká około pępká poprzedźiły, w krzyżách bol bywa znáczny, gdy ſię chory wznák położy, ná ten czás żywot iáko kámień twárdy, prágnienie bywa ustáwiczne z gorączki wnętrzney, uryny trudne odchodzenie, ápetytu utrácenie, ná twarzy odmiány nie znáć.

Przyczyny pomienionych rodzáiow puchlin powierzchne, y wnętrzne.

Wnętrzne ſą te: Naprzod ſłába y zimna, álbo gorąca konſtytucya wątroby, wrodzona álbo nábyta: tákże zátwárdzenie oneyże, álbo *Scyrrhus*, ták wątroby, iáko śledźiony; tákże zbytnie płynienie krwi, lubo z noſá, lubo przez Hæmorrhoidy, lubo mieśięczna, lubo przez rány iákie; tákże przez flux, od wątroby, álbo przez biegunki, álbo z zbytnich potow, álbo z odchodzenia zbytniego uryny, iáko bywa *in Diabete*, álbo też z przetrzymánia Hæmorrhoidow, mieśięczney choroby, potow zwyczáynych &c. Tákże przydáie ſię puchliná z chorob ćięſzkich y długich, iáko to z gorączki długiey, z kwártány, y innych; Oprocz tego *ex Menenterie, Pancreate, inteſtinis, Renibus, veſica, & utero*

ma-

male affectis: Puchliná rodźi ſię z oſłábienia tych częśći ákcyi: przez ktore włáſny áliment w wodniſtą obraca ſię máteryą, bywáią też pryſzcze ná wątrobie, ktore gdy ſię po otwieráią, wodniſty z nich humor rozchodźi ſię po żywoćie, tákże y z ſámych kiſzek, gdy przez pory otwárte, w nich wodniſty humor *per transpirationem, in cavitatem abdominis* exſpiruie: pochodźi y z nerek poránionych od kámieniá oſtrego, álbo piaſku, gdy *Serum ſegregatum a ſangvine non ad Vrethras*, ále *extra in abdomen*. wychodźi.

Przyczyny powierzchne ſą. Pićie zbytnie gorących trunkow, ktore gorącośćią ſwoią tłumią ćiepło przyrodzone, tákże fermentácye żołądká (ná ktorey *Chiloſis* należy) nie dopuſzczáią. Pićie też częſte wody (kto do niey nie zwyczáyny, y iedzenie częſte fruktow) przyczyną bywa puchliny, iedzenie tákże niezwyczáynych rzeczy, żołądkowi przećiwnych: iáko ſię námieniło *in Pica & malitia*, zkąd pochodźi *Anorexia*, potym puchliná, *Venus* też niepomiárkowána, bywa przyczyną tey choroby.

Progn. Káżda (z pomienionych) puchliná im ieſt dawnieyſza, tym do leczenia trudnieyſza. Miedzy niemi *Anaſarca*, to ieſt wodniſta mniey ma w ſobie niebeśpieczeńſtwá, *Aſcites*, y *Tympanites*: niebeśpieczne ſą, ile z iákiey przyczyny znáczney pochodzą, iáko to; gdy *ex Scyrrho hepatis*, álbo *Lienis*, álbo z wrzodu iákiego wnętrznego, z obſtrukcyi záſtárzáłych &c. Ieżeli

záś z iákiey inſzey przyczyny, to ieſt zbytnie-go picia, z obſtrukcyi niedawnych, łátwo może ſię uleczyć.

Item. Puchliná pochodząca z obſtrukcyi śledźiony, nie ieſt ták nie beśpieczna, iáko z obſtrukcyi wątroby, álbo *ex defectu ſalis volatilis in ſangvine*. Gdy ſię puchliná przyda w iákiey chorobie ćięſzkiey: śmierć pewną znáczy.

Item. Ná początku puchliny, gdy biegunká przypádnie: uwalnia od niey, gdy ſię záś przyda w dawney puchlinie, złym ieſt znákiem.

Item. Uryny zátrzymánie, álbo z ćięſzkośćią odchodzenie, przytym zbytnie prágnienie, oddech ćięſzki; znáczy puchlinę nie uleczoną. Gdy záś uryny więcey odchodźi, á niżeli chory piie, dobry znák.

Item. Pryſzczki álbo mákuły, wydáiące ſię po goleniách, znáczą wielkie niebeśpieczeńſtwo.

Item. Gdy w nogách pokażą ſię exulcerácye, przez ktore wiele odchodźi wodniſtego humoru: czáſem uwalniáią od puchliny, á pod czás y duſzá z nim oraz nieſpodźiánie wypływa.

Item. Gdy ſię pokażą po goleniách mákuły czerwone, álbo śine, znáczą przyſzłą gángrenę:

Item. Gdy chory nie czuie przelewánia, álbo burzenia po kiſzkách, przytym ma prágnienie wielkie y káſzel, zły bárdzo znák.

Item. Opuchli około pełni, gorzey ſię miewáią, y pod ten czas nayczęśćiey umieráią.

Item. Uryná zápalona to ieſt bárdzo czer-

wona, y iáſna; ná śiłách upádnienie, puls prędki, gęſty, y głęboki, rąk y nog źiębnienie, znáczą puchlinę śmiertelną.

Item. Ktorzy przez Medykámentá z puchliny wychodzą, á znowu ſię do nich wracáią, ſą *incurabiles*, dla tego że ſobie dáią przyczynę pićiem trunkow, nie záchowuiąc po kurácyi diety, ktora ieſt naypierwſzym fundámentem kurácyi tey choroby.

Tympantes, ktora pochodźi *ab atra bile:* śmiertelna ieſt, w ktorey gdy ſię przyda zápalenie pępká, álbo muſzkułu *in abdomine*, znáczy śmierć bliſką.

Spoſoby do leczenia.

KTorakolwiek puchliná z pomienionych będźie, kurácya iey należy ná wyprowádzeniu máteryi, z ktorey ieſt puchliná, y ná oddaleniu przyczyn, z ktorych ſię rodźi; potym ná utwierdzeniu częśći nárużonych, álbo oſłábiáłych, ktore ſą przyczyną. Ieżeli tedy pochodźi z obſtrukcyi wątroby, álbo śledźiony, y *Venarum Meſaraicarum*, álbo *ex Scyrrbo &c.* te leczyć potrzebá ſpoſobámi tym áffekcyom należytemi, ktore podáły ſię ná ſwoich mieyſcách, oprocz tego podáią ſię ſpoſoby ná uleczenie puchliny ktoreykolwiek z pomienionych, ktorych Medyk uważny według rożnośći y przyczyn, może záżywáć, y one odmieniáć.

Naprzod tedy w iákieykolwiek puchlinie, purgánſe ſą naypotrzebnieyſze, ktore nie máią bydź

mocne, y często záżywáne, osobliwie *in Tympanite.*

Purgáns R. *Rad. Fringij, Rubiæ tinctor Apij Petrossel. Emul. Camp aā. unc.* 1. *Rad Valer. Asari. Ebuli Irid Illir. unc. ſ. Cort. Capp. Frax. Tamar. aā. dr.* 6. *Fol. Agrim. Cetar. Capill. ven. Chamadr. Hyper Absinth. Centaur. aā. M. j. Soldonell. M. S. Sem. Dauci Petros. Fænic. aā. unc. ſ. Liquir. dr.* 1. *incisa & contusa decoqv. in Aqv. Chalyb. R. Colat. expressæ lib.* 2. *inf. Senæ el. unc* 1. *S. Agrici in nodul. ligat. dr.* 3. *Som. Ebuli Rad Ialap. Mechoac Zincich. aā. unc. ſ. Rhabar. dr.* 3. *diger per noct. culaturæ coctæ & expressæ adde Sirup. Rosat. Sol. unc.* 4. *Clarificetur S. A claro liquori adde Spir. Tartari dr.* 1. *detur pro* 4. *vicibus Alternis diebus.* Przytym chory niech záżywa purgánsu formálnego, raz w tydźień, tákiego, álbo podobnego R. *Sena el Turbith gumm. Hermodactill. Sem. Ebuli, Ialap. Mecchoacan aā. dr.* 2. *Gum. Perv. dr. ſ. Pulv. Diambr. Diarhord. Abbat. Sem. Fænic. aā. scr.* 1. *M. f pulv. dos. dr* 1. námoczywszy ná noc w winie, názáiutrz zámięszáć, y wypić.

Winá zaprawne (ktore názywáią Medicata*) są skuteczne, náprzykład.*

R. *Rad. Asari Mechoac. aā. unc.* 2. *Rad. Ireos. nostr. Cort. Ebuli. Sambuci aā. unc.* 1. *Enul. Camp. unc. ſ. Comar. Absint. Epithimi aā. pug.* 2. *Senæ. el. unc.* 1. *Soldanel. dr.* 2. *Trochisc. d. Rhabar. d. Eu.*

pator

pator. aã. dr. 5. *Macis Cinam aã. dr. ſ. Scammon. ſcr.* 4. *Vini albi libr.* 3. niech ſtoi w ćieple przez kilká dni, przecedź, wyćiśni, daway ná raz po trzy álbo cztery uncye.

Item. Ná sciągnienie wodniſtego humoru z ćiáłá, naylepſzy ieſt ſok z korzenia Koſaccowego, dáiąc go ná raz uncyi trzy z winem, przydawſzy Mánny Kálábryny: ktory ták przez ſtolec iák przez urynę wyprowadza wodniſtość.

Item. Rzecz doświadczona. Weś ſkorek zwierzchnich ſkrobánych ná doł z korzenia románowego źiela, námocz w gorzałce, przecedźiwſzy piy po kieliſzku purguie dobrze, y wilgotność z ćiáłá wyprowadza. Ubodzy ludźie záżywáią ná śćiągánie puchliny proſzku z ziarnek Hebdowych, álbo bzowych, nie bez ſkutku.

Item. *Proſzek pewny.*

R. Herb. Gratiolæ, Soldanell. aã. dr. ſ. Cinam. Macis aã. ſcr. ſ. Salis Fabar gr. S. M. f. pulv. day go w ćiepłym piwie z powtorzeniem, ieſt doświadczony.

Item. Myrobolaui Indi cum Rhabar. ſą ſkuteczne; á oſobliwie *Mercurius dulcis vitæ*, wodniſty humor wyprowadzáią, przydáiąc do nich *Dyagred.* álbo *Reſin Ialap.* lubo *Turbit. Mercurius* też *diaphoreticus* ieſt oſobliwy *in Tympanite.* Iednák iáko ſię wzwyż námieniło, ſtrzedz ſię wálnych y częſtych purgánſow, ktore ſłábiąc ćiepło przyrodzone, przyczyną bywáią do rodzenia ſię większey wilgotnośći. Naylepiey wyprowa-

dźáć puchlinę przez urynę, przez poty, przy wolnych purgánſách, á przytym dawáć *corroborantia hepar. & ſplen.* Miáſto purgánſow częſtych dawáć Enemy. Náprzykład, *R. Pulp. Colocynth. dr. 1. infund. in vin. Alb. unc. 3. per noctem colaturæ expreſſæ, adde decoctionis inteſtinorum Vervecis libr. 1. Olei Comm. unc 2. Salis Petrafuſi unc. 1. Aceti fort. Cochl f Enema. vel. R. Decoct. Emol. lib. 1. Vini Emmet. turbidi unc 4. Diaphan. unc. 1.*

Item. Uryná dźiećięca z oliwą y z miodem zmięſzána, y przywárzona dobra ieſt, krwie puſzczenie w puchlinách nie należy, chybáby puchliná pochodźiłá z przetrzymánia Hæmorrhoidow, álbo mieśięczney choroby, y to záraz zrázu. Kauterye, pryſzcze, báńki śiekáne, częſtokroć gángrenę ſpráwuią, záczym lepiey śię od tych ápplikácyi wſtrzymáć; *Paracentheſis* (to ieſt otwieránie puchliny) rzadko komu pomogłá, dla czego ſpoſob iey iáko niebeśpieczny opuſzcza śię.

In Anaſarca & Tympanite diuretica ſą bárdzo potrzebne; ná co ſłuży. Weś iáłowcu gárść dobrą, przetłuczonego, wárz w winie, przecedź, przyday *Spir. Sal.* według potrzeby, day wypić.

Item. Day ſoku z Trybule, ná raz trzy uncye zráná. *Item.* Terpentyná *cum extracto grano Iuniperi, & Tartaro Vitriolato.* Służą ná to *Spir. Sal. Tart. Vitriolt Salta* tákże *Lixivioſa,* to ieſt, *Fabarum, Abſinthij, Iuniperi, &c.* Kurácya záwiſłá

ná korroborácyi wątroby, álbowiem prożno wodę wyprowadzamy, ieżeli rodzeniu iey nie zábieżymy; więc ná korroborácyą wątroby służy, *Electuar. Cyphodes*, dáiąc ná raz puł uncyi, deſkrypcya iego tá ieſt. *R. Paſſul. Corinthij mund. libr. S. in S. q. Vini generoſi coque ad pult. conſiſt*, *traÿce per Sataceum, pulpæ traiectæ adde conſerva Anthos. Cort. Citri Coudit. Cinam aā. dr. 1. Pulv. Acomat Rolat Diamargar. cal. Dia Cinamomi aā. ſcr. 2. Ligni Aloes odoriferi dr. ſ. Cruci ſcr. ſ. ſ. Elect.* Chory ma bárdzo máło pić, y owſzem wielkie wſtrzymánie od pićia (oprocz lekarſtw) wielu do zdrowia przyprowádźiło.

Ieżeli chory ma zbytnie prágnienie, dawáć mu Dekokcyą *ex Ligno Gvaiaci Saſafras* przydawſzy *Baccar. Iuniperi pro potu ordinario*, może też potroſze do Dekokcyi przylewáć winá, ułá przytym częſto płokáć wodą, w ktorey kilká rázy ſtal rozpaloną zágáśić, octu do niey przymieſzawſzy, Máſtyx też częſto w uśćiech żuć. Potraw chory ma zázywáć, częśćiey pieczyſtych, ániżeli wárzonych, ſtrzegąc ſię ſłodkich zapraw ile można.

Purgánſe oſobliwe ná ſprowádzenie puchliny.

R. Reſin. Ialap. Amygdal. Sabbæ ſcr. ſ. Trochiſcor. Alchand. gr. 5. Roſinæ Gumi Gut. gr. 3. Mercur. dulcis ſcr. ſ. Olei Carvi gut. 3. cum ſ. q. Extr. Abſin.

pill. nro 11. ná raz. *Vel R. Fol. Senæ el. dr.* 3. *Rhabar. dr* 2. *Herb. Trifol. fibrini M. S. Tamarindor. unc ſ. iuf. ſ. q. Aqu. Ebuli & Vini per* 12. *hor. Colaturæ coctæ expreſſ. adde Mannæ Cal. unc.* 1. *S, Syrup. de Spina Cervi unc.* 1. *de Succo Roſar. unc. ſ. Clarif. S. A. & adde Spir. Tartari gut.* 20. day ná raz.

Pigułki też *ex Gum. Ammon. cum Mercurio dulcificato*, częſto ie dáiąc, znácznie pomagáią.

Item. Pul. Ialap. cum Gumi Perviano & Tartaro, Vitriolato, według proporcyi lat, y nátury ákkomodowány ieſt dobry, oſobliwie dla proſtych ludźi.

Mercurius Nitratus, álbo *Corallatus*, ieſt *Arcanum in Aſcite & Tympanite, cæteris nil invaniibus.*

Item. Pigułki *Lunare* zwáne ſą te. R. *Extr. Elaterij gr.* 12. *vel* 15. *Mercur. dulc. ſcr. ſ. Trobiſcor. Alch. gr* 5. *cum ſ. q. exir. Abſint. f. pill. probatæ.* Máią też nie ktorzy zá ſekret proſzek z uſuſzonego Bufoná, dáiąc go ná raz ſc. 1. (trzebá mu łep uciąć, nogi, y wnętrzności wyrzućić) *Bufo*, názywa ſię żábá ziemna.

Item. Purgans oſobliwy ná puchlinę, ieſt: *Electuarium Hidragogum Sylvij;* Inśi też wydrążáią korzeń przeſtępowy: (nie ruſzáiąc go z ziemie, iáko ſię weń wody nápełni, tę wodę wybieráią, piią, purguie dobrze puchlinę; ále że ieſt obrzydła, chybá grubym náturom ſłużyć może.

In Aſcite, iáko ſię iuż náminiło, że purgánſe bárdźiey ſzkodzą, lepiey záś ſłużą *Diuretica*

Dia-

Diaphoretica, ná co podáią śię ſpoſoby. *R. Ciner. Geniſtæ, lib. 1. Vini albi libr 4. Sumit Abſint. pug. 2. extra Lixivium*, dawáć zráná y ná noc po 4. uncye, ieſt rzecz doświadczona, *Arcanum Duplicatum* ieſt bárdzo dobre: tákże *Salia* wyćiągnione *ex excrementis animalium*, urynę dziećięcą niektorzy piią, niewiem czyli z pożytkiem, ieſzczem tego ſekretu nie probował.

In Tympanite, to ieſt, w wietrzney puchlinie, pożyteczne ſą; *Spir. Nitri dulc. Oculi Cancr. Autim. Dyaphor. Bezoard Ioviale, Mixtura de tribus, &c.* ieżeli pochodzi z przyczyny nerek, ſłużyć będą. *Oleum Scorpionum, Sal Fabarum Geniſtæ Fimi columb. Spir. vitrioli aut nitri imbuta.*

Item. Spir & Sal. Volat. Vrin. przytym wánny pocące, frykácye, ungwentá, linimentá rożne, Plaſtry, Káthápláſmy, Bánki ſuche &c.

Item, Ná puchliny, wielom pomaga czoſnek w gorzałce moczony, ktorą przecedźiwſzy pić.

Item. Album Græcum ſuſzone ná proch ſtárte, y dáne po kilkákroć ſpędza puchlinę.

Purgáns oſobliwy ná puchliny.

R. Pulv. Rad. Eſula gr. 8. Gumi Perv. gr. 3. Cinam. ſcr. ſ. Sal. Tartari gr. 1. cum Rob. Sambucci f. bolus.

Gdy śię kędy pokázuie zápalenie, álbo z pryſzczenie przez ktore wilgoć odchodźi dla wyſuſzenia, záżyway tego do poſypowánia. *R. Rad. Liquir. pulv. Creta Colon. aā. unc. ſ. Lap Ca-*

la-

laminar. pr. Myrrhæ el. aã. dr. M. f. pulv. ktorym posypowáć często.

Y to ná puchlinę bárdzo dobre.

R. *Herb. Asint. sumit. Centaur. aã. M. f. Baccar Iuniperi M. 2. Rhabar. el. unc. s. Cinerum Genistæ Tamaristi vel Fabrian. aã. unc. 4. Vini albi libr. 4. digere colaturæ coctæ dentur sæpius unc. 6.* Y to pewna. R. *Succi Iridis unc. s. Seri Lactis unc. 3. Mellis despum. unc. 1. f. levis ebull. colaturæ adde spiconard. scrup. s. Cinam scr. 1. Diagred. gr. 5.* zmięszay, day ná raz uznasz skutek. Dekokcya osobliwa R *Fumar Eupator aã. M. j. Rad. Asari Hirundinar. aã. unc. s. Baccar. Iuniperi unc. 2. Rasur. Ebor. dr. 6. Nucis Musc. Santal. Citr. aã. unc. macerentur in s. q. Vin. per 24. hor. dein leniss. decoqu. colaturæ dentur unc. 5. his de die præmissis purgationibus, hoc remedio Quercetamus, è medio sustulit omnis generis Hydropses.*

Vinum Medicatum R. *Herb. Absint. Pont. Borag. Cuscut Soldanellæ aã. M. S. Rad. Petrosel. Fænicul. Apij aã. unc. s. Polipod Liquir aã dr. 5. Fol. Senæ unc. 1. Cinam. Galan. aã. dr 1. Vini q. s. f. digestio colaturæ detur his de die pro dosi unc. 5.*

Ad Hepar. deopilandum R. *Conserv. Cichor. Fumar. aã. dr. 1. S Rad. Cichor. cond dr. 2 Speciei Diarchod. Abb. Diatr. Santal. aã. scr. 2. cum s. q. Syr. Acetos Citri f Elect. vel R. Sp. Dialaccæ Diacurc. aã. dr. 1. Trochic d. Rhab d. Eupat. aã. dr 1. S. Hepat. Lupi. pr. dr. 1. Soldanell. scr. 2. f. pulv. dos. dr. 1.*

In

In Ascite R. Herb. Absinth. vel Flor. Centaur. ñris M. j. Baccor. Iuniperi M. 2. Rhabar el. unc. ſ. Cineš Geniſtæ, Tamar. aã. unc. 4. Vini optimi, lib. 4. diger in calido colaturæ detur bis de die doſis unc. 4. eſt experimentum, toties probatum.

Sekret Włoſki ná puchline.

WEś ſtali ſubtelno piłowáney unc. iedne, octu mocnego funt, zmięſzay ná żelázney łyſzcze, warz áż do ſuchośći, wyiąwſzy ſtal ſuchą z łyſzki, prześiey ią przez ćienką chuſtkę przyday do niey proſzku z żołędźi tylo dwoie, zmięſzay, daway ná raz po dwá łoty co dźień w roſole, álbo w konfekćie rożowym, ieſt ſekret pewny iáko piſzą.

Jtem. Weś ſoku Bábczánego, to ieſt, źiela ták zwánego; wley go w garczek, ktory nákryi płotnem gęſtym, ná to płotno náſyp popiołu bukowego, álbo dębowego nákryi pokrywką warz wolnym ogniem do połowy, (to ieſt, żeby połowicá wywrzáłá) przecedźiwſzy daway choremu po 4. unc. ná raz co dźień ieſt rzecz pewna.

Jtem. Sok wyćiśniony z korzenia liliy białych (przydawſzy do niego trochę miodu) Piiąc go: wywodźi wodniſtą máteryą.

Jtem. Radix Hirundinariæ w winie moczony, to wino piiąc, znácznie wywodźi puchlinę.

Jtem. Euforbium cum extracto Caſſiæ zmięſzáne, potężnie puchlinę wywodźi.

In Tympanite, po purgánſách wolnych *ex Mercurio dulciſ. aut Nitrato,* daway ná noc, y zránä

te pigułki. *R. Trochiſcor d Aniſod. Cappar. aã. unc. 2. Rhabar. opt. dr. 3. ſpodij dr. 2 Spica ſcr. 2. pulv. excip Extr. Abſint. ex Maſſa form. pill. conſv. magnit. doſ úro 7.*

Jtem R. Maſſ. Pill. Aggreg. ſcr. 2. Elaterij optimi gr. 4. f. pill. pro una doſi ſunt. expertæ

Deinde R Urinæ pueri impoll. lib. 1. Salis Nitri puri dr. 6. pull. in ignem, ad conſumpt. 3tia part. tą Dekokcyą náćieray żywot cáły częſto, álbo chuſtę w niey zmoczywſzy przykładáy. Niektorzy z tábáczánego liśćia wodkę wypaloną piią, ná ſpędzenie puchliny, inśi źá rzecz ſekretną máią to: biorą od Kotlarzow proſzek z miedźi, ktory mięſzáią z łáynámi gołębiemi, moczą to w winie, przecedźiwſzy piią *ſub cuſtodia*, iák ſię im nádáie ten ſekret, (wiem dobrze) ále zámilczę, ieſzcze ſekret; Weś uryny kozłowey ná przykład puł kwarty, námocz w niey tłuczonego iáłowcu ileć ſię będźie zdáło: przecedźiwſzy piy co chceſz.

Plaſter proſty domowy ſekretny, nie tylko ná puchlinę, ále ná Pedogrę, y śledźionę ſłużący; Weś łáyná wołowego łotow 12. barſzczu ogrodnego łotow 8. iáiec ſurowych trzy, śiárki puł funtá; zmięſzay, warz, rozłożywſzy ná chuśćie, żywot obłoż.

Jtem. Wodká wypalona z korzenia Hebdowego, y bzowego wraz, znácznie puchlinę śćiąga; piiąc ią.

Jtem. Káthápláſmá ná żywot wzdęty; Weś

łáy-

łayná wołowego, y koziego, usuſz w piecu, prześiey, przyday ſoku piołonkowego, oleyku ruciánego, woſku trochę, zmięſzay nád ogniem, rozłoż ná chuście, to codzień.

Item. Weś Oliwy, y mydłá Bárſkiego, rowne części, roſpuść wolnym ogniem, przyday do tego proſzku z lubczyku, z barſzczu ogrodnego, z kwiátu bzowego, z naśienia pietruſzczánego, kminu, przyſmaż trochę, obłoż tym żywot raz, y drugi y trzeći.

Item. ℞. *Stercoris Columb. in aceto macer lib.* 1. *Sulph. vini dr.* 3. *Nitri unc* ſ. *Rad. Eſulæ cont. Baccar. Lauri Anethi Flor. chamomill. aā. dr.* 6. *Sem. Naſturtij dr.* 2. *Mellis q.* ſ. *decoqv. ad form. Cathapl poſt adde Succi Ebuli unc.* 2. *Iridis unc.* 1. *Far. Fabar. unc.* 1. ſ. *f. Empl.* Służą przytym rożne plaſtry, ungwentá, *Linimenta, Sacculi, Olea,* ktore dla ſzczupłośći opuśćić ſię muſzą.

Dekokt doświadczony in Anaſarca.

℞. *Ligni Sancti lib. S. cort. ejuſd. Salſæ Parill aā. unc.* 4. *Liquir. unc.* 1. *Fol. Senæ unc.* 1. *S. Rhabar. Agar. aā. dr* 2. *decoqv. primo ligna decoctioni decolatæ adde Senam Rhabar. Agar. f. digeſt. per* 12. *hor. colat. detur quotidie mane unc.* 7.

Wánny pocące bárdzo potrzebne zrázu, poki chory przy śiłách.

Ieſt między Authorámi niezliczona rzecz ſpoſobow rożnych ná puchliny, lecz y między ludźmi rożnemi wiele ſię ich znáyduie, tu ſię tylko oſobliwſze y doświadczone zebráły.

O CHO-

O CHOROBACH SLEDZIONY.

Ktore ſą, Zápalenie, Bol, Obſtrukcya, to ieſt Zátkánie, Nábrzmiáłość, Scyrrhus, Meláncholia, Hypochondryaca, Szkorbot.

O Zápaleniu Sledźiony.

Znáki zápalenia Sledźiony ſą te:

NAprzod nábrzmiáłość y bol w lewym boku, ktory pod czás áż do lewego rámieniá rozchodźi ſię, przytym cięſzkość, y ſtrzykánie w boku; Gorączká uſtáwiczna, potraw obrzydzenie, prágnienie, oczerniáłość ięzyká, chory ná práwy bok leżeć nie może dla ćięſzkości śledźiony; ktora żołądek náćiſka. Pod czás ſámá tylko śledźioná nábrzmieie, á pod czás bok cáły áż do pępká, w niektorych iednák pomienione znáki bywáią mnieyſze: w niektorych zás więkſze, według pomięſzánia humorow, z ktorych tá chorobá pochodźi. Ieżeli bowiem do krwi z meláncholią zmięſzáney cholerá ſię przyłączy, ná ten czas uryná bywa czerwieńſza, w uſtách gorzkość, prágnienie więkſze, gorączká więkſza, trzećiego dniá bárdźiey ſię odzywáiąca, przytym nieſpánie, pod czás y ſzaleńſtwo. Ieżeli będźie pomięſzána flegmá, ná ten czas cerá bláda, gorączká, y prágnienie wolnieyſze, bol tákże w boku nie ták uprzykrzony; Ieżeli záś ſámá krew meláncholiczna, w ten czas bywa twárdość w boku więkſza, uryná bláda, czá-

ſem

ſem czerwona, álbo ſzára, y inſze znáki, pánuiącey Meláncholiey wydáie ſię.

Progn. Práwie iednákowa iáko y Wątroby zápalenia, mniey iednák niebeśpieczna; Wątrobá bowiem ieſt członek przednieyſzy. To zápalenie obraca ſię pod czás *in Scyrrhum* álbo też *per criſim* zákończa ſię, to ieſt: gdy ſię krew z noſá puśći lewą dźiurką, álbo gdy ſię dobrowolnie Hæmorrhoidy otworzą, álbo gdy biegunká wolna náſtąpi, álbo uryny nád zwyczay odchodzenie.

Kurácya tákaż ma bydź, iáko y zápalenie Wątroby, o ktorey było wzwyż; oſobliwie potrzebne ieſt krwi puſzczenie z Sálwáteli, álbo Bázyliki; tákże Purgánſe wolne, *Apertiva Topica*, maſz tego dość w zápaleniu wątroby, tám ćię odſyłam.

O Boleniu Sledźiony.

BOl Sledźiony bywa bez gorączki, y bez záwárdzenia oney, ktory zwyczáynie pochodźi z wiátrow, nie tylko iey ſubſtáncyą, ále y membránę onę pokrywáiącą rozdymáiąc, y roſpieráiąc, bol w niey ſpráwuie.

Od zápalenia Wątroby, rożni ſię tym, że ieſt bez gorączki; od koliczney áffekcyey trudniey rozeznáć ſię może: gdyż kiſzká *Colon* zwána tuż záraz ieſt pod Sledźioną; rożni ſię iednák, że bol Sledźiony, w iednym tylko mieyſcu dokucza, koliczny zás rozchodźi ſię po cáłym práwie żywoćie.

Sposoby do leczenia.

NAprzod służą Enemy rożne, Purgánse, y powierzchne ápplikácye: to iest: plastry, materace, linimentá &c. Naprzod. R. *Olei Lilior. Chamomill. Capparor. Absinthÿ aã. unc. ſ. Areti Squil. unc.* 1. *M.* Smáruy tym Bok lewy. Báńká też ná sucho stáwiona pomaga.

Jtem. Weś Stochmalu, gorzałki, miodu práśnego, Rzodkwie skrobáney, Mydłá ilec się będzie podobáło, włoż do garczká, zászpuntuy, upraſz, tym Bok obłoż rozłożywszy ná chuśćie; uznasz pomoc.

O Zátkániu y nábrzmieniu Sledźiony.

SLedźioná bárdziey podległa iest obstrukcyom, ániżeli Wątrobá, álbowiem oná grubszą krew odbiera, ktora prędzey w żyłách, y porách iey pozostáie, y one zátyka, te, ieżeli długo trwáć będą, przynoszą *Scyrrhum,* álbo też nábrzmiáłość Sledźiony.

Przyczyny zátkánia Sledźiony te są, co y Wątroby; gdy bowiem będźie obstrukcya Wątroby, Sledźioná też *per consensum* temu podległa.

Znáki. Cięszkość y bol w práwym Boku, á osobliwie chodząc, biegáiąc, idąc wydáie się, przytym cerá bláda, Uryná iák wodá: ośiężáłość, gorączká wnętrzna, nog czásem nábrzmienie, pokászliwánie, ápetytu utrácenie &c. Chorobá tá, gdy będźie zástárzáła, z trudnośćią uleczyć się może.

Sposoby do leczenia.

JEdnákoweż co y zátwárdzenia Wątroby, oprocz tego: Pigułki otwieráiące, osobliwie *R. Gumm. Ammon. in Aceto Scyll. Sol. unc. 1. Extr. Aloe unc. ſ. cryſtal. Tart. drach. 1. Myrrhæ Croci aā. dr. ſ. Maſticis, Benzoini, Salis Fraxini, Abſinthij, aā. ſcr. 1. cum ſ. q. Oxymel. Squill. f. pill. doſis drach. 1. bis in 7mana*, záżywáiąc, przytym purgánſow ſłużących, Eſſencyey, ktora ieſt doświadczona, to ieſt: *R. Vitriol. Mart. dr. 1. Spir. Sal. Armon. Urin. unc. 1. Sal. Succini Volat. dr. ſ. Caſtor. ſcr. 2. miſce digere per 24. hor. ſiltra doſis gut. 20. bis in die.*

Osobliwym ſposobem, ſłużą rożne præpárámentá ze ſtáli; iáko to *Tinctura, Martis Eſſentia, Mars potabilis, Crocus Mart. Vitr. Mart. Flor. Saleſarm. Martial.* A osobliwie ſámá Stal piłowána, przez ćienkie Płotno prześiana, dáiąc iey ná raz ſkrupuł, álbo puł drágmy, *in conſerva cochlearia*, ieſt bárdzo pomocna: Wino też (gáſząc w nim ſtal) ieſt pomocne. Należą y rożne Dekokcye *aperientibus* tákże Syropy, *Electuaria Eſſentiæ, Spiritus Olea*, ktorych ieſt *ad nauſeam* między Authorámi.

Powierzchne też przykładánia rożne, wiele pomagáią: iáko to Plaſtry, Smárowánia, Máterace, Plaſtry ſą rożne, iáko *Spleneticum de cicuta de Ammoniaco Foreſti:* y inne rozmáite, ktorych wyliczyć niepodobna.

Jtem. Liśćie Tábáczáne, w Winie wárząc przykłádáiąc ná bok lewy; pomagáią. Tákże Káppáry rozwierćiawſzy zgrzać, y przykłádáć, y chmiel (w worek go náłożywſzy) wárząc w winie, álbo w piwie, co raz ćiepło przykłádáiąc pomaga.

Jtem. Námocz gębkę w urynie włáſney, wyzmiy trochę, przyłoż ćiepło ná ſledźionę.

Jtem. Warz ſkorę leśioniową: przecedźiwſzy piy z proſzkiem teyże ſkory.

Jtem. Korzeń pokrzywiány ſtłukſzy, przylać winá, przygrzawſzy dobrze, rozłożyć ná chuśćie, y bok lewy tym obłożyć.

Jtem. Rzecz pewna; Weś *Pulpæ Thamarindorum unc* 1. álbo mniey, przyday ſtali ſubtelno piłowáney ſkrup. 1. *Sal. Thamariſci gr.* 8. zmięſzay wraz niech tego chory codźień záżywa, á przytym po záżyciu, niech ſię báwi ágitácyą.

Jtem. Weś ſtochmalu, miodu práśnego, gorzałki, Soku rzodkwiánego, wſzyſtkiego coć ſię będźie zdáło, włoż do garnuſzká, zálep, upraz, rozłożywſzy ná chuśćie, przyłoż ná Sledźionę.

Maść ſekretna ná twárdość Sledźiony.

R. *Ol. Rutæ. a Cappar. Chamomill. aã. libr. ſ. Vini fortiſſ. unc.* 3. *Rad. Althiæ, Malvæ. Filicis, (concuſor) aã. unc. ſ bull. ad conſumpt. Vini colaturæ adde aceti fortiſſ. libr. ſ. Rad. Cyclam. unc. ſ. bull. ad conſ. aceti. Calaturæ adde Gum Oppon. Bdell. Galbani; Ammon. aã. dr.* 2. *cera q. ſ. fiat Linimentum.*

Item. Wodká Egerſka dobra do pićia, mocząc w niey *Senes, Epithimum,* y *Rhabarbarum,* ieſt tego więcey *in Obſtructione Hepatis,* tám ćię odſyłam.

O Martwym Wrzodźie ná Sledźionie.

TEn Wrzod názywa ſię *Scirrhus Lienis,* rodźi ſię *ex materia fæculenta,* gdy długo w Sledźionie przetrzymáne będźie.

Rożni ſię od nábrzmiáłośći, álbo wzdęćia Sledźiony tym, że gdy náćiśnieſz nábrzmiáłość Sledźiony pálcámi; uſtępuie, y curkotánie, álbo wárczenie po kiſzkách ſpráwuie, gdy záś *Scyrrhum* náćiśnieſz, bynaymniey nieuſtępuie, áni tych háłáſow po kiſzkách robi.

Prognoſis. Podobna iáko y *Scyrrhuſæ* ná Wątrobie, tylko ze Sledźiony *Scyrrhus,* ieſt ſkłonnieyſzy do kurácyey, y do tego że Sledźioná ieſt członek podleyſzy, y do lekarſtw ſpoſobnieyſzy.

Spoſoby leczenia też máią bydź, ktore ſię opiſáły w Scyrrhuśie Wątrobnym. Oprocz tego podádzą ſię oſobliwſze.

Konfekt purguiący ſkuteczny.

R. Gum. Ammon. Oppopon. Bdell. aa. dr. 2. de purper acet. ſ. Art. quibus adde confect. cham. Diaphæn. aa. dr. 2. Mercur. dulc. gr. 20. M. doſis unc. ſ. qualibet 3tia die. Item. *Pillul. ex gumi Ammon. cum Mercur. dulciſ. ſunt, efficaciſſima. Item.* Krwie Puſzczenie ná początku potrzebne ieſt, dáley niepomoże. *Item.* Weś martwey pokrzywy ile po-

trzebá, Warz ią w wodźie, (przyday *Rad. apariensis*) przecedź, daway pić miásto piwá, przytym maczay gębkę w wodźie wapienney, ktorą przykładay ná Wrzod.

Ungwent do smárowánia pewny.

R. Ol. comm. unc. 3. Medullæ crur. Bovis unc. 1. Butyri recent unc. ʃ Succi Bryon. Nitrian. añ. lib. 2. bul. ad consumpt. Succor. & adde ceræ unc. 1. Pulv. citarach. corcitibus Tamarisci capar. Sem. Agni casti añ. dr. 2. f Ung. Plaster pewny. *R. Gum. Ammon. unc. 2. Succi Nicotianæ unc. 1. Resin. Pini Therebint. Succi Ebuli añ. unc. 1 Olei & ceræ añ. q. S.*

Item. Liniment. *R. Cicutæ M. 4. gum. Ammon. lib. ʃ infund. in aceto per dies 8. dein Bull. & exprim. liquor. colatus decoquatur ad consumpt. humid. cui adde ceræ & Olei Amygdal. dulc. q. s. f. Linimentum.*

O CHIPOCHONDRYEY.

Ktora názywa się Meláncholia Hypocondryacá.

JEst umysłu smutne pomięszánie, ktore pochodźi częśćią *ex Atra bile*, częśćią *à Succo Pancreatico* wielośćią, y ostrą kwáśnośćią: przyległe członki molestuiącego, y mięszáiącego, częśćią z inszych humorow spalonych, iáko krwi, Meláncholiey, Cholery, częśćią z żołądká niestrawnośći, ktora *alimenta convertit in nidorosam cruditatem*, zkąd potym w Wątrobie y Sledźionie rodzą się humory szkodliwe. *Animi* też *Pathemata*

ta, zwykli rodźić tę chorobę: to ieſt, zbytnie myśli, ſmutek, częſte turbácye, ápprehenſye, &c. ktore mięſzáiąc umyſł, wiele meláncholiey, y cholery rodzą, do tego proznowánie ſedentárya, bywáią przyczyną tey choroby; Expurgácyi też zwyczáyne przetrzymánie, to ieſt: Hæmorrhoidow, Mieśięczney choroby, (przez ktore náturá zwykłá wiele humorow pozbywáć,) częſtokroć wpráwiáią w Hypokondryą.

Znáki choroby. Naprzod bol w paćierzách, y w ſłábiznách (Hypochondrya zwánych) rozpalenie ktore ſię ná twarzy wydáie, przez rumieniec: przytym puls nieſtáteczny, konſtupácya, to ieſt: ſtolcow zátrzymánie, Sen bárdzo máły, y pomięſzány, uryná biała iák wodá, ktora częſto odchodźi, zawrot głowy: umyſłu pomięſzánie, tákże ſię czáſámi śmieią, czáſámi płáczą, od konwerſácyey uciekáią, pod czás w ſzaleńſtwo wpadáią; do gniewu ſkłonni, nieobyczáyni, milczący, ſą fántázyey ták pomięſzáney, że bárdźiey ná umyśle, á niżeli ná ćiele choruią. Przypada ná nich deſperácya práwie nieuleczona, rożne imáginácye, y ápprehenſye, z ládá przyczyny ſuſpicye, gniewy, niechęći ich nápadáią. Weſołośći żadney nieprzyimuią; częſto też w żołądku miewáią kąſania wielkie, zkąd ſię wiátrow wiele mnożу, ktore żywot rozdymáią, y częſto mdłośći ſpráwuią. Womity pod czás bywáią kwáśne, czarne, źielone, od-

rzygánie częſte, po kiſzkách turkotánie, pod czás też nápada biegunká z oſtrośći wielkiey humorow: Uryná bywa pod czás mątna z czerwonym ſedymentem, nápada Sercá drzenie, ſtrzykánie w lewym Boku, y ſkakánie, co drudzy rozumieią że Serce drzy, prágnienie wolne, duſzność, bol głowy, ſzum w uſzách oczu záćmienie. Gdy ſię chorobá záweźmie: nápadáią konwulſye, Páráliſz, Meláncholia, Mánia; Te iednák pomienione znáki, nie wkożdych iednákowe bywáią: ktore według wielkośći, y iákowośći humorow, rożne Symptomátá ſpráwuią.

Progn. Chorobá tá nie ma w ſobie niebeśpieczeńſtwá; iednák długa ieſt, y uprzykrzona, pod czás áż do śmierći infeſtuie, y lubo ſię uſpokoi, znowu ſię wraca, dla czego názywa ſię *Opprobrium*, álbo *Flagellum Medicorum*. Ieżeli ſię Hæmorrhoidy ſáme dobrowolnie otworzą, uwalniáią od choroby. Ieżeli zás z zbytkiem, niebeśpieczne ſą. Ieżeli Uryná odchodźi gęſta, to ieſt mętna, znák ieſt dobry, ieżeli ćienka, znáczy długą chorobę. Gdy zás nagle (bez gorączki) pokaże ſię Uryná czarna; od choroby uwalnia. Ieżeli ſtolce bywáią wolne, álbo womity czáſem dobrowolnie nápadáiące: dobry znák. Ieżeli zás częſto nápadáią, znáczą niebeśpieczeńſtwo, á oſobliwie gdy iákie niezwyczáyne będą, zawrot, y bol głowy dawny: przynośi wielką chorobę, álbo Apoplexyą, álbo wzrok odeymuie.

Spo-

Spoſoby do leczenia.

SŁużą naprzod Enemy *ex Herb. Emolient.* Purgánſe, womitorya, krwie puſzczenie, Hæmorrhoidow otworzenie, *Aperitiva, Abſorbentia &c.*

Purgáns. *R. Fol. Sena el. unc. ſ. Rhabar. dr.* 1. *Tartari albi rudi, dr.* 2. *fiat infuſio in decocto Borag. Fumar. Acetos Liquir. colaturæ digeſtæ coctæ & expreſſ. adde Mannæ calabr. unc.* 1. *S. clarif. por alb. ovi & adde Syrup. Fernel. Sol. unc. Spir. Saliſarmon. urin. gutt.* xx. Po purgánśie trzećiego dniá krew puśćić z Sálwátelli, z lewey ręki: á potym daway Dekokcyą otwieráiącą. Náprzykład. *R. Rad. Aſpar. gran. cichor. āā. unc. ſ. Fol. agrimon. cetærach. capil. Ver. Bugloſſ. cichor. āā. M. S. Tartari crudi albi unc* 1. *Rad. china Lignis Saſafr. Santal. albi unc.* 1. *Rad. Apij Pilicis mor. Fol. Betonicæ Scabioſæ āā. M. S. Sem. coriandri dr.* 3. *Paſſul. maj unc.* 4. *ſ. Decoctio in iure caponis. Colaturæ adde Fol. Sena el. Epithimi āā. unc.* 1. *digere coque colaturæ expreſſæ adde Spir. Tartari rectificati gut.* 20. *pro qualibet vice ad decoctionis unc.* 6. *Poſtea repetatur purgans medicamentum ſupra deſcriptum.*

Po ſkończeniu, chory tego ma záżywáć, Kąpieli z rzeczney wody wárzoney z ziołámi chłodzącemi, iáko to *Tiolariæ, Borag. Bogloſſ. cichor. Endiv. cuſcut,* przydáiąc ięczmieniá, y iábłek, żeby zás kąpiel częſta żołądkowi nieſzkodźiłá, wychodząc zniey zá káżdym rázem náſmárowáć nád żołądkiem oleykiem Muſzkátowym;

potym Hæmorrhoidy otworzyć, ieżeli chory do nich sposobny, ieżeli nie, krew z nogi puśćić, Pryszcze pod kolány ná łystách uczynione, wiele pomagáią. A że tá chorobá choć się przez Medykámentá ná czás uspokoi: znowu się wraca, więc trzebá bráć często purgánse ktorych gotowánia rożne podáią się sposoby.

Prosek osobliwy purguiący.

R. Epithimi unc. ſ. Lapid. Lazuli veri optimeloti, Agarici recent. trochisc. aã. dr. 2 Diagred. dr. 1. cariophill. ńro 20. M. f. pulv. dosis dr. 1. in sero lact bis in Mense vel gumi Ammon. puriff. scr. Mercur. dulc. scr. ſ. Mercur. vitæ gr. 2. M. f pill. ńro 9. Mercur. dulcis agittetur prius optime cum Mercurio vitæ, in lapideo mortario deinde gumi addatur. Jtem. Pillula vitæ sekretna nád inne skutecznieysza; ktory robienia sposobu dla krotkośći w pisáć niemogłem. *Jtem. Pillulæ Tartareæ Schrederi* y drugie *Bontij* są skuteczne. *Vel R. Gumi Ammon. in Acet. Scyllit. Sol. & in Spissati scr. 2. Vitrioli mart. ad albed calcin. Masticis el. aã. scr. 1. Castor Myrrhæ el aã. gr. 15. croci dr. ſ. Trochiscor. Alchan. dr. 1. Resinæ Ielap. Scammon. aã. scr. 1. Olei citr gut. 7. f. Mass. ex qua formentur. pill. consv. magnit. dosis ńro 7. eundo cubitum. Vel R. Resin. Ialap. Scamm. aã. scr. 1. gumm. Ammon. de pur. dr. 1. castorei, croci aã. scr. ſ. Sal. Succini Volat. gr. 9. Ol. Succini gut. 7. f. pill. ńro 30. dosis ńro 7. &c.*

Ieżeliby dla słábośći chory niemogł bráć purgán-

gánſow: dawáć mu Enemy częſte, tákże pośiłáiące Medykámentá, náprzykład. R. *Conf. Alcherm. dr.* 1 *conſerva Borag. unc. ſ. Salis abſinthij Tamariſci aá. gr.* 7. *miſce* day ná raz.

Jtem. Tabellæ R. Pulv. Diambra, Diamoſchi dulc. Lætificans gall. aá. ſcr. 1. *conf. Alcher. dr.* ʒ *cinam. dr. ſ. Sacchari in Aqu. Borag. Sol. unc.* 4. *f. tabellæ pond. unc. ſ.*

Jtem. Ambrá ſámá codźień záżywána, ná raz po 5. gran z winem, duchy, y ćiepło przyrodzone ożywia, ſerce uweſela, byle byłá prawdziwa. *Jtem.* Ná Hypocondryą bárdzo dobra ieſt Koźia ſerwatká, ná Wioſnę, wárząc ią z podrożnikiem, y z polną Rutą, codźień piiąc; mleká záś Koźie, Ośle, niektorzy zálecáią, iednák nie záwſze zdrowe, dla zlewáiącey ſię kwáśnośći do żołądká ktora ſer oddźieláiąc od mleká, ſpieka go w żołądku. Wodá Egerſka, bárdzo bodrze nádáie ſię, lećie ią piiąc, lecz nie wſzyſtkim, bo żołądek źiębi, záczym trzebá wiedźieć kiedy iey záżyć, zważywſzy konſtytucyą nátury, y chorobę; Medykámentá ze ſtáli, rożnemi ſpoſobámi præpárowáne, naylepiey ſię nádáią, ieſzcze lepiey ſámá ſtal ſubtelno piłowána, y przez ćienką chuſteczkę prześiana, dáiąc ią *cum floribus caſſiæ* przydawſzy *Salis Tamariſci* kilká gran; Inſze záś præparata *ex chalibe* ſą rożne, iáko to *Syrupus chalibeatus Eſſentia & Tinctura martis. crocus mart. Eſſentia croci Mart. Vitriolum Mart. &c. Extractum Abſinthij cum gum. Ammon.*

cżę-

często záżywáne znácznie pomaga; Tákże Terpentyná Cypryſka záżywána *cum conſerva cochleariæ & Vitriolo Martis* ſkuteczna ieſt. Miáſto piwá chory ma pić *Decoctionem ex Ligno Nephritico, cum additionibus appropriatis* gáſząc ſtal iuż w gotowey Dekokcyey *Herba Theæ* używánie powiádáią że pomaga, niewiemże. Ubodzy ludźie moczą ſobie w piwie piołun, iáłowiec, ieleni ięzyk źiele, Podrożnik, popioł z palonych łodyk Bobowych, przecedźiwſzy piią codźień.

Abſorbentia w tey chorobie bárdzo potrzebne, ſą te, *R. Croci Mart. dr. 1. Tart. Vitriol. dr. 2. Fænicul. Aaron. oculi cancr. aā. dr. ſ Antim. Diaphor. ſcr. 1. ſ. pulv. divid. in 6. part. æqual.* Daway codzień po iednym pápierku w ſerwatce przewározoney.

Womitorya też należą, y owſzem przez nich Medyk máło co wſkora: iednák uważyć ma pilnie okoliczności.

Item. Extractum abſinthij cum Vitriolo Martis, często záżywáne, oſobliwie pomaga, czego wielu doświadczyło.

Służą też y Chymica rożne, iáko *Arcan. dupl. Tinct. Tartar. Tinct. Vitrioli mart. cum caſtareo Tinct. Mart. Abſinthica Flor. Sali Sarm. Mart. Spir. Volat. Oleos arom. &c*

Ná żołądek trzebá mieć oſoblwy reſpekt, nie tylko dáiąc *abſorbentia,* ále też *corroborantia,* ták wewnątrz, iáko też y powierzchownie, o

czym

czym miałeś dość ſpoſobow w chorobách żołądkowych.

Ieżeliby ſię głowá mięſzáłá, y drzenie ſercá było, ná to. R. *Succin. Moſchac. expreſ. ſcr. aä. 2. deſtil. ſcr. ſ. Extr. Panniæ ſcr. 1. calamm. Aromat. gr. 12. Margar. præ. corall. rubr. præ. aä. ſcr. 1 Ol. Macis gut. 3. Ambræ 15. gr. Sacchari in aqua cinam. Sol. unc. 6. f. rotulæ.* Ktorych ma chory częſto záżywáć. Do powierzchnych ápplikácyi ſłużą rożne plaſtry, *Ung. Linimenta, Fomenta*, o czym maſz w zátwárdzeniu Sledźiony, álbo Wątroby. Kąpiel też z Meliſſy wielom pomaga &c.

O SZKORBOCIE.

ZNáki Szkorbotu. Naprzod bol głowy y zawrot oney, ktory ieżeli długo trwáć będźie ſpráwuie álbo *Epilepſią*, álbo *Apoplexyą*, álbo páráliſz. Twarz bywa bláda, y nábrzmiáła, ná ktorey tu y owdźie kroſtki pokázuią ſię, ále nie záwſze, Zęby poczerniáłe, y chwieiące ſię, z uſt fetor z zágniełych dźiąſeł pochodzący. Dźiąſłá częśćią bywáią czerwone, częśćią żołtáwe, nábrzmiáłe, czáſem świerzbiące, z ktorych krew wodniſta odchodźi; przytym ślin z uſt częſte odchodzenie, przez ſpluwánie, nieſpánie, w niektorych zás wielkie oſpálſtwo, oddech ćięſzki, Káſzel, Nauzea, ápetytu utrácenie, żywot czáſem wolny, á czáſem trudny do ſtolcow, bokow rozdęćie, bol w żywoćie, ná nogách

gách wydáią ſię plámy, álbo kroſtki, częśćią śine, czerwone: á pod czás czarne, á nie tylko ná nogách, ále też y ná wſtydliwych mieyſcách? te záś plámy ná nogách, y gdźie indźiey, zá czáſem obrácáią ſię w wrzody ſmrodliwe. Bywa iednák Szkorbot y przez tych plam, ále rzadko. Ciáłá też bywa wielka oćiężáłość, po członkách bole niby w Podágrze, á uryná bywa ćienka, y bláda, w ktorey uſtáie ſię piaſek. Gdy ſię chorobá wzmoże, ſpráwuie Párális. Konwulſye, y inne choroby ćięſzkie. Przyczyná ieſt, zbytnia oſtrość krwi, z ſłonośći, y kwáśnośći pochodząca.

Progn. Gdy ſię tá chorobá wzmoże, z trudnośćią uleczona bydź może, ná początku záś łátwa ieſt do leczenia, wpráwia też częſto w puchlinę, álbo w ſuchoty, álbo w kátar duſzący, álbo w Páráliſz, álbo w Apoplexyą, á pod czás y ſámá zlekká człeká morzy. *Item.* Ktorzy dźiedźicznym ſpoſobem (to ieſt z Rodźicow) tę chorobę ćierpią: nigdy doſkonále uleczeni bydź nie mogą.

Gdy ſię ſtárym przyda, żyćia im dokonywa, Białogłowy do tey choroby ſkłonnieyſze á niżeli męſzczyzná. Gdy w tey chorobie będźie duſzność wielka, plámy śine, álbo czarne po ćiele, álbo wrzody, przytym morzyſká o koło pępká, znáki ſą bárdzo niebeśpieczne, Gdy dźiąſłá zbytnie wyraſtáią nákſztáłt grzybow wkoło, znák wielkiey oſtrośći humorow. Ieżeli záś dźiąſłá niſzczeią, á záwczáſu ſię temu nie zábie-

bieży, w krotce y uſtá zárázone bywáią; ták dálece, że ćiáło (zárázone iádowitym humorem) wkoło uſt opada, y zęby wſzyſtkie opadáią. Ieżeli w tey chorobie Sledźiony, y Wątroby obſtrukcya będźie, nádźieiá żyćia zginęłá.

Spoſoby do leczenia.

NA pozbyćie tey choroby, zrázu záraz należą purgánſe, krwie puſzczenie, womitorya, otwieráiące lekárſtwá, ná poty, ná popędzenie uryny, tákże *Abſorbentia, &c.* O czym podáie ſię ſpoſob.

Abſorbentia. R. Croc. mart. aper. ſcr. I. Ebor. S. igne præ. Salis armon. depur. Ocul. cancr. pr. aā. dr. ſ. Antim. Diaphor. ſcr. I. M. dividitur in tres partes æqual. Vel R. Aloe Myrrhæ aā. unc. ſ. croci Antim. diaphor. aā. dr. I. Sem. cochlear. Naſtur. aā. dr. I. S. M. f. pulv. doſ. ſcr. I. bis de die.

Purgáns. *R. Maſſ. pill. d. Ammon. dr. I. Maſticis Myrrhæ. Vitriol. Mart. aā. ſcr. ſ. Reſin. Ialap. gr. 7. Mercur. dulc. gr. 5. f. pill.* rozdźiel ná dwá rázy, day zráná iednę połowę, drugą idąc ſpáć. *Vel R. Maſſ. pill. Melanag. Quercet. dr. I. S. Extr. fol. Senæ dr. I. S. Reſin. Ialap. dr. I. Tart. Vitriol. dr. ſ. Salis Succin. volat ſcr. I. Naſtur. cochlear. Sinap. aā. dr. ſ. cum ſ. q. Elixir. propr. ſ. Maſſa ex qua formentr. pillulæ conſvetæ, doſ. nro 9.* Służą y inſze purgánſe rożne, *per infuſionem* robione, ktorych dla krotkośći nie opiſuię.

Ad præparationem humorum pravorum Apozema R. Rad. Apij Fænicul. aā. unc. I. S. Raphani raſi dr. 2.

Rasur. Ligni gvaiaci unc. 2 cort. ejusd. unc. 2. Herb. Trosol. aqv. M. 1. Fumar. card. ben. aā M. 2. Sem. Raph dr. 2 Tartar. crud. dr. 1. s. granor Iuniperi unc. 2. incisa & cont coqv. ins. q. Aqu. comm. colaturæ ferventi adde Becabun. Nastur aqu. cochl. aā. M. 1. Macer. per 24. hor. colaturæ dentur unc. 6. des bis de die, addendo (pro qualibet dosi) Syrup. de Menta unc 2. Aqu. Theriac. dr. 1 interiectis purgationibus.
W źimney konstytucyi nátury: należą źiołá te. *Piperitis, Beccabunga, Cochlearia, Raphanus, Persicaria, Chelidonium, Absinthium Sinapis, Enula Icorus &c.*

W ćiepłey zás te. *Fumaria, Endivia, Acetosella, Scolopendria, Acetosa, cichoreum, Sedum minus, Chamædrios &c.*

Ze stali rożne Medykámentá prepárowáne: są bárdzo skuteczne, o ktorych miałeś dość wyżey: iednák w źimney konstytucyi nátury: nie dobrze śię nádáią.

Poty są bárdzo potrzebne, ná co *R. Scybij diaphor scr 1. sali fumar. scr. s. misce,* day ná raz, y insze są rożne mixtury, ktorych wypisáć niepodobna.

Mercorij dulcificati usus per continuos 12. dies, doskonále leczy tę chorobę, byle był 7. álbo 8. rázy sublimínowány, żeby Sálwáciy nie pobudźił, dáiąc przytym pić Dekokcyą z źioł należytych chorobie.

Ludźie ubodzy, ták śię ná Szkorbot leczą, biorą

biorą *Card. Bened.* garść, piołunu puł garśći, rzodkwie skrobáney trzy łyszki, iáłowcu przetłuczonego trzy garśći, wierzchołkow sosnowych garść, moczą to w młodym piwie, y piią co dźień, kąpiel też sobie spráwuią z wierzchołkow sosnowych, wárząc ie, inśi sáme wierzchołki sosnowe wárząc w Piwie z iáłowcem, y piią; inśi też mleko koźie wárzą z rzeżuchą, y piią codźień.

Ná dźiąsłá gniiące. *R. Tinct. Lacca unc. I. Liquor Styp. unc. s. misce.* smáruy tym dźiąsłá często. *Vel R. Aqv. Ant. scorb. dr. 2. Tinct. Lacca unc. I. s. Mell. Rosat. dr. 3. misce,* náćieray tym dźiąsłá; osobliwie też *Tartarus Vitriol.* iest dobry ná dźiąsłá gniiące, mięszáiąc go *cum decoct. gvaiaci & Herb. Cochlear.*

Ná boł w goleniách.

WEś kwiećia rzeżuchy wodney, rumienkowego, Bzowego, wierzchołkow sosnowych, wszystkiego po pułtory garśći, warz w mleku, okładay nogi.

Exemá skuteczna, ná wielkie bole w żywoćie.

R. Decoct. carmin. Flor. Mellilot. chamomill. Rosmar. Absint. aā. M I. Rad. Enul. camp. unc. 2. Baccar. Laur. dr. I. coque in s. q. lectis R. Colat. libr. 2. adde Elect. lenit. d. Bacc. Lauri. aā. dr. 6. f. Exema.

Ná párcie w bokách.

R. *Ol. Lumbric. cappar. cochlear. aā unc. 1. misce f. Linimentum*, smáruy nim boki.

Ná Plámy. Weś piołunu, rozmárynu, śáwiny, Nástúrcyi, rzeżuchy, wszystkiego po garśći, warz w wodźie kowálskiey, przykładay codzień po dwá rázy.

Exulcerácye ná łytkách, nie przyimuią tłustych áppikácyi, ná co służy proszek do posypowánia. R. *Sacchari Saturni croci mart. Myrrhæ Mercur. dulc. aā. scr. 1. f pulv.*

Ná spádnienie z ćiáłá (áby go chory prędko nábył) niech pije ośle mleko, álbo Dekokcyą z Cżiny z ślimakámi.

Ná szkorbot iest osobliwym rátunkiem, źiele rzeżuchá biało kwitnąca, záżywáiąc iey iákimkolwiek sposobem.

Wánny też suche są pomocne, womitoryá, krwie pusczenie, zrázu, czego Medyk rozsądny będźie wiedźiał kiedy záżyć.

Puchliná gdy się przyda z szkorbotu, ták się leczy iák zwyczáyna, przydáiąc *ad Medicamenta specifica Antiscorbutica.*

Ná bole w stáwách służą rożne wodki, *Linimenta ex Antiscorbuticis.*

O CHOROBACH.

Nerek y Pęcherzá.

To iest, o Kámieniu w Nerkách, o bolu Nerek, o kámieniu w Pęcherzu, o zápaleniu Nerek, y Pęcherzá,

ná, o Krwáwym moczu, o zránieniu Nerek, y pęcherzá, o niestrawności Vryny, o niezátrzymániu Vryny, o Ischuryi, Stranguryi, o Dysuryi, álbo gorącości Vryny.

O Kámieniu w Nerkách, y bolu ich.

BOl Nerek (ktory názywa się *dolor Nephriticus*) bywa nie tylko w nerkách, ále też y *in Urethribus*. Wiele przyczyn iest bolu Nerek, Naprzod kámień w nich zostáiący, álbo flegmá gruba. Gdy kámień długo w nerkách przetrzymány będźie, máły bol spráwuie, dla tego że nerek substáncya nie ma wielkiego czućia. Ieżeli zás do początku Urethry wnidźie, one rozćiągáiąc, y nie mogąc się przez nie przećisnąc; bol nieznośny czyni. Toż czyni y flegmá gdy się *in canali Urethræ* powiesza; álbo krwi káwałki, gdy też meáty zátykáią, álbo ropá gęsta lubo z inszych części pochodząca, czásem y *flatus* zákradszy się *in Urethras*, bole przykre spráwuią.

Przyczyną rodzenia się kámieniá w nerkách iest kwásność spiekáiąca, y spaiáiąca, śćiągáiąca się do nerek, ktora gdy w nich zostáie *Oleosam Alkalinam, Salsam, Tartaream fixam, & feculentam, mucilaginem vel chylum haud bene coctum aut fermentatum*, ná ten czas kámienie álbo piasek z pomienionych humorow zwykłá rodźić.

Tá zás kwásność subtelna, ktora názywa się *Volatilis & Spirituosa*; nie tylko się rodźi *ex Succo Pancreatico*, ále y z żołądká. Pewna to bowiem,

że *coagulum calculi* pochodźi z kwáśnośći rodzącey się w nim, záczym idzie, że we krwi *& in sero Spiritus acidi volatiles* zostáiące : kámienie rodzą, piásek też w nerkách rodzący się, gdy z nieiáką kliiowátą máteryą pomięszány będzie od teyże kwáśnośći, spieka się, twárdnieie. Należy do tego wątrobá, y śledźioná, y sáme nerki gdy są gorące, ktore máteryą sposobną do kámieniá przyćiągáią y spiekáią. Tákże ieżeli *Venæ Emulgentes* są szerokie, że máterye grube, y ostre łatwiey do nerek przyimuią; *Urethres* też gdy szczupłe są, przez ktore máterya z nerek gruba przechodźić nie može, kędy zostáiąc gęstnieie, y spieka się.

Dáią insze rożne przyczyny rożni Authorowie, tu się położyły, według opiniy Neoterykow.

Powierzchne przyczyny rodzenia kámieniá, są potráwy grube, kliiowáte, y słone, iáko to mięso wołowe solone, álbo wędzone, tákże mięsá wieprzowe, záięcze, gęśie, y owe, ktore w sobie máią lipkość, iáko to Węgorze, Mięsusy, Sumy, y insze; tákże Sledźie, Wyźiny, Sárdele, Ser, iáycá twárde, Kásztány, Gruszki, Pigwy, wody nie czyste; Tákże álimentá bárdzo gorące, iáko pieprz, imbier &c. Cybulá, Czosnek, wino stáre, y mocne, ktore wątrobę y nerki bárdzo zápala; tákże winá młode nie wystałe álbo wodniste, y zmięszáne, kąpieli częste, łáźnie, *Venus immoderatior, quæ renibus est inimicissima* y w pićiu, częsty gniew &c.

Zná-

Znáki Kámieniá w Nerkách.

PIerwszy znak iest bol w krzyżách, ktory (ieżeli w samych nerkách iest kámień) bywa wolny, ile rázy záś ruszy się *ad Urethram*, sprawuie bol bárdzo przykry, ktory ták długo trwa, poko tám zostáie kámień, że álbo názad wyidźie do nerek, álbo przemknie się do Wesyki, dopiero ustáie.

Drugi znák iest. Uryná krwáwa, ktora pochodźi z zránionych żyłek od kámieniá, tá bywa rzadko czerwona, ále iáko ług, chybá żeby znáczne było zránienie, lecz ten znák nie záwsze pewny iest, álbowiem y z inszych przyczyn: krew z uryną odchodźić może, iáko o tym będźie niżey. Przyczyná záś krwi z kámieniá bywa, gdy chory álbo ná koniu, álbo ná woźie prędko iedźie, álbo biega, táńcuie &c. w ten czas poruszáiąc się kámień, ostrośćią swoią ráni nerki.

Trzeći znák iest. Ná początku choroby uryná ćienka, wodnista, potrosze odchodźi, ktora ieżeli obádwá *Uretbres* będą zátkáne kámykámi, álbo máterya grubą, cále się zátrzymywa, gdy się záś kámień álbo máterya przećiśnie do pęcherzá: uryná gruba, mętna, y wiele iey odchodźi, w ktorey ustáie się piasek.

Czwarty znák iest. Piaszczystey máteryi, y kámykow z uryną częste odchodzenie. Ieżeli bowiem chory przed tym pozbywał kámykow choć máłych przez urynę z bolem, znák iest kámieniá większego.

Co śię tycze piaszczystey máteryi, przez urynę odchodzącey, tá nie záwsze iest pewnym znákiem; wiele iest bowiem tákich, ktorym práwie záwsze z uryną wychodźi, przećięż ná kámień nie chorują, ten piasek pospolićie bywa słony, y da śię w pálcách rozetrzeć; ták że nie znáć go w świeżo upuszczoney urynie, áż dopiero gdy ostygnie, ná spodźie śię ustáie, kámienisty záś piasek; w świeżo upuszczoney urynie, záraz ná doł upada, áni śię da pálcámi rozetrzeć.

Piąty znák iest nád inne pewnieyszy, to iest: gdy kámyk z uryną wyidźie, co znáczy że ich iest więcey.

Szosty znák iest, trętwieie biedrá z tey strony, w ktorey kámień w nerce zostáie, gdy bowiem będźie znáczny, przyćiska tę suchą żyłę, ktora idźie po między muszkuły w krzyżách, ná ktorych nerki polegáią.

Siodmy znák iest. *Testis retractio*, z tey strony w ktorey śię bol odzywa w krzyżu, nerki bowiem y Urethry przykrym bolem zmięszáne, śćiągáią śię, zkąd *Vasa sperimentica* y częśći przyległe, oraz z niemi śćiągáią śię też, álbo kurczyć muszą; ná ten czás uryná y stolce zátrzymáne bywáią.

Osmy znák iest Nauzea, y womity dla społeczności nerek z żołądkiem przez membránę peritoneo per nervum sextæ conjugationis, z ktorych dwie otnogi od żołądká idą do nerek, zkąd flegmá, cholerá żołta, álbo rdzáwa odchodźi.

Gdy

Gdy ſię filámentá w urynie pokázuią, znáczą zránienie nerek.

Chorobá tá częſto myli Medykow: álbowiem podobne ma Symptomátá kolicznym, rozeznánie iedno od drugich, opiſáło ſię w koliczney chorobie *ſupra*.

Progn. Kámień w nerkách bárdzo niebeśpieczny ieſt, wiele złego przynoſząc, iáko zápalenie, owrzedzenie, bole nieznośne, nieſpánia, osłábienie, gorączkę, uryny zátrzymánie, y inſze bárdzo ſzkodliwe choroby. Ieżeli chorobá ieſt dziedziczna, (to ieſt z Rodźicow) uleczona doſkonále bydź nie może, ále áż do śmierći dokucza. *Jtem.* Gdy ſię pokażą uryny mętne, y gęſte z piaſkiem: (ktore przedtym bywáły iáſne) od choroby uwalniáią.

Jtem Ieżeli kámień wnidźie *in Urethras*, y tám uwięźnie, im ieſt większy, y oſtrzeyſzy, tym ćięższe bole ſpráwuie.

Jtem. Ieżeli ſubſtáncya nerek od kámieniá zrániona będźie, uleczyc ſię nie może, y medykámentá ktore ſię dáią ná kámień, rány ich bárdźiey rozſzerzáią.

Jtem Dźiećiom, częśćiey ſię rodźi kámień w pęcherzu, podroſleyſzym záś w nerkách.

Jtem. Ci ktorzy ſą otyli, częśćiey choruią ná kámień, á niżeli chudźi. Białegłowy rzadko ćierpią kámień.

Sposoby do uleczenia bolu, y kámieniá w nerkách, álbo in Urethribus uwiązłego.

URetbres, názywáią się kánały, álbo meaty, dwá ściſłe, przez ktore uryná oddzielona od krwi w nerkách przechodzi do pęcherzá.

Kurácya záwiſłá, naprzod ná rozprzestrzenieniu meátow, dla łátwieyszego wyścia, lubo kámieniá, lubo inszey máteryi zátámowáney, bole spráwuiącey.

Ná co służą naprzod Enemy rożne: Náprzykład. R. *Malva Parietar. Violar ononid. aā. M. 1. Flor. chamomill. Mallv. Genistæ aā. pug. 3. Rad. Alth. unc. 1. Sem. Dauci dr. 3. coqu. in s q. aqua com. R. Colat. libr. 1. s. adde caſſ. pro clyſtem unc. s. Ol. Lilior albor. unc. 1. Scorpion. ſimpl. dr. 3 s. Enema. Vel ex ſolo lacte, addenda Therebinthina cum vitell. ovi agitata. Vel R. Rad. Althea Lilior. alb aā. unc. 2. fol. Malv. Viol. Pariet. Branc. Urſin. aā. M. 1. Sem. Lini Fanugr. aā. unc. 1. Pecuum pingu. úro 6. Flor. chamomill. Mellil. aā. pug. 1. coque R. Colat. libr. 1. s. diſſol. Caſſ. cathol. aā. dr. 6. Olei Lilior. Violar. aā. unc. 1. s. Butyri recent. unc. 2. s. clyſter. Vel R. Olei Anethini, chamomill. aā. libr. s. Ol. Amygdal. dulc. unc. 2. Olei Rutæ cocti unc. 1. s. Enema.* Iest pewna. Po Enemie záraz przyłożyć (ná krzyże y żywot) kátáplásmę. R. *Fol. Malvæ, Parietar. aā. M. 3. Petroſſell. cum toto M. 1. Rad. Raphani unc. 2. cepa. ſub ciner. coct. úro 4. decoqu. & conqu. adde Olei Lilior. Amygdal. amar. Butyri recent. aā. unc. 2. s. cath. quod duobus linteis re-*

teis

teis varis inclusum, ventri & lumbis amplicetur calide, & quoties refrixerit recalesc. in Sartagine, álbo też *fotus fiato R. Rad. Althea unc. 4. Herb. Parietar. Malv. Mellil cerefol. chamomill aā. M. 3. Sem. Lini unc. 1. Rad. Malvæ Petrossel. aā. unc. ſ. coque in lacte dulci pro potu.* Służą ná to y Ungwentá. *R. Ol. Lilior. Amygdal. dulc chamomill aā. unc. ſ. Scorpion simpl. dr. 2. M ſ. Linim. quo pubis regio ungatur.*

Item. Weś Cebule pieczoney, korzenia pietruſzczánego wárzonego, rozetrzyi w donicy, przyday iáłowcu tłuczenego, máſłá, zmięſzay, przyſmaſz, przyłoż ćiepło ná krzyż, y ná łono.

Item. Sámę Páryetáryą z Trybulą zwierćiawſzy, przyłoż ná krzyże, y łono. Służy też dobrze y *Oleum Nephriticum Minſicht.* Potym krew puśćić z żyły Bázyliki dla zápalenia, ktore bole zwykły ſpráwowáć, nie ktorzy każą z nogi puſzczáć. A ponieważ wiele złych humorow wiąże ſię przy tey chorobie, trzebá ie ſprowadzáć przez purgánſe, ktore nie máią bydź mocne, do tego nie máią bydź dáne pod czás bolu wielkiego: áż opuśći.

Sposoby purgánsow.

R. Aqv. Alkekin. Saxifr. aā dr. 6. Syrup. de Pariet. unc. ſ. Extr. Panchimag. coroll. dr. ſ. Salis Tartár. ſcr. 1. M. f. pot.

Item. Cathanticum Therebintinatum Mynſ. ieſt doświadczone. Tákże *Therebint* purgáns, *Minſicht est ſpecifica.*

Item. R. Fol. Sena el unc. 1. (Rhabar. dr. 1. Hermod. polipod. aã. scr. 2. cinam Zinzeb. Miliy Sol. Saxifr. Sem genista aã dr. 1. f. pulv. dos. dr. 1. Vel R. Thereb. unc. s. cassia recent. tracta unc. 1. M. f. bolus álbo *Therebintbina cocta cum pulvere Rhabarbar*

Dla otwieránia meátow przed purgánsámi, y po purgánsách dawáć Dekokcie, naprzykład. *R. Hord. integr. M. 1. Cicer. rubr. M. S. Malvæ Althea aã. dr. 3. Sem 4 frigid. jor. aã. dr. 1. S. Ficuum ping. ńro 12. Selesten par. 8 Liquir unc. s. coqu. in S. q. aquæ R. Colatura lib. 2. adde Syrup. Capill. Ven. unc. s. detur. bis vel ter de die dos. unc. 4. Item. Syrup. de Hybisco cum aqua appropriata,* iest bárdzo dobry.

Wolne womitorium pod czás iest bárdzo pożyteczne dla rewulsyi, przez ktore wiele złych humorow pozbywa się, iákoż nie raz náturá sámá przez się, (gdy bole dokuczáią) iest do nich skłonna.

Náprzykład. *R. Aqu. Tepid. unc. 4. Olei Oliv. unc. 1. Syr. Acetosi simpl. unc. 1. s* zmięszay, day letnio. Ieżeliby potrzebá było co mocnieyszego dáć *Tartar. Emmet. Mercur. vitæ Sal. Vitriol. Vin. Emmet.*

Pro potu ordinario dawáć Dekokcyą z ięczmienia, z korzeniem Slazowym, z drzewem ktore názywa się *Lignum Nephriticum,* przydáiąc bobku, y *Semen dauci.*

Item. Oleiek Migdałowy z Dekokcyą Slazową czę-

częſto dáiąc do picia, bárdzo ſkuteczny, álbowiem odmiękcza, otwiera, y bole uśmierza.

Item. Hæmorrhoidow otworzenie, (kto do nich zwyczáyny) znácznie pomaga. Kąpieli też wiele pomagáią, ktore máią bydź wárzone z ziołámi odmiękczáiącemi, te álbowiem, boleśći prędko uśmierzáią, y meáty rozwalniáią, iednák nie częſto ich záżywáć dla osłábienia śił.

Kapiel. *R. Virgæ aur. Parietar Malv. Heder. terr. Saxifrag. aa. M. 3. Rad. Ononid. Bard. Althea aa. unc. 3. Flor. Mellil Sambucci Chamomill. aa M. 2. Fænug. unc 3. Baccar. Iunip. M. 1. Rapar. rec. nro 12. coque pro balneo.*

W ſámey kąpieli day choremu oleyku Migdałowego łotow dwá z roſołem przycukrowawſzy. Potym dawáć rożne *Diuretica;* to ieſt, urynę popędzáiące, y kámień kruſzące, álbo wywodzące, ktore zrázu máią bydź wolne, á potym mocnieyſze, ná co podáią ſię ſpoſoby rożne ſekretne: Naprzod ſok Limoniowy z oleykiem Migdałowym: częſto záżywány; czyśći nerki z piaſzczyſtey máteryi, tákże y ſok z rzodkwie, z winem záżywány, także czoſnek, álbo iáłowiec w gorzałce moczony, álbo oboie warz piiąc tę gorzałkę; wypędza piaſek, y kámień; kruſzy, tákże drzewo zwáne *Saſafras,* w piwie moczone przydawſzy iáłowcu, y *Semen Duci,* piiąc záwſze ſkuteczne ieſt.

Item. Weś mydłá Weneckiego dr. 1. rozmąćiwſzy z winem wypiy, gdy go kilkákroć záżyieſz, uznaſz ſkutek.

Item

Item. Zołć Kárpiowa z winem zażyta, kámień pędźi. *Item*. Uryná kozia świeża pita, ieſt doświadczona, á że ieſt obrzydła, lepiey z niey zrobić *Spiritum*. Alchimickim ſpoſobem. *Item*. *Succus Betulæ*; to ieſt ſok Brzozowy ná Wioſnę zbierány, przewárzony, y pity codźiennie : ieſt bárdzo ſkuteczny. *Item*. Proſzek z ſtonogow, z Chrząſzczow zrobiony, ieſt dobry. *Item*. Mydło Hiſzpáńſkie. *Item*. Kliy, álbo Gumi, ktore rośnie ná wiśniowym drzewie záżywáne, potężnie kámień kruſzy, y wywodźi. *Item*. Proſzek z kłobuczkow od roży polney ieſt doświadczony ná raz drágmę, y więcey dáiąc. *Item*. Szczęki Szczupakowe ſuſzone, y ná proch ſtárte, záżywáne, wiele ważą.

Item. *Herba Thee*, powiádáią że ná kámień, dobra, nie wiemże czyli to prawdá. *Item*. Sok Limoniowy z winem záżywány, dobry ieſt, inśi z ſokiem rzodkwiánym piią. Dáie ſię iednák przeſtrogá, áby go częſto bárdzo nie záżywáć, gdyż żołądek od niego kroſtáwieie, z czego biegunká długa bywa.

Item Skorupy iáieczne ná popioł ſpalone, záżywáiąc ná raz tego popiołu drágmę iednę, znácznie kámień pędźi. *Item*. Krew kozia ſuſzona: w proſzku záżywána dobra ieſt.

Item. Wodká z Sáwiny wypalona piiąc ią ieſt pewna. *Item*. *Sales* rożne, w Aptekách robione, iáko *Fabar. e fimo Columb. Parietar. Saxifrag. &c.*

Item. Alkekingi w winie moczone : piiąc to

wi-

wino co dźień, piasek y kámień pędźi. *Item.* Bálsam náturálny, iest bárdzo skuteczny, á że tu trudno o niego, ná iego mieysce może záżywáć *Balsam Peruvian*, z oleykiem Migdałowym, Wodá też Egirska dobra.

Item. Sok z gęstniony Portuláki záżywány często, czyśći nerki, ieszcze lepiey mięszáiąc go z Terpentyną. *Item.* Ziele Mikołáiek zwáne, wárząc y piiąc, tákże czyśći nerki.

Item. Serwatká kozia wárzona, z ziołámi należytemi; przydáiąc do niey oleyku Migdałowego, y co dźień piiąc, iest skuteczna.

Item Wodká sekretna, robiona z octu, y ślimakow kilkákroć dystyllowána; iest pewna.

Item. Extractum Iuniperi cum Therebinthina & Balsamo Peruviano.

Item. Ná czczo iedzone Migdały gorzkie, álbo iądrá Brzoskwinowe, tego dniá bronią od opilstwá y nie dopuszczáią rość kámieniowi; więc nie ktorzy máią ten zwyczay, że co dźień z ráná kilká Migdałow gorzkich ziedzą. *Item.* Weś liśćia dębowego unc. 2. Złomikam unc. 3. bobku unc. 2. Głowek świniego rzepiu, naśienia fiałkowego, oboygá po puł funtá, prochu z záiącá palonego unc. 2. zmięszawszy, daway ná raz po dráhmie. *Item.* Ziele zwáne Trank, ná proch stárte dáiąc go ná raz łyszkę w czymkolwiek; mocz zátrzymány wyprowadza. *Item.* Iáłowiec stłuczony, y z oliwą przysmáżony, ná krzy-

krzyże przyłożony, bol śmierzy, y kámień poruszá.

Item. Spalone szyszki olszowe ná popioł (ktorego záżywáiąc) są bárdzo skuteczne.

Item. Proszek z korzenia Slazu záżyty, piasek y kámyki skutecznie wywodźi: rzecz pewna.

Item. Ná popędzenie Uryny. Weś gorzałki Hányszkowey, oleyku Migdałowego, cukru, po dwá łoty zmięszay, day wypić.

Item. Kámień, ktory się znáyduie w żołądku Grzywaczowym, záżywáiąc go ná proch stártego, iest nayosobliwszy ná skruszenie kámieniá:

Item. Proszek z korzenia páproći sámice, kruszy kámień zápewne, záżywáiąc go. *Item*. *Pulv. Clynopodij* iest doświadczony. *Item*. Weś soku Limoniowego, y *Parieraria* rowne częśći, przepal wodkę ktorey co dzień záżyway. *Item*. *Lapis Microcosmi* iest dobry lubo sam przez się záżywány, lubo z niego præparata rożne.

Ná uśmierzenie bolu wielkiego Emulsya.

℞. *Aqua Petrossel. Malva aā unc.* 2. *Spir. Sallarm. Succinati dr. s. Spir. Nitri dulcif. scr.* 1. *Laud. Opiati gr.* 3. *Syrup. d. Althea Fernel. unc.* 1. *M.* gdy bol bárdzo dokucza, daway po dwie, álbo po trzy łyszki, dwá rázy ná dźień, *Opiata* w ćięszkich bolách są ná czás pomocne.

Proszek ták preserwuiący, od kámieniá iáko też wypędzáiący wielce skuteczny.

℞. *Sem. Anisi Petrossel. Aneth. Herb. Saxifrag. aā. unc.*

unc. ſ. Manalb. Lucij piſc. Ocul. Sem. Cynorb. aã. unc. 1. miſce f. pulv doſ. dr. 1.

Item. *Rzecz pewna ná Kámień.*

WEś ſoku z ziela Páryetáryi unc. 3. ſoku Limoniowego świeżego, oleyku Migdałowego, oboygá po łoćie, zmięſzay, day wypić, uczyń to przez kilká dni, uznaſz pomoc.

Liniment ná krzyże boleiące.

R. Ol. Roſar. Nymphæ in aceto lotor aã. unc. 1. Mucilapin Altheæ Decocto Parietar. extr. dr. 2. Ceræ parum f. linimentum to ieſt ſmárowánie.

Proſzek ná kámień pewny.

R. Lapid. Nephrit. pr. ocul. Cancr. pr. aã. dr. 1. S. Sal. Succ. volat. dr. 1. Nuc. Moſch. dr. 1. S. M. f. pulv. doſ. dr. ſ.

Liniment ná krzyże doświadczony.

R Ol. Nucleor. Perſicor. Hypericon. aã. unc. ſ. Scorp. Sympl. dr. 3. Flor. Verbaſci dr. 2. Pingved. Cunicul. Galinæ aã. dr. 6. Succi Raph. Acerrimi unc. 1. f. Linimentum &c.

O Kámieniu w Pęcherzu.

KAmień w Pęcherzu tymże ſpoſobem, y z tychże przyczyn, co y w nerkách zwykł ſię rodźić.

Znáki kámienia w Pęcherzu.

Pierwſzy znák ieſt, bol *in Colo Veſicæ*, to ieſt, w meáćie Pęcherzowym, ktory (gdy uryná odchodźi: záwſze przy dokończeniu iśćia oney)

bár.

bárdźiey śię wydáie, osobliwie *in Glande*, ten bol podobny Stránguryi, iákoż máło rożni śię od niey zrázu, áż śię iusze znáki pokażą.

Drugi znák: Ciężar *in Perinaeo & tota penis regione* z bolem uprzykrzonym, co pochodźi z kámienia znácznego.

Trzeći znák. Gdy iest kámień znáczny, czyni wielką trudność w pusczeniu uryny: często álbowiem nápada chćiwość wielka do pusczánia iey, iednák tylko kroplámi z bolem odchodźi.

Czwarty znák Uryny zátrzymánie, ták, że y kroplámi odchodźić niechce, co pochodźi z zátkánia meátu, (przez ktory uryná przechodźi) od kámieniá.

Piąty znák iest. Gdy śię chory wznák położy, łátwiey urynę puśćić może, dla tego że kámień ná ten czás od meátu ustępuie.

Szosty znák iest, częste *Penis* erekcye.

Siodmy znák iest, *Tenesmus*, to iest wydymánie, oraz y chćiwość z uryną: dla społeczności muszkułu *Spincter* názwánego: Pęcherzá y *Ani* (*Anus* názywa śię kiszká ostátnia stolcowa.)

Osmy znák iest, że chorzy nie mogą spokoynie śiedźieć, áni leżeć, (y ieżeli znáczny kámień będźie) záledwie prosto stać mogą, chodźić też wolnie dopuśći.

Dźiewiąty znák iest: że chorzy od żadnych lekarstw záżytych nie czuią folgi, y owszem gorzey śię miewáią, álbowiem Medykámentá ktore przechodzą przez meáty, uryny prześćiu słu-

żące

żące: nowey przyciągáią máteryi do pęcherzá, álbo też flegmę ściągáią z kámieniá (ktorą iest oblepiony zkąd ostrzeyszym się stáie, záczym bárdziey kole, rznie, y ráni Muszkuł Spinkter.

Dziesiąty znák, ztąd się dochodzi, że ieżeli chory przedtym czuł częste bole w krzyżách, á przytym się y kámyki z uryną pokázywáły, álbo piasek gruby: gdy te bole ustáły, y odchodzenie kámykow álbo piasku, znáć że do Wezyki weszły, w ktorey przez nieiáki czás zostáiąc rosną, y wzwyż pomienione Symptomátá spráwuią.

Iedenasty znák. Ze chory gdy się (leżąc ná łożku) obraca z boku ná bok: czuie kámień ruszáiący się w pęcherzu.

Dwunasty znák iest. Odchodzenie uryny mętney, nákształt mleká, ktora gdy się ustoi, wiele w sobie ma mułu, pod czás się y krew między nim pokázuie co pochodźi z ránienia Muszkułu Spinkterá.

Naypewniey iednák ták wielkośći iáko y wielośći kámieni doyść się może: *Catheterem* w pusczonym, obrociwszy nim tám, y sám po pęcherzu, álbo pálec násmárowawszy oliwą włożyć *in Anum*, y nim macáć, náćisnąwszy z wierzchu łono drugą ręką: trzebá żeby chory leżał wznák, y koláná podniosł do gory.

Kiedy kámień w pęcherzu iest głádki, ná ten czas uryná odchodźi czysta.

Progn. Kámień gdy będźie kruchy, rzadko

bárdzo użyć ſię da: gęſty záś y twárdy, żadnemi Medykámentámi rozwálic, ſkruſzyć, álbo zmnieyſzyć ſię nie da. Miękki záś iáko krydá może ſię ſkruſzyć, álbo rozpłynąć, przez ſekretne Medykámentá, náwet ſámym Kátheterem rozetrzeć ſię da, álbo ieżeli ieſt máły, lubo twárdy, ſam przez meát, przećiſnąć ſię może, lubo z bolem, á czáſem *in canali* uwiąznie, ktorego z wielką trudnośćią dobydź.

Item. Ieżeli kámień między błonkámi pęcherzá uwiąźnie, álbo do nich przyrośnie, chybá po śmierći z chorego wyięty bydź może. *Item.* Im ieſt kámień większy, y twárdſzy, tym trudnieyſzy do pozbycia. *Item.* Białogłowy łátwiey pozbyć mogą kámieniá, lubo przez wyięćie, lubo też przez dobrowolne wyśćie.

Sposoby do leczenia.

KUrácya podobnaſz iáko y nerkowego kámieniá, ktora záwiſłá ná oddaleniu máteryi, z ktorey ſię rodźi kámień, ná ſtárciu álbo ſkruſzeniu, y wyprowádzeniu onego, y ná roſprzeſtrzenieniu, álbo rozwolnieniu meatow, dla łátwieyſzego wyśćia, o czym maſz w kurácyi kámieniá nerkowego.

Tu ſię dokłádáią pewne ſekretá.

Likwor ſłáwny ná kámień.

R. Sal. Tartar. puriſſ. unc. I. *affund. Aqu. Petroſel. libr.* I. *miſce ad reſol. poſtqv. ſubſed. filtra perchartam bib. adde aliqu. de Cort. Arantiar. pro tinct. crocea. doſ. dr.* I. *& plus* I. *liquore convenienti.*

Item

Jtem. Proszek z stonogow præpárowánych, iest doświadczony, dáiąc ná raz dr. 1. w wodźie grochu czerwonego wárzonego.

Jtem. Popioł z záiącá márcowego spalonego z popiołem iáłowcowym: iest skuteczny. *Jtem*. Mozg sroczy dáiąc go ná raz połowę, ktory, rozmąćić z winem, przecedźiwszy, day wypić, niektorzy sobie przypiekáią. *Jtem*. Krew kozłowa suszona, ná proch utárta y záżywána, ieszcze lepsza sol zniey wyćiągniona Chymicznym sposobem.

Jtem. Dekokcya pewna. R. *Rad liquir. scr.* 1. *Althea gramin. Ononid. aā. unc. f. Baccar. Halica tabā siro* 20 *Cicer. rubr. unc.* 4. *Passular unc.* 1. *Sem.* 4. *frig. maj. aā. scr* 1. *Hordei M.* 2. *coquo in Aqua Alkekingi Ononid. Fragor. Flor. Fabar. aā. libr.* 1. *S. Colat. adde Syr. de Alth. Fernel. unc.* a. *M. dos.* ná raz unc. 5. dwá rázy ná dźień. Przy záżywániu tey Dekokcyi chory ma bráć proszek ten. R. *Assell. pr. dr.* 2. *Lepor. Vsti. Sang. Hirci pr. Spong. Rosar Sylvester Sem. Violar. purpur. aā. dr.* 1 *Spetior, Litontrip. scr.* 2. *in decocto supra scripta, dosis scrup.* 2.

Stonogi ták się præpáruią.

WEś Stonogow żywych co mieć możesz, wypłocz, ie wodą *Ononidis*, potym Petercymentem, odlawszy go, ususz ie w piecu po chlebie, álbo w inszym mieyscu ćiepłym, żeby nie záprzáły: wyiąwszy z piecá, skrop ie Petercymentem, y znowu ususz, uczyń ták kilká rázy,

ná oſtátku ſkrop ie tym likworem. R. *Aqu. Fragor. unc.* 3. *Spirit Vitrioli dr* ſ. *M.* uſuſz znowu, ſchoway od potrzeby. Ieżeli kámień wnidźie *in Cervicem Veſicæ*, ktorą zátkawſzy, prześćia urynie nie dopuśći, niech ſię chory wznák położy, koláná do gory podnieśie, niech ſię rzući raz, y drugi wznák, áby kámień odſtąpił, ieżeliby to nie pomogło, w puśćić kándelkę álbo *Catheter*, y odepchnąć go.

Enemá ná kámień pęcherzowy ſkuteczna

R. *Rad Liquir. Althex Malvæ aã. unc.* 1. *Oſſium Meſpil. Sem. Milij Sol. aã. unc.* ſ *coqu. in* ſ *q. aqu* R. *Colat. libr.* 1. *S. adde Ol. Olivar. unc* ſ *Verbaſci, Scorpion aã. unc.* 1. *Caſſ recent* ıra ꝉæ *dr.* 5. *Therek, Cypr. Bened laxat. aã unc.* 3. *Nitri dr.* 1. *f.* Enemá.

Jtem. Aloe z mlekiem roſpuſzczone y pite, kámień kruſzy.

Jtem. R. *Sal. Fimi Columb Fabar. aã. dr.* 2. *Nitri dr.* 1. T. M. daway ná raz po ſkrupule 1.

Liniment do ſmárowánia łoná.

R. *Ol. Scorp. Ranar Lumbric. aã. unc.* 1. *Sapon Hiſpan. dr.* 3. *Nitri dr.* 1 *f. Linimentum*

Jtem. Sal Corallorum pro arcano habetur.

Item. *Pigułki pewne.*

R. *Succi Liquir. in aqu Alkekin. Sol. unc.* 1. ſ. *Caphar. dr.* 1. *Croci ſcr.* 4. *Baccar. Alkekin unc.* ſ. *Gum Tragan. Muſtic. aã. dr.* ſ. *Laud. Opiat. gr.* 6. *f. pill. conſvetæ, magnit. doſis. ńro.* 3. *ad* 5. *ſint ſæpius probato.*

Li-

Likwor, ktory w oſtatniey potrzebie w puśćić Szyryngą do Wezyki.

R. Thereb. dr. 3. Ol. Scorp. Simp. dr. II. Eſſent. Iuniperi dr. 1. Balſ. Sulph. Subcinat. dr. ſ. Sacchar. Satu. ſcr. 1. Aqu. Alkekingi unc. 1. ſ. f. Liquor.

Item Ná Kámień.

Semen. Dauci w piwie moczone, álbo z nim wárzone codźiennie piiąc, ieſt ſkuteczne.

Item. Lapis Lineis, Spongiæ Tudaicus, Vitrum combuſtum, Species Lithontrip. Iuſtinum Nicolai &c. ſą oſobliwe, ná kámień. Nayoſobliwſze ſą Eſſentia ſeu Liquor. Cryſtallia. Item. Oleum Camphora cum proprio menſtruo paratum, doſ. ſcr. ſ. Item. Lapis in Veſica fellis Bovis repertus, tali leporis calcinati Lapis Percarum.

Item. Strzyżyk ptaſzek, dobrze w piecu uſuſzony, ná proſzek ſtárty, ieſt oſobliwym ſekretem.

Item. Proſzek pewny.

R. Saxifrag. unc. ſ. Imperat. Milij Sol. aã. dr. 3. Alkeking. vitri pr. aã. dr 2 f pulv. doſ dr. 2. Vel R Sangu. Hirci pr. Myrrhæ aã. dr ſ. M. f. pulv. detur cum Aqua Raphani.

Item. Gdy chory uryny puśćić nie może, ſtłucz źiele Biedrzeniec, przyſmaſz z máſlem, przyłoż ćiepło ná łono. Item. Proſzek z ſkorup Slimakowych, ieſt dobry ná kámień, ná raz ſkrupuł ieden w winie. Item Proſzek z ſkorup iáiecznych, z ktorych ſię kurczętá wylęgły: ieſt pewny.

Item. Warz rumianek w winie, piy częſto, urynę pędźi, y kámień kruſzy, toż czyni ſok z belice częſto pity. *Item*. Kąpiel wárzona z łopianowego korzenia, ieſt wielce ſkuteczna. *Item*. Sok z pokrzyw częſto pity, pędźi urynę. *Item*. Sok z koſzyſká, toż czyni piiąc go. *Item*. Kámień Jáſpiſz, ná proch ſtárty, kruſzy kámień w nerkách y Pęcherzu. *Item*. Krew záięcza ſuſzona, ná proch ſtárta. *Item*. Swieżą krwią liśią obłoż członek ſekretny, czytałem że zápewne kruſzy kámień, toż czyni piiąc ią z winem rozmąćiwſzy. *Item*. Ziele mikołáiek z korzeniem wárząc y piiąc, pędzi urynę. *Item*. Weś śiedm głowek czoſnku, warz w wodźie, piy tę wodę, ieſt pewne lekárſtwo, inśi moczą w gorzalce y piią.

Item. Zátop márcowego záiącá w oććie, ſpal go ná popioł, záżyway tego popiołu po puł łyſzki, w winie álbo w piwie.

Item. Experyment pewny. Weś żołtkow twárdo uwárzonych kilká; rozetrzyi ie z oleykiem Nárdowym, y Muſcellinowym, przyday *Lap*. *Iudaici* co potrzebá, obłoż tym członek ſekretny, wyidźie kámień. *Item*. Wino z rzodkwiánym ſokiem, częſto pite, ieſt dobre ná popędzenie uryny.

Ná wyprowádzenie moczu gdy kámień záwadza choćby człek był bliſki śmierći.

Weźmi prochu z źiela, ktore Tránkiem zowią łyſzkę, zmięſzay z iáiem miękkim, day zieść cho-

choremu, potym niech nie pije áż we cztery godźiny.

Wánná ná Kamień pewna.

Weś Noſtrzyku, ślazu wielkiego y máłego, belice, złomikámieniá, liśćia bebdowego, y z korzeniem, wſzyſtkiego po dwie garśći, owſá z ſnopu urznąwſzy 6. garśći, pietruſzki, złotowierzby, psinku, rumienku po garśći, warz, oſtudźiwſzy kąp ſię po pás.

Wodká ná Kámień.

Weś ſoku limoniowego funt, ſoku Páryetáryi, rzodkwiánego, rowne częśći, kwiátu ślazowego garśći 4. *Scolopendria* garśći dwie, zmięſzay, przepal *in B. M.*

Dekokcya.

R. Rad. Ononidis unc. 1. Saxifrag. Virg. aur. Clynopod. aā. M. 1. Baccar. Alkekin ńro 18. Miliј Sol. unc. 1. Sem. Lapp. Major. Cynam Saxifrag. rubr. Aniſi Fænicul. aā. dr. 3. Baccar. Hæderæ arb. unc. ſ. Stipt. Fabar. ſiccat. dr 6. cum ſ. q. Aqu. Scolop Parietar. & Vini albi f. decoct. ad tertia part conſumpt. doſ. unc. 5. quolibet mane.

Jtem. Olea Iuniperi, Therebinth. Succini, &c in Decocto Malvæ záżywáne ſą dobre.

Arcanum Nephritieum.

R. Ocul. Cancr. Spir. Sal. impragnat. dr. 2. Specier. Lithontrip. dr. 1. ſ. Sem. Saxifrag. Mil. Sol. aā. dr. 1. Cinam ſcr. 2. Sal. Apiј Petroſſel. Ononid. aā. ſcr. 1. M. doſis dr. ſ. Inſze ſpoſoby rożne obacz

w kurácyi kámieniá nerkowego. Iáko śię wzwyż námieniło, że ieżeli kámień będźie znáczny, y twárdy, żadne Medykámentá y nayſekretnieyſze ſkruſzyć go nie mogą, ináczey pozbyć go trudno, tylko przez wyrznięćie: w inſzych Nácyách iáko we Włoſzech, w Fráncyi, nie tylko ludźiom podeſzłym, ále y dźiećiom wyrzynáią, á u nas záś w Polſzcze (dla niebiegłośći tych, co do nich należy umieć ten ſpoſob) wiele ludźi mizernie umieráć muśi.

Spoſoby do wyrzynánia Kámieniá. ktorych záżywáią w Cudzych Kraiách.

Spoſob pierwſzy, ktory Chirurgowie názywáią *Apparatum minorem.*

Poſádzą chorego *Lythotomus*) to ieſt, ten ktory ma kámień wyrzynáć) ná podołku męża iákiego mocnego, (podłożywſzy poduſzkę) ſtrzęśnie nim z gory ná doł kilká rázy, y záraz obie ręce do ſtop dobrze poprzywięzuie, koláná zás chorego z obudwu ſtron dwoch poſługáczow máią dobrze trzymáć iedno od drugiego iáko naylepiey rozłączywſzy, zátym *Lythotomus*: poſmárowawſzy pálec u lewey ręki ieden, álbo dwá; wpuſzcza *in Orificum ani* práwą ręką záś łono náćiſka, żeby z pod kośći (*pubis* názwáney) kámień śię ruſzył *ad Perinaeum*, gdźie gdy go pálcem *in Orificium* wpuſzczonym námáca: záraz ná lewey ſtronie, między moſznámi á ſeceſſem; bliſko Sátury *Perinai*, nożem z obu ſtron oſtrym ránę według wielkośći kámieniá otwiera, po-

my-

mykáiąc noż áż do kámieniá, ktory ieżeli przez ránę pálcem popchnięty: łátwie nie wyidzie, wyimuie go *forcipe*: po wyięciu záraz chorego rozwięzuie, y ránę ták naylepiey *consolidantibus* opátruie przestrzegáiąc pilnie áby się rána co prędzey zgoiłá, żeby się uryná nią nie puściłá, do prędkiey konsolidácyi, służy *Boll. Armen farina*, Mástyx. Kádzidło z białkiem &c.

Drugi sposob, ktory názywa się *Aparatus major*, to iest, chorego tákimże sposobem iáko y pierwey związánego, (to iest; ręce do stop) ná stole *Litthotomus* kłádzie, y záraz wpuszcza *Katheter in perinæum* áż do Kámieniá, ktory námacawszy tym *Katheterem*, przerzyna ránę w tymże mieyscu iáko y pierwey, y záraz kłádzie pálec *in Anum*, ktorym kámień do rány wypycha, ieżeli się nie da wypchnąć: instrumentem go dobywa. A ieżeliby był wielki: tymże instrumentem kruszy go, y po káwałku wybiera, wybrawszy: ránę iáko y pierwey dobrze opátruie.

Iest ieszcze inszy sposob; to iest: włożywszy pálec (ieden álbo dwá) *in Anum Chirur.* nápchnie kámień ku łonu: y záraz otwiera meat *in musculo recto supra os pubis secundum fibrarum ductum*, przez ktory *forcipe* wyimuie kámień.

Gdy się tym sposobem kámień wyrzyna, obawiáć się nie trzebá, áby się uryná przez ránę dobywáłá. Lecz tákie otwieránie bárdzo niebespieczne, dla exulcerácyi pęcherzá, ktora gorszaby byłá, á niżeli kámień.

Rzecze kto, do Anátomiſtow to należy, ktorych tu w Polſce nie máſz, á nie do Chirurgow? ná to odpowiádam według wſzyſtkich Autorow, że właśnie káżdy *Chirurgus*, powinien *ex professo* umieć to, co do niego należy, iáko w cudzych Kráiách, nie Anátomiſtowie, ále Chirurgowie tę operácyą odpráwuią, ták też y tu w Polſzcze miáłoby to bydź, czego że nie máſz: Boże ſię pożal, iż dla ich niedbálſtwá (w ápplikowániu ſię do tego) ták wiele znácznych ludzi umieráć muśi

O Zápaleniu Nerek y Pęcherzá.

PRzyczyny zápalenia Nerek ſą te; *Animi pathemata, venus immodica*, pićie zbytnie trunkow gorących, záżywánie częſte potraw korzennych, y ſłonych, częſte legánie wznák, ná miękkim poſłániu, zbytnia ágitácya, zátrzymánie Hæmorrhoidow, álbo krwi puſzczenia, kto do niey przyzwyczáiony.

Item. Uderzenie, ſpadek, ráná w nerkách, álbo w pęcherzu, gorączki wielkie: tákże gorącość uryny, z humorow iádowitych pochodzące, Kámień oſtry w nerkách, bol ćięſzki w nich że, owrzedzenie, uryny zátrzymánie &c.

Znáki zápalenia Nerek.

BOl w nerkách wielki z ſtrzykániem ták że ſię chory áni podnieść, áni ſtać ná nogách może, áni też ná bok żaden leżeć może, tylko wznák. Do tego ieżeli chory kichnie, álbo ſię

nagle ruſzy: w ten czás większy bol y ſtrzykánie czuie. Pod czás też bywa bol álbo trętwienie w biedrze, uryny częſte odchodzenie, ktora zrázu bywa iáſna, á potym czerwona y mętna: przytym gorączká uſtáwiczna, nieſpánie, głowy pomięſzánie, Nauſea, womity, przez ktore żołta, y flegmiſta odchodźi máterya, bywa też kiſzki *Colon* zwáney zápalenie: ktora że bliżſza nerek ieſt: podobnież Symptomátá ſpráwuie. Tym ſię rozeznawa: że w nerkách zápalenie; bo bol do wyżſzych żieber, do grzbietá, y do pęcherzá rozchodzi ſię; gdy zás z kiſzki zápalenie ieſt, bárdźiey ku przodowi ſię wydáie, y do tego, większa bywa odmiáná w exkrementách.

Znáki zápalenia Pęcherzá.

BOl około łoná, y częśći przyległych z gorącośći, y z zápaleniem, przytym uryná bywa gorąca, pod czás ſię y zátrzymywa, przydáie ſię y *teneſmus* gorączká, nieſpánie, prágnienie &c.

Progn. Obiedwie te choroby; ſą niebeſpieczne, gdy bowiem te członki należące do konſerwácyi żyćia, ákcyą ſwoię utrácą: śmierć gotowa. Większe máią w ſobie niebeſpieczeńſtwo, gdy ſię ſzaleńſtwo, albo konwulſye, poty zimne, rąk y nog ziębnienie náſtąpi. Ieżeli ſię Hæmorrhoidy dobrowolnie ſáme otworzą w chorobie, uwalniáią od niey. *Item.* Ieżeli ſię inflámmácya w wrzod obroći, y máterya przez urynę odeydźie, dobrze. Ieżeli zás gdźie indźiey ſię obroći, niebeśpieczno ieſt.

Item

Jtem. Máłe zápalenie, nie ieſt ták dálece ſzkodliwe. *Jtem*. Zápalenie pęcherzá wydáie ſię pod czás ná wierzch: co ieſt znákiem dobrym, álbo też gdy uryny wiele nád zwyczay odeydzie.

Spoſoby do leczenia.

W Zápaleniu Nerek, lubo pęcherzá, krwie puſzczenie zrázu, záraz ieſt naypotrzebnieyſze, z tey ręki, w ktorey ſtronie bol y ſtrzykánie bárdziey dokucza.

Ná zápalenie pęcherzá, z práwey ręki krwi puſzczenie należy, á potym y z nogi powtorzyć; ieżeliby tego byłá potrzebá. Jeſzcze lepiey Hæmorrhoidy otworzyć, gdyby ſię wydáły Służą ná to y báńki z piiawkámi, ná krzyżách ſtáwione, tákże Enemy chłodzące, y purguiące. Ná przykład. ℞ *Rad. Althea unc* 1. *Fol. Malvæ Violar. Lactucæ, aã. M.* 1 *Prunel. ńro* 8. *Florum Violar Hordei aã pug.* 1. *f Decoct. in ſero lactis R. Colat lib.* 1. *S diſſolve Caſſiæ vel Diaprun. Sol. unc.* 1. *Olei Violacei unc.* 4. *f. Clyſter.*

Gorącość krwi, (z ktorey to zápalenie pochodźi) ma bydź temperowána: Emulſyámi, Julepámi chłodzącemi, przydáiąc Sáletry præpárowáney, á oſobliwie z tyzánną, z ſerwatką. Purgánſe tu nie należą, chybáby tego byłá wielka potrzebá.

Powierzchne ápplikácye, ſmárowánia, ſą bárdzo pomocne, iáko to *Ungu. album Campbor. Populeon Roſaruum, Olea* tákże *Violarum Nymphæ &c.* mięſzáiąc ie z octem. *Jtem.* Weś białek od iáiá

przy-

przyday octu, y oliwy, ubiy dobrze, zmaczay w tym chuſte; przyłoż ná krzyże; zbytnie chłodzące ápplikácye: nie máią bydź częſto záżywáne, dla zátwárdzenia, zápalenia.

Káthápláſmá z chlebá wárzonego w mleku, przydawſzy żołtkow iáiowych, ſzáfránu trochę y oleyku rożánego: ieſt dobra. Tákże y bláchá ołowiana ná krzyże przyłożona, Plaſter *de Spermate ranar.* Tákże rożne Kátháplâſmy z zioł, chłodzących, y odmiękczáiących bárdzo ſkuteczne ſą &c.

W zápaleniu pęcherzá: (zábiegáiąc Gángrenie) należą Kátháplâſmy *ex Farina Fabarum, Orobi Lupinorum cum Vino coctorum.*

Przytym chory ma pić Tyzánnę. *Opiata* też ſłużą: oſobliwie gdy chory ieſt w gorączce wielkiey, ktore ták przez uſtá, iáko też y do Enem dáne bydź máią.

Item. W zápaleniu Pęcherzá, Czopki ſą bárdzo dobre, ktore máią bydź z ſokow chłodzących robione, przydáiąc *Opium ſuccum Hyoſciami.*

Ieżeliby chory nie mogł puſzczáć uryny, o tym będzieſz miał niżey náukę, w chorobie zwáney *Dyſuria.*

W zápaleniu pęcherzá, ieżeli ſię tumor wyda ná wierzch y zbierze ſię, uwalnia od choroby. Ieżeli ſię záś obroći *in Scyrrhoſam duritiem*, ieſt trudne do leczenia, ná ten czas trzebá ápplikowáć *Mollificantia*, iáko ſą opiſáne, w kurácyi *Scyrrhuſa* wątroby.

De

Do wnętrznego záżywánia ſłużą Emulſye, *cum Anonido minerali* tákże *Aqu. Plantag. cum Saccar. Satur. Camphora cum Lapid. prunell & Saccari Satur.*

Jtem. ieſt ná to oſobliwy ſok wyciśniony z żywych rákow, piiąc go z czymkolwiek.

O Krwáwym Moczu.

Ktory názywa ſię Mictus cruentus.

KRew z uryną z rożnych mieyſc, y przyczyn odchodzić może. Przyczyná nayczęśćiey bywa ze krwi pełnośći, álbo oſtrośći, álbo z kámienia w nerkách zoſtáiącego.

Oprocz tego, przydáie ſię z ſpadku z dźwigánia ciężaru iákiego, z zbytniey ágitácyi, álbo z ſámego pęcherzá, gdy od kámieniá w nim zoſtaiącego zraniony będzie.

Ieżeli zás muſzkuł (*Spincter* zwány, álbo *canalis pennis*) zránione będą: ná ten czas więcey krwi wychodzi. iáko ſię przytráfia *ex effrenata Venere* z zápalenia pochodzącego, *ex fluxu Gonorrheo.*

Rozeznánie choroby należy ná ſámey rzeczy: ná częśći náruſzoney, y ná przyczynách.

NAprzod ſtárzy ſą podlegli tey chorobie, bárdziey ći ktorzy kámień ćierpią &c.

Jtem. Gdy krew z uryną zmięſzána będzie, ieſt nákſztáłt wody z wypłokánego mięſá, y niekiedy máłe káwałki krwi, ná ſpodzie pokázuią ſię, poſpolićie uryná ługowi bywa podobna; oſobliwie gdy ſię długo wpęcherzu przetrzyma, przez co czernieie.

Jtem

Item. Część zrániona (bol oneyże) znáczy, ieżeli bowiem bol w krzyżách czuć, znáczy zránienie nerek. Ieżeli w ſłábiznách, Pęcherza.

Item. Krew, ieżeli ieſt z nerek: mięſza ſię doſkonále z uryną, z Pęcherzá záś częſtokroć czyſta y niepomieſzána wychodźi. *Item*. Ieżeli z przyczyny kámieniá krew z uryną odchodźi: znáki kámieniá będą: wzwyż opiſáne, ktorych ieżeli nie będźie: że krwi pełnośći, álbo oſtrośći zbytniey pochodźić muśi, co ſię częſtokroć ſtárym przydáie; oſobliwie z flegmy ſłoney, ktora w nich pánuie.

Progn. Wiele y częſte krwi przez urynę odchodzenie: niebeśpieczne ieſt, gdyż álbo ſuchoty álbo puchlinę przynośi.

Item. Ieżeli z wyżſzych częśći nagle krew do pęcherzá zlewa się, y tám ſię, ſpiecze, urynie wolnego prześćia nie pozwala, zátykáiąc meát, przez ktory odchodzi uryná.

Spoſoby do leczenia.

IEżeli pochodźi z pełnośći krwi, álbo też z oſtrośći iey; záraz trzebá krew puśćić z ręki y z nogi, ieżeliby byłá tego potrzebá, álbo Hæmorrhoidy otworzyć, ieżeli chory do nich zwyczáyny, ſłużą y báńki ná krzyżách: przytym dla expurgowánia homorow oſtrych we krwi zoſtáiących, ſłużą purgánſe: Náprzykład. *R. Rhabar. pulv. dr.* 1. *Corall rubr. pr. Bol. Arm. añ. ſcr. ſ. Aqu. Plantag. unc.* 3. *Syr. Roſat. Sol. unc.* 1. *M* day ná raz. *Vel R. Caſſ. rec. tracta unc.* 1. *Rhabar. ſcr.*

2. *Bol. arm. scr.* 1. *M. cum Saccer f. bolus*, álbo też *per infusionem Rhabar. cum fol. Senæ &c.* Potym należą *Consolidantia*. To iest Wes-łoku bábczánego czystego unc. 5 przyday *Boli arm. Lap. Hemmat. aã. scr.* 1. zmięszay day ná raz. *Vel* mleko owcze często pite, przydáiąc do niego *Bol. Arm.* iest bárdzo skuteczne. Ieżeli pochodzi z pełności y gorącości krwie: ná ten czas záżywáć Dekokcyi chłodzących, *ex Lactuca portulaca, Cichoreo Endivia floribus Nymphæ* przydaiąc *Rad. Consolidæ Herbæ Centinodi, millefolij, Equiseti summit Rubi Myrabol.*

Item. Trochisci Cordonij, ná tę chorobę są naypewnieysze; tákże *Trochisci de Carab. cum aqu. Plantaginis.* Przytym chory ma pić *Decoctionem ex Ligno Lentisci.* Do tego służą też powierzchne *Cathaplasmata ex Herbis Adstringentibus & consolidantibus*; tákże *unguentum Comitissæ* Wodá też Egierska iest dobra, piiąc ią codziennie niekiedy może iey záżywáć *cum Rhabarbaro Mirabolanis* námoczywszy Ieżeliby pochodziło z kámieniá ostrego w nerkách, lubo w pęcherzu zostáiącego, iest większa trudność w kurácyi. á osobliwie, gdy w nerkách będźie kámień ostry. Ieżeli pochodźi z exulcerácyi *meatus urinarij*, ná to służą *iniectiones ex decoctioribus consolidantibus* (z tym się tu niechcę rozwodzić)

Ná odchodzenie krwi z uryną w stuczkách y z ropistą máteryą: Pigułki pewne.

R. The-

℞ *Therebinth. in Aqu. Plantag. lota dr.* 3. *Succi Liquir dr.* 2. *Trochisc. dr. Thure dr.* 1. *s. d. Alkekin. dr* 1. *Mumiæ scr.* 1. *f. pill. Vel* ℞. *Succi in Spiss. Portul. dr. s. Gumi Arab. dr s Bol Arm. scr.* 1. *f. pill.*

Dekokcya ná krwáwy mocz pewna.

℞ *Herb. Agrim. M.* 2 *Veron M.* 1. *Flor. Hyper. Rosar. rubr. Papav. errat. aã. pug.* 3 *Rad. Symp. forunc.* 3. *coqu. in s. q Aqu. Colaturæ cuilibet libræ adde Syrup. d. Symph. Fernel. vel de Portul. aut d. Sucit. Plantag. unc.* 2. *Spir. vitrioli q. s. ad gratam aciditatem dosis unc.* 5 *bis de die.*

Item. *Opiata* ſą bárdzo ſkuteczne oſobliwie *Pill. de Cynogloſſo de Styrace.*

Item. Aqua de Styptica cum Opio secr.

Item. Tinct. Corall. & Sal Tinct. Smaragdi Terra Sigillata, &c. wiele wážą. *Item.* Naśienie báczáne ná proſzek ſtárte, w czymkolwiek záżyte, pomocne ieſt; może do niego przydáć kádźidłá tárrego, tákże korzenia kurzego źiela, dobre ná to. *Item.* Mech co ná tárninie rośnie, ieſt pewny. *Item.* Warz pśie ięzyki źiele, piy polewkę, ieſt rzecz pewna.

Item. Slaz z korzenia tákże wárząc, y piiąc pomaga &c.

O Wrzodźie w Nerkách y Pęcherzu.

WRzod w nerkách, y Pęcherzu, ze trzech przyczyn bywa. Pierwſza gdy ſię zápale-

nie Nerek, álbo Pęcherzá w wrzod obroći.

Druga, ostrość humorow táka, ktora krwáwy mocz spráwuie. Trzećia, gdy kámień ostry część tę w ktorey zostáie ráni, zkąd potym nástępuie exulcerácya, tá przyczyná iest naypospolitsza.

Rozeznánie. Naprzod, gdy przez czás długi z uryną odchodźi ropá: wrzod nieomylny w częśći ktorey (przez ktorą pochodźi uryná) znáczy. Jeżeli zás w nerkách, álbo w pęcherzu iest exulcerácya, dochodźi się z bolu, ktory ieżeli iest w krzyżách, znáć że z nerek exulcerowánych. Jeżeli z pęcherzá, bol bywa w łonie, álbo *in Peripneo*, oprocz tego ropá z nerek odchodząca iest doskonáła, to iest biała, lekka, y nie smrodliwa; y więcey iey odchodźi, ktora bárdźiey się z uryną mięsza. Zrázu poki świeża, iest podobna mleku, potym ná spodźie się usławá. Z pęcherzá zás wychodząca ropá, nie bárdzo się mięsza z uryną, y nie wiele iey odchodzi, zwyczáynie bywa niedoskonáła, pomięszána, y smrodliwa gdy zás *ex Orificio* wesyki, álbo *ex meatu urinario* zránionych pochodzi, ná ten czas szczera ropá często, y bez uryny odchodźi, uryná z wielkim bolem, y rznięćiem wychodźi, ktory wydáie się w tym mieyscu gdźie iest exulcerácya to iest, álbo *in Collo Vesicæ*, álbo w śrzodku, álbo ku końcowi *canalis*. Jeżeli będźie głęboka exulcerácya, ná ten czas krwi wiele z ropą odchodźi, y często pokázuią się *ramenta*; to iest: oskrobiny. Jeżeli z pęcherzá exulcerácyey: zwyczáynie pokázą

każą ſię w urynie niby łuſki, álbo ſkorki rozwlekłe. Jeżeli w nerkách długo owrzedziáłość będźie: uryná wychodźi mętna, ták iáko w kámieniu.

Progn. Wszyſtkie exulcerácye wnętrzne, niebeśpieczne ſą: á oſobliwie te, do ktorych ſię humory oſtre śćiągáią. Swieże owrzedzenie nerek, y pęcherzá, łátwo ſię może uleczyć, záſtárzáłe záś, práwie nie uleczone ieſt, á oſobliwie gdy z kámieniá przyczyny pochodźi, trudne ieſt do leczenia, áż chory onego pozbędźie.

Spoſoby do leczenia.

SŁużą ná exulcerácye pomienione (z iákieykolwiek przyczyny pochodzące) Medykámentá, oćieráiące, śćiągáiące, y wyſuſzáiące; Przytym ieżeliby z iákiey oſtrośći humorow pochodziły, trzebá bráć purgánſe, ktore máią bydź wolne; iáko to Mánná Káſſya, *Rhabar. Syr. Roſat. Sol Vel R. Caſſ. rec. tract. unc. 2 Manna Calanc ſ. Pulv. Sebeſt. & Tamarint aã. unc. 1. Mucilag. Sem. Pſill. dr 6. Succi Liquir dr. 2. cum ſ. q. Syr. Roſat. f. Opiata. Item. Mercur. dulcif. cum pulpa Caſſia*, záżywány ieſt nayſkutecznieyſzy, ktory purguiac, oraz czyśći exulcerácye.

Item. Terpentyná z prołzkiem, lukrecyowym záżywána: ieſt ſkuteczna; oſobliwie w ten czas ſłuży, gdy ſię pokázuie uryná mętna. Krwi puſzczenie ieſt potrzebne, gdy ieſt pełność, álbo oſtrość. Niektorzy z Medykow zálecáią womitorya wolne, dla oćiągánia humorow, śćiągáiących ſię do częśći náruſzoney, pić ma chory

 ſer-

ſerwatkę, álbo Hydromel, álbo Tyzánnę miáſto piwá, álbo też ośle mleko, ktore oſobliwie ſłużу ná tę chorobę. Wody też minerálne nie od rzeczy ſą: iednákże o nie trudno, ná ich mieyſce ſłużą Dekokcye rożne. Náprzykład. R. *Salſæ Parill. unc. 3. Raſur. Lign. Lentiſci unc. 2. Saſafr. unc. 1. Raſur. Ebor. C. C. aā. unc. 1. Iuiubar. Sebaſt. aā. unc. 8. Ligni Nephris. unc. 4. Hordei mundi unc. 2. Aqu. font. Oll. 3. inf. per 24. hor. coqu. ad Med. conſumpt. detur pro potu ordinario.* Przytym należą *Conſolidantia.* Náprzykład. R. *Bol. Armen. Terræ Sigill aā dr. 3. Gum arab. Tragacan. aā. unc. ſ. f. pulv. doſ. dr. 1. in lacte Caprino* Nád to ieſzcze lepſze. *Trochiſci Gordonij cum Decocto Hordei* záżywáne. *Vel R. Conſer Roſar. Antiquæ unc. 3. Sam. portulacæ, Plantag. Myrtill. Bol. Arm. Terræ Sigill. Sangu. drac. aā dr. 1. Raſur. Ebor. Trochiſc. Alkekingi aā. dr. ſ. cum Syr. d Roſis Siccis f. Opiata,* ná raz bráć iáko Káſztan, po dwá rázy ná dźień.

Item. Saccarum Saturni Cryſtallinum, záżywáiąc go w ſerwatce co dźień: ieſt pewne. *Item.* Dekokcye *ex Rad. Symph. & Flor. Hypericon. & aliis conſolidantibus;* tákże Bálſámá, iáko to, *Balſamus naturalis d. Copaiba, Pervianus niger vulnerarius,* ſą wielce pomocne, záżywáiąc ich częſto z Dekokcyámi wzwyż pomienionemi. *Item. Decoctio Ariſtolochiæ* (w ſtárym owrzedzeniu) pita, znácznie pomaga.

SŁużą oſobliwie iniekcye, náprzykład. R *Rad. Conſol. jovis unc.* 1. *Hort. integr. M.* 1. *Fol. Agrimon. Veron Scord. Achimill. Fœnicul. aã. M. ſ. coqu. in ſ. q. Aqu. Comm. R. Decoct. libr.* 1 *adde mellit Roſat. unc.* 1. *M. pro iniectione.* Dáie ſię tu przeſtrogá, áby Sprycą nie czynić iniekcyey, gdyż likwor nie doydźie, dla muſzkułu Spinkterá, ktory záwſze ściśniony ieſt; ále włożyc wprzod Kátheter, potym przez niego Sprycą wpuſzczáć Dekokcyą.

Item Pro iniectione. R. Sem. Fœnugr. Cydonior. aã. ſcr. 1. *macer. per hor. in Decoct. hord. lib.* 1. *expr. per linteum. expreſſo adde Ol. Amygdal dulc. unc.* 2. *Mell. Roſat. Col. unc.* 1. *M. pro iniectione Item. Trochiſci Gordonij*, w mleku roſpuſzczone, wiele pomagáią.

Item. Emulſye rożne *Trochiſci, Alkekingi, conſerva florum Altheæ*, wiele wążą. Jeżeli w nerkách ieſt exulcerácya, záżywáć nayczęśćiey Terpentyny, *cum Succo Liquir. Saccaro Roſato* przydáiąc *Saccari Saturni.* Przytym y Dekokcye rożne wzwyż opiſáne. Przydáie ſię też exulcerácyą Pęcherzá, z záżytych *Kantharides*, ná co ſłużył mleko przewárzáne z żywokoſtem; piiąc go co dźień.

Ziele Rzepik zwáne, wárząc go w wodźie, y piiąc, ieſt doświadczone, ná exulcerácye wnętrzne. Bálſámá tákże; iáko to, *Sulphur. Therebinth Succinatus, Saturni*, y wzwyż pomienione ſku-

teczne ſą, záżywáiąc nie częſto bárdzo. *Item.* Weś Terpentyny Weneckiey ćwierć łotá, zmięſzay ią z żołtkiem iáiowym, rozmąć z rosołem mięśnym wrzącym, wypiy ćiepło, uczyń to po kilká rázy, uznaſz pomoc Applikácye powierzchne (lubo ie Authorowie zalecáią) máło ważą iáko y kąpieli.

O Zbytnim odchodzeniu uryny.

Ktore názywa ſię Diabetes, *albo* Lienteria Nephritica.

TO ieſt: uryny częſte y zbytnie odchodzenie, pochodzące z ſłoności, álbo zbytniey wilgotności bárdzo oſtrey: ktora *fibrillas* pęcherzá pobudza, do uſtáwicznego wychodzenia uryny.

Dwoiáka ieſt *Diabetes*, pierwſza zowie ſię *Vera*, druga *Notha Vera* (to ieſt prawdziwa) tá ieſt, kiedy napoy nieſtrawny, prędko przez urynę odchodźi, co bywa z gorączką, z prágnieniem, y z ćiáłá opádnieniem.

Notha. Názywa ſię tá, kiedy więcey uryny odchodźi, ániżeli chory piie, z prágnieniem, z gorączką wolną, y ſłábośćią.

Progn. Jeżeli ieſt chorobá záſtárzáła, á oſobliwie w ſtárych, z trudnośćią uleczyć ſię może.

Jeżeli ſię przyda w párálużu znácznym, práwie nie uleczona ieſt. Jeżeli ſię przyda w gorączce długiey, y ćięſzkiey, álbo *ex effrenato Venere*, tákże z trudnośćią wielką uleczyć ſię może.

Spe-

Sposoby do leczenia.

NA początku choroby: uważywszy okoliczność może krew puścić z ręki. Potym dla expurgowánia zbytniey słoności y ostrości krwie, służą purgánse; tákże ná poty dáne Medykámentá, ktore może y przez suchą wánnę sprawić, ieżeli śiły chorego będą do tego sposobne.

Purgánse máią bydź *ex Rhabar. cum Myrabol. in Decocto Plantag. Portul.* álbo *Pill. Mastichinæ Aloephanginæ &c.* Womitorium tez wolne: niekiedy skuteczne ieſt.

Item. Do przeczyszczenia krwi należą Syropy *de Fumaria de Cichor. cum Rhabar. de Althea Fernel.* y Dekokcye rożne zá napoy chory ma pić. *Decoctionem ligni lentisci, Gvaiaci, cum China, & Rad. tormentill. Bistor.* Albo weś tarnek suchych, álbo y świeżych kilká garśći, skory wnętrzney dębowey co potrzebá, ięczmieniá przypieczonego garść, álbo dwie, warz w wodźie, przecedziwszy zágaś w tym kilká rázy stal, piy miásto piwá. *Item.* Ná zátrzymánie. *R. Conser. Rosar. antiquæ unc. 4. Bol. Arm. Corall rubr. præ C.C. usti aā. scr. 1. cum Miva Cydonior f. Opiata,* ná raz bráć iák Kásztan, dwá rázy ná dźień.

Item. Syr. ex Rad. Symp. cum prunis Sylvestr. coctus ieſt doświadczony.

Item. Mleko kożie, owcze, (gásząc w nim kámyki rospalone,) y piiąc co dźień są skuteczne.

Item. Kąpiel wárzona z dębowey skory, przydáiąc do niey hálunu sporo: ieſt pomocna. Po

kąpieli ſmárowáć krzyże, y łono. *Ungv. Comitiſſæ* Służą też ná to, *Tinctura Smaragd. Corall. Croc. Mart. adſtring. Liquor Stiptices, Opiata;* oſobliwie *Philonium Perſicum* záżywáne *cum lact. Chalibeate* ieſt pewne. Chory przytym ſtrzedz ſię ma potraw ſłonych, korzennych, ma też pić máło bárdzo, więcey ieść, oſobliwie káſzę Ryżową, polewki Migdałowe, Migdały przypiekáne, káſzę ięczmienną, (wprzod ią przypiekſzy dobrze) potym wárzyć; Káwy záżywánie ieſt bárdzo ſkuteczne. *Item.* Wodá wapienna ieſt doświadczona, dáiąc iey ná raz kwáterkę, dwá rázy ná dźień.

Kołaczki doświadczone.

R. Roſar. Spodij aā dr. 10. Sem. Portul. Succi, Liquir. Bol. Arm. Sumach. aā. dr 2 Sem. lactucæ Coriandr. Santal. rubr. Berber. aā dr. 1 Gum. Tragar. Arab. Balauſtr. aā. dr. 2. Camphar dr ſ. cum ſ. q. Succi Prunor. Sylveſtr. f. Trochiſci doſ dr. 1. Item. R. Aqu Plantaginis unc 3 Acet. Vini deſtill. dr. 6. Corall. rubr. pr dr. 1. Laud. Opiat. gr. 2. Spir. Porcul unc 1 M. capiat æger. Cochleatim.

O Niezátrzymániu Uryny.

PRzyczyná nie zátrzymánia uryny, pochodźi z ſłábośći, álbo roſprzeſtrzenienia muſzkułu, *Spincter* názwánego, w czym ieſt trudność do leczenia. Poſpolita też tá chorobá młodym, gdy w głębokim śnie pod ſię puſzczáią, álbo też gdy ſię im śni, że ná dworze to odpráwuią; y pod

czás

czás ták bywáią do tego przyzwyczáieni, że im rádźić nie można lekárſtwem, tylko korbáczem, álbo rozgą, y piiakom ſię częſto tráfia ryby w łoſzku łowić. Pochodźi też tá choroba z ſłábośći wielkiey, y zátłumienia ćiepłá przyrodzónego, iáko ſię tráfia bliſkim śmierći.

Jtem. Tráfia ſię y w Páráliżu znácznym, tákże w áffekcyách *inteſtini recti per conſenſum;* tákże gdy będźie zrániony muſzkuł *Spincter,* od kámieniá zoſtáiącego w pęcherzu. Tákże zimne, y wilgotne przyrodzenie przyczyną tey choroby bywa iáko w ſtárych. Y choroby też niektore przyczyną bywáią tey áffekcyey, á oſobliwie oſtrość wielka uryny, álbo gorącosc, ktora ſzczypiąc muſzkuł *Spincter,* ákcyą iego zátrzymuiącą, y ściągáiącą ſłábi.

Spoſoby do leczenia.

SPoſoby do leczenia podáią ſię w poſpolitośći, ktorych Medyk roſtropny według przyczyn choroby záżywáć może. Naprzod krwie upuſzczenie mieyſcá nie ma, chybá w młodym wieku, y to uważywſzy przyczynę.

Purgánſe ſą potrzebne, ktore według przyczyn máią bydź ákkomodowáne. Oprocz tego, należą *Aſtringentia*. Náprzykład. *R. Rad. conſol. Maj. unc.* 8 *Rad. Cyper. Galang. aā dr* 1. *M* 1. *Nucum Cypreſſ. Calic Gland. aā ſcr* 4. *Sem. Rutæ. Agni Caſti Thuris, Raſur. Ebor. aā. ſcr. ſ Roſar. rubr. pug.* 1. *Vini rubri libr* 4. *infund. per* 4. *hor. Colatura aromatizetur Cinamomo, & Saccaro, doſis unc* 4. *bis de die.*

Osobliwie ná to służą, Mozg záięczy suszony, łáyná záięcze, popioł z myszy palonych, kopytá wieprzowe palone, kostki z Dáktylow, orzechy láskowe palone, skorupy iáieczne palone, proszek z ziela Rzepik názwánego, skorká z żołądká kurzego suszona, gárdźiel koguci, kopytá kozie palone, pęcherz kozłowy, Rybá ktora bywa niestrawna w żołądku Szczupaká, te rzeczy máią bydź ná proszek subtelno stárte; y dawáne w czymkolwiek, lubo sáme, lubo ieden z drugim mieszáiąc.

Jeżeliby tá chorobá pochodźiłá z záráżenia páráliżem Nerwu ktorego, ná to máią bydź kąpiele gotowáne *ex Herbis Nervinis*, w ktorych chory ma śiedźieć po pás; przytym należą smárowánia. Náprzykład. *R. Ungu. Nervini Martiaton. Comitissa aā. unc 1. Croci Mart. adstr. dr 2. Ol Mastic is q. s. f. Linimentum Decoctiones ex Lignis lentisci, Guaiaci, cum Herbis & Rad. adstringentibus valent. Item.* Weś wody czystey, zgaś w niey pokilká rázy rozpaloną dáchowkę, tę wodę piy.

Topica też są dobre, ktore máią bydź przykłádáne *ad perineum* (to iest : *inter anum & testiculos*) *ex Enula Cal. arom. Menta Salvia, Origano, Calamento, Absinthio Myrtillis Balaustij.* álbo *insessus* z pomienionych ingredyencyi ; Należą też y plastry rożne, *Unguenta, Linimenta*, z ktoremi krotkie *Compendium* nie pozwala rospośćieráć śię.

Prʒ*ʃʃek*

Proszek skuteczny dla tych, ktorzy máią zwyczay ryby w łoszku łowić.

R. Stomach Gal. præ. unc. ß pulv. Agrim. unc. 1. Erinacei terr. combusti unc. ʒ *ß. pulv. dos. dr. 1. Vel R. Agrim. dr. 5. Rad. Consol. maior. dr.* ʒ. *Stomach. Gall. unc. ß. Stercor. Caprin. dr. 5 ß. pul. dos. dr. 1. S.*

Item. Popioł z kozich łáien, iest skuteczny: tákże popioł z Bufoná. Przytráfia się też tá chorobá Białymgłowom przy rodzeniu, z przyczyny báby nie umieiętney.

O Ischuryey, Stránguryey, y Dysuryey.

J*Schuria*, iest zátrzymánie uryny, ták, że nic odchodzić nie może.

Dysuria. Jest trudne odchodzenie uryny z wielką boleścią: pochodzące z gorącosci, y ostrości oneyże.

Stranguria. Jest ustáwiczne usiłowánie uryny do wyścia: z wielkim bolem y rznięciem: ktora tylko kápániem odchodzi.

Ischuria iest dwoiáka: iedná *Vera*, álbo *legitima*, druga *Notha*, álbo *Spuria legitima*, to iest: prawdziwa: pochodzi ze trzech przyczyn. Pierwsza iest, utrácenie czucia w pęcherzu, dla Nerwu (do niego idącego) páráliżem záráżonego, álbo humorem grubym zátkánego, álbo dla defektu duchow, dla ktorego pęcherz. *vim*

expul-

expultricem nie ma, iáko śię tráfia w szaleństwie, w śpiącey chorobie, y innych.

Druga przyczyná iest, oźiębienie pęcherzá, ze wnętrznych álbo powierzchnych przyczyn.

Trzećia przyczyná iest: śćisłość *Coli Vesicæ* ktora pochodzi álbo z nábrzmienia, álbo z zápalenia, álbo z owrzedzenia, álbo z wyrosłośći iákiey w meáćie członká náturálnego, álbo gdy krew spiekła tenże meat zátka; álbo kámień tráfia śię y przetrzymánia długiego uryny; Hæmorrhoidow nábrzmiáłośći.

Notha, náżywa śię tá, kiedy nic do pęcherzá *fert*. to iest wodnistego humoru nie odchodzi. Czego przyczyną są, álbo nerki, álbo *Uretbres*, álbo *Venæ emulgentes*, álbo gdy kámień w nerkách, álbo flegmá gruba, y spiekła, zátyka *vias urinarias*, álbo ropá śćiekáiąca z wyższych częśći.

Stranguria, z rożnyáh przyczyn pochodźi, ták powierzchnych, iáko y wnętrznych. Jáko to z ostrośći uryny, z exulcerácyey pęcherzá, álbo meátu, przez ktory uryná wychodźi, z zbytnie słoney uryny, z naśienia ostrego iáko bywa *in Gonorrhea virulenta*, bywa y z pićia młodego piwá, álbo winá nie wystałego, álbo *ex Medicamentis diureticis*, gdy ich kto często záżywa, álbo z nábrzmienia muszkułu *Spincter* názwánego; y z inszych przyczyn, ktore explikowáć z polská dla táiemnice niepodobna.

Dysuryey przyczyná iest. Wielka gorącość ury-

uryny, ktora pochodzi álbo z pomięſzáney cholery, álbo flegmy ſłoney, álbo z ropy z nerek, z nią ſię zmięſzáiącey, álbo kámień, záſtępuiący wolnego przeyśćia uryny, álbo zápalenie, lubo owrzedzenie *viarum urinariarum*.

Spoſoby do leczenia.

KUrácya według choroby y rożnośći przyczyn ich, ma bydź ákkomodowána, to ieſt: ieżeli *Iſchuria* pochodźi z nerek, álbo *Urether* áffekcyi, álbo też z kámieniá, álbo z owrzedzenia: Spoſoby do leczenia z włáſnych mieyſc bráć ſię máią. Jeżeli też pochodźi z pozátykánia *venarum emulgentium*; ná to ſłuży krwie puſzczenie, y purgánſe. Jeżeli z zátkánia meatu od kámieniá o tym maſz náukę w kurácyey iego. Jeżeli kámień w meácie członká náturálnego uwięźnie, śćiſkáć pálcámi członek, powoli popycháiąc ku końcowi, ażeby łátwiey wyſzedł, kłáść członek w mleko ćiepłe, álbo wniść do kąpieli w ktorey po pás śiedźieć: á to dla tego, áby ſię meát rozprzeſtrzenił. Jeżeliby zás áni tám, áni ſám, nie dał ſię popchnąć: uczą Práktycy, żeby z obu ſtron związáć członek, y z boku wyrznąć kámyk. Gdy zás pochodzi z záwárćia *Colli Veſicæ* z nábrzmiáłośći, álbo z zápalenia oney: ná ten czas włożyć kándelkę, (koniec iey oleykiem Migdałowym náſmárowawſzy,) *Katheter* wpuſzczáć niebeśpieczno: áby częśći nároſzoney nie poránił. Jnśi miáſto kándelki wpuſzczáią ſtronę báſową, nápuśćiwſzy ią oleykiem Migda-

gdałowym, ktorą trzebá trzymáć przez czás iáki, tym przetrzymániem rośpęcznieie, y meat záwárty rośprześtrzeni: Jeżeliby zás *Caruncula* byłá w meácie, álbo exkrescencya znáczna, ná ten czas trzebá *Katheter* wpuśćić, dla rośprześtrzenienia, á przytym zápuszczáć rzeczy trawiące przez *Katheter*, á nie kándelkámi, iáko máią zwyczay niektorzy. Jeżeli z grubey máteryi flegmistey, (ktora zátyká *vias urinarias*) pochodźi uryny zátrzymánie, ná ten czas służą purgánse *cum Therebinthina*. Enemy, Kąpieli, y *Diuretica*, o ktorych będźie niżey.

In Dysuria należy krwie pusczenie, y z powtorzeniem, purgánse, womitorya, Enemy, potym *Diuretica*.

Medicamenta Diuretica, to iest: urynę dopędzáiące, są te. Spal skorupy iáieczne ná popioł, námocz *in Aqua Petrosel.* daway ná raz po kwáterce, iest doświadczony.

Item. Weś naśienia *Alkekingi*, stłucz námocz w winie: piy to wino.

Item. Stonogi præpárowáne, iáko się wzwyż námieniło, są skuteczne.

Item. *Oleum Scorpion Mathioli*, dáiąc ná raz po 6. álbo po 7 kropel. *Item*. *Spiritus Salis Succus Raphani*. *Succus parietariæ* przydáiąc do niego *Spir. Salis*. *Item*. *Aqu. Termales*. *Item*. *Spir. Sulphur. Ol. Therebinth. Sal. Fabarum Extr. Iuniperi cum Therebinth* masz tego dość w kurácyey kámieniá.

Ene-

Enema doświadczona.

R. Rad. Apij Petroſel. Ruſci Gram. Aſpar. Malvæ: aã. unc. 2. Parietar. M. 2. Sem. Aniſi Fænicul Aneti Carui, Dauci, Ameos, Carrham Rutæ Cumini, Baccar. Lauri aã. unc. ſ. Flor. Chamomil. Mellilot. Aneth. Stœchad. aã pug. 2. coqu. in vini alb. ſ. q. ad met. R. Bolat. libr. 1. adde Butiri rec. unc 4. Mell. Roſat. unc. 4. Sacchar. rubr. unc 1. Bened laxat. unc. ſ. Ol. nucum Aneth. Lini aã. unc. 1. ſ. Cliſter.

Item. Służą rożne Káthápláſmá, Máterace z ziol, Ungwentá, Linimentá, tákże Cybulá z ſádłem ſmáżona, ná łono przykładána, y ná krzyże.

Ná Dyſuryę, ktora zwyczáynie pochodźi z gorącośći uryny, ſłużą Emulſye, Dekokcye ſłużące, ex Malva, Lactuca, Endivia, Portulaca &c. tákże ſerwatká krowia, álbo koźia, z Sáletrą pita; tákże wodká rożána z białkiem iáiowym ubita y pita.

Item. Conſer. Flor. Malva. Troch. Alkekin. Decoct. Malv. ſcum Syr. Violar. przytym należą y iniectiones ex Lacte, ieżeliby tego byłá potrzebá.

Item. Służą ná popędzenie uryny Spir. Sal. Arm. Voriuoſus, ſuper Cort. Araut. Cochob. Mercur. dulc. Pulv. Liquir. Oleum Iunip. Spir Urinæ. Sal. Tart. Vol. Spir. Nitri Succus Cancr. expr. Sal. finê Columb Nucl. Perſicor. Emulſ ex Sem. Viol. Spir. Lumb. Oleiek Migdałowy, mleko koźie, kąpiel z koźich bobkow: Dla proſtych ludźi lokwy-

wyćiśniony z łáyná końskiego, iest bárdzo dobry.

Item. R. *Ocul. Cancr. præ. dr.* 1 *Syrup. d. Althea Pernel unc* 1 *Aqu. Petrosel. unc.* ʒ. *Olei Iuniperi gut.* 5. *M.* day ná raz.

Káthäplásmu doświadczona.

R. *Rad. Alij Cæpar. assat. aā. ñro* 2. *Sem. Lini Baccar. Iuniperi aā. unc. f. Sem. Carui dr.* ʒ *Herb. Cerefol. Parietar. Flor. Genista Lupuli Chamomil. Mellilot. aā M.* 1. *incisa & contusa coque in Vini & Aqu. part. aqu. ad humid. Cons.* przyłoż ná łono, y pod mosznę spodem, *ad Perineum. Item.* Wodę często w uściech trzymáiąc, uryná się dobywa przetrzymána.

Pigułki skuteczne.

R. *Thereb. Ven. parum. tosta dr.* 2. *Succi Liquir. Sem. Viol. Milij Solis scr.* 2. *f. pill. dosis ñro* 7. *semel de die.*

Item. *Dekokcya z Sábiny pita, mocno urynę pędźi*

Jeżeliby zátrzymánie uryny pochodźiło ze złey dygestyey, ná ten czás służą lekárstwá, uryny popędzáiące, ále dygestyą náprawuiące: oczym było w kurácyey niestrawności żołądká.

Ná Strangurya też Medykámentá należą, co y ná Ischuryą. Oprocz tego, *Spir. Salis arm. Fol. Oleos,* iest bárdzo skuteczny.

Item. Tinctura oscorijs Reguli Antim. per Ol. Thereb. extr. est secreta.

Item

Item. Niektorzy ná Stránguryą piią wino, inśi gorzałkę hányſzkową z oleykiem burſztynowym, ieżeli go mieć mogą. ſtłukſzy głowkę czoſnku rozmąćiwſzy w gorzałce przecedzáią y piią, inśi pękek kozłowym łoiem ſmáruią, inśi koźie bobki świeże rozmąćiwſzy w ćiepłym piwie przecedzáią y piią, rożni rożne máią ſwoie ſekretá ktore nie rzecz tu wyliczáć. *Abſorbentia* ná tę chorobę oſobliwie ſłużą.

Item. ℞. *Spir. Sulphur. Campb. dr.* 1. *Spir. Sal. dr.* 2. *Sal. Abſint. Geniſt. Iuniperi Nitri fixi aā. gr.* 5. *M. doſ gut* 15. Ieżeli pochodźi z źimney przyczyny ℞. *Mitrid. dr.* 1. *Ol. Ruta deſtill. Arantiar. aā. gut* ʒ. *M. pro doſi una.*

Item. Electuorium Fallopij, ieſt pewne, y inne ktorych wypiſáć niepodobna.

Ná Iſchuryą y Stranguryą.

℞. *Ol. Amygd. dulc. dr.* 2. *Chamomill. unc. ſ. Pingu. Gal. dr.* 1. *Ol. Scorpion. dr.* 6. *ungu. Dialthea unc. ſ. Cera parum f. ungu. quo ungatur Perineum*, álbo cybulę rozetrzyi z winem ná toż mieyſce przyłoż.

Item. Sok z iednego ráku żywego wyćiśniony, y z winem záżyty: urynę pędźi zápewne.

Item. Sok Limoniowy, z ſokiem rzodkwiánym zmięſzány y pity: toż czyni. Prośći zás ludźie urynę świeżą koźią piią.

Item. Korzeń *Ononidis* wárząc y piiąc pomocny ieſt, tákże y ziele (Pánny Máryi lenek)

zwáne. *Jtem. R. Ocul. Lucij pisc. Cancr. Succini aa. par. aqu M. detur.*

Jtem. Prozek z łáien myszych iest dobry, ták że y mozg sroczy potężnie urynę pędźi, ná raz dosc puł. *Jtem.* Sáletrá, z dekokcyą Bożego drzewká. *Jtem.* Jelitká śledźiowe suszone &c.

Item. *Pigułki na Iscburyą.*

R Therebinth. Cypr. Coctæ unc. 1. Rhabar. dr. 1. Liquir scr. 2. Succini alb. scr. 1. Macis scr. s. f. Mix. ex qua form. pill. dos. nro 9. eundo cubitum.

Káthápláſmá sekretna ná popędzenie uryny. *R. Parietar. M. 2. Cerefol. M. 1. S. incisa decoqu. ad mellit. & adde Butyri, rec. unc. 2. Ol. Scorpion. unc. 1. S. calide pectini applicetur. Jtem. Jniectio Succi Raphani cum Succo Limon.* iest doświadczona.

Ná Stránguryą.

Dobry iest oleiek z wosku, iáłowcowy, bursztynowy &c także mleko ćiepło pite.

Jtem. Cybulá z smálcem wieprzowym przysmáżona, y ná łono przyłożona; pomaga.

Jtem. Język gęśi ususzony, y ná proch stárty záżyty, iest skuteczny.

Item. *Purgáns.*

R. Bened. laxat. unc. 1. detur cum aqu. Fœniculi ná gorącość y ostrość uryny z ktorey *Strangurya* pochodźi. *R. Malva Portulaca Lactuca aa. M. 2. coqu. in aqua colatur. cuilibet libræ, adde Syrup. Nenuf. Papaver. albi Cydonior aa. unc. 1.* niech chory piie, po dwá rázy ná dźień, ná raz po kwá-

ter-

terce, osobliwie też służą Emulsye, o ktorych było wzwyż.

TRAKTAT IV.

O Podagrze, y Kołtonie, o Dworskiey Chorobie.

O Podágrze y Chirágrze.

Ktora názywa się Arthritis.

ARthritis iest dwoiáka iedná iest *vaga*, druga *Fixa*, *Fixa* iest, ktora álbo w nogách, álbo w udách, álbo w rękách, álbo kolánách záśiadszy: bolem nieznośnym chorego dręczy. *Vaga* záś tá iest; ktora postáwach tám y sám swoie drámmátá odpráwuie.

Pospolićie Authorowie czworáką opisuią chorobę Artetyczną, to iest: gdy ręce bole opánuią názywáią ią Chirágrą, gdy udá názywáią *Ischias*, to iest Scyátyká po prostu, gdy kolána názywáią *Gonagra*, gdy nogi, *Podagrá*, w inszych záś członkách bole názywáią zwyczáynie *Arthritidem*, lubo niektorzy y tym názwiská dáią. Náprzykład gdy bol wpádnie w iunkturę szczęki *Syagonagram* názywáią. Gdy w kárk, *Tracheagram*. Gdy w grzbiet, *Rachisagram*, gdy w rámię *Chomagram*. Lecz te názwiská nie są we zwyczáiu u Medykow.

Przyczyny tey choroby są iedne wnętrzne

drugie powierzchne. Wnętrzne ſą te 1. Oſtrość *Succi Nervei*, ktora ośiadſzy około junktur, oſtrośćią ſwoią membrány y nerwy ſzczypiąc, bole uprzykrzone ſpráwuie. Jnśi náuczáią, że humor *Serosus*, ſwoią wielośćią y oſtrośćią, według humorow przymięſzánych do niego, ták że osiadſzy *circa artus*, też membrány ſzczypiąc, bole przynośi, częśćią z zápaleniem y nábrzmiáłośćią, częścią bez niego, ktory humor zwyczáynie z głowy ſpada przez żyły, ode krwi oddźielone.

Dáią inſzych rácyi wiele bárdzo Authorowie tu śię zmieśćić niemogą.

Powierzchne przyczyny ſą: częſte iedzenie potraw grubych, nieſtrawnych, tákże zbytnie pićie trunkow gorących, oſobliwie win, tákże niepowśćiągliwośći ćiáłá, zkąd náuczáią Medycy, że *Arthritis* ieſt *Racchi & Veneris filia*. *Item*. Proznowánie, ſen długi, ewákuácyi náturálnych przetrzymánie, boiaźń, ſmutek, zbytnie pieczołowánie, częſte kąpieli, zbytni gniew &c.

Przyczyną bywáią tey choroby. A iáko inſze choroby, ták też y tá przez czáry bydź może.

Znáki. Naprzod bol w ſtáwie, lubo w ręce, lubo w nodze, z nábrzmiáłośćią, y czerwonośćią, ktora nie záraz śię wydáie. Poſpolićie tá chorobá poczyna śię od wielkiego pálcá u nogi, nayczęśćiey lewey, zkąd dáley poſtępuie, ktorą poprzedza czáſem gorączká, á pod czás oraz z bolem náſtępuie.

Jeżeli śię przymięſza do humoru pomięſzánego z cholerą ná ten czas bol bywa nieznośny, tumor bárdzo máły, á czerwony, z gorączką znáczną, uryná bywa ćienka, żołtáwa, albo czerwona.

Flegmy z tymże humorem pomięſzáney, znák ieſt, Nábrzmiáłość miękka częśći boleiącey, bol nie ták bárdzo dokucza, uryná gruba, y pomięſzána. Gdy śię z meláncholią pomięſza, znák ieſt, że w mieyſcu boleiącym wydáie śię nieiáka śiność, przytym bol głęboki, uryná iák wodá, ſłábość cáłego ćiáła.

Progn. Chorobá tá, nie ma w ſobie niebeśpieczeńſtwá, ále ieſt długa y uprzykrzona, czáſem áż do ſtárośći dokuczáiąca, y owſzem niektorym żyćia przedłuża, dla tego że náturá humory ſzkodliwe (z ktorych insze humory niebeśpieczne rodźić by śię mogły) od junktur pewnemi czáſy oddala. Przytráfia śię iednák w ſłábośći natury, álbo w ſtárym wieku, że gdy náturá tych humorow pozbywáć nie może, w práwia w znáczne choroby, to ieſt: w gorączki, zápalenie wnętrznośći, w Apoplexyą, konwulſye, dycháwicę, w puchlinę w drżenie ſercá, &c. Przytym lubo tá chorobá doſkonále uleczyć śię nie może, iednák záchowuiąc dyetę y Medykámentow præſerwuiących może przez czás długi bydź wolen od niey.

Jeżeli ieſt dźiedźiczna, to ieſt z Rodźicow nigdy doſkonále uleczona bydź nie może.

Jeżeli Podágrykom *Varices* ſię wydádzą: uwalniáią od choroby; tákże gdy ſię pokaże uryná mętna bárdzo.

Przemienia ſię też tá chorobá w kámień, ſą bowiem ſobie te choroby pokrewne.

Spoſoby do leczenia.

NA początku Paroxyzmu, należy krwie puſzczenie, purgánſe, womitorium ieżeli nátura do niego ſkłonna, tákże ná poty, oſobliwie służą Medykámentá, w ſámym iednák pároxyzmie, gdy ſię záweźmie chorobá, nie służą pomienione ſpoſoby.

Purgánſow Formy.

R. Hermodactil. Turb. Diagred. fol. Senæ el Rafar. Cranij hum. aa. dr. 1. Ivæ aribet ad pond. omnium ſ. pulv. doſ dr. 1. ſ. ſæpius repetendo.

Electuarium Báyri præſtantiſſ.

R. Vini Rhen. q. ſ. cui in coqu. Rad. Polipod. dr. 2. Sam. Carthami (per ſubmerſ. in aqu prob) dr. 1. S. Fol. Roſmar. Chamapith. aa. pug 1. R. Colat unc. 2. adde Mellit Roſat. unc. 1. ſ. coqu. ad Syrup conſiſtent. cui admiſce Hermodact. i Diagred aa. dr. 2. Agar. Trochiſc gr. 25. Garyophill. Coſti Cimoni Zinziber. aa. dr. ſ. M. doſ dr. 3. ad unc. ſ.

Item. Mercurius dulcis cum Reſina Ialapæ in forma pillul. ieſt wielce ſkuteczny.

Item. Pigułki *R. Pill de Aloe, Roſat. Diagred Trochiſc Alch. aa ſcr. 2. Extr Ligni Aloes gr. 5. pill nro 36. quæ uſurpentur, tribus diebus ante Novilunium, uno die, una pillula, 2do die, duæ, 3tio die, tres,*

uſą per menſem aſcendendo, deinde repetatur earum uſus.

Jtem. Pigułki ktore názywáią *Veni amice ſurg. & ambula. R. Maſſ. Pill Aleophang dr. 2. Laudani Optati gr. 5. M. divide in 4. part. quarum una ſumatur. 4. horis antr paſtum, reliqua partes ternis diebus.*

Ná pobudzenie potow (okrom inſzych Medykámentow) naylepſzy ieſt korzeń łopianowy wárząc go, y piiąc polewkę, ktora oraz y poty y urynę pobudza, rzecz pewna.

Potym należą *Topica*, to ieſt dla uśmierzenia bolow, rożne ápplikácye, ktore nie máią bydź używáne po purgánſách, y krwie puſzczeniu, chybá żeby bole dokuczáły.

Naprzod tedy dla uśmierzenia bolu, ſłuży mleko ćiepłe przykładáne, álbo Káthápláſmá z niego zrobiona, to ieſt: weś mleká co potrzebá włoż w nie chlebá ośrzodki, białego, żołtkow iáiowych, trochę ſzáfránu, zmięſzay, przykładay ćiepło, gdy nie maſz zápalenia. Ná początku záraz gdy ſię chorobá wyda, w ktorym członku; Weś białkow iáiowych dwá, ſoli miáłkiey trochę, octu winnego co potrzebá, ubiy wraz; maczay w tym chuſtki y przykładay.

Jtem. Weś rząſy wodney, kwiátu rumienkowego, warz w mleku, przyday mąki ięczmienney zmięſzay, y tym okładay. *Jtem.* Weś *Spir. Vini* co trzebá, przyday do niego *Opium Sal. Saturus*, okładay. *Jtem. Lapis Medicamentoſus* w ſer-

watce, álbo w wodźie rospuszczony, y przykładány, iest ná to osobliwy. *Item*. Wodka z żabiego skrzeku, z kwiátem Dźiewánny wárzona, y przykładána, bol uśmierza. *Item*. Ser młody owczy, przykładány, tákże y mięso świeże.

Gdy bol zbytnie dokucza. *R. Fol. Hyosciami M. 2. Solani Semperv. aã. M. 1. Capit Papav. hort. ñro 5. Rad. Mandrg. unc. 1. Flor. Chamomill. Violar. aã. pug. 1. f. Decoctio in lacte vel aquâ foveatur pars dolens.*

Item. Swieże liśćie tábáczáne stłukszy, przykładáć ná mieyscá boleiące, piiawki stáwić bęśpiecznie może, po ktorych bol ustáie, álbo pryszcze przez *Moxę* poczynić: *Moxa* nic inszego nie iest, tylko *Lanugo* z belice.

Item. Weś koperwásu białego, źielonego oboygá po dwá łoty, kámfory puł łotá, gorzałki mocney, y winá, oboygá po puł kwarty, zmieszay okładay tym ćiepło.

Item. Weś piwá kwartę wsyp w nie soli dwie łyszki dobre, grzey, okładay co godźiná maczáiąc, álbo lagier śledziowy grzeiąc, y przykładáiąc, rzecz pewna, te bowiem rzeczy prędko puchlinę ná wierzch wywabią, záczym bol ustáie. *Item*. Ná wapno nie gászone nálać świeżey uryny, iák się ustoi zlać: tym okładáć maczáiąc chusty. *Item*. Wodká sekretna *Martini Rulandi R. Aqu. Fort. libr. 1. Aqu. Font. unc ʃ. Mercur. subl. dr. 1. bull. per horæ quadr. applicetur, linteis made-*

madefactis. *Jtem*. Sálármoniák z dźiećinną uryną rozpuszczony pomaga.

Jtem. Zmięszay wraz popioł, sol, urynę, y ocet, tym okładay. *Jtem*. Oleiek z mydłá Weneckiego do smárowánia doswiadczony; tákże przestępowy korzeń z gorzałką. Jest doświadczony. Y insze rożne ápplikácye, ktore się tu trochę niżey podádzą.

Proszek do záżywánia wielkiey Wagi.

R. Cinnabar. Nat. Panchimagogi mineral. aã. dr. 1. Opij præ. scr. s. fol. auri ńro 5 M. dosis scr. 1. vel R. Cinab. nat. scr. s. Ocul. Canc. Pulv Conchar præ unicor veri aã. 12. Laud. Opiat. gr. 2. misce, detur circa Vesperam.

Jtem. Theryáki częste záżywánie często uwalnia od tey choroby. *Vel R. Theriac. rec. dr 1. Aqu. Veron. unc. s. Succi Lumbric dr 3 Liquir. C. C. Succinati gut. 15. Mixturæ simpl. Tinct tart. aã. scr. 1. Aqu. Cinam. cord. unc. s. M. pro una vice.*

Dekokt osobliwy.

R. Rasur. Ligni Gvaiaci unc. 2. Sasafr. unc. 1 Sarsæ parill. Rad. Chinæ aã. dr. 6. Ligni lentisc Rad. Liquir. Herb. Trifol. fibrini aã. unc. s. Sem. Levitisci dr. 3. Papaver. dr. 2. infund. in vini alb. s. q. f. decoct. in vaso dupl. R. Colatur. libr. 3. adde Syrup. d. Papaver. unc. 1. Spir. Salarm. scr. 4. dos. unc. 4. ter de die.

Jtem. Mocz w piwie *Trifolium fibrinum*, piy záwsze, oleiek z mocu ćielęcego zrobiony smáruy nim: iest doświadczony.

Item. Proſo z máſłem, y z mlekiem wárzone, y przykładáne.

Item. Gliſty roſtárte z ośrzodką chlebá białego, przydawſzy trochę ſzáfránu.

Item. Weś ośrzodki chlebá białego puł funtá; liśćia tábáczánego, ſzaleiowego, oboygá po puł garśći, mleká świeżego ile potrzebá, warz weſpoł: przyday pśiego łáyná łot, mydłá Bárſkiego trzy łoty, żołtkow iáiowych trzy, ſzáfránu ćwierć łotá, máſłá łyſzkę, zmięſzay tym okładay.

Plaſter doświadczony.

R. Confekt Chamech. unc. 1. Pulv. Ialap. unc. ſ. Extr. Trifol. dr. 2. Lithargir unc. 6. Sapæ Antim. unc. 5. Sacchar. Cant. dr. 6. Olei Olivar. q. ſ. Ceræ & picis parum f. Empl.

Oſobliwie też ſłuży *Empl. Samaritanum* tákże *Mirabile*. *Item*. *Empl. Mirabile in Pedagra. R. Ol. Roſati libr. 1. Sapon. Hungar. unc. 4. calef. ſuper ignem lentum, adde Ceruſæ Minij aā. unc. 3. coque ad conſiſt. mollem adde Mumia unc. 1. Camphor. dr. 3. Caſtor. unc. ſ. f. Empl.*

Item. Weś gliſt źiemnych, przeſyp ie ſolą, potym wypłocz, przyday do nich *Terræ Sigillatæ*, rozetrzyi wraz, przyłoż.

Item. Wodká wypalona z żábiego ſkrzeku z łáynem wołowym, do przykłádánia ieſt pewna. *Item*. Wodká doświadczona. Weś wody wapienney funtow 4. zgaś w niey ſtal kilkánaśćie rázy, przyday miedzi paloney, unc. 4.

Cynobru łot, zmięszawszy niech ták stoi przez kilká dni, potym przecedź, maczáiąc w niey chustki okładay.

Item. R. Sapon. Genuens. indef. Hung. unc 1. Salis (ad ignem fortiss fusi) unc. 1. S. Vitrioli unc. 1. Acatiæ unc. s. bull. in libr. duabus aceti. colaturæ applicetur parti affectæ.

Item. Phlegma Vitrioli, est Specificum, ac Spir. Salis.

Wodká sekretna ná Podágrę.

WEś wody czystey gárniec, zágaś w niey kilkánaście rázy szynę żelázá dobrego, potym weś sztukę miedzi, rozpal ią, y gaś tákże kilkánaście rázy, do tey wody przyday *Vitri antimonij Mercurij dulc* oboygá po puł uncyi, choćby też y więcey, okłáday nią, iest bowiem doświadczona, á osobliwie ná rospędzenie guzow około stáwow wyrosłych, ktore *Tophos* názywáią, náwet y *Venereos* rospędza *Item.* W serwatce ciepłey ręce y nogi moczyć, wyiąwszy, nie ocieráć áż oschnie, drudzy przydáią ziołá niektore do serwatki. *Item.* Mákuch ná proch stłuczony, przesiany, w mleku wárzony, y przykłádány pomaga. Y to nie od rzeczy, Weś trzy gárce winá, włoż w nie lukrecyi, tátárskiego ziela, száłwiy, ruty iarey, wszystkiego po puł funtá; zálepiwszy w garku, warz do połowy potym doley brzeczką pszenną, y znowu warz do połowy, przecedziwszy daway pić po kwáterce choremu, á niech dyetę záchowa, będzie zdrow.

Item

Item. Essentia ligni Sasafra. per Spir. Vini extr. est probata. Wody śiárczyste (kąpiąc się w nich) wiele pomagáią. Osobliwie Szklanowska, y pod Krákowem gdzie śiárkę kopią. *Empl. Antrbiticum Francofurtense. R. Empl. d. Achill. magni unc 6. Oxycrocei Diapalm. aā. unc. 2. Medul. Cervi axun. Ursi aā. unc 1. S Tacamacæ in Vino dissol. unc. 1 f Empl.* Item. Cerat doświadczony. *R. Cera alb. Ol. Rosar. aā. unc. 3. Aqu. Rosar. Acet. Vin. aā. 1 S. Bap calamin. Oliban. Masticis aā unc. f. Album Ovor. nro 6. Camphor. dr. 8. f. Carotum*

Item. Picacismus. R. Picis naval. Resina. Nitri aā. 1. S. Sulphar. vini dr. 3. Piper. Rupborb. aā. dr. 2. Sem. Tlasph. Tapsia, aā. dr. 1. M. f. picacismus sposob zázywánia ten, rośćiągnąć go ná płotnie, zgrzać, y przyłożyć, w kwádráns odiąć, znowu zágrzać, y przyłożyć, to czynić ták długo, áż skorá záczerwienieie, y spuchnie; záczym też bol ustánie, gdy się wyda czerwoność y nábrzmiáłość, przykłádáć co innego, naylepszy plaster Sámárytan.

Item. *Balsamus Antipogradicus.*

R. Camphor. unc. 2. S Sapon. Venet. unc. 2. Opij dr. 1. Croci dr. 2. Spir. Vini q. f. digere filtr. w tym maczáiąc pioro, smáruy mieysca boleiące, *ad Tophos* naylepsze mydło czarne z żołtkiem iáiowym przykłádáne.

SPERNIOLUM. *Spermat. Ranar. Spont. resol. libr. 3. adde Sal. Armon. unc. 2. Sperm. Ceti unc. 1. Camphor. solut. unc. f. Thar. Mastic. aā. unc. 1. S. Opij dr.*

dr 5. *Croci dr.* 1. *S. dige, Colat servetur, pro applicatione Item. Empl. Arthriticum, Mynsicht*, ieſt ſkuteczny.

Item. ℞. *Chamadr Chamapith. Centaur. íris Aristol. Salv. Betonicæ aā. dr* 1. *S. Ligni Guaiaci opti. unc. s. f. Pulv. Subtiliss. dos. dr.* 1. *& plus quotidie*, ieſt bárdzo ſkuteczny.

Item. *Dekokt.*

℞. *Rasur. Ligni Guaiaci unc.* 2. *Salsæ paril. Chinæ aā. unc.* 1. *infusa per* 24. *hor. decoqu. colaturæ adde Herb. Hamædr. Hamæpith. Rosmar. Beaton. Rad. Bardan. diger. cineribus calid. Colaturæ detur unc. S. Semel. de die expectando sudorem.*

Ceret doświadczony.

℞. *Picis naual. unc.* 1. *Picis Greca unc.* 2. *Resin. Pini unc.* 4. *Mastis Aloe Hepat Bol. Armen. Sangv. drac. aā. unc s. Therebint. unc* 4 *Bacear. Lauri Iuniperi Hæder. aā. dr.* 6. *Sulphur. vini unc.* 2. *Ceræ alba q. s. f. Ceretum.*

Ná Scyátykę. Weś czoſnku, zwierć go, rozmąc mlekiem maczay chuſtę; przyłoż ná biodro.

Item. Nákłádź do gorzałki Kámfory żeby ſię roſpuśćiłá, ſmáruy nią przy ćieple, oćiągánie też báńkámi ſuchemi wiele pomaga, y rożne plaſtry, Fomentá z Dźiewánny, Linimentá: ktore opiſáć mieyſce ſzczupłe nie pozwala. Jeżeliby to nie pomogło, krew z nogi puśćić.

Ná Artethiczną chorobę, ieſt bárdzo wiele między Authorámi rozmáitych lekárſtw, lecz y mię-

między ludźmi rożnemi náyduią ſię rożne táiemnice, z ktoremi ſię wydáć nie chcą, więc niech ie trzymáią dla ſiebie, ia z miłośći Chrześciáńſkiey, dla rátunku bliźniego, wſzyſtkie y nayſekretnieyſze ktorychem doświadczał ták wiele rázy: wyiáwiłem, z tą przeſtrogą, áby kto ich záżywáć będźie, wiedźiał kędy czego y iáko záżyć, ponieważ rożne ſą nátury w ludźiách, rożne temperámentá, y rożne też exkrementá, zkąd co iednemu pomaga, to drugiemu ſzkodźi, y przećiwnym ſpoſobem, co poſpolićie w tey chorobie bywa.

R O Z M O W A.

Pácyentá z Podágrą.

Wierſzem przez Authorá opiſána.

P A C Y E N T.

ZKąd ſię Podágrá chorobá wźięłá,
Zkąd ćiáło ludzkie dręczyć poczęłá.
Czy ią Megærá ná świát zrodźiłá,
By ſwą furyą ludźiom ſzkodźiłá.
Czyli ią Etná z ſiebie wydáłá,
Z ogniem śiárczyſtym, by kátowáłá.
Członki junktury, moie paliłá,
Dárłá, wierćiáłá, y one mdliłá.
Zadney przyiáźni z niąm niezáwierał,
A nim ſię kiedy w iey łáſkę wdźierał.
Zkąd ſię ták bárdzo ze mną zbrátáłá,
Ze ſwe mięſzkánie we mnie obráłá.

Rozpostárłá się, furye stroi,
Fukánia groźby, nic się nie boi.
Ná prozby nie dba, áni ná płácze,
Jáko szalona po ciele skacze.
Od fortuny mię precz odstrychnełá,
Gdy mię ták w ciężką niewolą wzięłá.
Záżyć uciechy y krotofile,
Nie pozwoli mi ná iednę chwile.
Chciałbym iey pozbyć nie wiem fortelu,
Lubom záżywał do tego wielu.
Doktorow mądrych, bab, álchimistow,
Y ludźi rożnych, náwet Iurystow.
Nic nie wskorałem, dáremna rádá,
Oszukáłá mię ludzka porádá.
Ach iáko dręczy, nie lutośćiwie,
Zyły wyciąga, st. zyka strászliwie.
Pálce skrzywiłá, powysadzáłá,
Członki ze stáwow, nogi spętáłá.
Guzy stwárdźiáłe powyrzucáłá,
Y iáko w dyby ręce podáłá.
Náwet kámienie rodźi w mym ciele,
Gdy ich pozbywam iák bolu wiele.
Postąpić nie da, rwie, y kátuie,
Siepa, y pali, áni z folguie.
Záżywałem iuż rożnych dekoktow,
Popiłem wiele z Aptek Syropow.
Pigułki rożne, y konfekcye,
Y rozmáite miskuláncye.
Piłem *Herba The*, piłem y káwe,
Rożne mixtury, bárdzo plugáwe.

Kąpieli rożne, wánny pocące,
Zioła y máśći zágrzewáiące.
Gdy nie pomogły, kładłem chłodzące,
Likwory, plastry rozpędzáiące.
Záżyłem náwet Merkuryuszá,
Ktory humorow bárdzo porusza.
Y Sáturnusá, záżyłem rády,
Przemoc nie mogli tey chytrey zdrády.
Ják ná kátowni zostawác muszę,
Gdyż ze mnie práwie wypiera duszę.
Zywot mię mierźi, dźiw nie száleię,
Gdy we dnie w nocy, ćięszko boleię.
Zyćia przedłuża, by kosztowáłá,
Dłużey ná demną dokázywáłá.
Swięconey wody, nic się nie boi,
Ani Exorcism, ią uspokoi.
Duszkoby náleść człeká tákiego,
By mię pozbáwił gośćiá ták złego.
Dałbym połowę swey substáncyi,
Bym iáko pozbył tey złey bestyi.

PODAGRA.

MIlczáłám długo, dość ćierpliwośći,
Dosyć przymowek, dość zelżywośći.
Zkądem się wźięłá, pilnie się bádasz,
Aż do żywego práwie doiadasz.
A czyli nie wiesz com zá rodzáiu,
Y w ktorymem się, rodźiłá kráiu.
Swiát iest ten wszystek, moiá kráiná,
W naywiększym Pánie moiá dźiedźiná.

Z Krolowem pofzá z Monárchow zacnych,
Z Cefárzow, z Xiążąt, Pánow ták znácznych.
Wfzyftká ućiechá ieft moiá z niemi,
Onych zábawiáć żárty moiemi.
A ofobliwie owi Pánowie,
Co piią wino iák Bachufowie.
Y owi co im Venus fmákuie,
Temi śię ferce me delektuie.
Z niemi śię báwię, y konwerfuię,
Z temi zabáwá mnie kontentuie.
Proftych ia ludźi nie rádá widzę,
Chudym páchołkiem záwfze śię brzydzę.
Jeftem wfpániáła, bárdzo poważna,
Roftropna, hoyna, w dźiełách odważna.
Pan, by naywiękfzy honor mi dáie,
W prafza śię w łáfkę, gdy mnie uznáie.
Zá przyiaćiołkę, wiernie fłużącą.
W fwoich drámátách nie uftáiącą.
Wino ia lubię, bo mi pláguie,
Więc go y Pánom wielce fmákuię.
Tym uwefelam meláncholiká,
We mdłośći trzeźwię: rucham tetryká.
A gdy śię Venus przyłączy do mnie,
Spráwuiemy śię nie iáko fkromnie.
Agituiemy w człeku humory,
Wypędzamy ie ná wierzch do fkory.
Nie przyftoi to mey wfpániáłośći,
By co czyniłá przećiw ludzkośći.
Przeftrzegam zdrowia pilnie káżdego,
Ochraniam iáko oká moiego.

Ná wiátr nie puſzczę z łożá káżdego,
By nie ſzkodziłá zaráżá iego.
W rękách y nogách, ſtraż poſtáwiłám,
Wſzelką wygodę im wymyśliłam.
By zás *Lethargus* nie nápadł kiedy,
Snu nie pozwalam, tedy owedy.
Szkodźi wiem dobrze ágitowánie,
Bo ztąd pochodźi krwie pomięſzánie.
Leżeć ná łoſzku w miękkiey pośćieli,
Przymuſzam wſzyſtkich by leżeć chćieli.
Náwetem nogi obwárowáłá,
Gdy ſuleáty powymyśláłá.
Ze wiele przedtym więc táńcowáły,
Trzebá by teraz odpoczywáły.
Maſz przyiaćielá, czegoż ći trzebá,
Tylko ſámego iuż práwie niebá.
Nárzekaſz ná mnie, że ćię morduię,
Strzykam, y palę, ſrodze kátuię.
Moy Oćiec Bachus, iáko ieſt hoyny,
Wſzyſtkim wiádomy, iák nie ſpokoyny.
Nátręt ieſt wielki, wſzędy ſię wráźi,
Ja głaſzczę, á on prędko uráźi.
Wleźie do głowy, wnet záćmi oczy,
Rozum odeymie, cále zámroczy.
Zwádźi ſię prędko rad da przyczynę,
Wſádźi do błotá, iáko w pierzynę.
Krzyczy y wrzeſzczy z wielkim háłáſem,
Doſtáie mu ſię po grzbiećie czáſem.
Ná doiedynki nie raz wyzywa,
Zkąd párágrafy po gębie miewa.

Od-

Odrodźiłám śię prawie od niego,
Gdyż ia nie piiam trunku prostego.
Węgrzy, á Włoszy, moi Pánowie,
Hiszpáni, Niemcy, y Fráncuzowie.
Jeszcze oprocz nich: Polscy Pánowie,
Jáko ich kocham, á kto wypowie?
Miewam sekretne konferencye,
Z niemi záwieram konfidencye.
Umiem muzykę, wygráię trele,
Uczę ich śpiewáć nie iák w kośćiele.
Wołáią, wrzeszczą, gorgi wydáią,
Ręce y nogi, tákt im podáią.
Czemu mię zbywasz, com przewiniłá,
Y w czymem ći śię ták náprzykrzyłá.
Záżywasz ná mnie wiorow wárzonych,
Zioł rozmáitych w wodźie párzonych.
Plastrow, oleykow, rożnych másṫykow,
Trunkow, likworow, y konfekćikow.
Byłeś w ćieplicách, niceś nie spráwił,
Ják czárownicę támeś mię pławił.
Pánią dziedźiczną iestem ia w tobie,
Jnáczey rádźić muśisz o sobie.
Wiem sekret pewny, byś go wykonał,
Zápewnebyś mnie w sobie dokonał.
Pewne lekárstwo Abstynencya,
Y drugi tákże Kontynencya.
Z tych ia ruinę ponośić muszę,
Ani śię więcey o ćię pokuszę.

PATIENT.

WYbaczże proszę: Páni wielmożna,
Jesteś iák widzę, szczodra, y można.
Radbym się wydárł z twoiey opieki,
O bym ćię nie znał od tąd ná wieki?
Byś chćiáłá iácháć ná koniec świátá,
Damći wyprawę iedź choć do kátá.
Rad się obeydę, bez twey wygody,
Zá moie winy, mam dość nadgrody.
Pilnie wykonam rad twych podánie,
Dopomoż mi w tym moy miły Pánie.
Záłuię zá grzech, dla twey miłośći,
Nałog odmieniam, porzucam złośći.
Już ćię obráźić nie chcę ná wieki,
Gárnę się cále do twey opieki.

O KOŁTANIE.

KOłtan, názywa się *Plica*, ináczey *Ceragra*. *Pytánie*. Naprzod: zkąd się wziął Kołtan, ponieważ Authorowie lekárscy dawni nic o nim nie wspomináią. A náwet y teráźnieyszego wieku, osobliwie cudzoziemscy Medycy, nie przyznáią go, przypisuiąc to tylko niedbálstwu, álbo persważyom bábskim, zkąd gdy się nie czeszą, włosy się w kupę zrastáią. Albo przyczynę kłádą ná wapory lipkie, z głowy pochodzące, ktore włosy w kupę spaiáią (záczym przez czás długi nie czesáne) w kupę się wikłáią.

Ná

Ná to ſię odpowiáda. Naprzod zkąd ſię wziął kołtan; Rożne rożnych o tym ſą opinie, ktorych wypiſáć mieyſce nie pozwala. Tá ieſt naypewnieyſza; że nie zkąd inąd, tylko od żydow. Ten bowiem narod z nátury będąc około ſiebie nie ochędożny, ſmrodliwy, y przemierzły, tym nieochędoſtwem przyczyná ieſt kołtanow, ktore ſię między niemi zágęśćiły, z plugáſtwy zámnożonemi w nich; Więc że ten obmierzły narod ieſt ná głowę nieprzyiaćiel Chrześciánom, ná to ſię uſádził, áby też y oni byli ich obrzydłośći bezecnych uczeſtnikámi. Jáko bowiem rożnemi ſpoſobámi ſzkodzą Chrześćiánom, iuż to czárámi, oſzukániem, omąmieniem &c. Ták też ſwoiey ſproſnośći, y obrzydłośći, (ktore z káry Boſkiey ná nich ſą przepuſzczone) záráženiem ná ćiele ſzkodźić uśiłuią. Spoſob zárázy, ktorego záżywáią nie inſzy tylko ten, że w miody, w gorzałki, w piwá one kłádą, y moczą, á nie tylko kołtany moczą, ále też y ſámi ſię w piwách, w gorzałkách kąpią, y onę párchámi zárażáią. *Rzecze kto*, ieſt wiele ludźi ktorzy práwie záwſze piią u żydow, á przećię kołtaná nie máią. *Ná to odpowiádam.* Rożne ſą konſtytucye nátur, ſą bowiem drugie grube, y mocne, do przyięćia zárázy nie ſpoſobne, iáko widźimy y pod czás powietrza, álbo łożney choroby; niektore záś ſą ſubtelne, naymnieyſzą zárazę przyimuiące. Do tego Pan BOG nie dopuſzcza tego, áby złość ich iádowita záwſze, y káżdemu miáłá ſzkodźić.

Ze záś młodźi, y Cudzoźiemscy Medycy, przypisuią to niedbálstwu, álbo perswázyom bábskim. *Odpowiedź śię dáie.* Ktoż máiący zdrowy rozum, widząc tákie strászydłá ná głowách, miałby to przypisáć náturálnemu powikłániu, álbo pozrastániu włosow, á nie tylko ná głowách ále też y w brodách, do tego, że tácy pod czás Lunácyi (to iest Pełni, Nowiu, Kwádry) czuią wielkie w sobie pomięszánie, w kośćiách łamánie, szumy, bol głowy &c. Záczym idźie, że to nádprzyrodzonym sposobem dźiać śię muśi. *Spyta iesćze kto.* Poniewasz między żydámi z niedbálstwá ich około siebie rodzą śię kołtany, toć choć ich moczą Chrześćiánom w napoiách, szkodźić nie mogą. *Ná co śię odpowiáda.* Ze w włosách, páznokćiách, (lubo to są *partes excrementia*) iest *virus.* Jáko gdyby kto oberznięte páznokćie námoczył w winie, á to by wino (przecedźiwszy) wypił, pewne womity. Co niektorzy máią zá sekret lekárski, ták też y włosy máią w sobie *virulentiam*, bo przez ich pory, rożne humory iádowite wychodzą z ćiáłá, zkąd według rożnośći nátur, rożnego koloru bywáią, záczym zarázá ich szkodźić może, ták iáko y pot, śliná, exkrement, z ktorego przestąpienia przydáć śię może chorobá, co śię tráfia w dysenteryách.

Rzecze iesćze kto. W cudzych kráiách iest żydow wiele, á przećię kołtanow nie znáią. *Odpowiádam.* Ze żydźi w cudzych kraiách nie są

tácy śmierdźiuſzy, y ołzárpáńcy iáko w Polſzcze, ále ſą ochędożni; polityczni, ták, że tylko kápeluſze ich wydáią w ſtroiu od innych, że żydźi. Do tego że w cudzych kráiách ſzynkow im nigdźie nie dopuſzczáią, tylko ſię kupiectwem báwią.

Oprocz tego rodźi ſię kołtan z rożnych przyczyn: Naprzod z czárow, iáko bowiem inſze choroby niezwyczáyne z nich pochodzą, ták też y tá: O czym ieſt wiele przykłádow. Bywáią kołtany y dziedziczne, to ieſt: z Rodźicow ná dźieci ſpadáiące: Tákże przydáią ſię y z zarázy ieden od drugiego. Jednák nie káżdy kołtan ieſt zárázliwy, bo ich rożne ſą rodzáie, y z rożnych przyczyn pochodzące; Tákże rodźić ſię mogą kołtany *ex humore venenato occulto*, ktory *per poros* wychodząc, rodzi kołtany zárázliwe, tákie, gdy urznięte bywáią, w wielkie kálectwá ludzi wpráwuią, pod czás y śmierć przynoſzą: (ſą też niektore wody tákie, oſobliwie ná Pokućiu (z ktorych pićia kołtany ná głowách wyraſtáią, iákoż twierdzą niektorzy, że z támtąd kołtany ſię zágęśćiły. Bywáią y kołtany ná głowie z ſámego niedbálſtwá ludźi gnuſnych, nie ochędożnych, oſobliwie w chorobách gdy ſię długo nie czeſzą. Ależ y báby ledwie nie w káżdey chorobie że z kołtaná pochodzi zápewne twierdzą, y częſto ſię tráfia, że ie w ludźi wmawiáią, dáiąc ná wywićie rozmáite zielſká:

głowę uſtáwnie płocząc, włoſy woſkámi lepiąc, y innych guſeł dziwnych záżywáiąc.

Pytánie. Wieloráki ieſt Kołtan. *Odpowiedź.* Według rożnośći przyczyn, rożny bywa, ieden ſzkodliwy, ſpráwuiący po kośćiách łupánie, boł głowy, w oczách zácmienie, potraw obrzydzenie &c.

Drugi ieſt, ktory żadney z pomienionych chorob nie ſpráwuie. Są też y tákie, ktore lekarſtw żadnych nie potrzebuią, drugim záś bynamniey nie wádzą. Są tákie, ktorym gorzałká bárdzo pláguie; inſzym záś wino, álbo miod, innym pewne potráwy ſzkodzą, oſobliwie grube, ſmáczne záś im pláguią. *Hercules à Saxonia*, opiſuie rożne rożnośći y pokrewieńſtwá kołtanow, to ieſt Sámcá, y Sámice, Oycá y Corkę, &c. prawdáli to, twierdźić nie mogę, bo ſię ná nich nie znam.

Progn. Wewnątrz kołtan zoſtáiący, to ieſt, *humor malignus*, (ktory ſię zwykł w włoſy wdawáć) wiele złego przynośi, to ieſt: łąmánie po kośćiách, ślepotę, womity, potraw obrzydzenie, żył pokurczenie, guzy, álbo wrzody po ćiele &c. Gdy ſię záś ná wierzch wyda, nie ták ſzkodliwy ieſt.

Jeżeli go záś kto lekkomyślnie urznie, oſobliwie táki, ktory álbo z czárow, lub *ex malignitate interna* pochodźi, w ćięſzkie choroby wprowadza: Ani to ieſt bayká, wiele bowiem przykłádow ieſt, że lekkomyślne urznięćie one-

onego wielu wpráwiło w ślepotę, w bol głowy ustáwiczny, w wielką chorobę, w konwulsye, &c. á pod czás y śmierć przyniosło. Gdy zás kołtan z iákiey inszey przyczyny będźie, lubo kto urznie, álbo wyrwie: szkody żadney w zdrowiu nie spráwuie. Bywa y to, że gdy iuż wszystká *virulentia* ze wnątrz wyidźie, z ćiáłá do włosow: sam kołtan dobrowolnie odpada. Co się tycze kurácyey, według wielu Authorow, táka ma bydź iáko y Dworskiey choroby, iednák że tá kurácya nie záwsze się udáie. Są bowiem tákie niektore, ktorym náwet y Enemá záſzkodźi. Są też niektore, w ktorych beśpiecznie purgánsow, Dekoktow, womitorya, wánien suchych, &c. záżywáć może. Aby się kołtan ná wierzch wydał, máią rożni rożne ná to sposoby, á osobliwie ćiekáwe báby, máią ná to rożne źiołá, z dźiwnemi náżwiskámi, máśći, plastry, mycia, przymawiánia, żegnánia, záklinánia &c. Ja tylko dodam, że kto chce áby się kołtan wiwił, niech moczy w gorzałce álbo w winie źiele zwáne Bárwinek, (ktorego náwet y źimie pod śniegiem dostánie) tę gorzałkę álbo wino niech piie co dźień po kieliszku, przytym niech wárzy to źiele w ługu, y tym głowę myie, w ten czas gdy się wyrwie, ták prędko od myćia częstego sam odpádnie.

Item. Aby się kołtan wywił, weś barszczu źiela, bábiego muru, ktory też zowią mchem większym, łopianowego korzenia, warz to wraz,

myi głowę częſto. Dáie ſię też przeſtrogá, áby dla beſpieczeńſtwá nie urzynáć kołtana nożyczkámi, nożem, álbo brzytwą, áni żadnym żelaznym inſtrumentem, ále tym ſpoſobem; Weś białek od iáiá ieden, wapna świeżego, niegáſzonego łotow 4. Auripigmentu puł łotá, mydłá barſkiego, ługu mocnego co potrzebá, zmięſzay wraz, obmyi pierwey mieyſce wodą ćiepłą, náſmáruy tą mixturą, y záraz pátrz ieżeli włoſy puśćiły, ieżeli nie, omyi czym prędzey, á znowu náſmáruy, zápewne odſtánie, to ſmárowánie názywa ſię *Pſilitrum*.

Ná łománie w kośćiách y inne bole z kołtana przyczyny pochodzące, wánná Weś łopianu z liśćiem, y z korzeniem, bábiego muru, bárwinku, máćierzanki, liśćia wierzbowego, warz w kotle, oſtudźiwſzy nie roſtwarzáiąc kąp ſię co raz w inſzey wodźie z nowych źioł wárzoney á przy tym łopianowy korzeń warz y piy &c.

ZKąd gorzałká u żydow ták bárdzo ſmákuie,
Bo w niey żyd y z żydowką párchy opłokuie.
Zkądże tá chęć do trunku ślepa żydowſkiego,
Zkądże ſmák wyćiśniony z kołtana brzydkiego.
Czyni chęć nie zwyczáyną, że práwie ſzáleie,
Gdy częſto do gardźielá gorzałki nie leie.
Miod żydowſki czem ſmáczny, bo go żyd zá-
práwi,
Gdy z żydowką z żydźięty w niego náplugáwi.
Wy-

Wyblwa ſię y zámięſza, przemyśliwáiący,
Aby ſwoie zarázy, (w trunki mięſzáiący.)
Mogł pozbyć żyd ſmrodliwy: żeby Chrześćiány.
Smrodem párchem, kołtanem záráził y Pány.
Czáruią, námawiáią, áby im wierzyli,
Jákoż ſię iuż niektorzy w żydow obroćili.
Zyd fáktor, żyd y doktor, żyd ieſt y podſkárbi,
Zyd z hárendy (rozumie Pan) że on mu ſkárbi.
Alić go on wyſkubie, iák gęś wypierzoną,
Rwie po piorku by nieznác, powoli zmamioną.
Chłopek wolny zá ſwoy groſz, nápiiáć ſię wſzędźie,
Pan przykazał by nie pił tylko ná hárendźie.
Chocby ſkorá oblázłá z chłopá párſzywego,
Pan tego nie uważa, dla zyſku ſwoiego.
Y choc wſzyſtko wywlecze z domu ná hárendę,
Co miał mieć przez cáły rok ná ſwoię wiwendę.
By odrobił páńſzczyznę Pan o to nie ſtoi,
Ze chłop o głodzie robi, bo ſię plagi boi.
Y ták ſkrytą chytrośćią niſzczą Pánow ſámych,
Gdy ich niſzczą, nie ſámych, ále w ich poddánych
A nie tylko po wioſkách, ále y przy mieśćie,
Gdy ſię pilno przypátrzyſz, uważyſz w niewieśćie.
Jáko by z nabożeńſtwá idźie do Kośćiołá,
Niedługo tám zábáwi iák by iey kto woła.
Bieży pilno do ſzynku, żydá lub żydowki,
Chliſnąwſzy przepalanki, boiąc ſię przymowki.
Leći do dom zblednia łá, iák Toruńſka cegłá,
Wymawia ſię że pilno, áż iey duſzno biegłá.

Więc

Więc gdy ſię przyzwyczái, wlecze co nádybie,
Choć iey mąż bokow zmáca, gdy ią przyczym zdybie.
Młotki, piłki, ſrubſztáki, noże, y nożyce,
Fártuch, kábat, y pośćiel, náwet y ſpodnice.
Rożen, miſkę, y kśiąſzki, rękaw y donicę,
Wlecze wſzyſtko do żydá, iákby do kramnice.
Agdy ſię zá małżonką mąż chodźić náuczy,
Wſzyſtko z domu wywleką, áż biedá dokuczy.
Jedno drugie wywłoczy, z błotá plugáwego,
Ze nogi nie ſtátkuią, wpycha do gorſzego.
Tłuką ſię po ulicách, od śćiány do śćiány,
Tryxáią ſię głowámi, nie iáko bárány.
Jedno drugie potłucze, oczy popodbiia,
Gdy ſię prześpią názáiutrz, zkąd tá nowália.
Pyta iedno drugiego, co ſię z námi dźiało,
Weyźrzy iedno ná drugie, ćiáło pośiniáło.
Poſkrobie ſię po głowie, álić włoſow máło,
Dziwno mu że ołyśiał zkąd by to bydź miáło.
Myśli czy nie ſpárzono głowy z kámienice,
Alić guzy po głowie, potłuczone lice.
Po przepićiu bierze go ápetyt do iadłá,
Nie máſz w mięſzku y groſzá, nádźieiá upádłá.
Robić muśi o głodźie, co prędzey ná ſtráwę,
Y ná żydá bo go chęć ćiągnie ná zabáwę.
Człowiecze maſz ná ſobie znák Chrześćiániná,
Maſz roſkaſz od Kośćiołá ſtrzez ſię pogániná.
A dopieroż narodu ták nieprzyiáźnego,
Ktory bluźni Chryſtuſá, depce Jmię Jego.

Jeżli chceſz żyć z Chryſtuſem, w Króleſtwie ná wieki,
Stoy przy nim nie puśći ćię nigdy z ſwey opieki.
Broń honoru iák możeſz, Zbáwićielá twego,
Brzydź ſię żydem iák diabłem,ući ekay od niego.
Miłuy IEZUSA z ſercá ſzczerze uprzeymego,
Doſtąpiſz chwały wieczney, y widzenia iego.

O Dworſkiey Chorobie.

Ktora názywa ſię Lues venera, Morbus Gallicus, Neapolitanus, Hiſpanicus Indicus, Syphilis.

PRzyczyná Dworſkiey choroby ieſt: pomięſzánie wſzyſtkich humorow, pochodzące oſobliwie z kwáśnośći ſubtelny, (ktora ſię *Volatilis* zowie, oſtrey bárdzo, y iádowitey: wſzyſtkie ákcye ćiáłá męſzáiącey y pſuiącey &c.

Znáki choroby. Naprzod *Gonorrhæa virulenta*, to ieſt: *fluxus ſeminis corrupti*, rożnego koloru z rznie-ćiem, y inſzemi przypádłośćiámi. Ciáłá wſzyſtkiego ſłábość, y oćiężáłość, łamánie w kośćiách, kroſty ná wárgách y gdźie indźiey po ćiele: nábrzmiáłość, y zápalenie członká náturálnego; *Exulceratia Scroti*, ſplugáwienie częſte, cerá bláda, niektorym częſto rumieniec ſię ná twarzy wydáie. Bole po ſtáwách przechodzące, w nocy bárdźiey odzywáiące ſię. Te znáki czynią podeyrzenie, y odmiánę *Gonorhæi*, w Dworſką chorobę. Jeżeli záś iuż chorobá w korzeniona ieſt, w ten czas bol głowy, y ſzum

częſ-

częſty, y więkſzy bárdziey w nocy, á niżeli we dnie dokuczáiący; Bole uſtáwiczne w rámionách, w goleniách. Uſtá práwie goreią; ná ktorych częſto exulcerácye, z wyraſtániem dźiwego mięſá) przydáią ſię tákże, y ná podniebieniu; Potym gdy ſię chorobá záweźmie, ćiáło z człeká opada; bole nieznośne w ſtáwách, ták iáko w podágrze, náſtępuią potym konwulſye, bol głowy bárdzo ćięſzki, nie ſpánie, izaleńſtwo, wielka chorobá, kroſty rożne po głowie, po ćiele, po nośie, po wárgách &c. Z uſt fetor, noſá opádnienie, álbo ugnićie, guzy twárde po ciele, ktore *Bubones* zowią; Zębow wypádnienie, trudność wielka w upuſzczániu uryny, *Pennis*, y przyległych częśći exulcerácya; kroſtká gdy ſię wyda *in glande*, z ktorey humor *virulentus* wychodzi żołtego koloru, zkąd náſtępuie exulcerácya *membri*.

Progn. Swieżo záciągniona Dworſka chorobá: ieſt łátwa do uleczenia; záſtárzáła zás bárdzo trudna, trudnieyſza też ieſt do leczenia w meláncholikách, w flegmátykách, álbo krwiſtych bárdzo; tákże gdy ſię przyda ochrápienie, znáczy chorobę trudną do leczenia. *Item*. Gdy będźie exulcerácya *Urethry, ex fluxu Semin. corroſive*.

Item. Ktora ieſt dźiedziczna, to ieſt z Rodźicow: ieſt nie uleczona.

Item. Trudnieyſza ieſt do kurácyi w ktorey bywa exulcerácya znáczna, y guzow wiele *tophos* zwánych. *Item*. Gdy ſię przyłączy pu-

chli-

chliná, álbo biegunká Wrzody ktore ſię przydáią *in ano*, to ieſt w śiedzeniu, naygorſze ią do leczenia. Często też tá chorobá (choć uleczona) rádá ſię odwraca.

Wiádomo káżdemu z iákiey przyczyny przydáie ſię tá chorobá, lecz oprocz tey może ſię przydáć z zarázy ieden od drugiego, z uſt, z pośćieli, z ſukien, z czápki, náwet y z śliny, z Rodźicow też zlewa ſię ná dźieći, tákże dźiećię może mámkę zárázić, álbo mámki dźiećię.

A żem iáśnie nie wyráźił znákow, y okoliczności tey choroby; nie dźiwuy ſię, nie rzecz bowiem polſkim ięzykiem wſzyſtko obiáśnić, áby ſię czyie oko tym nie obráźiło.

Sposoby do leczenia.

NAprzod należą purgánſe, *Digeſtiva*, *Diaphoretica*, Dekokty, wánny pocące, Sáliwácye, krwi záś puſzczenie mieyſcá nie ma, chybáby chory był krwiſtey komplexyi. Co ſię tycze purgánſow; te máią bydź tákie.

R. Mercur. dulc. gr. 15. Reſin. Ialappe dr. 8. Therebinth. Ver. q. ſ. f pill. pro una doſi interſperſæ pulv. Cinamoni Vel R Electuar. d. Succ. Roſar dr. 2. Mercur dulc. gr. 12. cum Sacc. f bolus. Vel R. Extr. Cathel. gr 24. Mercur. dulc gr 10 Reſin. Guaiac. gr. 7. cum Aqu. Cinam f Maſſ ex qua form. pill. deinde ſequentibus 5. diebus utentur Ebabar. pulu. cum Therebint. & repet. pill. Po purgánſach y między niemi máią bydź dawáne *Digeſtiva*, ktore ſą te. *Tartarus Vitriol. Sal. Tartar. Cremor. Tartari Salis*

ro-

rożne, á oſobliwie *Endivia Fumar. Cardui bened. Tamar. Scolopen. Abſinthij Cicbor &c.* pomienione *Digeſtiva,* lubo mięſzáiąc iedno z drugim, lubo ſáme przez ſię: według upodobánia dawáć: Syropy też ſłużą, oſobliwie *de Lupulo de Fumar. de Cicbor. cum Rhabar. Oxymel. Squill. Syr. de 5 radic. &c.* Należą y Dekokcye rożne, ktore káżdy wymyślić może, według potrzeby Pácyentá, álbo choroby. Po odpráwionych purgánſách, należyćie przyſtąpić do Dekoktu, y wánien ſuchych.

Spoſoby wárzenia Dekoktow.

R. Weś *Ligni Gvaiaci* funt ieden, to ieſt łotow 24. *Corticis Gvaiaci,* łotow 8 *Saſafras Salſæ parill.* oboygá po trzy łoty. *Rad. Chinæ el.* łotow 4. Hányſzku łotow 3. Lukrecyey łotow 2. Antymonium przedniego utłuczonego, y w węzełku záwiązánego łotow 30. włoż wſzyſtko pokráiáne do gárcá nowego náley wrzącey wody gárcy 4. nákryi dobrze, niech ſtoi przez 24. godźiny, potym warz według zwyczáiu, żeby połowá wywrzáłá, przecedźiwſzy przez płát ſukienny, ſchoway ná źimno, daway choremu tego Dekoktu z ráná, po południu, y ná noc; zá káżdym rázem po pułkwarty. Remánencye záś (przydawſzy do nich nie co pomienionych ingredyencyi: tákże fig, rodzenkow.) wody nálawſzy warz zwyczáynie, przecedźiwſzy daway pić záwſze, (oprocz pierwſzey Dekokcyey) Do wánny ſuchey, chory ma wchodźić dwá rázy

ná

ná dźień, á przed weściem do niey, dawáć z pierwſzą dekokcyą. *Spir. Theriacal. Camphor.* álbo *Spir. Tart. Rect. f.* álbo *Reſin. Guaiaci cum Conſerv. Roſat.*

Pod czás záżywánia Dekoktu chory ma ieść tylko pieczyſte, á miáſto chlebá ſuchárki, tákże co tydźień trzebá dawáć purgánſe, y w te dni w ktore chory one bierze, nie ma pić Dekoktu: ále piwo, tákże ieść powinien roſoły. A że rożni rożne máią formy gotowánia Dekoktow, ten nayſkuteczznieyſzy położywſzy, dáię ieſzcze ieden, *R. Rad. Chin. el. unc* 4. *Salſa parill. unc.* 6. *Raſur. Tign Sancti unc.* 8 *Cort. ejuſd. unc.* 2. *Ligni Saſafr. unc.* 3. *Santal. rubr. Citrini aa. unc.* 2. *Lig. Lentiſc. Rhod. aa. unc.* 1. *S. Rad. Polipod uno.* 5. *Liquir unc.* 3 *Rad. Petaphil. Tormentil. aa. unc.* 1. *S. Sem. Aniſi Fænic. aa. unc.* 2. *inciſ. & contuſ. affund. aqu. ferven. ollas* 8 *macer. per* 24 *hor. dein. bull in dupl. vas ad* 3*tia part. conſumpt. in fine coct adde Paſſul jor. libr.* 1. *S. Carioar. libr.* 1. *Cinam unc.* 2. *Sem. Carthem. unc.* 1. *Cort. Arant. Citri Galang Cubeb. aa unc. f. Colatura perfecte cocta ſervit pro potu ordinario.* Aby był Dekokt czyſty, wykláryfikuy go białkámi iaiowemi. Lecz y ſámo drzewo Gwáiákowe wárząc, (przydawſzy do niego Antimonium w węzełku, y trochę lukrecyi) ieſt ſkuteczne: podobno bárdźiey ániżeli rożne miſkuláncye.

Więc że tá chorobá rzadko (bez Sáliwácyi)

 do-

doſkonále uleczona bydź nie może, oſobliwie gdy iuż w korzeniona będźie.

Podádzą ſię ſpoſoby, co y iáko ná nię dawáć; wielu álbowiem ieſt niedoſkonáłych lekárzow: ktorzy leczenia tey choroby podeymuią ſię, á náwet y báby, chłopi prośći, żydzi &c. Káżdy z nich máiąc ſwoie ſekretne leki, z ktorych nie ieden, nie tym co miał, ále y żyćiem przypłáćił, á oſobliwie ná ſáliwácye rożnych z Merkuryuſzá præpárácyi záżywáiąc, y one nie ták iák należy dáiąc, w ćiężſze dáleko choroby (á niżeli ieſt ſámá) w práwuią. Tráfia ſię to bowiem nie raz, że Merkuryuſz álbo nie ieſt præpárowány iáko należy, álbo choć ieſt dobrze præpárowány ále do czego innego ſłuży: gdy go Medyk záda nie doſkonáły, gárdło podrápie, podniebienie opryſzczy, dziąſłá exulceruie, zęby ochwieie, wſzyſtko ćiáło pomięſza, oppreſſye ſercá ſpráwi, y nie raz w páráliſz ćięſzki w práwi, co więc nie Merkuryuſzowi, ále (mydląc oczy Pácyentowi) złym humorem, ktore Merkuryuſz poruſzył, y one wyprowadza, przypiſuią: co ieſt wielki fałſz, bo lubo w Sáliwácyách dźiąſłá obrzmieią, zęby ſię ochwieią, z oſtrośći humorow od Merkuryuſzá poruſzonych, iednák gárdłá nie opryſzczą, áni podźiuráwią, ſercá oppreſſyi, áni párálizu ſpráwuią, y owſzem po odpráwionych Sáliwácyách, chory iák inſzy.

Dáie ſię znowu przeſtrogá że gdy chory bárdzo ſłáby ná śiłách, álbo będźie w lećiech podeſzłych, wſtrzymáć ſię od nich.

Spo-

Spoſoby do pobudzenia Száliwácyi.

Troiákim ſpoſobem Száliwácye pobudzone bywáią to ieſt, dáiąc ná nie przez uſtá, przez kurzenie, y przez ſmárowánie.

Spoſoby dawánia przez uſtá.

R. Turpeti minoral. gr. 5. Mercur. dulc. gr. 7. agitata quam optime in mortar. lapid. dentur. cum Conſerv. Roſar. & Sacchar. quolibet die uſq; dum effectus non ſubſequatur.

Vel Mercur. vitæ gr. 2. Mercur. dupl. gr. 7. optime agitata, miſceantur cum ſ. q. Theriacæ; detur ſic quotidie, áż Száliwácye náſtąpią. Jednák naylepiey dawáć ſámo *Mercurium dulcificatum.* Náprzykład, pierwſzego dniá dáć gr. 10. drugiego dniá 11 trzećiego 12. co dźień iedno gráno przydáiąc, áż Száliwácye náſtąpią. Dáią niektorzy *Mercur. dulcific. ſcr. cum Diaſcordio :* dwá rázy w tydźień. Co ſię komu podoba niech tego záżywa.

Wtory ſpoſob przez kurzenie.

R. Cinabar. Antim. vulg. Myrrhæ aā. q. ſ. zmięſzay wraz, bierz tego proſzku, ná koniec nożá po troſze, rzucay ná węgle po trzy, álbo cztery rázy, dym wychodzący chory przez ſzklány liiek w ſię niech bierze, głowę dobrze okrywſzy. To kurzenie powtarzáć ták długo, áż Száliwácye náſtąpią. Jnśi *ad Cinabar. Antim.* przydáią burſztynu, śiárki, máſtyxu.

Trzeći ſpoſob przez ſmárowánie.

To ieſt: *R. Mercur. viv. unc. 1. ungv. d. Althea*

Fernel. unc. ʃ. zmięſzay iák naylepiey, ſmáruy tym ungwentem wſzyſtkie członki, y ſtopy, wprzod z ſtárſzy dobrze chuſtą ćiepłą, ſmárowáć raz tylko ná dźień z ráná, w godźinę po záżytym roſole, álbo iáiu miękkim, niektorzy grzbiet ſmáruią, co źle bárdzo czynią.

Lepiey y beſpieczniey záwſze dawáć ná Sáliwácye przez uſtá. Pod czás Sáliwácyi chory ma bydź záwſze w ćieple, koſzul áni pośćieli nie odmieniáiąc, ieść ma tylko roſoły, y iáycá miękkie. Nábrzmienie, y exulcerácye w uśćiech (ktore pod czás Sáliwácyi) zwykły bywáć: naylepſze ieſt mleko ćiepłe z wodą do płokánia, álbo ſprycowánia, álbo *Decoctio hordei cum Diamero. Item.* Przed Sáliwácyámi, chorego wprzod dobrze przepurgowáć.

Item. W záſtárzáłey chorobie: nie trzebá náń nie dawáć, tákże ſłábym y tym ktorzy máią uſtá y podniebienie owrzedźiáłe, tákże y ſtárym, tákże w Páráliżu zoſtáiącym y wyſchłym &c. Wiele ieſt tákich, ktorzy miáſto Sáliwácyi dáią *Extracta Lignorum* iáko *Gvaiaci Salſæ parill. Saſafr.* przydáiąc *Sal. C. C.* álbo *viperarum.*

Oprocz pomienionych ſpoſobow, ktore ſię podáły ná pobudzenie Sáliwácyi: ieſt innych bárdzo wiele, lepſze, y doświadczeńſze tu zebrawſzy, inne opuſzczam.

Ná *Bubones venereos;* naylepſze ieſt *Oleum ex Ligno Gvaiaci* záżywáiac go we wnątrz co dźień po kilká kropli, y ſmáruiąc nim *Bubones* Ná te-

też iest osobliwy plaster. *Vigonis cum Mercurio*, także *Empl. de Achill. cum gum.* zmięszane *cum Oleo Ligni Gvaiaci.*

Gdy się *Bubo* z molifikuie, otworzyć go lancetem álbo pryszcz ná nim uczynić, á ná otwártą ránę kłáść Terpentinę płokáną *in Decocto Gvaiaci*, y ná wierzch przykładáć *Empl. Oppodola.*

Ná spuchnienie Mośen z zápaleniem.

Zrob Kátháplásmę z ruty, z liścia Hebdowego, wárząc *in Decocto Gvaiaci.*

Jeżeliby záś był tumor twárdy: bez zápalenia, ná ten czas smárowáć *Balsamo Sulphur. Succinato*, álbo *Ol. Ligni Gvaiaci*, álbo *Balsami Sulph. Ruland.* Ná twárde guzy (ktore *Tophos* zowią) około rámion, pod czás y na głowie wyrosłe: służy *Mercurrius malleabilis*, álbo bláchę ołowiáną nátrzeć Merkuryuszem, ktorą przykłádáć álbo *Empl. Vigon. cum Mercur.*

Ná Nos okrostáwiáły.

R. Cinnabar. nat. Sperma Ceti, Camphor. aã. q. v. cum S. q. Bals. Perviani f. Linim.

Ná opádnienie ćiáłá od kośći.

Naylepsze iest *Phlegma Vitrioli*, nie bárdzo ostre, álbo *aqua Phegedinica.*

Ná bole w stáwách.

Służy *Aqua Theriacal Camphar. vel Balsam. Sulph. anisat.* Jeżeliby záś było zápalenie, ná ten czas *Saccharum Saturni cum aqua Plantaginis* naylepsze. Gdy w podniebieniu dźiurá będźie, trudno iey

zgoić, ále trzebá w nię bláſzkę wpráwiáć: ktora ma bydź táka. Day kowáć bláſzkę ze złotá, álbo ſrebrá, ku gorze wyprężoną, do ktorey przylutowáć trzy, álbo cztery oczká z drotu, do ktorych gębkę przyſzyć, ták á żeby ćiáſno záchodźiłá, tę bláſzkę wkładáć z gębką, co dźień ią wyimuiąc, y przepłokuiąc.

Ná Exulcerácyą ięzyká płokánie.

R. *Roſar. rubr. Bolauſt. aā. M. 2. Gallar. dr. 2. Gland. unc. ſ Plantag. Sicci dr. 3. Cort. Arant. Alum. uſt. aā. unc. 3. Virid. æris ſcr. 1. coqv. in aqv. Plantag. ad Conſ 3tiæ part. Colat. adde Mell. Roſat. unc. 3. pro garpariſmate.*

Plaſter ná *Bubones pewny.*

R. *Gum. Ammon. Galb. aā. unc 4. de pur. peracet. & in Spiſſ adde Empl d. Achill. ſimpl. d. Mellil. aā. unc. 2 S. Balſ. Sulphur. Ruland. unc. 1. Therebinth. unc. 1. S. ceræ unc 2. f. Emplaſtrum.* Jeżeliby były z bolem wielkim, przyłoż Káthapl. R. *Flor. Mellil. Verbaſci aā M. 1. pulv. Althee, Fænugr. aā. 2. coqv. in Decocto Gvaiaci ad form. Cathapl. cui adde Axung. Anſer. Ol. Anethi. aā. unc. 1.*

Dołożę tu ieſzcze ſpoſob leczenia tey choroby, ktorym człowiek pewny proſty, wiele ludźi doſkonále leczy: ktory ieſt táki; dáie naprzod raz álbo dwá Gryſzpanu miáłko tártego wźiąwſzy ná koniec nożá: w gorzałce, álbo w piwie záżyć, z czego bywáią womity, y ſtolce, potym chorego párzy nád párą źiela wárzone-

nego, do ktorego przykłada kámienie rozpalone, to záś źiele názywa się Bágnem, iákosz ná Bágnách rośćie, wielkie, żołto kwitnące, y niewdźięcznie pachniące, po káżdym zás náparzániu, smáruie krosty Gryszpanem rostártym z másłem niesłonym, przydáiąc zrázu proszku z korzenia pietruszczánego, iák trzy częsci, potym co dáley mniey. Pić záś dáie miáłło dekoktu korzenie łopianowe, ná wiosnę kopáne, y suszone, przydaiąc ięczmieniá, y trochę Lukrecyi, hányszku, y tym sposobem szczęśliwie káżdego chorego wylecza doskonále, nikomu nie obiawiáiąc sekretu, iam tylko zá wielką prożbą od niego dostał, ktorego wszystkim użyczam, byle się ták dárzyło iáko iemu.

Ubodzy zás ktorych niestáć ná leki; gnoiámi się leczą leżąc w nich, ieżeli się doskonále tym sposobem leczą: twierdźić nie mogę.

Należáło tu ieszcze opisáć chorobę, ktora się názywa Gonorrhæa, iest troiáka, to iest: *Simplex Gravior, & Virulenta*, lecz że nie przystoyna rzecz polskim ięzykiem opisywáć ią, życzę bawiącym się kurácyą choroby dworskiey; áby się dowiedzieli od mędrszych, iáko ią poznác, gdyż zwyczáynie tę chorobę (nieumieiętni) názywáią Strángurya, w czym się mylą.

Author Wiersze przypisał.

VEnus zdrádliwa roskosz cukruie,
Wkrotce nád kátá ćiáło morduie.

Uprzykrzonémi zbyt bolesnemi,
Wrzody, guzámi, záráźliwemi.
Łąmie po kośćiách, szumi po głowie.
Ciáło wysusza y niszczy zdrowie.
Ustá wyrzuca y podniebienie,
Mowę odmienia iey záráżenie.
Rękom, y nogom, władzą odięłá,
Wszystkiego człeká w niewolą wźięłá.
Oczy zápádłe, twarz iák poczwárá,
Rumieniec zginął z ust śmierdźi párá.
Zmięszáłá głowę, snu nie pozwoli,
Sumnienie gryźie dla swoiey woli.
O iák mizerna ućiechá ćiáłá,
Nie iednemu się we znáki dáłá.
Ow nosá pozbył, okrákiem chodźi,
Ow przez nos gęgli, spluwáiąc schodźi.
Wysechł iák szczypá, skorá á kośći,
Oczy się świecą, słábe wnętrznośći.
Dyszy ni szkápá stárá w chomonćie,
Kászle iák bábá uśiadszy w kąćie.
Czupryná leźie, cále łyśieie,
Łep się záwraca, ćiáło wrzedźieie.
Jákoby w muszki twarz iest upstrzona,
Brzydkiemi krosty, modno stroiona.
Ustá obsypią, nos ugryzáią,
Y podniebienie im wyrzucáią.
Zęby się chwieią, y wypadáią,
Wárgi y dźiąsłá więc wygniwáią.
Wierći po kośćiách, guzy wysadza,
Głowy bol ćięszki, spániu przeszkadza.

Żyły się kurczą ciało opada,
Wszystek ná siłách człowiek upada.
Więc y z przyodźiewku ogołoćiłá,
Suknie rządziki powywłoczyłá.
Bokámi swieći, iákby z niewoli,
Głod niedostátek, áż głowá boli.
Lecz przećię swoich rádá częstuie,
Rożne przysmáki im wynáyduie,
Konfekcikámi ich delektuie,
Po ktorych chudak okrutnie bluie,
Sączy się flegmá, iáko z rynsztoká,
Z ust we dnie w nocy, nie zmruży oká.
Gárdło podrápią zęby ochwieią,
Siły ustáią, ręce źiębnieią.
Y proszek miewa iákiś rumiány,
Gdy nim zásypie áż drápie śćiány.
Jáko gęś sycy, w łep się uderza,
O folgę prosi Páná Bálwierzá,
Ma y pomáty piękne pachniące,
Do smárowánia zbytnie gryżące.
Roskoszne wodki Alkiermesowe,
Ma háłunowe y Gryszpanowe.
Názbyt trzeźwiące, pośiláiące,
Do zákrapiánia onym służące.
Trzeźwią się niemi, áż wzgorę skaczą,
Ná swoię biedę, nie raz zápłáczą.
Ma też y trunki z wiorow wárzone,
Suchárki świeże kury pieczone.
Wsadza do wánny (Bálwierz) po szyię,
Przynagla párą, ledwie nie wyie.

Dáie perfumy z Merkuryuszá,
Z ktorych wonnośći omdlewa duszá.
Ma y w garnuszku coś záprawnego,
Do sprycowánia im potrzebnego.
Miewa oleyki, rożne mástyki,
Zálepia dziury kłádźie plastrzyki.
Ma też stolicę swoię Hrebenne,
Dáią tám leki chłopi odmienne.
Y po łopáćie w piece wsadzáią,
Duszno im á że gwałtu wołáią.
We mdłośći winem ich zákrapiáią,
Po ktorym we wśi káczki pływáią.
Miewa y Bety, y Páwilony,
Smrodliwe gnoie, ze szmat zaszony.
Záwsze w około ássystencya,
Kupá świń kniemu tuż się uwiia.
A podniebienie że wyrzućiłá,
Złote lub srebne zá to wpráwiłá.
Zdobi iák może dziuráwe wrzody,
Jákosz ták ma bydź, według iey mody.
Teć są pi•szczoty Venery z ćiáłem,
Tákim częstuie swych specyałem.
Czemu się Dworską chorobą zowie,
Bo tám prożnuią, rádźi Pánowie.
Młodźi swawolni, wierćipiętkowie,
Smágli, y choźi moczywąsowie.
Do niey skłániáią swoie áffekty,
Miewa też ná nich swoie respekty.
Zkąd że się Morbus Gallicus zowie,
Czyli ią wnieśli tu Fráncuzowie.

Pewniey ći co tám peregrynuią,
Jak z czym poććiwym názad wędruią.
Zkąd ią Medycy *Lues* przezwáli,
By śię zarázy tey wárowáli.
Ják przed powietrzem w czás uchodźili,
Wszelkim sposobem iey śię chronili.
By tego potym nie przypłácili,
Zdrowia miłego nie utráćili.
Młodźi rospustni, świátowniczkowie,
Złego ćwiczenia, źli synaczkowie.
Y ći ktorzy brzuch zá Bogá máią,
Trunki mocnemi krew zápaláią.
Wiek młody czártu, świátu oddáią,
O Bogá Stworcę, naymniey nie dbáią.
Ze trzebá umrzeć nie pámiętáią,
Ze piekłem groża, zá baykę máią.
Ktorego Pánie rácz nas záchowáć,
W wszelkich pokusách, chćiey nas rátowáć.

TRAKTAT V.

O FEBRACH.

FEbry są dwoiákie, to iest zimne y gorące, ktorych są rożne rodzáie, y názwiská, pierwsza názywa śię *Febris Ephemera*, to iest: gorączká, bárdzo wolna, z lekkiey iákiey przyczyny pochodząca, ktora we 24. godzinách zwyczáynie ustáie: á czásem trwa do trzećiego dniá, pod czás śię też obraca *in Synochum simpl. vel putrid.* álbo *Hectis.*

Dru-

Druga názywa się *Synochus, Simplex*, álbo *Causus*: to iest gorączká znáczna, z niespániem, z duszności w pierśiách, z rospaleniem wszystkiego ćiáłá wielkim, z bolem głowy, puls bywa prędki, iednák mocny, żyły nábrzmiáłe, uryná mętna, y czerwona; Tá gorączká pod czás iednákowa bywa, pod czás się mieni, Trwa do czwartego dniá, á pod czás do piątego, zwyczáynie zákończa się *per Crisim*, to iest: álbo przez pot, álbo przez krew z nosá. Jeżeli się záś dłużey przetrzyma; obraca się *in Synochum putridum*.

Trzećia názywa się *Febris Hectica* to iest: gorączká wnętrzna, wolna, ustáwiczna, po iedzeniu bárdźiey się wydáiąca; rzadko bywa sámá przez się, pospolićie wiąże się do innych chorob, iáko do suchot, do puchliny, y innych członkow wnętrznych, álbo zápalonych, álbo zátkánych, exulcerowánych: to iest: wątroby, śledźiony, nerek, *Venerum Mesarai &c.*

Czwarta názywa się *Synochus putrida*, to iest: gorączká ustáwiczna, pochodząca z korrupcyi humorow, we krwi zostáiących.

Piąta názywa się *Quotidiana continua*. Tá pochodźi ze krwi flegmistey zágniłey.

Szosta názywa się *Quartana continua*. Tá pochodźi ze krwi meláncholiczney, z korrumpowáney; do ktorey należy *Febris Colliquans* to iest: w ktorey álbo poty słábiące, álbo uryná nád zwyczay, álbo biegunká bywáią, ktore bárdźiey cho-

rego

ego ſłábią, *Febris horrifica*: w ktorey częſte zimno nápada. *Febris Aſſodes*, w ktorey chorzy nieſpokoyni bywáią, ſpáć nie mogą. *Febris Syncopalis*, w ktorey częſte mdłośći nápadáią. *Febris Epiala*, w ktorey oraz y zimno, y gorącość częſto przypadáią. *Febris Lypiria*, tá ieſt, w ktorey wnętrzności práwie goreią, powierzchne záś częśći ćiáłá ziębnieią. *Febris Lymphatica, ſeu Catharhalis*, to ieſt: gorączká z kátháru pochodząca.

Siodma názywa ſię *Febris Tertiana intermittens*; to ieſt, Febrá co trzeći dźień przypadáiąca. druga názywa ſię *Semi Teriana*, to ieſt: gdy iednego dniá będą dwápároxyzmy, á drugiego ieden. Trzećia názywa ſię *Duplex*, to ieſt: kiedy pároxyſm káżdego dniá przypada; ktory rożni ſię pewnemi znákámi od *quotidiány*. Czwarta názywa ſię *Triplex Tertiana*, to ieſt: we dwu dniách trzy pároxyzmy nápadáiące.

Oſma názywa ſię *Febris Quotidiana intermittens*, to ieſt: Febrá z gorączką káżdego dniá nápadáiąca.

Dźiewiąta názywa ſię *Febris Quartana intermittens*, to ieſt: co czwarty dźień chorego infeſtuiąca, Druga názywa ſię *Compoſita*, to ieſt: kiedy dwá pároxyzmy czwartego dniá przypadáią, álbo innych wolnych dni odzywa ſię. Trzećia zowie ſię *Duplex*, to ieſt. kiedy ieden dźień wolny, á dwá náſtępuiące nie wolne od pároxyzmu. Czwarta zowie ſię *Triplex*, tá ieſt: ktora káżdego dniá przypada.

Dźieśiąta názywa ſię *Febris Maligna*, ktora ieſt troiáka, to ieſt: *Epidomica*, po polſku łożna gorączká, inśi názywáią ią *Febrim Hungaricam*. Druga názywa ſię *Febris Patechialis*, to ieſt: w ktorey ſię wydáią petoći śine. Trzećia názywa ſię *Peſtilentialis*, to ieſt: powietrzna gorączká záráźliwa.

Jedenaſta názywa ſię *Febris Violarum*, *&* *Morbillorum*, to ieſt. gorączká Oſpy y Odry.

O Gorączce.

Z iákieykolwiek przyczyny pochodzącey w poſpolitośći.

PRogn. Naprzod gdy będźie (w gorączce) uryná mętna, znáczy wielkie pomięſzánie humorow. Jeżeli zás uryná nie będźie bárdzo czerwona, y prędko ſię w niey máterya uſtawa, znáczy gorączkę nie długo trwáiącą, ktora *per Cryſim* zákończáć ſię zwykłá.

Gdy będzie uryná bárdzo czerwona, y iáſna beż żadnego ſedymentu, znáczy gorączkę bárdzo niebeśpieczną y długą.

Item. Uryná w wielkiey gorączce, gdy będźie biała: znáczy Málignę y przyſzłe ſzaleńſtwo: tákże uryná czarna gdy ſię w gorączce pokaże: znáczy Málignę y śmierć.

Item. Gdy będźie czerwona z grubą obrączką, tákże znáczy gorączkę, y málignę.

Item. Gdy ſedyment záwſze ſię ná ſpodźie uſtá-

ſtáie, álbo będźie záwſze rozwlekły po urynie: znáczy gorączkę dawną, y bárdzo niebeśpieczną.

Jtem. Im ieſt uryná w gorączkách czerwienſza. y iáśnieyſza; tym ieſt niebeśpiecznieyſza.

Jtem. Puls ſłáby w gorączkách; wątpliwy ieſt.

Jtem. Puls mocny, iednákowy, (choć będą Symptomátá znáczne y niebeśpieczne) pewnieyſzy ieſt á niżeli ſłáby, z mnieyſzemi przypádłośćiámi.

Pulſus vermicularis álbo *Formicans*, tákże *Caprizans*; gdy ſię w gorączce pokázuią: znáczą wielkie niebeśpieczeńſtwo.

Jtem. Gdy ſię ſzaleńſtwo przyda ná początku gorączki, tákże zápominánie ſię obnażenie, ſzypłánie około ſiebie, drżenie członkow, ſzczkawká, konwulſye: wſzyſtkie te znáki znáczą wielkie niebeśpieczeńſtwo. *Jtem.* Gdy ſię głuchotá przyda ná początku gorączki: tákże znáczy niebeśpieczeńſtwo. *Jtem.* Gdy chory nád zwyczay wzrok ma ſtráſzny, álbo zápalenie w oczách, ſercá nudnośći, ięzyká wielka ſuchość bez prágnienia, oddech ćięſzki: żywotá nádętość &c. *Jtem.* Gdy gliſty przez uſtá, álbo przez ſtolce w gorączce pozdycháłe pokażą ſię; znák ieſt maligny.

Jtem. Gdy ſię pokażą Petoći czerwone, śine, álbo czarne, znáczą wielkie niebeśpieczeńſtwo, czerwone iednák nie záwſze ſą niebeśpieczne.

Jtem. Gdy w gorączce, málignie, puls będźie podobny zdrowemu, złym znákiem ieſt.

Jtem

Item. Gdy będźie biegunká, przez ktorą odchodźi máterya tłusta, po wierzchu pływáiąca, znáczy niebespieczeństwo, tákże Enemy dáne, gdy śię zátrzymáć nie mogą, że záraz przy dawániu wybiegáią názad, znáczą *virtutem retentricem* upádłą. *Item.* Poty często śię wydáiące, bárdzo słábe, y zimne; ápetyt cále utrácony, nieczućie śię, to iest: pod śię pusczánie, znáki są śmierći &c.

Aphorismi.

FEbris vehemens, ubi rubet corpus, plenæq; venæ tument. Sangvinis detractionem requirit.

Frigidi sudores, cùi febri acutâ mortem, cum mitiore vero, morbi longitudinem significant.

Si rigor febre non intermittente, ægrum iam debilem invadat: moriferum est.

Quibuscunq; in quartanis febribus, sanguis è naribus effluxerit malum.

Tertiana exquisita, septennis ad summum circuitibus iudicatur.

Quando in Synocho, ex sangvinis tantum copia oborto non statim à principio vena secatur, cum sangvis propter moram fit malignior, & in choleram convertitur.

Jn acutis febribus, tántum benignis medicamentis utere, (ut Cassia cum prunis) & non fortioribus, nè calor intendatur, & humorum ebulitio, ac putrefactio augeatur.

Aquæ

Aquæ frigidæ potus in Synocho ac Cholericis febribus, optime confert, poſt ſigna coctionis quæ in magna copia offerenda eſt. Si enim parum bibitur tum à colore febrili vincitur, & in vapores acutos convertitur, unde febris augetur.

Syncope in febribus ubi aſſidue affligit; propinamus vinum etiamſi inde febris augeatur.

Circa balneum eorum qui habent febres putridas tria ſunt obſervanda: primum ut non accidat rigor ſeu horror in balnei introitu. Secundum ut nullum membrum principale debile ſit. Tertium ut non exiſtat crudorum humorum, circa primas venas, quantitas multa.

Tertianam puram, pura cholera facit; cum phlegmate vero mixta; generat ipſam meram.

Flava bilis putreſcens, cauſonem facit, Crocea tertiam. Vitelina Hæmitritæum, dat, praſſina autem & æruginoſa, in ſolo Stomacho genitæ, nec ipſum tranſeuntes, nec etiam putreſcentes nunquam febrim faciunt.

Ex putri pituita, quotidiana febris naſcitur.

Ex bile, ſolum tertiana, ab atra vero gignitur quartana.

Vinum balneum, & Epithemata acute febrientibus. diſconveniunt.

Acutæ febris terminus eſt dies 14. Peracutæ vero ſeptimus.

Vera tertiana quæ ſeptem digeritur paroxyſmis, abſque periculo patientis, terminatur

Febrium paroxyſmi ordinariam horam anticipantes: febrilem materiam ſuperabundare ſignificant poſt ponentes autem, ipſam diminui.

Quartana febris non facile hominem jugulat, vetus vero raro, niſi vere ſolvitur.

Sanguinem in febri vomuiſſe, peſtiferum eſt.

Febris quæ ſubito ſine ratione, ſine bonis ſignis, finita eſt, fere revertitur.

Stridor dentium in febri, inſaniam ſignificat.

Si vero iam deliranti accedit: valde pernitioſum.

Jn febri non intermittente, ſi labrum aut naſus, aut oculus, aut ſupercilium pervertitur, ſi non videat, ſi non audit, & iam debilis ſit, quid quid horum fuerit: mors prope eſt.

Jn febrium acutarum principio, atque ſine fortioribus medicamentis purgantibus nequaquam utere, nam materiæ febriles, in venis contentæ plus æquo commoverentur, ad quod mors ſequi ſolet.

Febriens, ſi à ventris profluvio corripiatur: Medicus ne ſiſtat alvum, niſi evidens ſignum debilitatis adfuerit ex eo.

Si febre detenta ſuffocatio derepente ſupervenerit: nullo in faucibus apparente tumore eſt, mortiferum.

Æſtivæ quartanæ plerumque breves, Autumnales longæ. & inter eas maxime quæ ad hyemem uſque pertinent &c.

Spo-

Spoſoby do leczenia Febr w poſpolitośći, y oſobnośći.

GOrączká uſtáwiczna, z iákieykolwiek przyczyny pochodząca; leczy ſię temi ſpoſobámi. Naprzod należy Enemá chłodząca, potym krwie puſzczenie ku wieczorowi, álbo też z ráná; po upuſzczeniu krwi dawáć dekokcye z Julepámi chłodzącemi, iáko to *Decoctionem C. C. in aquâ hordei*, do ktorey przydáć *Syrup. d. Cichor. Violar. d. Nymph.* przydáiąc *Sal. prunell. Spir. Sulph.* álbo *Vitrioli*. Przytym ieżeli gorączká nie ieſt názbyt wielka, y chory przy śiłách, dáć purgáns wolny *ex Rhabar. Tamarindis & ſale nitri, vel Tartaro crudo*. Jeżeliby znáki były pełnośći żołądká álbo cholery: może beſpiecznie dáć ná womity. Ná prágnienie uſtáwiczne: rożne rożni wynáyduią ſpoſoby, poſpolićie dáią pić Tyzánnę, inśi *Limoniadę*. Spoſoby gotowánia iey. Weś wody przewárzoney co chceſz, przyday do niey ſoku wiśniowego, (czyſtego y nie ſtárego) co potrzebá, wyćiśniy Cytrynę iednę y drugą, żeby był kwaſek wolny, przyday Sáletry czyſtey według potrzeby, niech chory pije, inśi záś przewarzáią wodę z cukrem do ktorey wyćiſkáią z Cytryn świeżych ſok, y trochę octu winnego przylewáią. Jnśi przewarzáią wodę z Sáletrą, do ktorey przydáią *Tincturam Roſarum*.

Jtem. Weś wody ſtokowey kwartę, przyday trochę cukru, winá kieliſzek, ſoku Limonio-

 we.

wego co potrzebá, wodki Cynámonowey tro- chę, zmięſzay, niech ſię tym chory ſkrapia.

Item. Spiritus de pomis z wodką zmięſzány, przy- dawſzy *Spir. Vitriol.* Oprocz tego Emulſye *ex* 4. *ſeminib.* z Julepámi chłodzącemi, ſą ſkuteczne.

Jeżeliby ſię gorączká uśmierzyć nie dáłá po- wtorzyć krwie puſzczenie, uważywſzy ieżeli chory ieſt do niey ſpoſobny, tákże y purgáns wolny. Jeżeliby záś náturá ſkłonna byłá do po- tow, dáć ná nie, o czym będzieſz miał niżey, tym czáſem. Weś rogu ieleniego w ſztuki porą- bánego garśći trzy, przyday korzenia ſzczawio- wego, lukrecyi, rodzenkow, iuiubow, korze- nia mleczowego, álbo też ſámego źiela, warz, daway pić choremu. Służy też oſobliwie ná to Dekokcya doświadczona z proſá wárzona przy- dawſzy źiela *Cardui bened.*

Item. Ná toż *Salia Lixiviosa* wiele pomagáią, Jáko to *Sal Card. bened. Acetoſæ centaur. ħris Ci- chorei abſinthij &c.* Jeżeliby byłá ięzyká wielka ſuchość y czarność, krew puśćić z pod niego, to ieſt: z żył pod nim zoſtáiących (ktore ná- zywáią ſię *Venæ Raminæ*) Ná nieſpánie ktore zwy- kło przy gorączkách bywáć: záżywáć *Opiata*, oſtrożnie y rzadko prośći záś ludźie álbo ći co Medyká, álbo Aptekarzá mieć przy ſobie nie mogą: niech wárzą mákowki ſuche w piwie, te- go piwá niech ſię nápiią ná noc, ná raz po kwá- terce, w tymże piwie chuſtkę maczáć, y głowę nią związáć; álbo weś máku rozwierć go przy-

ławszy trochę winá, rozłoż ná chuśćie : obłoż głowę. Jnśi máią zá ſekret dawáć proſzek z koſtek, ktore ſię náyduią w głowách prośięcych pod uſzámi; inśi robaczkámi, (ktore bywáią w gębkách roży polney) ſkronie náćieráć, roſtárſzy ich. A báby przez ſwoie guſłá zwykły nocnice oddaláć, kto im tego dopuſzcza, ćięſzko grzeſzy.

Ná ochłodzenie gorączki.

Należą rożne Epithemata, to ieſt, okłádánie pulſow, głowy, ſtop, y ku ſercu, tákże wątrobie.

Ná okłádánie pulſow w gorączce.

Weś wodki rożáney, białkow iáiowych, octu winnego: ſzáfránu, cukru, wſzyſtkiego co potrzebá, zmięſzay, zmaczay w tym chuſtki; okłáday pulſy.

Jtem. Zwierć korzenie pietruſzczáne, przyday białkow iáiowych, octu winnego, drozdzy piwnych, zmięſzay dobrze, obłoż tym nogi pod koſtki. *Jtem.* Weś octu, śmietány, białkow iáiowych, mąki ięczmienney, moczu dźiećięćiá máłego, zmięſzay okłáday pulſy.

Jtem. Warz tátárkę w wodźie, odcedźiwſzy maczay w polewce chuſty, y pulſy nią okłáday. Niektorzy Dynie do pulſow przykłádáią; inśi rzepę ſkrobáną. *Jtem.* Weś popiołu mákowego trzy łyſzki, miodu práśnego, białkow iáiowych myrrhy, wſzyſtkiego co potrzebá, uczyń pláſter, ktorym chorego obłoż, uznaſz ſkutek. Jnśi

winem z myrrhą y kámforą okłádáią. *Item.* Ná bol głowy w gorączce, weś wodki rożáney, białek iáiowy, przyday háłunu, octu winnego, zmięszay obłoż głowę.

Ná mdłość w gorączce.

Weś wodki rożáney, sámfory, cynámonu, száfránu octu winnego, zmięszawszy okładay pulsy, á ku sercu przyłoż rutę świeżą zwierciawszy z winem, álbo z octem.

Item. R. Aqu. Rosar. unc. 4. Borag. Buglos. Meliss. aā. unc. 3. Vini optimi unc. 1. Aceti unc. ſ. Spetier. d. Gemm. dr. 1. Lig. Aloes Cort. Citri Off. d. Cord. Cervi Ebor. aā. scr. ſ. Croci dr. 8. Misce pro Epithemate cordis.

Ná wątrobę.

R. Aqv. Endiv. unc. 4 Cichor. Lactu. Absint. an. unc. 2. Acetosæ unc. 3. Solani unc. 1. Aceti unc. ſ. Spetier. Diarchod. Abb. dr. 1. Trium Santal. aā. dr. ſ. M. pro Epithemate.

Hymrodel ná prágnienie doświadczony.

Weś miodu białego, warz dobrze z wodą áż się odszymuie, pryday soku wiśniowego, znowu przywarz, schoway ná zimno, niech chory piie miásto piwá.

Item. Decoct. hord. libr 4. Aqua Cichor. Rosar. Veron. aā. unc. 4 Confection. Alcher. d. Hyacinth aā. dr. 2. Syrup. d. Succo Citri Acetosell. Violar. Berberoch. aā. unc 5. Spir. Vitriol. ad grad. Służą w gorączkách rożne soki smáżone; iáko wiśniowy,

po-

poźiemkowy, porzeczkowy, á oſobliwie Berbeſowy &c.

Co ſię tycze pićia wody w gorączkách trzebá uważáć ieżeli gorączká będźie z zápalenia, y wzburzenia ſámey krwi, álbo z cholery: ná ten czas beśpiecznie chory może pić wodę co chce. Jeżeliby záś z inſzey przyczyny pochodźiłá, to ieſt: álbo z korrupcyi humorow, álbo z przyczyny członká ktorego wnętrznego náruſzenia, álbo z żołądká pełnośći &c. ná ten czas nie ma ſię dawáć do pićia.

Konfekt pośiláiący ná ſpánie w gorączkách.

R. *Confekt. Hyacinth. Alcher. aā. ſcr.* I. *Pulv. Pretioſ. Gedan gr.* 18 *Requ. Nicol. gr.* 9. *vel Lau. Opiat. gr.* I. *cum Sacchar. f. bolus* ná raz. Porządni Aptekarze, miewáią *pocula febriaria*, to ieſt: kubki od lane z ſámey Sáletry, z ktorych dáią pić chorym lubo piwo, lubo Tyzánnę. Sáletrá bowiem oſobliwie ſłuży ná gorączki.

Oprocz tego rożnym gorączkom rożne Medykámentow formy podáią ſię. *Nitrum vitriolatum* ieſt *arcanum* ná gorączkę.

Item. Cremor Tartari Succo Berberorum aut Citri impraegnatum.

Item. R. *Unicorn. foſſil. Ebor. ſive ing. pr. aā. dr. ſ. Terrae Sigill. ſcr.* I. *Cinabar. Antim. ſcr. ſ C. C. ſin. ign. prae dr.* 2. *S. Laud. Opiat. gr.* 5. *Miſce f. pulv. doſ. dr. ſ.*

Item. Ná gorączkę zwyczáyną (ktora názy-

wa ſię *Synochus* álbo *Cauſus*) do pićia naylepſza ieſt ſerwatká, lubo ſámá, lubo też wodká zniey wypalona, może do niey przydáć ſáletry czyſtey potroſze; *Diaphoretica* tákże bárdzo ſą ſkuteczne, iáko *Antim. Diaphor. Sal. Card. bened. C. C. philoſoph. pr. Arcanum dupl. cum Camphor. Spir, C. C. Rob. Sambucci Sal. Viper. vel ſorpent. Lapis Bezoar. Unicornu Mixtura d. tribus &c.*

Medyk ma tego przeſtrzegáć, áby miáſto gorączki zwyczáyney, nie leczył Máligny, Máligná álbowiem zrázu podobna ieſt zwyczáyney gorączce.

Znáki Maligny. 1. Nudnośći wielkie ſercá, śił osłabienie znáczne, y inſze Symptomátá ćięſzkie z uryny, z pulſu trudno ią poznáć: bywáią też rożne Máligny, iedne uſtáwiczne, drugie czáſow pewnych, nápadáiące godzinámi.

Krwi puſzczenie w málignie nie należy; lecz pryſzcze, Enemy, purgánſe bárdzo wolne, womitorya, *Alexipharmaca, Sudorifera* służą.

Proſzek ſekretny ná málignę.

R. *Margar. pr. Ocul. Cancr Coral. rubr. Succin. alb. C. C. pr. Lap. Bezoar dr. aā dr. 2. Pulv. ex apicibus nigris hilarum Cancr. ad pondus omnium f. pulv. doſ. aā. ſcr. 2 ad dr. 1.*

Item. R. *Theria Andr. ſcr. 1. Pulv. à Cheſis Canc. gr 7. Croc. gr. 3 Aqu Card. Bened. unc. 2. Prophilact. unc. ſ. Syrup Liberant. dr. ſ. M detur pro doſi vel R Myrrhæ Rad. Zedoar Cort. Citr. aā. unc. ſ. Cinabar. Antim ſcr. 1. Camph. ſcr. ſ. Ol. Succin. gut.*

4.

4. M. dos. d. scr. 1. ad dr. ſ. Vel. R. Vnicorn. fossil. dr. 1. Magister. Saturni scr. 1. Myrrhæ dr ſ. Camphor. dr. 5. M. divid. in part. aqu. dentur in aqu. Prophilnctica ejus usus repetatur post 5. vel 6. hor. usq sudor subsequatur.

Item Cristall. Saturn. cum Spirit. Vitrioli coagulato ſą bárdzo ſkuteczne, tákże *Bezoarticum minerale cum Camphora &c. Opiata* bárdzo ſą niebeſpieczne, záczym lepiey ſię od nich wſtrzymáć. *Tinctura Bezoardica, vel Diaphoreticum in per acutis Paracelsi;* ſą ſkuteczne, y inne ktorych wyliczyć mieyſce nie pozwala.

Spoſoby leczenia Hektyki.

NAprzod ieżeli ieſt z przyczyny inſzey choroby: uleczona bydź nie może: áż ſię chorobá (ktora ieſt przyczyną) uleczy, ieżeliby záś ſámá przez ſię byłá: co ſię rzadko przytráfia, podáią ſię krotko niektore ſpoſoby: picie częſte mleká, álbo ſerwatki, ieſt pożyteczne, tákże polewki Migdałowe, Kontuzy z rákow, Gelatiná z Pigiew, gąſzcz z rozenkow z cukrem ſmáżony, konfekt ſmáżony. Dekokcya z rozenkow, fig, przydawſzy korzenia podrożnikowego, álbo *Scorzonera &c.*

Item. R. Bezoar. Poter. scr. 1. Camphor. gr. 2. M. divid. in 4. part. aqu. Vel R. Rosar. antiqv. unc. 6. Papav. erat unc. 1. Scabios unc. ſ. Spetier. diamargar. frig. Corn. Alcis præ aa. scr. 2. Bezoar. Poter. scr. 2. cum Syrup. Iulub. f. Elact. de quo sæpius capiat. ager. Emulſye z migdałámi robione ſą dobre, tákże

Enemy, Dekokcya Chiny z mięſem, álbo z kápłonem, (przydawſzy rozenkow) ieſt dobra, poko ieſzcze nie będźie wkorzeniona chorobá, kąpieli też ſłużą z ſámey rzeczney wody, ktore nie máią bydź ćiepłe, ále tylko letnie, żeby potow nie pobudzáły, tákże długo w nich nie śiedźieć.

Purgánſe nie ſłużą, chybá bárdzo wolne krwie puſzczenie mieyſcá nie ma.

Bullion ieſt naylepſzy, ktory gotowáć tym ſpoſobem. Weś ſztukę mięſá od rury, ćwierć kápłoná, przyday krupek perłowych trochę, pietruſzki, wlaw w garku ſporym, niech wre (nie dolewáiąc) áż mięſo rozewre, przecedź przez ſerwetę, przyſol według potrzeby, potrząśniy kwiátem muſzkátowym tłuczonym, niech chory tego záżywa co dźień: oprocz tego dobra ieſt Gelátyná z nożek ćielęcych z cynámonem, y z cukrem. Sáletry prepárowáney częſte záżywánie z czymkolwiek ieſt bárdzo dobre. A iáko tá gorączká ieſt bárdzo trudna do uznánia, ták też nie mniey trudnieyſza do leczenia. Medycy niektorzy dźielą ią ná trzy graduſy, ktore iáko poznawáć: do tych ktorzy ie rozmierzáli odſyłam.

Spoſoby leczenia Febry Tertiány.

ZRázu záraz należą purgánſe, ktore máią bydź gotowáne, *ex Fol. Sena cum Rhabar. C. fol. Aſari acrad. Taraxaconis, adde Mannæ Calab. per decoctionem.*

Vomi-

Vomitorium po pierwszym pároxyzmie, dobrze służy, byle chory miał sposobność do niego; krwi puszczenie też potrzebne, osobliwie kto iey ma pełność. Potym należą *Antifebrialia*.

Trunek ná Tercyanę.

R. Aqu. Cardui bened unc. 2. Sal Absinth. scr. 2. pulv. Cort. Chin. d. Chin. dr ʃ. Arc. ✱ dupl. gr. 5. Spir. Vitriol gut. 10. Syrup Card. bened. dr. 3. f. potio day przed pároxyzmem.

Item. R. Ocul. Cancr. præ scr. 1. Arcani. dupl. scr. ʃ Camphor. gr. 3. Sal. Absinth. gr. 5. detur successivis horis ante paroxismum.

Vel Weś háiunu scr. 1. Gałki Muszkátowey puł ćwierći łotá, kádzidłá, pieprzu, oboygá po gr. 12. gwoźdźikow gr 7. utrzyi ná miáłki prószek, day przed pároxyzmem.

Item. Weś Gentiány tártey scr. 1. przyday *Nucis vomica*, to iest: wroniego oká gr. 7. day przed pároxyzmem. Y to pewna. Nákop ná wiosnę, álbo w iesieni korzenia mleczu niskiego, ktory ledá kędy ná drogách rośnie, (nazywa się *Teraxacon.*) utrzyi ná prószek, day ná raz dráhmę w piwie, álbo w winie, przed pároxyzmem zápewne ustánie, powtorz ieżeliby zá pierwszym wzięćiem nie ustáłá. *Item.* Rzecz pewna; weś Száfránu, pieprzu, sádzy z kominá twárdych wszystkiego po dwie dráhmy, przyday kilká szczypiorkow czosnku, zbiy wraz, rozłoż ná chustce, przyłoż ná żyłę Sálwátelę pod máłym

pálcem

pálcem u ręki. Męſzczyznie ná práwey ſtronie, álbo ręce: białey głowie ná lewey.

Vel R. Gum. Galban. Sal. Gemm. Pulv. Tormentill. Fulig. Camin. ſplend. Fol. Burſ. Paſtor. aã. dr. 2. Camph. dr. 1. S. Olei Scorpion. Mathiol. Theriacæ Androm. aã. dr. 1. S. cum S. q. Therebinth. f. Empl. ktory rozłożywſzy ná dwoch chuſtách, przyłożyć ná obie ręce ná pulſách.

Item. *Proßek poſpolity ná Febry.*

R. Rad. dictami. Petaſit. Zedoar. Gentian. Fol. Scord. Card. bened. Card. Mar. aã. unc. ſ. f. pulv. doſ. dr. 1. Przed pároxyzmem.

Pigułki pewne.

Maſſæ Pill. Fœtidar. jor. dr. ſ. Trochiſcor. Alchand. Mercur. dulc. aã. gr. 3. *Ol. Succ. gut.* 3. *cum ſ. q. Extr. Centaurei ńris f. pill. ńro* 9. dáć ie ná 4. godziny przed pároxyzmem.

Ná pozbyćie tey Febry, rożni rożne máią ſekretá, ktorych wypiſáć nie podobna. Jedni przed pároxyſmem dáią gorzałkę z pieprzem pić, inśi z háłunem, drudzy dáią proſzek z ſpalonych konch ktore ſię przy rzekách, álbo ſtáwách náyduią, inśi dáią iednorożiec, álbo rog Jeleni, inśi źiołá rozmáite, iáko to koſzyſko, kozłkowe korzonki, Gentiánę, kopytnik, rumianek, wárzony, polewkę z niego dáiąc pić; inśi pozbywáią przez poſt, inśi przez piiáńſtwo, drudzy przez ágitácyą, biegáiąc, ſzáleiąc ná koniu; inśi ſię w zimney wodźie nagle zánurzáią, inśi

bábſkich guſeł używáią, kártki z piſmem połykáią. *Jtem. Lapis Lazuli* ná raz dr. 1 w gorzałce dány przed pároxyſmem: ieſt doświadczony.

China d. China ieſt naypewnieyſza, do ktorey może przydáć *Flor. Saliſmar.* 1. *Camphor. In duplici 3tiana* naylepſze *Sal. Centaurei minor* przydawſzy *Spir. Vitriol.* kilká kropli daway w wodce. *Cardui bened.* ſłuży y *Arcanum duplicatum.*

Jn tertiana continua. R Specif. Stomach. Poter. ſcr. 1. C C. ſine ign. præ Ebor. pr. aā dr. ſ. Cort. China d. Chin. ſcr. 1. Camphor gr. 2. M. divid. in 2. part. æqual. dentur ante paroxyſmum &c.

Spoſoby leczenia Quártány.

Jeżeli chceſz doſkonále Kwártánę uleczyć, to ieſt: żeby choroby iákiey po ſobie nie zoſtáwiłá; ſtáray ſię oto, ábyś ſię wprzod dobrze przepurgował, raz, drugi y trzeći wolnych dni od pároxyſmu: záżywáiąc przytym lekarſtw otwieráiących.

Spoſoby otwierdiące.

R. Fol. Senæ el. dr. ʒ. *Rhabar. Ager. Cort. Chin. d. Chin. aā. dr* 1. *Sem. Angelica ſcr.* 2. *Tartari crudi albi dr.* 2. *infund in decoct. rad Taraxacon. in colatura cocta & expreſſa, diſſolve Mannæ Calabr. unc.* 2. *clarificetur per alb. ovi, & adde Spir. Tartari. rectif. Tinctur. Mart. aā gut.* 20. *Flor. Saliſmar. gr.* 7. *M. detur calide.*

Vel R. Cort. Pervian. dr. 1. *Reſina ſcammon. Digred. Sulph aā. gr.* 7. *Sal. Abſinth. ſcr. ſ. M. f. pulv. detur in vino tepido.*

Po purgowániu niech chory záżywa tych pigułek R. *Chinæ d. China-dr.* 2 *Antimon d. aphor, dr.* 1. *S Flor Salisarmon dr. ſ Extr. Gentian. Centaur aā. q. ſ. f. Maſſæ ex qua form. pill. nro* 30. *Aſpergantur pulv. Cinabar.* ° *nativ. doſis nro* 8 *bis in die*

Item. Tinctura R. *Cort. Chin. d. Chin. pulv. unc.* 1. *Rad. Gentian. dr.* 3. *Sal. Tart. dr.* 1. *Herb. Abſint. Card ben pug.* 1. *vini optimi unc.* 10. námocz przez noc, przecedziwſzy daway po trzy unc. ná raz, trzy rázy ná dzień, y przed pároxyſmem.

Ná Quártánę upártą.

R. *Sal. Abſinth. Arcan. duplicat. Ocul. Cancr. præ. Sal. Volat. Saliſmar. Succini aā.* 7. *Laud Opiat. dr.* 2. *M. pro duabus doſibus.*

Item. R. Cort. Chin. d. Chin. Sal. Abſint. aā. dr. 2 *Sal. Tartari dr.* 1. *ſumit. Centaur nris dr.* 2. *f. pulv. irroretur. Spir. Vitriol. & ſiccetur, doſis a. dr.* 1. *ad dr.* 1 *S.* ieſt doświadczony.

Item. Weś kieliſzek málmázyi, wſyp w nię tártego kopytniku ćwierć łotá, zámięſzawſzy wypiy przed pároxyſmem, potym ſię záraz nákryi, dla zápocenia, przytym weś Száłwii, ruty, táſzniku, zwierćiawſzy z octem, przyłoż ná pulſy, powtorz raz, y drugi, y trzeći, ieżeli będźie potrzebá.

Item. Roſpłatay lina żywego, zley go gorzałką, przyłoż ná żołądek przed pároxyſmem, Piią niektorzy gorzałkę z oliwą przed pároxyſmem

ſmem, inśi máią zá ſekret ſerce záięce ſuſzone, y ná proch ſtárte, pić przed pároxyſmem.

Item. Weś ſoli, máieranu, porow, pokrzyw ruty, ſtłucz wſzyſtko weſpoł; przyłoż ná pulſy, ná godzinę przed pároxyſmem.

Item. Weś Theryáki, y Mirthrydatu rowne częśći, rozmąć gorzałką, nácieray paćierze, dobrze przy ogniu przed pároxyſmem.

Kołaczki pewne ná Quártánę.

R. Sem. Rutæ. Petroſel. Myrrhæ Theriaci Andr. dr. aā. S. Bezoard. Miner. ſcr. ſ. Sal. Abſinth. gr. 12. Laud. Opiat. gr. 13. Elixir. propr. q. ſ. f. Troch. z ktorych bráć po iednemu ná raz, przed káżdym pároxyſmem.

Item. Weś gałki muſzkátowey, Sáletry czyſtey, háłunu, wſzyſtkiego po ćwierći łotá utrzyi miáłko, rozdźiel ná trzy rázy: przed káżdym pároxyſmem day w winie, álbo w ciepłym piwie.

Item. Naśienie páſternakowe ná proch ſtárte, przed pároxyſmem záżyte pomaga.

Item. Dryakiew z ſokiem piołonowym zmięſzána, przed pároxyſmem pita.

Tinctura doświadczona.

R. Cort. Chin. d. Chin. pulv unc. 3. Rad. Gentian. unc. ſ. Flor. Centaur. ñris. pug 3. Piper leng dr. 1. Sal. Tartr. unc. ſ. contuſ. affund. Vini libr. 6. diger. expr. doſ. quotidie unc. 6.

Służą tákże y plaſtry ná pulſy, ktore ſą opiſáne w kurácyi Tercyány, każą też Medycy ná boku lewym nośić plaſter *d. Cicuta* álbo *Extra-*

ctum

ſtum nicotianæ cum cera & oleo, nákſztałt Ceratu. Po uleczoney Kwártánie chory ma ſię bárdzo ſzánowáć, przeſtrzegáiąc pilnie áby ſobie nie dał okázyi, oſobliwie iedzeniem, y piciem. Cierpiącym Kwártánę, ieżeli ſię Hemorrhoidy dobrowolnie otworzą, uwalniáią od niey. Jeżeliby wolnie nie odchodźiły, álbo ſię tylko guźiki powydawáły świerzbiące: otworzyć ie piiawkámi. A ieżeliby chory nie miał tego *beneficium* z nogi krew puśćić, á przytym częſte purgánſe dawáć.

Jtem. Tego dniá ktorego pároxyſm przypada dáne lekárſtwo purguiące: rozrywa go, iuż ſię więcey nie wroći, iednák że nie káżdy to wytrzymáć może, nie bárdzo rádzę, iam iuż kilká rázy probował, dobrze mi ſię nádáło, ále z wielkim ſtráchem, bo gorączká bywa gwałtowna.

Ná Kwártánę ieſt niezliczona rzecz rożnych lekarſtw, oſobliwie proſtych, iáko nie pewnych niechćiałem kłáść, y Czytelniká niemi zámieſzáć, naypewnieyſze tylko zebrałem, ktorych záwſze doświadczałem.

Spoſoby leczenia Quotidyány.

Z rożnych przyczyn tá Febrá pochodźi, rożne też Medykámentá należą, á oſobliwie purgánſe, womitorya; ieżeliby żołądká byłá pełność, przytym utwierdzáiące żołądek, ná co ſłuży *Elixir. propr. Elixir. Vitriol. Mynſ. Fæcula Aaronis cum flor. Saliſarm. & pipere longe*: tákże *Antifebrialia*, iáko *Cort. China. &c.*

Purgáns

Purgans R. Fol. Senæ el. dr. 3. Aagar. Sem. Carth. Mechoacan. aa. dr. 1. infund. in decocto Polipod. per 12. hor. colatur coctæ & expresse adde Mannæ Cal unc. 1. ʃ. Syrup. d Fumar. unc. 1. Clarif. S. A. & adde Spir. Vener. gut. 15. day ná raz ćiepło: Potym niech chory záżywa pigułek, ex Extracto Abſinthij cum Maſtiche Mirrha, pulv. de Cort. Chine de Chin.

Jtem. Pigułki pewne.

R. Cort. Peru. dr. 1 S. Margar. præ Lap. Bezoar. Cinabar. Antim. aa. ſcr. ʃ. Flor. Sal. Armon. Camphor. aa. gr. 7. Extr. Gentian. card. ben. aa. dr. ʃ. f. pill. conſvetæ magnit. dentur quotidie nro 7. vel 9. Jtem. Abſorbentia & Sudorifera bárdzo ſłużą.

Jtem. R. Cort. Peruviani dr. 1. Sal. Tartar. ſcr. ʃ. M. detur ante paroxyſmum. Służą też y inne Antefebrialia, ktore ſię opiſáły w kurácyi Tercyány.

Umyſł był moy opiſáć Febry wſzyſtkie z okolicznośćiámi ich, z kurácyámi należytemi, ále ſię dlá krotkiego czáſu ſkroćić poniewolnie muśiáły.

O OSPIE, y ODRZE.

Oſpá názywa ſię Váriolæ
Odrá Morbili.

ZNáki przyſzłey Oſpy: Naprzod gorączká z wielką ſłábośćią, y bolem, w paćierzách, w krzyżách, y w głowie, przytym bywáią womity, bol żołądká, drzenie członkow, od rozumu odchodzenie; czáſem y wielka chorobá,

konwulſye, ſercá drżenie, mdłość, oddech ćięſzki, ſtolcow zátrzymánie. Jednák te Symptomátá nie we wſzyſtkich iednákowe bywáią.

Oprocz tego bywa ćiáłá wſzyſtkiego świerzbienie, oczy czerwone, z ktorych łzy wychodzą, nos świerzbi, zkąd częſto kicháią, w uſzách dzwonienie, źiewánie, ochrápienie.

Odrá bárdzo prędko wydáie ſię, y prędko też zginie: ták, że we czterech, w piąćiu, naydáley w dźiewiąćiu dniách kończy ſię, pod ten czas ślin wiele z uſt wychodźi, á czáſem ropiſta máterya, z flegmą; z noſá też częſtokroć dobywa ſię krew.

Progn. Oſpy, y Odry: Jeżeli Oſpá, álbo Odrá przyda ſię w podeſzłym wieku, niebeśpieczna ieſt, iednák nie záwſze, tákże gdy ſię przyda w Jeśieni, álbo źimie.

Item. Jeżeli wiele śinych, álbo czarnych mákuł: pokaże ſię między Oſpą; znáczną gorączkę málignę, á zátym wielkie niebeśpieczeńſtwo żyćia. *Item.* Káſzel ſuchy, tákże znáczy niebeśpieczeńſtwo, álbo gdy przez káſzel z wielką ćięſzkośćią odchodźi máterya gruba, y ſpiekła. Jeżeli záś ze krwią, nie záwſze niebeśpieczna ieſt.

Item. Jeżeli ſię krew z noſá puśći, dobrym znákiem ieſt. *Item.* Jeżeli ſię w Białeygłowie mieśięczna chorobá pokaże, pod czás Oſpy, znáczy oſtátnie niebeśpieczeńſtwo. *Item.* Ziębnienie rąk, y nog, znáczy śmierć. *Item.* Znák Oſpy dobry ieſt, gdy ſię prędko wydáie, y prędko

ſię zbiera, z gorączką nie bárdzo wielką; ktora po wydániu ſię Oſpy: uſtáie, przytym głos y oddech wolny. Niebeśpieczney záś Oſpy znák ieſt, gdy po wydániu ſię Oſpy gorączká wielka iednákowa trwa, przytym ckliwość niespokoyność, oddech ćięſzki, (ktory znáczy ná płucách ośiádłą Oſpę, álbo Anginę, przytym prágnienie wielkie, biegunká ktora gdy ſię przyda w Oſpie, znáczy wielkie bárdzo niebeśpieczeńſtwo.

Jtem. Gdy ſię pokaże uryná czerwona iáko krew, znáczy śmierć pewną, álbo też gdy ſię przez ſtolce krew pokaże.

Zła też ieſt bárdzo Oſpá, ktora ſię nierychło wydáie, znáczy bowiem wielkie śił osłábienie, ze wſzyſtkich naygorſza ieſt, ktora gdy ſię wydáie, záraz ginie, znáczy táka pewną śmierć.

Jtem. Gdy ſię w Oſpie pokaże álbo uryná, álbo fæces czarne, znáczą pewne niebeśpieczeńſtwo.

Spoſoby do leczenia.

NAprzod chory ma leżeć w ćiepłey izbie, ále nie názbyt, żeby nie było gorąco iák w łáźni iáko báby zwykły tákim gorącem duśić dźieći, tego tylko przeſtrzegáć áby wiátru bynamniey nie puſzczáć do chorego, przytym dawáć pić miáſto piwá Tyzánnę z ięczmieniá wárzoną, przydáiąc korzenia Szczawiowego, rogu ieleniego, fig.

Jtem. Jeżeli po wydániu Oſpy, gorączká ieſt ćięſzka, nudność, oddech ćiężiy, uryná czerwona, y mętna, y inne Symptomátá znáczne: ná ten czas krew puśćić potrzebá. Dzieciom záś ktore nie ſą ſpoſobne do krwi puſzczenia: piiawki ná plecách, ná nogách ſtáwić.

Co ſię tycze purgánſu ten pożyteczny ieſt zrázu przed wydániem ſię Oſpy, y to w ten czas kiedy gorączká dopiero poczyna, ktory ma bydź bárdzo wolny, *ex Rhabar. Caſſia, Tamarindit. Manna Syrup. Roſato.*

Jeżeliby było zátwárdzenie ſtolcow w ſámey Oſpie, może zrobić czopek z ſámego miodu bez ſoli, dla poruſzenia onych, álbo Enemę dáć bárdzo wolną z roſołu, álbo z mleká, álbo z ięczmieniá wárzonego z rodzenkámi, y z lukrecyą przydawſzy cukru, y żołtek od iáiá.

Aby ſię Oſpá doſkonále wydáłá, rożnych rożni záżywáią ſpoſobow. Ten ieſt naylepſzy. Weś Fig mięśiſtych łotow 14. Soczewice z wierzchney ſkorki otłuczoney puł łotá, rogu ieleniego łot, *Gumi Traganti*, naśienia kopru włoſkiego, oboygá po puł łotá, warz w pułtoru funćie wody, do wywarzánia trzećiey częśći, przecedziwſzy daway ćiepło pić, może przydáć y trochę ſzáfránu.

Jtem. Jeżeliby ſię Oſpá powoli wydawáłá, daway tę Dekokcyą. *R. Rad. Fænicul. Acetoſæ, aã. unc. 1. Raſur. C. C. unc. ſ. Fol. Scabios Scord. Hypericon. aã. M. 1. ficuum pign. nro 6. Gumi Laccæ*

dr.

dr. 3. Sem. Napi card. ben. aã. dr. 2. Lentium excort. unc ſ. Gum. Trag. dr. 1. S. aqu. colatura ſape unc. 3. Syrup. Limon. unc. 1. M. detur bis vel ter de die.

Jtem. *Likwor ſekretny ná Oſpę.*

R. Aqu. C. C. Citrata unc. 2. Succi Citri unc. 8. zmięſzay, day w Tyzánnie, álbo w piwie lekkim, ieſt doświadczony.

Jeżeliby Oſpá byłá záráźliwa, iáko ſię często tráfia, choć ią kto miał, może ią znowu z zárázy ieden od drugiego mieć ná ten czas ſłużą według lat rożne *Alexipharmaca;* oſobliwie konfekt Hyácynthowy, *Lapis Bezoar.* proſzek z ieleniego rogu, z pereł, z korali. *Diaſcordium Aqua Scorzoneræ: Cord. Saxon. frigid. Extr. Theriacal. Terræ Sigil. &c.*

Jeżeliby z Oſpy wrzod ſię w uſtách uczynił, weś wody w ktoreyby ięczmień wrzał, przyday do niey miodu rożánego, y trochę háłunu, á ieżeliby byłá korrupcya znáczna, przydawáć *Ung. Ægiptiacum* do płokánia.

Jeżeliby ſię w ſámym oku kroſty porobiły, ktore często wzrokowi ſzkodzą, á pod czás y oślepiáią, wpuſzczay po kropli często krew gołębią, álbo tę wodkę. *R. Aqu. Roſar. unç. 2. Aqu. Euphraſiæ unc. ſ. Trochiſcor. albor. Rhaſis dr. 1. Tutiæ præ ſcr. 1. Camphoræ. gr. 5. Croci gr. 2. f. Collirium.* w ktorym maczáiąc chuſtkę ćienką oczy nią przećierác. Jeżeliby ſię ná oczách błonki pokazáły, záſypowáć ie cukrem lodowátym białym, iáko nayſubtelniey utártym.

Zeby po Oſpie bliźń znácznych nie było, podáią ſię ſpoſoby. Służy naprzod oleiek z żołtkow iáiowych do ſmárowánia, łoy kozłowy, ktory roſtopiwſzy macząć piorko w nim, y ſmárowáć twarz.

Jtem. Wodká wypalona z łáyná wołowego, w máiu ná to ieſt doświadczona.

Jtem. Oleiek migdałowy, liliowy, ſádło człowiecze, ſłoniná, piwo młode, przydawſzy do niego *Ol. Tartari.*

Jtem. Lac. Virgin. dla prędkiego wyſuſzenia: *Ungv. rubr. Camphor. Aqu. Balcis Saccharum Saturn.*

A że dźieci z uſtáwicznego świerzbienia uſtáwnie twarz drápią, y kroſty rozdźieráią, przez co ſobie twarzy oſzpecáią, zábiegáią temu. *R. Fol. Parietar. M.* 1. *Flor. Chamomill. Mellil. aā. pug. S. d coqu. in Aqu. Scabios libr.* 1. *colatur adde Aqu. capri fol. unc.* 3. maczay w tym chuſtę, álbo gębkę, ktorą częſto odwilżay kroſty.

Jeżeliby Oſpá długo trwáłá, daway naśienia orlikowego po puł ćwierći łotá, ná proſzek utárſzy. Albo *R. Sem. Aquileg. Napi card. ben. aā. dr.* 2. *ex Aqu. Fumar. & Scorzonera f. Emulſio.*

Ná Odrę proſzek z Myrrhy ieſt bárdzo ſkutecżny: dáiąc go ná raz po ſkrupule w ſyćie miodowey.

TRA-

TRAKTAT VI.

Nowo przydány.

W ktorym zámykáią ſię choroby Pártykulárne, ták Męſkie, iáko y Białogłowſkie: y dźiećinne, tákże Additámentá do niektorych chorob.

Ze ſię ná ſwym mieyſcu krotko opiſáły ſpoſoby uśmierzenia bolu zębow, ktore ſię nayczęśćiey przydáie, tu ſię ieſcze dokładáią oſobliwe experimentá, nie tylko dla roſłych, ále y dla dźieći.

ADDYTAMENT.

O Rożnych áffekcyách zębow,

NA bol zębow poſpolite ſą oleyki, ktore káżdy łátwie zrobić ſobie może, to ieſt Leſzczynowy, Bukſzpanowy, Gwáiákowy, robią ſię ták. Nákray w drobne káwałki, lubo Leſzczyny, lubo Bukſzpanu, nákłádź do gárcá, w ktorym uſpodu máią dźiurki, zálep pokrywką, drugi garnek prożny zákop w źiemi, poſtaw ná nim pierwſzy.oblep, y pal w około, potym zdeymi, naydźieſz w ſpodnim garku wodkę, po ktorey pływa oleiek ſmrodliwy, zbierz go y ſchoway, á gdy ząb boli, nápuść báwełnę, lubo fleytuſzek, y przyłoż ná ząb, záraz bol uſtánie ieſzcze prędzey gdy przymięſzaſz Kámfory.

Item. Dźiegieć prawdziwy też ma moc.

Item. Roſkroy chleb świeży ná puł, potym

posyp iednę połowę solą, przyłoż ná gębę z tey strony gdźie ząb boli.

Item. Weś dryakwie trochę, zmięszay do niey kámfory y przyłoż ná ząb.

Item. Pryszcze zá uszymá, álbo ná ręce uczynione, wielom pomagáią.

Item. Uszy máią wielką społeczność z zębámi, álbowiem żyłki przez ktore pochodźi nutryment do zębow, támtędy przechodzą, zkąd nie odrzeczy będźie w ucho to gdźie ząb boli wpuśćić oleyku trochę z gorzkich Migdałow, álbo z gorącego octu párę w pusczáć w nie, álbo sámego octu ćiepłego z rożą suchą wárzonego wpuśćić w ucho kilká kropel.

Jeżeliby záś z źimney przyczyny bol pochodźił, ná ten czas wyćiśniy trochę soku z czosnku, zmięszay go z dryakwią, násmáruy czopek z chustki, y włoż do uchá.

Item. Upiecz rzepę w prysku, odkroy káwálec od końcá, álbo spodu przyłoż zá ucho, ná tey stronie gdźie ząb boli, uznasz folgę.

Item Weś rozmárynu, roży suchey, Piretrum, bluszczu, álbo konrádku, gwoźdźikow kramnych przetłuczonych, warz to w oććie nákrywszy, y płocz tym przytrzymuiąc w uśćiech.

Item. Weś kłobuczkow z pod roży polney, ktore korálámi zowią, ususz, kłádź ná węgle, y dym bierz w ustá, przytrzymuiąc go.

Item. Warz w oććie mákowki, przydawszy rozmárynu, álbo lewándy, roży suchey, płocz tym przecedźiwszy.

Item. Korzeń łopianowy, ktory ma śpiczáſte liście, kopány ná wiosnę, ieſt doswiadczony ná bol zębow, lubo go máſtykuiąc, lubo wárząc w occie dla płokánia.

Item. Pewna weś korzenią páproći, pięćperſtu, oboygá po trzy ćwierći łotá, korzenią wężowniku puł łotá, ruty ſzáłwii, bukwice, roży ſuchey, káżdego po garśći, warz w wodźie ná poły z winem áż trzećia część wywre, przecędźiwſzy, trzymay często w uściech ćiepło.

Item. Weś dryakwi trochę, kámfory, gwoźdźikow kramnych tártych, háłunu, zmięſzay, dobrze warz, przyłoż ná ząb.

Item. Koſtká z udá żáby źiemney chropáwey ieſt pewna, koląc nią dźiąſłá w około zębá, áż krew poydźie.

Item. Korzeń Celidoniey, to ieſt:z iáſkołczego źiela ná wiosnę kopány, ieſt ná uśmierzenie bolu zębow pewny máſtykuiąc go, lubo wárząc w winie, álbo w oććie, y w uśćiech trzymáiąc.

Item. Niektorzy máią ſekretow wiele ná uśmierzenie bolu zębow, ále bárdźiey do guſeł podobne, niżeli do prawdy.

Item. Weś liśćia ſzáłeiowego ſuchego, lub świeżego mákowego kilká, warz w oććię, y trzymay w uśćiech.

Item. Ná uprzykrony bol zębá, rozwierć czoſnek, przyday trochę gorczyce tártey, przyłoż zá uchem żeby ſię ſpryſzczyło.

Item. Zgrzey octu mocnego trochę, włoż do niego kámfory tártey, maczay chusteczkę, y kłádź często ná ząb.

Item. Weś pieprzu tłuczonego ná łyszkę żelázną, álbo srebrną, wley trochę gorzałki, zápal, iák się gorzałká wypali położ pieprz ćiepły ná chusteczkę, y przyłoż ná ząb.

Item. Jest żyłká przy sámym uchu, tę gdy otworzy láncetem z tey strony gdźie ząb boli, iuż więcey z tey strony zęby bolewáć nie będą.

Jáko zęby może wyimowáć bez kleszczykow.

ROBi się ná to naprzod oleiek sekretny z żábek owych ktore ná drzewách bywáią tym sposobem, ieżeli dostániesz iedney y drugiey pośiekay ie żywo, włoż do oliwy, y smasz áż się w skwárki obrocą, wyrzuć ie, á oliwę schoway, iák znowu będźiesz miał iednę, y drugą, choć y więcey, znowu ię uśiekay, y usmasz w teyże oliwie, możesz to y trzeći raz uczynić, tą oliwą gdy nápuśćisz chusteczkę á przyłożysz ná ząb choć będźie mocno śiedźiał, możesz go pálcem wyiąć, lecz pobocznie zęby trzebá oblepić woskiem, co się záwsze obserwowáć ma, y w innych ápplikácyách.

Item. Weś glist źiemnych, ususz ie, utłucz ná proszek, ktorym obłoż ząb w około raz, drugi, y trzeći, co raz nowym proszkiem, ták go łátwo pálcámi wyimiesz.

Item. Weś z ápteki *Gumi Galbanum* trochę, rospuść

ſpuść go ſokiem, álbo mlekiem z źiela Soſnki, ktore *Eſulum* zowią, wyſuſz, porob gałeczki, iednę wźiąwſzy wetchni w ząb wydrożáły, wyidźie łátwie, ieżeli zá pierwſzym rázem nie, powtorz, uznaſz ſkutek.

Item. Weś ſoku, álbo mleká *Eſulæ majoris*, to ieſt: Románowego źiela, przyday kádźidłá tártego, zmięſzay, uſuſz, y porob gałeczki, ktore wkładay w wydrożáły ząb.

Skorká z drzewá Morwowego ma też moc. Lecz nádewſzyſtko naypewnieyſzy ſkutek czyni źiele *Helleboraſter*, to ieſt Ciemierzycá mnieyſza, álbowiem roſtarſzy w pálcách liſtek, á przyłożywſzy ná ząb, w krotkim czáśie wyiąć go może łátwie pálcámi, lecz przykłádáiąc to źiele ná ząb boleiący, trzebá poboczne zęby woſkiem podlepiáć, y ſpodnie ná przećiw.

Item. Gdy ząb wydrożáły bol ćiężki ſpráwuie, ná prędce weś ſzpilkę, álbo drot mośiężny, roſpal go y wethniy w dźiurkę prędko, żeby ſię membráná przypaliłá, y záraz płocz octem z rożą wárzonym.

Iáko zęby ſłábe chwiejące ſię utwierdzáć.

WEś wodki bábczáney kwartę, przyday do niey roſołu z Limonii kwáſzonych łotow pięć, zmięſzay, płocz tym częſto przytrzymuiąc w uśćiech, ieżeli wodki bábczáney nie máſz, warz że ſámo liśćie w wodźie, y miáſto wodki używay, potym tym proſzkiem wyćieray dźią-

ſłá

ſtá. Weś gáláſu przedniego, roży ſuchey, korzenia *Tormentillæ*, to ieſt- kurzego źiela, rogu ieleniego palonego, káżdego zárowno, háłunu trochę mniey, ſtłucz ná proſzek, ktorym dźiąſłá wyćieray, álbo weś gáláſu kilká gałek, przetłucz wpuł, námocz w oććie winnym, y wyſuſz, przyday Myrrhy trochę, ſkorek gránotowych, rogu ieleniego palonego, háłunu, utrzyi ná proſzek, ktorym záwſze dźiąſłá, y zęby wyćieray, płocząc winem w ktorymby wrzáłá roża ſucha.

Jáko zęby czarne bielić.

WEś pomex, ktorego rożni rzemieślnicy używáią roſpalonego w ogniu, y zágaś w winie, uczyń to po kilkákroć, potym utrzyi go ná proſzek, ktorym zęby wyćieray.

Jtem. Po wykurzonym tutoniu, álbo tábáce z lulki zbieray popioł, ktorym zęby wyćieray, y wodą ćiepłą wypłokuy.

Jtem. Weś korali czerwonych, lubo białych ſkorup ślimakowych, korzenia fiałkowego, utrzyi ná proſzek, ktorym zęby wyćieray.

Jtem. Weś krzemykow z wody ciekącey upalonych dobrze, pomexu palonego, korzenia fiałkowego zárowno, uczyń proſzek do wyćieránia. *Jtem.* Chlebową ośrzodkę ſpal ná popioł, ktorą wyćieray zęby.

Jáko robaká z zębá wydrożáłego wywabić.

SKorkę z drzewá Jeśionowego warz w oććie, y płocz.

Jtem

Item. Korzenie pokrzywiáne wárząc w wodźie z octem, y płocząc, nietylko robaká morzy ále y bol zębow ztąd pochodzący oddala.

Item. Weś łoiu Jeleniego, rozetrzyi ná chusteczce, y obłoż ząb.

Item. Weś naśienia Száleiowego ſzczyptę, przyday trochę tutoniu kráiánego, rzucay ná węgle, y dym bierz w uſtá przytrzymuiąc go.

Ná dźiąſłá gniiące, y niſczeiące.

WEś Chelidonii, to ieſt: iáſkołczego źiela z korzeniem co chceſz, warz w wodźie, przecedź, przyday trochę háłunu palonego, zmięſzay, y wypłokuy uſtá.

Item. Weś Chelidonii z korzeniem, rzerzuchy, bábki, roży ſuchey, *Piretrum*, káżdego zárowno, warz w wodźie wpuł z winem, przecedź; przyday miodku rożowego, y octu iák naytężſzego, zmięſzay, wypłokuy uſtá.

O puſzczániu ſię ząbkow dźiećiom.

DZiećiom ząbki poſpolićie pierwſze, y pobocznie, to ieſt: *inciſores & canini*, zwykły ſię puſzczáć oſmego od urodzenia Mieśiącá, inne záś, to ieſt *Molares*, nierychley, iednák w niektorych, y pierwſze záledwie w rok wydáią ſię.

Gdy ſię poczynáią wydawáć ząbki dźiećiom, rożne ich nápadáią Symptomátá, to ieſt. świerzbienie dźiąſeł, gorączki, konwulſye, wielka chorobá, biegunká &c. Jednych te, drugich owe, á oſobliwie gdy ſię puſzczáć máią *Canini*, to ieſt pobocznie od pierwſzych.

Zná-

Znáki gdy się máią pusczáć ząbki, te pospolite bywáią.

Naprzod kiedy dźiećię ustáwicznie lubo pálce, lubo co innego do ust kłádźie, y zuie, po wtore gdy pierśi sie, kąsa, y śćiska ie dźiąsłámi.

Potrzećie, gdy się twarz, y cáłe ćiáło zápali.

Poczwarte, gdy się dźiąsłá bieleią. Po piąte, ospálstwo, álbo skłonność ustáwiczna do snu, áppetytu utrácenie, ślin wiele z ust odchodzenie.

Sposoby zá ktoremi mogą prędko ząbki wyrastáć.

WEś miodu, y másłá młodego zmięszay wraz y náćieray tym często dźiąsłá.

Item. Nic lepszego nád mozg záięczy, álbo krolıká, zmięszawszy go z trochą miodu náćieráiąc dźiąsłá. *Item.* Krew z kurzego grzebyká dobra. *Item.* Gdy dźiąsłá są nábrzmiáłe, á dźiećię źle się bárdzo ma, ná ten czas cyrulik ma poprzećináć wierzchy, tám gdźie się máią pusczáć ząbki.

Jnni dla odwilżenia dźiąseł rożnemi ie náćieráią rzeczámi, iáko oleykiem Migdałowym, łoiem ćielęcym, gęśim, álbo kápłonim smálcem, álbo záięcym, lub śmietáną.

Item. Dla prędszego pusczánia się ząbkow dźiećiom, wieszáią im ná szyiách rozmáite rzeczy, to iest: zęby wilcze, Jáśpisowy kámień, Kryształ, słoniową kość, korzeń Chelidonii, ząb źmii sámcá &c. Te y tym podobne rzeczy dzieći ustáwicznie zuią, lecz im to máło po-

pomocno, y owſzem przez to bárdźiey zátwierdzáią ſię meáty, przez ktore ząbki máią ſię puſzczáć. korzeń iednák fiałkowy, ślazowy dobry ieſt do zućia. *Item.* Częſte śćiſkánia pálcámi dziąſeł, ieſt wielce pożyteczne.

O Cieczeniu krwi z noſá.

PŁynienie krwi z noſá, czáſem bywa ná zdrowie, á czáſem ná śmierć, wielu ludźiom oſobliwie krwiſtey komplexyi zwykłá dobywáć ſię częſto krew z noſá, co im bywa ná zdrowie, gdy záś częſto á w znáczney wielośći wpráwia w puchlinę, álbo inną chorobę, w gorączkách też gdy ſię przyda dniá krytycznego, uwalnia od nich, ieżeli procz niego, złym znákiem bywa. Jednák ták pod czás gorączki, iáko y bez niey, ták ſię pod czás gwałtownie dobywa, że iey utrzymáć práwie niepodobna, álbowiem choć ſię utrzyma, znowu ſię dobywa. Podáią ſię tu ſpoſoby do zátrzymánia oſobliwſze.

Naprzod zmaczawſzy chuſtę w źimney wodźie położyć ią ná kárku chorego, y częſto ią polewáć iák nayźimnieyſzą wodą, pod tenże czás niech chory ręce, y nogi w wodźie źimney trzyma, y w uśćiech niech ią ma, co raz odmieniáiąc. *Item.* Wyćiśniy ſok z pokrzyw, y day ſarkáć w nos choremu, tákże knoty maczay, y kłádź do noſá. *Item.* Weś świńſkie łáyno, rozmąć octem, y wyćiśniy, niech chory ſarknie, y knoty tym nápuſzczáiąc wtykay w nos.

Item. Postaw bánkę Cyrulicką, álbo gárczek pod piersią ná tey stronie zkąd krew płynie, álbowiem rzadko obiemá dziurkámi z nosá idźie, tylko iedną nayczęśćiey.

Item Do pálcá ná ktorym pierśćień noszą przywiąż káwałek kredy *Item*. Puszczenie krwi z nog y z powtorzeniem bárdzo skuteczne iest.

Item. Swińskie łáyno, zmięszáne, z pácyną z piecá piekárskiego, wźiętą znácznie krew zátrzymywa, obłożywszy tym kárk, czoło, y pulsy. *Item.* Postáwienie bániek cyrulickich ná obudwu nogách, częstokroć cudownie zátrzymywa krew z nosá płynącą.

Item. Pálce pierśćieniowe wraz z drugim zwiąż dobrze, potym ná czoło, y skronie, y kárk przyłoż pácynę z piecá rostworzoną octem, przydawszy háłunu.

Item. Kostki trzygrániáste, ktore się znáyduią w kárpiowych głowách, máią osobliwą táiemną moc do utrzymánia krwi, stłukszy ie ná proszek, y dáiąc záżywáć.

Item. Weś liśćia poźiomkowego zwierć, day choremu trzymáć pod pálcámi, często świeże odmieniáiąc.

Item. Niektorzy máią zá sekret, członek táiemny námoczyć w źimney wodźie z octem.

Item. Rospal bláchę żeláżną, postaw ią pod nos chorego żeby ná nię krew kápáłá, ktorą zbierz, utrzyi ná proszek, y day choremu wypić w wodce poźiemkowey.

Item

Item. Gdy się bárdzo gwałtownie dobywa, postaw báńki suche ná grzbiećie, ná nogách, y rękach. Item. Niektorzy piią gorzałkę mocną, przydawszy do niey trochę háłunu.

Item. Gdy názbyt chorego uchodźi krew, á żadnym sposobem utrzymáć się nie da, rádzą niektorzy wsádźic chorego do źimney wody, áż po szyię, iest rzecz skuteczna, ále niebeśpieczna, lepiey zmoczywszy prześćierádło obwinąć w nię chorego, á co raz zlewáć octem piwnym.

Item. Y to rzecz czásem pewna, przywiąż dwá tynfy ná skroniách, trzeći ná nośie między oczymá. Item. Weś śierći záięczy, ktora ma też osobliwą własność, utrzymáć krew, zmaczay w oćcie z háłunem, y powtykay w nozdrzá inkaust iest z káłámarzá czásem pomocny.

Item. Niektorzy z wielką wiárą nápisawszy lubo ná pápierze, lubo ná opłátku słowá od Chrystusá Páná ná Krzyżu wymowione, to iest: *Consumatum est*, dáią choremu połknąć.

Item. Koperwás dobrze upalony zátrzymywa krew, y w ránách.

Item. Korzeń pokrzywiány trzymáiąc w uśćiech stánowi, álbowiem pokrzywá ma osobliwą moc do utrzymánia płynienia krwi.

Item. Zábá źiemná, Bufo zwána, (ususzywszy ią) trzymáiąc pod páchą utrzymywa krew, utárszy tákże ná proszek dáć w nos w sarknąć.

Item. Kámień Aspiszowy czerwony, ktory

krwáwnikiem zowią, máiąc go ná ſzyi, doświadczenie ſtánowi krew.

Item. Ná iákiekolwiek płynienie, czyli z noſá, czyli z Hemorrhoidow, czyli Mieśięcznego pewny konfekt. Weś naſienia ſzáleiu biało kwitniącego, máku oboygá po dwá łoty, utłucz ná proſzek, przyday rozy w cukrze ſmáżoney tylo dwoie, zmięſzay daway co dźień iák káſztan.

Ná wole, álbo nábrzmiáłość gárdłá experyment pewny.

WEś gębki morſkiey, gębek ktore ná roży polney wyraſtáią, oboygá co chceſz, ſpal oboie wraz, weś tego popiołu dwá łoty, przyday do niego popiołu z bibuły upalonego puł łotá, Korali czerwonych ná proſzek utłuczonych pułtory ćwierci łotá, cynámonu łot; zmięſzay wſzyſtko wraz.

Spoſob używánia táki. Weś winá kwartę, námocz w nim tego proſzku połowę, tego winá pod pełnią niech záżywa chory ná káżdy poránek po ſześć łotow, po pełni przeſtáć áż znowu náſtąpi.

Tákie nábrzmiáłośći názywáią ſię *Struma*, y *Bronchocele*.

Struma, álbo *Scrofula* w gárdle ſą nábrzmiáłośći *in glandulis*, pochodzące z flegmy, pod czás z meláncholyi złączoney, dźieciom ieſt tá chorobá poſpolita, rodzi ſię też y ludźiom podeſzłym z wod ktore máią w ſobie żywe ſrebro;

iákie ſą w Cárynthii, w Syryey, około Alpes, y w Polſzcze w gorách náyduią ſię.

Procz pomienionego ſpoſobu, záżywáią ná to źiela *Scrophelana* zwánego, korzenia martwey pokrzywy, páproci, mieczyku, y korzenia Rubel dáiąc ná raz po drágmie, lub káżdego z oſobná, lub wraz zmięſzánego, ná káżdy dźień z winem.

Do powierzchownego przykłádánia nayleſze ſą liśćie Cypryſowe, uſuſzywſzy utłucz ná proch, rozmąćiwſzy z winem ćiepło okłádáć.

Bronchocele, ieſt nábrzmiałość w gárdle ſzeroka, y wielka, od wiátrow pochodząca.

ADDYTAMENT.

W ktorym zámykáią ſię proſte á ſkuteczne, ſpoſoby ná rożne defektá Uſzu.

O CHOROBACH USZU.

NA Głuchotę, to ieſt: ná náruſzenie, álbo ſtrácenie ſłuchu. Weś troſzeczkę Pizmá, rozetrzvi, zmięſzay z báwełną, y włoż w ucho.

Item. Weś myſzy młodych ieſzcze gołych, pośiekay ie, y uſmaſz w oliwie, przecedźiwſzy wpuſzczay kroplámi w uſzy ráno, y ná noc rzecz pewna.

Item. Wyćiśniy ſok z Bluſzczu źiemnego, ktory Kunrádkiem zowią, zmięſzay go z mocnym winem, y wpuſzczay w uſzy ćiepło kroplámi.

Item. Weś iáiek mrowczych, przyday do nich

cybule utrzyi wraz przylawfzy trofzeczkę winá, wyćiśniy fok z tego ktory wpufzczay w ufzy ćiepło. *Jtem.* Weś żołći lubo kozłowey, lubo záięczey, wydroż w śrzodku cybulę, náley ná to mieyfce żołći, przytkay, y upiecz. Z teyże cybule wyćiśniy fok, ktory wpufzczay w ucho po kropli, rzecz ieft pewna, y ná záftárzáłą głuchotę.

Jtem. Weś Mięty, Száłwii, Rożmárynu, rumianku, Krwáwniku, Centuryey, Bożego drzewká, káżdego po fzczypćie, warz to wfzyftko w dobrym winie, áż trzećia część wywre, odeymi od ogniá, poftaw liiek nád garnkiem, ákkomoduiąc rurkę do uchá, żeby párá w nię wchodźiłá, toż ziele iák przeftygnie przyłożyć ná nie.

Jtem. Ofobliwy experyment ná głuchotę. Weś drzewá iáłowcowego, fpal go ná popioł, z tego popiołu zrob ług, w ktorym námocz máćierzankę, Rumienek, piołun, márunę, bobek, fiałkowy korzeń, kopytniká korzeń, przywarz, y głowę tym ługiem myi co dźień.

Potym weś foku Porow, foku piołunowego, oleyku Migdałow gorzkich, káżdego zárowno, zmięfzay, wley do wydrożoney cybule, ktorą upiecz w zarzewiu, potym wyćiśniy fok z niey, ktory kroplámi w ufzy w pufzczay.

Potym weś octu mocnego, przyday gołębich łáien, warz, á odiąwfzy od ogniá przez liiek párę wpufzczay w ucho idąc fpáć, czyń ták przez 12. dni, wprzod wźiąwfzy pigułki głowne kilká rázy.

Jtem

Item. Weś nerek báránich coć ſię zda, pośiekay, náley gorzałki proſtey, y przepal przez álembik, tę wodkę wpuſzczay w uſzy, ieſt pewna ná głuchotę.

Item. Ná głuchotę nayſkutecznieyſza ieſt ury ná záięcza, ktorą w uſzy wpuſzcząć kroplámi, lubo ſámę, lubo z winem zmięſzawſzy.

Item. Rzecz doświadczona, pokray węgorzá (ze ſkory odártego) w ſztuki pokłádź ná rożćie nád ogniem: bez ſoli piecz, á pilnie zbieray ten likwor ktory z niego ćiecze, ktory zmięſzawſzy z oleykiem ányſzkowym w uſzy wpuſzczay idąc ſpáć.

Item. W wydrożoną cybulę náley oliwy, záſzpuntuy, upiecz, ſok z niey wyćiśniy, ktory w uſzy wpuſzczay.

Ná bolenie uſzu.

PRzydáie ſię czáſem ták ćięſzki bol uſzu, że nie tylko w ſzaleńſtwo, álbo Apoplexyą, ále y w śmierć wpráwia, á to dla ſpołeczności ktorą máią częśći wnętrzne uſzu z mozgiem.

Przyczyny tego bolu bywáią, álbo zápalenie wnętrzne, *Phlegmone* zwáne, álbo máterya ropiſta zágniła, z wrzodu wnętrznego, álbo humor iáki, lubo gorący, lubo źimny, álbo robaki, álbo wiátry.

Powierzchowne przyczyny ſą, álbo uderzenie, álbo náwietrzenie, álbo gdy w ucho co wpádnie, lubo koſtká, lubo kámyk, lubo robaczek iáki &c.

Sposoby uśmierzáiące bol uszu.

NAprzod pożyteczna rzecz iest wźiąć piguł-ki głowne raz, y drugi, potym skuteczne są báńki śiekáne ná łopátkách, potym upiecz cybulę w zarzewiu, rozwierć ią, przyday trochę oleiu lniánego, śmietány, zmięszay, y przyłoż do uchá. Jeżeli bol pochodźi z zápalenia, ná ten czas krew puśćić głowną z tey strony gdźie bol iest, potym zá az zmięszay wraz białek iáiowy z pokármem białogłowskim, maczáiąc w tym fleytuch kłádź w ucho często odnawiáiąc, ná wierzch, tákże przykładay te źiela, to iest:

Weś ślazu, fiałkowego liśćia, sáłaty, wierzbowego liśćia, rumienku, nostrzeku, káżdego coć się podoba, naśienia lniánego garść, warz w mleku, y temi źiołámi okładay ucho letnio.

Gdy będźie bol z uderzenia, weś kádźidłá subtelno utártego, zmięszay z mlekiem, y ćiepło, wpuszczay w ucho, á ná wierzch przykładay ośrzodkę chlebá białego z miodem.

Jtem. *Ná bol bárdzo ćięszki.*

WEś białek z iák nayświeższego iáiá, zmięszay z pokármem białogłowskim, przyday trochę Száfránu, y *Opium*, wpuszczay w ucho.

Jeżeliby bol pochodźił z wrzodu we wnątrz się robiącego, ná ten czas przykładáć cybulę pieczoną, zmięszawszy z másłem, z żołtkiem iáiowym wá zonym.

Jtem. W wielkim bolu dobra rzecz postáwić báńki z piiawkámi zá uszymá.

Ná

Ná szumienie, piszczenie, bębnienie, w uszach.

WEś wosku, przyday trochę żywice, y bursztynu, rostop, nád ogniem, zmaczay chustkę długą á wąską, obwiń ią ná czopie od beczki żeby było iák trąbká, uczyń u spodu dziurkę máłą ktorą wetchni w ucho á wierzch zápal, niech gore áż ku uchu, potym odeymi, uznaiz skutek pewny.

Item. Weś máieranu, ruty, piołunu, Hyzopu, ślazu, rumienku, kostrzeku, ruty, kminu ányżu, káżdego po troize, warz w wodzie, á párę przez liiek wpuszczay w ucho.

Item. Weś ciemierzyce czarney korzenia, przyday bobkow, y ruty, wley oleyku Migdałowego, y winá, smaż áż się wino wysmáży, wyciśniy przez chustę, wpuszczay ten oleiek kroplámi w ucho.

Item. Weś Stonogow co chcesz, włoż ie do oleyku z Migdałow gorzkich wyciśnionego, przyley trochę octu winnego mocnego, smaż áż do wysmáżenia wilgotności, ten oleiek przecedziwszy wpuszczay w uszy ciepło.

Item. Warz w occie piołun, odiąwszy od ogniá, puszczay párę w uszy przez liiek.

Item. Ná dzwonienie, y szum w uszách wiele pomaga chleb prosto z piecá, u ktorego odkroiwszy spod, zlać winem ośrzodkę, y przyłożyć do uchá.

Ná ćieczenie z uchá.

POżyteczna ieſt uryná dźiećięca przepaliwſzy ią, y w ucho wpuſzczáiąc, ktorą nie co potrzymawſzy wypuśćić, czynić ták co dźień ná czczo, lecz gdy będźie długa áffekcya, iáko ſię częſto tráfia, trzebá áperturę w ręce uczynić, tákże przepurgowawſzy ćiáło dobrze, pić ma chory Dekokt z drzewá Gwáiákowego.

Dźiećiom tá chorobá bywa poſpolita, w ktorych nagle leczyć ſię nie ma, owſzem lepiey dyſſymulowáć, álbowiem zá czáſem ſámá uſtánie.

Item. Ná głuchotę experyment. Pal iesionowe drzewo, á zbieray pilnie wilgotność ktora z końcow ſkwárzy ſię, ktorą nápuśćiwſzy báwełnę, w uſzy wtykay.

Item. Przedźiuráwienie końcow uſzu pomocne ieſt, ták ná uſzy, iáko y ná oczy.

Częſtokroć rodzą ſię w uſzách robaki z máteryi zágniłey w nich te pomorzyſz, y wywabiſz wlawſzy oleiu lniánego, álbo lepiey konopnego.

Albo warz śiemię konopne, przydawſzy piołunu, y wrotyczy, przecedźiwſzy wleway w ucho.

Ná to też dobre żywe ſrebro roſtárſzy go dobrze, z máſłem, ktorym umázawſzy fleytuch, lub báwełnę wetchni w ucho. Gdy záś trefunkiem robak w ucho wleźie iáki, ktory nieznośny bol czyni, wley w ucho gorzałki, zbędźieſz go.

Gdy záś pchłá, záley wodą, lub piwem.

Gdy w ucho kámyczek, lubo groch, lubo koſtká z iágody wpádnie, wley wody letniey w ucho

y záraz zátkay nos, y ustá, á wydmi się, záraz wyidzie. *Item.* Wes w nos proszku kicháiącego, á choć ná prędce pieprzu, wpuść kropelkę oliwy w ucho, tám gdźie co iest, iák poczniesz kicháć, zátkay nos, y ustá, záraz wyidźie, á gdy by nie pomogło, wyiąć szczyptámi złotniczemi, lubo innemi.

O SCYATYCE.

SCyátyká názywa się *Ischias*, álbo po prostu, *Ischiatica*, iest to rodzay árteryczney choroby, ktory ma tę właśność, że nie tylko w sámym udźie infestuie, ále też y niżey opuszczá się bol, y trętwienie áż do sámey stopy, początek bierze od kośći wielkiey ktora iest ná końcu grzbietá, álbo krzyżá, *Os sacrum* zwáney, z ktorey wiele pochodzi Nerwow do nog.

Znáki Scyátyki są te. Bol nieznośny w udźie, á osobliwie w kulszy roschodzący się po cáłey nodze, á częstokroć ták ztrętwieie, że cále czućie utráci nogá, ná wierzchu nie znáć żadnego zápalenia, áni nábrzmiáłośći, rzadko kiedy wydáie się czerwoność, álbo humory z głowy, osobliwie spadáiące do krzyżow, á ztámtąd do niższych częśći, głęboko w ćiele roschodzą się, y w nich zostáiąc ostrośćią swoią *Fibry* Nerwy, y membrány szczypią, zkąd według ostrośći mnieyszey, álbo większey humoru, rożne Symptomátá przypadáią.

Sposoby r[...]że do leczenia.

NAprzod krwi upuszczenie z nogi, z teyże w ktorey iest áffekcya, wielom pomaga, lecz nie záwsze, tákże Hemorrhoidow otworzenie pomocne, zwłaszczá gdy y w krzyżách bol będźie, ztąd álbowiem roschodźi się po cáłey nodze. Oprocz tego purgánse są potrzebne, osobliwie te ktore służą, y ná pedogrę. Jako to *Turbith. Hermodactili, Agaricus Myrabolani. Mercurius dulcis Pulvis Batri. Cinabaris nativa &c.* Enemy tákże bárdzo pożyteczne bywáią.

Do powierzchownego przykłádánia dla ulżenia bolu podáią się sposoby. Weś smoły twárdey łotow cztery, wosku łot ieden, Bursztynu utártego łot ieden, sádzy twárdych z kominá ná proch utártych łot ieden, oleiu lniánego trochę, uczyń plaster, ktory rośćiągnąwszy ná chuśćie, przyłoż ná nogę tám gdźie bol.

Item. Warz pokrzywy lubo suche, lubo świeże w piwie, przyday gorczyce tłuczoney, okłáday tym nogę.

Item. Niektorzy mieysce ztrętwiáłe pokrzywámi świeżemi dotykáią, álbo biią, co im pomaga. *Item.* Rozwierć czosnek z cybulą, przyday tártey gorczyce, rozmąć octem, y náćieray mieysce ztrętwiáłe.

Item. Nakłádź do gorzałki Kámfory, iák się rospuśći, náćieray nią przy ogniu. *Item.* Báńkámi oćiagánie, znácznie pomaga.

Item. Korzeń Ománowy suszony utłucz ná pro-

proſzek, przyday śiárki tártey, rozmąć octem, przyday trochę miodu, przywarz y okłáday.

Jtem. Naśienia lniáne warz w ługu, iák ſię záklii przyday miodu práſnego obłoż tym nogę, proſo też ma moc. *Jtem.* Kąpiel po pás bywa dobra, to ieſt: wárząc korzenia łopianowe, przeſtępowe, iáłowiec, Boże drzewko, Dziewannę, pokrzywy, ſzáłwiią, rumienek, tákże kąpiel lagrowa, álbo bráchá ſkuteczne ſą.

Jtem. Náćieránie wodką Krolowey Węgieſkiey z kámforą ſkuteczne. *Jtem.* Oleiek lubo *Spiritus* z gliſt źiemnych do ſmárowánia wiele waży. *Jtem.* Oleiek Burſztynowy, Terpentynowy, *Philoſophorum Petra,* do ſmárowánia pomocne bywáią zmięſzawſzy ie z gorzałką.

Jtem. Stáwienie piiawek ná udźie, álbo lepiey ná ſámym końcu krzyżá, w ćięſzkim bolu bárdzo ieſt pomocne.

Jtem. Niektorzy wárzą w piwie Boże drzewko, przydawſzy rogu ieleniego, y iáłowcu, przecedźiwſzy piią co im wielce pomaga, bo poty poruſza.

O RAKU.

Cancer, álbo *Carcinoma* po polſku rák, ieſt to nábrzmiáłość, álbo guz twárdy, nierowno okrągły, śiny, álbo czarny, koło niego w około wydáią ſię żyłki śine pełne, przytym bol, y gorącość. Rodźi ſię *Cancer,* ná káżdey częśći ćiáłá, to ieſt, ná twarzy, ná wárgách, w uśćiech,

w no-

w nośie przy oczách, pod ſzczeką, w śiedzeniu, á nayczęśćiey *Glandul.* y owſzem cáłe *corpus* ieſt *glandulosum* zkąd łátwy ieſt do nich *deflux* humorow.

Znáki ráká ſą te. Náprzodku zwyczáynie wyraſta guźik máły iáko groch, boleiący, y pałący zá czáſem rośnie większy, ták, że będźie iák iáie y dáley. Kolor iego ieſt śiny, żyły około niego wydáiące ſię, ſą krwi pełne, á ták ułożone że wyrażáią iákoby nogę ráká żywego.

Rák ieſt dwoiáki, ieden ſkryty, álbo martwy, to ieſt: nie wrzodowáty, ktory nie ták bárdzo z złych rodźi ſię humorow, á táki názywa ſię *Cancer occultus* álbo *Noli me tangere.* Drugi ktory nayczęśćiey tráfia ſię, otwárty bywa, y ćiáło rozſzerzáiąc ſię gryźie, pſuie, y záraża. Z zepſowánego, álbo z zárážonego ćiáłá wydáie ſię nábrzmiáłość, álbo wyraſtánie ćiáłá zepſowánego z fetorem, z odchodzeniem uſtáwicznym ſmrodliwey máteryi, á w około exulcerácyi brzegi bywáią twárde, y powywracáne.

Sposoby leczenia Ráká.

OSobliwy, y ſekretny experyment ná ráká ten ieſt. Weś korzenia wężowniku, korzenia koźi, álbo Aáronowey brody, *Rad. Aaronis* zwány, oboygá po ośm łotow, ſádzy z kominá twárdych, y ſzklących ſię łotow cztery, Arſzeniku białego łotow dwá, káżde z oſobná utrzyi ná ſubtelny proſzek, y zmięſzay dobrze, tym pro ſkiem poſyp *Cancer* exulcerowány, przyłoż ná

wierzch

wierzch chustę, y przywiąż, nie odwięzuy áż czternastego dniá, potym odwiąż obmyi ránę obaczysz ráká strawionego, záczym sámę ránę lecz plastrámi, lubo máśćiámi zwyczáynemi goiącemi.

Item. Dla doskonáłey kurácyi ráká, trzebá wprzod ćiáło dobrze wyczyśćić przez purgánse, y krwi upusczenie, y ápertury wiele też pomagáią. *Item.* Oprocz pierwszego sposobu leczenia ráká, podáią się y inne.

Weś Bufoná, to iest, żábę ziemną, uśiekay ią żywo, zmięszay z ćiástem kwáśnym, włoż do nowego garnuszká, y ususz w piecu, utrzyi ná proszek, ktorym posypuy ráká.

Item. Ususz kilká rákow żywych, stłucz ie ná proch, przyday Tucyi, nie præpárowáney, zmięszay z sádłem kurzym, y przykładay ná ráká.

Item. Ná ráká ktory bywa ná wárgách rzecz pewna, naprzod ćiáło przepurgowawszy dobrze, przykładáć tę máść. Weś żab zwyczáynych z wody, káżdey z nich nátkay másłá w pysk, potym ie włoż do garká nowego, w ktorym ná spodźie powierć dźiurki, nákryi z wierzchu pokrywką, y oblep, postaw go nád drugim garkiem w ziemi zákopánym, á koło wierzchniego pal ogień, ták śćiecze oleiek do drugiego gárcá, ktory schoway, á gdy go chcesz użyć, násusz żab zwyczáynych, y utrzyi ná proszek, ktory mieszáiąc z oleykiem przykładay ná ráká.

Item. Ná *Cancer* wrzodowáty między wszyst-
kie-

kiemi do leczenia sposobámi, naylepszy iest Arszenik; ktory nie tylko ráká, ále y *Lupum*, to iest: wilká, fistuły, fluxy, y podobne áffekcye doskonále leczy.

Y owszem ná zástárzáłe w nogách fluxy, z sokiem bábczánym, lubo z wodą wapienną zmięszawszy Arszenik subtelno utárty, maczáiąc chusty, y przykłádáiąc dostátecznie goi. Jednák przykłádáiąc go, trzebá ostrożnośći, áby przyległe mieysca ták przy ráku, iáko y przy innych exulcerácyách nie były zápalone, dla czego ná sáme tylko exulcerowáne mieyscá przykłádány bydz ma, nie tykáiąc zdrowego ćiáłá, w około zás przykłádáć się ma plaster iáki chłodzący. *Item.* Niektorzy wárzą Arszenik tárty wespoł z siárką w wodźie wapienney, ktorą przykłádáią nie tylko ná ráká, ále y ná rożne fluxy, y rány wrzodowáte, inni przydáią *Mercurium Sublimatum*, álbo onesz miásto Arszeniku, wárzą z siárką w wodźie wapienney.

Item. *Experyment doświadczony ná ráká.*

WEs Arszeniku czystego iednę część, korzenia wężowniku, álbo *Aaronis*, cztery częśći, sádzy twárdych trochę, wszystko ná subtelny prószek utárszy, y zmięszawszy, schoway do naczenia drewniánego, álbowiem im stárszy tym lepszy.

Używánia sposob táki.

KAncer exulcerowány, ma bydź zásypowány tym proszkiem, ták grubo, iák ná tylec nożá, nie

nie tykáiąc ćiáłá zdrowego, wpośrzodku zaś exulcerácyi násypáć trochę grubiey, álbowiem wśrzodku sam korzen ráká zostáie, po posypániu odwilsz śliną báwełnę, y przyłoż ná wierzch, to posypowánie czynić nie ná czczo ále áż po iedzeniu, do tego obserwowáć potrzebá żeby nie tykáć instrumentámi żeláznemi, lecz drewniánemi. To zásypowánie niektorym bol ćięszki spráwuie, innym máły, álbo żadnego, dla czego w około chłodzącą máścią smarowáć trzebá, iáko to *Unguento, Desensivo* álbo *Rubro Camphorato*, przydawszy *Bolum Armenum*.

Przytráfia się pod czás, że dla mocy przenikáiącey medykámentu żyłá się otworzy, zkąd wiele krwi odchodzi, oraz z máteryą żołtą, y ostrą ná ten czas żadney rzeczy nie przykłádáć, tylko sáme chusty suche, iednák to ćieczenie krwi nie trwa dłużey nád dźień, y drugi ztąd wszelki bol ustáie, potym czekáć áż sam Káncer dobrowolnie opádnie, co się tráfia około dniá dwudźiestego: gdy bowiem przedtym czásem naymniey iego korzenia, zostánie znowu zupełney potrzebuie kurácyi.

Gdy się Káncer doskonále oddźieli, ránę posypowáć proszkiem wysuszáiącym, tákim. Weś kádźidłá Mumiey, Mastyxu, Mirhy, Aloesu. *Sarcocolli*, káżdego po pułtory ćwierći łotá, Opoponaxu, puł ćwierći łotá, wszystko wypłocz wodką bábczáną, wysusz, y schoway do posypowánia.

Ná wierzch służy máść táka.

WEś gleyty łotow cztery, Mumiey łotow dwá, oleyku rożánego łotow dwá, octu rożowego trochę zmięszay w moździerzu ołowiánym.

Ten iest sposob sekretny leczenia ráká.

TRáfia się bárdzo często, że wielu ludźiom wyrastáią guźiki ná rożnych częśćiách ćiáłá, osobliwie ná brwiách, pod brodą, pod uszymá, nádebrwiámi, ná powiekách &c. tákie guźiki u niektorych przez wiele lat trwáią, iednákowe bez żadnego bolu, u niektorych potrosze ich przyrasta; te guźiki názywáią pospolićie martwą kostką, ná czym się nie raz mylą, gdyż częstokroć bywa *Cancer occultus*, ktory lubo rznięciem, lubo *corrosium* poruszony obraca się w Káncer práwie nie uleczony, czego wielu doználi, y żyćiem przypłácili. Táki Káncer táiemny rozni się od martwey kostki tym, że martwa kostká da się ruszác dobrowolnie pod skorą tám y sám, Káncer zás lubo zda się ruszáć, iednák wkorzeniony w mierze stoi.

Jtem. *Ná Káncer wrzodowáty.*

WEś ołowiu dwie częśći, żywego srebrá iednę, rostop w tyglu oraz, iák ostygnie utrzyi ná proszek ktorym posypuy.

Jtem. Niektorzy chwalą bárdzo ná Káncer wrzodowáty przykłádánie częste mięsá świeżego z kurcząt, álbo gołębiąt młodych, to iest: trzy

rázy

rázy ná dzień. Niektorzy też leczą przez Sálicye, lecz w tym trzebá ostrożności.

Item. Ná ráká nie exulcerowánego, pożyteczne iest przykłádánie bláchy ołowiáney, nátárszy ią żywym srebrem.

Item. Ná strawienie ráká wrzodowátego, y ná wytrawienie dźiwego mięsá w káżdey ránie zepsowáney ungwent pewny. Weś árszeniku aury, pigmentu po puł ćwierći łotá, korzenia *Aristolothiæ*, Gryszpanu, káżdego po trzy cwierći łotá, *Opium* dwá skrupuły, sádłá wieprzowego łot, uczyń máść.

Item. Osobliwá. Weś dryakwi stártey łotow dwá, soku z rákow wyćiśnionego, soku Bábczánego, Psinkowego, Rożowego, káżdego po dwá łoty, żywego srebrá z Terpentyną utártego, dwá łoty, żołtkow iáiowych w żarzewiu upieczonych nro 4. Kámfory puł ćwierći łotá, zmięszawszy wszystko, trzyi długo w możdżierzu ołowiánym, potym schoway, iest wielce skuteczna ná wszystkie fluxy, rány zágniłe, zepsowáne, wrzodowáte.

Item. Pewnym doświadczeniem leczy ráká wodká z ślimakow, ták zrobiona. Weś ślimakow żywych, włoż do gárnká nowego, posyp ie solą żeby się spieniły, włoż ie ták całkiem ze wszystkim do álembiká nie leiąc wody, przepal wodkę, ktorą wystaw ná słońce przez dwánaście dni, á przez ten czas obroći się w oleiek

ktory y káncer goi, y do czyszczenia twarzy osobliwy.

O BRODAWKACH.

BRodawki názywáią się *Verucæ*, ktorych są rożne rodzáie. Jedne z nich názywáią się *Sessiles*, á te są ktore nisko y szeroko wyrastáią, tákie korzeń máią głęboki, y nieco pobolewáią.

Drugie názywáią się *Pensiles*, á tákie ná wierzchu bywáią wydatne, á u spodu cieńsze.

Trzecie názywáią się *Thymia*, te u spodu bywáią szczupleysze, á u wierzchu obszerne, szerokie, chropowáte, y ostre, á trochę mnieysze od pierwszych.

Sposoby do gubienia brodawek.

WEś octu winnego, lubo miodowego tęgiego, wsyp do niego soli sporo, zmięszawszy maczay chustkę, y często przez dźień obmyway ie, á ná noc przyłoż zmaczawszy ią dobrze.

Jtem. Sokiem Nogietkowym náćieráiąc często, giną. *Jtem.* Sokiem z skoczku náćieráiąc, tákże giną.

Jtem. *Sekret osobliwy.*

WEś rzodkwie, wydroż ią w śrzodku, násyp w nię soli, nákryi szpuńcikiem, niech ták będźie przez noc, názáiutrz, naydźiesz sol w likwor obroconą, ktorym náćieray ustáwicznie brodawki, możesz chusteczkę zmaczawszy w nim ná noc przyłożyć.

Jtem. Korzeń Celidoniey, tákże y rzepik zie-

źiele, dobre ſą ná gubienie brodawek, ſtárizy ie w pálcách náćieráć.

Item. Weś ślimakow ile chceſz, włoż ie do naczynia ołowiánego, á ieżeli go nie máſz, to choć do miedźiánego, poſyp ie ſolą, niech ták będą przez kilká dni, potym odcedź, ten likwor ktory z ſiebie puſzczą, náćieray nim brodawki.

Item. Krew z świeżo zábitego byká, náćierá- iąc nią, tráći brodawki.

Y to rzecz doświadczona, w wodźie wrzącey roſpuść Sálármoniák, náprzykład do kwáterki wody, włoż łyſzkę Sálármoniáku zámięſzay, y y náćieray tym częſto, brodawki

Item. Rozerzniy iábłko, y náćieray nim bro- dawki, toż iábłko przyłoż ná noc, y przywiąż, inni ſerwáſerem trácą ie.

Tráfia ſię czáſem, że brodawká wyrośnie ná końcu ięzyká, ktora bywa nie tylko przykra, lecz y boleſna, á do zleczenia trudna, ná nię oſobliwy ſekret.

Weś liśćia Celidoniey, to ieſt: iáſkołczego źiela zetrzyi w pálcách, y przyłoż, czyń to czę- ſto, źiołko ma moc oſobliwą ná ſpędzenie brodawek.

O KASZLU ADDYTAMENT.

OPiſuią ſię tu ſpoſoby leczenia Káſzlu, ktory pochodźi álbo z kátáru, to ieſt: gdy máte- rya Kátárowa z głowy ſię ná pierśi, álbo z prze- źiębnienia, álbo z inney iákiey przyczyny,

álbowiem kászel ieſt też poſpolity w ſuchotách, w Pleurze, y w innych chorobách, ktore ná ſwych mieyſcách naydźieſz

Ná proſty Káſzel.

UWarz iáie miękko, włoż do niego Mirrhy ſubtelno utártey iák napárſztek, zmięſzay y záżyi. *Item.* Uſkrob śiárki nożem trochę, włoż do kieliſzká, náley gorzałki hányſzkowey, przyday trochę miodu práśnego, zmięſzay, y wypiy. *Item.* Weś korzenia Lukrecyey, pokray, przyday fiałkowego korzenia, Hyzopu, Rozynkow wielkich, álbo fig. Rżepę pieczoną, warz to w wodźie, przecedźiwſzy osłodź miodem, y piy ćiepło po kwáterce ráno, po południu, y kłádąc ſię ſpáć.

Item. Warz pokrzywiáne naśienie w wodźie, przydawſzy ſzáłwii trochę, przecedź, osłodź miodem, y piy ćiepło częſto.

Item. *Kołaczki ná káſzel pewne.*

WEś korzenia fiałkowego, ſoku Lukrecyowego, to ieſt: kołaczkow czarnych, ktore w Aptekách przedáią. Korzenia Ománowego káżdego po dwá łoty, Mirrhy łot ieden, utłucz wſzyſtko ná ſubtelny proſzek, do ktorego przyday krochmalu trzy łoty, cukru ćwierć funta, roſzczyń to wſzyſtko, wraz zmięſzawſzy z wodką rożową, námoczywſzy w niey wprzod trochę *Gumi Arabicum*, zágnieć iáko ćiáſto, y rob z tego kołaczki, ktore uſuſzywſzy, daway ná káſzel.

Y to

Y to dobra ná káſzel, náley gorzałki ná miſę, włoż do niey cukru ſzárego lodowátego, álbo miodu práſnego, ileć ſię będźie zdáło, przyday rozynkow wielkich, ſzáfránu, imbieru tártego trochę, zmięſzawſzy wſzyſtko zápal, iák ſię wpuł wypali zágas, ſchoway do naczynia záżyway po łyſzcze częſto, y rozynki iedz po iednemu. *Item*. Niektorzy oſobliwie gdy ieſt ſuchy káſzel przy álterácyi, ſámę wodę czyſtą przewarzáią z cukrem, ktorą iák nayciepley po troſze piią.

Dla uśmierzenia káſzlu ćięſzkiego, gdy do ſnu przeſzkadza, dobra rzecz trzymać myrrhę pod ięzykiem, álbowiem káſzel uſtawa.

Item. Smárowánia, álbo plaſtry ná pierśi bywáią pomocne, iáko to ſmárowánia pierśi oleykiem migdałowym, máſſem nieſſonym, łoiem kozłowym, ſmálcem Kápłonim &c. tákże plaſter z woſku, przydawſzy oleyku migdałowego, hányſzkowego, łoiu kozłowego, ſzáfránu, co y dźiećiom ſłużу.

Albo rozetrzyi czoſnek w donicy, zmięſzay go z miodem práſnym, poſmáruy pápier, y przyłoż ná pierśi.

Item. Weś rzodkwi utrzyi ná tártce, lub nożem náſkrob, wyćiśnyi ſok bez chuſtę czyſtą, przyley troſzkę gorzałki hányſzkowey, przyday y miodu práśnego, zámięſzay dobrze, y piy po troſze. *Item*. Y to pewna ná káſzel, weźmiy fig ſuchych, rozynkow wielkich, Szánty

źiela, warz w wodźie długo, potym prześiy przez śito, przelewáiąc tęż wodę w ktorey wrzáło, włoż ná rynkę, przyday miodu, álbo lepiey cukru ſzárego, ſmaż do gęſtośći miernéy. potym przyday orzechow, to ieſt iąder, z laſkowych orzechow przypiekánych, y ná proſzek utártych, Kárdámonu utártego, á kto go nie ma to gorczyce, mniey niż orzechow, zámięſzawſzy záżyway po troſze, uleczyſz y ſtáry káſzel.

Gdy ſię przyda káſzel w gorączce, álbo gdy będą płucá zápalone, trzebá ſię ſtrzedz záżywánia rzeczy gorących, naylepſzy ná ten czas kwiát Máku polnego wárząc go, przyſłodźiwſzy cukrem pić, álbo ták. Weś máku polnego, kwiecia garść, y drugą ſuchego, korzenia ſlazowego, kwiátu fiałkowego ſuchego, korzenia fiałkowego, warz to w wodźie, przecedźiwſzy oſłodz mánną Kálábryną, y piy, ieżeli zás mánny mieć nie możeſz, day cukru, á zá kwiát máku polnego, day mákowki ſuche proſte.

Item. Ná káſzel procz gorączki, oſobliwie gdy z głowy ſpadáiąc humory będą przyczyną onego Weś Agáryku, to ieſt: modrzewiowey gębki dwá łoty, lukrecyi łot, kolędru trochę, Polipodium dwá łoty, námocz ná noc wſzyſtko w kwarcie winá, názáiutrz przywarz, y przecedź, przyday Mánny Kálábryny łotow ſześć, iák ſię roſpuśći, znowu przecedź, nápiiay ſię częſto tego, uznaſz ſkutek.

Item

Item. Rośpuść mánnę Kálábrynę w mleku, przecedź nápiiay śię po trośze. *Item*. Rozwierć czośnek, zmięśzay go z máślem, álbo z kápłonim śádłem, náćieray tym podeśzwy.

Item Weś octu piwnego, lubo miodowego kwartę, osłodź miodem práśnym dobrze, warz odśzymuiąc nápiiay śię potrośze.

Item. Zgrzey winá garnuśzek, wśyp do niego trochę pieprzu, Mirrhy tártey, y korzenia fiałkowego cukru káwałek, piy potrośze.

Item. Terpentyná z konfektem rożowym zmięśzána, przydawśzy trochę śiárki, lubo Mirrhy záżywáiąc, bárdzo dobra ieśt.

Item. Weś Terpentyny, máślá, miodu, oliwy, káżdego zárowno zmięśzay, y záżyway po trośze. *Item*. Dla dźieći naylepśza ieśt Mánná Kálábryná, ktorą rośpuśćiwśzy w mleku, y przecedziwśzy, daway po łyśzcze, á nogi moczyć im w ćiepłym piwie, pierśi tákże śmárowác oleykiem Migdałowym.

Item. Uwarz w wodźie, álbo w mleku korzenia Polipodyi, to ieśt: páprotki dębowey. przecedź, rośpuść w tym Mánny Kálábryny, coć śię zda, przecedź y daway po łyśzcze, ten ieśt śposob naylepśzy dla dźieći, álbowiem poruśzáiąc flegmę oraz purguie, inne záś rzeczy, iáko Julepki, lubo flegmę poruśzáią, iednák przez káśzel iey dźieci pozbyć nie mogą, chybá przez womit, á pod czas śię y duśzą gdy iey nie pozbędą. *Item*. Ná káśzel dla śtárśzych, procz in-

innych rzeczy, naylepſza ieſt Száńtá biała, *Marrubium album* zwána, wárząc y piiąc polewkę przyſłodziwſzy, tákże Agáryk czyści piersi, y inne ziołá, iáko Hyzop, polna dryakiew, konradek, płuçne źiele, przetácznik, podbiał &c.

Spoſoby leczenia Oſutki.

Z Dwoiákiey przyczyny przydáie ſię oſutká, to ieſt: álbo z humorow złych, oſtrych, á oſobliwie ſłonych, we krwi zoſtáiących, ktore náturá iáko rzecz ſobie przećiwną ná wierzch wyrzuca, oſobliwie ná ten czas gdy ſię ćiáło zápoći, álbo z czárow, co ſię nayczęśćiey przytráfia.

Spoſoby leczenia oſutki z nátury przydáiącey ſię ſą te.

WEś źiela polney dryakwi, Łopianu z korzeniem, ślazu, Szczawiu kobylego, ruty, lub polney, lub ogrodney coć ſię zda, warz w gárcu, lub w kotle, wley do wánny, przyley inney wody ćiepłey, wſyp ſoli doſtátek, niech ſię chory kąpie, á iák wyidźie z kąpieli, puko ćiáło ćiepłe, poſmáruy plámy oleykiem z żołtkow iáiowych, uczyń to raz, drugi, y trzeći. Oleiek ták ſię robi: Weś żołtkow iáiowych twárdo uwárzonych, piętnáśćie, uśiekay ie drobno przyday śiárki utártey łyſzkę máłą, włoż ná rynkę, przylawſzy troſzkę oliwy, ſmaż áż będźie czarno, to ieſt, gdy z ſiebie oleiek żołtki

ki puſzczą, wyćiśniy przez chuſtkę, y ſchoway.

Poſpolićie oſutki leczą kąpielámi, y ſmárowániem, ná ktore rożni rozne máią ſpoſoby, tu ſię kłádą naypewnieyſze. Procz oleyku wzwyż podánego, ieſt też dobry oleiek Wáyſztynowy: ktory káżdy łátwie ták zrobić może.

Weś Wáyſztynu czerwonego utłuczonego, łotow cztery, Sáletry łotow trzy, zmięſzay, włoż do garczká, álbo ſkorupy, zápal węglem iák ſię ſpali, włoż tę máterya do pęcherzá záwiąż dobrze, y námocz w ciepłey wodźie, á ták ſię obroći w likwor, ktory przecedź, y ſchoway do ſmárowánia.

Drugi ſpoſob táki. Weś lagru winnego wypráſowánego, porob z niego plácki, ktore ſpal iák naylepiey w dobrym ogniu, gdy ſię dobrze wypalą utłucz, włoż do garká, náley wody, warz, iák ſię uſtoi zley z wierzchu, náley inney wody, znowu warz, á iák ſię uſtoi, zley do pierwſzego likworu; ktory wyſmaż do połowy, y dáley, będźieſz miał wodkę bárdzo ſkuteczną ná oſutki.

Item. Ná oſutki dla proſtych ludźi, weźmiy gorczyce utłuczoney łyſzkę dobrą, ſoli dwie ſzczypty, pieprzu ſzczyptę, octu mocnego kwáterkę, miodu prásnego trochę zmięſzay, y ſmáruy tym, maſzli kámforę, możeſz trochę przydáć.

Y tá kąpiel ná oſutkę pewna. Weś pácyny, álbo gliny z piecá, lub z ogniſká, utłucz ią warz w wodźie, przecedźiwſzy kąp ſię w niey, wy-

szedszy z kąpieli, smáruy wzwyż pomienionym sposobem.

Item. Ná spędzenie Osutki rzecz pewna. Weś ślimakow żywych, włoż do garká, posyp ie Sálármoniákiem, niech będą przez 24. godźin, odley od nich rosoł, ktory wley do naczynia miedźiánego, niech stoi w nim z kilká dni, potym schoway od smárowánia do kąpieli.

Gdy się záś przyda z czárow, też pomienione sposoby służyć mogą, tylko ie trzebá poświęcić, ták ziołá do kąpieli, iáko y smárowánia.

Bywa też osutká ze złey dyspozycyi, nayczęśćiey wątroby, dla czego też názywa się, *Macula Hepatica*, ták przykra, że chory miewa wielkie ckliwośći, nudności, słábość żołądká &c. Ná co oprocz pomienionych sposobow trzebá záżywáć lekarstw ćiáło czyszczących z humorow złych, ná co naylepiey służy dekokcya polney ruty, *cum Radicibus Polipodij, Rhabarbarum &c.*

Máść ná osutkę pewna.

WEś Kárdámonu tłuczonego ćwierć łotá goździkow, iáłowcu, po puł ćwierći łotá, śiárki nowey ćwierć łotá, oleyku Wáysztynu nowego łot, máśći rożowey ile potrzebá, zrob máść.

O Spárzelinie.

SPárzeliná często się tráfunkiem przydáie, lubo to wodą wrzacą, lubo oleiem, álbo tłustośćią iáką, lubo metalem, lubo prochem &c.

Spo-

Spoſob leczenia ten ieſt.

WEś oliwy iednę częśc, białkow iáiowych dwie części, zbiy warz dobrze, y maczáiąc w tym pioro ſmáruy, niczym nie obwiiáiąc.

Item. Rzecz pewna. Weś ſuchey rzepy, włoż do garnká, náley wodą, włoż máſłá ſporo, niech wre iák naydłużey, pilnuy żeby nieſkipiáło, iák uwre, zbierz z wierzchu máſło, ktorym ſpárzelinę ſmáruy maczáiąc pioro.

Item. Ná prędce weś ługu, zgrzey żeby był ćiepły, maczay chuſty, y okładay *Item*. Zwierć cybulę z ſolą w donicy, y okładay nią mieyſcá oparzone.

Jeżeli będźie opárzenie prochem, á ſpryſzczy ſię ciáło, trzebá pryſzcze poprzeſtrzygáć, á proch igłą, álbo czym innym powybierác, potym obmyć dekokcyą *Fœnugræci*, á ieżeliby ſię nie ſpryſzczyło, to trzebá z umyſłu pryſzcze uczynić, przyłożywſzy *Cantarides*, álbo co innego.

Jeżeliby ſpárzeliná byłá ná oczách, ná ten czas tylko ſámym pokármem białogłowſkim leczyć. Jeżeliby opárzeliná byłá od piorunu ná ten czas dáć choremu napoy záraz náprzykład náprędce dryakwi z winem, przydawſzy lubo Jednorożcu, lubo rogu ieleniego tártego, y kámfory, przytym wárgi, ięzyk, nos, y puſſy poſmárowáć winem z dryakwią, kámforą, na okładánie záś ſpárzeniu, ſłużyć mogą wzwyż námienione ſpoſoby.

Jeżeliby byłá exulcerácya wielka, w ten czas

goić

goić ſię ma tym, lubo podobnym plaſtrem.

Weś ſoku żołtego, żywicę ſoſnowey, lubo świerkowey, łoiu kozłowego, káżdego zárowno, oleiu lniánego troſzkę, roſtop wraz, uczyń plaſter, y przykładay.

Jtem. Ná ſpárzelinę, y ná inne zápalenia máść chłodząca pewna.

Weś gleyty ſubtelno tártey, bleywáſu, oboygá po cztery łoty, oliwy kwátetkę, octu mocnego winnego tyleż, zmięſzay wraz, y ták długo mięſzay áż zgęśnię, przylewáiąc potroſze octu.

Jtem. Máść topolowa zmięſzawſzy ią z śmietáną, do ſmárowánia bárdzo dobra, nie tylko ná ſpárzelinę, lecz y ná wſzelkie zápalenia.

O GANGRENIE.

To ieſt: piekielnym ogniu.

PIekielny ogięń názywa ſię *Gangrena*, álbo *Jgnis S. Antonij* to ieſt: ná ten czas ták ſię názywa, gdy część iáka ćiáłá, lubo z rány, lubo z wrzodu, znácznie pocznie ſię pſowáć, y śmierdźieć, gdy ſię záś ták bárdzo od wielkiego zápalenia zepſuie, y ſpali ćiáło że áż ſzczernieie, y czućie utráći, ná ten czas názywa ſię *Sphacellus*, álbo *Sideratio*, zkąd te obiedwie áffekcye tylko iákowośćią rożnią ſię od ſiebie.

Przyczyny tego złego ſą, ćiepłá przyrodzonego w tey częśći zátłumienie, y wyniſzczenie, od

od zbytniego zápalenia. Tákże iádowita *Qualitas* humoru w ránie zepsowánego, álbo z ciáłá do niey się śćiągáiącego, y onę psuiącego. Tákże przydáie się z nieumieiętnego opátrywánia rány, gdy się w niey otok zákrádnie, przydáie się tákże z odleżenia w długiey chorobie, tákże z odmrożenia znácznego, álbo z opárzenia, álbo z ukąszenia iákiey iádowitey bestyi &c.

Sposoby do leczenia.

NAprzod ieżeliby znáczna część oczerniáłá, á chory miał álterácyą, trzebá naprzod krew puśćić, tákże dawác ná poty, y serce pośiláiące, y broniące od zárázy medykámentu.

Do powierzchownego przykładánia, rożne proste podáią się sposoby, y ten pewny. Weś łáyná bykowego świeżego, soli, oboygá zárowno, rozmąc winem iák kászę, przyśmaż, rozłoż ná chuśćie, y przyłoż, nie odeymuy áż we 24 godźin, odiąwszy, obaczysz ćiáło oczerniáłe opádłe, potym wygáiay máśćiámi należytemi iest rzecz doświadczona.

Item. Weś ługu iák naymocnieyszego, octu winnego tęgiego, oboygá po pułkwarty, zmięszay, przystaw do ogniá, áby wezwrzáło; odiąwszy od ogniá, przyday gleyty, bleywásu utártych, oboygá po cztery łoty, háłunu pálonego dwá łoty, zmięszay, y znowu przywarz, odiąwszy przyley gorzałki mocney, wyskoku kwáterkę, zmięszawszy, maczay w tym chusty, y okładay.

Item. Weś gáláśu, háłunu, oboygá po cztery łoty. Koperwáśu białego łotow trzy, bleywáśu pułtorá łotá, ſáwiny ná proch utártey, gryſzpánu, oboygá po łocie, bobkow, iáłowcu, oboygá po trzy łoty, kádźidłá cztery łoty, liśćia dębowego, ruty, piołunu, ſzáłwii, ſoli, káżdego po garśći, octu mocnego, tákże y ługu, gorzałki, káżdego po kwarcie, warz wſzyſtko w garnku zálepiwſzy, áż trzećia część wywre, przecedziwſzy maczay w tym chuſty, y okłáday, ieſt rzecz pewna. Tákowe iednák y podobne rzeczy ſłużą ná gángrenę. Gdy záś część ćiáłá zczernieie, y czucie utráći, naypewniey oderznąć, y záraz gorzałką mocną z kámforą obmyć, oſtátek wytrawiáć *Ungu. Ægyptiaco*, álbo plaſtrem ktory pruſkim názywáią. *Item.* Obſerwowáć pilnie potrzebá, że gdy ſię odrzyna ćiáło oczerniáłe, áby nie tykáć ſuchych żył áni árteryey, áni *teudines*, chybáby cále zgniły, nárufzenie álbowiem onych; zwykło ſpráwowáć bol nieznośny, konwulſye, kálectwo, á pod czás y śmierć. Zyłę iednák zwyczáyną náruſzyć może, przez co krew zła, y humory ſię wyprożnią, dla czego nie trzebá krwi záraz zátrzymywáć, ránę záraz obmyć gorzałką, álbo octem z ſolą, potym przykładáć *Unguentum Ægyptiacum*, bárdzo ſkuteczne ná wſzelkie rány zcpłowáne.

Weś gryſzpanu utártego łotow cztery, miodu odſzymowánego puł funtá, octu mocnego łotow

tow ſześć, háłunu, ſoli poſpolitey oboygá po łocie, ſoku ruciánego, piołunowego, oboygá po trzy łoty, ſmaż wraz do konſyſtencyi należytey, potym przyday dryakwi połtorá łotá, kámfory połtory ćwierći łotá, ſchoway od potrzeby, ſłuży ná wſzelkie rány fluxowáte, wrzodowáte, zágniłe, y do goienia trudne, oſobliwie w nogách.

Gdy ſię odrzynáć ma część zepſowána, áby chory nie ták czuł, dáią *Philonicum Romanum*, żeby záſnął co nie od rzeczy.

Jeżeliby ſię przydáłá gángrená, z odźiębienia, ná to rzecz oſobliwa. Weś iednę rzepę świeżą cáłą, rzodkiew cáłą, ochędożywſzy, zetrzyi oboie ná tártce, przyday gorczyce ná proch utłuczoney dwá łoty, goźdźikow trzy ćwierći łotá, oleiu lniánego ſtárego ile potrzebá, zwierć wdonicy, rozłoż ná chuśćie, przykładay co dźień po dwá rázy ćieplo, ieſt rzecz doświadczona.

Item. Weś wapná niegáſzonego, krydy utłuczoney, zmięſzay, y warz w wodźie, w ktorey maczay chuſty, y okładay.

Item. Tráfia ſię też gángrená ſucha, znáki iey ſą te, to ieſt: że żadney nie máſz exulcerácyi tylko śiność, álbo czarne plámy boleiące, táką oſtrożnie leczyć potrzebá, oſobliwie w puchlinie ná nogách.

Item. Ná gángrenę rzecz pewna. Weś połkwarty winá, octu mocnego tyleſz, przyday

Sáwiny tártey łotow dwá, ruty ſuchey utártey łot ieden, gáláſu, koperwáſu, oboygá po łoćie, miodu prásnego łyżkę, zmięſzay, przywarz, y ciepło okładay.

O ROZY.

ROża náżywa ſię *Eryſipelus. Ignis ſacer.* Dwoiáka bywa roża. Pierwsza prosta, to ieſt: zápalenie ktorey części ciáłá z gorączką máłą poprzedzáiącą.

Druga zwána, *Ignis ſacer*. to ieſt zápalenie ktorey części ćiáłá znáczne z nábrzmiáłośćią, przytym gorączká wielka, bol, śiepánie, á potym exulcerácya, ktora gdy ſię tráfi przy wielkiey pełnośći humorow, wpráwia w málignę, á pod czás y w śmierć gdyż gángrenę przynośi.

Spoſoby do leczenia proſtey roży.

ZWyczay poſpolity, ſkoro ſię roża ná ktorey części ćiáłá wydá; okładay lniąnkámi, lubo cukrowym pápierem, poſypuiąc ie krydą, lubo bleywáſem, lubo mąką.

Item. Niektorzy z mąki pſzenney robią placki, záczyniwſzy ciáſto gorzałką, y ſoli przydawſzy, ktore przykładáią, częſto ie odnawiáiąc, co nie od rzeczy.

Item. Weś gorzałki proſtey, wſyp w nię ſoli, zgrzyi, maczáy chuſty y okładay.

Item. Weś ſkorek bzowych źielonych, álbo kwiátu, warz w ługu, y przykładay.

Gdy

Gdy śię záś wyda ná twarz, iáko śię częſto tráfia, tákże nie tylko twarz, ále y głowá ſpuchnie, y zápali śię z gorączką pod czás znáczną, táka roża bywa pod czás niebeśpieczna, ták wzgędem gorączki, iáko y Anginy, to ieſt: że pod czás przynośi wrzod w gárdle niebeśpieczny, á pod czás opuſzcza śię ná pierśi, y płucá zápala, więc zrázu záraz gdy śię poczyna wydawáć, trzebá krew puśćić z ręki, tákże dáć ná poty, iáko to rog ieleni ſam przez śię náſkrobawſzy go, álbo iednorożcu, álbo dryakwi z iednorożcem, lubo z rogiem ielenim przydawſzy kámfory, lubo ſoku bzowego &c. powtarzáiąc. Do okłádánia záś naylepſza ieſt máść płoſkonkowa, álbo topolowa, przylawſzy gorzałki mocney zgrzać, y piorem ſmárowáć, á po wierzchu poſypowác lukrecyą ná proch utłuczoną, y pápier ná wierzch.

Zwyczay poſpolity ieſt nie maczáć roży, mieniąc że śię pryſzczy, lecz trzebá w tym uwagi, ná ten czas śię ſpryſzczyć może, gdy zápalone mieyſce źimnym likworem iákim obłożyſz, lecz gdy ćiepłym, bynamniey.

Item. Plaſter biały zwyczáyny, ktory *De ſpermate ranarum* zowią, ná rożą dobry. *Item.* Weś pácyny, utłucz, prześiey rozmięſzay z máſłem roſtopionym żeby było iák máść, ſmáruy tym rożą. *Item.* Weś żołtkow iáiowych twárdo uwárzonych co chceſz, rozwiercé ie w donicy

przylawszy trochę gorzałki, włoż trochę soli zágrzey y okładay.

Item. Łáyno wołowe z octem przygrzane, y przykłádáne skuteczne iest. *Item.* Niektorzy czarnemu kotowi nárzynáiąc uchá, y krwią z niego rożą smáruią, máiąc to zá osobliwy sekret.

Item. Weś Sáwiny, ususz, utłucz ná proch ktorym posypuy rożą, rzecz pewna.

Item. Jeżeliby się roża pryszczyłá, weś wosku nowego, zgnieć go w wodzie ciepłey, y przyłoż, czyń to często, álbo posypuy gleytą, álbo też warz ią w occie. w ktorym maczay chustecżki okładay. *Item.* Weś gorzałki, nákray do niey mydłá, przywarz żeby się rostopiło, maczay w tym chusty, y okładay, iest rzecz pewna.

Item. Niektorzy boiąc się maczáć roży, okurzáią ią lubo Mástyxem, lubo Mirrhą, lubo zielem S. Janá.

Item. Weś wodki bzowey kwáterkę, przyday dryakwi, rozmąć, zgrzey, y obłoż

Item. Rzecz pewna. Weś żołći kárpiowey, maczay w niey pioro, y smáruy rożą, á zwierzchu przyłoż chustkę ciepłą.

Jeżeliby się roża exulcerowáłá, ná ten czas przykłádáć plastry należyte, osobliwie kto cyruliká mieć nie może, niech zrobi táki. Weś wosku żołtego iák gęśie iáie, żywice sosnowey połową mniey, łoiu kozłowego trochę, oleiu lniánego trochę, spuść wraz, będzieśz miał máść dobrą.

O PAR-

O PARCHACH.

PArchow, álbo świerzbu ieſt kilká rodzáiow. Pierwſzy názywa ſię *Scabies Symptomatica*. Drugi, názywa ſię *Critica*, ktory po chorobách ćięſzkich, álbo też długich zwykł ſię po ćiele wydawáć.

Jnny ieſt wilgotny, to ieſt kiedy z kroſt wiele wychodźi wilgotnośći.

Jnny ieſt ſuchy świerzb, to ieſt: że z kroſt máło co álbo nic nie odchodźi máteryi, y kroſty ſą ſine.

Jnny názywa ſię *Scabies Volatica*, to ieſt: że iedney práwie nocy cáłe ćiáło obſypie.

Jnny názywa ſię *Malum mortuum*, ten ieſt kiedy kroſty chropáwe ná łytkách, oſobliwie wydáią ſię bez czućia, y bolu, te kroſty bywáią czarne, y ſuche.

Jnne názywáią ſię *Lepra Græcorum*, á ten máło ſię rożni od innych, ztąd ſię poznáie że głębſze rány pod ſtrupámi robi, ktore im dáley tym bárdźiey ſię ſzerzą, y poſpolićie czyli drápiąc, czyli nie, opáduią łupierze niby łupiná z ryb.

Spoſoby do leczenia w poſpolitośći.

NAprzod, ieżeli ieſt proſty świerzb łátwo go pozbyć może, to ieſt kąpielą, lubo łáźnią ſuchą, to ieſt pocącą, ſtáwiwſzy po ćiele bánki śiekáne, tákże náćieráiąc śiárką z ſolą, y z octem, álbo oleykiem bobkowym, ktory máśćią zowią, álbo czym innym iáko niżey zrozumieſz.

Gdy záś będźie świerzb ſuchy, y záſtárzáły, trudnieyſzy ieſt do leczenia, ná co należy krwi upuſzczenie, purgánſe, ná poty lekárſtwá dáne, y krew czyſzczące.

Jtem. Weś ſerwatki koźiey, warz w niey polną rutę, polną dryakiew, podrożnik, korzenia páprotki dębowey, korzenie kopru włoſkiego, ſzpárágowego, przydawſzy Seneſu, y ćiemierzyce czarney korzenia, przecedźiwſzy niech chory piie co dźień ná czczo po kwáterce, y dáley. Naybárdźiey też ſłużą medykámentá ná poty, dáiąc lubo rog ieleni tárty z dryakwią álbo ſokiem bzowym, lubo wárząc korzenie łopianowe ná wioſnę kopáne, przecedźiwſzy dawáć pić, doſtátecznie bowiem poty pobudzá. Kąpieli też wiele wążą wárząc źiołá, iáko to łopian, kobyli ſzczaw, Oman, polną dryakiew, oſet wielki, dźiewánnę, Hebdowe álbo bzowe liśćie, lubo kwiát &c.

Jezeli záś będźie bárdzo wkorzeniony, zálecáią Medycy po ſłuſznych ćiáłá expurgácyách záżywánie dekokcyey z drzewá Gwáiaku, przydáiąc *antimonium crudum*.

Jtem. Ná trácenie świerzbu. Weś śiárki ſubtelno utártey łotow 2. ſoku Limoniowego łotow ſześć, warz w tyglu áż do ſuchośći, przyday ſádłá wieprzowego dwá łoty, ſoli puł łotá zmięſzay, y ſmáruy párchy, czyli świerzb.

Jtem. Ná zwyczáyny świerzb, ktory pochodi

z zarázy ieden od drugiego. Roſkroy Limonią, poſyp śiárką utártą, y ſolą, náćieray nią świerzb.

Máść oſobliwa ná świerzb.

WEś korzenia Ománowego świeżego, pokray drobno, y uwierć w donicy, álbo też ná tártce utrzyi, żeby tego było zgarść, przyday imbieru tłuczonego łotow dwá, bobkow krąmnych, śiárki utártych po łoćie, ſoli łyſzkę, przyday śmietány ſtárey, y łoiu kozłowego, ſmaż do gęſtośći żeby byłá máść, ktorą ſmáruy świerzb.

Item. Zydom ieſt tá chorobá poſpolita ná ktorą záżywáią Ománu, ſmáżąc go w máśle, przydawſzy háłunu. Drudzy zás kąpią ſię w proſtey gorzałce, zápłáćiwſzy temu czyiá ieſt, tę záś gorzałkę do Chrześćian przedáią.

Item. Niektorzy ná zgubienie tey żydowſkiey oſpy, kąpią ſię w gárbárſkiey wodźie.

Item Ziele zwáne *Pil ſella*, po polſku niedośpiałek, wárząc go y polewkę piiąc, ieſt bárdzo ſkuteczne ná pozbyćie tey choroby.

Item. *Máść ná trudne goienia kroſt.*

WEś háłunu palonego, koperwáſu palonego po dwá łoty, Ománu ná proſzek utártego pułtorá łotá, gryſzpanu puł łotá, ſmoły twárdey dwá łoty, ſoku Limoniowego, á ieżeli go niemáſz, choć octu mocnego kwáterkę, máſłá ſtárego dwie łyſzki, ſmaż áż do wyſmáżenia wilgotnośći, y ſmáruy.

Item. Mocz liście tábáczáne w gorzałce pokráiawszy, iák wymoknie przecedź, przyday śiárki utártey, sáletry, przywarz, y smáruy zápoćiwszy się.

Ná párchy, nietylko po ćiele, ále y po głowie nád inne rzeczy naylepsza iest kámforá, ktorą lubo ták sámę ná gorącym żeleźie przypiekszy rozetrzeć ná proszek, y po zmyćiu párchy posypowáć, lubo zmięszawszy z stárym smálcem smárowáć, lubo w gorzałce iey rospuśćiwszy, á to czynić naylepiey po zmyćiu.

Item. Ná swierzb. Weś iáko naystársze szkárłáty w gnoiach znáyduiące się, spal ie ná popioł, ktory lubo z máśćią Ománową, lubo z stárym smálcem zmięszawszy smáruy.

Item. Ná zástárzáłe, y trudne bárdzo do leczenia párchy, dáią niektorzy *Antimonium crudum*, po cztery gráná, wielce go zálecáiąc nád inne rzeczy.

Zołnierze y ludźie ubodzy, leczą się mydłem czarnym, smáruiąc się nim zápoćiwszy się.

Item. Gáláś, háłon, sol, śiárkę, warz w wodźie wapienney, tym náćieray.

Item Niektorzy smáruią wodką złotniczą źieloną. *Item*. Weś Ománu korzenia, y liśćia, polney ruty, polney dryakwi, łopianu z korzeniem, ruty, warz w wodźie, wylawszy do cebrzyká posadź chorego nád nim, dobrze go okrywszy żeby się poćił, potym iák przestygnie niech tymże ćiáło wszystko obmyie.

Item

Item. Sok z korzenia przeſtępowego, do náćierania ieſt ſkuteczny.

Spoſob łátwy robienia Apertur.

WEź ługu mydlárſkiego, wyſmaż go ná tyglu do ſuchośći, y ſchoway, á gdy potrzebá, położ plaſterek z dźiurką, tám gdźie ma bydź Aperturá przyłoż tę máteryą, á ná wierzch plaſterek, niech będźie przez noc, álbo przez dźień uczyni ſię pryſzcz, ktory otworzywſzy wyprawiáć Aperturę ſpoſobem zwyczáynym.

Jnni máią ſpoſob czynić Moxą, co nic innego nie ieſt tylko wełná, albo filámentá bylice uſuſzoney, ktorą utłukſzy, wybráć z niey wełnę, z ktorey żrobiwſzy czopek nie zgniatáiąc bárdzo. Stáwiáią ná tym mieyſcu gdźie ma bydź Aperturá, y zápaláią, ták ſię pali áż doydźie do ćiáłá, ktore przypali bez bolu.

O Enemách, álbo Kryſterách.

KRyſter álbo Enemá, ieſt likwor ktory Szyryngą, álbo pęcherzem przez pośládek w kiſzki wlewáią, á ten robi ſię według potrzeby rożnych defektow, iáko to wárząc źiela, tákże robi ſię z wodek, z ſokow, z mleká, z ſerwatki, z roſołow, z winá &c.

Wielość Enemy, nie ma bydź więkſza dla dźieći nád kwáterkę, álbo pułtory, á dla rośleyſzych puł kwarty, dla doroſłych kwartá, dla

tych záś ktorzy máią iáką áffekcyą nerek, lubo pęcherzá, álbo kiszek, tákże máciczne cierpiącym áffekcye. ma się záwsze dawáć mniey. dla tego áby się te częśći nie náćiskáły, gdy się kiszki enemą rozedmą, zkądby większy bol nástąpił, nie ma się tedy w pomienionych chorobách dawáć więcey nád puł kwarty.

Czás do używánia enem iest káżda godźiná gdy potrzebá przymusza, iednák przez tego nayspośobnieyszy iest czás ránny, po iedzeniu záś nie ma się dawáć, áż we trzy, álbo cztery godźiny, áby się trawieniu nie przeszkodźiło ktorzy są bárdzo słábi, mogą się wprzod pośilić polewką iáką. Tákże w gorączkách tákowych ktore pároxyzmowi przypadáią nie máią się dawáć w nich, ále iák opuszczą.

Niektore obserwácye w ápplikowániu, y dawániu Enem, bárdzo do wiedzenia potrzebne.

NAprzod oleie, oleyki, y inne tłuste rzeczy nie máią się dawáć do Enem, ná ten czas kiedy iest gorączká wielká, tákże gdy będźie zápalenie, álbo gorącość kiszek, y wnętrznośći, iáko to wątroby, śledźiony. żołądká, nerek, álbowiem od tłustych rzeczy bárdźiey się zápaláią.

Item. Dla białychgłow, ktore są podległe máćicznym áffekcyom, nietrzebá dawáć do enem miodu, áni cukru, áni żadnych słodkich rzeczy, álbowiem poruszáią máćicę.

Item

Item. Dla ludźi ſubtelney, y ſłábey komplexyi máiących wielkie czućie w kiſzkách, tákże y tych ktorzy częſte miewáią ſolucye, nie máią ſię dawáć enemy oſtre, y zbyt ſłone, áby wielkich morzyſk nie ſpráwiły.

Item. Do enem ná gliſty, nie máią ſię dawáć oleie, áni żadne tłuſtośći, álbowiem w zgorę przed niemi uchodzą.

Item. Gdy do enem wchodźi Terpentyná, trzebá ią wprzod z żołtkámi iáiowemi rozbić dobrze, dopiero zmięſzáć z gorącą dekokcyą.

Item. Gdy wiátry zbytnie w kiſzkách zoſtáiące Enemy wźiąć niedopuſzczáią, gdyż názad záraz wychodźi, ná to naylepſzy ſpoſob ten, włożywſzy Szyrynkę w poſládek prożną, wćiągáć wiátry ſtęplem w nię potym dáć enemę.

Item. Tráfiáią ſię tákie częſto nátury, ktorym enemá ieſt przećiwna, y żadną miárą znieść iey nie mogą, y lubo ią wezmą, iednák nápadáią ich konwulſye, álbo mdłośći, álbo inne Symptomátá, więc tákim nie trzebá iey ápplikowáć.

Item. W chorobie iákiey znáczney, gdy chory enemy ſtrzymáć nie może, że názad z niego zaraz przy dawániu wychodźi, znák ieſt że ſię nie wyleczy.

Należą tákże do Enem czopki Suppoſitoria *zwáne.*

CZopki dwoiáko robione bywáią, to ieſt, iedne proſte álbo ſáme przez ſię, drugie záś

ſkładáne z rożnych rzeczy, áby prędzey y mocniey poruſzyły záwárte exkrementá.

Proſte zwyczáynie robią z korzenia ćwikłánego, z głąbia kápuśćiánego, z świeczki woſkowey, náſmárowawſzy ią oliwą, álbo máłłem z ſłoniny, z mydłá, z miodu wyſmáżonego, z ſoli oczkowátey, z imbieru, z koſacowego, lubo z przeſtępowego korzenia &c. Składáne záś to ieſt: do ktorych rożne wchodzą rzeczy, rożnemi robią ſię ſpoſobámi o czym niżey.

Záżywánie czopkow ná to ieſt potrzebne, áby *vis expultrix* leniwa, pobudźiłá ſię do powinnośći ſwoiey. Powtore przydáie ſię częſto że ſię enemá wźięta záwrze, to ieſt ſkutku żadnego nie uczyniwſzy zoſtánie wewnątrz, ná co pożytecznie ápplikowáć ſię może czopek dla poruſzenia.

Tákże ieżeli chory dla ſłábośći wielkiey enemy bráć nie może, á ma zátwárdzenie, ná ten czas czopek ápplikowáć ſię ma. Tákże dla tych pożyteczne ſą, ktorzy dla wielkiego wſtydu bráć enemy nie chcą.

A naybárdźiey dla tych ktorzy uſtáwiczne ćierpią zátwárdzenie, oſobliwie białegłowy.

Tákże w niektorych chorobách, gdzie enemy bráć ſię mogą, pożyteczne ſą. Spoſoby robienia podádzą ſię niżey.

Enemá odwilżáiąca, y odmiękczáiąca.

WEś ślazu ogrodnego, liśćia fiałkowego, kápuſtnego, ćwiklánego, Hebdowego, álbo

bzowego, lubo kwiátu ich, káżdego po garśći, przyday otrąb pszennych, naśienia lniánego, kopru włoskiego, potrosze, przyday fig, ieżeli ie mieć możesz, warz oraz wszystko w wodźie, lubo w serwatce, przecedźiwszy, weś polewki kwartę máłą, rozbiy żołtek od iáiá z oliwą, zmięszay, osol, przywarz, ostudźiwszy day letnio.

Wielość soli tákże oliwy lubo oleiu do enem zwyczáynych táka ma bydź, soli łyszká dobra, sol bowiem naylepiey porusza, lecz nie záwsze, tylo dawáć śię ma iákoś miał náukę wyżey, oleiu lub oliwy kwáterká, á czásem mniey. Tákże do enem miod, álbo cukier száry prosty często wchodźi, ktorych wielość kłádzie śię przy káżdey enemie.

Enemá chłodząca w gorączkách.

WEś ślazu, liśćia, winnego, sáłaćiánego, pietruszki z náćią, rozchodniku, po garśći, przyday naśienia Dyniowego, ogorczánego, przetłukszy po garśći, śliw suchych dwánaśćie, ięczmieniá, álbo krup łyszkę, warz w wodźie, przecedźiwszy weś polewki kwartę máłą, przyday sáletry utártey łot, przywarz day letnio. Jeżeliby śię tráfiło zátwárdzenie wielkie, możesz przydáć másłá łyszkę.

Dobra tákże enemá bywa w gorączkách z sámey serwatki, przydawszy do niey sáletry, cukru szárego, żołtek od iáiá, y másłá.

Sposob gotowánia enemy w głownych chorobách, iáko w Apoplexyi, w spiącey chorobie, w páráliżu &c.

WEś ślazu wysokiego, kwiátu bzowego, Hyzopu, Száłwii, rozmárynu, lewándy, kopytniku, senesu, iáko skorek z drzewá kruszynowego, lubo bzowego, káżdego po garśći, kwiećia rumienkowego, bukwice, máćierzanki, poleiu po garśći, warz w wodźie, weś polewki kwartę, przyday miodu czystego łyszkę, y drugą, soli, másłá, żołtkow, przywarz, y day ćiepło.

Enemá ná wypędzenie wiátrow w kolicznych áffekcyách.

WEś Rumienku, ślazu, Hizopu, máćierzanki, kwiátu bzowego po garśći, naśienia kopru prostego, bobkow kramnych, kminku polnego, kolędru, káżdego po łyszcze, przetłucz, warz w wodźie, álbo mięsney polewce, przecedźiwszy weś trzy kwáterki polewki, przyday soli, miodu łyszkę, másłá drugą, oliwy puł kwáterki, parę żołtkow, zmięszay swoim sposobem, przywarz ostudźiwszy day.

Item. Prosta á skuteczna, ták ná wiátry, iáko ná zátwárdzenie stolcow. Weś łáien koźich, álbo owczych świeżych garść dobrą, warz lubo w wodźie, lubo w serwatce, przecedźiwszy przyday másłá, y soli, może y miodu kto ma.

Ene-

Enemá ná bol w krzyżách, od kámieniá w nerkách zápaláiącego.

WEś korzenia liliowego, szpárágowego, ślazowego, káżdego pokráiawszy po puł garśći, liśćia barszczu ogrodowego, rzepiku, biedrzeńcu, belice, pomurnego żiela, álbo liśćia poźiomkowego po puł garśći, naśienia lniánego, *Fænum Græcum* po łyszcze, warz wszystko w wodźie, przecedźiwszy, weś polewki kwartę máłą, przyday terpentyny łyszkę, żołtkow od iáiá, oliwy, soli przywárzywszy day letnio.

Enemá w máćicznych áffekcyách.

WEś belice, mánny, Melissy, ślazu, kwiátu rumienkowego, korzenia liliowego, po garśći, naśienia rućiánego, hányszku po łyszcze, warz w mięśnym rosole, weś polewki puł kwarty, przyday bobrowego stroiu tártego, co pięć gran pieprzowych záważy, soli, żołtkow od iáiá, y másłá, álbo śmietány, przywarz, ochłodź, y day.

Enemá ná glisty.

WEś wierzchołkow wrotyczu, Bożego drzewká, korzenia trawy, to iest perzu, ślazu, po garśći, czosnku kilká káwałkow, naśienia cytwarowego, czárnuszki, po łyszcze máłey, soli łyszkę, warz w wodźie, przecedźiwszy przyday miodku rożánego, żołtek od iáiá przywarz, y day.

Enemá chłodząca, y ocierdiąca w biegunce, z cholery pochodząca.

WEś serwatki koźiey funt, soku bábczánego kwáterkę dobrą, cukru szárego, Tomasi cukier zwánego dwie łyszki, łoiu kozłowego káwałek iák włoski orzech, żołtek od iáiá, przywarz, y day.

Enemá ná biegunki chłodząca, śćiągáiąca, kiszki zránione goiąca, y morzyszká uśmierzáiąca.

WEś liścia bábczánego, sáłaćiánego, Portulaki, tobołkowego po garśći, korzenia żywokostu drobno pokráiánego garść, ięczmieniá, roży suchey, lukrecyi, káżdego potrosze, rozynkow máłych dwá łoty, warz to wszystko w rosole, w ktorym wrzáłá szkopowa głowá, lubo w mleku zágáśiwszy w nim kilká rázy stal, weś polewki trzy kwáterki, przyday miodku rożánego, cukru szárego, żołtkow od iáiá, háłunu tártego puł łotá, przywarz y day letnio.

Niekiedy do tákich álbo podobnych enem ná biegunki krwáwe, podáią gumy árábskiey, mástyx, kádźidło, *Bolum Armenum*.

Tákże ná dysenteryą rzecz bárdzo dobra, wárzyć szkopową głowę z mákowkámi, przecedźiwszy przyday łoiu kozłowego, żołtkow, y háłunu.

Enemá ná puchlinę.

ENemę w puchlinie dáią zwyczáynie z uryny, lecz lepiey wźiąć ługu, do ktorego przydáć skorek zielonych bzowych, lubo kruszyny, kmi-

kminu polnego, y wárzyć, przecedziwszy przydáć miodu, másłá, przywárzyć y dáć. Dáią też pod czás z sámego winá.

Enemá ná zátwárdzenie stolcow.

ENemá ná zátwárdzenie iákakolwiek służyć może, to iest; wárząc w wodzie ślaz, rumienek, łobodę, kwiát bzowy, barszcz ogrodny, przydawszy hányszku, do przecedzoney polewki dodáć miodu, másłá, oliwy, lubo oleiu, żołtkow od iáiá, soli.

Lecz neylepsza iest z koźich, lubo z owczych łáien wárząc ie, przecedziwszy dodáć miodu, soli, oleiu, álbowiem naylepiey, y nayprędzey łáynámi się porusząią.

Sposoby robienia czopkow.

JAko proste czopki robić opisáło się wyżey, tu się podáią sposoby iáko robić skłádáne z niektorych rzeczy, áby mocniey swoy skutek czyniły, wyiąwszy Aptekárskie, o ktorych się tu nie námienia tylko proste.

Weś miodu prásnego odszymowánego dwá łoty, soli oczkowátey pułtory ćwierći łotá, smaż oraz do gęstośći należytey, potym porob czopki, ieżeli chceśz mieć mocnieysze, przyday żołći wołowey, y ćiemierzyce czarney utłukszy ná proch, álbo ták. Weś miodu dwá łoty, soli oczkowátey łot, smaż do gęstośći, poko ćiepłe wsyp imbieru, y ćiemierzyce białey, oboygá po drágmie, zmięszay y porob czopki.

Lecz ieżeliby w śiedzeniu lubo rány, lubo

zápalenie, lubo nábrzmiáłość byłá, nie máią ſi ápplikowáć czopki, ále enemy, oczym przy káżdey chorobie naydźieſz náukę.

O Zátwárdzeniu ſtolcow, álbo Konſtupácyey.

WIele przyczyn ſtolcow zátwárdzenia bywa ktore opuśćiwſzy podáią ſię ſpoſoby ná zá twárdzenie, pochodzące lubo ze wnętrzney go rączki wolney. y ſkrytey, lubo z gorącośći, y ſuchośći wątroby, lubo z inney iákiey powierz chney przyczyny, á te ſą.

Z iákieykolwiek przyczyny tá chorobá po chodźi, naypewnieyſzy ná nię ſpoſob enemá, iednák gdy ſię náturá do niey przyzwyczái, prá wie nigdy ſtolce bydź nie mogą bez niey, co ieſt wielce uprzykrzone.

Pierwſzy tedy nayſkutecznieyſzy ſpoſob ieſt ten. Weś ſerwatki ſłodkiey, świeżo z mleká ſłodkiego zrobioney kwartę, włoż do niey *Poli podium*, to ieſt: korzonkow, páprotki dębowey drobno pokráiawſzy garść, warz powoli z go dźinę, przecedźiwſzy wypiy z ráná połowę ćie pło, drugą połowę w godźinę, lubo w pułtory, czyń ták co dźień, wpráwiſz náturę w zwyczáy ną powinność.

Item. Weś *Cremor tartari* ćwierć łotá, wſyp do roſołu mięśnego, ktorego ma bydź z puł kwarty, zmięſzay, y wypiy, y owſzem ſam

Wáy-

Wáyſztyn biały ná proch utárty, y záżywány codźiennie w roſole, lubo ſerwatce świeżey ieſt lepſzy á niżeli *Cremor tartari.*

Item. Weś Seneſu obránego z ſzypułek łotow trzy, námocz go w winie przez noc, názáiutrz przywarz dobrze potym przecedź, przez płotno, y wyćiśniy dobrze, do tey polewki włoż Mánny Kálábryny łotow ośm, iák ſię roſpuśći znowu przecedź, y włoż do tego Rozynkow máłych wypłokánych funt, ſmaż wolnym ogniem (przydawſzy cukru ile potrzebá) do należytey Syropowey gęſtośći, tych rozynkow daway po łyſzcze, ále dźiećiom mniey, purguią bárdzo lekko.

Item. Konfekt z kwiećia Brzoſkwiniowego, tákże z Roży Centofoliey, lubo Wiedenki, záżywáiąc ktorego z nich z ráná purguią wolno.

Item. Czopki też wiele pomagáią, iáko ie robić obacz wyżey przy Enemách.

Item. Názbieray ſkorek wnętrznych źielonych Bzowych doſtátek, możeſz przydáć y Hebdowych, y kruſzynowych, nákłádź doſtátek do Alembiká, wley wody, álbo ſerwatki, przepal, purguie lekko záżywáiąc iey.

Item. Grochową polewkę zápraw żołtkámi iáiowemi, máſłem, przydawſzy imbieru piy ná czczo. *Item.* Weś ſkorki Berberyſowey źieloney coć ſię zda, námocz ią w winie przez kilká godźin, przecedźiwſzy piy to wino potroſze.

Item. Roſpuść Mánny Kálábryny, lubo w mle-

ku, lubo w serwatce słodkiey dwá łoty, przecedziwszy wypić ciepło.

Item. Niektorzy twierdzą że krydá zwyczáyną ma moc do poruszenia stolcow, záżywáiąc iey zráná utártey, ná káżdy raz biorąc łyszkę z rosołem, lubo z piwem ciepłym.

Item. Chodzenie bosemi nogámi po gołey ziemi, pomaga do solucyey náturálney, ktorzy są podlegli tey áffekcyey, przy iedzeniu máią się często nápiiáć, choć się nie chce, á osobliwie zráná piwo ciepłe.

Item. Dzieciom ná purgáns. Weś łáien myszych trzy, álbo więcey, rozetrzyi, y day w polewce iákiey, y stárszych toż purguie więcey biorąc.

O RUPTURACH.

Rupturá názywa się Hernia Ramex, *rodzáie ich są rożne.*

PIerwsza iest niedoskonáła, kiedy *Peritoneum* z iákiey przyczyny osłábieie w słábiznách, y tám się wiátry zákradáią, zkąd się guzy w słábiznách rodzą, gdy kto tego zániedba, nagle dostáie Ruptury formálney, to iest wypádnienie kiszek do moszen.

Pierwsza formálna Rupturá, názywa się *Enterocele*, to iest kiedy kiszki osobliwie *Ilia* zwáne z swego mieyscá opádłe zá gwałtowną iáką przyczyną w słábizny, á potym do moszen wpádáią.

Druga Rupturá názywa ſię *Omentalis* álbo *Epiprocele*, to ieſt: kiedy *Omentum* z mieyſcá ſwego ná doł opádnie.

Te rodzáie oboygá Ruptur przydáią ſię nayczęściey, z zbytniego biegánia, ſkakánia, z iázdy nagłey, z ſpadku wielkiego, z kolek, z káſzlu zbytniego, z dźwigánia ćięſzkiego.

Trzećia názywa ſię *Ventoſa*, to ieſt wietrzna, Czwarta *Aquoſa*, to ieſt wodniſta. Piąta *Carnoſa*, to ieſt mięśiſta. Szoſta *Varicoſa*, to ieſt: gdy ſię żyły w kupę powiklą, o czym niżey.

Rupturá *Ventoſa*, ieſt nábrzmiáłość moſzen z wiátrow, ktore gdy ſię w nie w krádną z iákiey przyczyny, rozdymáią ie, á táka Rupturá częściey ſię tráfia dzieciom, á niżeli podeſzłym.

Rupturá *Aquoſa Hydrocele* zwána, pochodźi od wodniſtego humoru do moſzen zgromádzonego: co ſię zwyczáynie w puchlinách przydáie.

Rupturá *Carnoſa Sarcocele* zwáne, nic inſzego nie ieſt, tylko nieiáka mięśiſta twárdość w moſznách, wyroſła nád zwyczay, że będźie pod czás iáko garnek wielki, táka rodźi ſię ze krwie nieczyſtey ſpadáiącey do *teſtes*, y do moſzen, ktora gdy długo tám przetrzymána zoſtáie, ták ſię bárdzo rozraſta.

Hernia Varicoſa, to ieſt: *Ciroſocele*, tá ieſt, kiedy *vaſa teſticulos nutrientia* powikłáią ſię, iáko zwyczáynie *varices*.

Rożne ſpoſoby leczenia Ruptur w po-ſpolitośći.

RUpturá zwyczáyna, ktora ieſt naypoſpolitſza, to ieſt: gdy kiſzki do moſzen wpadáią, záraz zrázu poko ieſt świeża może bydź uleczona, lubo z trudnośćią, záſtárzáła zás żadną miárą uleczyć ſię nie może, chybá przez operácyą Cyruliká, to ieſt przez rznięćie. Gdy będźie świeża możeſz ią ták uleczyć, wárz w garnku źiołá, Rumienek, koper proſty, ślaz Dźiewánnę, Noſtrzek, rozłoż między chuſtámi źiołá, y przyłoż ná moſzná (ieżeliby ſię bez tego wpráwić kiſzki nie dały dobrowolnie) bo gdy ie nápárzyſz łátwiey wniydą, á gdy wniydą násmáruy moſzná, y ſłábizny niedźwiedźim ſádłem, potym przyłoż plaſter mocny, táki álbo podobny. Weś ſmoły twárdey łotow ſześć, woſku łotow dwá, roſtop nád ogniem wolnym, przyday koperwáſu palonego, korzenia żywokoſtu tártego ná proch, oboygá po dwá łoty, Siárki, háłunu, oboygá po łoćie, zmięſzay nád wolnym ogniem, rośćiągnąwſzy ná ierſze, położ ná ſłábizny, podiąwſzy dobrze, niech leży poko ſam nie odſtánie; á chory pod ten czas nie ma wiele chodźić, częśćiey leżeć, y pić zá napoy poſpolity korzenie Kokoryczki wárzone w wodźie, ták prędko ozdrowieie.

Jeżeli zás kiſzki do moſzen nie wpadáią, tylko ſię guz ieden lub więcey ná tey, lub ná obu

wey

wey ſtronie poczyná, ſmárowáć ie ſádłem niedźwiedzim, przyłożyć pláſter pomieniony podwiązáć, y ták chodźić, ſtrzegąc ſię biegánia, ſkokow.

Spoſob robienia Oleyku S. Janá.

Ktory ma dźiwne ſkutki, nie tylko ná Ruptury, ále y ná rány, ná konwulſye, ná ſpadki, urázy, y inne przypadki rożne.

WEś Oliwy przedniey pułtorá funtá, naśienia y kwiećia ziela S. Janá łotow osminaśćie, winá ſtárego, álbo máłmázyi funt, korzenia Tormentilli trzy ćwierći łotá, Myrrhy, Kádźidłá, *Gumi Elemi Sarcocellæ*, Aloeſu, káżdego po puł ćwierći łotá, gliſt ziemnych w winie wypłokánych łotow ſześć, wſzyſtko warz zmięſzawſzy ſmaż nád ogniem áż do wyſmáżenia wilgotnośći, potym wyćiśniy dobrze przez płotno, y doday Száfránu ćwierć łotá, terpentyny Weneckiey łotow ośm, żywice świerkowey łotow 4. kwiećia ziela Sw. Janá garść, zmięſzawſzy poſtaw ná ſłońcu, przez kilká dni, potym włoż do piecá ćiepłego po chlebie, wyiąwſzy przecedź, wyćiśniy dobrze przyday Olbrotu, to ieſt: *Sperma ceti* łotow dwá, przyſmaż y ſchoway od potrzeby, dáie ſię ná raz puł łyſzki, y więcey.

Do leczenia Ruptur źiołá nayſkutecznieyſze, ſą te. Zywokoſt, Zęnkiel, Kokoryczká, Pięćperſt, álbo *Quinq; folium*, Tormentillá, Páproć, Niedośpiałek, Pępownik. Popioł z záiącá már-

cowego spalonego, serce kretowe, te rzeczy lubo we wnątrz zázywáne, lubo przykładáne, wielce pomagáią.

Jtem. Ziele *Hermoniaria*, álbo *Peligonum*, to iest: żábie gronká, osobliwym sposobem służy ná Ruptury, sok z niego wyćisnąwszy pić, tákże wárząc, y przykładáiąc.

Jtem. Jest záwsze w Aptekách gotowy plaster służący ná Ruptury, ktory názywa się *Empl. de Pelle Arietina*.

Ná Dźiećinne Ruptury procz innych rzeczy to też osobliwa.

WEś świeżego korzenia żywokostu co trzebá, pokray drobno, rozwierć w donicy, y przyłoż co raz odmieniáiąc, y pasiem podwięzuiąc, á pod ten czas nie dawáć pić piwá, tylko wárzyć w wodźie ziele Niedośpiałek álbo ieżeliby tego nie było to inne, zwáne Przewierćien, álbo obieżyświát, *Persolita*.

Jeżeliby záś żywokostu świeżego nie było, iáko (źimie) to suchy, utłukszy wárzywszy w wodźie przykładáć.

Jtem. Wpráwiwszy kiszki w mosznę, weś bibuły, zmocz octem, uczyń piłkę okrągłą, przwiąż pásem, nie odeymuy áż trzećiego dniá.

Jtem. Dla dźieći rzecz doświádczona. Weś Bukwice, żábich gronek, Przetácznika, Przewrotniku, Gruszyczki, káżdego po puł garśći, korzenia Kukliku łot ieden, warz wszystko w gár-

gárcu wody do połowy, daway z ráná, y ná noc po kwáterce pić. Potym weś kámienia Mágnesu, Máſtyxu, oboygá po puł łotá, *Lapis Calaminaris*, ſmoczey krwi, oboygá po ćwierći łotá, ſtáli piłowáney łot ieden, *Boli armenæ* łot, winá kwartę, zmięſzay wraz wſzyſtko ná ſubtelny proſzek utárſzy, maczay w tym chuſty, y przykładay dobrze podwięzuiąc.

Ná Ruptury Enterocele, Bubunocele, Epiplocele, *oſobliwy ſekret ieſt* Balſamus ſalis gemmæ, *ktory ták ſię robi.*

WEś ſoli oczkowátey funtow dwá, roſtop ią w tyglu ogniem iák wodę, wyley do naczynia gliniánego ciepłego, iák oſtygnie utłucz, y roſpuść ią wodą deſzczową przepaláną przez Alembik, roſpuśćiwſzy przecedź przez bibułę, y wyſmaż ná tyglu, áż do ſuchośći, potym włoż do tyglá, roſpuść ogniem iáko y pierwey, wyley, utłucz, znowu roſpuść wodą, uczyń ták poty, poki nieprzyidźie do ſubtelnośći, co poznaſz potym, to ieſt: gdy wźiąwſzy káwałek przyłożyſz do świece pałącey ſię, gdy záraz iák woſk topnieie, co uznawſzy ſchoway do naczynia ſzklánego.

Spoſob záżywánia táki. Wpráwiwſzy kiſzki ná ſwoie mieyſce, obmyi łono, álbo ſłábizny ćiepłym octem dwá rázy ná dźień po náſmárowániu ziołámi, y záraz náſmáruy Bálſámem z ſoli, zá káżdym rázem, y záraz podwięzuy dobrze,

przytym ná káżdy dźień warz żywokoſtne korzenie w wodźie, ktorą odcedziwſzy daway pić, przydáiąc do niey potroſze ſoli bálſámowey.

Item. Jeżeliby ſię kiſzki z moſzen do gory pomknąć nie dáły, trzebá ie wprzod náp árzyć nád parą źioł wárzonych wzwyż opiſánych, dwá rázy ná dźień, dáiąc choremu ſerce kretowe uſuſzone, y ná proſzek utárte co dźień iedno.

To ſerce áby lepſzy ſkutek czyniło, ma bydź przyſpoſobione w máiu, ktore ieſt oſobliwym ſekretem ná Ruptury.

Ná Rupturę *Hidrocele* to ieſt gdy moſzná ſpuchną, ieżeli ſię to tráfi w puchlinie zwyczáyney, temu rádźić nie można áż puchliná uleczona będźie, o czym ná ſwym mieyſcu, gdy záś procz puchliny tráfi ſię, ná to te ſpoſoby.

Weś popiołu dębowego co trzebá prześiey rozmąć octem piwnym, przywarz, y obłoż, ieſt rzecz proſta á pewna, oſobliwie gdy ſię tráfi z ſpadku, álbo z zerwánia.

Item. Weś łáyná krowiego, przyday *Bolum armenum*, álbo cegły nowey ná proch utártey, rozczyń ługiem, y obłoż.

Item. Weś łáien kożich, ſkorup żábich utłuczonych, kminu kramnego, śiárki, mięty kobyley uſuſzoney, y ná proch utártey, káżdego coć ſię zdáć będźie rozmąć ługiem mocnym, przyſmaż y okładay.

Item. Niekiedy pomocne bywáią náparzánia nád párą, lubo z źioł wrzących, lubo ſkrapiáiące

iące

iące cegłę rozpaloną octem, po ktorym záraz obłożyć iáko wzwyż, álbo weś wody z pod bruśá ukowalá, przyday korzenia suchego, ná proch utártego przestępowego, mięty kobyley, przyley octu, przywarz y okładay.

Albo weś gleyty, minii, *Boli Armenæ*, káżdego po cztery łoty, bobkow, Tátárskiego ziela, gálásu, śiárki, káżdego po trzy łoty. Tucyey łot, stłukszy wszystko ná proch náley octu miodowego kwartę, warz, y maczáiąc w tym chusty okładay, iest rzecz pewna, co ieżeliby nie pomogło, udáć się do ostátniego sposobu, to iest: do otworzenia, iednák ostrożnośći potrzebá, áby Gángrená nie przypádłá, iáko się pod czás tráfia, inśi záś gdy powierzchownemi sposobámi tey chorobie rádźić nie mogą, dáią ná Sáliwácye, co iest wielce skuteczno, y beśpiecznieysza rzecz á niżeli otwieránie.

Gdy dźiećięćiu spuchną moszná, weś mąki pszenney puł funtá, warz w winie żeby było iák kászá, przyday octu miodowego troszkę, zmięszay, y okładay, oprocz tego wzwyż pomienione sposoby służyć mogą.

Ze wszystkich naygorsza iest Rupturá *Bubonocele*, w ktorey pod czás przypadáią *vomitus stercorei*, Szczkawká, mdłośći, á pod czás y śmierć.

Item. Kto ma dawną Rupturę, ktorey leczyć niepodobna, chybá przez operácyą cyrulıká, ten ma mieć pás dobrze ákkomodowány, ná ktorym wszystká rzecz należy.

Jtem. Ziele *Cicuta* to ieſt świnia weſz uſuſzone, ná proch utárte z octem, lubo z ługiem zmięſzáne przywárzone, okłádáiąc, ieſt oſobliwym rátunkiem.

Należy do tego Rupturá pępká, ktora názywa ſię *Omphaloceles*, álbo *Exemphalus*, lubo dzieciom ieſt poſpolita w ktorey pępek wychodźi, álbo nábrzmiewa bez żadnego zápalenia, co ztąd pochodźi, gdy álbo pępek opák, y zle záwiązány będźie, álbo gdy ſię *Perytoneum* przerwie z wielkiego płáczu, lubo z biegánia, ſkakánia, z ſpadku &c. lecz y ſtárſzym przydáie ſię z rożnych przyczyn, á nayczęśćiey Białogłowom ćiąſzko rodzącym, rożnośći iey ſą te.

Pierwſza ieſt *Jnteſtinalis,* to ieſt: kiedy kiſzki do pępká wpadáią, znáki tego ſą te. Naprzod nábrzmiáłość pępká, áni zbyt twárda, áni też zbyt miękka, á gdy w ſobie chory dech zátrzyma, ná ten czas przybywa iey, á gdy ſię chory wznák położy, kiſzki z hurkotániem ná ſwoie mieyſce wſtępuią. táka pochodźi od uderzenia, od ſpadku, od ſkakánia, od dźwigánia, od ćięſzkiego rodzenia, od biegánia ná koniu, od zbytniego wołánia, od płáczu, od śmiechu zbytniego.

Druga *Omentalis,* to ieſt kiedy błonká *Omentum* zwána, do pępká opádnie, co ztąd ſię poznáie, że nábrzmiáłość z iedney ſtrony ieſt miękka bez bolu, y gdy pálcámi náćiśnie, uſtępuie nábrzmiáłość, pochodźi z tychże przyczyn

iáko

iáko wyżey, y temisz sposobámi leczy się.

Trzecia tráfia się *Aquosa*, to iest: wodnista, kiedy pępek od wody nábrzmiewa, co ztąd się poznawa, że choć náciśnie iednákowo trwa, y gdy świecę z boku postáwisz, iest przeźroczysty. rodźi się z wodnistego humoru między *Perytoneum*, zá skorą zostáiącego, co się nie raz przydáie y w puchlinách.

Czwarta iest *Flatulenta*, to iest wietrzna, kiedy wiátry pępek rozdymáią, co ztąd się poznawa że nábrzmiáłość iest miękka, gdy pálcámi nátłoczysz ustępuie, y gdy w nię trącisz iák bęben dźwięk wydáie, y ná ktorykolwiek bok się chory położy, nic się nie mieni, w dźiećiách táka Rupturá łátwa do uleczenia, w podeszłych bárdzo trudna.

Piąta *Carnosa*, álbo męśista, to iest nárośnienia pępká twárde, táka Rupturá naygorsza, leczy się rznięćiem, álbo trawieniem, á pod czás w Káncer się obraca nie uleczony.

Sposoby do leczenia.

NAprzod gdy z spadku, z uderzenia, z zerwánia &c. pochodźi, ná to służą źiołá, Zywokostu korzenie, Zęnkiel, Obieżyświát, Zábie gronká, wárząc ie w winie, y dáiąc pić, lubo wraz, lubo ktore z nich, Zupna máść do tego dobra.

Jtem *Osobliwy experyment.*

WYkroy z száfianu cztery okrągłe płateczki, ktore pozlepiay, y náimáruy w około *Emplastro*

plastro Oxyscroces, przyłoż ná pępek, y przywiąż dobrze, nie odeymuy áż w kilká dni, służy to ták dźiećiom, iáko y stárym.

Jtem. Zrob z ćienkiego płotná piłkę okrągłą, przyłoż pierwey ná pępek chusteczkę nápuszczoną oleykiem z żołtkow iáiowych zrobionym potym ná nię tę piłkę dobrze ákkomodowáną, á nie poduszeczkę pierzáną, potym przywiąż dobrze, nie odeymuy áż w kilká dni.

Pod ten czas dźiećiom, y stárszym dáią záżywác korzenia *Scrophalariæ*, ná proszek utártego, po skrupule, stárszym więcey.

Jtem. Rzecz doświadczona ná wypukłość pępká. Weś źiela Zenkiel zwánego, ususz, utrzyi ná proszek, zmięszay z winem, przywarz, y przyłoż ná pępek á ná wierzch piłkę z chusty, ná krzyże zás pod ten czás przyłoż Zywokostu korzenie ná proch utárte, z wodą uwárzone iest rzecz doświadczona, czyń ták często.

Ná wyiśćie pępká przy rodzeniu.

WEś skorki wnętrzney źieloney Bzowey garść, włoż do worká, upraż w mleku, wyiąwszy y trochę wyćisnąwszy przyłoż ná pępek, á z wierzchu nátłocz piłką, y przywiąż, uczyń to kilkákroć uznasz skutek.

O Lekarstwách prostych poty pobudzáiących.

W Rozmáitych chorobách, nayskutecznieysze są poty, przez ktore wiele subtelnych, ostrych

ſtrych humorow przez pory ćiáłá náturá pozbywa, dla ktorych pobudzenia procz Lekárſkich ſpoſobow proſte y domowe podáią ſię, ták w poſpolitośći, iáko y oſobnośći.

W poſpolitośći ſą te.

DRyakiew prawdziwa, Rog ieleni, lubo łośi, lubo iednoroziec, ták kopány w ziemi, iáko y Morſki, ſkrobiąc ie lub to nożem, lub ráſzplą, y dáiąc w winie, álbo w czym innym.

Item. Káwá ná noc kłádąc ſię ſpáć záżyta poty pobudza, ieſzcze lepiey gdy do niey przydaż Dryakwi, álbo rogu ieleniego tártego.

Item. Proſzek Wiperynowy, to ieſt: ze żmiy robiony, poty znácznie pobudza, y krew czyśći.

Item. Korzenie łopianowe pod ieśień kopáne, uſuſzone, wárząc ie y polewkę piiąc poty bárdzo pobudza.

Item. Proſo wárząc, á polewkę piiąc, poty pobudza. *Item.* Ziele *Cardi Benedicti*, y naśienie iego lubo wárząc, lubo w proſzku zężyte poty pobudza

Item. Sok Bzowy, tákże y Hebdowy do tego dobrze ſłuży. *Item.* Złoto ták Málárſkie ſubtelno utárte, iáko y ſámo złoto ſubtelno upiłowawſzy záżyte, poty mocnie pobudzáią.

Item Siárká, Olbrot, to ieſt. *Sperma Ceti*, Mumia, *Terra Sigillata*, Kámforá, poty pobudzáią, lubo ſáme przez ſię, lubo zmięſzáne iedno z drugim, tákże tłuſte rzeczy, zwłaſzczá ná urázy, iáko oliwá, ſádło niedzwiedźie, człowiecze, pśie &c. poty pobudzáią. Oſo-

Osobne, álbo skłádáne są te, álbo podobne. Weś rogu ieleniego tártego iák napársztek, álbo gran dźieśięć, przyday trochę Kámfory, álbo Myrrhy, day w winie ćiepłym, álbo w piwie, álbo w Káwie.

Item. Weś Jednorośćiu kopánego tártego gran piętnaśćie, przyday Dryakwi, y trochę Kámfory, zmięszay, y day, służy to ná wszelkie gorączki, y Febry źimne, możesz tenże Jednorożiec, lubo rog ieleni tárty mięszáć z siárką nożem uskrobáną, álbo z Mirrhą tártą.

Item. Nárąb w sztuki rogu ieleniego, nie stárego garść, warz w wodźie w pułgárcu do połowy, przecedźiwszy piy ná noc, álbo Káwę w tey wodźie ugotuy, y wypiy kłádąc się spáć, będą poty pewne.

Item. Warz proso z źielem *Cardui Benedicti*, przecedźiwszy daway pić.

O Rożnych strupách ná głowách.

Ták dźieći, iák y stárszych.

NA głowách ták dźieći, iáko y stárych zwykły się rożne rodzáie strupow wydawáć, ktore rożne máią názwiská, to iest: *Tinea Favi, Achores, Melliceride*s, *Cerium Achores*, bywáią krosty wrzodowáte, głowę obsypuiące, z ktorych ustáwiczne sączy się ropistá, y gęsta máterya. Tym strupom podobne są *Favi* zwáne, z tą ie-

dnák

dnák rożnośćią, że *in favis* ſą dziurki w ſkorze większe, y tá máterya ropiſta ktora z nich wypływa, ieſt podobna miodowi práśnemu, zkąd iedni tákie ſtrupy názywáią *Favos*, inni *Melliceri-des*, inni *Cerium*.

Tinea, Są ſtrupy dwoiákiego rodzáiu, ieden wilgotny, z ktorego odchodzi ropá. Drugi ſuchy, to ieſt: uſtáwicznie wydáiące ſię ſtrupy po głowie ſuche, świerzbiące, z ktorych wiele łuſpierzy odchodzi, co názywa lud poſpolity párchem ſuchym, álbo wilgotnym, álbowiem y wilgotne świerzbią, należy do tego y *Cruſta lactea*.

Te rożne rodzáie ſtrupow, przydáie ſię nayczęściey dżiećiom z nieząchowánia dyety, to ieſt gdy im pozwaláią ieść co ſię podoba, á w rożnośćiách potraw náyduią ſię wiele pártykuł oſtrych, iáko to śiárczyſtych, ſáletrzánych, ſłonych, ktorych gdy ſię wiele názbiera, náturá iáko rzecz ſobie ſzkodliwą zwykłá pozbywáć przez rożne ewákuácye, przyczyná tákże bywa ták z mátek, z ktorych nie tylko w żywoćie, ále y z pierśi wiele humorow ſzkodliwych záciągáią, oprocz tego naywięk ſzą przyczyną bywáią Mámki, z ktorych pierśi bárdzo wiele ſzkodliwych humorow dzieci wyſyſáią.

Tákie kroſty według zgodney opiniey Medykow nagle leczyć ſię nie máią, ponieważ przez nie náturá zwykłá ſię czyśćić, iednák że ſą drugie obrzydłe, y ćiáło pſuiące, gdy ie chceſz leczyć, wprzod trzebá ćiáło dobrze wy-

czy-

czyśćić lekárstwy purguiącemi, ieżeli látá pozwaláią ieżeli nie, Mátká, álbo mámká onych ma záżywáć.

Rożne sposoby do leczenia.

ZAchowuiąc należytą dyetę, dawáć się máią lekárstwá purguiące, náprzykład w ten sposob. Weś korzenia Polipodyi, kopru włoskiego, szpárágowego, káżdego drobno pokráiawszy po szczypćie, przyday Wáysztynu białego puł łotá, warz w pułtory kwáterki wody, áż trzećia część wywre, przecedźiwszy námocz w tym *Rhabarbarum* przedniego. Senesu obránego po puł łotá, niech moknie przez noc, názáiutrz przywarz, przecedź, y wyćiśniy, wyczyść białkiem od iáiá, ocukruy, y day wypić, lecz dla dzieći trzebá dáleko mniey káżdego bráć, tákże dla stárszych naylepszy iest *Mercurius dulcificatus cum Resina Jalappæ, Trochiscis Alchandal.*

Ciáło wypurgowawszy raz, drugi, y trzeći, y więcey ieżeli potrzebá, dawáć znowu ná poty, ná co służą rożne Medykámentá, o ktorych mam ná swym mieyscu, lecz tu naylepiey służy proszek Wiperynowy, często go dawáiąc, tákże y rog ieleni, łosi, iednorożiec &c.

Rośleyszym może się dawáć Dekokcya drzewá Gwáiákowego, to iest: *Ligni Juncti*, przydáiąc korzenie łopianowe suche, rog ieleni, y *Antimonium crudum.*

Item.

Jtem. Sok z Drzewá Brzozowego, ná wiosnę zbierány piiąc go ieſt ſkuteczny, nie tylko ná te, ále y ná inne rożne defektá, á dla záchowania może go przepuśćić przez Alembik.

Jtem. Piwá záprawne ziołámi należytemi, lubo drzewámi ſą ważne.

Powierzchowne ſmárowánia myćia, te, álbo podobne ſłużyć mogą.

WEś ſádłá wieprzowego łotow cztery, śiárki utártey ćwierć łotá, ſoku Limoniowego puł łotá, korzenia Omanowego ná proch utártego łot, zmięſzay, ſmáruy głowę po zmyćiu.

Jtem Weś źiela *Geranium*, to ieſt Boćianie noſzki, zwierć, uſmaż w máśle, wyćiſnąwſzy ſmáruy głowę po zmyciu, ieſt rzecz doświadczona. *Jtem.* Jeżeliby ſtrupy były iádowite, y ćiáło gryżące. Weś *Lapidis Calaminaris*, to ieſt: Gálmánu puł łotá, mąki z octem, álbo z winem roſzczynioney żywice, oboygá ile potrzebá, zmięſzay áby było iáko máść ktorą ſmáruy po zmyciu. *Jtem.* Jeżeliby z ſtrupow ſączyłá ſię uſtáwnie ropá ćienka, y oſtra bárdzo, ná ten czas myć głowę wodką z żábich ſkrzekow, á po káżdym zmyćiu poſypowáć głowę, lubo burſztynem utártym, lubo rogiem ielenim palonym, álbo kolofonią, przydawſzy do niey kredy tártey, álbo Gálmánu

Ná ſtrupy po głowách dźieći.

WEś liśćia wierzbowego, Páryetáryey polney Dryakwi, Zánklu, káżdego po dobrey gar-

ści, warz w wodźie gárbárſkiey, przecedźiwſzy myi głowę, á po zmyćiu ſmáruy tą máśćią.

Weś śiárki naśienia *Parietariæ*, to ieſt: Pomurnego źiela, po puł drágmy, ſoku *Parietariæ*, ile potrzebá: zmięſzay, y ſmáruy, ieſt rzecz doświadczona.

Item. Weś gleyty funt, utrzyi ią, y náley octu winnego kwartę, choć y więcey, warz w mośiężnym naczyniu, odeymi od ogniá, iák ſię podſtoi źley ocet czyſty, do ktorego ley powoli oleiek *Tartari* to ieſt Wáyſztynowy, poczekay áż ſię dobrze uſtoi, źley zwierzchu ocet, á co ná ſpodźie ſię uſtało uſuſz, y poſypuy tym ſtrupy.

Item. Ná ſtrupy ſuche, y świerzbiące, naylepſzy ieſt oleiek Wáyſztynowy, ktorym nápuściwſzy gębkę, po káżdym zmyćiu ługiem náćieráć, álbo też zmięſzawſzy go z oleykiem z włoſkich orzechow zrobionym, álbo Migdałowym, álbo lniánym, á ieżeliby ſię wſzy mnożyły, mięſzáć go z oleykiem Szpikánárdowym, y ſmárowáć.

Item. Do myćia głowy, weś polney ruty, ćwiklánego liśćia, ſzczawiu kobylego, y z korzeniem, iáſkołczego źiela, z korzeniem Bluſzczu ktory ſię po drzewách pnie, korzenia ślazowego, Noſtrzykowego, otrąb pſzennych, káżdego po garśći, warz w wodźie przecedźiwſzy myi głowy.

Item

Item. Weś piołunu, kwiátu Romiankowego, Máćierzanki, Máruny, po garśći, Bobkow, korzenia Kosácowego, Kopytnikowego po dwá łoty, ługu z łáien gołębich upalonych zrobionego dwá gárce, włoż ziołá do worká, warz w ługu, ktory ochłodźiwſzy myi głowę, ieſt pewny.

Item. Ná záſtárzáłe ſtrupy po głowie rzecz pewna. Weś żab ziemnych chropáwych dwie, ſmaż ie w oliwie áż ſuche będą, ſmáruy tym oleykiem głowę po káżdym zmyćiu, nie tylko kroſty poginą, lecz y włoſy piękne nároſną.

Item. Oleiek pewny. Weś żołtkow iáiowych twárdo uwárzonych piętnaśćie, posiekay ie drobno, przyday Mirrhy tártey ćwierć łotá, korzenia Ománowego, ciemierzyce czarney, śiárki, po ćwierći łotá, oleiu lniánego łyſzkę ſmaż potężnie áż z czernieie, przecedź, wyciśniy, ſchoway do ſmárowánia głowy, ieſt pewny.

Item. Ná ſuche ſtrupy swierzbiące. Weś *Naſturtium* świeżego, rozwierć go, y zmięſzay z wieprzowym ſmálcem nie ſmáżąc, ſmáruy głowę po zmyćiu. *Item.* Weś łáyná gołębiego, owczego, gęsiego, świeżych, zárowno, ſmaż ie w ſmalcu wieprzowym dobrze, przecedźiwſzy y wyćiſnąwſzy ſmáruy głowę.

Ná ſuche ſtrupy z łupierzámi.

WEś polney Dryakwi, ćwiklánego liśćia, kobylego ſzczawiu z korzeniem, Bożego drzewká, Centuryey, káżdego po garśći, głąbow kápuſtnych pośiekánych, dwie garśći, Agáryku

świeżego ćwierć łotá, Seneſu łot, ćiemierzyce czarney łot, háłunu trzy łoty, warz to w wodźie, y myi przecedźiwſzy, po zmyćiu poſypuy głowę koperwáſem, to ieſt: kotlárſkim proſzkiem czerwonym, ktory od miedźi odchodźi.

Jtem. Oleiek z orzechow włoſkich, ná ſtrupy ieſt doświadczony, lecz nie káżdemu.

Jtem. Weś śiárki, ſádłá wieprzowego, ſoku Limoniowego, káżdego coć ſię zda, uſmaż máść, ktorą ſmáruy ieſt pewna.

Ná záſtárzáłe, y ſuche párchy po głowie, naylepſzy ieſt ług z dębowego popiołu zrobiony, rozwalniáiąc go wodą áby nie był tęgi, w tym ługu wárzyć źiołá wzwyż pomienione, przydawſzy háłunu, y gleyty w oććie wárzoney, á potym ogoliwſzy głowę, ſtáwić bańki śiekáne, álbo piiawki.

Ná ſtrupy ćiekące.

WEś mąki Ryżowey łotow ſześć, śiárki łotow dwá, zmięſzay z mocnym octem, ſmáruy.

Jtem. Jeżeliby ſię owat, to ieſt: wſzy trzymáły, námázuy głowę gorzałką z śiárką.

Jtem. Łupierze z głowy ſpędza wodká wypalona z kwiátu wierzbowego.

Jtem. *Máść ná ſtrupy pewna.*

WEś gleyty puł łotá, bleywáſu w wodce rożáney wypłokánego, háłunu palonego, ſádzy z kominá twárdych, korzenia Omanowego

wtár-

utártego, bibuły paloney, wſzyſtkiego po ćwierći łotá, oleyku Bobkowego, ſádłá wieprzowego zárowno, uczyn máść, do ktorey przyley trochę octu mocnego, ſmáruy po zmyćiu.

Włoſy áby roſły.

DEfekt włoſow z rożnych przyczyn bywa, á oſobliwie Meláncholikom, ſuchey komplexyi ludźiom, ieſt rzecz poſpolita, że ná brodźie oſobliwie, álbo máło co álbo nic nie máią. Oprocz tego, y innym ludźiom przydáie ſię oſobliwie po chorobách długich bá y po ſámych że chorobách włoſy z głowy wyłáżą, tákże oprocz chorob, y innych przyczyn pártykulárnych zkąd też ma ſwoie rożne názwiſká, iáko *Alopetia*, *area*, *Ophioſin*, *Tinea*.

Spoſoby do leczenia w poſpolitośći.

WEś orzechow láſkowych co chceſz, ſpal ie ná popioł, zmięſzay z niedźwiedźim ſádłem, y ſmáruy tám gdźie włoſy opádły po zmyćiu wárząc Boże drzewko w wodźie.

Item. Weś ſmoły zwyczáyney, zmięſzay ią z niedźwiedźim ſádłem, roſpuść wraz, przyday do tego żab zwyczáynych w garczku nowym ſpalonych, zmięſzay y náćieray wprzod mieyſce płatkiem ſukiennym nátárſzy, áż záczerwienieie.

Item. Łáyná myſze uſuſz, utrzyi ná proſzek, y mięſzay go álbo z ſokiem Bożego drzewká, álbo z niedźwiedźim ſádłem, y ſmáruy.

Item. Weś skorek zielonych z orzechow włoskich, álbo lepiey cáłych niedoyrzáłych, spal ie w garczku nowym, utrzyi, zmięszay lubo z oliwą, lubo z niedzwiedźim sádłem, lubo z miodem, y náćieray.

Item. Weś skor z wężow, álbo z żmiy, upal ie, rozczyń czym chcesz y smáruy, może y ták sámym popiołem náćierác, nátárszy wprzod mieysce bibułą

Item. Gęśi smálec zmięszawszy z miodem, y smáruy, náćieráiąc wprzod mieysce płatkiem áż zczerwienieie.

Item. Spal myszy ná popioł, ktory zmięszawszy z niedźwiedźim sádłem smáruy.

Item. *Kantarides* spalone, y zmięszáne z miodem do smárowánia są dobre.

Ziołá należące do myćia głowy, y brody, áby włosy prędko rosły.

CEnturya, Boże drzewko, pokrzywy wielkie, Pánny Máryi włoski, oset wielki, ktory *Labrum veneris* zowią, co ma szczotki wielkie, korzenie łopianowe, roża polna, *Fænum Græcum*.

Item. *Ladanum gumi* zmięszáne z niedźwiedźim sádłem, bárdzo skuteczne iest.

Item. Spal śierć niedźwiedźią, zmięszay ią z sádłem iegoż, y smáruy.

Item. Weś ziela Pszczyny rozetrzyi w pálcách nátrzyi gdźie chcesz mieć włosy bez wątpienia wyrosną.

Ná wywabienie włosow z rány.

WEś Szánty, Bożego drzewká, chmielu, máku ze wszystkim, popiołu iesionowego, káżdego zárowno, warz w wodzie, ktorą rány przemyway, á po káżdym myciu przykładay osrzodkę chlebá rżánego ciepłą.

Item. Weś mąki Tátárczáney, rosczyń wodą, ugnieć, y porob plácki, ktore przykładay ná ránę, często odmieniáiąc, iák włosy wywabisz, goy ránę máścią táką. Weś żywice, wosku, smoły twárdey po dwá łoty, łoiu kozłowego pułtorá łotá, oliwy łyszkę, rostop wraz, przyday żywokostu subtelno ná proszek utártego co potrzebá, zmięszay, y záżyway, wszelkie rány goi dostátecznie.

ADDYTAMENT.

O Slinogorzu.

Y oraz o rożnych áffekcyách gárdłá, to iest: o spádnieniu ięzyczká, o ránách w gárdle, o zápaleniu onego, o żábie pod ięzykim &c.

Z Rożnych przyczyn, y rożne bywáią Slinogorze, Znáki Slinogorzá bywáią zwyczáyne, to iest: oddech ciężki, w połykániu trudność, zápalenie bol.

Znáki niebespiecznego Slinogorzá. Naprzod ieżeli będzie gorączká wielka, máterya z ká-

izlem odchodząca, ieżeli zbyt będźie gęsta, kliiowáta. *Item.* Jeżeli máterya obroći się ná doł do płuc, zkąd nástępuie Empiemá, ieżeli się obroci do Pleury, to iest błony, źiebrá pokrywáiącey, spráwuie bol w pierśiach, kászel, oddech ćięzki. Jeżeli się obroći do głowy, wpráwia w szaleństwo, ieżeli do sercá, spráwuie drzenie, mdłośći &c. *Item.* Jeżeli gorączká gorę będźie bráłá, ieżeli twarz chorego z źieleńieie, około oczu śiność się pokaże, ieżeli ręce, y nogi źiębnieią, ieżeli ięzyk czarny, wszystkie to znáki są bárdzo złe.

Sposoby leczenia Sqvinantij, *to iest: Slinogorzá.*

NAprzod krwi pusczenie z práwey ręki iest naypotrzebnieysze záraz z rázu, á ieżeli iest wielka ćięszkość w oddychániu, ná ten czas trzebá iey dobrze upuśćić, ieżeli záś nie ták bárdzo to mniey, z powtorzeniem w kilká godźin.

Item. Báńki stáwione, bárdzo pomocne są, ktore ná Krzyżách stáwiáć się máią. *Item.* Purgáns z senesu, álbo inny dáć się ma, potym przystąpić do ápplikácyi powierzchownych, y wnętrznych. *Item.* Krew z pod ięzyká tákże pomocna bywa.

Item. *Płokánie.* Weś Grzybow, ktore ná stárym drzewie bzowym rosna, warz ie w mleku słodkim, niech chory tym płocze, á ieżeli nie może, to mu sprycowáć.

Item

Item. Spal w garczku iáskołek dwie, álbo co chcesz, utrzyi zmięszay z miodem, y kiśteczką smáruy w gárdle wrzod.

Item. Uskrob álbo upiłuy zębá wieprzowego coć się zda, zmięszay z oleykiem Migdałowym przydawszy cukru, smáruy iest rzecz pewna.

Item. Weś ięczmieniá co chcesz, spal go w skorupie ná wągiel, y przydus, potym utrzyi ná proszek, zmięszay go z miodem, y rościągnąwszy ná chuście obłoż gárdło iest rzecz doświadczona, y na zápalenie, álbo nabrzmienie gárdłá. *Item.* Wes gniazdo iáskołcze, utłucz przesiey, przyday cybule pieczoney, miodu práśnego, ięczmieniá spalonego, mydłá, gorzałki, zmięszay, przysmaż y obłoż gárdło.

Item. Płokánie. Wes polney Dryakwi, Hizopu, száłwii nostrzeku, po garści, łáyná psiego białego, *Fænum Græcum* trochę, warz w wodzie, przecedziwszy przyday miodu práśnego, y octu trochę, niech chory częśto płocze tym gardło, álbo sprycuie.

Item. Płokánie. Weś Fig, Rozynkow wielkich, Lukrecyi, korzenia ślazowego, śiemienia lniánego káżdego coć się zda, warz w mleku, przecedziwszy płocz.

Jeżeliby wrzod iuż wydał się znácznie, á dusząc chorego nierospukł się, otworzyć go potrzebá láncetem.

Item. Niektorzy ná tákowy wrzod zá sekret

máią okładáć gárdło dźiećięcym łáynem, kto ten smrodliwy sekret znieść może, niech go záżyie. *Item*. Kurzenie Remiszowym gniazdem, według powieśći pospolitey służyc ma ná wszelkie áffekcye gárdłá.

Jeżeliby się czerwoność wydáłá ná wierzch, weś Mirrhy, kádźidłá po łoćię, utrzyi, przyday octu winnego puł kwáterki, wodki Pśinkowey kwáterkę, kámfory, száfránu, po puł ćwierći łotá, maczay y w tym chustki, y okładay.

Item. Slimaki stłuczone, y przykłádáne około szyi rozpędzáią Slinogorz.

Item. Młode iáskołki spaliwszy, przyday Mirrhy tártey, miodu, łáyná pśiego, zmięszay, y maczay w tym kistkę, smáruy, wrzod w gárdle, rzecz pewna.

Ná zápalenie gárdłá.

WEś gorczyce białey, pieprzu, imbieru, korzenia *Tormentillæ* Roży suchey, káżdego ileć się podoba, warz w wodźie, przecedźiwszy przyday miodu práśnego, y octu tym płocz często. *Item*. Sámę gorczycę warz w wodźie w pul z octem, przecedźiwszy przyday trochę sáletry y miodu, tym płocz ćiepło.

Ná zápalenie, y nábrzmienie ięzyczká.

UWarz iáie świeże twárdo, roskroy go ná dwoie, y położ obie połowki ná wierzchu głowy, niech będą przez kilká godźin, potym odeymiy, służy to osobliwie dźiećiom.

Item

Item. Weś pápier czysty, zwiń go we czworo, y zmaczay w pokármie białogłowskim z wodką rożáną zmięszánym, y połoz go ná wierzch głowy. *Item*. Weś pieprzu długiego skrupuł, skorki z drzewá tarnkowego garść máłą, korzenia *Tormentillae* cwierć łotá, háłonu trochę, utrzyi ná proszek, y zádmuchiway w gárdło z pioiá, potym wypłocz.

Item. Ná zápalenie ták gárdłá, iáko y ięzyczká płokánie, ná prędce może bydź tákie. Weś gorzałki kieliszek, wody czystey kieliszek, miodu troszkę zmięszay, y płocz często. Lecz ieżeliby zápalenie wielkie báirdzo było, ná ten czas krew puścić potrzebá z ręki, lubo z pod ięzyká.

Ná zápalenie slinnych iágod, ktore *Tonsillas* zowią, służą tákże wzwyż pomienione medykámentá.

Języczek opádły zwyczáynie podnoszą imbirem z miodem, lecz gdy zápalenie y tumor ustąpi, on też łatwie podnieśie się.

Item. Ná wszelkie defektá gárdłá, zálecáią sowę ná popioł spaloną ktorą utárszy, rosczczyniwszy z miodem, smárowáć gárdło.

Ná rány w gárdle.

RAn w gárdle przyczyną bywa dworska chorobá, lecz procz niey tráfiáią się z spadáiących z głowy często humorow ostrych, álbo z inney iákiey przyczyny powierzchney.

Sposoby do leczenia.

WEś źiela Cząbru, Bábki, źiela S. Janá, kwiatkow, Roży suchey, korzenia Tormentylly, warz to wszystko w wodźie z pod brusá kowálskiego, przecedźiwszy przyday trochę gryszpanu w ocćie rospuszczonego, háłunu, miodu práśnego, zmięszawszy płocz ćiepło często, wprzod się przepurgowawszy raz, y drugi.

Jtem. Weś wody wapienney, przyday do niey trochę háłunu tártego płocz ustá.

Jtem. Weś soku Bábczánego, przyday do niego *Mercurij dulcis* subtelno tártego płocz ustá.

Jtem. *Ná rány, y zápalenia pewna.*

WEś źiela *Pirolo*, to iest Gruszyczki, Zánklu, Zywokostu, Bylice, Przewrotniku, sowiey strzáły, Niedośpiałku, Rzepiku, Krwawniku, Bárwinku káżdego po puł garśći, warz to wszystko w pułtoru gárcá winá áż połowá wywre, trzećią część przecedźiwszy niech się chory potrosze nápija, y ustá tym niech płocze charkáiąc, przytym ná káżdy dźień dotykáć się ran kisteczką w wodce zieloney zmaczáną, przestrzegáiąc áby iey nie połykáć, dla czego záraz ustá wypłokiwáć kożim mlekiem, zgáśiwszy w nim kilká rázy stal, y przydawszy trochę háłunu palonego, y miodu.

Wodká źielona ták się robi.

WEś Gryszpanu ćwierć łotá, háłunu puł łotá, koperwásu, mniey po ćwierći łotá, utár-

ſzy wſzyſtko wſey winá kwáterkę, y gorzałki łyſzkę zmięſzay y záwiąż dobrze, niech ſtoi przez kilká dni, potym przecedź y używay iáko wzwyż, á ná oſtátku warz w winie liśćie Liguſtrowe, y płocz uſtá.

Potym weś Máſtyxu, Mirrhy, kádźidłá, Cukru, zmięſzay, y rzucay po troſze ná wągle, á chory niech párę do uſt bierze nie połykáiąc, ieſt rzecz doświadczona.

Item. Warz Miętę, y Krwawnik w winie, przecedźiwſzy przyłoż trochę háłunu, y płocz.

Item. Weś Gryſzpanu puł łotá, octu winnego kwáterkę, háłunu palonego quintę, miodu práśnego łyſzkę dobrą, ſmaż wolnym ogniem do należytey gęſtośći, maczay w tym kiſtkę, y náćieray rány, á potym wypłocz wodą przylawſzy do niey gorzałki.

Item Krwi upuſzczenie (gdy ſię goić niechcą) pomocne ieſt, tákże purgánſe częſte.

Gdyby zás rány były znáczne, oſobliwie w podniebieniu, ktore iezeliby opiſánemi, álbo innemi ſpoſobámi zgoić ſię niedáły, ná ten czas po purgánſách chory ma pić Dekokt z drzew zwyczáyny, y wánień ſuchych záżywáć, álbo wźiąć ná ſáliwácye lekkie.

Ná żábę pod ięzykiem.

ŻAbá ieſt nábrzmiáłość pod ięzykiem, wyrażáiąca kſztałt żáby, przydáie ſię nayczęśćiey dźiećiom, lecz y podeſzłym poſpolita lubo rzędzey.

Sposoby do leczenia.

ZAbę zwyczáynie ścieráią solą, lecz to nie záwsze skuteczno, naypewniey láncetem, lubo pusczádłem ią poderznąwszy, násmárowáć *Unguento Ægyptiaco*, potym wypłokiwáć octem z różą uwárzonym miodu przydawszy, ná tęż áffekcyą pusczáią krew z pod ięzyká, á gdy będźie upárta, trzebá puśćić krew z ręki, y lekárstwá purguiące bráć. Gdy się záś pokaże śina, álbo czarna, táka niebespieczna iest: bo się w káncer prędko odmienic może, záczym tykáć iey, álbo ránić nie trzebá, lecz innemi sposobámi spędźić, to iest purgánsámi.

Opádnienie podniebienia rzecz zdá się máła, ále pod czás bywa trudna do leczenia, ná co służą głowne pigułki, krew z pod ięzyká, płokánia, wárząc pokrzywy z korzeniem w winie, y płokáć, tákże ná wierzchu głowy stáwić dwie bánki suche ná rogách z powtorzeniem, iest rzecz pewna.

Párálіż ięzyká często się tráfia sám, procz bez zárażenia innych częśći ćiáłá, ná co weś gorczyce, tábáki, Dryakwie, utrzyi ná proszek zmięszay, náćieray tym ięzyk, á często wypłokuy wodką z wiśni wypaloną.

Item. Weś gorczyce białey utártey, zmięszay ią z Dryakwią, y náćieray ięzyk, potym wypłokuiąc wpuszczay ná koniec ięzyká oleyku z tátárskiego źiela, álbo rozmárynowego, álbo bursztynowego, álbo bierz w ustá często *Spiritum*

Formicarum, to ieſt z mrowek, álbo *Spiritu Celaſorum*, także kárk náćierác oleykiem Burſztynowym.

O PORONIENIU.

POronienie názywa ſię *Abortus*, to ieſt: kiedy po czterdżieſtym dniu płod niedoſkonáły pozbywa ſię, co pochodźi, álbo z przyczyny máćice, álbo płodu, álbo z innych ktore ſię niżey położą. Poronienie pochodźi z máćiczney przyczyny, troiáko ſię przydáie.

Pierwſza *Moles*, to ieſt pełność wielka w máćicy, ktora przeſzkadza do wolnego rośćiągánia ſię iey.

Druga *Pondus*, to ieſt ćiężar, także go znośić nie może.

Trzećia *Merſus*, to ieſt gryźienie, álbo ſzczypánie, pochodzące z humorow oſtrych, zlewáiących ſię do niey, álbo gdy ſam płod zgniie.

Z pomienionych tedy przyczyn gdy ſię irrytuie *vis expultrix matricis*, náturá iáko rzeczy ſobie przećiwnych pozbyć uśiłuie.

Należą do tego wſzyſtkie choroby máćiczne, *Similares*, *Organicæ*, *&* *Communes*, ktore ieżeli będą znáczne, bywáią przyczyną poronienia, á oſobliwie gdy do máćicy wiele zlewa ſię humoru flegmiſtego, ktory ieſt źimny, y śliſki, dla czego máćicá płodu zátrzymáć nie może, także gdy ſię przyda puchliná máćiczna, tákie gdy będą dla dyſpozycyey oneyże, ktore im znácznicy.

cznieyſze będą, tym też więkſzą bywáią przyczyną poronienia.

Strony ſámego płodu troiáka bywa przyczyna poronienia. Pierwſza ſłábość płodu. Druga gdy nie ma należytego nutrymentu. Trzecia osłabienie *Vaſorum*, ták mácicy, iáko y płodu.

Oprocz tego bywáią przyczyną poronienia y powierzchne áccidentia, ktore Medycy *cauſas procatarcticas* názywáią, to ieſt. Naprzod powietrza conſtitucya nie przyiázna, iáko náucza Hippocrates, o czym Aſtronomowie, w kálendarzách dorocznych piſzą, y prognoſtykuią.

Druga przyczyná bywa nie záchowánie dyety, iedząc bez miáry wiele potraw do ſtrawienia nieſpoſobnych oſobliwie fruktow. Trzecia, poſty częſte, zkąd płod álimentu potrzebnego mieć nie może. Czwarta czućia, álbo nieſpánia zbytnie. Piąta uſtáwiczne turbácye, apprehenſye, meláncholia, częſty gniew &c. Szoſta prace znáczne. Siodma ſpadek iáki znáczny, y utrząśnienie. Oſma, zbytnie ágitácye, ſkakánia, biegánia, tańce &c. Dziewiąta dźwigánie ciężaru iákiego także uderzenie znáczne w żywot: Dziesiąta ściſkánie ſię zbytnie ſznurowkámi. Jedenaſta zbytnie ewákuácye, to ieſt częſte womity, biegunká, wydymánia, poty zbytnie, krew z noſá, hemorrhoidy. krew mieśięczna w znáczney wielośći. Dwunaſta ſmrody iákie przeráźliwe iáko z knotow od świec, dźiekćie &c.

Item, Záżywánie lekarſtw purguiących częſte

tákże pufzczánie krwi, ofobliwie oftátnich Mieśięcy.

Præferwátywy rożne, broniące poronienia.

NAprzod białagłowá podległa temu defektowi nim záftąpi, ma ćiáło wprzod dobrze wyczyśćić z fzkodliwych humorow przez lekárftwá rożne, przez krwi upufzczenie, potym ma záchowáć pilnie dyetę, ftrzegąc fię iedzenia wfzelkich potraw nieftrawnych, chronić fię ma fráfunkow, turbácyi, gniewu, meláncholiey, ftrzedz fię ma iázdy zbytniey, biegánia, fkakánia, dźwigánia, &c. Ktorey fię białeygłowie częfto ten defekt przydáie, procz pomienionych przeftrog, niech tych záżywa fpofobow.

Weś korzenia Liliy białych, korzenia Kozłkowego, Przeftępowego, káżdego po fześci łotách, Máruny, Miętki kámienney, Meliffy, liśćia ieżyny, iáłowcu, káżdego po garśći, kwiátu lewándowego, roży fuchey, bzowego, káżdego po puł garsci, bobku dwá łoty, fkorek zwierzchnich czerwonych z cybuli garśći trzy, háłunu, łotow cztery, warz wfzyftko fpołem w wodźie defzczowey do połowy, potym przyley winá przywarz, odiąwfzy od ogniá podftaw pod ftolec dziuráwy, ná ktorym niech śiedzi tá ktora świeżo záftąpilá przez godzinę, po náparzániu niech przyłoży ten, álbo podobny plafter.

Weś korzenia Wężowniku, Kolędru, Gałki mufzkátowey, fkorek Cytrynowych fuchych, drzewá Sándałowego czerwonego, Máftyxu,

Kk Burfzty-

Burſztynu, korzenia Tormentilli, Kádźidłá, Smoczey krwi, roży ſuchey, káždego zárowno wſzyſtko ſtłucz ná ſubtelny proſzek, potym roſpuść wośk przydawſzy do niego żywice ſoſnowey czyſtey, y trochę oleyku Rożowego z oliwą zrobionego, zmięſzay ják oſtygnie ſchoway, á gdy potrzebá náſtrychuy ná ierſze y przyłoż, częſto odnawiáiąc, odeymowáć ſię nie ma áż ſam odſtánie.

Proßek zwyczáyny poſpolity, broniący poronienia,

WEś korzenia Wężowniku puł ćwierći łotá, Czerwcu, naśienia Bábczánego, Portulaki, káždego po dwá ſkrupuły, Kolędru prepárowánego, korali prepárowánych, oboyga po iednym ſkrupule, zmięſzay, utrzyi ná ſubtelny proſzek, którego daway po puł ćwierći łotá w winie dobrym. Dla utwierdzenia płodu, y ochronienia od poronienia, bywa w káždey Aptece máść zwána *Ungventum Comitiſſæ.*

Y to pewny pláſter.

WEś Kádźidłá, Máſtyxu, gałki muſzkátowey po łoćie, kámieniá od urázu *Hemmatites* zwánego *Bolum Armenum* Serzyſká záięczego, Słoniowey kośći tártey, káždego po ćwierći łotá utrzyi wſzyſtko ná ſubtelny proſzek, przydáy żywice ſoſnowey ile potrzebá, zmięſzay rośćiągniy go ná ierſze, przyłoż ná krzyże, nie odey-

muy áż dźieśiątego dniá, potym inny przyłoż, czyń ták przez trzy mieśiące od poczęćia.

Item. Niektore białogłowy dla ochrony poronienia, máią zwyczay záżywáć częſto Korali czerwonych prepárowánych, inne záżywáią Czerwcu, inne zá rzecz pewną máiąc, záżywáią ſercá ſzczupakowego, świeżo wyiąwſzy połykáią ſurowo, inne záżywáią wodki zwáney *Balſamus Embrionum*, álbo *Kinderbalſamu*. Drugie záżywáią Rákow całkiem uſuſzonych ná proſzek ſubtelny utárſzy, inne záżywáią kámieniá Orlego, inne ſerzyſká záięczego, inne używáią winá, mocząc w nim niektore ingredyencye, inne co dźień záżywáią máłmázyi czarney.

Item. Niektore dla ochrony od poronienia puſzczáią krew z ręki w ſzoſtym Mieśiącu, co nie od rzeczy, zwłaſzczá ktore máią wielość krwi álbo złą.

Item. Niektore białogłowy záżywáią kurzego żołądká, uſuſzywſzy go, y ná proſzek utárſzy w winie, co tydźień raz álbo więcey.

Dwoie remedia ná utrzymánie płodu oſobliwſze, y pewne.

WEś złotá Málárſkiego prawdźiwego liſtkow dwánaśćie, naśienia z iáiec świeżych ktore ſię w białkách znáyduią, białe okrągłe, ze trzech iáiec, zmięſzay, naylepiey rozmąć z winem, wypiy, czyń ták przez trzy dni.

Tegoż czáſu przykłádáć tę kátápláſmę. Weś

Kádźidłá wybornego łotow cztery, utrzyi subtelno, przyday białkow iáiowych, zmięszay, przyday troszkę Terpentyny y przy wolnym bárdzo ogniu rozłoż co prędzey ná pácześi poko gorąca, y przyłoż ná pępek iák nayćiepley, czynić ták po dwá rázy przez tydźień, w te dni w ktore się używa pierwszego lekárstwá, iest doświadczona

Jeżeliby się białogłowá utrząsłá, álbo uderzona byłá, álbo upádłá, zkądby było niebespieczeństwo poronienia, ná ten czas ma leżeć spokoynie przez kilká dni, pod tenże czás ma záżywáć tego proszku. Weś korali prepárowánych puł ćwierci łota, Czerwcu skrupuł, zmięszay, y day w iáiu miękkim.

Albo weś gáłásu gałkę ważną przyday Czerwcu skrupuł utrzyi, y day w iáiu, ná żywot przykłádác máterac z źioł tych, Máieran, Rozmáryn, Melissá, Cyprys, Máruná, Bábká, ten máterac ma bydź w winie práżony, y wycisnąwszy przykłádány.

Przydáie się też białogłowom ćiężárnym *Hæmorrhagia uteri*, to iest krwi zbytnie płynienie, ktore ieżeli się tráfi w ośmym miesiącu, álbo dźiewiątym, wielkie niebespieczeństwo Mátce, y płodowi przynośi, záczym bespiecznieysza rzecz iest w tákim rázie dopomagác do wyśćia płodowi, według zgodney o nim Medykow opiniey.

Jeżeliby nie było zbytnie. Weś Mástyxu

Terræ Sigillatæ, Kádźidłá przedniego, káżdego po ſkrupule krwi ſmoczey, *Bolum Armenum*, po puł ćwierći łotá, *Laudani Opiati* gran trzy, zmięſzay, daway po iednym ſkrupule raz ná dźień w winie, po wierzchu krzyże, y tám gdźie należy ſmáruy *Ungvento Comitiſſæ*.

Jeżeliby z przelęknienia niebeśpieczeńſtwo było poronienia, ná ten czas dawáć białogło, wie Kinderbálſámu, przydawſzy do niego *tincturam Corallorum*, álbo Syropu z korali, y Granatowego.

Jeżeliby ſię tráfiłá biegunká, álbo mieśięczne płynienie, ná ten czas dawáć zátwierdzáiące rzeczy, iako ſok pigwowy, korzeń Tormentille, źiemię *Catechu* zwáną, gałkę muſzkátową przypiekáną, tákże ſkorká wnętrzna z żołądká kurzego uſuſzona, ná proſzek utárta, y záżywána, ieſt dobra, naylepſze Opiátá, zwłaſzczá *Tinctura anodina*.

Powierzchowne przykłádánia broniące poronienia.

WEś Miodowniku, álbo gdy go niemáſz ośrzodki chlebá, roſzczyń máłmázyą, álbo winem dobrym, przyday gozdzikow, gałki, cynámonu, Mięty, zmięſzay żeby było ták ćiáſto, przygrzey, y przyłoż ná żywot.

Albo weś grzankę chlebá, przypiecz, potrząśniy gałką, cynámonem, goździkámi, zlawſzy wprzod winem ćiepłym, przyłoż iednę ná krzyże, drugą ná żywot.

Máterace tákże z źioł wzwyż pomienionych,

przydawszy korzenia, skrapiáiąc ią Kinderbálsámem są pożyteczne.

Item. Skorá ieżowa ná popioł spalona, y záżywána, broni od poronienia.

Item. Skorki wnętrzne iáieczne ususzone, ná proch utárte też pomocne.

Item. Orli kámień noszony pod páchą, broni od poronienia.

Item. Przytráfia się po porodzeniu zbytnie pod czás krwi płynienie, ná co oprocz wzwyż pomienionych sposobow, y to nie od rzeczy.

Weś mieśá wędzonego dawnego, y chudego ktoremuby z rok było, pokráiawszy go drobno ususz ná nowey rynce, y utrzyi ná proszek, ktorego daway po łyszcze w winie, iest rzecz doświadczona. *Item*. Weś iąder Włoskich orzechow, pokray ie, przysusz y utrzyi ná proszek, ktorego daway w winie záżywáć.

Item. Wes gáłásu, Smoczey krwi zárowno, przyday trochę háłunu, utrzyi ná proch, daway po ćwierći łotá, y więcey.

Item. Naśienia polney Roży ná to iest dobre.

Item. Sok pokrzywiány pewny, tákże naśienie bábczáne.

A że się często wzmianká czyni o smoczey krwi, nie iest to prawdziwa krew, lecz źiemiá ták zwána, ktorey w káżdey Aptece dostánie.

O uką-

O ukąſzeniu pſá wśćiekłego. Wilká, Wężá, Zmii, Jáſzczurki, Oſy, álbo Pſzczoły.

Ukąſzenie od pſá wśćiekłego názywa ſię Hydrophobia, *álbo* Rabies.

ZNáki. Naprzod ráná od ukąſzenia pſá wśćiekłego, lubo ieſt zrázu boleſna, iednák ſámá dobrowolnie nie długo ſię zgoi, lecz po czterdzieſtu dni, álbo prędzey, álbo nierychley od zgoienia, bez żadney przyczyny przypada ná tákiego meláncholia, w ktorey zoſtáiąc, ſny uſtáwiczne miewa o pſách ſzczekáiących, y rzucáiących ſię ná ſię, ktorym broniąc ſię przez ſen woła, y wrzeſzczy rátunku, z czego ſię muśi uſtáwicznie przebudzáć, dla czego máiąc głowę pomięſzáną, ućieka ná mieyſcá oſobne, y ciemne, z ſobą tylko mrucząc, ſchrania ſię od ſpołkowánia z ludźmi, przytym brzydźi ſię wſzelkim napoiem, twarz y oczy czerwone, pod czás, y gorączká wolna, potym náſtępuią konwulſye, nád to choć uſtáwiczne ćierpi prágnienie, iednák żadną miárą pić niechce.

Spoſoby leczenia.

SKoro pies wśćiekły ukąśi, lubo wilk, záraz doſtań krwi ze pſá, ieżeli wilk, to z wilká nie wśćiekłego, wpuść ią w wino, álbo w gorzałkę, y záraz wypiy. Potym záraz doſtań korzenia roży dźikiey, to ieſt polney, pokray, warz

w wodźie, lubo w piwie, przecedźiwszy piy, y ránę wymyway, przydawszy ruty rozwierciáney, potym rány nie zágaiay prędko.

Mátroná nieiáka wielu czyli od psá, czyli od wilká wśćiekłego pokąsánych, w ten sposob leczyłá.

NAprzod rospaliwszy żelázo okrągłe ránę przypaláłá, wprzod ią obmywszy wodą, w ktorey wrzáłá álbo rutá, álbo goryczki korzenie, álbo Tormentillá, potym záraz przyłożyłá ná ránę tę mixturę, rutę y czosnek zmięszawszy przydáłá dryakwi, tym obłożyłá, wewnątrz zás dawáłá záżywáć tego proszku.

Weś ruty, przetáczniku, bábki kończátey to iest psich ięzyczkow, korzenia goryczki, káżdego zárowno, utrzyi ná subtelny proszek, daway co dzien przez pięć dni, á ná káżdy raz tyle ile zmieśćić może śię wpuł skorupki orzechá włoskiego.

Item. Niektorzy przykłádáią ná ránę wprzod ią dobrze obmywszy, śledźiá rospłatánego, co raz nowego odmieniáiąc, inni zás przykłádáią iáyná kurze świeże, o czym niżey.

Fabricius Hildanus, táką náukę dáie. Naprzod ránę, y w około pośiekáć pusczádłem, y záraz postáwić báńkę cyrulicką, áby śię krew iák naylepiey odćiągnęłá, potym weś wody czystey wley do niey trochę octu, przyday dryakwi, y lagru śledźiowego, zmięszay dobrze, tym iák

nay-

naylepiey ránę, y w około precz obmyi, ślina álbowiem pśá wśćiekłego gdy do ſkory, y ćiáłá przyſchnie, ieżeli dobrze wymyta nie będźie, choć iey naymniey zoſtánie, zá czáſem w ſzáleńſtwo, y w śmierć wpráwi, po wymyciu przypalić dobrze żelázem roſpalonym ránę, nie żáłuiąc chorego, choćby było z naywiększym bolem, czego dobrze przeſtrzegác potrzebá gdy rána przypalona zbyt boli, y pali, o to mniey dbáć, álbowiem część roſpalona y boleiąca ciągnie do śiebie iad, potym námaczay báwełnę, lubo fleytuch w gorzałce, y przyłoż do ktorey włoż trochę dryakwi, potym przykładay ten plaſter. Weś cybulę, trochę w zarzewiu przypieczoną, ćiáſtá kwáśnego, gorczyce utłuczoney, káżdego po dwá łoty, dryakwi łot, liſtkow ruty, y Scordyi, oboygá po puł garśći, utłucz ná proch, zmięſzay z miodem práśnym, y przykładay.

A żeby ſię rána prędko nie zágoiłá, włoż w nię groch, álbo gałkę woſkową.

Przećież iednák dla bespieczeńſtwá choć dwá rázy záſypuy tym proſzkiem, ktory cudownie iad wyćiąga.

Weś *Mercurij præcipitati* kámieniá Bezoárowego, korzenia dźięglowego, káżdego po ſkrupule, zmięſzay wraz.

Do wnętrznego záżywánia proſzek bárdzo pewny.

WEś popiołu z rákow ipalonych łotow dźie-

śięć, korzenia Gentiány puł trzećiá łotá, kádźidłá łot, zmięszay daway po ćwierći łotá, w piwie. *Item*. Zánurzenie chorego w wodźie gwałtem, bárdzo pomaga, zwłaszczá w ten czas gdy nie chce nic pić.

Item. Miewáią niektorzy ludźie kámień dźiwney mocy ná wywabienie iádu, ktory názywa się *Crapaudiana*, to iest żábi, y drugi wężowy *Lapis Colubrinus*.

Gdy wąż álbo żmiiá ukąśi.

PO lobnym też sposobem leczyć się ma iáko y gdy pies wśćiekły, naypierwey nád ráną záwiązáć, áby iad wzgorę nie szedł, drudzy ták czynią, náleią co prędzey mleká do naczynia, tám násadzáią żab z wody zwyczáynych, gdźie chory część ukąszoną zánurza, przez co iad z rány z mlekiem żáby prędko wyćiągną, czego wielu doświadczyło, procz tego omywszy ránę wodą z octem, y solą iák naylepiey, postaw bánkę ná sucho, potym przykładay rutę z czosnkiem, z solą y z dryakwią.

Wewnątrz do záżywánia osobliwym sposobem służy y iad wyrzuca cynámon biały *Castus* zwány, Serzysko záięcze, pory, dáiąc co się podoba z nich w winie, lubo w piwie, námoczywszy wprzod w nim piołun, y rutę.

Item. Jáśionowe liśćie záżywáne, y przykłádáne, iest bárdzo skuteczne.

Item. Krew z káczki, tákże mięso kurze przykła-

kłádáiąc ná ránę, ieſt oſobliwym rátunkiem, tákże mozg świeży kurzy piiąc, rozmąćiwſzy w winie, álbo w gorzałce.

Item. Korzenie kopytnikowe, mocząc w winie, y piiąc, ná ukąſzenie wężá ieſt ſkuteczne.

Piſzą y twierdzą niektorzy, że kto ſobie ręce poſmáruie ſokiem rzodkwianym, może beśpiecznie wźiąć w nie wężá, lecz dowierzác nie trzebá, álbowiem ſą ich rożne rodzáie, te ktore ſię przy domách, y ná mieyſcach wilgotnych rodzą, nie ſzkodzą, może go wźiąc beśpiecznie, y nie ſmáruiąc rąk, inne zás ktore bywáią ná mieyſcách ſuchych, iáſkráwe, ſą bárdzo iádowite, możeſz wierzyć.

Item. Przećiwko wſzelkiemu iádowi wężow, naylepſze ſą żáby wodne, wárząc ie y iedząc, y ſáme roſpłatawſzy żywo ná ránę przykłádáiąc.

Item. Naśienie Bożego drzewká, ieſt nád inne ſkuteczniey ſze lekárſtwo ná wſzelki iad záżywáiąc go ná proch utłukſzy.

Item. Gdy pies wśćiekły, lub wilk ukąśi, zábic go, wyiąwſzy z niego wątrobę, wárzyć y ieść, inni każą ſurowy káwałek połknąć, lecz to nie káżdemu w ſmák lekárſtwo

Item. Ná ukąſzenie pſzczoły, lub Oſy, lub Szerſzeniá. Weś tęż beſtyikę, to ieſt: ieżeli oſá, weś oſę &c. rozetrzyi w pálcách, y przyłoż, álbo nátrzyi to mieyſce gdzie ukąśiłá.

Item. Weś Slazu niſkiego, rozetrzyi w pálcách, y poſmáruy mieyſce.

Item

Item. Weś gliſt ziemnych, rozetrzyi y przyłoż. Służy to y ná ukąſzenie wężá.

O KĄPIELACH.

DWoiáka bywa Kąpiel, to ieſt: iedná ſámá przez ſię. Druga złożona, to ieſt z rożnych ziół, korzenia &c. przygotowána.

Sámá przez ſię bywa z ſámey wody letniey, álbo z ſámey oliwy, álbo z mleká, álbo z wody z miodem, álbo z oliwą zmięſzáney, álbo z wody z octem &c.

Kąpiel z ſámey wody proſtey rzeczney (ktora názywa ſię *Aqua dulcis*) niegrzana, lecz zimna, ſłuży ná ochłodzenie cáłego ćiáłá, y wnętrznośći, y zátwierdzenia porow w ćiele zbytnie otwártych, z kąd bywáią uſtáwiczne poty chorego ſłábiące, y wilgotność przyrodzoną niſzczące.

Kąpiel letnia, ſłuży ná odwilżenie ćiáłá, ná rozwolnienie, y roſprzeſtrzenienie *Vaſorum*, przez ktore rożne humory, y exkrementá przechodzą, dla wyćiągnienia humorow zewnątrz ná wierzch dla pobudzenia ſnu. *Item*. Pomocne ſą ná Hektykę, to ieſt: wnętrzną gorączkę ćierpiącym, dla dodawánia wilgotnośći, ktorą oná niſzczy.

Kąpiel z oliwy ſámey, álbo z wodą zmięſzáney, ſłuży ná uśmierzenie kolicznych áffekcyi, ná bol ćięſzki krzyżow z przyczyny kámieniá, ſłuży y ná rozwolnienie porow w ćiele, ná odmiękczenie cáłego ćiáłá, oſobliwie ſłuży ná konwulſye.

Ką-

Kąpiel z mleká, ſłuży wyſchłym, z ćiáłá opádłym, ſuchoty ćierpiącym.

Kąpiel ſłona, ſłuży ná wyćiągnienie z ćiáłá zbytniey ſłonośći, zkąd bywa wielkie świerzbienie ćiáłá, ſłuży y ná rozne kroſty, plamy świerzbiące, y ná świerzb.

Kąpiel z lagru winnego, ſłuży ná umocnienie ćiáłá, ná wyćiągnienie z niego rożnych humorow, ná árteryczne (to ieſt ná bole w ſtáwách) choroby, ná osłábienie ſtáwow.

Kąpiel z wody gárbárſkiey, ſłuży ná rożne kroſty po ćiele, ná wyſuſzenie wilgotnośći.

Wody ćiepliczne, *Thermales* zwáne, ktore w rożnych kráiách znáyduią ſię, tákie wody według rożnośći kruſzcow, przez ktore przechodzą, rożne máią ſkutki, ná rożne defektá o czym rożni Medycy ſzeroko piſzą.

Balnea Compoſita, to ieſt kąpieli ſkłádáne, do ktorych wchodzą rożne źiołá kwiećia, korzenia, fruktá, zwierze, beſtye &c.

Korzenia y naśienia wchodzące do kąpieli, Preſcribuią ſię funtámi, y uncyámi, źiołá záś *Faſciculis*, to ieſt wiąſkámi, kwiećia *Manipulis*, to ieſt, garśćiámi, *Mineralia*, funtámi, y uncyámi.

Czás wchodzenia do kąpieli nayſpoſobnieyſzy ránny, y ku wieczorowi, gdy iednák ſą czáſy gorące, ſtrzedz ſię w nię częſtego kąpánia, tákże y gdy ſą zbyt zimne, iáko zimie, y przy ſtáwie głębokim.

Oprocz tego obſerwowáć potrzebá, że gdy

chory ma w sobie pełność humorow, y obstrukcye, ná ten czas ma się wstrzymáć od kąpieli, áż ciáło wprzod dobrze przeczyściwszy przez náleżyte Medykámentá.

Item. Wchodząc do wánny ma bydź kąpiel letnia, potym powoli przylewáć gorącey, ták też przeciwnie kto chce wniść do wody zimney, ma wniść do letniey, á potym powoli przylewáć zimney, á to nie bez rácyi, álbowiem gdy nagle do zimney, álbo gorącey wody wniydzie chory, záraz álbo mdłości, álbo febrá, álbo inne Symptomátá zwykły przypádáć.

Item. Siedzenie w kąpieli nie ma bydź dłuższe nád godzinę, lecz słábi mniey, nád to w chodząc do kąpieli, przed tym máią się pośilić lubo rosołem, lubo polewką iáką, lubo Biszkoktem z winem.

Item. Záżywánie kąpieli, nie ma bydź dłuższe nád trzy dni, ieżeli dwá rázy ná dzień, ieżeli záś po rázu, przećiągnąć się może do tydniá.

Item. Jeżeli iest wnętrzna gorączká, ná ten czas kąpiele máią bydz wolne bárdzo, nie gorące, áby się wnętrzności bárdziey nie zápalily, zkąd sumy zbiwszy się do głowy, nagłą sprawićby mogły áffekcyą.

Item. Názbyt słábi nie máią záżywáć kąpieli.

Item. W niektorych chorobách osobliwie melánchollicznych, iáko w Hipokondryey, tákże w máćicznych, wchodząc do wánny dáie się sposob ná purgáns wolny, co też służy ludźiom szczupłey, á gorącey komplexyey.

Item

Item. Pilnie obſerwowáć potrzebá, że ćierpiącym dawne wnętrzne obſtrukcye, iáko wątroby, śledźiony, *Venarum meſaraicarum*, nigdy wánny záżywáć nie trzebá, áż *poſt univerſalia.*

Kąpiel chłodząca, ćiáło odwilżáiąca, gorącość nerek uśmierzáiąca, y zátrzymáną urynę pobudzáiąca.

WEź liśćia Fiałkowego, Sáłaćiánego, ślazu, ogrodnego, Podrożniku, Miodunki, káżdego po wiążce, migdałow tłuczonych w węzełku záwiązánych funt, kwiećia fiałkowego, grzybieniowego po trzy garśći, pietruſzki z náćią wiązkę dobrą, rzepy swieżey kilká, warz w wodźie rzeczney, przecedziwszy wyley do wánny, niech śię chory kąpie dźień po dźień, przez trzy dni.

Kąpiel ná upłáwy, ná zbytnie płynienie Hemorhoidow, y ná biegunki.

WEź korzenia Wężowniku, żywokoſtu, po trzy funty, bábki z korzeniem, Cypryſu, Dźiewánny, Skrzypiu, ſzyſzek olſzowych, Liśćia dębowego, álbo ſkory młodey, iábłek, álbo gruſzek płonnych świeżych, lubo ſuchych, tarnek ſuſzonych, álbo ſkorki z drzewá ich, káżdego według proporcyi, háłunu funt, warz wſzyſtko w wodźie ſtudźienney, przecedźiwſzy niech śię chory kąpie.

Item. Ná upławy ieſt bárdzo dobra wodá tá w kto-

w ktorey wárzą wcszczyny, gdy wosk wybieráią.

Item. Wielu ludźi kąpie się w gorzałce prostey ná rożne defektá, osobliwie Zydźi ná párchy to czynią, á tę gorzałkę przedáią Chrześciánom, lecz procz tego czyści ciáło od wszelkich krost, osobliwie párchow.

Kąpiel ná Páráliż.

JAka ma bydź kąpiel ná páráliż, masz ná swym mieyscu, tu się ná właśnym dokłada, że iest naylepsza z mrowiská, przydáiąc sienny proch, szyszki sośnowe, pokrzywy suche.

Item. Weś soli pospolitey funtow trzy, śiárki, háłunu, koperwásu, káżdego po dwá funty, poleiu, száłwii, Bożego drzewká, hysopu, rozmárynu, lewándy, iáłowcu, sośnowych wierzchołkow, mrowiská, káżdego coć się będźie zdáło, gorczyce garści kilká, warz w wodźie, przecedźiwszy niech się chory kąpie, po kąpieli náćieray części nárußone páráliżem, wodką mocną, przydawszy do niey oleyku iáłowcowego, álbo bursztynowego.

Ná inne rożne defektá kąpieli naydźiesz przy káżdey chorobie, tu się tylko podał sposob iáko wiele czego bráć do nich.

Semibalneum, *vel* Semicupium, *álbo* Iosessus.

WSzystko zá iedno rozumieć się ma, to iest kąpiel nie zupełna, w ktorey w pewnych chorobách tylko po pás, nie dotykáiąc żołądká

chorzy

chorzy máią śię kąpáć, po polſku názywa śię puł kąpieli.

Semibalneum, *ná bol krzyżow, ná kolki, y ná zátrzymánie uryny.*

WEś korzenia ślazowego, cybul liliowych o- boygá po funćie, cybule zwyczáyney głowek dwánaśćie, rzepy świeżey ńro dwánaśćie, liśćia ślazowego, Páryetárycy, Bzowego, Fiałkowego, Rzodkwi, káżdego coć śię zda, iáłowcu gárniec, pietruſzki, kopru włoſkiego, y proſtego naśienia, czyli liśćia po garśći, nasienia lniánego trzy garśći, warz w wodźie, przecedźiwſzy kąp chorego, á ieżeli uryny nie będźie mogł puśćić, niech w kąpieli wypiie kieliſzek winá z oleykiem migdałowym, álbo z ſokiem rzodkwiánym, álbo z limoniowym.

Semibalneum, *ná poruſzenie mieśięcznego zátrzymánia.*

WEś bylice, ślazu wyſokiego, kozłku, S. Ianá źiela, ſáwiny, tátárſkiego źiela, poleiu, lebiodki, rumienku, káżdego po wiązce dobrey, warz, przecedź, niech śię kąpie po pás.

Należą do tego Stuphæ, Laconica, *álbo* Sudatoria, *to ieſt wánny ſuche.*

ROżnemi ſpoſobámi poty w wánnách ſuchych pobudzone bywáią, ktore według rożnośći chorob, rożnie odmieniáć śię powinny.

Poſpolićie wſzedſzy do ſuchey wánny ſkrapiá-

ią rospalone, lubo kámienie, lubo cegły, lubo żużel kowálską, lubo żelázo wodą ćiepłą, álbo wodą w ktorey wárzonę bywáią rożne ziołá, álbo remánencye od dekoktu.

W innych zás áffekcyách, kłádą do suchey wánny gorzałkę zápaloną, w innych kłádą do wánny ziołá wárzone, z ktorych páry poty poruszone bywáią, w innych owies, álbo ięczmień, álbo dekokt &c.

Záżywánie wánien pocących, potrzebne iest naprzod ná *Rheumatissimum*, to iest ná bole w stáwách, z przyczyny kátháru, ná scyátykę, ná dworską chorobę, ná puchlinę, ná zbytnią wilgotność w ćiele, ná kołtony, y ná rożne choroby, osobliwie z zimney przyczyny pochodzące.

Jáko się ze wszystkiemi spráwowáć, naydzieśz sposoby przy káżdey chorobie.

Item. W słábośćiách wielkich gdy poty trzebá pobudźić, że wánny suchey chory znieść nie może, zwyczáynie dla chorych te sposoby są osobliwe. Upiecz chlebá dwá bochny ięczmiennych, prosto z piecá porosk(r)áway, uwiń w chusty, y po przykładay do bokow chorego zwierzchu go nákrywszy, álbo rosparz proso, wsyp do worków dwoch, ktore pokłádź ná bokách okrywszy chorego.

Sposoby wárzenia dekoktow z okolicznośćiami.

DEkokty służą ná rożne choroby, ktore máią moc wysuszáiącą, y ćiáłá pory otwieráiące

dla

dla wolnego z ćiáłá wychodzenia rożnych humorow ſzkodliwych, ktore zewnątrz ná wierzch wyprowadzáią. Y lubo znácznie potow nie poruszáią, iednák *per inſenſibilem tranſpirationem* humory ſubtelne, y oſtre przez otwarte pory zewnątrz wypycháią.

Jngredyencye z ktorych wárzone bywáią, ſą te, *Salſa Parilla*, *Radices Chinæ*, *Lignum ſanctum*, y *Cortices* iego, *Saſafras*, *Lignum Lentiſci*, *Lignum Næphriticum*, *Lignum Colubrinum*, *Lignum Rhodi*, *Ligna Santalorum &c.*

Lignum Guaiaci, ſłuży náturom, y chorobom zimnym, *Radices Chinæ*, tákże, *Salſa Parilla*, ſłuży náturom, y chorobom ćiepłym &c.

Do káżdey uncyi, to ieſt do dwoch łotow z pomienionych tránſmáryn, gdy ſię máią wárzyć to ieſt puł kwarty, wárzyc ſię ma ták długo áż połowá wywre, miárá ná raz uncyi ſześć do oſmi, według lat,y nátury,dawáć ſię ma ná czczo, y ku wieczorowi o godźinie czwartey.

Jeżeli tego potrzebá áby ſię chory poćił, ná ten czas záraz gdy záżyie ćiepło dekoktu ma ſię dobrze okryć, álbo wypiwſzy wniść do ſuchey wánny.

Záżywánie dekoktu według choroby, ma ſię przedłużáć, naydáley iednák do Niedziel cztérech. Potráwy pod czás pićia dekoktu, máią bydź bárdziey pieczyſte, á niżeli wárzone.

Jtem. Przed záczęćiem używánia dekoktu, trzebá ćiáło dobrze przepurgowáć kilká rázy,

 y ie-

y ieżeli potrzebá krew puśćić, náwet y pod czás záżywánia owego, co tydźień trzebá wziąć lekárstwo, á w ten dźień nie ma pic chory dekoktu, lecz piwo.

Troiákie bywáią dekokty, to iest: iedne *Alterantia*, drugie *Sudorifera*, trzećie *Purgantia*.

Záżywánie ich pożyteczne iest ná choroby iákie długie, ktore przez záżywánie innych lekarstw użyć się nie dádzą, ná kołtonowe áffekcye, ná bole po stáwách, ná dworską chorobę, ná częste defluxy, z głowy do niższych częśći, ná wysuszenie zbytniey w ćiele wilgotnośći &c.

Sposoby wárzenia.

WEś *Lignum Sanctum*, to iest drzewá Gwáiákowego łotow ośm, skory tegoż drzewá łotow cztery, rogu ieleniego w káwałki porąbánego gárść, Hányszku łyszkę, wody zrodelney funtow sześć, to iest gárniec, warz w garnku nowym áż połowá wywre, przecedź przez płát sukienny, daway ná raz po pułkwarty, przed weyśćiem do wánny suchey.

Item: Weś korzenia Chiny pokráiánego, Sálsy Párilly, oboygá po sześć łotow, rogu ieleniego, álbo łośiego porąbánego gárść, wody gárniec, námocz przez dwádźieśćiá cztery godźin, (co się ma záwsze obserwowáć) warz do połowy, daway po pułkwarty przed weyśćiem do wánny.

Jeżeli nie trzebá ćiáłá bárdzo wysuszáć, tedy wzwyż pomienione ingredyencye tylko wywá-

rząć ſię máią do wywárzenia trzećiey częśći, przydawáć też rozynkow.

Item. Gdy w ćiele humory będą gorące, tákże słone, y ſpalone, á przytym káſzel, y inne áffekcye z gorącośći pochodzące, ná ten czas przydawáć ſię máią, korzeń lukrecyey, *Polipodium*, korzenie podrożnikowe, y z liśćiem, rzepnik, biedrzeniec, y rozynki.

Item. Niekiedy według wielośći, y iákowośći humorow ſkłádány bywa dekokt z rożnych tránsmáryn wraz zmięſzánych, iáko náprzykład.

Weś drzewá Gwáiákowego łotow dwánaśćie, korzenia Chiny, Sálſy, Parilly, oboygá po ſześć łotow, *Saſaſpas Linni Lentiſci*, oboygá po cztery łoty, hányſzku dwá łoty, słoniowey kośći tártey łotow ſześć, wody czyſtey gárcy cztery, námocz przez dwádźieśćiá cztery godźin, potym warz áż połowá wywre, daway (przecedźiwſzy) iáko y wyżey, remánencye służyć będą *pro Bocheto*, o ktorym niżey.

Item. Tym ktorzy máią dworſką chorobę, á z nátury ſą ſuſzy, y gorący, tákim, dekoktow pobudzáiących poty ſtrzedz ſię potrzebá, lecz dawáć ſię im máią *Bocheta*, iáko niżey zrozumieſz, á miáſto ſuchych wánien kąpieli, y Sáliwácye, ktore máią bydź odpráwione przed záżywániem onych.

Dekokt wielce skuteczny, na zimne, y wilgotne głowy áffekcye, ná dworską chorobę, ná Gonorrheą zástárzáłą, gdy iest wilgotna náturá.

WEś *Antimonium crudum*, to iest Spiśgláśu z grubá przetłuczonego, y w węzełku záwiązánego łotow ośm, *Salsi Parilli*, orzechow włoskich zielonych niedoyrzáłych suszonych, oboygá po sześć łotow, drzewá Gwáiákowego łotow dwánaście, korzenia Polipodyi łotow cztery, bukwice, przetácznıku, oboygá po garśći, naśienia kopru włoskiego garść, wody gárcy cztery, warz, (wprzod wymoczywszy) do połowy, przecedziwszy daway po puł kwarty ćiepło, dwá rázy ná dzień przed wánną.

Dekokt osobliwy otwieráiący, poty pobudzáiący, krew czyszczący, y lekko purguiący.

WEś drzewá Gwáiákowego, łotow dwá, naśienia, Chiny pokráiáney łotow sześć, drzewá Sáśáfrás, Sándałowego, Cytrynowego, drzewá iáłowcowego, káżdego po cztery łoty, śpisgláśu przetłuczonego, y w węzełku záwiązánego łotow osminaśćie, korzenia Polipodyey, kopru włoskiego, Selerowego, Szpárágowego, káżdego pokráiawszy po trzy łoty, *Rhaponicum*, korzenia ciemierzyce czarney, oboygá po dwá łoty, rozynkow wielkich, fig, oboygá po puł funtá, rogu ieleniego garśći dwie, hányszku garść, wody gárcy sześć, námocz przez noc, názáiutrz warz áż trzećia część wywre, prze-

cedźiwszy, námocz w węzełku *Rhabarbarum* łotow trzy, daway zá napoy miáłło piwá.

Jeżeliby mętny był dekokt. Weś kilká białkow iáiowych, rozbiy ie iák naylepiey, zmięszay z dekoktem, przywarz, y przecedź przez płát sukienny, y schoway ná zimno.

Dekokcya Chiny ná kászel, ná wyschłość ćiáłá, ná krew zepsowáną &c. bárdzo zálecony.

WEś korzenia Chiny, w tálárki pokráiáney, łotow dwá, korzenia Polipodyi łot ieden, źiela przetácznıku szczyptę dobrą, rozynkow wielkich po nákrawánych łotow trzy, puł cytryny świeżey, hányszku łot, Wáysztynu białego łot, sáletry puł łotá, námocz wszystko w rosole kápłonim nie tłustym, álbo od sztuki mięsá, ktorego ma bydź trzy kwarty, warz do połowy mnieyszey, przecedźiwszy włoż trochę kwiátu muszkátowego, piy z ráná ćiepło co dźień, y ku wieczorowi, tá dekokcya służy ná ieden dźień, ná inne co raz nową trzebá wárzyć, pić tak przez Niedźiel dwie.

Bochetum, názywa się dekokt wárzony, to iest od pozostáłych *species*, od wárzenia dekoktu, przydáiąc nieco świeżych *species* wárząc, co służy przy tám tym zá napoy zwyczáyny miáłło piwá. Dáią się też w niektorych chorobách *Decocta alternantia*, *&* *purgantia*, ktore gotuią się z ingredyencyi wzwyż opisánych, przydáiąc

Senes Polipodium Rhaponticum, Mechoacane, Radices Hellebori nigri, Rhabarbarum &c.

Item. Náuczáią niektorzy że ludźie ubodzy ktorym trzebá záżywáć dekoktu, á ná to ich nie stáć, mogą beśpiecznie z domowych drzew wárzyć go, iáko to z drzewá iáłowcowego, Berberysowego, osobliwie z korzenia iego, z dębiny młodoćianey, z bukszpanu, z iesionowego drzewá, z sákłákowego, z kruszynowego &c.

Sposoby dawánia ná Sáliwácye z okolicznośćiámi.

POBudzenie Sáliwácyi, nie tylko służy ná dworską chorobę, lecz y ná inne rozmáite, iáko ná Párálisz, ná kołton, ná kontrákcye rąk, y nog, ná fluxy, ná łománia po kośćiách, ná ráká &c. Z tą iednák przestrogą, że według lat, komplexyey, y sposobnośći ákkomodowáć się máią, iáko o tym niżey będźie.

Troiákim sposobem Sáliwácye poruszone bydź mogą, to iest przez ustá, biorąc ná nię, przez kurzenie, y przez smárowánie.

Przez ustá. Weś *Turpeti mineralis* gran pięć, *Mercurij dulcis* gran dźieśięć, złącz do kupy, y mięszay w moźdźierzyku kámiennym, álbo szklánym przez kwádráns, potym zmięszay z konfektem rożowym, obsyp cukrem, y day połknąć, daway ták co dźień ná káżdy poránek, áż poko Sáliwácye nie nástąpią.

Albo weś *Mercurij dulcis* gran ośm, álbo trochę więcey dla mocnieyſzych, przyday *Mercurij vitæ* grano iedno, ágituy długo w możdżierzyku kámiennym, zmięſzay z konfektem rożowym, y day, czyń ták co dźień, poko Sáliwácye nie náſtąpią.

Lecz nayłepſzy ſpoſob ná poruſzenie Sáliwácyey przez uſtá dáiąc ſámo *Mercurium dulcificatum*, náprzykład, pierwſzego dniá day gran piętnaśćie, utárſzy ſubtelno, y z rożą zmięſzawſzy, drugiego dniá gran ośmináśćie, trzećiego y czwartego po dwádzieśćiá, áż ſáliwácye náſtąpią.

Przez kurzenie. Weś *Cynabaris Antimonij*, Mirrhy, oboygá zárowno, utárſzy ſubtelno warz, rzucay ná węgle biorąc ná koniec nożá nie częſto, dość zá iednym rázem trzy, álbo cztery rázy, á chory niech párę, álbo dym bierze w uſtá przez ſzklány lijek, czynić ták co dźień dwá rázy, áż poko Sáliwácye nie náſtąpią.

Jnśi *ad Cynabarum* dodáią Storáxu, Burſztynu, Benzoinu, lecz máło potym.

Przez ſmárowánie. Weś żywego ſrebrá przedniego, terpentyną álbo śliną czczą umoczonego łotow dwánaśćie, lubo mniey trochę, *Ungv. de althea* łot, oleyku Rumienkowego ile potrzebá, zmięſzay żeby ſię żywe ſrebro utárło, ſmáruy tym w ćieple wſzyſtkie ſtáwy, nie ktorzy ſmáruią grzbiet, lecz to rzecz niebeśpieczna.

Jeżeli záś kto chce mieć mocnieyszą máść niechże więcey da żywego srebrá do wzwyż opisáney wagi, sádłá náprzykład łotow sześć może y osm, dla mocnieyszych, inni biorą zá rowno ták sádłá, iáko y srebrá, lecz bárdzo wiele, inśi mięszáią z sámą máśćią ślazową, inni rożne mixtury czynią, ná ktorych máło należy gdyż wszystek fundáment należy ná żywym srebrze.

Czás bránia ná Sáliwácye nayspośobnieyszy Wiosná, y Jeśień procz przymuszáiącey potrzeby, ktora odwłoki ćierpieć nie może.

Kiedy się Sáliwácye spráwowáć máią, przed Sáliwácye, trzebá chorego smárowáć zránáná czczo o godźinie szostey, ktorzy záś są słábey komplexyi, máią wprzod záżyć rosołu, álbo polewki po iáiu, śilnieyśi mogą záżyć dekoktu ćiepłego, przycukrowawszy go.

Smárowáć chorego od niższych częśći ćiáłá ku gorze, raz tylko ná dzień, chybáby był ktory nátury przymocnieyszey, może y słábych drugi raz smárowáć, lecz tylko *extremas partes*, to iest stáwy, u rąk, y nog, áby pierwszemu dopomoc, bo powtorne smárowánie názywáią Medycy *inunctio particularis*, á pierwsze *universalis*: Smárowáć záś chorego poki Sáliwácye nie nástapią, co bywa pospolićie w trzećim, álbo w czwartym dniu, ieżeli Sáliwácye z oporem będą się otwieráły może iesżcze raz násmárowáć, álbo chustámi ćiepłemi ćiáło śćieráć ráno, y ná noc.

Item

Item. Gdy ſię dáie ná Sáliwácye otyłym, tákże flegmátykom, y máiącym ſłábość w ſuchych żyłách, ná ten czas do ſmárowánia trzebá przydawáć Storáxu rzadkiego, ktory ſię názywa *Storax liquida.*

Item. Tráfia ſię częſto że zrázu Sáliwácye dobrze odchodzą, á potym wkrotce álbo máło, álbo cále uſtáną, przed czáſem, ná ten czas trzebá náturę pobudźić lubo náſmárowániem, lubo przez uſtá dániem &c. to ieſt tym co przedtym.

Item. Sáliwácye doſkonáłe ná ten czas ſą gdy náſtąpi ſłábość znáczna, uſt y dziąſeł nábrzmienie, zápalenie, y opryſzczenie.

Item. Obſerwowáć potrzebá że po káżdym náſmárowániu chorego obwinąć w chuſty, álbo w prześćierádło, y z wierzchu nákryć áby ſię zápoćił, á gdy ſię ſpoći, y z godźinę w poćie poleży, otrzeć go, y dáć mu ſię czym poſilić, zápocenie ná to ieſt potrzebne, áby tym łátwiey ſmárowánie wewnątrz przenikáć mogło.

Item. Pod czás Sáliwácyi chory niech nic innego nie ie tylko roſoły, Bullion, polewki, iáycá miękko, káſzę rzadką ięczmienną.

Item. Tráfia ſię że pod czás Sáliwácyi rożne przydáią ſię Symptomátá, iáko to gorączká, álbo Konwulſye, álbo Anginá, álbo Suffocatia, álbo poty zbytnie, álbo biegunká &c. Więc ná ten czas może według potrzeby chory ákkomodowáć lekárſtwá, y krew puśćić, enemę dáć, purgáns &c.

Tráfia się y to, że gdy się da ná Sáliwácyę zwłaszczá przez ustá, miásto nich purgánse nástąpią, więc *ductum* nátury trzebá *juvare*.

Item. Pod czás Sáliwácyi koszul áni pościeli odmieniáć nie trzebá, osobliwie gdy się przez smárowánie czynią, álbowiem te rzeczy przeszły smárowániem, więc też mogą bydź po części pomocą do lepszego effektu.

Item. Przed záczęciem Sáliwácyi trzebá ciáło dobrze przepurgowáć lekárstwy, mięszáiąc między niemi *aperitiva & digestiva*. Krew tákże ma bydź upuszczona, potym dobra iest rzecz záżywáć kąpieli wodnych przez tydźień, y dáley.

Item. Ná dworską chorobę choruiący, ieżeliby miał inne choroby do niey przyłączone, to iest obstrukcye wnętrzne, gorączkę wnętrzną, álbo duszność, y kászel, wyschłość, álbo z ciáłá opádnienie, ná ten czas trzebá wprzód należytemi medykámentámi te áffekcye choć po części uspokoić, potym przystąpić do Sáliwácyi. *Item*. Gdy się zákończą Sáliwácye, ktore zwyczáynie do dwoch Niedziel, á czásem y trochę dáley przećiągnąć się zwykły, trzebá krew puśćić, purgáns wźiąć, ieżeliby tego było potrzebá. Jeżeliby chory miał w sobie po Sáliwácyách iáką gorącość, ma záżywáć kąpieli z wody rzeczney bez ziół, ieżeli záś będźie bláđy, nędzny, wyschły, ma záżywáć mleká oślego, álbo kobylego, álbo koźiego, ieżeliby tego wszystkiego nie było, ma pić dekokt.

AD-

ADDYTAMENT.

O Oſpie, y Odrze.

PRzyczyná Oſpy ieſt naypewnieyſza krew nie czyſta, ktorą płod w żywoćie Máćierzyńſkim oſtátnich Mieśięcy ćiągnąć do ſiebie karmi ſię, zkąd po cáłym ćiele gdy ſię rozeydźie przez lat kilká zátáiona ſpokoynie zoſtáie, potym gdy náturá tey nieczyſtośći dáley znieść (iáko rzeczy ſobie przećiwney) nie mogąc wzburza ſię nákſztáłt winá młodego, przez co nieczyſtość owá záćiągniona z Mátki od czyſtey krwie oddziela ſię, y *per Criſim* wyrzucona ná wierzch bywa, zkąd naſtępuie ſercá álterácya, á ztąd gorączká.

Przyczyną też bywa zárázá iedno od drugiego, álbowiem czáſámi pánuią Oſpy zárázliwe, y choć ią kto miał, znowu mieć muśi, co pochodźi z influencyi niebieſkich.

Znáki poſpolite náſtępuiącey oſpy, bol głowy, oſpálſtwo znáczne, wzdrygánie ſię weśnie, ſzaleńſtwo, á czáſem y konwulſye, drżenie członkow, kichánie częſte, źiewánie, y przećiągánie ſię, ochrápienie, káſzel, oddech ćiężki, roſpalenie, bol grzbietá, nudnośći, nieſpokoynośći, łez z oczu dobrowolne dobywánie ſię, oczu odmiáná, y świerzbienie, twarzy nábrzmiáłość, y rumieniec.

Niebeśpieczną Oſpę znáczy gorączká wielka, kto-

ktora się nie mieni, to iest nie umnieyfza, po wydániu się ná wierzch Ofpy, tákże nudnośći, y wielkie ckliwośći. Dufzność, ktorą znáczy álbo ofpę ná płucách, álbo wrzod, álbo Anginę, to iest w gárdle zápalenie wielkie, álbo znáczy sił osłábienie wielkie, tákże gdy będźie prágnienie wielkie do pićia, á przytym oddech ćięzki, bárdzo zły znák iest, tákże gdy się przyda biegunká, uryná iák krew, znáki pewne śmierći, tákże gdy się nierychło wydáią, y gdy się pokáżą, znowu się kryią, tákże gdy się między niemi powydáią mákuły czarne, wfzystkie te znáki są bárdzo złe, y śmierćią grożące.

Odrá iest káżdemu wiádoma przyczyná iey iest krew, ktora zburzywfzy się wyrzuca, álbo oddala od fiebie, co iey iest fzkodliwego ná wierzch, przy ktorey táż bywa gorączká, y inne Symptomátá podobne, iáko y w ofpie, iákoż máło się rożnią od fiebie. Bywa też Odrá zárázliwa, ktora pánuiąc między ludźmi w znáczne wprowadza álterácye. A pod czás y morzy.

Oprocz tego tráfiáią się krosty podobne ospie, świecące się iák kryfztał, z ktorych wychodźi wodnista máterya, tákże krosty názywáią się *Crystalli*.

Drugie tákże názywáią się *Tubercula*, podobne też ofpie, z ktorych máło odchodźi máteryey ropistey, y nie gęsto, lecz tu owdźie po ćiele się wydáią bez gorączki, y prędko giną.

Trzecie názywáią się *Rubeola*, to iest krosty

máłe, y czerwone, ktore niekiedy ſáme z roſpaleniem, y káſzlem wydáią ſię, á czáſem między oſpą, á pod czás gdy oſpá zniydzie.

Czwarte názywáią ſię *Roſſalia*, to ieſt mákuły czerwone, y zápalone, ktore záledwie z znáczną nábrzmiałością po cáłym ćiele iákby roża tu owdźie rozwlekłe ná początku, [illegible] czwartego, álbo piątego dniá wydáią ſię, daley záś po cáłym ćiele ſię wydáią, ták że ſię zda iakoby zápalone cáłe ciáło, ten kolor iáko ná początku, ták ku końcowi części rozrzedzáiąc ſię ſchodźi, ktore poſpolićie w dźiewiątym dniu cále niſzczeią, po ktorych łupierze z ciáłá ſchodzą.

Spoſoby do leczenia oſpy.

W Leczeniu oſpy trzy czáſy pilnie obſerwowáć potrzebá. Pierwſzy czás *Ebullitionis*, to ieſt: kiedy ſię zánośi ná oſpę, czego przez znáki opiſáne dochodźić ſię ma. Drugi czás *apparitionis*, to ieſt gdy ſię oſpá wydáie. Trzeci czás *Supparationis*, to ieſt gdy ſię doſkonále wyda, y ponábiera.

Gdy ſię oſpá ma wydawáć iák ſię znáki tego pokażą, ná ten czas ſłużą lekárſtwá ktore *fervor* mityguią, á tákie máią bydź nie co cierpkie, y śćiągáiące, krwie upuſzczenie bárdzo pomocne ieſt, gorących lekarſtw, ktoreby krew bárdziey zápaláły, y mięſzáły, iáko ſą *Bezoardica* ſtrzedz ſię. Gdy ſię záś poczynáią wydawáć, ná ten czás *Bezoardica* ſłużą, iáko ſam kámień *Bezoar*,

ieſt

ieſt bárdzo ſkuteczny, tákże drugie *Bezoarduum animale;* tákże *Sal volatile viperarum*, choć y ſam *pulvis*, tákże *Pulvis pannonicus*, *Bolis &c.* y inſze o ktorych niżey.

Zá napoy zwyczáyny, naylepſza ieſt tyzánná, z ięczmienia, ále lepiey z krup perłowych wárzona, przydáiąc álbo rogu ieleniego, álbo ſłoniowey kości tártey, álbo korzenia ſzczawiowego, oſobliwie ná początku, gdy záś gorączká nie ták bárdzo ieſt wielka, w ten czas wárzyć tyzánnę z ięczmieniá, przydawſzy fig.

Jeżeli po wydániu ſię oſpy gorączká będźie znáczna, oddech ćiężki, uryná gęſta, y bárdzo czerwona, y inne znáczne Symptomátá, znák ieſt że náturá zbytniemi złemi humorámi ieſt obćiążona, więc ná ten czás krwi upuſzczenie bárdzo ieſt potrzebne, y ták potrzebne, to krwi upuſzczenie w niebeſpieczney oſpie, że y naymłodſzy wiek nie ieſt do tego przeſzkodą, tych bowiem czáſow w zwyczay weſzło z rády poważnych Medykow, że w czwartym, á náwet y w trzećim roku beſpiecznie puśćić może krew, co w innych kráiách práktykuią, że iednák ták bárdzo młody wiek záledwie to znieść może, więc ieżeliby do tego przyiść nie mogło, ná to mieyſce lubo báńki śiekáne, lubo piiawki ná grzbiećie, ná łopátkách, y ná udách ſtáwić ſię máią. Purguiące lekárſtwá mieyſcá nie máią, lecz nim ſię oſpá wyda, bárdzo pożyteczne ſą.

Aby ſię oſpá zewnątrz iák naylepiey ná wierzch wydá-

wydáłá, ſpoſob ná to poſpolity ten. Weś fig ſuchych mięśiſtych łotow czternaśćie, ſzoczewice z zwierzchniey ſkorki ochędożoney trzy ćwierći łotá; *Gumi Laccæ* puł trzeći ćwierći łotá, *Gumi Tragana*, naśienia kopru włoſkiego po puł łotá, warz w kwarćie wody, áż trzećia część wywre, przecedźiwſzy daway pić częſto.

Albo weś korzenia kopru włoſkiego, ſzczawiowego, oboygá po dwá łoty, rogu ieleniego tártego łot, polney dryakwi *Scordÿ*, S. Janá źiela, káżdego po garśći, fig mięśiſtych ſześć, *Gumi Laccæ* trzy ćwierći łotá, naśienia rzepnego, *Cardui benedicti* po puł łotá, ſzoczewice ochędożoney ze zwierzchniey ſkorki puł łotá, Gumi Tragacenti pułtory ćwierći łotá, warz w puł gárcu wody, áż trzećia część wywre, przecedziwſzy przyſłodź Syropem Limoniowym, daway częſto po łyſzcze.

Jeżeliby *malignitas* gorę bráłá, iáko ſię tráfia w záráźliwey oſpie, ná ten czas *Alexifarmaca* ſą naypotrzebnieyſze, iáko konfekt Hyacintowy, kámień Bezoárdowy, *Pulvis Pannonicus &c*.

Jeżeliby w pierśiách ćięſzkość byłá, ná ten czas mogą ſię dawáć Julepy odwilżáiące, y poruſzáiące máteryą, iáko Julep Fiałkowy, z lukrecyey &c.

Jeżeliby ſię wrzod w uſtách zrobił, záżywáć ná to ięczmieniá wárzonego, przydáiąc *mel Rosarum*, á ieżeliby ſię korrupcya zábieráłá, ná ten czas *Ungventum Ægyptiacum* ſłużyć będźie.

Jeżeliby śię biegunká przydáłá, udáć śię do zátwierdzáiących medykámentow, á naybárdziey enemy służą tákie.

Weś mleká, zágaś wnim kilká rázy rospalone żelázo, przyday żołtek od iáiá y cukru, álbo warz ięczmień przydawszy roży suchey, przecedź zápraw żołtkiem, y cukrem.

Trzebá iednák w tym ostrożnośći, álbowiem tráfia śię często, że ná ospę choruiące dźieći miewáią biegunkę, z przyczyny glist, zkąd wielkie niebeśpieczeństwo, osobliwie gdy długo trwa, álbowiem z tey przyczyny ospá nie może śię dobrze ná wierzch wydáć. Jeżeli z przyczyny glist biegunká będźie, z tych znákow łátwie doyść śię może, naprzod exkrementá bywáią przygrubsze, y flegmiste, kolor ich száry, álbo biały, czego doszedszy ordynowáć śię máią medykámentá glisty morzące, y enemy áppllikowáć potrzebá słodkie.

Item. Pod czás ospy tráfia śię, że nerki bywáią zránione, zkąd uryná pokázuie śię krwáwa, ná co służą emulsye, to iest mleczká z naśion zrobione, przykłádáiąc *Trochiscos* Alkekingi álbo *de Carabe*.

Dla ochrony oczu, ktore pod czás ospy rożne defektá ponośić muszą, nim śię tedy ospá wydawáć pocznie, álbo gdy śię iuż pokázuie przemywáć ie w káżdą godźinę wodką bábczáną zmięszawszy do niey rożáney, y trochę száfránu.

Jeżeliby záś w sámym oku krosty się pokazáły, ná ten czas zápuszczáć ie często krwią gołębią, álbo wodką tą. Weś wodki z roży białey łotow cztery, wodki świeczkowey puł łotá, *Trocbiscorum alborum Rhasis* ćwierć łotá. Tuciey prepárowáney skrupuł, kámfory gran pięć, száfránu gran dwie, zmaczay w tym chustkę ćienką nie krochmálną, y przemyway oczy.

Jeżeliby się exulcerácya w oczách przydáłá, używay tego: Weś Bleywásu wypalonego trzy ćwierći łotow, *Sarcocolli* cwierć łotá, Gumi Tragagunti skrupuł, *Opij* gran dwie, wodki z kopru włoskiego kwáterkę, zmięszay, y przemyway, tákże y zápuszczay w oczy.

Jeżeliby oczy ták nábrzmiáły, żeby ich otworzyć chory nie mogł, warz śiemie lniáne, y *Fænum Græcum* w wodźie, przecedźiwszy maczay chusteczki, y przykładay ná oczy. A ieżeliby się bielmo, álbo mgłą zayśćie oká pokazáło, zásypuy ie cukrem białym, iák naysubtelniey utártym.

Item. Niektorzy máią zá osobliwą rzecz dawáć do pićia przez cáły czás ospy wodkę polney ruty, co nie od rzeczy, álbowiem gorączki nie przyczynia, y pomaga do wydawánia się ospy. Co się tycze przekłocia krost, to się ma záchowáć, że ieżeli w nich pokázuie się máterya rzadka, śina, ná ten czas przekłoć, álbo przestrzygnąć się nożyczkámi máią, áby iádowity humor ćiáłá nie gryzł, gdy záś máterya iest

digesta, to iest, biała iák ropá, dáć im pokoy, tylko smárowáć ich może oleykiem Migdałowym. Aby ciáło bliznámi po ospie nie było oszpecone, procz innych rzeczy, tá iest naypewnieysza, to iest słoninę iák nayczyścieyszą przypaláć nád świecą, á ściekáiącą, tłustość pusczay ná śmietánę, zmięszawszy smárowáć ciáło, iák się tylko ospá wydawáć poczyna, áż do końcá.

Item. Zrob mleko z naśienia konopnego, z wodką rożáną, tym smáruy. *Item*. Niektorzy ściěráią wodką z kwiećia bzowego.

Jeżeliby się w nośie ospá powydawáłá, dawáć do wąchánia ocet rożowy; tákże maczáią knotki w mleku wárzonym, z śiemieniem lniánym wkłádáć w nos.

Dla ochrony gárdłá od krost niektorzy woreczek nátłoczywszy száfránem, skrapiáią go pokármem białogłowskim, y przykładáią.

Dla ochrony oczu, od iákiey áffekcyey z ospy, niektore białogłowy co dźień oczy dziecku liżą ięzykiem.

Proszek nayosobliwszy ná ospę ktory Medycy názywáią Pulvis Joelis.

WEś naśienia Nástúrcyowego, Orlikowego, oboygá po ćwierći łotá, rogu ieleniego świeżego, álbo iednorożcu dwá skrupuły, Korali czerwonych, pereł prepárowánych, oboygá po skrupule, uczyń subtelny proszek, dáie się

ná

ná raz od puł ſkrupułu, do cáłey drágmy.

Odrá temiż ſię ſpoſobámi leczy co y oſpá, oprocz tego, pod czás odry, naylepſza rzecz ieſt dawáć po troize Mirrhy ſubtelno utártey w ſyćie miodowey, y ſámę ſytę dáią pić zá napoy, gdy wielkiey gorączki nie máſz.

O Suchotách dźiećinnych.

SUchoty dźiećinne z wielu przyczyn przydáią ſię, to ieſt: álbo z Mátki gdy zły pokarm ma, álbo z gliſt, álbo z iákiey wnętrzney złey dyſpozycyey, to ieſt z żołądká, álbo wątroby &c. álbo z zarázy, iednák nayczęśćiey ſię przydáią z robakow, ktore ſię w grzbietách ich rodzą, á te ſą bárdzo ſubtelne, á im dłużey w ćiele zoſtáią, tym bárdźiey dźiećie niſzczeie.

Ná wywabienie tych robakow, ten ieſt ſpoſob. Wſadź dźiećie do kąpieli, w ktorey ośrodką chlebá z miodem práśnym náćieray, ták grzbiet, iáko y ręce, y nogi, iáko ſię wydádzą, śćieray ie, álbo chlebem ſámym, álbo lepiey nożem oſtrym, lubo brzytwą oſtrożnie. *Item.* Kąpią w ſyćie miodowey.

Item. Z iákieykolwiek przyczyny ſuchoty będą. Wes źiela ktore wilczym grochem zowią, warz ie w wodźie, y tym kąp dźięćie. Jeſzcze lepiey gdy przydaſz báránich nożek potłuczonych.

Item. Weś podbiałku, wilczego grochu, Rumien-

mienku po trzy garści, ięczmieniá cztery garśći, nożek báránich co chcesz. przyday liśćia wierzbowego, álbo skory, warz, y kąp w tym dźięćie, iák wyidźie z kąpiele, smáruy go sádłem lisim, álbo psim, przytym upraż w mleku podbiału, przecedź, daway pić dźiećięćiu.

Jeżeliby pochodźiłá tá chorobá z glist, o tym ná swym mieyscu.

Robaczki rodzące się w grzbietách dźieći, názywáią się *Crinones*, znáki ich są, że choć wiele dźiecko ie, przećię schnie.

O Rożnych chorobách pierśi Białogłowskich.

W Kilká dni po porodzeniu, zwykłá pod czás położne białogłowy nápadáć gorączká wolna, ktora názywa się *Febris Lactea*, przyczyną tey álterácyi iest pokarm, że álbo się mieni, y mięsza, álbo się spieka, zkąd pierśi zápaláią się, twárdnieią co pospolićie názywa się rożą.

Znáki tey gorączki. Naprzod źimno, álbo ráczey ogrążenie, po ktorym nástępuie gorączká, prágnienie, pierśi nábrzmiáłość, lub w krzyżu, pomięszánie humorow, á potym zápalenie pierśi.

Leczenie tey álterácyey spuśćić się ma ná náturę cyrkuluiącą, osobliwie gdy *lochiorum fluxus* iest należyty, naypewniey iednák rozrywa się potem, ieżeli sam dobrowolnie przyidźie,

iná-

ináczey dopomoc ſię ma náturze, iednák oſtrożnośći potrzebá, áby tá lekka gorączká nie odmieniłá ſię w gorſzą.

Jeżeli nábrzmiáłość pierśi z pokármu będźie, ná to naylepſze ſą przykładánia plaſtru, *De ſperma ceti*, álbo weś minii łotow ſześć, cynobru zwyczáynego łotow trzy, woſku y oliwy ile potrzebá, uczyń plaſter, y przykładay ná pierśi.

Albo weś woſku białego łotow ſześć, oleyku migdałowego łotow cztery, roſpuść nád ogniem y przykładay, kto nie może mieć náprędce oleyku, niech da máſſy migdałowey.

Jeżeliby ſię záś ná wrzod zbieráło, co ſię częſto tráfia, w ten czas przykłádáć máśći, álbo plaſtry odmiękczáiące, á iák ſię zbierze otworzyć nie czekáiąc áż ſię ſámo otworzy.

Jeżeli po odſádzeniu od piersi dźięćięćiá pokarm zgubić potrzebá, ná to ſpoſoby te : Naprzod wyſmykiwáć pokarm ná węgle zarzyſte, álbo ná roſpalone żelázo, ginie pokarm.

Jtem. Weś trybule świeżey, rozwierć w donicy, włoż máſſá, przyſmaſz y obłoż pierśi.

Jtem. Weś máśći topolowey, ſoku z miętey rowne częśći, zmięſzay nád ogniem, y zmaczawſzy w tym chuſtę obłoż pierśi.

Jtem. Weś miodu práśnego kwáterkę, Terpentyny rzadkiey puł kwáterki, ſzáfránu tártego puł łotá, zmięſzay, náſmáruy tym pápier bronatny, y przyłoż ná pierśi. *Jtem.* Warz w oććie kwiát krokoſzowy, y przykładay ná pierśi.

Jtem

Jtem. Z rzepnego naśienia oleiem náſmáruy pierśi, á ná wierzch przyłoż pápier miodem náſmárowány, potym podwiąż pierśi.

Jtem. Máść topolową zmięſzay z miodem práſnym, y przykładay, álbo miod z ſolą.

Gdy ſię pokarm zśiáda w pierśiách, naprzod gryść naśienie kopru włoſkiego, álbo hányſz.

Jtem. Do wnętrznego záżywánia, ſłuży ná to oſobliwie *Spiritus ſalis armoniaci dulcis,* záżywáiąc go w wodce trybuli.

Albo weś oczek rákowych, rogu ieleniego utártego, oboygá po ſkrupule, zmięſzay, y day w winie. *Jtem.* Náſyp worek proſem, álbo ryżem, praż w mleku, y przykładay ná pierśi.

Ná toż ſłuży plaſter *de Achilon ſimplex,* tákże *de Galbano cum Gumi Ammoniaco & Croco.*

Jtem. Weś liśćia liliowego, ślazu ogrodnego, zwarz, wierć w donicy, przyday woſku, przyſmaż, y przykładay ná pierśi.

Jeżeli ſię tráfi że mámká, álbo mátká dźięćięćiá karmić nie może, gdy álbo poroni, álbo dźięćię umrze, tym ſpoſobem procz wzwyż opiſánych ſtráćić pokarm może.

Weś ośrzodki chlebá żytnego, przyday mięty ná proch utártey, ſoli, octu rożowego, zmięſzay, y przykładay.

A ieżeliby ſię pokarm zśiadł, ná to przykładáć źiołá máteraczyk z nich zrobiwſzy, á te ſą. Trybulá, pietruſzká, kuroſtęp, boćianie noſzki, kwiát bzowy.

Albo codźiennie ſmárowáć tym. Weś ſádłá kápłoniego, máśći bzowey po dwá łoty, oleyku fiałkowego łot, zmięſzay, álbo weś máſłá świeżego przyday *Spiritum ſalis armoniaci*, zmięſzay, y ſmáruy.

Jáko pokarm ſtrácony, álbo umnieyſzony przywróćić.

DLa nábyćia pokármu, poſpolićie záżywáią naśienia kopru włoſkiego, czárnuſzki, hányſzku, kwiátu Bzowego, wárząc to wſzyſtko w mleku, y piiąc przecedźiwſzy, tákże żuiąc w uśćiech uſtáwnie pomienione naśioná.

Item. Niektorzy bárdzo zálecáią gliſty źiemne ſuſzone, y ná ſubtelny proch utárte, záżywáiąc ich po dwá ſkrupuły ná raz w wodce z kopru włoſkiego, ſmáruiąc tákże pierśi z tychże gliſt oleykiem, ſmáżąc ie w oliwie.

Item. Bywa w Aptekách *Spiritus ſalis armoniaci Aniſatus*, tego záżywáiąc ieſt ſkuteczny.

Jeżeliby z nagłego przeſtráchu, álbo gniewu mátká, álbo mámká poálterowána byłá, ná ten czas nie ma dawáć pierśi dźiećięćiu, ále pokarm wyſtrzykáć, y záraz wźiąć ten proſzek. Weś oczek rákowych, olbrotu, oboygá po ćwierći łotá, zmięſzawſzy záżyć w winie ná trzy rázy.

Item. Dla przyćiągnienia, y przymnożenia pokármu. Weś naśienia hányſzkowego, kopru włoſkiego, oboygá po ćwierći łotá, kolędru ćwierć łotá, cynámonu, Korali czerwonych

prepárowánych, proszku z glist suszonych, *Cinabaris nativa*, káżdego po iednym skrupule, cukru tyle, ile to wszystko záważy, zmięszay, y daway po ćwierći łotá.

Item. Weś świeżego biedrzeńcu, zwierć, warz w mleku, y przykładay ná pierśi.

Item. Kryształ, álbo żywe srebro nosząc záwieszone ná pierśiách, przyćiągáią strácony pokarm.

Item. Częstokroć z zbytniego fráśunku, y ápprehensyi osycháią pierśi, y pokarm w nich ginie, ná te trzebá wźiąć purgáns raz, y drugi, potym warz w wodźie koper włoski, czárnuszkę, lukrecyi korzeń przecedźiwszy, záżywáć w tym proszku z glist, y oleykiem z nichże smárowáć pierśi.

Item. Niektore białogłowy máią zá rzecz osobliwą záżywáć kámieniá tártego, ktory się náżywa *Lapis Galactices*, álbo *Lac Lunæ*, ná raz puł ćwierći łotá, y więcey, w polewce migdałowey.

Ná opryszczenie Pupillarum, *to iest cyckow.*

WEś Oleyku Liliowego trochę, przyday Tucyey prepárowáney, smáruy tym cycki, á po wierzchu posypuy tucyą, y pápier przyłoż, álbo listek bábczány.

Item. Pánie smáruią Pomádą, á ubogie pśim sádłem, álbo máśćią topolową, zmięszawszy do niey trochę śmietány.

Item

Item. Weś máśći rożáney, przyday tucyey, smáruy.

Item. Posypuy sámym cukrem, zgoi się, álbowiem cukier suszy, y prędko goi, ieszcze prędzey przydawszy Tucyey.

Przed dawániem pierśi dźiećięćiu, záwsze wprzod obmyć cycki winem ciepłym.

Ná rożą w pierśiách.

JEżeli się roża w piersi wdáłá, á przytym byłáby gorączká, álbo febrá, ná ten czas służyć będą lekárstwá, poty pobudzáiące. Weś wodki *Cardui Benedicti*, z kwiećia bzowego, oboygá po dwá łoty, szczęki szczupakowey ráczych oczek, rogu ieleniego, káżdego po skrupule, zmięszay, przyday ieżeli masz iulepu z máczku polnego, day ná noc dla zápocenia.

Do powierzchownego przykładánia, dobra iest skorá ze bzu zielona, ktorą zmaczawszy wprzod w prostey gorzałce gorącey z lekká wyćisnąwszy, potrząsnąwszy stochmalem, álbo bleywásem przykłádáć. Albo też kwiát rumienkowy, zmięszawszy z otrębámi, álbo kwiát bzowy z mąką, álbo dryakiew zmięszawszy z gorzałką, z solą álbo máśćią płoskonkową smárowáć, posypuiąc proszkiem z korzenia lukrecyey.

Ná zápalenie pierśi, przykładáią zwyczáynie száry pápier, miodem posmárowawszy, álbo utłuką ná proch bobr, przydawszy mąki pszenney, przywarzáią w mleku, y okłádáią.

Ná zápalenie z wielkim bolem.

WEś korzenia ślazowego, pietruszki, liśćia ślazowego, rumienku, hizopu, polney dryakwi po garśći, kwiátu bzowego, ziela S. Janá puł garśći, rzepy skrobáney dwie garśći, warz w mleku, y przykładay ćiepło, á ieżeliby się ná wrzod zbieráło, co potym poznáć ieżeli bárdzo wewnątrz rwie, y strzyka ustáwnie, na ten czas przykładáć plaster *Demellileto*, álbo *Citrinum*, ktory iáko się robi, znaydźiesz ná swym mieyscu.

Ná zbytni pokarm.

WArz w oććie kmin kramny, y przykładay ná pierśi. *Item.* Smaż w oliwie rzodkiew skrobáną, y przykładay iest rzecz pewna.

Item. Weś iáiec trzy, przyday Száfránu, y wosku uczyń plaster, y przykładay, á przytym sokiem bábczánym obmyway pierśi.

Dla przymnożenia pokármu.

POlny Kmin, wszelkim sposobem używány, mnoży pokarm, tákże naśienie Pásternakowe, y kopru włoskiego.

Item. Kwiát Lipowy, wárzyć w mleku, przecedźiwszy pić.

Item. Kopytá krowie z przednich nog ná popioł spal, ktorego używáć, uznasz skutek.

Jeżeliby się w pierśi *Cancer*, to iest rák wdał, o tym masz ná swym mieyscu, w Rozdziale o ráku.

Jtem. *Ná zápalenie w pierśiách.*

WEś naśienia lniánego utłuczonego, zmięszay z miodem, y przykładay.

Jtem. Weś łáien gołębich utártych, miodu, y wosku, zmięszay nád ogniem, y okładay pierśi.

Jtem. Łáyná kozie zmięszay z mąką, y z octem, przywarz, y okładay, rzecz pewna, á ieżeliby się ná Káncer zániosło; przykładay kozie łáyno z miodem.

O Gonorrhæi.

GOnorrhæa, to iest: *Seminis profluvium*, iedná bywa łáskáwa, druga *Virulenta*, to iest, iádowita, á tá iest początkiem, y fundámentem dworskiey choroby, ktorey znáki są te. Naprzod ná początku máterya biała, álbo żołtáwa, *è vasis spermaticis*, bez bolu, y czućia odchodźi, ták czuiącemu, iáko y śpiącemu, ktora zá czásem psuie się, y ostrośći nábywa, meat przez ktory przechodźi w członku náturálnym gryźie, y ráni, zkąd bol nástępuie, y iákoby spodem powroz wyćiągniony był uryná wychodźi z wielkim bolem, y rznięćiem, potym nástępuie cerá bláda, ćiáło niszczeie, w lędźwiách słábość &c.

Gonorrhæa nie z iedney przyczyny bywa, álbo *à vitio spermaticarum partium, intemperiei frigidæ & humidæ quæ vel à causis externis tali vi prædictis ut nimia venere, vel ab humorum affluxu, vel à vitio seminis ipsius, quando est vitiosum, vel acre & calidum*

dum, vel crudum aquoſum, & tenue, vel virulentum & malignum, quale in lue venerea contrahitur, vel à ſpermaticorum vaſorum, & teſtinum imbecillitate et venenata lue contracta.

Spoſoby do leczenia.

PRoſte *profluvium ſeminis* łátwie uleczyć ſię może. Naprzod kłádąc ſię ſpáć, ziedz gałkę muſzkátową, nic potym nie piy

Jtem. Weś Terpentyny ćwierć łotá, warz ią w wodce rożowey, álbo bábczáney, żeby ſtwárdniáłá, wyimi z wody, przyday *Rhabarbarum* tártego ná proſzek ſkrupuł ieden, umięſzay, przeſyp cukrem, y połkniy pokráiawſzy ná káwałki, czyń ták co dźień przez trzy dni, álbo poki nie uſtánie.

Jtem. Bálſam biały *de Copalba* zwány, zázywány z konfektem rożowym ſtárym, álbo z ſokiem pigwowym gęſtym, ieſt oſobliwym rátunkiem.

Jeżeliby z gorączki pochodziło, krew z ręki puśćić potrzebá, przytym warz Lukrecyowy korzeń w wodźie, przydawſzy ſkory z drzewá tarnkowego, y kolędru trochę, przecedźiwſzy piy przez dźień, y drugi, nie piiąc piwá.

Jtem. *Ad Gonorrhæam ſimplicem ex effrenata venere.*

WEś Máłmázyi przedniey kwáterkę, włoż máſłá, zgrzey, zmaczay chuſtę, włoż ná krzyże, przytym ſmáruy oleykiem z gałki Muſzká-

ſzkłatowey wyćiśnionym, ieſt rzecz doświadczona ieżeli Máłmázyi mieć nie możeſz, weś winá naylepſzego.

Jeżeli będźie *Virulenta*, álbo dawna, trzebá ćiáło przepurgowáć kilká rázy, potym krew puśćić, ieżeli śiły y inne okoliczności pozwolą, potym pić Dekokt, á ieżeli nie dawna, y nie iádowita będźie, może innemi ſpoſobámi niżey podánemi utrzymáć ią: Do purgánſow naylepſzy ieſt *Mercurius dulcis*, álbo *Cinabaris nativa cum resina Jalappæ*, & *extracto Rhabarbari*.

Item. Weś *Rhabarbarum* przedniego, ná proſzek utártego ſkrupuł ieden, *Diagredis*, gran śiedm, *Mercurij dulcis* gran dźieśięć, Kolofoniey puł ćwierći łotá, zmięſzay z konfektem rożowym ſtárym, przeſyp cukrem, y day ná raz pokráiawſzy w káwałki, po purgánſách, záżywáć rzeczy zátwierdzáiących, tákich, álbo podobnych. Weś mięty ſuchey puł łotá, naśienia Sáłaćiánego, Rućiánego, Bábczánego, korzenia Fiałkowego, ſkorek Pomáránczowych, káżdego po ćwierći łotá, Kámfory puł ćwierći łotá, zmięſzay, uczyń proſzek ſubtelny, ktorego záżyway ná noc káżdą po ćwierći łotá, w Emulſyey, to ieſt w mleczku z máku, y z iąder brzoſkwiniowych, álbo Migdałow gorzkich zrobionym, z wodką rożową.

Item. Niektorzy w kożim mleku gáſzą ſtal rośpaloną kilká rázy, do ktorego przydáią ſoku Bábczánego, y *Bolum Armenum*, według proporcyey

cyey, y piią codzień z ráná, y ná noc. *Item.* Warz korzeń Lukrecyi, przydawszy korzenia *Tormentillæ*, y Bábczánego, y piy miásto piwá.

Item. *Ossa sepiæ*, Bursztyn subtelno tárty, *Gummi Arabicum*, *Bolum Armenum*, *Semen agni casti*, *Lactucæ*, *Camphora &c.* ná tę chorobę są bárdzo dobre, á osobliwie *Terra Catechu*.

Item. Weś mięty suchey, Mumiey, Korali czerwonych tártych, Bursztynu, *Seminis agni casti*, káżdego po ćwierći łotá, zmięszay, uczyn subtelny proszek, daway po ćwierći łotá w serwatce, wprzod przepurgowawszy chorego.

Item. *In Gonorrhæa virulenta*, częstokroć przydáie się zápalenie moszen, ná co rzecz osobliwa. Weś Ruty, y liśćia Hebdowego, ususz, utrzyi ná proch, warz w oććie, y przykładay często odmieniáiąc.

Item. Jeżeli *fluxus seminis* pochodźi z gorącośći wielkiey, dobra rzecz nośić bláche ołowiáną ná krzyżách, często inną świeżą odmieniáiąc, á we wnątrz też záżywáć Emulsyi.

Item. *Gonorrhæa virulenta*, iáko się wzwyż námieniło, trzebá pić Dekokt, to iest: warz sámo *Lignum Gvaiaci*, przyday *Lignum Juniperi*, *Buci*, *Rad. Liquiritiæ Tormentillæ*.

Ná prostą Gonorrhæą, utrzyi gałkę Muszkátową, przyday kádźidłá tártego, y trochę Kámfory, zmięszay z iáiem miękko uwárzonym, záżyi ná noc raz, y drugi, uznasz pomoc.

Medycy biegleyśi dáią ná to *Pillulas Burdogalen-*

galenses, czym wiele leczą, y *adsit dolor pennis, immergatur in lacte dulci & iniectiones possunt fieri ex lacte cocto cum seminibus Malvæ Cydoniorum, Consolidæ radices &c.*

Item. Dla ubogich, Weś Kolofoniey ktorą smyczki smáruią puł ćwierći łotá, zmięszay z iáiem miękko uwá zonym; day do záżyćia.

Item. Spal skorupy iáieczne, utrzyi, daway w serwatce przewarzáney z korzeniem żywokostu, álbo *Tormentillæ.*

Item. Skorki z drzewek Tarnkowych warz w serwatce, przecedziwszy piy, á potym dyetę záchoway.

Item. *Rzecz pewna.*

WEś Máśći Topolowey coć się zda, zmięszay z białkiem od iáiá, smáruy krzyże, po násmárowániu posyp Koperwásem palonym, y ná to pápier przyłoż.

Wewnątrz day gałkę Muszkátową przypieczoną; przydawszy trochę háłunu w iáiu, uznasz pomoc.

Sok z mięty przewárzywszy, ná prostą Gonorrhæą służy piiąc go.

Kto chce więcey wiedźieć, niech czyta Autorow szeroko o tey chorobie piszących, y sposoby do leczenia podáiących, tu dość ná pápugę.

O Zátrzymániu Mieśięcznego odchodzenia.

ZNáki zátrzymánia zwyczáynego, to ieſt: cerá bládá, gorączká wnętrzna, nog oćiężáłość, pod czás nábrzmiáłość, á potym zmnieyſzenie, bol w krzyżách, ckliwość &c. Drugie przetrzymánie odchodzenia zwykło przynośić choroby rożne, iáko to Febrę, *Leucoflegmatia* zwána, Puchlinę, Duſzność, Womity krwáwe &c. y im dłużſze przetrzymánie tey expurgácyi będźie, tym trudnieyſze ſtáie ſię do uleczenia, iáko náucza experyencya, że gdy ſzosty Mieśiąc zátrzymánie trwáć będźie, záledwie uleczone bydź może, zkąd rożne náſtępuią Symptomátá, o czym czytay Autorow.

Leczenie tey choroby záczynáć ſię ma od upuſzczenia krwi z nogi z Safeny, to ieſt: z żyły nád ſámą koſtką, y z powtorzeniem drugiego, álbo trzećiego dniá z drugiey nogi, ieżeli śiły pozwaláią, potym dawáć purgánſe wolne, tákie, álbo tym podobne.

Weś Poleiu, Lebiodki, Miętki kámienney po ſzczypćie, korżenia Lubczykowego. Tátárſkiego źiela, Selerowego, Pokrzywiánego, káżdego drobno pokráiánych po dwie ſzczypty, wárz to w pułkwarćiu wody áż połowá wywre, przecedźiwſzy y wyćiſnawſzy, námocz *Rhabárbarum* kráiánego łot ieden, Mechoákány korzenia dwá łoty, korzenia Ciemierzyce czarney, Seneſu po

po łoćie, Czárnuszki puł łotá, niech mōknie przez noc, názáiutrz przywarz, przecedź, wyciśniy, rozpuść w tym Mánny Kálábryny łotow sześć, znowu przecedź, wyczyść białkiem od iáiá, day ná trzy rázy co trzeći dźień zráná ćiepło.

Jtem. *Wino záprawne, wielce skuteczne nád inne lekárstwá.*

WEś Máćierzanki, Sáwiny, Lebiodki, Miętki kámienney, Poleiu, Bożego drzewká, Márony, wierzchołkow Centuryey, Piołunku Rzymskiego, káżdego suchego, y pokráiánego po dwie szczypty, listkow *Dictami Cretici* puł łotá, *Rhabarbarum* dwá łoty, Agáryku, to iest: Modrzeiowey gębki, Mechoáki Korzenia Ciemierzyce czárney, Korzenia Kopytnikowego, Senesu, káżdego po pułtorá łotá, Korzenia Lubczykowego, Fiałkowego, Cynámonu zwyczáynego, Gáłgánu, Tátárskiego źiela, *Rádices Cyperi rotundi*, káżdego po łoćie, Czárnuszki puł łotá, wszystkiego z grubá potłukszy, włoż do worká námocz w gárcu winá, niech moknie przez tydźień, codźień worek wyćiskáiąc, y znowu zánurzáiąc, potym wyćiśniy worek, y odłoż, á w tymże winie námocz znowu w węzełku Mirrhy tártey, Bobrowego stroiu pokráiánego, Boráxu Weneckiego po łoćie, niech moknie, á pod ten czás záżywáć tego winá po kwáterce, co trzeći dźień ćiepło z ráná, może przycukrowáć, á węzełek co raz wyzymáć, y zánurzáć,

ieſt to wolno do pićia przykre, lecz wielce ſkuteczne ná tę chorobę, z iákieykolwiek przyczyny pochodzącą, choć záſtárzáłą.

Item. Po przepurgowániu iákimkolwiek lekárſtwem raz, y drugi, y po krwi upuſzczeniu záżywáć *Elixir proprietatis*, nie kwáśnego, ieſzcze ſkutecznieyſzy dáleko tu opiſány, znaydźieſz go w regeſtrze.

Item. *Pigułki otwieráiące, purguiące, y Mieśiące poruſſáiące.*

WEś *Aloes ſuccotrinum*, *Myrrhy*, *Caſtorei Diagredium*, *Trochiſcorum Alchandal*. Boráxu Weneckiego, Száfránu, káżdego po puł ćwierći łotá, *Extracti Sabinæ* ile potrzebá, Oleyku Hányſzkowego kropel dwánaśćie, uczyń Máſſę z ktorey porob pigułki máłe, daway ich co trzeći dźień po pięći mocnieyſzym po ſiedm.

Item. Rozmáryn y z kwiatkámi fiałkow żołtych námocz w winie, to wino piy, ieſt pomocne ná świeże zátrzymánie.

Item. Weś Poleiu, Rozmárynu, wierzchołkow Centuryi, Sáwiny, po cztery garśći, Cynámonu łotow ośm, Dźięglowego korzenia, Tátárſkiego źiela, Przeſtępowego korzenia, káżdego po cztery łoty, naśienia Czárnuſzki, Kopru włoſkiego po garśći, wley ná to gorzałki proſtey nie śmierdzącey puł gárcá, winá pułtorá gárcá, námocz przez noc, y przepal przez Alembik, niedoćiągáiąc w przepaláney wodce

ná-

námocz Bobrowego ſtroiu łot w węzełku, daway częſto codźień zráná, może y ná noc po kieliſzku, ieſt bárdzo ſkuteczna, ktoby chćiał może ią przez cukier przepuśćić gdy ſię przepala.

Jtem. *Proſsek oſobliwy.* Weś ſtáli ſubtelno piłowáney trzy ćwierći łotá, Korali czerwonych prepárowánych ćwierć łotá. Korzenia *Rubium tinctorum* pułtory ćwierći łotá, Sáwiny, Rozmárynu po ſzczypćie, Boráxu ćwierć łotá, Bobrowego ſtroiu tyleż, zmięſzay, uczyń proſzek ſubtelny, ktorego day codźień po puł ćwierći łotá, uznaſz ſkutek pewny.

Jtem. *Paſſarium ex Coloquinthida Caſtorea, nigellæ Helleboro,* álbo *arte paratum eſt arcanum.*

Jtem. Weś Bylice wierzchołkow, rozwierć, przyday trochę Czoſnku: przyłoż ná pępek.

Jtem. Weś Aloeſu *Succotrinum* zwánego puł łotá, utłucz, zley go ſokiem z Sáwiny wyćiśnionym, y uſuſz, przyday Bobrowego ſtroiu, Boráxu, álbo Puryſu Weneckiego, po puł ćwierći łotá, zbiy ná Máſſę, przegnieć ią z oleykiem Bobkowym, porob pigułki, daway co dźień po pięć, uznaſz ſkutek nieomylny.

Jtem. Oleyki, iáko to Burſztynowy, z Sáwiny, z Tátárſkiego źiela, Cynámonowy, Bobkowy, Jáłowcowy, z woſku, poruſzáią to zátrzymánie, tákże ſoli z rożnych źioł wyćiągnione tey áffekcyey ſłużących.

Ziołá nayosobliwsze ná poruszenie zátrzymánią Mieśięcznego są te.

BYlicá, Sáwiná, liście Bobkowe, Poley, Máćierzanká, Boże drzewko, Miętká kámienna, Máieran, Rozmáryn, Lebiodká, korzeń Przestępowy, Tátárskie ziele, Centurya, Rumianek Rzymski.

Mieśięczne powoley, y po trochu odchodzenie podobnemisz leczy się sposobámi, iednák że z rożnych przyczyn pochodźi, rożne też ákkommodowąc się máią sposoby.

Osobliwie służyć ná to skutecznie będźie wino zaprawne opisáne wzwyż, lubo inne otwieráiące, rozrzedzáiące krew, y czyszczące, oraz poruszáiące krew przetrzymáną.

Procz tego, tráfia się białogłowom *Mensium decoloratio*, to iest: w kolorze odmiáná, kiedy miásto zwyczáynego czerwonego, bláde, śine, zielone, żołte, białáwe odchodzą máterye, pod czás smrodliwe, przytym gorączká się czásem odzywa, żołądká bol, potraw obrzydzenie, częste oźiębienia &c.

Sposoby leczenia. Naprzod ieżeliby chora miáłá częste ckliwośći, to iest sposobność do womitow, tákiey dopomoc potrzebá, dawszy ná pobudzenie ich co lekkiego, iáko *Tartari Emmerici* gráno iedno, álbo połtorá, przytym należą medykámentá otwieráiące, rozrzedzáiące, krew czyszczące, y purguiące, humory szkodliwe, y zbytnie.

Ná-

Náprzykład. Weś Terpentyny Weneckiey puł łotá, wypłocz ią dobrze winem, przyday *Rhabarbarum* przedniego, ná ſubtelny proſzek utártego łot ieden, *Reſinæ Scammoneæ* puł ćwierći łotá, *Salis Tartari* ćwierć łotá, naśienia pietruſzczánego ſkrupuł, zbyi ná máſſę, y formuy pigułki máłe, przeſyp ie proſzkiem Cynámonowym, niech záżywa tych pigułek po pięć co dzień, ſłábſza co trzeći dźień, przytym miáſto piwá, niech piie Dekokcyą táką.

Weś korzenia Szpárágowego, Kopru włoſkiego, Selerowego, Polipodyi, káżdego po garśći dobrey, *Rhaponticum* dwá łoty, rogu ieleniego w káwałki porąbánego dwá łoty, Drzewá Sáſáfrás łotow ſześć, wierzchołkow Centuryi garść, ſzánty białey, Rzepiku, káżdego po puł garśći, Seneſu obránego dwá łoty, Piołunu ná popioł ſpalonego trzy łoty, *Salis Tartari* łot, naśienia Kopru włoſkiego garść, Rozynkow wielkich dwie garśći, Chiny pokráiáney trzy łoty, náley ná noc wrzącey wody gárcy cztery, nákryi dobrze, warz áż trzećia część wywre, przecedźiwſzy wyczyść białkiem od iáiá, y ſchoway do piwnice, piy miáſto piwá przez dwie, álbo trzy Niedźieli, záżywáiąc przytym pigułek, uznaſz pewny ſkutek, gdy záchowaſz dyetę. *Item.* Jeżeliby chorobá świeża byłá, może ſámym lekárſtwem raz, y drugi, y trzeći uſpokoić ią. Náprzykład Weś korzenia Szpárágowego, Kopru włoſkiego, Polipodyi, po ſzczyp-

ćie, przyday Wáyſztynu białego puł łotá, warz w pułkwarćiu wody, áż połową wywre, przecedź, námocz záraz *Rhabarbarum*, Seneſu, oboygá po trzy ćwierći łotá, korzenia Ciemierzyce czarney puł łotá, Mechoaki ćwierć łotá, niech moknie przez noc, názáiutrz przywarz, przecedźiwſzy roſpuść Mánny Kálábryny trzy łoty, znowu przecedź, wyczyść białkiem od iáiá, przecedź, y day wypić ciepło. Dla ſłábych trzebá trochę mniey káżdego bráć, dla mocnieyſzych więcey. *Item*. Krwie puſzczenie pomocne ieſt, zważywſzy okolicznośći choroby, y nátury. Tákże lekárſtwá ná poty, ſpoſoby obacz ná ſwym mieyſcu, á oſobliwie rog ieleni, álbo Łośi, ſubtelno utárty z Burſztynem, y Mirrhą ieſt dobry.

Item. W rożnych formách lekárſtwá purguiące, iáko w trunkách, w Pigułkách w Morſelkách, w konfektách, w proſzkách może káżdy ákkomodowáć.

Náprzykład. Weś *Diagredij Sulphurati* gran ſiedm, przyday *Arcani duplicati* gran dźieśięć day w roſole, álbo w mleku, dla mocnieyſzych przyczyn.

Item. Przy Purgánſách záżywánie Chiny zráná wárząc ią w mięsnym roſole, przydawſzy *Sales* niektore, iáko *Abſinthij*, *Cardui benedicti &c.* ieſt wielce ſkuteczne ná przeczyſzczenie krwi, á oſobliwie proſzki wiperowe.

Przydáie ſię tákże Białogłowom *Fluxus menſtrua*:

struális inordinatus, to ieſt nie ſwego czáſu przychodzący, álbo poźniey, álbo poprzedzáiąc czás zwyczáyny, co pochodźi z rożnych przyczyn, ná ktorych oddalenie trzębá ſię reflektowác leczącemu.

Tráfią ſię zwyczáynie álbo z ſpadku, álbo z uderzenia, álbo z ſubtelnośći, y oſtrosci krwi, álbo zeſłábienia Máćice, álbo z defektu krwi, álbo z grubośći oneyże, álbo z oźiębienia Máćice. Do uſpokoienia tego defektu, naypewnieyſze ieſt wino zapráwne do pićia, opiſáne wzwyż, tákże *Elixir proprietatis*, krwi puſzczenie tákże pomocne będźie, uważywſzy przyczynę, tákże kąpieli, záżywánie ſoli Angielſkiey, álbo *Salis volatilis aromatici*, álbo *Salis Cornu Cervi*, álbo *Spiritus Tartari &c.*

O Zbytnim Mieśięcznym odchodzeniu, to ieſt: o Upłáwách.

ZNáki zbytniego odchodzenia ſą iáwne, przytym bywą ápetytu zmnieyſzenie cerá bládą, nábrzmiáłość nog, czáſem y ćiáłá &c.

Przyczyny bywáią rożne, to ieſt: álbo ze krwi gdy iey będźie wielość, álbo oſtrość, y rzadkość, álbo z Máćice wilgotney, álbo gdy ſię żyły roſprzeſtrzenią, álbo gdy ſię żyłá ktora przerwie &c.

Spoſoby do leczenia według rożnośći, y przyczyn máią bydź odmieniáne, tu ſię kłádą w poſpolitośći.

LEczęnie tey choroby gdy będźie záſłá záła,

iest bárdzo trudna, á ieżeli przyda się białogłowie podeszłey w lećiech, práwie iest nieuleczona, dáie się przytym przestrogá żeby nie nagle leczyć, powoley zátrzymywáć. Zátrzymuiące lekárstwá są te. Weś naśienia Száleiu biało kwitnącego, máku białego oboygá po ćwierći łotá, Kámieniá czerwonego od urázu, Korali czerwonych prepárowánych, oboygá po puł ćwierći łotá, Kámfory gran dźieśięć, uczyń subtelny proszek, ktorego daway po puł ćwierći łotá raz ná dzień w winie przewarzánym z kwiátem rożowym, y z korzeniem Tormentilly.

Item. Weś Bursztynu, Smoczey krwi, kámieniá od urázu, Korali czerwonych utártych, naśienia Portuláki, káżdego po ćwierći łotá, korzenia Tormentilli, *Boli armenyor*, káżdego po puł łotá, zmięszay, uczyń proszek subtelny, daway po puł ćwierći łotá w wodce bábczáney.

Item. Korzenie *Pilipendulæ*, to iest: Tesznikowe, lubo ná proch utárte, y záżywáne, lubo wárząc też korzonki, y piiąc tę polewkę, ma moc osobliwą do zátrzymánia.

Item. Ośle mleko gászą w nim stal kilká rázy, y piiąc, iest pomocne.

Item. Weś kośći człowieczych, spal ie iák naylepiey, utrzyi subtelno, daway w winie ćierpkim, álbo przewárzonym, z korzeniem *Tormentillæ*.

Item. Záduś Synogárlicę oskub, ususz w piecu żeby się dáłá zetrzeć, utárszy daway do záży-

żywánia. Tákże y popioł z niey ieſt dobry.

Item Názbieray ſkorek czerwonych z nog gęśich, uſuſz, utrzyi ná proch, y daway w piwie, lubo w czym innym.

Item. Jeſt w káżdey Aptece ná to Máść oſobliwa, zwána *Unguentum Comitiſſæ*, ktorą ſmáruią krzyże, y w około.

Item. *Peſſus ex ſtercore ſuillo cum ſucco Plantaginis & Mucillag. ſem. Cydonior* zrobiony, ieſt ná pomocy.

Jeżeliby z pełności krwi pochodziłá chorobá, co potym poznáć, gdy krew zśiáda ſię w ſztukách prędko, y częſto, ná ten czas dla rewulſyey krew puśćić potrzebá z ręki, y z powtorzeniem, álbo z Sálwátelli wraz z obu rąk, Báńki tákże śiekáne ná wyżſzych częśćiách ciáłá ſtáwione, wielce pomagáią.

Jeżeliby pochodziłá z oſtrośći krwi, co poznáć gdy iey wiele odchodźi, y z impetem, á ieſt nieczyſtą, ná ten czas purgánſe wolne ſłużyć będą, mocząc *Rhabarbarum*, y *Mirabolanos Citrinos* w wodce Bábczáney wárząc, potym przecedźiwſzy przydáć Syropu z roży ſuchey.

Item. Kąpieli chłodne ſą pomocne, ktore obacz iák ſię gotowáć máią między kąpielámi.

Item. Sámo *Rhabárbarum* ná proſzek utárte, y záżywáne w Dekokcyey *Tormentillæ* ieſt ſkuteczne. *Item*. W gwałtownym płynieniu, báńká ná pierśi wielka ſtáwiona pomocna ieſt: Naypewnieyſze iednák *Opiata*, to ieſt *Laudana*, álbo *Tinctura Anodina*.

Item

Item. Niektore záżywáią ná to kámieniá Orlego tártego. Tákże powieśiwszy ná szyi Jáspis czerwony, stánowi krew, álbo Krwáwnik kámień, ktory często w pierśćieniách bywa.

Item. Spal Gałkę muszkátową, utrzyi, y day w iáiu miękkim, przydawszy trochę Háłunu, gráno, dwie, álbo trzy.

Máią niektore zá osobliwe doświadczenie náparzáć się nád skorkámi zwierzchniemi z Cybul, upárzywszy ie w winie mocnym, álbo w Máłmázyey, á przytym záżywáią Orlego kámieniá utártego, też w Máłmázyey.

Item. Wyćiśniy sok z pokrzyw, náprzykład kwáterkę, przewarz go, przecedź, day ná dwá rázy, iest pewny, y z krwáwniku.

Item. Naśienie Kolędru utłucz ná proszek day w wodce Bábczáney, toż czyni y naśienie Bábczáne.

O Białym odchodzeniu Białogłowskim.

PRzydáie się też Białogłowom odchodzenie mieśiączne białe, ktore názywáią Medycy *Menstrua alba*, álbo *Gonorhæ Mulierum*.

Znáki choroby są iáwne, rożnośći záś álbo rozeznánie, y przyczyny kto chce wiedźieć, niech czyta Autorow.

Leczenie tego defektu (ieżeli iest sam przez się) podobneż ma bydź iáko y Gonorrhæi męzkiey, obacz wyżey. Jeżeliby záś pochodźiło płynienie máteryey białey ropistey *ex exulcerati-*

one

one matricis, álbo z inney przyczyny, ná ten czas inákszego sposobu leczenia záżyć potrzebá o-czym wiedzą Báby y ći co do nich należy.

O Wrzodowátych, álbo Fluxowátych ránách.

RAny wrzodowáte, álbo fluxowáte, ná rożnych częśćiách ćiáłá wydawáć się zwykły, á nayczęśćiey ná nogách, tych rozmáite bywáią rodzáie, álbo rożnośći.

Jedne bywáią wilgotne, z ktorych máterya odchodźi rożna, drugie suche.

Item. Bywáią smrodliwe, inne śine, inne *Callosa*, to iest twárde, inne nábrzmiáłe, inne z wyrastániem dźiwego mięsá, inne głębokie, *ulcera sinuosa* zwáne, inne w ktorych robaki się subtelne mnożą, tákie názywáią się *Verminosa*, inne *Fistulosa*, to iest: ustáwnie sączy się iák wodá máterya subtelna ostra, inne ktore się suchey żyły dotykáią, á tákie bywáią bolesne.

Sposoby leczenia akkomodowáć się máią rożnośćiom ich, tu się kłádą wpospolitośći.

NAprzod, ieżeli iest ráná wrzodowáta nie czysta, álbo zárosła dźiwym mięsem, wprzod ćiáło purgánsem iednym, y drugim przeczyśćiwszy, przykłádáć rzeczy trawiące, y czyszczące, ná co nic lepszego nád plaster pruski, ktory ták się robi.

Pla-

Pláster Pruski.

WEś Gleyty ſubtelno utártey łotow ſześći wley do niey octu winnego mocnego kwáterkę, oliwy puł kwáterki, Gryſzpanu tártego ćwierć łotá, ſmaż nád ogniem do konſyſtencyi plaſtrowey, tym plaſtrem wyczyśćiſz ránę pięknie, álbowiem y czyśći, y záraz goi.

Drugi Pláster oſobliwy.

WEś Oliwy ſtárey łotow ſześć, Kolofoniey woſku żołtego po ośm łotow oboygá, Ołowiu w puł z żywym ſrebrem w ogniu roſpuſzczonego, y ná proſzek utártego łot ieden, Bleywáſu, Tucyey utártey, Miniey po puł łotá zmięſzay nád ogniem ſwoim ſpoſobem, będzieſz miał oſobliwy pláſter ná rány záſtárzáłe.

Item. Weś wapná niegáſzonego káwálec, náley wodą wrzącą, álbo zimną, przyſtaw do ogniá, warz, iák ſię uſtoi zley z wierzchu, weś tey wody gárniec, przyday śiárki utártey trzy łoty, warz áż pożołknie, do kwarty tey wody przyday *Mercurij dulcis* ćwierć łotá, dobrze go utárſzy, maczay w tym chuſteczki, y przykładay, bárdzo prędko ſuſzy, y goi, lubo ieżeliby dźiwe mięſo było, potrzebá go wprzod wytrawić.

A że te fluxowáte rány, bywáią częſtokroć ták trudne do goienia, że żadnemi przykłádániámi by nayſkutecznieyſzemi uleczyć ſię niedádzą, więc ſpoſob ná zgoienie ich ieſt nayſkutecznieyſzy, záżywánie Dekoktu choć teży pro-

prostego, to iest: wárząc w wodźie drzewo Gwáiákowe, Bukſzpanowe, iáłowcowe, Kruſzynowe, záżywáiąc przytym wánien ſuchych, y dyety, inni dáią ná zgoienie ich ná Sáliwácye, co nie od rzeczy, lecz ták przed Dekoktem, iáko y przed Sáliwácyámi trzebá ćiáło dobrze purgánſámi wyczyśćić, y krew puśćić.

Jtem. *Plaſter oſobliwy ná goienie prędkie rań wrzodowátych, y świeżych.*

WEś ſmoły twárdey łotow ośm, woſku żołtego łotow trzy, śiárki, Miniey, Gleyty, Tucyey tártey, káżdego po dwá łoty, Gryſzpanu łot, (ktory roſpuść w oććie) oleiu lniánego co trzebá, zrob máść, ieſt bárdzo ſkuteczna.

Jtem. Weś Gleyty ſubtelno utártey ćwierć funtá, Gryſzpanu ćwierć łotá, octu kwáterkę, oleiu lniánego kwáterkę, ſmaż do konſyſtencyi wolney, to ieſt: gdy pocznie lipnąć, álbo gęſtnąć, co poznáſz kápnąwſzy ná źimne żelázo, záraz zdeymi z ogniá, przyday Kolofoniey, álbo ſzewſkiey ſmoły twárdey trzy łoty, Koperwáſu upalonego dwá łoty, mięſzay áż oſtygnie, ſchoway od potrzeby, ieſt doświadczona, ták ná świeże rány, ktore od godźiny do godźiny goi, iák y ná ſtáre, przydawſzy mydłá przedniego, będźie wielce ſłużył y ná Podágrę.

Jtem. Likwor wielce ſkuteczny ná rány, ták świeże, iáko y záſtárzáłe, bárdzo prędko goiący, czyſzczący ránę, ſłuży y ná Podágrę.

Weś Gleyty ſubtelno utártey ćwierć funtá,

Koperwásu palonego trzy łoty, Háłonu puł łotá, Gryszpanu ćwierć łotá, wszystko ná proch utárszy náley octu winnego, álbo miodowego iák naymocnieyszego puł gárcá, warz ná miedźiánym naczyniu powoli, áż trzećia część wywre, odeymi od ogniá, iák się ułtoi zley zwierzchu, do tego czystego liquoru przyday Antimonium, na subtelny proszek utártego dwá łoty, *Mercurij dulcis*, álbo *Sublimati* łot, niech ták stoi by naydłużey od potrzeby, maczay w niey chusteczki, y okłáday, uznasz skutek, y ná Podágryczne áffekcye, ktorą możesz y stáre *Tophos* w iunkturách ośiádłe uleczyć, álbo rozpędźić y bole oddalić.

Item. Century kwiát, álbo wierzchołki wárząc w wodźie z pod brusá kowálskiego, álbo w winie, álbo w sycie miodowey, y przykłádáiąc na rány proste, y dawne goi ie prędko.

Item. Gdy w ćiele uwiąźnie álbo szkło, álbo żelázo, álbo tárń, álbo co innego, ná wywabienie tego z ćiáłá osobliwą ma moc łáyno gęśie świeżo przyłożone.

Item Boże drzewko z stárym smálcem rostárte, y przyłożone, tęż ma moc, y rák rzeczny żywo rozwierćiány, álbo stłuczony, y przyłożony.

Item. Weś żołći wołowey co chcesz, przyday tyleż miodu prásnego, y kąkolu ná proch utártego, zmięszay y przykładay.

Item. Czosnek rozwierć, zmięszay z smołą, y przykładay.

Item

Item. Weś kápuſty kwáśney, uśiekay drobno, przyſmaż z ſámym ſmálcem, álbo z ſłoniną, przydawſzy łoiu kozłowego, tym okładay rány ſmrodliwe, y trudne do leczenia, nawet y świeże, ogień wyciąga, y goi powoli.

Ná ſtłuczenie gdy ćiáło záśinieie.

SMáruy máśćią Topolową z winem zmięſzawſzy nád ogniem, ná wierzch kłádź bibułę, álbo włoż do woreczká Roży ſuchey, kwiátu Bzowego, parz ten woreczek w winie, y przykładay, y pomádá ná to dobra, tákże mydło z winem, lubo z gorzałką.

Item. Ná prędkie goienie ran zwyczáynych, weś żywokoſtu ſuchego garść, przetłucz, przyday kliiu Stolárſkiego tabliczkę, warz pierwey kliy żeby rozewrzał, potym włoż żywokoſt, warz áż ſię dobrze záklii, prześiy przez śito, wley ná rynkę, włoż ſmoły ſzewſkiey, iák pięść, łoiu kozłowego káwałek, ſmaż áż do wyſmáżenia wilgotnośći, będźie plaſter wyborny ná goienie prędkie rány.

Item. Zołć świnia ná goienie wſzelkich ran ieſt wielce ſkuteczna.

Item. Liſtki Bluſzczu źiemnego, *alias* Konradku, wárząc w winie przykłádáć ná rány, goi ie prędko.

Cukier tákże poſypuiąc nim rány, przydawſzy troſzkę háłunu, prędko goi rány.

Jtem. Listki Szałwiey z Rożą suchą, warz w occie piwnym, tym okładay ràny.

Jtem. *Balsamus Bori*, iest dobry ná ràny iáko go zálecáią, tákże Bálsam Hiszpáński, ktorego opisánie naydźiesz ná swym mieyscu.

Jtem. Zgrzey winá z oliwą, maczay chustki, y przykładay, służy to ná wszelkie ràny świeże, ieszcze skuteczniey gdy S. Janá źiele w winie uprażysz.

Dyminic rożnośći, y sposoby leczenia.

DYminice názywáią się *Bubones*, to iest: wydáiące się guzy z zápaleniem ná glándulách, pod páchámi, iáko ná słábiznách. Te bywáią rożne, to iest álbo wydáiące się *Symptomatice*, álbo *Cryticę*, inne wydáią się w málignách, álbo w Powietrzu, álbo w dworskiey chorobie, czásem też obracáią się w Fistuły nieuleczone.

Sposoby do leczenia.

JEżeli się zrázu ma *Bubo* do zbieránia, rzecz iest dobra, ieżeli leniwo, osobliwie w Powietrzu, rzecz iest niebeśpieczna, dla pomagánia prędkiego zbieránia, iest osobliwy Plaster, y Oleiek *Sulphuris Rulandi*, y inne rozmáite máśći, plastry, tákże przykładánia gołębi, álbo kurcząt żywo rozerżniętych, tákże przykładánia cybule pieczoney z łáynámi kurzemi świeżemi, álbo z dryakwią.

Jtem. Ná zbieránie prędkie zwyczáynych Dyminic. Weś wosku żołtego łotow sześć, żywi-

wice ſoſnowey lubo świerkowey łotow trzy, łoiu kozłowego łotow dwá, Szpiku báraniego, lubo cielęcego łot ieden, ſpuść w kupie nád wolnym ogniem, rozwierć cybul dwie pieczonych, zmięſzay y przykładay, prędko ſię pod tym zbierze.

Jáko leczyć w powietrzu, álbo w dworſkiey chorobie, naydźieſz ná ſwych mieyſcách.

O Czyrkách.

CZyrek názywa ſię *Furunculus*, álbo Dothnien, ſą wrzodki máłe iák gołębie iáiá, kończáte ná wierzchu máiące drzenie, tákie wydáią ſię ná rożnych mieyſcách ćiáłá, nie ſą ſzkodliwe, prędko ſię zbieráią, z ktorych gdy drzeń wyidźie goią ſię, ná leczenie ich ládá Plaſter ſłużyć może, ſámá żywicá z woſkiem, y łoiem kozłowym roſpuściwſzy będźie dobra do przykłádánia.

Parotis, ieſt guz zá uchem, to ieſt zápalenie *glandularum*, około uſzu, rożne bywáią, iedne wydáią ſię *crytice*, drugie *Symptomatice*, iedne bez gorączki, drugie z gorączką, á te bywáią niebeſpieczne, inſze iádowite, inſze w powietrzu wydáiące ſię.

Spoſoby leczenia iáko y Dyminic, oſobliwie máią ſię przykłádáć plaſtry odmiękczáiące, ſpoſobiące do zbieránia, ná poty też dawáć ſię máią rożne lekárſtwá, iako *Pulvis Pannonicus*, oſobliwie gdy ſię wyda táki guz w go-

rączce iákiey znáczney, krwie też upuszczenie dla rewulsyey bywa potrzebne, plastry do przykładánia mogą służyć, *De Achilon simplex, Mollificani Venetorum, Diasulphuris Rulandi*, y inne, osobliwie ktoreby iad ná wierzch wyciągáły, y do ścieránia sposobiły.

Zanokćice, Zowią się *Paronychia* te łátwie káżdy uleczyć może, záżywáiąc ná nię osobliwie *Cerumen*, to iest z uchá máteryey ktora tám záwsze rodzi się, tą posmárowawszy káwałek skorki Węgorzowey przyłożyć często odmieniáiąc.

Perniones, Są wyrośliny, álbo twárde guźiki źimie, od źimna wielkiego, ná pálcách u rąk, y nog, y ná piętách wyrastáiące, te bywáią boleiące, y świerzbiące, pod czás długo trwáią, y choć lećie zniydą, znowu się źimie wydáią.

Sposoby leczenia. Weś mleká, warz w nim, Rozmáryn, y Bobek tym letnio okładay.

Albo weś Rzep kilká zmárzłych, warz ie w wodźie długo, tą wodą okładay maczáiąc chustki w niey.

Albo warz suchą Rzepę w ługu iák naydłużey, odley, nákray do polewki mydłá, przywarz, y okładay, ieszcze lepiey gdy przydasz Koperwásu tártego.

Carbunculus, Jest krostká iádowita, znáki iey są te: Krostá nagle wydawáć się zwykłá, czárna, álbo popieláta ktora wkrotce obraca się w Dyminice, ktora bywa okrągła, y kończáta

bo-

boleią, paląca iáko ogniem, y ten bol, y palenie ku nocy bárdźiey ſię wzmaga, y w około ćiáło zápalone śiepa, y pali, á przytym gorączká ckliwośći, womity, ſercá drzenie, mdłośći, ſzaleńſtwo.

Sposoby do leczenia. Naprzod ieżeli ſię wyda á potym prędko ginie, to ieſt: wewnątrz ſię kryie, táki uleczyć ſię niemoże, álbowiem znáczy śmierć pewną, tákże gdy będźie czarny, y ná mieyſcu bliſkim ſercá, álbo innego członká pryncypálnego, ieſt niebeſpieczny.

Łátwieyſzy do uleczenia czerwony, máły choć ich kilká będźie. Spoſob leczenia ten, álbo podobny. Naprzod krew puśćić záraz zrázu, purgánſe mieyſcá niemáią, chybá Enemá.

Item. Kárbunkuły w około puſzczádłem pośiekáć, áby krew zbyt iádowita odeſzłá, po tym przykłádáć medykámentá chłodzące, y wyciągáiące, obmywſzy wodą z ſolą mieyſcá pośiekáne, do przykłádánia zrázu, uwarz iábłko w oććie Rożowym, rozetrzyi, y przykładay odnawiáiąc, potym przykładay połną Dryakiew, wárząc w mleku, potym przykłádáć plaſtry wyćiągáiące, żeby iáko naylepiey máterya odchodźiłá, do czego ſą plaſtry, oſobliwie *Diaſulphuris Rulandi, Emplaſtrum magneticum, Mirabile cum Antimonio &c.*

Item. Weś Rzodkwie utrzyi ná tártce, przyday trochę octu rożowego, y przykładay.

Item. Przydáie ſię też Kárbunkuł bez kroſty, in-

inny z kroſtą, ktory potym poznáć, naprzod ćiáło swierzbi, potym záraz iedná, álbo kilká wydáie ſię kroſt, podobne do proſá, ktore gdy ſię po otwieráią, uczyni ſię ráná wrzodowáta iádowita.

Jnny Kárbunkuł bywa powietrzny, to ieſt, w powietrznych gorączkách wydáiący ſię, co ieſt znákiem niebeśpieczeńſtwá znácznego.

Herpes, álbo *Formica*, máło ſię rożni od Roży. Znáki ſą te podobne, nábrzmiáłość ſzeroka, twárda, bol, y palenie, ktore okrągło ſię roſchodzi, á po wierzchu wydáie ſię kroſteczká máła, ná co naylepſza ieſt wodá wapienna do przykładánia, álbo gorzałká z Kámforą, álbo *Laquirinum*, to ieſt w occie wárząc Gleytę, Bleywás, przydawſzy trochę Háłunu, y Kámfory.

Albo warz Rdeſt, y iezynowe liśćie, w wodźie wpoł z winem, y przykładay.

Tráfia ſię też *Herpes exedens*, álbo *Farus*, to ieſt ćiáło pſuiący, ták wſzerz, iáko y w głąb, y długo trwáiący, ná tákim wydáią ſię kroſtki ſuche.

Pryſzcze po ćiele wydáiące ſię, názywáią ſię *Phlictenæ*, ſą podobne owym ktore ſię ná wodźie czynią od deſzczu, á gdy ſię otwieráią wychodźi z nich wodniſta máterya żołtáwa.

Leczą ſię purgánſámi, ieżeliby znáczne, y wiele tego było po ćiele, potámi, ná wierzch przykładáć ług mocny z dębowego popiołu zrobiony, przydáiąc do niego oleiu lniánego, dobra ieſt y gorzałká proſta, álbo *Lac virgineum*,

śmie-

ſmietáná z máśćią Topolową zmięſzána, tákże ieſt ſkuteczna.

O Cięſzkim rodzeniu.

Cięſzkie rodzenie názywa ſię *Partus laborioſus*, ktore pochodźi álbo z przyczyny Mátki, ták powierzchownych, iáko y wnętrznych, álbo z przyczyny dźiećięćiá, gdy álbo będźie ſłábe, álbo nie ſwoim ſpoſobem wychodźi ná świát. Do prędkiego porodzenia morduiącym ſię białogłowom podáią ſię ſpoſoby rożne, oſobliwe y doświadczone.

Naprzod twierdzą niektorzy, że białogłowá morduiąca ſię, gdy weźmie do ręki Mágnes kámień, y trzyma go, prędko płodu pozbędźie.

Y to twierdzą że przywiązány korál do udá pomaga do łátwego porodzenia. Y to pewna. Day białogłowie morduiącey ſię od inney białogłowy pokármu wypić z kwáterkę lubo mniey rzecz częſtokroć doświadczona.

Jtem. Weś bylice, włoż do worká, ktory przywarz w wodźie, trochę go wyſączywſzy przyłoż ná żywot.

Jtem. Weś Cynámonu, Száfránu, Mirrhy, káżdego po troſze, utrzyi ſubtelno, day w mleku, álbo w winie.

Jtem. Podkurzánie koźiemi rogámi, wielce ſkuteczne ieſt, tákże Gálbánem.

Jtem. Weś Wątrobę Węgorzá y z żołćią nie maczáiąc wodą, uſuſz, gdy potrzebá utrzyi ná

proszek day ná raz iák napárstek w winie, iest rzecz pewna.

Item. Weś naśienia Pokrzywiánego łyszkę, przetłucz warz w winie, przecedz, przyday do tego winá, Cynámonu tártego ćwierc łotá, Száfránu qvintę, Mirrhy trochę, zmięszay, day wypić. *Item.* Weś Olbrotu puł drágmy, zmięszay z ćiepłym mlekiem, álbo winem, day wypić.

Item. Weś łáyna Jástrzębiego, ususz, prześiey subtelno, weś onegoż puł ćwierći łotá, Bursztynu Białego tyleż, daway w winie.

Item. Naśienie Orlikowe záżyte, ná to iest pomocne.

Item. *Proszek pewny.*

R. Succini præ. scrup. sem. Boracis venetæ gr. 6. Myrrhæ gr. 5. f. pulvis day ná raz w winie.

Item. *Sal Succini Volatile,* iest nád inne skutecznieysze.

Item. Orli kámien ták záżyty, utárszy ná proszek iáko y przywiązány do nogi, ma pomagáć iáko o nim twierdzą.

Ná morzyszká, y bole w żywoćie, ktore się przydáią często po poronieniu proszek doświadczony.

WEś korzenia żywokostu drágmę iednę, iáderek z kostek Brzoskwiniowych, Gałki muszkátowey, oboygá po dwá skrupuły, Ambry szárey puł skrupułu, zmięszay iák nayſubtelniey day ná raz trzećią częśc w rosole kurzym, lu-

bo

po cielęcym, ieżeliby byłá gorączká, ieżeli nie maſz, day w winie, powtorz iezeli potrzebá.

Item. Uwarz iáiec kilká twárdo, rozwierć ie w donicy z wieprzowym ſmálcem, przyday ſoku z Bylice, y kminu kramnego ná proch utártego, przyſmaż, rozłoż ná chuście, obłoż żywot.

Gdy ſię mieyſce zátrzyma po porodzeniu.

WEś korzenia Dyptanu, Sáwiny, Bobrowego ſtroiu, káżdego po iędnym ſkrupule, to ieſt: co dwádzieściá ziarn pieprzowych záważy, przyday Mirrhy, Száfránu, oboygá po śiedm gran, utrzyi ná ſubtelny proſzek, rozdźiel ná dwá rázy day iednę połowę w winie, álbo w wodzie Poleiowey, drugą połowę w godźinę, á pod ten czás gdy záżyie dáć chorey proſzku kicháiącego żeby kichnęłá, choć Konwáliey tártey.

Item. Rzecz doświadczona ná wielu. Weś iák nayświeżſzego łáyná końſkiego, rozłoż ná chuście przyłoż ná żywot, á chora niech ſię ruſzy z łożá przeydzie ieżeli można.

Item. Wes Sáwiny, Belice po dobrey ſzczypćie, warz w winie, przecedź, przyday Mirrhy tártey, Burſztynu utártego, oboygá po puł ćwierći łotá, przycukrowawſzy day wypić.

Item. Weś Bylice, Sáwiny, Gorczyce, Kminu kramnego, łáyná gołębiego, káżdego zárowno, włoż do worká, ktory parz w winie, álbo w wodźie, y przykładay ná żywot.

Item. Oleiek Sáwiny ná to ieſt bárdzo do-

bry, tákże Burſztynowy, z Tátárſkiego źiela zá żywáiąc ich po kilká kropel, oleiek Cynámonowy tákże dobry, tákże ſmárowánie żywotá, oleykiem Bobkowym pomocne ieſt.

O Fałſzywym záſtąpieniu.

FAłſzywe záſtąpienie Medycy názywáią *Mola*, Znáki fałſzywego záſtąpienia. Naprzod przed czwartym Mieśiącem nieda ſię ták łátwo rozeznáć, w dálſzym czáśie czteremá oſobliwie dochodźi ſię znákámi. Naprzod *Motu*, to ieſt: ruſzániem ſię ktore nie ieſt zwyczáyne, gdy biáłogłowá pocznie, ále niby drzące, y gdy ſię ná ktory bok położy, czuie ćiężar iák kámień. Powtore. *Figura & mole uteri*, to ieſt wielkośćią, y kſztałtem żywotá, álbowiem w fałſzywym záſtąpieniu cáły żywot podnośi ſię, nie iáko w prawdźiwym záſtąpieniu nád pępkiem. Potrzećie, *Lactis defectu*, to ieſt: że w pierśiách pokarm niebywa choć pełne pierśi, iednák w nich nie pokarm, ále máterya nieiáka wodniſtą zoſtáie, ktora potym niſzczeie. Po czwarte *Symptomatibus*, to ieſt: rożnemi áffekcyámi, iáko to oddech ćięſzki, bole w paćierzách, y w ſłábiznách &c.

Spoſoby do leczenia.

NAprzod naypotrzebnieyſze ieſt krwi puſzczenie, y z powtorzeniem z nog, ieżeli białogłowá nie ſłába, y krwiſtey komplexyey.

Po-

Powtore ſtáráć ſię áby mieśięczne odchodzenie poruſzyć przez medykámentá należyte, o czym maſz na ſwym mieyſcu ſpoſoby. Przytym należą purgánſe mocne, oſobliwie *ex Mercurilibus*.

Jtem. Weś korzenia Dyptanowego drágmę iednę, naśienia Fiałkow żołtych ſkrupuł ieden Kopytniku, Sáwiny, oboygá po puł ſkrupulu, wſzyſtko ná ſubtelny proſzek utárſzy zmięſzay, day ná trzy rázy w winie.

Jtem. Kopytnik z korzeniem, oraz y Sáwiną wárząc, przecedźiwſzy dáiąc pić pod miárą potężnie wywodźi ták *molam*, iáko y martwy płod.

Powierzchowne przykładánia rożnych Plaſtrow, źioł, Máśći, iáko *de Aċlanita*, Smárowánia, Kąpieli, nieco dopomagáią do pozbyćia złego.

Oſtátni ſpoſob ieſt *Chirurgica operatio*, o czym czytay kto chceſz Authorow.

O Niepłodnośći.

Niepłodność názywa ſię *Sterilitas*. Niektore białogłowy máią ten defekt z nátury, á tákie zwyczáynie nie znáią mieſięcznego odchodzenia, drugie bárdzo máło, lecz oprocz tego z innych przyczyn, ták z ſtrony żony, iáko y mężá może bydź przyczyną, o cym nieprzyſtoi áby káżdy miał wiedźieć.

Spoſoby do leczenia rożne powinny bydź,

to

to ieſt według rożnośći przyczyn, ktorych ieſt bárdzo wiele, tu ſię tylko kłádą w poſpolitośći niektorę.

Naprzod ieżeli z przyrodzenia ieſt niepłodność, tákiey rádźić niemożna, z innych záś przyczyn temi lubo podobnemi miárkuiąc ſię po przyczynách, porádźić ſię może ſpoſobámi.

Naprzod purgánſe, krwi puſzczenie, oneyże czyſzczenie, lubo przez poty, lubo przez inne ſpoſoby, wánny z rożnemi ziołámi, podkurzánia, náparzánia &c. miárkuiąc ſię według rożnośći przyczyn, pożyteczne ſą.

W poſpolitośći ſą te ſkuteczne.

NAprzod wielu poważnych Medykow zálecáią wodę tę ktora wychodźi z uſt koniá nie kástrowánego, ná tęn czás gdy piie záraz podſtáwiwſzy naczynie, wźiąć tey wody, y dáć wypić niepłodney białogłowie.

Item. Ziele, ktore ſię názywa kotcza mietá częſto ſię podkurzáiąc, czyni ſpoſobność do poczęćia, ieſzczę ſkutecznicy będźie gdy przydaſz naśienia kąkolu, y kádźidłá.

Item. Częſto przykłádáiąc tám gdźie należy worek nápełniony Czárnuſzką tłuczoną, pożyteczno ieſt.

Item. Serzyſko Záięcze, ták do używánia, iáko y do ápplikowánia, ieſt pomocne.

Item. Częſte podkurzánie ſię rozmárynem, tákże drzewem *Lignum Aloes*, zwánym wielom pomaga.

Pro-

Proszek wielce skuteczny.

WEś Gałki muszkátowey, Kubebow, Cynámonu, Goźdźikow, Gáłgánu, Mástyxu Pieprzu długiego, korzenia lisich iaiek, *Doronici, Cassiæ ligneæ*, naśienia pokrzywiánego káżdego po ćwierći łotá, *Rad. Cyperi rotundi, Seseleos*, kotczey mięty, kwiátu Rozmárynowego, *Testiculorum vulpis siccat*, káżdego po dwá skrupuły, wszystko utłucz ná subtelny proszek, ktorego záżywáć co dźień zráná, y ná noc po puł drágmy w winie.

Náyduie się ná ten defekt wiele między ludźmi rożnych lekarstw, iednák káżdy chcący dobrze porádźić, ma się dobrze reflektowáć ná przyczyny, ktore oddaliwszy, łátwo uleczony bydź może.

Item. Záżywánie codźienne Sucholaty, pomocne iest.

Item. R. Rad. Satyrionis drach. 2. *Sanguis Passerum esiccati drachm.* 1. *Cinamoni scrup.* 1 *fiat pulvis* tego proszku niech záżywa codźień po iednym skrupule w Succoláćie, álbo w winie.

De Morbo Virgineo.

MOrbus Virgineus, álbo *Febris alba*, iest chorobá ktora Pánny pod czás infestowáć zwykłá.

Znáki iey są te. Naprzod cerá bládá, ku zielonośći ćiągnąca, głowy bol, czásem rozumu pomięszánie z zbytniey meláncholiey, oddech ćięszki, sercá drzenie. Gorączká rożnemi czásámi odzywáiąca się, żołądká rożne áffekcye

po-

potraw obrzydzenie, á u niektorych zbytnia chęć ku iedzeniu rzeczy niezwyczáynych, y obrzydliwych, pod czás niektore nápadáią womity, bokow rozdymánia, odrzygánia, ćiáłá oćiężáłość, y słábość &c. Te iednák znáki nie u wszystkich iednákowe bywáią, lecz odmienne. Przyczyny pomienioney choroby, bywáią rożne, to iest, álbo pełność humorow, álbo mieśięczne przetrzymánie, álbo iedzenie rzeczy niezwyczáynych, y zdrowiu szkodliwych, iáko krydy, wapná, węgla &c. tákże pićie octu, y innych liquorow szkodliwych, álbo z obstrukcyey wątroby, álbo Sledźiony, álbo innych meatow.

Sposoby do leczenia.

JEżeli chorobá świeża niezástárzáła iest, ná ten czás należy naprzod krew puśćić z nogi ná kostce, przytym należą purgánse, *Digestiva aperitiva*, naybárdźiey stáráć się áby mieśięczne odchodzenie zátrzymáne otworzyć, o czym masz sposoby ná swym mieyscu. Dobry iest osobliwie ná tę áffekcyą *Pulvis Catheticus Quercetani*, záżywáiąc go codźiennie w wodce Cynámonowey z winem przepaloney, kwáśnych potraw strzedz się máią tákie chore.

Purguiące lekárstwá lepsze są w trunkách, á niżeli w innych formách. Náprzykład, weś korzenia Páprotki dębowey, *Polipodium* zwáney, zgrubá przetłuczoney łot ieden, Wáyszty-

nu

nu białego pułtory ćwierći łotá, warz w puł kwarćiu wody áż połowá wywre, przecedź, námocz w tym Senesu obránego trzy ćwierći łotá, *Rhabarbarum*, ćwierć łotá, Czárnuszki szczyptę, niech moknie przez noc, názáiutrz przywarz, przecedź, wyciśniy, przyday Mánny Kálábryny łotow dwá, iák się rozpuśći, wykláryfikuy białkiem od iáiá, przyday Boráxu Weneckiego gran śiedm, day ciepło wypić, iednák dla słábszych trzebá mniey bráć Senesu, y Mánny, dla mocnieyszych więcey.

Aperitiva tákże máią bydź, obacz w zátrzymániu Mieśięczney choroby, tákże w obstrukcyách wątroby, álbo Sledziony, y ná rożnych mieyscách masz tego dość, tu się dla szczupłośći opuszczáią.

Item. Do częstego záżywánia dobry iest Bálsam czarny, *Balsamus previans* zwány, tákże *Elixir proprietatis cum Essentia Rhabarbari & Castorei*, *Elixir vitæ*, y inne.

O Záduszeniu Máćicznym.

ZAduszenie Máćiczne názywa się *Suffocatio uterina*, álbo *Hysterica passio*.

Znáki nástępuiącey choroby, naprzod ćiáłá całego oćiężáłość, y osłábienie, osobliwie w nogách się wydáiące, twarz bláda, y smutna, ckliwośći ná żołądku, podczás y womity częste przypadáią, tęskliwośći, potraw obrzydzenie, y po żywoćie przelewánie się, y hurkotánie, co nie záwsze bywa.

Znáki

Znáki sámego Pároxyzmu.

NAprzod lekkie nápadáią mdłośći, w pulsie odmiáná, ćiáłá oziąbienie, boiazń, y despe-rácya, ustá ták się śćiskáią, że zda się iákoby się chora údusiłá, oddech bárdzo ćięszki, y tłumiący się, niektore obaczywszy się, wiele gadáią nie do rzeczy gniewáią się, y inne znáki pomięszáney fantázyey pokázuią po sobie, niekiedy przypada strętwienie, á bo zmartwienie że nagle upadá, y iákoby zápomniáłá o sobie leży bez zmysłow, z ták máłym oddychániem, że się zda bydź umárłá.

Rożni się tá chorobá od Epilepsiey, od Apoplexyey, od nagłey mdłośći *Syncope* zwáney, znákámi osobnemi przy tychże chorobách opisánemi, tu się dla krotkośći opuszczáią.

Przyczyná tey choroby iest *Vapor malignus, tenuis & spirituosus*, w iednym momencie ciáło przenikáiący, y máterya osobliwym sposobem w mácicy skorumpowáná, lubo sámá przez się, lubo z przyczyn powierzchownych, iáko z zapáchu rzeczy pachniących, Pizmá, Zibetu, Ambry, álbo co podobnego, z zlęknienia się, z gniewu zbytniego wzbudzona, y do wyższych częśći nie tylko przez weny, y árterye, ále y przez táiemne *spiracula* przechodząca.

Sposoby do leczenia.

NAprzod ieżeli tá áffekcya przyda się białogłowie podeszłey w lećiech, trudna bywa do lecze-

leczenia, y częstokroć niebespieczna. Jeżeli się przyda ciężárney białogłowie, bywa częstokroć przyczyną poronienia, ieżeli rodzącey, ciężkie rodzenie spráwuie.

Item. Jeżeli w tey chorobie oddech nie bárdzo się tłumi, y pároxyzmy nie często się odzywáią, są znáki dobre.

W pároxyzmie temi sposobámi rátowáć się ma choruiąca. Nayprzod zálecáią wielu Medykow pas ze skory Jeleniá w ten czas zábitego kiedy się z sámicą złączy, ktorym ma bydź opasána chora ná gołym ciele. Potym należą *Ligaturæ*, to iest ściągánia, álbo wiązánia, ściera ránia mocne, áż skorá sczerwienieie, zá włosy tárgánia, okurzánia pierzem kuropátwim, álbo końskiemi kopytámi, skorą węgorzową suszoną, *Assą Fetidą*, *Oleo Tartari Fetido* lubo tym, lubo owym, co kto mieć może do wąchánia, naylepsze iest *Oleum Tartari*, wiązáć się máią niższe części, nogi osobliwie, tákże ścieránia bioder.

Item. Enemy wiátry rozpędzáiące, są bárdzo pożyteczne, tákże pomocne są ápplikácye, báńki ná sucho, osobliwie ná udách, y ná łystách, potym y ná łonie.

Item. Pachniące rzeczy, iáko Zybet z oleykiem muszkátowym, wkładáiąc tám gdzie należy *ad pud.* *Item* Do wnętrznego záżywánia dáią pospolicie oleiek Bursztynowy, kwiat z orzechow włoskich suszony, y ná proszek utárty,

Castoreum, álbo *Essentia Castorei*, *Species Dia Jovis Mynsichti*, ieſt ná tę chorobę oſobliwe *Arcanum*, *Extractum Sichenum*, *Essentia granorum Chamaacteis*, tákże ſłużą *Emplastra matricalia* ktore naydźieſz ná ſwym mieyſcu Oſobliwa też ná to *Facula Bryonium*, do wnętrznego záżywánia procz pározyzmu.

Pulvis Histericus expertus.

R. *Verrucarum ad genua Equorum adnascentium verno tempore collectorum uncias duas, Assa fetida, Cornu & ungularum Hirci aã. drachm.* 1. *fiat pulvis pro suffumigio per infundibulum ad colum uteri*, ſłużą do tego y *Pessus uterini*, *Pulvis seu Fragea Hysterica*. Do wnętrznego záżywánia, ktory naydźieſz ledwie nie w káżdey Aptece.

De Furore Uterino.

Furor uterinus, ieſt ſzaleńſtwo, białogłowom przydáiące ſię, z iákiey przyczyny, wiedzą mądrzy, oczym nienależy káżdemu wiedźieć.

Znáki choroby zwyczáyne ſą te. Jednych nápada ſmutek, zkąd milcząc tłumią w ſobie ápetyt zły, inne wiele gadáią, inne ſię uſtáwnie śmieią, drugie płáczą, gniewáią ſię, y inne znáki álbo ákcye nieprzyſtoyne wypráwuią.

Sposoby do leczenia. Naprzod ieżeli będźie krwiſtey komplexyi, záraz trzebá krwi upuśćić, przytym należą purgánſe, tákże rzeczy chłodzące, ták do używánia, iáko y do przykładánia, tákie ſą. *Lactuca portulaca: Nymphaa*, Um-

Umbilicus veneris vitex, Ruta, Cannabis, Camphora Cicuta. Sposobne także są kąpieli chłodzące, wáżąc korzenie Grzybieniowe, to iest Liliy wodnych, wodká z Liliy białych polna w wodzie, do pićia iest bárdzo skuteczna, tákże wodká Rućiána, z kwiátu Grzybieniowego &c. Ze się rzadko przytráfia tákowa choroba, ktorey nierozumieiącemu Medycyny trudno poznáć, Medyk záś łátwo ią poznáć może, záczym też y lekárstwá wynaydzie do uleczenia iey sposobne.

O Podnoszeniu się Máćicznym.

BYłá stárodawnych Medykow opinia, ktorą y teraz niezupełni Medycy trzymáią, iákoby *Matrix* miáłá tám y sám chodźić po żywoćie, podstępowáć pod żołądek, y owszem áż do ust, co iest wielki fałsz, álbowiem *Matrix* iest przyrosła czteremá ligámentámi do krzyżow *ad pudendum*, záczym żadną miárą z mieyscá ruszyć się niemoże, chybá nábrzmieć, rozszerzyć się gdy iest *fœtus*, álbo humor iáki lubo co innego, iáko to *Mola*, to iest fałszywy płod, álbo krew spiekła, álbo wodá &c. Wapory iednák z niey wychodzące rozchodzą się po rożnych częśćiách ćiáłá, osobliwie wyższych, że záś po żywoćie tu owdźie przechodzi się kłąb, álbo niby guz iáki, to nie iest *Matrix*, ále álbo *testes*, álbo *vas canum*, co náżywáią niektorzy *Globum Fullopinum*, więc *pro imaginario morbo nullum datur medium.*

O Zátrzymániu Vryny, o Kámieniu, o zbytnim odchodzeniu uryny, zwłaszczá przez sen dźiećiom się przydáiących defektách.

URyny ták zátrzymánie, iáko y zbytnie odchodzenie, nietylko podeszłym, ále y dźiećiom są pospolite defektá.

Zátrzymánie uryny dźiećiom się przydáiące, nietylko bywa z okázyey kámieniá, ále też *à viscosa materia* zátykáiącey meáty, przez ktore uryná zwyczáyny przechod ma.

Jednákże dźieći, y sáme niemowlątká nie są wolne od kámieniá, co się iáwnie wiedźieć dáie w dźiećiách w kilku dni od národzenia, kiedy pieluchy częstokroć piaskiem czerwonym zászpecone bywáią, u rośleyszych tákże często bárdzo pokázuie się w urynie sedyment gruby, piaszczysty biały, czego przyczyná pospolita, to iest, gdy pokarm, álbo inne potráwy do rodzenia kámieniá, y kliowátey máteryi sposobne, pomięszáne będą *cum spiritu volatili*, łátwo kámień urodźić się może, należy do tego dźiedźiczna dyspozycya, to iest z Rodźicow ná dźieći spadáiąca chorobá, y inne pártykulárne przyczyny. Uryny niezátrzymánie dźiećiom się przydáiące, nayczęśćiey przydáie się z osłábienia, álbo rozprzestrzenienia muszkułu *Spincter* zwánego, dla zbytniey ostrośći, álbo gorącośći uryny dźiećiom zwyczáyney, ktory defekt zá-

czáſem obraca ſię w zwyczay, że w łożku ryby łowić zwykły.

Progn. Kámień w pęcherzu zoſtáiący dźiećinny, ieżeli záwczáſu lubo przez Medykámentá, lubo przez wyrznięćie pozbyty nie będźie, zá czáſem większy rośnie, y w dálſzym wieku o śmierć przyprawi.

Nerkowy záś nie ták ieſt niebeśpieczny, y łátwiey pozbyć ſię może.

Uryny zátrzymánie pochodzące *à Viſcoſa materia* iáko też y zbytnie odchodzenia ſą łátwe do uleczenia.

Spoſoby do leczenia.

KUrácya zátrzymánia uryny, należy ták ná wnętrznych iáko y ná powierzchownych medykámentách, ná co trzebá mieć oſobliwy reſpekt naybárdźiey w niemowlątkách, áby *mucaginem acidam* rozrzedzáć, y kámyki, álbo głázek wyprowadzáć. Ná co z wielkim ſkutkiem w tákowych defektách dawáć ſię ma Burſztyn biały ſubtelno utárty, według lat miárkowáć wielość do dawánia, náprzykład. Weś Burſztynu białego ná ſubtelny proſzek utártego ſkrupuł ieden, oczek rákowych gran ſześć, zmięſzay, day w mleku, álbo w wodźie w ktoreyby pietruſzká wrzáłá, dla niemowlątek dość połowá wzwyż opiſáney miáry.

Item. Weś korzenia Slazowego, to ieſt Slazu zwyczáynego ktory wyſoko rośnie, *Althea* zwány, wykopánego w ieśieni, uſuſz, utrzyi

ſubtelno, day w czymkolwiek ná raz puł náparſtká, dla rośleyſzych więcey, uznaſz ſkutek nieomylny, álbowiem y urynę pędzi, y piaſek álbo kámyk wyprowadza, ieſt doświadczony.

Jtem. Wes źiela *Conſolida regalis*, to ieſt oſtrożki, przewarz w wodźie dobrze, przecedź daway tedy owedy po łyſzcze, rzecz pewna

Jtem. Krew kozłowa uſuſzona, y utárta zádawána lubo w mleku, lubo w pokármie, lubo w wodce wiśniowey ieſt pomocna.

Jtem. Dla rośleyſzych do záżywánia pożyteczna ieſt dekokcya *ex Radicibus Apij, Petroſſelini, Ononidis, Aſparagoram, Fœniculi Ruſci,* wraz wſzyſtko wárząc, y dáiąc pić. Oprocz tego może ſię też dawáć *Spiritus ſalis* po kilká kropel, álbo w dekokcyey, álbo w wodce Trybulowey álbo Slazowey, álbo Poźiomkowey.

Jtem. Naſienie Likopodyey, to ieſt wilczey ſtopy ná proſzek utárte, y záżyte, wielce ſkuteczne ieſt. Pożyteczne przytym ſą kąpieli, do ktorych te źiołá należą *Radix Ononidis, malva, Althea, Parieraria, Cerefolium, Chamomillæ &c.* po kąpieli ſmárowáć krzyże, y łono *Oleo Scorpionum*, álbo zrobić Kátáplázmę *ex Cerefolio Parietaria cum oleo Chamomillæ*, ktorą przyłożyć ná łono. Albo weś cybule, rozwierć, przyſmaż z máſłem, obłoż łono, álbo ſámą Trybulą wárzoną.

Enemy tákże bárdzo pożyteczne ſą, ktorych gotowánia ſpoſob obacz ná ſwym mieyſcu.

Mámká

Mámká też ma záżywáć lekarstw urynę popędzáiących, osobliwie piguřek Terpentynowych, álbo *Conservam Ononidis cum Therebinthinæ lota*.

Jeżeliby dźięćie miáło Stránguryą, to iest, żeby uryná z wielkim bolem, y rzmęćiem powoli odchodźiřá, ná to weś wodki Pietruszczáney, Poziomkowey, z kopru włoskiego, káżdey po dwá ľoty: *Spiritus vitri dulcis* ieden skrupuł, *Syrups de Althea Fernely* dragm sześć, zmięszay, daway tego po ľyszcze często przez dźien, inne lekárstwá dla rośleyszych obacz ná swym mieyscu.

W niezátrzymániu uryny bárdzo dobrze służy *Pulvis Joelis*, dáiąc po puł skrupułu, y więcey dla rośleyszych w wodce wypaloney z liśćia dębowego.

Item. R. *Testiculor Lepor*, iednę drágmę, *Gutturis Galina cremati*, *Vesice Porci cremata* oboygá po puł drágmy. *Glandium sem Ruta*, *folior Nopeta* káżdego po skrupule, uczyń proszek, daway po skrupule w wodce dębowey.

Item. Weś ieżá, zábiy, y spal ná popioł, utłucz, prześiey, y daway po trosze.

Item. *Agrimonia*, to iest Rzepik źiele, iákimkolwiek sposobem záżywáne, zátrzymywa urynę, tákże popioł z kożich łáien záżywány.

Item. Weś myszy kilká, spal w garnuszku ná popioł, ktory prześiawszy daway. Toż czynią y kopytá wieprzowe spalone.

Item. Rybá niedotrawiona z kśieńcá Szczupa-

kowego ususzona, utárta ná proszek subtelny, y záżywána stánowi urynę.

O Wielkiey chorobie dźiećinney, o konwulsyách, o lękániu, álbo wzdrygániu się we śnie.

WIelka chorobá dźiećinna, wielką ma społeczność z zwyczáyną, to iest pospolitą podeszłym, z tą iednák rożnośćią, że dźiećinna nayczęśćiey bywa *Symptomatica*, y *fomitem*, ma álbo w żołądku, álbo w kiszkách. W żołądku ná ten czas kiedy álbo pokarm zepsowány, álbo gdy w nim skwáśnieie, ná ten czas ostrośćią swoią nie tylko *Febris ventriculi* szczypiąc, ále też długo tám przetrzymány, suchoty álteruiąc, tę chorobę spráwuie.

W kiszkách tákże gdy będźie kwáśność z tegoż pokármu przez fermentácyą spráwiona, lubo pełność flegmy z cholerą pomięszáney, co świadczą exkrementá źielone, żołte, czarne, y rożnie pomięszáne. W rośleyszych tákże przyczyná bywa częstokroć z glist, álbo gdy się ząbki pusczáią, álbo gdy się ma wydáć Ospá, álbo Odrá, álbo z pokármu złego, álbo w gorączkách wielkich.

Poprzedzáć zwyczáynie zwykły tę chorobę boiaźń, wzdrygánia się we śnie, sny strászne, Konwulsye.

Gálenicy przyczynę wielkiey choroby dźiećinney zkłádáią ná wapory zepsowáne, y iádowite

wite, rodzące śię w żołądku, y kiſzkách, ktore śię do głowy wzbijáią, y pory w mozgu zoſtáiące zátkáią, przez co przeſzkodá ieſt wolney cyrkulácyi duchow *Animales* zwánych, mozg tedy z początkámi żył ſuchych gwałtownie śię mięſza, y wzruſza, usiłuiąc pozbyć z śiebie przećiwnych waporow, ktore pory iego pozátykáły.

Neoterycy przyczynę choroby ſkłádáią ná kwáśność oſtrą, *in primis viis*, to ieſt w żołądku, álbo w kiſzkách zoſtáiącą, y łączącą śię *cum ſucco venereo*, zkąd śię wſzyſtkie nerwy wzruſzáią, y dla tego przez nieiáki czás pároxyzmy uſtáią áż śię znowu tyle kwáśnośći zgromádźi ile do poruſzenia pároxyzmu należy.

Konwulſye záś pochodzą ztąd, kiedy *tubuli à ſucco nerveo* bárdzo rozprzeſtrzenione będą, zkąd *vellicantur fibrillæ, & excitatur motus convulſivus.*

Progn. Kiedy dźięćię częſto źiewa, álbo śię przećiąga, oczymá y powiekámi nád zwyczay ruſza, kiedy ręce drzą, y wyćiągáią śię, tákże gdy śię częſto lęka, drzy y długo nieſypia, są znáki przyſzłey wielkiey choroby.

Ktorym pod czás pároxyzmu wiele piány z uſt wychodźi, tákże w pároxyzmie przypadáiące Konwulſye, y ktorym śię oddech w konwulſyách zátłumia, tákże ktorzy nieczuiąc śię pod śię puſzczáią, tákże gdy śię po pároxyzmie znácznie odmieniáią, tákże gdy po pároxyzmie

gorączká bierze, tácy ſą w wielkim niebeſpieczeńſtwie życia.

Spoſoby do leczenia.

NAyprzod przeſtrzegáć tego pilnie, áby dźieciom niedawáć żadnych trunkow gorących, oſobliwie winá, tákże potraw kwáśnych, y korzennych.

Item Po iedzeniu niedawáć záraz ſpáć, przeſtrzegáć tego áby ſię dźięćię czym nie przeſtráſzyło, żywot áby záwſze był otwárty przez Enemy, álbo czopki, mlecznych potraw niedawáć tákże mięſá wołowego, ryb, y tákich ktoreby ſię prędko zkorumpowáć mogły.

Potym należą purgánſe wolne, ákkomoduiąc według lat, oſobliwie z Seneſu, z Rhábárbárum gotowáne, przytym należą Abſorbencyá tákowe ſą. *Unicorum foſſile, unicorum Gromlandicum ſeu marinum, Lapis Bezoar verus, vel factitius, Cornu Cervi, Pulvis Marchionis, Cranium hom. Coralli rubri, Ungulæ Alcois, Magiſterium Lunæ* y inne pomienione medykámentá, *acidum nervoſas fibrillas vellicant rodenſq; ac ſpaſmodicos motus irritans, imbibunt & hac intentione ſæpius hoc malum imbibendo abigunt.*

Proſsek oſobliwy doświadczony.

R. *Cinabarum antim. Cranij hum pp. Ungul. Alcis aā. drach. ſem. Pulmon. & Cordium Talpar. exſiceat. & pulv. ſcr. 2. Bezoard. Lunaris, Lapid. Smaragdi pp. aā. ſcrup. 1. Croci ſcrup ſem. Ambræ gr. 3. fiat pulvis, doſis ad ſcrup. ſem. ad unum.*

Item

Item. R. *Ocul. Cancr. propr Antimonij drach. aã. scrup. sem. Cinabar. antimon. rectif. gr.* 5 *Laudani Opiati gr.* 1. *fiat pulvis. diuidatur in sex partes aquales, dentur quotidie quolibet mane in aqua Tilia*

Item. Názbieray Glist w źiemi zostáiących, wypłócz ie winem, u suſz, utrzyi ná proszek do ktorego przyday tyleż korali czerwonych, iák nayſubtelniey utártych, zmięſzay, y daway po puł ſkrupułá, y więcey, w wodce z kwiátu Lipowego paloney.

Item. Kretá ſpal w garnuſzku nowym zetrzyi ná proszek ſubtelny, daway go po troſze w czym rozumieſz, ieſzcze lepſze iest iego ſerce, y płucá ſuſzone, y w proszku dawáne

Item. Secundina primipara cum Corallijs & craniobum wiele wažą

Item. Aurum fulminans przydawſzy do niego gran kilká *Pulv. Jalappa.*

Oprocz tego ſłużą rożne *Spiritus,* iáko *Spiritus Florum Tilia, Cerasorum nigrorum, Paonia, Liliorum Convall. &c.* także wſzystkie medykámentá w ktore *Castoreum* wchodźi, ſkuteczne ſą do potłumienia kwáśnośći, tákże *Theriacalia opiatis maritata:* tákże *Volatilia Balsamica,* iáko *Liquor Cornu Cervi Subcinatus &c.*

Dla dźieći ſsących gdy ſię im przyda tá chorobá. R. *Ocul. cancr. propr. gr.* 12. *Cinabaris antim. rectif gr.* 4. *misce divide in* 4. *partes aquales,* daway ten proszek ráno, y ná noc.

Vel

Vel R. Aqua mellis unc. 1. & sem. Spiritus Rosmar. drach. 1. & sem. Tincturæ Castorei scrup. 1. Spiritus Salis. armoniaci Succinati gut. 5. Syrupi de Pæonia vel de Betonica dr. 6. misce det cochleatim.

Powierzchowne też ápplikácye wiele ważą, to iest, ná głowę, ná żołądek, y żywot, ná żywot dobra iest dryakiew, przydawszy do niey oleyku Bursztynowego tym smárowáć, álbo Plaster zwány *de Galbano crocatum*, przydawszy oleyku Bursztynowego, álbo smárowáć nád żołądkiem oleykiem Muszkátowym, przydawszy do niego oleyku Bursztynowego, y Bobrowego stroiu.

W sámym pároxyzmie pod nos przytykáć do wąchánia *Spiritum Salis. armoniaci*, álbo *Sal Vitrioli, Cornu Cervi*, álbo *Oleum Sylvij*, álbo oleykiem Ruciánym dystyllowánym náćieráć pod nosem.

Item Pryszcze zá uszymá, tákże ná wierzchu głowy pomocne bywáią, tákże śćieránie rąk, y nog.

Jeżeliby dźięćię podległę było tey chorobie, tákiemu trzebá otworzyć áperturę ná kárku.

Jeżeli komplexya, y látá pozwaláią, krew puśćić potrzebá, álbo piawki stáwić.

Plaster ná Głowę skuteczny.

R. Empl. de Betonicæ unc. 1. Balsami Peruviani unc. sem. Olei destillati Cornu Cerv. vel Alcis, Tartari, aã. scrup. sem. Salis cornu Cervi scr. 1. f. Emplast.

Ták-

Tákże kádzenia Burſztynem, Łośim kopytem, álbo rogiem ſą pomocne.

Wieſzáią też ná ſzyiách dźieći, dla ochrony od tey choroby rożne graty, iáko to korzeń piwoniey, zęby wilcze, łośie kopytá, Korale, kámień Smárágd zwány &c. lecz to máłą pomoc czyni.

Korzeń *Valeriana* to ieſt Kozłku, ná wioſnę álbo w Jeśieni wykopány, ná proch utárty, y zádawány, ná tę chorobę bárdzo pomocny ieſt.

Jeżeliby tá chorobá pochodźiłá z gliſt, álbo gdy ſię ząbki puſzczáią, álbo gdy Oſpá, y Odrá náſtępuią, o tym maſz ná ſwych mieyſcách.

O płynieniu łez z oczu.

PŁynienie łez z oczu názywa ſię *Epiphora*, to ieſt uſtáwne płynienie, álbo wilgotność w oku, lubo w iednym, lubo w obudwu, te łzy álbo humor nie iednákowy bywa, pod czás wodniſty, zimny, bolu żadnego w oku nieſpráwuiący, á pod czás bywa oſtry, y ſłony, ſpráwuiący bol, zápalenie, świerzbienie, rznięćie, á pod czás y powieki ráni. W tey áffekcyi chrząſtki w kąćikách oczu zoſtáiące, przez ktore łzy wychodzą, nábrzmiewáią.

Przyczyná tey áffekcyey ieſt humor ſpadáiący z głowy, álbo innych części ćiáłá ściągáiących ſię do oczu, zwyczáynie tácy podlegli ſą uſtáwicznemu kátharowi, máiąc záwſze pełność humorow w głowie, tákże z nátury flegmátyczney

kom-

komplexyi wilgotney, y rzadką krew w sobie máiący.

Sposoby do leczenia.

NAyprzod słuzą dla expurgowánia od wilgotnosci zbytniey (ták głowy, iáko y ciáłá) purganse w rożnych formách, to iest: álbo w pigułkách, álbo w trunkách &c. dla słábszych naylepsze iest Senes, wárząc ie y piiąc, to álbowiem naylepiey głowę expurguie.

Przytym weś *Aloe. Mucis Cupressæ, Thuris Masticis, Myrrhæ áá. dr. 2. Tutiæ pp. Sarcocollæ áá dr. sem Sangv. dracon. Sumach. Rosar. rubr. Baccar. Berber Siccat áá. scr. 1. fiat pulvis subtilis. misceatur cum aqua fœnicul qua guttatim instilletur oculis, & ab extra applicetur, est probatum.*

Item. Płynienie łez z oczu z zápaleniem ták się ma leczyć. Nayprzod przepurgowawszy się dobrze krew puścić, potym tego *Collirium* używáć.

R. *Trochiscorum albor, Rhasis sine Opio drach. 1. Aqua Rosarum unc. 4. Aqua Fœnicul. unc. 2. misce,* tym oczy przemywáć, y przykłádáć ná noc zmoczywszy chustkę niekrochmálną.

Vel R. Cerusa lota, Sarcocollæ nutr. Acatia, Thuris áá. drach. 1 Ossium Mirabol. adustor. Corallor. rubr. prop. áá drach. sem. Margar præpar scrup. sem. Succi mali punici ad med. per decoctionem excocti qv. suf. fiat collirium.

Item. Weś naśienia Bábczánego, przetłucz, warz w wodźie, przecedźiwszy przemyway oczy.

Item

Jtem. Kto ma záſtárzáłą tę áffekcyą, tákiemu trzebá mieć áperturę ná kárku, álbo ná ręce, álbo ieſzcze lepiey *ſupra ſuturam coronalem*, ná głowie.

Jtem. Gdy inne medykámentá máły, álbo żadnego ſkutku nieczynią, ná ten czás rádzą Medycy ná ogoloną głowę przyłożyc. *Emplaſt. Veſicatorium*.

Jtem. Máść pewna. Weś Gryſzpanu gran dwánaście, Kámfory drágmę iednę, Tucyi prepárowáney puł uncyi, Máſłá nieſłonego wprzod w wodce Rożowey przewárzonego, y przepłokánego dragm ſześć, zmięſzay uczyń máść ktorą po troſzce wpuſzczay w kąciki oczu od noſá, álbo powieki nią ſmáruy, piorkiem, ieſt doświadczona, nietylko ná płynienie łez z oczu, ále y ná świerzbienie, y exulcerácye powiek.

Jtem. Bánki zá uſzymá z piiawkámi ſtáwione ná niezáſtárzáłą áffekcyą ſą pożyteczne.

O Lekárſtwách rożnych ná rożne áffekcye ſercá.

SErcu ſłużące medykámentá, názywáią ſię *Cordiaca*, máiące moc ſerce w rożnych ſłábościách pośiláć, duchy ożywiáć, y *malignam qualitatem*, od ſercá odpędząć.

Słábość ſercá pochodźi poſpolićie álbo z źimney, álbo z gorącey przyczyny, y álbo złączoney *cum malignitate*, álbo nie dla tego rożne medykámentá ákkomodowáne bydź máią.

Medykámentá ſerce pośiláiące w poſpolitośći

ſą

są tę. *Confectio Alchermes cum & sine odoribus, Theriaca Veneta, Confectio de Hyacintho, Aqua Theriacalis camphorata. Sal Volatilis viperinus, Elixyr proprietatis Paracelsi, Elixyr vita Mathioli, Aqua cordialis omnium florum cordialium, Aqua cordialis varij generis. Aqua Canellæ, seu Cinamomi cum & sine vino. Extractum Bezoardicum, Essentia Ambræ, Pulvis Diamargariti calidi & frigidi, Lætificans Galeni, Species Diambræ de Gemmis, Spiritus uolatilis viperinus. Sal volatile oleosum Sylvij Pulvis albus pretiosus Gedánensis, Electuarium de Gemmis, Julep Gemmatus, Lac Perlarum* y inne rozmáite.

Dla odpędzenia iádu od sercá pochodzącego, álbo z zázytey trućizny, álbo z ukąszenia iádowitey bestyey, iáko zmij, psá wściekłego, wilká &c. tá Dekokcya osobliwa.

R. *Rad. Tormentilla, Zedoaria, Gentiana, aā. unc. sem. fol. Melissa, Scabiosa, Cardui benedict. Scordij aā. m. 1. Cort. Citri drach.* ʒ. *sem Cardui bened. Citri aā. drach.* 1. *Rasora Eboris drach.* 1. *& sem. Florum Buglossa Anthos aā. pug.* 1. *fiat decoctio in aqua communi, Recipe culatura libram unam & sem. adde Syrupi de Corticibus Citri q. s. dentur quotidie mane & vesperi unciæ tres.*

W nagłey mdłośći, gdy czás niepozwala zgotowánia lekárstwá innego. Weś Alkermesu, álbo gdy go niemász Dryakwi, rozmąć z winem day choremu zázyć.

Jtem. Kámforá osobliwym sposobem serce posila iednák nie káżdemu służy.

R. *Salis*

℞. *Salis volat viperarum gr 10. Aqua Scorzonela, vel Cardui benedict. unc. 1. & ſem. miſce, detur pro doſi.*

Vel R. Magiſterij Ambra gr. 2. detur in Aqua Theriacali Camphorata.

Vel R. Conſerva florum Tunicarum, Anthos, Cort. Citri condit aā unc. ſem. Confect. Alchcrm. drach. 1. Pulvis Diambræ drach ſem. Salis Card. bened ſcrup. 1. f. Confactio doſis drach. una.

Item. R. Specierum Diambra drach. 3. Confectionis Alchermes unc. ſem. Sacchar. unc. 4. Olei Cinamoni gut. 5 fiant ſecundum artem morſuli.

Oprocz wnętrznych lekarſtw wiele też ważą *Topica*, to ieſt powierzchowne przykładánia ku ſercu, y ná pulſy, to ieſt Alchermes z winem rozmąćiwſzy, przykładáć ku ſercu płatek ſzkárłatny, tym nápuśćiwſzy. Tákże *Balſamus pervianus*, wodki rożne z rożnemi proſzkámi, tákże máteraczyk z ziołámi, y ſámá Rutá z octem, oſobliwie w gorących áffekcyách dobrze ſłuży wodká Krolowey Węgierſkiey &c.

W wielkiey ſłábośći ſercá pochodzącey z gorącey przyczyny, to ieſt gdy będą gorące wnętrznośći, álbo gorączká wielka iáko málıgná, *Febris putrida Epidemica*, tákże w Oſpie, Odrze, &c. tákże gdy będzie drzenie ſercá, mdłośći w gorączce, ſłużyć będą te medykámentá.

R. Rad. Ruſci. Cichorei, Scabioſa. Capill. vener. Pimpinella Acetoſa aā. pug. duos, Sem. Melon. Cucurbita, Citri, Raſura Eboris aā. drach. 1. Florum

Cordialium pug 1. *fiat decoctio in aqua comm.*

R. *Colatura libr.* 1. *cui adde Crystalli mineral. drach.* 1. & *sem. Spirit. Sulph. vel Nitri dulc. dr. sem. Syrupi de Limoniis q. s. detur ter de die.*

Item. Rożne sercu służące w podobnych áffekcyách w pospolitości są te. *Confectio de Hyacintho, Pulv. Cord.* & *hep. viper. Sal. Cardui bened. Scabiosa Bezoardicum Joviale vel minerale, Spiritus nitri dulcis, Salis dulcis, Lapis Bezoar. Aqua Theriacalis refrigerans, Aqua è Typhis Cervorum, Aqua Cordialis frigida, Herculis à Saxonia, Theriacalis Camphorata, Sal Viperarum, Mixtura de tribus cuius descriptio.*

Mixtura de tribus.

R. *Aqua Theriacalis Camphorata unc.* 1. *Spiritus Tartari, Spiritus Vitrioli aā. drach.* 1. *misce.*

Item Pulvis diamargarit frig. Tabella, manus Christi cum perlis & *Conf. de Hyacintho* & *Alchermes, Magisterium Perlarum Corallorum,* & *Salia eorum, Ambra Gelatina, Cornu Cervi cum aromatibus Jus Caponis* &c. wzwyż pomienione medykámentá lubo sáme, lubo przydawáne do innych likuorow skuteczne są do używánia.

Composita Náprzykład.

R. *Aquarum Buglosa Borag. aā. unc.* ʒ *Conf. de Hyacintho drach.* 1. *Salis Prunella drach. sem Pulv. diamargar frigid. scrup.* 1. *Syrupi de Corticibus Citri unc* 1. *detur pro una dosi.*

Vel R *Conserva Rosarum, Buglossa Violar. Tunicarum aā. drach. sex, Aquar, Boraginis, Buglossa,*

Aceto-

Acetoſa, aā. unc. ʒ. *miſce bulliens parùm & colentur ac exprim. liquori adde, Confectionis de Hyacintho Alchermos aā. drach.* 1. *Manus Chriſti perlat. dr.* 1. *Syrup. de Pomis q. ſ. m. detur ſæpius.*

Pytánie Jákie, ktore, y iák wiele humorow we Krwi.

Odpow. Humorow z ktorych *Conſiſtentia* krwi złożona ieſt, ſą cztery.

Pierwſzy *Pituitæ*, to ieſt flegmá, ieſt krwi owá część ktora *ex bylo* ze krwi wygotowána, lubo więcey, lubo mniey, śiárczyſtego, y ſłonego máiąc w ſobie humoru przymięſzánego, przez częſte cyrkulácye, y w ſercu dylátácye, gdy niebędźie przeczyſzczona, zoſtáie gruba, y gęſta.

Wtory, *Sanguis puriſſimus*, ieſt owá część máſſy krwi, ktora przez wiele cyrkulácyi w ſercu wyczyſzczona, ſtawſzy ſię ſubtelną, mierney ſubtelnośći duchow nábywa.

Trzeći *Bilis*, to ieſt cholerá, ieſt owá krwi część, ktora przez częſte cyrkulácye, y kokcye większey ſubtelnośći nábywa, zkąd bárdzo *Spirituoſa*, y zbytnie gorąca zoſtáie.

Czwarty *Melancholia*, ieſt owá część krwi, ktora przez wiele cyrkulácyi, y w ſercu dylátácyi ſtawſzy ſię ſubtelną, y bárdzo rzadką, przez co *Spirituoſa particula*, po większey częśći z niey wyćiągnione bywáią, zkąd zimna, gruba, y *terreſtris* zoſtáie.

Temperámentá záś náſzych nátur z rożnych

wzwyż pomienionych czterech humorow po-
mieszánia, y przewyższenia, stáią się w ten sposob.

Naprzod ieżeli *chylus* z álimentow wilgotnych, y zimnych, ktore máło máią w sobie subtelnego ciepła zgotowány, álbo z defektu należytego fermentu, nie dobrze rozrzedzony będzie, ná ten czás rodźi się z niego *Succus*, krwi flegmistey gruby, ktory lubo się wielekroć cyrkuluie, y dylátuie, iednák go serce do swey doskonáłośći, y subtelnośći swoią ákcyą przywieść nie może, dlaczego, ieżeli tákiego chylusá więcey przybywáć będźie, máło innych humorow rodźić się muśi, á że wszystko ćiáło táką krwią nápełnione iest, w ktorey inne nie przewyższáią humory, nábywa konsystencyey wilgotney, y zimney, zkąd cáłego ciáłá temperáment stáie się flegmisty.

Powtore, ieżeli Chylus będźie dobrze exkokwowány, y z álimentow utemperowánych sporzadzony, álbo z wnętrznych częśći dobrą konkokcyą należyćie wygotowány, ná ten czás ták przez cyrkulácye, iáko y w sercu dylátácye, stáie się krew z niego czysta, y wielość iey, zkąd ćiáło nábywa temperámentu krwistego.

Potrzećie, ieżeli krew będźie sporządzona z álimentow bárdzo gorących, y ostrych, álbo dla gorącośći wnętrznych pryncypálnych członkow ostro fermentuiących, ná ten czás przez máłe cyrkulácye, obraca się *in succum calidum & valde spirituosum*, ktory gdy inne humory prze-
wyższy

wyższy, ná ten czas ſtáie ſię *temperamentum bilo-ſum*, to ieſt choleryczna komplexya.

Poczwarte, ieżeli krew wygotowána będźie z álimentow grubych, nieczyſtych, máiących w ſobie wiele *ſalis fixi*, to ieſt ſłonośći, gdy nie dobrze będźie przez cyrkulácye, y kokcye wyczyſzczona, máło ſię z niey rodźi ſubtelnych duchow, zátym ſtáie ſię *ſuccus* krwi gruby, á ztąd nábywa táki człowiek temperámentu meláncholicznego, to ieſt meláncholiczney komplexyi.

Nad to wielość káżdego przewyższáiącego temperámentu, názywa ſię *Intemperies*, zkąd choroby rodzą ſię podobne im, to ieſt źimne, gorące, wilgotne &c.

Item. Temperámentá też, nátur náſzych nábywáią ſię nie tylko z álimentow, ále też z Rodźicow, y *ex influxu aſtrorum*.

TRAKTAT VII.

O Spoſobách robienia Wodek, Oleykow, Máśći, Julepow, konfitur, Lekarſtw purguiących &c. &c.

Wodká Cynámonowa.

WEś Cynámonu przedniego puł funtá, przetłucz z grubá, przyday hányſzku trzy garśći, námocz we dwu gárcách wody, od godźiny do godźiny, dobrze nákrywſzy, potym prze-

pal przez álembik wolnym ogniem (Alembik, y rurki máią bydź dobrze przechędożone) odbieraz pierwey przodek, potym ostátek do inszego naczynia. Jeżeli będźie Cynámon dobry, będźiesz miał przedniey wodki około pułgárcá, ieżeli záś ládáiáki, iáko pospolicie bywa z Gdańská, zá ledwie będźie kwartá, inśi miásto wody prostey, nálewáią wodą w ktorey ięczmień wárzą, inśi nálewáią wodką rożáną, melissową, borakową, szczawiową &c.

Wodká Cynámonowa z Winem.

GDy się wodká Cynámonowa przepala z winem, álbo z wodką z lagru wypaloną, nieprzyiemna iest do pićia, lepiey w gorzałce prostey nieprzydymioney, przydawszy hányszku, leiąc do puł funtá Cynámonu dwá gárcá wodki.

Wodká Krolowey Węgierskiey.

WEś gorzałki prostey gárcy trzy, álbo cztery, námocz w niey lewándowego kwiećia, rozmárynu, szálwii, iáłowcu przetłuczonego przepal przez álembik, przyday rozmárynu znowu przepal. Do przepaloney wodki, znowu trzeći raz nákłádź rozmárynu, námocz, y przepal, nieoćiągáiąc bárdzo, weś ná łyszkę żelázną, lubo ná gliniáne naczynie prochu trochę, ruśniczego, wley wodki bárdzo máło, zápal ią, iák wygore: ieżeli się proch spali, dobra iest, iuż nie ma w sobie wilgoći, ieżeli záś prochu nie spali, przepal ią ieszcze raz, nie odciągáiąc bárdzo, ostátek odćiągnioney, zda się ná ro-

zcho-

zchody. Jeżeli zaś chcesz mieć tę wodkę z kámforą, weś iey náprzykład kwartę, włoż do niey Kámfory łotow cztery, rospuści się w niey prędko, mięszáiąc co raz, przytkay dobrze, schoway od potrzeby.

Wodká Páráliżowa.

WEś konwálii swieżey, rozmárynu, lewándy, száłwii, máćierzanki, żiela iwy árthetyki, pokrzyw, Bukwice, korzenia dźięglowego, pieprzu długiego, iáłowcu, wszystkiego coć się będzie zdáło, námocz w gorzałce prostey, przepal przez álembik, do przepaloney wodki przyday mrowek, z mrowiská ochędożonych co mieć możesz. Jáłowcu kilká garśći: znowu przepal, nie odćiągáiąc do końcá, chcesz li mieć ieszcze lepszą, przyday znowu mrowek, y przepal trzeci raz.

Kinder Balsam.

WEś Gałki muszkátowey łotow trzy, kwiátu muszkátowego łotow trzy, Gozdźikow, Cynámonu przedniego, Imbieru, kubebow *Granor. Paradysi*, Cytwaru wszystkiego po cztery łoty, Gáłgánu połtorá łotá, Rozy Dámásceńskiey świeżey łotow sześć, kwiátu Gozdźikowego świeżego, kwiátu Lipowego, oboygá po 24. łotow, liśćia y kwiátu száłwiowego, kwiátu kminkowego, kopru włoskiego, koszykowego lewándowego, wszystkiego po sześć łotow, korzenia piwonii, świeżego naśienia piwonii, ięmioły dębowey, wszystkiego po puł łotá,

wszystko pokráiawszy, y potłukszy, włoż do náczynia szklánego, wley Máłmázyi gárniec, wodki konwáliowey z wodą paloney, wodki poziomkowey przedniey, oboygá po trzy kwáterki, wodki szałwiiowey, kopru włoskiego, oboygá po puł kwarty, zátkay dobrze náczynie, niech ták stoi przez kilká dni, potym przepal przez szkláńy álembik, ná raz miárá łyszká iedná, álbo dwie. Białogłowom ćiężárnym iest bárdzo służąca.

Wodká Złotogłowowa.

WEś Cynámonu puł łota, Gałki muszkátowey, kwiátu Muszkátowego, oboygá po ćwierći łotá, Imbieru, gożdźikow, pieprzu, Tátárskiego ziela, wszystkiego po puł ćwierći łotá, Bobku pułtorá łotá, rozmárynu, száłwii, Spikánárdy, Lewándy, wszystkiego po garśći, stłukszy wszystko włoż do szklánego náczynia, náley gorzałki dobrey puł kwarty, záwiąż dobrze, zálep w chleb surowy, włoż do piecá wypalonego oraz z chlebem, przecedźiwszy schoway od potrzeby. Służy ná wiele áffekcyi głownych, smáruiąc nią wierzch, y tył głowy.

Wodká serdeczna zwyczáyna.

WEś gorzałki dobrey gárcy (náprzykład) trzy, wliy do náczynia szklánego, do ktorey záraz z Wiosny zbieray te kwiećia fiałkowe, hyácinthowe, *Corona Imperialis*, bukwice białey, konwálii, lilii białych, melissy, bora-

ko-

kowe, miodunczáne, ſzáłwiowe, lewándowe, ro-
zmárynowe, z drzewá wiśniowego, bázyliko-
we, goździkowego, cząmbrowe, mácierzanki,
z kopru włoſkiego, rożowe, málinowe, żytne
nogietkowe, iáśminiowe, *Tubæ roſa Geneſtry*, (ie-
żeli bydź może) ze bzu włoſkiego, z hiſzpań-
ſkiego, biedrzeńcowe &c. Miawſzy ziołá wſzy-
ſtkie zebráne, przepal przez álembik. Do prze-
paloney wodki, przyday Gałki muſzkátowey,
kwiátu, Goździkow, Cynámonu, Gáłgánu,
Kárdámonu, Kubebow, Storáxu, ſkorek Po-
máráńczowych, y Cytrynowych, Fiałkowego
korzenia, Cytwaru, *Rad. doronici*, drzewá Alo-
eſowego, Sándałowego troiákiego, *Rhodi*, Cy-
pryſowego, Sáſáfrás, naśienia kopru włoſkiego,
Kolędru, czárnuſzki, Kminu kramnego, wſzy-
ſtkiego coć ſię będzie zdáło, przetłukſzy ná-
mocz, y przepal, nieodćiągáiąc bárdzo, ſprobuy
ieżeli proch ſpali, ieſt dobra, ieżeli nie,
przepal ieſzcze raz. A ieżeli chceſz żeby miáłá
zapách wdzięczny, weś piżmá, Ambry, Zibetu
potroſze, zetrzyi w kámiennym mozdzierzyku,
przydawſzy trochę *Salis Tartari*, záwiąż w wę-
zełek, wpuść do wodki, niektorzy kłádą Szá-
fran do álembiká, z inſzemi ingredyencyámi, co
źle czynią, lepiey záwiązáć go w węzełek, y
wpráwić w kápitel to ieſt w czapkę álembikową.
Jnśi máią zwyczay do álembiká kłáść złoto, to
ieſt łáńcuſzki, czerwone złote; co ieſt śmiechu
godno.

Wodká do kádzenia bárdzo wdźięczna.

WEś gałki muſzkátowey puł łotá, gozdźikow ćwierć łotá, cynámonu pułtory ćwierći łotá, Storáxu, benzoinu, korzenia Fiałkowego, ſkorek cytrynowych, wſzyſtkiego po ćwierći łotá, przetłucz wſzyſtko, włoż do nowego garnczká, náley wodki rożáney przedniey, nákryi dobrze przez noc, názáiutrz poſtaw ná węglách zarzyſtych, nákryi pokrywką z dźiurkámi, niech powoli bárdzo wre, wydáie z ſiebie zapách bárdzo wdźięczny kto chce, może y pizmá kilká gran przydáć, á co uwre wodki, doleway inſzą. Jeżeli kto chce to kádzenie uczynić w kośćiele (iáko w niektorych bywa,) trzebá we dwoynaſob álbo y więcey (według wielkośći Kośćiołá) bráć ingredyencyi pomienionych.

Wodká ſekretna.

WEś wapná niegáſzonego, iáko nayświeżſzego káwálec náley ná nie wodki Bábczáney, álbo z żábiego ſkrzeku gorącey co potrzebá iák ſię uſtoi zley zwierzchu, ieżeli będźieſz miał wodki pułgárcá, przyday do niey *Mercurij dulcis*, (ſubtelno utártego) puł łotá, zbiy dobrze ſchoway od potrzeby: ſłuży ná wſzelkie wrzody, y rány záſtárzáłe do zgoienia trudne, prędko bowiem ſuſzy flux, y ránę goi, może y *Spiritum Vini* przylewáć, ieżeliby było, wielkie zápalenie, ſłuży też y ná párchy.

O ſpo-

O Sposobách robienia Lekarstw purguiących.

Purgáns w trunku.

WEś Senesu z sypułek obránego trzy ćwierći łotá, *Rhabarbarum* kráiánego puł łotá, hányszku szczyptę dobrą, włoż do garnuszká, skrop winem dobrze, náley wody czystey kwáterkę, nákryi niech moknie przez noc, názáiutrz przywarz trochę, przecedź przez płotno, y wyciśniy przyday Mánny Kálábryny, łotow cztery, przystaw zdálá od ogniá, mięszay żeby się Mánná rospuśćiłá, potym weś białek od iáiá, rozbiy go prętem żeby się w piánę obroćił, zmięszay z trunkiem, przystaw do ogniá, żeby tylko wezwrzáło, przecedź przez gęste płotno, będźiesz miał trunek czysty, ktory ćiepło wypić, ieżeli ći się podoba, możesz Cytrynę do niego wyćisnąć. Dáie się przestrogá, że ieżeliby kto dla dźieći chciał gotowác: trzebá wszystkiego dáleko mniey bráć według lat. Dla tych zás ktorzy są nátury trudney do purgowánia, trzebá bráć we dwoynasob więcey.

Item. Dla dźieći do moczenia może przydawáć cytwarowego naśienia, mchu koralowego, álbo wrotyczu dla glist.

Julep Rożány purguiący delikátny.

WEś Roży Dámásceny, to iest Wideńskiey prawdźiwey, obierz pięknie, wyśiey przez przetak, odważ: ile będźie roża ważyłá, tyleż od-

odważ cukru przetłuczonego, y przęśianego postaw pátelę, álbo rynką nád wolnemi węgla-mi, iák ſię rozgrzeie, włoż garść roży, dru- cukru, mięſzay drewniáną łopátką, iák pocznie ſok puſzczáć, włoż drugą garść rożu, y cukru y mięſzay powoli, y ták co dáley, áż wſzyſtk rożą, y cukier włożyſz, przytrzymay trochę n węglách wolnych, żeby ſię cukier dobrze ro ſpuścił, wliy do garnuſzká nowego nákryi nie ták ſtoi w ćieple. Jeżeli maſz wolą więcey ro bić, názbierawſzy rożu, uczyń ták iáko y pierwey, złoż do kupy, potym wyliy ná płotno geſte, záwiąż, wyćiśniy w práśie, ſchoway od potrzeby, purguie bárdzo dobrze, biorąc go n raz według nátury, kto ſłábſzy, dość puł kwáterki, kto mocnieyſzy kwáterkę, názywa ſię te Julep ſekretny, *Syrupus Aureus*.

Konfekt Brzoſkwiniowy.

NAzbieray kwiećia Brzoſkwiniowego, ochędoż pięknie, odważ ile będźie kwiećie wáżyło, tyle dwoie odważ cukru, wliy wody ná rynkę, álbo pátelę, iák wezwre, wſyp kwiećie, warz áż zmięknie, włoż cukier, ſmaż wolnym ogniem do konſyſtencyi, ták iák rożą, ſchoway od potrzeby, purguie bárdzo ſkutecznie wźiąwſzy ná raz iák káſztan, y ná gliſty dla dźieći dobry, inśi robią z ſoku wiśniowego Julepek, ktory też ma moc iáko y konfekt.

Rozynki purguiące.

WEś Seneſu obránego, łotow ſześć, przyday

há-

hányſzku garść dobrą námocz w winie przez 24. godzin, przywarz trochę, przecedź, przyday Mánny Kálabryny łotow ośm, cukru tyleż, rozpuść, wyczyść białkiem iajowym, weś rozynkow drobnych obránych, wypłokánych puł funtá, zmięſzay: ſmaż wolnym ogniem do zgęſtnienia, ſchoway od potrzeby, oſobliwie dla dźieći, daway ná raz po łyſzczę.

Ubodzy ludźie ſkrobią wnętrzną ſkorkę z kruſzynowego drzewá, ktorą álbo ták świeżą w piwie moczą y piią, álbo ná proſzek trą uſuſzywſzy, iednák trzebá ią ſkrobáć ná doł ku korzeniowi, żeby womitow nie czyniłá, bo ieżeli ku gorze będźie ſkrobána, womity ſpráwi, y ſtolce, do tego, miárę trzebá záchowáć, żeby nie przeſádźić. Jnśi záś záżywáią ziarnek bzowych, álbo hebdowych.

Konfekt ná womity lekki.

JAk ſię pocznie bez pukáć ná wioſnę, názbieray kłobuczkow máłych, odważ do nich tyle dwoie cukru, przyſmaż ſchoway, ná raz day iák włoſki orzech, ſłábſzym mniey, czyni womity lekkie.

Są niektorzy ták ſię brzydzący lekárſtwy, że nie tylko záżyć go niechcą, ále y przed zapáchem iego ućiekáią, dogadzáiąc tákim, podáie ſię ſpoſob: Weś żołći wołowey, Kolokvintydy, oboygá po łoćie, pokray ſubtelno Kolokvintydę zbiy wráz z żołcią, rozłoż ná chuſteczce, przyłoż

ná

na pępek, y przywiąż będźie purgowáło.

Drugi ſpoſob. R. *Aloe Succort. Scammon. Myrrhæ aã dr.* 1. *Eſulæ Coloquinthid aã dr.* 1 *ſ. f. pulv. ſubtilis* zmięſzay z ſokiem z kolędru swieżego wyćiągnionym, uczyń dwie gałki, ktore day trzymáć w rękách w ćiepłey izbie, przekłádáiąc z ręki do ręki, y wącháiąc, czyni operácye, ále to tylko ſłuży náturom delikátnym.

Gorzałká purguiąca.

WEś Sálápy z grubá przetłuczoney łotow pięć, Cynámonu łotow trzy, gorzałki hányſzkowey kwartę, zmięſzay, niech ták moknie przez trzy dni, co raz mięſzáiąc, potym zley zwierzchu, przez chuſtkę wyſącz dobrze, ná pozoſtáłą Sálápę wley znowu gorzałki pułkwarty, iák wymoknie znowu wyley ná chuſtę oraz z Sálápą, wyćiśniy zlep do kupy, uſmaż Syrop z cukru, zmięſzay, y ſchoway od potrzeby, ná raz kieliſzek, álbo mniey dla ſłábſzych. Jeſt innych ſpoſobow wiele, ále że do Aptekarzow należą, ábym nie wydał wſzyſtkich ſekretow tylko proſte ſpoſoby opiſałem.

O JULEPACH.

Julep Fiałkowy.

WEś Fiałkow co mieć możeſz: obierz ie iák należy, ſtłucz w kámiennym moźdźierzu álbo w donicy zwierć, włoż do ſzklánego náczynia, náley wody czyſtey puł kwarty, zámięſzay, nákryi dobrze, niech ták ſtoi, áż inſzych

fiałkow

fiałkow názbieraſz, ktore obrawſzy, y zwierćiawſzy iáko y pierwey, przecedź tám te moczone przez chuſtę, y wyćiśniy, do wyciśnioney wody włoż inſze, zmięſzay, nákryi, iák znowu przyzbieraſz fiałkow, ſpraw ſię zniemi iáko y pierwey, przecedźiwſzy, y wyćiſnąwſzy tám te co mokły, włoż w nie świeże, uczyń ták y czwarty raz: ieżeli maſz dość fiałkow, bo im wodá (w ktorey fiałki mokły) będźie gęśćieyſza, tym też Julep będźie pięknieyſzy, y lepſzy. Potym weś cukru pułtrzećiá funtá, włoż do pátelę, álbo rynki, wley wody kwáterkę, warz do zgęſtnienia, to ieſt kiedy kápnieſz ná żelázo záraz twárdnieie, zdiąwſzy z ogniá wley weń tynkturę, to ieſt wodę, w ktorey fiałki mokły, zmięſzay, iák oſtygnie ſchoway, záwiąż iák naylepiey.

Jnśi robią ták, obrawſzy fiałki, biorą tyle dwoie cukru, ile fiałki wążą, tłuką wraz w kámiennym moździerzu, álbo (kto go niema) w donicy wiercą, kłádą do ſzklánego naczynia przylewaią wodki fiałkowey, álbo rożáney, według potrzeby, iák pomoknie, przecedzáią przez chuſtę, co ná chuśćie zoſtáie zbieráią, y przyſmażáią, ná konfekt fiałkowy, Jnśi záś od ſmáżonego Julepu z ſámego cukru kłádą fiałki ſłuczone, álbo zwierćiáne, potym przecedzáią, máią oraz y Julep, y konfekt.

Są inſze ſpoſoby proſte ktore że ſą niedoſko-

ná-

náie, niezdáło mi się opisowáć ich, że wszystkich naylepszy iest ktory się naprzod opiłał.

Julep, álbo Syrop Rożány zwyczáyny.

Z Kwiećia rożowego obránego, y wyśianego, słukszy go, álbo rozwierćiawszy, sok wyćiśniy, potym do wyćiśnioney rozy przyliy troche wodki rożáney, zwierć, y znowu wyćiśniy do kupy, zley do szklánego naczynia, niech postoi przez kilká dni żeby się ustało, álbo tez záraz przecedz przez bibulę, przyday cukru tyle ile sok waży smaż wolnym ogniem do konsystencyi. A iezeli chcesz mieć ieszcze lepiey názbierawszy rozy, słucz ią, álbo zwierć, y wyćiśnionym sokiem pierwszym rozmąć ią, y wyćiśniy, uczyń to y trzeći raz, tymże sokiem nową rożą zálewáiąc, y wyćiskáiąc, będźiesz miał Julep bárdzo przedni. Inśi záś obráną rożą wárzą, przecedzáią y wyćiskáią: do wyćiśnioney wody inszą rożą kłádą, znowu wárzą, y wyćiskáią: czynią to pięć, álbo sześć rázy, potym tę wodę przez bibułę przecedzáią, dodáiąc cukru tyle, ile waży, smáżą do konsystencyi.

Soki záś álbo Syropy: iáko to porzeczkowy, Málinowy, Berberysowy, Wiśniowy, Poźiemkowy, iednákowym sposobem smáżą się, to iest wyćisnąwszy sok z ktorychkolwiek wyćiśnionych iágod, przewárzyć go, y przecedźić przez pláť sukienny, álbo przez płotno gęste, potym przydáć do kwarty soku funt cukru, inśi przydáią

więcey

więcey żeby był przeyzroczyſty, Smáżą wolnym ogniem do konſyſtencyi.

Julep Cytrynowy.

POwybieray z Cytryn śrzodki, z tychże śrzodkow powyrzucay źiarká, potym ie nożem ná tálerzu gliniánym pośiekay, włoż do chuſtki czyſtey, wyciśniy ſok, ktorego ieżeli będźieſz miał kwáterkę; weś cukru funt, wley trochę wody do niego, wyſmaż go do gęſtośći áż pocznie krzepnąć, zdeymi z ogniá wley ſok, zámięſzay, ſchoway od potrzeby, wyciſki wrzuć do octu, Aptekarze zás máią inſzy ſpoſob, trochę temu podobny, ále oraz robią y Konfekt, y Julep, że nie káżdy umie obieráć Cytryny, dla tegom proſty, y łátwy ſpoſob nápiſał.

Julep z Octu.

WEś Cukru (náprzykład) funt, włoż ná rynkę, wley trochę wody ſmaż do gęſtośći ſzymuiąc, zdiąwſzy z ogniá wley octu winnego iák naylepſzego kwáterkę, zmięſzay, zdáleká nád ogniem, od potrzeby. Służy oſobliwie w gorączkách, mięſzáiąc go z wodą y piiąc, tákże ná palenie w żołądku y zgágę.

O KONFITURACH.

Konfekt Rożány.

WEś roży obrány, y wyśiany funt, cukru funtow dwá, wody kwartę, wley wodę ná rynkę, álbo ná pátelkę, poſtaw ná ogniu, iák

wezwre, syp rożą po garśći, á mięszay, niech wre áż będźie miękka, dopiero włoż cukier, y smaż do konsystencyi, iák przestygnie, włoż do naczynia szklánego, posyp z wierzchu cukrem, schoway od potrzeby. Tymże sposobem smáży się y roża wideńska purguiąca.

Z inszego zás kwiećia Konfekty, (iáko to z fiałkow, z gozdźikow, z boráxu &c.) tákim się sposobem robią: Do iedney częśći kwiećia weź cukru dwie częśći, smaż cukier do gęstośći kwiećie ztłucz w kámiennym moźdźierzu, álbo w donicy zwierć, włoż do cukru smáżonego, zámięszay nád wolnym ogniem dobrze, schoway.

Agrest w Cukrze.

WEś Agrestu wielkiego, wybierz z niego ziarká, odważ funt, zley go wrzącą wodą, potym odley, włoż ná rynkę, przesyp cukrem tłuczonym, (ktorego ma bydź dwá funty,) niech ták stoi przez noc: názáiutrz smaż wolnym ogniem.

Poziomki w Cukrze.

WEś Poziomkow dostałych funt, przyday cukru przetłuczonego funtow dwá, wley wody kwáterkę smaż wolnym ogniem.

Máliny w Cukrze.

WEś Málin funt, Cukru pułtorá funtá, smaż cukier do gęstośći, potym włoż Máliny, y znowu wolnym ogniem smaż do konsystencyi.

Po-

Porzyczki w Cukrze.

WEś Porzyczek, wybierz z nich ziarnká, odważ funt, włoż ná rynkę, przyday cukru dwá funty bez ćwierći, wody kwáterkę: ſmaż do konſyſtencyi.

Wiśnie białe, y czarne w Cukrze.

WEś Wiśni, lubo białych, lubo czarnych, powybieray z nich koſtki, odważ funt, zley, ie wrzącą wodą, potym odley, przyday cukru pułtorá funtá, wody ze trzy łyżki, niech ták poſtoi áż ſię cukier roſpuśći, potym ſmaż do gęſtośći należytey.

Morele w Cukrze.

WEś moreli nieprzeſtałych: oſtruż ie z zwierzchniey ſkorki, y koſtki powybieray, potym ie oćiągniy w ukropie, ktory odlawſzy przyday (do funtá moreli) dwá funty cukru, poſtaw przez noc, názáiutrz ſmaż.

Brzoſkwinie tymże ſię ſpoſobem ſmáżą.

Orzechy Włoſkie niedoyrzáłe w Cukrze.

WEś Orzechow włoſkich niedoſtałych co chceſz, włoż do garnká náley wody, y ſoli náſyp, niech ták mokną przez cztery dni, piątego dniá odley, á náley inſzey wody czyſtey bez ſoli, iák pomokną przez dzień, odley tę á inſzey náley, czyń ták przez kilká dni dwá rázy ná dzień odlewáiąc wodę, á inſzey nálewáiąc: żeby ſię ſol dobrze wyćiągnęłá; Potym ie

ſtruż z zwierzchniey ſkorki, y odważ, iák przeſtygną, náſpikuy ie goździkámi, y Cynámonem, przytym ile ważą, tyle dwoie odważ cukru, álbo miodu, ieżeli ie chceſz mieć w Cukrze ſmáżone, uſmaż z cukru Julep gęſty, iák oſtygnie wley go ná orzechy, niech ták ſtoi do kilku dni, iák zrzednieie odley go, znowu wyſmaż gęſto, y ochłodźiwſzy náley, iák zrzednieie przyday cukru trochę, y ſmaż oraz z orzechámi, według potrzeby. Jeżeli chceſz mieć w miodźie ſmáżone tymże ſpoſobem poſtąp ſobie iáko y w cukrze, miod iednák trzebá wprzod rzadko z wodą przewárzyć, y przecedźić przez płát ſukienny, álbo przez gęſte płotno, potym go wyſmáżyć do gęſtośći: y nálać ná orzechy raz drugi, i zá trzećim wraz z orzechámi przyſmáżyć.

Pigwy w Cukrze.

WEś Pigwow doſtałych, y nie twárdych, oſtruż ie, y powydrażay, włoż do garnká, náley wodą, warz áż zmiękną, odſtaw od ogniá, niech ſtoią w teyże wodźie przez noc, názáiutrz, rozłoż ie ná przetáku żeby oſchły. Potym weś cukru tylo dwoie, ile Pigwy záważą uſmaż Julep gęſty, ktory iák oſtygnie nálać nim Pigwy w ktorym niech mokną do trzećiego dniá, potym go odliy, y ſmaż żeby był gęſty: iák oſtygnie, znowu go wley do Pigwow, iák trzy dni pomokną wley go oraz z pigwámi ná rynkę, álbo pátelę, przydawſzy cukru, ſmaż bárdzo wolnym ogniem do konſyſtencyi Syropu.

Tátárſkie źiele w Cukrze ná ſucho.

WEś korzenia tátárſkiego źiela oſtruż ie, y pokray płáſko, włoż do garnká, náley wody warz zpuł godźiny, potym odley tęż wodę, náley inſzey, y znowu warz z zpuł godźiny, tákże odley iáko y pierwey, y znowu inſzey náley iák powre odley, y przepłocz inſzą, rozłoż ná przetáku żeby ośiąkło; weś cukru tłuczonego tyle dwoie, ile tátárſkie źiele záważy, włoż ná rynkę, álbo pátelę, przeſyp cukrem, niech ták ſtoi przez noc; názáiutrz ſważ wolnym ogniem do ſuchośći, mięſzáiąc powoli łopátką. Jnśi záś ſmáżą Julep z cukru gęſty, w ktory kłádą korzenie, y ſmáżą do ſuchości, mięſzáiąc powoli.

Száłwia w Cukrze, álbo w Miodźie.

WEś liſtkow Száłwii co chceſz, powybieray z nich śrzednie żyłki, warz w wodźie áż zmiękną, odley wodę, liśćie wyzmiy w rękách, y uśiekay drobno, przyday tyle dwie cukru, álbo miodu odſzymowánego, ſmaż do konſyſtencyi, zdiąwſzy z ogniá przyday (ieżeli chceſz) gałki muſzkátowey, goźdźikow, cynámonu, y ſkorek cytrynowych drobno pokráiánych, ieżeli ſą świeże, ieżeli ſuche, ſtłucz ie ná proſzek, Derenie ſmáżą tymże ſpoſobem iáko y Wiśnie.

Skorki Cytrynowe w Cukrze.

WArz ſkorki Cytrynowe w wodźie áż zmiękną, iednák nie długo ich wárzyć rozłoż ná przetáku żeby oſchły, uſmaż Julep z cukru,

ktorego ma bydź tyle dwoie, ile ſkorki wàż
náley nim ſkorki, niech mokną do kilku dni
iák Julep zrzednieie, odley go uſmaż do gę
ſtośći, znowu w kilká dni odley go, y przyſmá
ták iáko pierwey, zá trzećim razem ſmaż wsz
Julep, y z ſkorkámi do gęſtośći należytey.

Sok Pigwowy w Cukrze.

WEś Soku z Pigwow co chceſz, przyday d
niego garść mięty ſuchey, rożey ſuchey ty
leż, octu winnego: warz, przecedź, przyday cu
kru, ſmaż do konſyſtencyi, zdiąwſzy z ogni
przyday cynámonu, gałki, ſkorek cytrynowych
zmięſzay, ſchoway od potrzeby żołądkowey,
znácznie bowiem żołądek pośiła.

Imbier w Cukrze.

WEś Imbieru wybornego co chceſz, náley g
ługiem, niech moknie przez kilká dni, po
tym przywarz, pozdeymuy z niego ſkorkę, y ná
ley wodą, ktorą co dźień dwá rázy odleway, i
inſzą náleway żeby ług wyćiągnęłá, á potym
przywarz żeby był miękki, rozłoż go ná prze
ták, iák oſchnie, włoż do naczynia, náley g
Syropem z cukru ſmáżonym źimnym, w kilká
dni odley go, znowu przyſmaż, żeby był gę
ſty: iák oſtygnie, znowu go wlęy ná imbier.
Czyń ták do czwartego rázu, y dáley, poko Sy
rop rzednieć nie przeſtánie.

O OLEYKACH.

OLeyki dystyllowáne to iest: Kminkowy, Hányszkowy, z kopru włoskiego, z kopru prostego, Jáłowcowy &c. tákim robią sposobem. Weś ktoregokolwiek naśienia z pomienionych, co chcesz náprzykład, gárniec álbo dwá, álbo trzy, stłucz w stępie, álbo w moździerzu, inśi nie tłuką, wsyp do naczynia iákiego, náley wodą, niech ták moknie, y zákiśnie w ćieple przez tydźień nábiy w álembik czysty, wsyp soli ze trzy garśći, pal iák gorzałkę, postáwiwszy naczynie sposobne do zbieránia Oleyku, Aptekarze máią do tego sposobne naczynia z noszkámi, przez ktore wodká odchodźi, á oleiek w szyi naczynia zostáie. Jest inszy sposob, kaź w Hućie zrobić liiek szklány, z długim końcem ten liiek połoź nád gárncem, álbo konwią, spárszy go cztech drewnách, wley wody trochę do naczynia, żeby koniec liyká zámokł, niech wodká z álembiká idźie w liiek, w ktorym śię będźie oleiek trzymał, á wodá spodem odchodźić będźie, gdy iuż wodká z oleykiem z álembiká odeydźie, wyimiy chyżo liiek z wodki, przytkay záraz spod iego pálcem, wodę ostrożnie wypuść, potym oleiek do osobnego naczynia.

Insze zás oleyki iáko Rożány, Liliowy, Fiałkowy, Ruciány, Miętczány &c. robią śię z oliwą, to iest: smáżąc pomienione źiołá, álbo kwiećie w oliwie.

Oleiek S. Janá zwyczáyny.

NAzbieray kwiećia źiela S. Janá, włoż go do naczynia ſzklánego, wley winá dobrego, y oliwy, wyſtaw ná ſłońce przez kilká dni, potym wyłoż ná rynkę, álbo panewkę ſmaż do wywárzenia wilgotnośći, co poznaſz gdy kwiát ná wierzch ſpłynie, y iák ſkwárki ſtwárdnieią, przecedź przez chuſtę, y wyćiśniy: Jeżeli chceſz mieć oleiek lepſzy, włoż znowu świeżego kwiećia do teyże oliwy, iuż nie leiąc winá, ſmaż znowu ták iáko y pierwey, y wyćiśniy, potym do tego oleyku náprzykład ieżeli go będźieſz miał kwartę przyday Terpentyny Weneckiey łotow cztery, Olbrotu łotow trzy, Mumiey, kámieniá od urázu. Smoczey krwi, wſzyſtkiego iák nayſubtelniey utártego po dwá łoty, zmięſzay, ſchoway od potrzeby: ſłuży ná urázy, ná utrząśnienie, ná duſzność w pierśiách, ná pobudzenie uryny &c. miárá ná raz łyſzká w winie, álbo w piwie ćiepłym.

Dáie ſię przeſtrogá áby Olbrot y Terpentynę do gorącego Oleyku włożyć, żeby ſię rozpuśćiło oboie, do tego dáiąc oleiek iuż gotowy, záwſze go zmięſzáć.

Oleiek Piołunkowy.

W Mieſiącu *Sierpniu* názbieray Piołunu doſtátek, ktory pośiekay, nákłádź do beczki náſyp ſoli dość, niech ták kiſnie przez tydźień, nábiiay w álembik ſpory, przepalay iák gorzáłkę

poy-

poydźie wodka oraz z oleykiem, ktory wzwyż pomienionym sposobem oddźielay od niey. Dáią się dwię przestrogi, nayprzod chcesżli mieć sporo oleyku, każ sámo kwiećie osmykiwáć z piołonu do námoczenia, z nich tylko bowiem oleiek bywa, á łodygi zá nic ważą. Druga, do gárcá álbo álembiká, zá káżdym nábićiem, włożyć kilká trzasek szczyp smolnych, dla tego ázeby oleiek ktory bywa gęsty, nie przylegał do szkłá, máią niektorzy zwyczay kłáść szczep wiele, áby więcey oleyku mieli, á to czynią dla oszukánia, y zysku ztąd swego, co się niegodźi.

Bálsam Sekretny.

Ktory 24. godźinách Ráne y wielką zágoi.

WEś oliwy iák naystárszey łotow 8. Terpentyny Gdańskiey białey łotow 16. Jęczmieniá całkiego łotow trzy, kwiátu źiela Sw. Jana łotow cztery, korzenia świeżego *Card. benedict.* kozłkowego to iest *Valeriana*, oboygá po dwá łoty, kádźidłá wybornego, y ná proch stártego łotow cztery.

Sposob robienia.

NAyprzod kwięćie z korzeniem stłucz wraz, náley winem dobrym, mocz przez dwá dni, przyday potym ięczmień, y Oliwę, smaż wolnym bárdzo ogniem do wysmáżenia wilgotnośći, potym wyćiśniy iák naylepiey, iák w pus

przestygnie, przyday Terpentyny, y Kádźidłá, wley do gliniánego naczynia, wstaw do wrzącey wody, niech ták stoi przez kilká godźin mięszáiąc, potym schoway od potrzeby. Ma dźiwnę skutki, álbowiem rány świeże by naygłębsze, od godźiny do godźiny goi. Sposob záżywánia ten, otárszy krew, zgrzey trochę Bálsámu ná łyszcze żeláznęy, lubo srebrney wley w ránę, zmaczay chustkę w ćiepłym winie przyłoż ná wierzch, nie odwięzuy áż trzeciego dniá, tylko bliznę obaczysz. Oprocz tego służy ná urázy, ná plućie krwią, ná krwáwy mocz, ná dyssenteryą, dáiąc go ná raz iák napárstek w Tyzánnie.

Oleiek z żołtkow iáiowych.

UWarz twárdo iáiec co chcesz, powybieray z nich żołtki, ktore uśiekay drobno, włoż ná rynkę, smaż ták długo áż z siebie oleiek czarny puszczą, mięszáiąc ustáwnie żeby się nie spaliły, wyłoż ná chustę, wyćiśniy, schoway od potrzeby, służy ná wiele rzeczy.

O MASCIACH.

Máść Topolowa.

WEś papia Topolowego obránego co chcesz stłucz go, álbo zwierć, zmięszay z smálcem wieprzowym topionym postaw w piwnicy nákrywszy, niech ták stoi, áż nástąpia ziołá. To iest: weś wierzchołkow ieżyn młodych, liśćia

má-

máku ogrodnego, liśćia ſzáleiowego, pśinek, ſáłáciánego, fiałkow, roſchodniku mnieyſzego, y więkſzego, korzenia łopianowego, wſzyſtkiego po dwie garśći, pośiekay, ſtłucz wſzyſtko wraz zmięſzay z ſmálcem z Topolą zmięſzánym ſmaż do wyſmáżenia wilgotnośći, przecedź, wyćiśniy, ſchoway od potrzeby, ieſt znácznie chłodząca.

Máść Rożána.

WEś ſádłá wieprzowego wywárzonego, żeby było iák naybielſze kwartę, roży świeżey białey ſtłuczoney funtow trzy: zmięſzay, niech ták poſtoi kilká dni, potym wyſmaż wolnym ogniem, przecedź wyćiśniy, ſchoway od potrzeby, możeſz przydáć trochę woſku białego, żeby byłá máść tęższa, niektorzy ią płoczą wodką rożáną, żeby byłá biała, y bárdziey pachniąca. Jnśi ſmáżą dwá, álbo trzy rázy; przydáiąc co raz świeżey roży táka ieſt bárdzo dobra, ále białość tráći.

Máść Liliowa.

Tákim właśnie ſpoſobem ſmáży śię iáko y Rożowa.

Máść Płoſkonkowa.

WEś kwiátu konopnego co chceſz, zmięſzay go z máſłem świeżym przetopionym, ſmaż do wyſmáżenia wilgotnośći, wyćiśniy, przyday znowu innego kwiátu konopnego świeżego, zno-

znowu smaż, y wyciśniy, schoway od potrzeby. Służy ná zápalenie, á osobliwie ná Rożą.

Máść Denna.

WEś Dennych bedłek co chcesz, wysmaż ie w oliwie, weś tey oliwy kwáterkę, przyday do niey oleyku z lilıy białych puł kwáterki, máśći Melissowey łotow cztery, wosku białego łotow sześć, zmięszay, iák przestygnie przyday Bobrowego stroiu tártego puł łotá, zmięszay, schoway. Báby záś tylko w sámym máśle smáżą.

Máść Norembersk़a.

WEś Gleyty miáłko utártey funtow dwá, náley octu mocnego winnego tyle, żeby było ná trzy pálce nád Gleytą, warz wolnym ogniem z godźinę, zdeymi z ogniá, iák się ustoi zley ocet do innego naczynia, á ná pozostáłą Gleytę náley inszego, y znowu warz, iáko y pierwey, iák sie ustoi zley do pierwszego, przyley oliwy dwá funty, smaż ná rynce nád szczepámi smolnemi mięszáiąc, áż będzie konsystencya, to iest: kiedy kápniesz, pomácasz pálcem ieżeli iuż lipnie, zdiąwszy z ogniá mięszay áż przestygnie, schoway do naczynia, Dodaią niektorzy iák ostygnie Mumiey subtelno tártey łotow cztery, iest bárdzo skuteczna ná rány, ták świeże, iáko y zástárzáłe, ktore do podziwienia prędko bárdzo goi. Jáko bálsam iest w wielkim sekrećie, ia iednák dla dobrá pospolitego wyiáwiłem ią.

Máść

Máść miękcząca wſelkie twárdośći.

WEś oleyku z żołtkow iáiowych, miodu czyſtego, oboygá po łoćie, żywice białey, woſku żułtego, oboygá po puł łotá, oleyku Bobkowego łotow dwá, zmięſżay, ſmáruy, álbo weś oleyku Migdałowego, liliowego, łoiu kozłowego, rowne częśći, przyday woſku białego trochę, zmięſzay nád ogniem.

Máść chłodząca ktora názywa ſię
Defenſivum.

WEś Gleyty ſubtelney, przez chuſtę prześiáney co chceſz, wley do niey octu tęgiego, mięſzay á potroſze przyleway oliwy, áż zgęſtnieie, robią to poſpolićie w ołowiánym możdźierzu, kto niema, może y ná gliniánym. Albo weś gleyty ſubtelno ſtártey łot ieden. Bleywáſu łotow pięć, oleyku rożánego łotow 16. woſku białego łotow 7. zmięſzay nád ogniem, iák przeſtygnie, przyday białkow iáiáwych cztery, umięſzay, ſchoway.

Máść wygrzewáiąca rány, ktora názywa ſię
Digeſtivum.

WEś Terpentyny rzadkiey łotow 12. wypłocz ią kilká rázy wodką rożáną, przyday do niey żołtkow iáiowych trzy, oleyku rożánego łotow trzy, Száfránu tártego ćwierć łotá, zmięſzay ná źimno: ſchoway od potrzeby.

Máść trawiąca dźiwe mięſo.

WEś Gryſzpanu tártego łot ieden, miodu prá-

práśnego czyſtego łotow 4. octu mocnego łotow 2. ſmaż wſzyſtko wraz áż zczerwienieie.

Máść ná Párchy.

WEś śiárki, Bleywáſu, ſubtelno tártych, oboygá po puł łotá, żywego ſrebrá połtory ćwierći łotá, oleyku Bobkowego łotow trzy, zmięſzay iáko naylepiey, żeby nic nie znáć było żywego ſrebrá, ſchoway od potrzeby, Albo weś ſádłá wieprzowego łotow 10. Oleyku Bobkowego łotow 4. Terpentyny łotow 3. śiárki łotow 3. korzenia Koſackowego tártego łotow 3. korzenia Omanowego tártego, liśćia tábáczánego tártego, oboygá po łoćie, ſoku Limoniowego trochę, zmięſzay nád wolnym ogniem, ſchoway od potrzeby.

Item. Namocz w gorzałce liśćie tábáczáne zwyczáyne, tą gorzałką náćieray tám gdzie ſą párchy dobra ná nie y wodká złotnicza.

Máść ná wſzy.

WEś *Sem Staphiſarg*, łotow cztery, korzenia Ciemierzyce białey łotow dwá, ſoli zwyczáyney puł łotá, żywego ſrebrá łotow cztery, ſádłá wieprzowego topionego łotow ſześć, mydłá Weneckiego łotow pięć.

Spoſob robienia.

ROſpuść mydło w oleyku bobkowym nád wolnym węglem, przyday ſádłá, inne rzeczy ná proch ſtárte, náoſtátku żywe ſrebro, mięſzay iáko naylepiey żeby ſrebrá nieznáć było, Ubodzy

dzy

dzy ludźie z ſamym máſłem mięſzáią żywe ſrebro, y nim ſię ſmáruią, inśi z iabłkiem pieczonym. Y to pewna, ubiy ſrebro z białkiem iáiowym, ták żeby go znáć niebyło, nátrzyi tym kráykę uſuſz, gdy potrzebá włoż ią ná gołe ćiáło, trzymay naydáley przez dźień, potym zdeymi, będźieſz wolen od wſzy przez Mieśiąc, iák ćię poczną nápáſtowáć, znowu włoż też, kráykę ná ſię ták czyń záwſze tá bowiem kráyká nieżáraz moc ſwoię utráći, ſmárowánie ſię máśćiami, w ktore wchodźi żywe ſrebro, wielom ieſt ſzkodliwe, więc oſtrożnie z niemi trzebá, y owſzem lepiey ſię obeyść przez niego, á bydź ochędożnym, y dbáłym o ſobie odmieniáiąc często chuſty.

Máść ná pierśi w káſzlu y duſznośc.

WEś oleyku Migdałowego, fiałkowego, ſádłá kápłoniego rowne częśći, przyday woſku białego ile potrzebá, zmięſzay nád ogniem, iák przeſtygnie: przyday ſzáfránu tártego coć ſię będźie zdáło, oleyku hányſzkowego trochę, zmięſzay do ſmárowánia pierśi. Ubodzy ludźie, ſmáżą ſobie czoſnek zwierćiány z miodem y z máſłem, y przykłádáią ná pierśi nie bez ſkutku.

Máść ná ſpánie.

WEś oleyku muſzkátowego, máśći Topolowey rowne częśći, przyday *Opium*, y rozetrzyi dobrze wraz, tym ſkronie, y pulſy y pod

no-

noſem ſmáruy. Ubodzy ludźie wárzą mákow[ki] w piwie, w ktorym chuſtę maczáią, y głowę n[á] okładáią.

POMADA.

WEś ſádłá wieprzowego iák nayświeżſze[go] co chceſz, pośiekay drobno, warz w ſo[ku] iábłecznym świeżym, y wyſtałym, zbieray z wie[]rzchu co wywre, zebrawſzy włoż do garnk[a] náley wodki rożowey, znowu warz, odiąwſz[y] od ogniá poſtaw ná zimnie, iák oſtygnie zbie[] do funtá ſádłá, przyday oleyku Jáśminowe[go] kropel 30. Oleyku *Rhodi*, kropel 20. Goździk[o]wego kropel 12. Pizmá, Zibetu, oboygá po gr[an] 7. zmięſzay iák naylepiey; Są inne rożne ſpoſ[o]by, ktore dla ſkrocenia opuſzczam.

Mydło pachnące, y od wſzelkich zmaz ćiáło záchowuiące.

WEś mydłá Węgierſkiego funt, pokray drobno, uſuſz ták, żeby ſię ná proſzek ſtárło włoż ná rynkę polewáną, wley wodki rożáne[y] funt ieden, poſtaw nád wąglámi wolnemi, mięſzay uſtáwnie przez puł godźiny: potym wley oleyku Wáyſztynowego kropel 30. zámięſzay zdeymi z ogniá, y przykładay. *Olei Ligni Rhodii* ſkrupuł ieden, Pizmá z cukrem utártego gra[n] 7. zmięſzay iák naylepiey, wyley w formę podłożywſzy chuſtkę: niech ták ſtoi przez kilká dni iák zwierzchu oſchnie, wywroć ná drugą ſtronę, iák przeſchnie, pokray nićią w ſztuki.

Mydło

Mydło wſzelkie z ſat zmázy ſpędzáiące.

WEś Mydłá przedniego łotow 12. pokray go iák nayſubtelniey, przyday do niego oleyku Szpikonárdowego łotow dwá, żołći bykowey łyżek cztery, ſoku Cytrynowego ile potrzebá tákże y krochmalu, zbiy w kupę, porob gałki ktore uſuſz.

Spoſob záżywánia.

Naprzod mieyſce námocz wodą ćiepłą, potym nátrzyi mydłem, y záraz wypłocz wodą, y wyſuſz.

Máść Zupna ſławna, źielona do Smárowánia, czerwona do pićia.

ZAraz z początku Wioſny zbieray te korzenia y źiołá, to ieſt: weś korzenia kurzego źiela pułtorá funtá, żywokoſtu puł funtá, Omanu, Wężowniku, oboygá po funćie, korzenia Krwawnikowego funt ieden, wſzyſtkie te korzenia drobno pokráiawſzy, włoż do garnká polewánego, náley winá ſtárego gárniec, nákryi dobrze, ſchoway do piwnice. Potym zbieray ziołá, to ieſt: weś Rozchodniku, Podrożniku, dźiewánny wſzyſtkiego po pięć garśći Bábki mnieyſzey, prośianey włoći. Niedośpiałku, polney dryakwie, Bukwice, Noſtrzeku, Biedrzeńcu, Głowienek, kwiátu S. Janá, Lebiodki, Błáwatu, Wrotyczu, Koſzyſká, Przetáczniku, Gruſzyczki, Oſtrożki, kwiećia bzowego, wſzyſtkiego po garśći, hyſopu, rozmárynu czą-

bru, ſzáłwiey, ruty, lewándy, wſzyſtkiego po puł garśći, pomienione źiołá trzebá śiekáć, zwierćieć, álbo ſtłucz, y kłáść do garnká w ktorym korzenie mokną. Miawſzy wſzyſtkie źioł zebráne, weś rákow żywych kopę, ſtłucz ie żywo w ſtępce, álbo w moźdźierzu, zmięſzay z źielem, y z korzeniem, przyday oliwy funtow dwá, máſłá máiowego przetapiánego gárcy trzy, wyłoż ná pátelę, álbo koćiełek, ſmaż wſzyſtko wraz do wyſmáżenia wilgotnośći, potym wyćiśniy práſą będźieſz miał máść Zupną źieloną do ſmárowánia. Do pićia záś ták ſię záprawia, weś tey máśći źieloney połowę, włoż ná koćiełek poſtaw nád wolnym bárdzo węglem żeby ſię roſtopiłá, przyday do niey Mumiey ćwierc funtá, Olbrotu łotow śiedm, kámieniá od urázu (*Hemmatides* zwánego) *Terra Sigill.* Smoczey krwie, *Boli Armen*, wſzyſtkiego po ośm łotow Rákowych oczek, *Rubia Tinctorum*, oboygá po trzy łoty, inśi przydáią *pulv. Pannonicum.* kto chce niech go mięſza, może ſię obeyść y przez niego. Pomienione ingredyencye máią bydź iák nayſubtelniey ſtárte, ktore zmięſzawſzy z máśćią iák oſtygnie ſchowáć ná chłod dawáć ná raz iák włoſki orzech w ćiepłym piwie.

O PLASTRACH.

Plaſter biały, ktory názywa ſię De Spermate ranarum.

Weś

WEś żábiego skrzeku co chceſz, wley oliwy (náprzykład do gárcá skrzeku) kwartę smaż áż się w skwárki obroci, przecedź, weś tego oleyku pułtorá funtá, wosku białego, gleyty subtelno tártey, oboygá po funćie, bleywásu tártego funtow trzy, Kámfory pułtorá łotá, kopérwásu białego, háłunu, oboygá po dwá łoty, háłonu palonego łot.

Sposob robienia.

Wley ná rynkę, álbo pátelę oleiek, włoż gleytę, y bleywáś, smaż wolnym ogniem do konsystencyi, to iest: gdy kápnieſz pomacaſz pálcem, ieżeli lipnie, záraz doday wosku, mięszay, iák się rozpuśći, zdeymiy z ogniá, iák trochę przestygnie, przyday koperwásu, háłonu miáłko utártych, y Kámforę, iák ostygnie porob mágdáleony.

Plaster Wulfowski, ktory názywa się Mirabile.

WEś oliwy pułtorá funtá, nákray iák nayſubtelniey mydłá Barskiego, álbo Węgierskiego łotow trzy, postaw ná węglu wolnym żeby się rostopiło wsyp záraz minii, bleywásu, oboygá subtelno tártego po funćie, smaż do konsystencyi, ktora iák się pokaże, záraz wyley do zimney wody, potym urob w rękách, y porob Mágdáleony. Jest bárdzo skuteczny ná rány, ná bole Artehtyczne, ná stłuczenia &c.

Plaster pospolity ná rány, y ná prędkie zbierá nie wrzodow, ktory názywa się Citrinum, álbo iáko niektorzy od rzeczy názywáią go de Citro.

WEś wosku żołtego funtow dwá, żywice białey czystey łotow 20. łoiu kozłowego álbo ieleniego łotow 8. Terpentyny rzadkiey łotow 4. rospuść wraz nád ogniem, iák ostygnie porob Mágdáleony, inśi przydáią korzenia kurkumy tártego łotow 4. żeby był żołcieyszy, chceszli mieć ten plaster źielony, przyday do niego Jndychu prostego tártego, ze dwie tabliczki, będźie bárdzo źielony y piękny.

Plaster mięczący.

WEś śiemienia lniánego, *Fœnum Græcum*, oboygá po trzy garśći, przetłucz, náley wody z pułgárcá, námocz przez noc, názáiutrz powarz z godźinę, potym przetrzyi przez śito, włoż ten kliy ná rynkę, álbo pátelę, przyday do niego wosku białego funt, żywice białey łotow 6. szpiku wołowego, łoiu kozłowego, oboygá po łotow 8. smaż wszystko wraz, áż się kliy będźie dźielił, zdeymiy z ogniá, przyday Migdałow obránych, y ná subtelną Másśę ubitych puł funtá, korzenia fiałkowego tártego łotow trzy, mięszay áż ostygnie, schoway porobiwszy Mágdáleony, służy ná wrzody, guzy twárde, y wszelkie nábrzmiáłośći, ktore álbo prędko spędza, álbo zbiera. Aptekárze máią innych dość ktore tu opisowáć nie należy.

ADDYTAMENT NOWY.

Konfekt Rożowy purguiący.

WEś Rożý Widenſki, álbo Centofoliey obráney puł funtá, wley wody do kocielká puł-kwarty, iák wezwre włoż Rożą, y warz áż zmięknie, potym záraz przyday cukru puł funtá, Mánny Kálábryny w wodźie roſpuſzczoney puł funtá, ſmaż do konſyſtencyi, to ieſt, iák pocznie lipnąć między pálcámi, ma dość.

Item. Weś Seneſu obránego cztery łoty, warz dobrze w wodźie, przecedź y wyćiśniy, wley do koćiełká, włoż rożý puł funtá, warz áż roża zmięknie, przyday Mánny Kálábryny w wodźie roſpuſzczoney y przecedzoney puł funtá, Cukru puł funtá, ſmaż do konſyſtencyi.

Táka roża purguie bárdzo lekko, wźiąwſzy ná raz iák włoſki orzech z ráná, ſłuży procz innych, oſobliwie tym ktorzy nie ſą ſkłonni do ſolucyi náturálnych. Służy y dźieciom, roſpuśćiwſzy w wodce rożáney, przecedźiwſzy dáć pić.

Jnśi Rożą purguiącą bárdzo delikátną robią ták. Biorą Syropu z kwiátu Brzoſkwiniowego ile potrzebá, przewárzywſzy rożą w wodźie wlewáią go, y ſmáżą do konſyſtencyi, táka roża purguie dobrze, y ſłuży ná gliſty dźieciom oſobliwie.

Przeſtrogá o rákowych oczkách.

NIe tylko Medycy, ále y rożni ludźie w ro-

żnych áffekcyách záżywáią rákowych oczek, przypisuiąc im wiele skutkow, o ktorych rożni piszą Autorowie, iednák záżywáiąc ich, máły álbo żaden effekt wydáie się, á to dla tego, że z wárzonych rákow one wybieráią, przez co moc y skutek swoy trácą, álbowiem sol z nich wyciągá effekt, kto tedy chce záżywáć ich do potrzeb lekárskich, ma ie wybieráć z żywych rákow, iáko záś poznáć ktory rák ma oczy, ten pewnie ktory się leni, ná ktorym skorupá miękka, zkąd lepiey áby ie sobie káżdy zbierał, nie kupuiąc ich álbowiem kupne nie są pewne.

Sposob wpráwowánia Cytryn w Cukier całkiem.

NAmocz cáłe Cytryny w wodźie przez dni 18. co dźień odmieniáiąc wodę, potym warz ie w wodźie osoloney przez trzy dni, co dźień dwá rázy odlewáiąc, potym wyiąwszy z wody ponádkraway z wierzchu y osusz wiátrem, skoro oschną włoż w naczynie y náley Syropem z cukru gęsto usmáżonym nie gorącym, ktory gdy zrzednieie, znowu go przesmaż, do gęstośći, y náley letnio, czynić ták poko rzednieć nieprzestánie.

Rosa Salis *Osobliwa.*

WEś Cynámonu łotow 4. kwiátu muszkátowego łotow 6. Anyżu łotow 8. Kárdámonu łotow 4. Kubebow łotow 3. Storáxu Gálgánu, oboygá po łotow 4. Cytwaru łotow 2.

Kwiátu Rozmárynowego, Lewándowego, Száłwiowego, káżdego po garśći, Gozdźikow łotow 2. korzenia Fiałkowego łotow 3. wszystko z grubá przetłukszy, námocz, náley gorzałki dobrey, ktoraby gárcem nie trąćiłá gárcy dwá, niech mokną przez noc, dobrze przytkawszy naczynie, názáiutrz przyley winá dobrego gárniec, wley do Alembiká, y przepalay wolnym ogniem podłożywszy pod rurki ná liyku chustą nákry tym Cukier.

Gorzałká domowa purguiąca.

WEś wodki Hányszkowey dobrey gárniec, námocz w niey korzenia Sálápy z grubá przetłuczoney ćwierć funtá, skorek pomáráńczowych świeżych drobno pokráiánych garść, Fiałkowego korzenia przetłuczonego łot, Cynámonu puł łotá, Mirrhy puł łotá, zmięszay záwiąż dobrze, niech moknie przez kilká dni codźień mięszáiąc, potym przecedź przez czystą chustę, y schoway, tá wodká purguie bárdzo dobrze, dawáć ná raz po kieliszku máłym mocnieyszym, słábszym záś mniey, dla lepszego smáku może ią przycukrowáć cukrem lodowátym, álbo usmáżyć syrop z cukru zwyczáynego gęsty, y wlać do niey.

Elixyr Proprietatis *osobliwy, ná wiele chorob bárdzo skuteczny.*

WEś *Rhabarbarum* wybornego, drobno pokráiánego łotow trzy, Aloesu *Succotrinum*

názwánego, Modrzeiowey gębki *Aggaricus* zwáney, Mirrhy przedniey, Bobrowego ſtroiu *Caſtoreum* zwánego, káżdego po dwá łoty, Száfránu, Máſtyxu, oboygá po łoćie, Dryakwi Weneckiey łotow cztery, káżdą rzecz z oſobná przetłukſzy włoż do naczynia ſzklánego, potym weś gorzałki dobrey ile chceſz, nákłádź Jáłowcu przetłuczonego dość, przepal nie mięſzáiąc dochodu, ále ſámego przodku náley ná pomienione *ſpecies*, połtory kwarty, zwiąż dobrze niech moknie przez dwie niedźieli, tedy owedy mięſzáiąc, potym przecedź przez chuſtę wyćiśniy, y ſchoway od potrzeby, daway ná raz po 30. kropel y więcey.

Ten Elixyr ſekretny ma dźiwne ſkutki ná rozmáite choroby, oſobliwie ná żołądek ſłáby y zepſowány, ná wątroby y śledźiony defektá, ná mieśięczney choroby zátrzymánie, ná gliſty, ná ſzczkawkę, ná máćiczne defektá, ná kolki, y gryźienia w żywoćie y ná innę rozmáite, dáie ſię w ćiepłym winie, káżdy łátwie go ſobie zrobić może, y nie ſzukáiąc Aptek, áni Medykow wiele chorob leczyć nim może, náwet y Febry choćby Kwártány, co dźień go záżywáiąc.

Wodká Cynámonowa do pićia bárdzo przednia.

WEś Cynámonu z grubá przetłuczonego puł funtá, włoż do naczynia, wley do niego winá dobrego gárniec, gorzałki hányſzkowey

kto-

ktoraby gárcem nie trąćiłá puł gárcá, ſkorek Pomáráńczowych ſuchych łotow dwá, Kárdámonu łot, niech moknie przez noc, názáiutrz przepal wolnym ogniem, nie mięſzay dochodu, ále go oſobno odbierz, ná liiek podłoż cukru przez ktory wodká poydzie, będźie wodką oſobliwa ożywiáiąca, y posiláiąca nád inne.

Ktoby chćiał mieć wolnieyſzą, niech miáſto gorzałki przyda wodki Rożáney, álbo Konwáliowey w wodzie przepaloney, do Alembiká też niech włoży dwie álbo trzy Cytryny świeże.

Przeſtrogá oſobliwá.

POſpolity ieſt zwyczay przepalánia wodek z rozmáitemi áromátámi, to ieſt korzeniámi, że te rzeczy kłádą do Alembiká, y nálawſzy wodki przepaláią, lecz inny ſpoſob dáleko lepſzy y ſkutecznieyſzy, y z mnieyſzym koſztem táki bydź może.

Náprzykład weś Cynámonu przetłuczonego Gałki, Goźdźikow, Kárdámonu, Kubebow, drzewá Sándału, Cytrynowego &c. káżdego mniey niżeli ſię kłádźie, do Alembiká, záwiąż álbo záwiń do chuſtki, włoż do kápitelá, to ieſt czapki álembikowey, záłoż drewienkámi dobrze żeby nie wpadł do álembiká y przepal, naśienia záś iáko Hányſz, Kminu, Jáłowiec &c. lepiey włożyć do álembiká, táka wodá bywa zapáchu dáleko lepſzego, y ſmáku wdźięcznieyſzego.

Sposob robienia Káliβdnow.

WEś Másly migdałowey funt ieden, mąki Ry żowey ćwierć funtá, Cukru tłuczonego, prześianego puł funtá, Kárdámonu przetłuczo nego łot, przyday wodki Rożáney ile potrzeb zrob ćiásto, y według formy kłádź ná opłátk cukrem z wierzchu posypowawszy, wsadzay d piecyká.

Pierniki Cukrowe.

WEś Cukru pośledniego, choć fáryny fun tow dwá, Mąki pszeniczney funtow czte imbieru łotow sześć, Cytwaru łotow pięć, G ździkow łotow dwá, kwiátu muszkátowego ło tow dwá, korzenie przetłuczone zmięszay z cu krem, y z mąką, wley winá według potrzeby ugnieć ćiásto dobrze z ktorego rob ná form pierniczki, kłádź ná opłátki, y zwierzchu po zyngowawszy cukrem rospuszczonym upiecz,

Item. Weś cukru funt, Mąki pszeniczne funt, iáiec dwie, Cynámonu przetłuczonego łotow cztery, imbieru, goździkow, po puł łotá Gałek muszkátowych trzy, skorek Cytrynowych w cukrze smáżonych ileć się zda zmięszay wraz wszystko, ugnieć ćiásto przylawszy winá ieże liby było potrzebá, álbo iáiec, formuy pier niczki, pozynguy cukrem rospuszczonym y u piecz.

Pierniki Migdałowe.

WEś Mąki pszeniczney funt, Migdałow nie opárzonych ále ná rynce prázonych funt

ieden, ſtłucz migdały y prześiey, zmięſzay z mąką, przyday cukru funt, Cynamonu, imbieru, Pieprzu, Gałki, káżdego ileć ſię będźie zdáło, włoż cukier do koćiełká lub panewki, wley wodki Rożáncy puł kwarty, ſmaż do mierney konſyſtencyi, iák przeſtygnie, á że ieſzcze będźie trochę ciepły, zmięſzay wſzyſtkie wzwyż pomienione rzeczy, zágnieć ćiáſto, z ktorego rob pierniczki według upodobánia, powierzchu wgniatay ſkorkę cytrynową, lub Pomáráńczową drobno pokráiáną, wſadź po chlebie do pieca, pozyngowawſzy cukrem roſpuſzczonym.

Piernik Toruńſki.

WEś miodu práśnego ile chceſz włoż do naczynia, wley do niego gorzałki mocney ſporo, y wody ſmaż powoli ſzymuiąc, áż będźie gęſty, wley go ná niecki, przyday imbieru białego, Goźdźikow, Cynámonu, Gałek, Kubebow, Kárdámonu, Hányzu niełłuczonego, ſkorek Cytrynowych drobno kráiánych cukru ileć ſię będzie zdało, wſzyſtko z grubá przetłukſzy, wſyp do miodu gorącego, miárkuiąc żeby nie zbyt korzenia było, zmięſzay, á iák miod oſtygnie że ieno letni będźie, wſyp mąki żytney ile potrzebá, umięſzay niech ták ſtoi nákryto áż dobrze wyſtygnie, potym wyłoż ná ſtoł, gnieć iáko naymocniey, przydáiąc mąki ile potrzebá, potym nákłádź Cykády kráiáney, álbo ſkorek cytrynowych w cukrze ſmáżonych, znowu przegnieć, y záraz formuy pierniki

niki wielkie według upodobánia, porobiwſzy
może znowu powierzchu tu owdźie wtyk
Cykadę kráiáną po wierzchu pozyngowawſzy
piwem kłáść do piecá, y wyiąwſzy ie iak ſ
przepieką znowu ie zyngowáć miodem z pi
wem ſmáżonym, y znowu po wſádzeniu d
piecá.

Pierniki Miodowe.

WEś miodu ile chceſz, roſpuść go, nákra
korzenia rożnego, poprzetłukay, zmięſza
z miodem, potym go przeſmaż nieſzymuiąc, na
kray ſkorek Cytrynowych w cukrze ſmáżonych
ieżeli ie mieć możeſz, ieżeli nie, to ſuchych
iák przeſtygnie przyday mąki poślednieу to ie
gryzu, záczyń ćiáſto, wynieś go do piwnic
niech będźie przez kilká dni, choćby tydźień
potym rob pierniki, zynguy ſytą miodową, wſá
dzay do piecá po chlebie.

Pierniki oſobliwe.

WEś mąki pſzenney funtow trzy, Cukru u
tłuczonego, y prześianego funtow dwá,
Migdałow ná máſſę utłuczonych funt, Cynámo
nu łotow cztery, imbieru pułtorá łotá, Gałek
muſzkátowych trzy łoty, żołtkow iáiowych dźie
śięć, winá ile potrzebá zágnieć ćiáſto, formuy
pierniki, pozynguy cukrem y piecz.

Pierniki Noremberſkie.

WEś Cynámonu łotow 4. imbieru łotow 8.
Goźdźikow łotow 4. Kárdámonu łotow

2.

2. Pieprzu długiego łot ieden, Gałek muſzkátowych 4. wſzyſtko zgrubá przetłukſzy, weś miodu práśnego kwarte, Cukru funt, wody trochę, ſmaż y odſzymuy, iák oſtygnie zmięſzay korzenie, przyday mąki ile potrzebá, ugnieć ćiáſto z ktorego formuy pierniki, pozyngowáwſzy wſadzay do piecá po chlebie.

Kołaczki, álbo Kándelki, do kádzenia oſobliwe.

WEś Benzoinu ćwierć funtá, Storáxu łotow dwá, Pizmá gran pięć, Węgla z láſkowego, álbo wierzbowego drzewá upalonego łotow dźiesięć, wſzyſtko ná proch káżde z oſobná utárſzy zrob Máſſę wodką Rożáną, w ktorey roſpuść Gumi *Tragantum*, z tey Máſſy zrob lubo kołaczki, lubo kandelki kołaczki kłádź ná węgle do kádzenia, kándelki záś zápalay iáko zwyczay.

Jáko ſrebro chędożyć.

WEś Wáyſztynu trzy częśći, ſoli dwie, Háłonu iedne, wſzyſtko ná proch utárſzy przyley ługu, warz w tym ſrebro, zdiąwſzy z ogniá iák przeſtygnie wychędoż ſzczoteczką w kąćikách wypłocz w zimney wodźie, otrzyi chuſtą czyſtą y wyſuſz, będźie czyſte.

Ják złoto záſpecone chędożyć.

WEś Sálármoniáku, Koperwáſu, Sáletry, Cegły, káżdego zárowno, wſzyſtko ná proch utrzyi, roſzczyń uryną iák ćiáſto, ktorym zło-

to wſzyſtko oblep, y włoż do ogniá wolnego iák ſię roſpali wyimi wychędoż wodą iák naylepiey, wytrzyi chuſtą y wyſuſz.

Albo weś Sálármoniáku, Gryſzpanu, Wayſztynu káżdego zárowno, utrzyi ná proch, zmięſzay z octem warz w tym złoto ták długo áż będzie czyſte, potym wypłocz, wytrzyi, y uſuſz.

Spoſob robienia Jnkauſtu Chińſkiego w tabliczkach.

WEś koſtek Brzoſkwiniowych cáłkich z iądrámi, nákłádź do nowego garnuſzká, zálep pokrywkę, włoż do ogniá áby ſię ſpaliły, wyimiy, utrzyi ná kámieniu iáko nayſubtelniey z wodą, przyday *Gumi Arabicum*, formuy tabliczki, potym uſuſz ieſt bárdzo piękny.

Jtem. Weś grochu ſáłołow álbo Káwy, ſpal w garnuſzku zálepiwſzy, utrzyi, przyday Gumi Arábſkiego, formuy tabliczki, álbo ieżeli nie możeſz, álbo nie umieſz, porob proſte páſtylki y wyſuſz.

Jáko Szkło záſpecone chędożyć.

SZkło choćby było nayſzpetnieyſze, łátwie go wychędożyſz pokrzywámi świeżemi trąc niemi ſzkło z wodą zimną, będzie iáko nowe.

Proſzek ſtrzeláiący bez ſtrzelby.

WEś *Salis Tartari* łot ieden, Sáletry trzy łoty, śiárki 2. łoty wſzyſtko zetrzyi ná proſzek, y zmięſzay, gdy chceſz użyć włoż tego proſzku

ſzczy-

ſzczyptę y drugą ná żelázną łyſzkę, położ ná węglách roſpalonych, trzymay z dáleká, iák ſię roſpali ſtrzeli iák z piſtoletu.

Jáko Ocet winny prędko, y mocny zrobić.

WEś ſztukę ciáſtá kwáśnego, przyday trochę pieprzu tłuczonego y ſoli zmięſzay z winem, poſtaw w cieple, prędko ſię zrobi tylko nienálewáć pełnego naczynia, áż ſię zárobi, dopiero dolać.

Ocet fiałkowego koloru oſobliwy.

WEś octu winnego, nákłádź do niego fiałkow, niech moknie ná ſłońcu pokoć ſię zda, potym przecedź, zgrzey dobrze, gorący wyley ná cynowe naczynie, niech poſtoi trochę, nábędźie koloru bárdzo pięknego od Cyny, potym ſchoway, á gdy ſię zá czáſem zmieni, znowu go zgrzyi, y wyley ná cynowe chędogie naczynie, znowu nábędźie koloru fiałkowego.

Jáko Krety wytráćić.

WYdroż Orzech włoſki, wybierz iądrá, ná to mieyſce włoż prochu ruśnicznego, Sáletry, y śiárki ná proch utárſzy, záłoż nitkę śiárką omaczáną, zápal ią zdáleká włożywſzy wdźiurkę orzechową, y ták włoż w dźiurę ktorą kreći przechodzą, záſyp tám iák śiárká do gory wyſtrzeli, ieżeli ſię źiemiá odwáli, náſyp prędko.

Jtem. Strzelay często w dźiury z piſtolet[u] álbo z krzoſki (kuli nie wbiiáiąc) wſtrzeliwſz[y] w dźiurę záſyp ią, ieſt ſpoſob pewny, álbowie[m] Krety ták ſmrod z prochu, iáko y ſtrzelánia gło[s] wypędza.

Jáko Miedź, álbo Mośiądz pośrebrzyć po proſtu.

WEś Sálármoniáku, Háłonu, Sáletry, káżdeg[o] zárowno, utrzyi ná proch, przyday opi[ł]kow ſrebrnych trochę, włoż do naczynia gl[i]niánego, dobrze zmięſzay wſzyſtko wraz, niech ſię ſmáży poty poki ſię kurzyć nie przeſtánie, zdeymiy z ogniá, utrzyi ná proſzek, á gdy chceſz pośrebrzyć, odwilż wodą troſzkę Mośiądz lubo Miedź, y nátrzyi iák naylepiey tym pro[ſ]zkiem, będźie iák ſrebro, tylko co maſz ſre[]brzyć wychędoż iák naylepiey.

Jtem. Weś Serwáſſeru dwá łoty, námocz w nim ſrebro, ná ćienką bláſzkę rozbite, y drobno nożyczkámi pokráiáne, niech ták długo moknie áż ſię roſpuśći, potym záraz nie odlewáiąc przyday Wáyſztynu białego utártego tyle, żeby wſzyſtek Serwáſſer w ſię wźiął, álbo wpił, żeby było iáko máſſá, ktorą wyſuſzywſzy ſchoway, á gdy chceſz ſrebrzyć, wychędoż pierwey dobrze moſiądz lubo miedź, potym nátrzyi iák naylepiey tym, záraz ſię pośrebrzy.

Przestrogá o Rogu Jelenim, iáko y Łośim.

ROgi ták Jelenie iáko Łośie, dawáć zwykli rożni ná pobudzenie potow, osobliwie w gorączkách, ktore rożnie prepáruią, osobliwie w Aptekách, y názywáią się *Cornu Cervi Diaphoreticum*, to iest: wárzą w wodách, w ługu, inni kłádą w kápitel, ná ten czas gdy się wodki przepaláią, lecz tá praca dáremna iest, y odeymuiąca moc ktorą máią te rogi, álbowiem codźienne práwie doświadczenie náucza, że te rogi bez żadney prepárácyi są dáleko skutecznieysze ná poty, po prostu tylko upiłowawszy, álbo uskrobawszy rogu, dáć w iákim ćiepłym likworze, bárdzo dobrze y skutecznie poty pobudza, ták Jeleni iáko y Łośi, y w gorączkách bárdzo rzecz dobra dawáć ie, przydáiąc nieco kámfory gdy będźie znáczna gorączká.

Jáko probowáć żywego srebrá ieżeli iest dobre do rożnych potrzeb.

WŁoż trochę żywego srebrá ná srebrną łyszkę y wykurz nád ogniem, ieżeli zostánie znák żołtáwy, tákie iest nayprzednieysze, ieżeli zostánie znák biały, y to niezgorsza, ieżeli znák zostánie iáko miedź, tákie iest podłe, ieżeli száry, tákie iest naypodleysze, bo od ołowiu odchodźi, álbo iest fałszowáne.

Jáko kość zmiękczyć do rożnych robot.

NAkray korzenia przestępowego, włoż do garnká, náley wody włoż tám kość y warz długo, będźie bárdzo miękka.

Item. Zrob ługu z wierzbowego drzewá, w tym ługu warz kość, będźie też miękka.

Jáko Cynámonowy zapách przywroćic gdy się z niego wodká wypali.

WYłoż Cynámon prosto z álembiká ná przeták áby ośiąknął, y poko ieszcze wilgotny posyp go pieprzem tłuczonym, y ták niech uschnie, nábędźie zapáchu iák przedtym miał, y może go do potraw záżywáć.

Likwor twarz czyszczący, to iest: spędzdiący wszelkie plámy, osutkę, lisáie, piegi, krosty, ogorzelinę.

WEś octu winnego tęgiego trzy kwarty, Gleyty subtelno utártey łotow piętnaśćie, zmięszay, warz z kwádráns w mośiężnym, álbo miedziánym naczyniu, zdeymi z ogniá niech ostygnie, iák się dobrze ustoi, zley z wierzchu czysty ocet, do ktorego przyday háłonu, soli oczkowátey, oboygá po ćwierći łotá, Mirrhy białey łot ieden, Kámfory ćwierć łotá, wodki Rożáney przedniey, puł kwarty, oleyku Wáysztynowego kwáterkę, niech ták stoi przez noc dobrze umięszawszy, názáiutrz powarz trochę, iák się ustoi zley z wierzchu y schoway, tym likworem náćieray twarz ná noc zmaczawszy chustkę.

Item. Weś Háłonu tłuczonego łotow cztery wody kryniczney kwartę, warz áż połowá wy-wre, potym weś Gleyty utártey ćwierć funtá, octu winnego pułtory kwáterki, y ták długo mięſzay áż zbieleie, tym twarz częſto ścieray maczáiąc chuſtkę.

Oleiek Wáyſtynowy do wielu potrzeb ſłużący, robi ſię ták.

WEś Wáyſztynu białego co chceſz, day go upalić do gárncarzá, iák ſię dobrze upali, włoż do worká płoćiennego ſzpiczáſtego, ktory záwieś w piwnicy, poſtaw naczynie powoli będźie ściekał oleiek, álbo likwor, ktory názywáią *Oleum Tartari.*

Jnny ſpoſob táki. Weś lagru winnego, wyſuſz go, utłucz ná proch gruby, włoż do gárcá ſporego, day go wypalić do piecá gdźie wapno álbo cegłę palą, żeby go pod wierzch włożono, iák ſię wypali, roſpuść wodą, warz, przecedź, potym wywarz do połowy, poſtaw ná zimno w chłodzie, będźieſz miał doſtátek y likworu, y *Sal. Tartari* ktore ſię zá czáſem kándyzuie.

Wodká Angielſka, twarz iáſną ſpráwuiąca.

WEś cukru lodowátego białego łotow ośm, Kámfory łotow dwá, Kádźidłá białego łotow cztery, zmięſzay, przepal przez álembik wolnym ogniem, ieſt oſobliwa y pewna.

Item. Weś kwiećia Rzepnego ſporo, uſuſz go y utrzyi ná proſzek, ktory záczyn kozim mlekiem iák ćiáſto, zrob bochenek upiecz go, weś tego chlebá ośrzodkę, włoż do garnká czyſtego, náley mleká koźiego dwie kwarty, niech ták ſtoi przez ſześć godźin, przyday białkow iáiowych świeżych dobrze ubitych dwánaśćie, Kámfory dwá łoty, Háłonu cztery łoty, Boráxu utłuczonego łotow cztery, zmięſzay, przepal przez alembik, tą wodką przemyway twarz chuſtę zmaczawſzy, będźie iáſna y rumiána.

Wodká do Twarzy, y włoſow.

WEś miodu práśnego, pátoki funtow dwá, *Gumi Arabicum* funtow ſześć, roſpuść Gumy w wodźie, zmięſzay z miodem, przepal w álembiku, pierwſza wodká odchodząca z álembiká ſłuży do twarzy, poślednia ku końcowi odchodząca ſłuży do włoſow, to ieſt śiwe włoſy fárbuie.

Pomádá oſobliwa y przednia.

WEś Storáxu pułtorá łotá, Benzoinu puł łotá Goźdźikow tyleſz, Fiałkowego korzenia puł łotá. kwiátu Lewándowego ſzczyptę, Spikánárdy ſzczypty trzy, iábłek ſłodkich pięknego zapáchu dwie, gałkę muſzkátową iednę, kwiátu muſzkátowego ćwierć łotá, Cytryn świeżych dwie, ſtłucz to wſzyſtko w moźdźierzu, przyday máśći z roży białey kwartę, woſku białego łotow cztery, warz lekkim ogniem po-

potym przecedź, przyday ieżeli mieć możesz, oleyku iáſminowego, álbo *Tuba Roſa* ſchoway od potrzeby.

Sposob robienia Cieniow, álbo Bań rożnego koloru, ktorychużywáią w Kościołách dla ozdoby.

Cienie Błękitne.

WEś Sálármoniáku funt, utłucz y prześiey, włoż do naczynia miedźiánego czyſtego wley wody wapienney czyſtey gárcy trzy, zámięſzay, poſtaw w piwnicy álbo w ſklepie niech tám ſtoi ze cztery niedźiele, tedy owedy zámięſzay, oćieráiąc miotełką brzegi ze rdzy, potym wyley do gąśiorá, nákłádź káwałkow mośiądzu iákichkolwiek, ieżeli mieć możesz, poſtaw ná mieyſcu ſpokoynym niech ſtoi z puł roká y dáley, im dłużey tym lepiey, álbowiem będźie iáśnieyſza, y ſzkłá ſzpećic niebędźie, z rázu tá wodá będźie bez koloru, podobna bárſzczowi, lecz iák ſię wyſtoi, będźie bárdzo wdźięczny, y iáſny miáłá, potym iák ſię wyſtoi, powleway do Bań, dobrze pozáwiązuy, y ſchoway, może trwáć w ſwym kolorze do kilkunaſtu lat. Gdy ſię tá wodá robi w naczyniu mośiężnym, ieſt pięknieyſza.

Jnny kolor błękitny zwyczáyny tym ſpoſobem zrobiſz.

WEś Láchmuſu tabliczkę, pokray, ná mocz, w wodźie wapienney, iák wymoknie, prze-

cedź przez bibułę, y powleway do Bań, będźie kolor błękitny zwyczáyny, ieżeli szkło záspeć, wyley tę wodę, wychędoż szkło solą, y ługem, potym wley.

Cienie Zielone.

WEś Gryszpanu co chcesz, przetłucz z grubá, námocz w oććie winnym mocnym przez noc, tyle octu wlać żeby dobrze zámokł, názáiutrz przyley wody kryniczney ile potrzebá miárkuiąc się po kolorze, potym przecedź przez bibułę, będźie kolor źielony piękny. Ieżeli záś chcesz mieć pápuzy, álbo trawisty, oddeymi tey wody połowę, w ktorey námocz Száfránu w węzełku záwiązánego trochę, wyćiskáiąc go, powleway do Bań.

Cienie Czerwone.

WEś Łáchmusu tabliczkę, pokray drobno, námocz w prostey gorzałce przez noc, przecedź przez bibułę, powleway do Bań, z iedney tabliczki, możesz mieć ośm Bań, mniey, álbo więcey.

Cienie żołte, álbo złoćiste.

WEś wody kryniczney ile chcesz, włoż do niey háłunu, náprzykład do trzech gárcy trzy łoty, przewarz, námocz w tey wodźie Száfránu w węzełku záwiązánego ćwierć łotá, przez kilká dni co dźień wyżymáiąc węzełek, potym przecedź przez bibułę, powleway do bań, ieże-

li

li przydaſz trochę tártego drzewá Sándałowego będźie koloru żułtogorącego.

Cienie Krzyſtałowe.

WEś wody wapienney czyſtey, powleway do Bań álbo przewarz wodę czyſtą kryniczną z háłonem, iák ſię uſtoi przecedź, powleway do bań.

Cienie Fiałkowe.

WEś wody wapienney ile chceſz, námocz w niey Láchmuſu, przydawſzy trochę bárdzo máło drzewá Sándałowego, iák wymoknie, y wyſtoi ſię dobrze, przecedź powleway do bań.

Spoſob robienia cieniow wzwyż opiſáne ſą gruntowne, álbowiem mogą przez długi bárdzo czás trwáć nieodmienne, to ieſt niepſuiące ſię, y niewietrzeiące, wyiąwſzy żołte, ktore nie zwykły długo trzymáć koloru.

Jnne záś ſpoſoby robienia rożnego koloru Cieniow ná prędce, nie długo trwáiące mogą ſię robić w ten ſpoſob. Weś wody háłonowey, (ktorą iáko robić, maſz wyżey náukę) námocz w niey tártey álbo ſtrugáney, lubo Bryzeliey czerwoney, lubo drzewá Sándałowego, niech moknie poko koloru nie puśći, przecedź, powleway do bań.

Rożowe mogą ſię robić z Krokoſu wymoczonego wprzod w wodźie, potym go námoczywſzy w occie winnym, przylać wody czyſtey ile potrzebá.

Wodká Wapienna robi ſię ták.

WEś wody czyſtey do naczynia ſporego włoż w nię wapná niegáſzonego iák nayświeżſzego ſztukę według proporcyi wody, w ktorey iák ſię zágáśi y uſtoi zley zwierzchu wodę y wlij do naczynia, ſchoway od potrzeby, á że wapno nie káżde ieſt iednákowe, bywa tákie że ſię w wodzie nierychło gáśi, tákie lepiey wárzyć z wodą, iák ſię uſtoi dopiero zlać.

Spoſob robienia Wernixow rożnych.

Wernix, álbo Pokoſt Turecki.

WEś Gumi *Lacca* łotow ſześć, Gumi *Sandaracæ* łotow trzy, Máſtyxu łotow dwá, utłucz wſzyſtko, prześiey, przyday Terpentyny Weneckiey iák láſkowy orzech, náley *Spiritum Vini* przedniego ná dwá pálcá wzwyż nád ingredyencyámi, záwiąż dobrze, poſtaw w ćiepłe przez tydźień co dźień mięſzáiąc, potym przecedź y ſchoway.

Wernix Chińſki.

WEś Gumi *Laccæ* puł funtá, to ieſt łotow 16. Gumi *Sandaracæ* łotow cztery utłucz, prześiey, włoż do naczynia ſzklánego, náley *Spiritum Vini* mocnego kwáterkę, záwiąż dobrze, poſtaw w ćieple źimie przy piecu, lećie ná ſłońcu niech ſtoi przez tydźień, co dźień, mięſzáiąc potym przecedź y ſchoway, ieſt ten Wernix wyborny, do wſzelkich robot nayſpoſobnieyſzy.

Jtem

Item. Dodáią rożnych *species*, iáko Bursztynu, Mástyxu &c. lecz máło potym.

Wernix do pozłocánia.

DO pomienionego wzwyż Chińskiego Wernixu gdy przydasz szátránu, álbo Gumi *guttæ*, (lecz lepiey Száfran wydáie kolor) pozłocisz Cynę, Mosiądz, Srebro, iák nayprzednieyszym złotem.

Wernix, álbo Pokost biały do przedniey roboty.

WEś Sándáráki iák nayprzednieyszey, Mástyxu, oboygá po ćwierći łotá, utłucz y przesiey subtelno, włoż do szklánego naczynia z długą szyią, wley oleyku Terpentynowego, białego puł uncyi, to iest łot ieden, *Spiritum Vini*, mocnego łotow dźieśięć, mięszay dobrze żeby się złączyło, y postaw w ćieple dobrze záwiązawszy, niech stoi przez godźin 24 co raz chybáiąc naczyniem, potym postaw w gorącym popiele álbo piasku, żeby się z puł godźiny smáżyło, przytym weś Gumi *Copál.* utłuczonego, y przesianego dwá łoty, wley do niego troszeczkę oleyku Szpikánárdowego, postaw w ćieple żeby się rospuśćił, potym wley do pierwszey mixtury, y postaw w ćieple przez kilká dni, iák się ustoi przecedź przez płotno subtelne y schoway od potrzeby.

Item. Weś Terpentyny Weneckiey dwá łoty włoż do szklánego naczynia, wley *Spiritum vini*

mocnego kwáterkę, zmięſzay, y zdálá nád o-gniem mięſzay żeby ſię terpentyná roſpuśćiłá, potym záraz przyday Sándaráki czyſtey ná proch utártey, łotow trzy, znowu mięſzay przez kwádráns, y poſtaw w ćieple przez kilká dni, potym włoż do panwi, álbo kočiełká, włoż w nie Wernix z naczyniem ſzklánym, náley wo-dy w kočiełek, podpal żeby wodá wrzáłá, iák powre godźinę, nie wyimuy z wody áż oſty-gnie, potym wyiąwſzy przecedź, y ſchoway do używánia.

Wernix Indyiſki.

WEś Benzoinu dwá łoty, Sándáráki połtorá łotá, przetłucz z grubá, álbo przeſzrotuy, náliy *Spiritum vini*, bárdzo mocnego iedenáśćie łotow, zmięſzay, ſmaż w popiele gorącym áż ſię roſpuſzczą *ſpecies*, iák ſię uſtoi przecedź, y ſchoway.

Item. Weś *Spiritum vini* łotow iedenáśćie, Sándáráki łotow trzy, Benzoinu łot ieden, prze-tłucz, prześiey, zmięſzay, zátkay kołkiem y pęcherzem záwiąż, poſtaw w ćieple przy piecu álbo ná słońcu przez kilká dni, co dźień mięſzá-iąc, potym przecedź y ſchoway.

Pokoſt prędki ſchnący, y wſzelkie rány iáko y Bálſam goiący, oſobliwie świeże.

WEś Miniey funt ieden, Gleyty utártey puł funtá, Gryſzpanu tártego trzy łoty, włoż wſzyſtko do garczká, náley octu mocnego win-

ne.

nego z puł kwarty y więcey, warz łekkim ogniem, odiąwszy postaw żeby się ustało, potym zley ten ocet á innego náley ná też rzeczy, znowu powarz, iák się ustoi zley do pierwszego, uczyń ták y trzeći, raz, ten ocet wszystek do kupy zlawszy wley do panewki, náley oleiu lniánego, práwego, álbo mákowego kwartę, smaż wolnym ogniem áż się ocet wszystek wysmáży, potym przyday Aloesu tártego łotow 2. kádźidłá, kolofoniey, oboygá po pułtorá łotá, znowu posmaż z godźinę, iák się ustoi schoway, iest bárdzo schnący, y rány świeże bárdzo prędko goiący, zápuszczáiąc nim ćiepło, á ná wierzch chusteczkę w ćiepłym winie zmaczáną.

Jákim sposobem wywabić tłustość z kitayki, álbo inney máteryi iedwabney.

NA mieyscá polane tłustośćią náskrob kredy, ná ktorey położ bibułę, po ktorey powoli posuway żelázo kráwieckie gorące, ieżeli się zá iednym rázem nie wywabi, powtorz y trzeći raz, potym zmieć kredę y wytrzyi osrodką chleká białego.

Ná sukno záś dobra iest gliná gorzałką rospuszczona, smáruiąc nią y wysuszáiąc.

Mydło spędzáiące wszelkie zmázy, y plámy z sukná.

WEś połowę żołći wołowey, białkow iáiowych dwá, Háłonu palonego funt, Fiałkowe-

wego korzenia łotow ośm, ſoli miáłko utárte troche, zmięſzay wſzyſtko warz iák naylepiey przyday mydłá przedniego drobno pokráiánego tyle, żebyć ſię mogło wſzyſtko w kupę zbić, álbo zlepić, ubiy wraz wſzyſtko iák naylepiey, porob gałki, y uſuſz w ćieniu.

Gdy chceſz ſpędźić iáką plámę wprzod ſukno ná tym mieyſcu wodą pomaczay, potym nátrzyi mydłem, y wypłocz, powtorz ieżeli potrzebá.

Z Jedwábnych Máteryi iáko ſpędzáć plámy.

NAprzod potrzebá odwilżyć gorzałką mocną, potym poſmárowáć białkiem od iáiá rozbitym, y wyſuſzyć ná ſłońcu, á iák uſchnie wypłokáć zimną wodą, ieżeli ieſzcze będźie znák iáki powtorzyć.

Ná tłuſte plámy.

WEś rzeczney wody gárniec, żołć wołową cáłą, Háłonu palonego łotow ośm, *Salis Tartari* łotow ſześć, Kámfory puł ćwierći łotá zmięſzay, warz áż połowá wywre, przecedź, y tym náćieray plámy ná ſuknie tłuſtośćią polanym, powtarzáiąc ieżeli potrzebá, potym wodą wypłocz.

Jtem. Weś ługu ile potrzebá, przyſtaw do ogniá áby wezwrzał, przyday Háłonu tártego, Wáyſztynu, mydłá drobno kráiánego, káżdego po ſześć łotow, warz wſzyſtko áż trzećia, lubo

czwar-

czwarta część wywre, przydawſzy wprzod żołć cáłą wołową, ſmáruy tym plámy co raz wodą wypłokuiąc poki nie zginą, ieſt rzecz doświadczona.

Plámy ná ſuknie od winá chędożyć.

WEś ługu z popiołu dębowego, Lagru winnego, oboygá zárowno, námocz w tym ſukno przez noc, názáiutrz wypłocz y wyſuſz.

Inkauſtem polane ſukno chędożyć.

OMyi wprzod ſukno octem winnym iák naymocnieyſzym, trzyi w rękách, y wykręć dobrze, potym wypłocz wodą ćiepłą z mydłem, á ták zginą plámy.

Iáko Oley, álbo inną tłuſtość z ſukná, ná ſucho wywabić.

WEś ſkopowych kośći, day ie wypalić do gárcarzá, żeby iák naybielſze były utrzyi ie ná ſubtelny proſzek, ktory zgrzey ná rynce nowey, álbo ná żelázney łyſzcze, poſyp nim plámy grubo: położ ku ſłońcu, á iák ſkoro proſzek pożołknie zetrzyi go, á innym poſyp, y ták czyń poki doſkonále nie wywabi tłuſtośći.

Aby mole ſat, y futer nie pſowáły.

WEś fuſow oliwiánych z beczki oliwney co chceſz, przyday do nich Aloeſu utártego ſmaż do połowy, tym ſkrzynie wewnątrz poſmáruy, ieſt rzecz pewna.

Iá-

Iáko wszelkie choroby owiec leczyć.

WEź żołądek świeżo zábitego Báráná, uwa[rz] go w wodźie, pośiekay drobno, zmięszá[y] z tąż wodą w ktorey wrzał, możesz y inney przy[l]ać, przysoliwszy święconą solą, day owcom p[ić] tę wodę broni od wszelkiey zarázy.

Sposoby ná Pchły, y Pluskwy.

NAkurzay często w izbie Poleiem, álbo źi[e]lem ktore czárćią brodą zowią.

Item. Ná pluskwy, szewskim czernidłem sm[a]ruy łożká, y śćiány, osobliwie szpáry.

Item. Ná pchły, warz w wodźie kmin kram[ny] y Rdest, tą wodą pokrapiay po izbie.

Item. Ostátnich dni Márcá názbieray śnieg[u] posypuy nim podłogę coraz, cáłe láto będźie[sz] wolen od pśech.

Item. Kto chce áby pluskwy w nocy nie kąsa[ły], niech ma przy sobie Pizmo, álbo Zibe[t], zapáchu álbowiem tego znieść niemogąc prec[z] ućiekáią, iest rzecz pewna.

Item. Tám gdźie pluskwy przebywáią poz[a]ćieray wapnem niegászonym, rozpráwnym żol[]ćią wołową.

Item. Zywe srebro Auripigment, Rázgiel, n[á] wygubienie pluskiew bárdzo dobry, zmięszawszy z ćiástem pozálepiáć spáry. *Item.* Obacz niżey.

Sekret iáko z białego koniá uczynić sroká- tego, álbo táránta.

WEź Gleyty od złotá ćwierć funtá, utłucz iák

iák nayſubtelniey, prześiey, wapná niegáſzonego iák nayświeżſzego funt, ługu z dębowego, álbo grábowego popiołu zrobionego puł gárcá, warz wraz przez trzy godźiny, áż ſię niby máść uczyni, ktorą według upodobánia ſmáruy koniá w cieple, wprzod dobrze wychędożywſzy mieyſcá pokaże ſię kolor zrázu biało, ále názáiutrz ináczey, powtorz ieżeli potrzebá.

Oprocz tego ieżeli chceſz mieć czarne płatki, ſmaż dłużey tę máteryą w naczyniu gliniánym polewánym.

Wino oſtre, y złe, iáko náprawić.

WEś cukru funtow dwá, lubo więcey, wody czyſtey puł gárcá, uſmaż Julep gęſty, do ktorego przyley Kánárſektu mocnego puł gárcá, tego Julepu przyleway potroſze do złego winá, będźie wyborne.

Wino áby ſmák, y zapách miáło.

WEś iábłko zapáchu wdźięcznego kwáśne, ktore náſzpikuy Goździkámi, Cynámonem, Gáłgánem, wpuść w beczkę ná nići żeby lagru nie tykáło, będźie wino bárdzo wdźięczne, y ſmákowite.

Spoſob robienia mydłá wyśmienitego.

WEś mydłá dobrego tabliczek groſzowych trzydźieśći, pokray drobno, zley gorzalką mocną, y zápal niech ſię pali, mięſzáiąc áż wygore, potym weś Fiałkowego korzenia, Tátár-

ſkie-

ſkiego źiela korzenia, oboygá po cztery łoty, imbieru białego łotow dwá, Bobkow łot ieden, Cukru łotow dwá, Pieprzu długiego łotow ſześć, ſoku z chrzanu z wodką Rożáną wyćiśnionego kieliſzek, ſoli oczkowátey łot ieden, Háłonu puł łotá, Bleywáſu łotow dwá, Drágántu rozmoczonego łotow dwá, Kámfory łotow ſześć, miodu białego pátoki łyſzkę dobrą, ſkorup iáiowych ná ſubtelny proſzek utárſzy zbić dobrze w kupę, y porobić gałki, ktore w ćieniu wyſuſzywſzy ſchowáć.

To mydło nie tylko brudy zpędza, ále czyśći ćiáło od wſzelkich zmaz, kroſt, plam, y białość ſpráwuie.

Gdy ſię ſtáre Piſmo wytrze.

WEś kredy miáłko ſkrobáney, nátrzey nią dobrze kártę piſáną, potym zmocz chuſteczkę, y wyćiśni, żeby tylko wilgotna byłá, náćieray nią po kredźie, záraz ſię litery wydádzą.

Spoſoby oſobliwe iáko pozbyć Kołtoná.

DOſtań Wydry żywcem, opraw ią y roſpruy, wybierz z niey wnętrzności, ktore poroſpinawſzy dobrze, żeby iedno drugiego nie tykáło uſuſz przy piecu iák naylepiey, potym utłucz ná proch ſubtelny, ktory daway záwſze w potráwách kołton cierpiącemu rzecz pewna.

Jtem. Doſtań Jeżá, ſpal go w nowym garnku ná popioł, utrzyi ſubtelno, y daway po troſze kołton ćierpiącemu.

Jtem

Jtem. Jeżá opráwiwszy, y wypáproszywszy, uwarz, day ieść choremu y polewkę pić w ktorey wrzał, niech to uczyni rázy kilká, uzna pomoc czego wielu doznáło.

Jtem. Boćianim sádłem smáruiąc głowę spędza go, náwet y zewnątrz wypędza.

Aby włosy piękne, y prędko rosły.

WEś Bożego drzewká, korzenia złotogłowu ileć się zda, náley ługu, przyday miodu práśnego, y oliwy, warz dobrze, przecedźiwszy iák przestygnie, myi głowę co dźień ná noc.

Jtem. Warz w ługu Boże drzewko z liśćiem konopnym, tym myi głowę.

Jtem. Weś iászczurek dwie, álbo trzy pośiekay żywo, y smaż w oliwie, przecedź, przyday oleyku z żołtkow iáiowych, tym smáruy głowę po zmyćiu.

Ná opalenie prochem ruśniczym.

WEś wapná niegászonego miáłko utártego, roszczyń go śmietáną, przydawszy trochę miodu práśnego, tym smáruy maczáiąc pioro.

Jtem. *Ná wszelką spárzelinę.*

WEś másłá młodego nie słonego, wosku żołtego trochę mniey, zmięszay y rospuść nád ogniem, iák przestygnie przyday białkow od iáiá ubitych według potrzeby, zmięszay dobrze y przykładay smáruiąc pápier száry, álbo chusteczkę, iest rzecz doświadczona.

Jáko naczynie ſzklane ſtłuczone ſkliić, tákże Filzánky.

NApuść brzegi obádwá ſokiem z Czoſnku złoż do kupy, dobrze obwiąż nićią gdzie trzebá, poſtaw ná uſtroniu niech záſchnie iák nayleprey.

Jnny ſpoſob. Nápuść brzegi pokoſtem ſchnącym, złoż w kupę, poſtaw ná mieyſcu ſpokoynym niech ſchnie, im dłużey, tym mocnieyſza będźie.

Ná morzyſká máłym dźieciom.

WEś żyłkę Sledźiową, ktora ſię świeći iák ſrebro, uſuſz, utrzyi ná proſzek, day w pokármie, rzecz pewna, ieżeli nie pomoże, záraz powtorz y enemę day.

Máść oſobliwa ná Ruptury, y ná przerwánie dźieciom.

WEś Grzybow roſnących ná ſtárych drzewách orzechowych, uſuſz ie, y zetrzyi ná proch, przyday chmielu ſuſzonego, y ná proch utártego, máſłá świeżego, y woſku, zrob máść do ſmárowánia, ták krzyżow iáko ruptury, ktorą pásſkiem podwięzywáć trzebá, y dawáć korzeń żywokoſtu w mleku wárzony pić.

Gdy piwo pocznie kwáśnieć, iáko go náprawić.

DO iedney beczki piwá, weś kredy ná proch utłuczoney dwá funty, ſoli tyleſz, zmięſzay

y przy-

y przypiecz dobrze ná rynce, y záraz wſyp gorąco do beczki, potym záſzpuntuy.

Spoſob robienia Muſztárdy.

WEś Gorczyce czarney, utłucz y prześiey, weś Gruſzek świeżych, upiecz ie, zwierć w donicy, y prześiy przez sito, zmięſzay wſzyſtko wraz, przyley octu winnego mocnego, zámięſzay, poſtaw w ćieple przez trzy dni, potym ſchoway ná zimno.

Jnny ſpoſob.

WEś Gorczyce utłuczoney ile chceſz, przyday miodowniku ná tártce utártego, miodu práſnego, álbo cukru, winá, octu winnego według ſmáku, Gałki muſzkátowey, Godzikow, Cynámonu, Jmbieru, Pieprzu trochę, przyſmaż y ſchoway.

Proſty ſpoſob zwyczáyny ten ieſt.

ROzwarz oſrzodkę chlebá rzánego w oććie piwnym, álbo miodowym, przyday gorczyce tłuczoney, miodu práſnego, Jmbieru tłuczonego, ſkorek Pomáráńczowych, y Cytrynowych tłuczonych, Pieprzu, y Gałki, ieżeli mieć możeſz, przyſmaż y ſchoway.

Spoſob robienia Salſaſonow.

WEś mięſá wieprzowego chudego ile chceſz utłucz go ná pniaku dobrze, náſol y przyćiśni kámieniem, niech ták będźie przez trzy dni, weś kiſzkę wołową dobrze wychędożoną,

pokray mięſo ſolone w koſtkę, przyday tłuſtego z wieprzowego grzbietá, pokray drobno, przyday pieprzu przeſzrotowánego, Czoſnku, umięſzay, nákładay kiſzkę ſtęplem nápycháiąc dobrze, y przewięzuiąc, potym záwieś w kominie żeby ſię uwędźiły.

Mákárony Migdałowe.

WEś Migdałow opárzonych funt ieden, Cukru puł funtá, białkow iáiowych cztery zbiy wſzyſtko w moźdźierzu ná máſſę, kłádź ná opłátki, wſadzay do wolnego piecá, iák ſię przyrumieni, wyimi.

Spoſob robienia Jnkauſtu oſobliwy, y pewny.

WEś Gáláſu ćwierć funtá, przetłucz go z grubá, Koperwáſu łotow pięć, Háłonu puł łotá, ſoli oczkowátey ná koniec nożá, wſzyſtko utłukſzy, wley octu piwnego mocnego puł gárcá, zmięſzay niech ſtoi przez dźiewięć dni, potym przyley octu winnego puł kwáterki, piwá dobrego, y czyſtego trzy kwáterki, záwiąż naczynie niech ſtoi przez dźiewięć dni, częſto mięſzáiąc w ćieple, przecedź y ſchoway, przydawſzy *Gumi Arabicum*, áby nie przebiiał pápieru.

Spoſob robienia Bań ſzklánych okrągłych koloru rozmáitego.

KAż w Hućie nárobić bań okrągłych, mnieyſzych, y większych, u ktorych ná wierzchu máią bydź dźiury máłe z brzegámi dla uwiązánia, ktorey chceſz kolor iáki dáć, wley

w nię

w nię trochę pokoſtu zwyczáynego, obley nim w koło obracáiąc potym wyley, y oſąc iák nay-lepiey, chceſzli mieć cáłą błękitną, náſyp w nię ſzmelcu y obracay w koło, trzepiąc żeby ſię w około oblepiłá, oſtátek wyſyp, będzie báńiá błękitna pięknego koloru.

Jeżeli zás chceſz mieć rożánego koloru, każ ſobie zrobić rurkę miedźiáną zgiętą, ná końcu zpiłowáną, nákſztałt piorá, bierz ná ten koniec fárby rożne, y w kładáiąc onę bánie w dmuchay iákoć ſię podoba, tu y owdźie, iáko to Szmelc, Minią utártą dobrze, Aurypigment, Rázgiel, Cynober, Gryſzpan, gdy pozáſypuieſz, wſyp ná oſtátku mąki rzáney, trząſay bánią tu owdźie, żeby ſię dobrze wypełniły mieyſcá prożne, ieżeliby iákie zoſtáły, oſtátek wſyp.

Tákie bánie poſpolićie wieſzáią w izbách, w Aptekách ozdoby.

Ná myſzy, y pluſkwy oſobliwe experymentá.

NA wygubienie Myſzy procz innych rożnych ſpoſobow, ten ieſt oſobliwſzy, tám gdźie ich ieſt wiele poſtáwiay ogniá w naczyńkách, iákich tu y owdźie, ná ten ogień, álbo węgle, kłádź ſkorki álbo łupiny z cybule, żeby ſię kádziło, co raz przykładáiąc, gdy to raz, y drugi, y trzeći uczyniſz, wſzyſtkie wyzdycháią rzecz pewna.

Ná pluſkwy to oſobliwſzá.

WEś naśienny Ogorek dobrze doyrzáły, położ go w kąćie kędy żeby przegnił powoley, wybierz z niego zewnątrz ſok w ktorym maczáiąc pioro ſmáruy ſpáry, dźiury, więcey ich nie obaczyſz.

Drzewo Berberyſowe ſladrzyſte.

POd ieśień, álbo w Márcu, náwyrzynay kiiow Berberyſowych, z ktorych iedne po oſtruguy ze ſkory, drugich ták niechay, ták te, iáko y owe zákop w końſkim gnoiu gorącym, niech tám będą przez tydzień, potym ie wybierz, powoli uſuſz, z ktorych robić możeſz trzonki do nożow y inne rozmáie rzeczy, álbowiem ná będą ſladru oſobliwego.

Pigułki głownę czyſzczące, wrzod iáſny ſpráwujące, zęby utwierdzáiące, broniące od Páráliżu.

REcip. Caſtorei, Opij Nardi Pirethri Zinziberis, Piperis nigri, vel albi, Euphorbij, Epithymi aā. paries æquales, pulveriſata accipiantur Succo Bota, fiat Maſſa, ex qua formentur pillulæ, & in umbra ſiccentur, kłádź do noſá po iedney pigułce, álbo po dwie, máiąc uſtá otwárte, wyprowadzáią zewnątrz wſzelkie złe humory.

O komplexyách y Temperámentách ludzkich.

ZNáki ktore z Phiſiognomiy początkow y Reguł o ludzkich komplexyách, náturách ſpo-

ſpoſobnośćiách, y ſkłonnościach dochodzą ſię ſpoſobliwie gdy wraz wiele ſię ich ſchodzi, maią w prawdźie nieiáką pewność, lubo ſię pod czas mienią, z nich tu oſobliwie kłádą ſię.

Znáki komplexyi krwiſtey.

NAprzod ſą ſtátury pomierney, śilni, ćiáłá máią ná ſobie dość, iednák ſą otyli, twarz okrągła y rumiána, włos żołtáwy, miękki, y kędźierzowáty, głos ſtáteczny, chybkość, puls silny. Tácy ſą nieprzyiaćiele ſmutnych mow, kocháią ſpołeczność y rekreácyą, nie zwádliwi, łáſkáwi, przyiemni w rozmowách, ludzcy, hoyni, pobożni, ſpráwiedliwi, niekrzywdzący chybá gwałtem przymuſzeni, do gniewu ſkwápliwi, iednák ſię prędko uſpokoią, trudnych ſię ſpraw nie podeymuia, przytępſzego ſą dowćipu oſobliwie *in ſpeculativis ſcientis*, ieżeli záś co do krwi cholery ſię przymięſza, ſą dowćipu byſtrego, y do wſzelkich náuk ſpoſobni, nie łákomi, y owſzem ſwego łátwo uſtępuiący, inſzym ſnádno wierzą, o nikim zle nie trzymáią.

Sni ſię im że po powietrzu latáią, że ſię bánkietuią, konwerſuia, że ſię po ogrodách y páłácách przechodzą &c.

Znáki Komplexyi choleryczney.

TAcy ſą ſłátury pomierney, ſzczupli, włos kędźiorzáwy, y opáczny, w brodźie włos gęſty żołtáwy, głos wyſoki rozlegáiący ſię, twarz żołtáwa, czáſem rumiána, oddech mocny, ápe-

żyt y trawienie dobre, wymowá dobra, choć prędki, głowá ſzczupła, puls mocny, y prędki rzadko ſię pocą. Są bárdzo gniewliwi, iednák gniew nie długo w nich trwa, prędko poymuią, w kożdą rzecz ſię wdádzą, chełpliwi, nádęći, ſprzeczáiący ſię, obmowek, niezgody rozśiewáiący, ćiekáwi, przyiáźni nie długo dotrzymuią. Sni ſię im o kolorách żołtych, źielonych, o ſwárách, o bitwách, o ogniách &c.

Znáki komplexyi Flegmáticzney.

TAcy nie ſą wzroſtu bárdzo wielkiego, iednák ogromni, á pod czás otyli, ćiáłá ná ſobie máią miękkie y białe, włos rzadki y miękki, prędko śiwieią, twarz ſkromna, żyły wydáne, puls nierychły, y rzadki, często ſię pocą, głos ſubtelny y oſtry, dowćipu ſą tępego, boiáźliwi, łátwo ſię rozgniewáią, lecz ſię prędko obaczą, przyiáźni ſekretu niedotrzymuią, dobrodźieyſtw ſobie wyświadczonych nie pámiętáią, łátwo ſię dádzą nákłonić, wſzelkich prac ſię chronią, ſkłonni do miłoſierdźia, gdy ſię iednák melánchólia przyłączy bywáią okrutni, ſkąpi, w zdániách ſwoich nie ſą uporni. Jeżeli krew nieco w nich przewyżſza, ſą bárdzo ludzcy y mili, do weſołośći ſkłonni, ſzczerzy, y wierni, do rządow ſpoſobni, práwámi áni poſwárkámi nie rádźi ſię báwią, wiele pluią, rádźi leżą, y popiiáią.

Sni ſię im o wodách, o kąpieli, o rzekách, y iákoby tonęli, że ćiężary dźwigáią, że ich coś

duśi, zkąd przez ſen wołáią, że uciekáią, á nie-mogą.

O Komplexyi Meláncholiczney.

NAyprzod wzroſtu ſą wielkiego, ćiáłá iednák ſzczupłego, włos czarny, álbo gniády, y gęſty, twarz poćiągła, y chuda, ćiáło śine, y iágody, chod leniwy, głowá ſpuſzczona, wzrok ponury y ſzczupły, u niektorych wypukły, puls rzadki, leniwy mocny, głos niewieśći w mężu, á w białeygłowie męſki, dla pomięſzánego rządu nátury. Tácy ſą milczący, dowćipni, mądrzy, pobożni, ſpráwiedliwi, długo myślący podeyrźliwi, ſkrupulaći, nierychli, nieużyći, nieodważni, ſkąpi, łákomi, uporczywi, ledáco uważáiący, niewierni, niepolityczni, od konwerſácyi ućiekáiący, ſurowi, y okrutni, w kárániu iednák ſą ſpokoyni, poko ich kto nie ruſzy, gniew w ſercu długo trzymáią, y urázy pámiętáią, nie rádźi ſię weſelą, ále iák poczną ledwie nieſzáleią, o przyiaźń nie dbáią, iednák iák z kim záwrą, śćiśle iey dotrzymuią: Sekret záchowuią, ſą przytym prácowići, ſtáteczni w ſpráwách, w rádźie roſtropni, y do rządow ſpoſobni, w náukách pilni, oſobliwie w ſpekulácyi głębocy.

Sny miewáią ſtráſzne, ſmutne, śni ſię im często o pogrzebách, o trupách, o grobách, że po nich chodzą, y z umárłemi gadáią. Jákby ich związáno, y do więźienia wtrącono, iákby chodźili po mieyſcách ſmrodliwych, że ćięża-

ry noszą, zda się im przez sen że ich kto duśi zá gárdło chwyta, dla czego przez sen wołáią, co pochodźi ze krwi meláncholiczney śćiągáiącey się do sercá.

Náturá Krwistego.

Szczodry, śmiesny, wesoły, ná twarzy czerwony,
Thorz ćielisty, státeczny, w niewstyd záprawiony.

Náturá Choleryeznego.

Dárny, śmiáły, zárosły, szczupły, y fałszywy,
Ná żołty poszedł kolor, suchy, y gniewliwy.

Náturá Flegmátycznego.

Spioch leniwiec, otyły, á rad często pluie,
Niepámiętny, twarz białey cery pokázuie.

Náturá Meláncholicznego.

Chytry, smutny, zazdrosny, twarz iego żołtáwa,
Jest skrupulat, oszuka, nierad wiele dawa.

Jtem. *Cholerici conturbant, Melancholici regunt, Sanguinei deliciantur, Phlegmatici conspurcant.*

Oprocz tego, oko iest iákoby umysłu okno, álbo ráczey wnętrznych skłonnośći zwierćiádło. Znák.

OKo białe iest poważne,
Szczodre, mądre y odważne.
A wypukłe pomrugliwe,
Znaczy serce boiaźliwe.

Já-

Jáſkráwe záś zapálczywe,
Zyzowáte napáśćiwe.
Byſtro iáſne ieſt zdrádliwe,
Szczupłe, ſkąpe, chytre chćiwe.
Czarne oko delektuie,
Siwe ſczerość prezentuie.
Márſowáte odkázuie,
Nurowáte mánizuie.
Krotkość wzroku znák ſkąpego,
Lecz rozumu ćiekáwego.

PRZESTROGA.

W *Káżdym Roku według przeſtrogi Homeruſa, y Padwáná ſą dni niektore krytyczne, podeyrzáne, y niebeśpieczne, w ktore ma bydź wielka ochroná żyćia, ánі lekarſtw záżywáć y krwie puſczáć niegodźi ſię.*

Są te,dy tę.

W *Styczniu, Dni* 6. to ieſt, 1. 2. 5. 7. 8. 25.
w Lutym Dni 6. to ieſt 4. 11. 12. 13. 16. 20.
w Márcu Dni 6. to ieſt 1. 12. 15. 16. 18. 28.
w Kwietniu Dni 5 to ieſt 6. 7. 10. 15. 20.
w Máiu Dni 5. to ieſt 1. 3. 12. 15 25.
w Czerwcu Dni 3. to ieſt 6. 10. 16.
w Lipcu Dni 4. to ieſt 12. 13. 20. 22.
w Sierpniu Dni 4. to ieſt 3. 10. 18. 31.
w Wrześniu Dni 4. to ieſt 3. 10. 28. 31.
w Páździerniku Dni 3 to ieſt 3. 6. 22.
w Liſtopádźie Dni 4. to ieſt 5. 6. 10. 28.
w Grudniu Dni 4. to ieſt 6. 7. 15. 22.

O WAGACH.

Funt Kupiecki ma w ſobie łotow 31.
Funt Aptekárſki, záwiera łotow 24.
Uncya ma w ſobie łotow 2.
Drágmá, ma w ſobie ćwierć łotá,
Skrupuł waży źiarn ięczmiennych, álbo Pieprzowych. 20.
Skrupułow w Drágmie 3.
Dragm w uncyi 8.
Kámień Kupiecki nie iednákowo waży.
We Cdańſku, y w Wrocłáwiu funtow 24.
We Lwowie. 26 W Lublinie. 36.
Po innych Miáſtách ináczey.

A żeby człowiek Chrześćiáńſki nie tylko miał pilne ſtáránie o zdrowiu ſwoim w chorobách, ále áby też myślał o śmierći ktorą zwyczáynie rozmáitę poprzedzáią choroby. A nie tylko w chorobách, ále y zdrowym będąc, záwſze pámiętał ná nię: bo iáko Auguſtyn S. mowi: *Nihil certius morte, nihil incertius hora mortis. Latet ultimus dies, ut obſerventur omnes dies.* Do czego áby káżdy mogł łátwiey przyiść, niech uważnie czyta podáne wierſzyki, pod tytułem.

ROZMOWA DUCHOWNA,
z Trupią Głową.

JMo kośnicę idący,
Stánąłem rozmyśláiący.
Ehey! co też będźie z námi,
Ci ludźie żyli przed námi.

Je-

Jedli, pili, zbytkowáli,
Ktorzy w ſczęśćiu opływáli.
Teraz poſzczą nic nie iedzą,
Głodni w tym więźieniu śiedzą.
Nie máią teraz y piwá,
Wiátr ich zewſząd wſkruś przewiewa.
Wiátrem ſię tym kontentuią,
A więcey nie potrzebuią.
W tey budźie iedney mieſzkáią,
Wſzyſcy ſię ſpolnie zgadzáią.
Nie wádzą ſię o gránice,
O łąki, role, winnice.

Ozwáłá ſię trupia głowá,
Milcząc mowiłá te ſłowá.
Ehey! BOZE dobrotliwy,
Terazby był człek ſczęśliwy.
Gdyby byłá zá żywotá,
Do umártwienia ochotá.
Ale ſię pośćić nie chćiáło,
Skromnie żyć przykro bywáło.
A co mi iuż teraz z tego,
Com iádłá, piłá, dobrego.
Przez gárdło ſię przeſunęło,
Y przepádło przeminęło.
Brzuch ſię tuczył dla robakow,
Y dla brzydliwych pędrakow.
Ktorzy go iuż roztoczyli,
Y ſczętu nie zoſtáwili.
Ono moie białe ćiáło,
Co w puchu rádo legáło.
Buiáiąc w miękkii pośćieli,

Często się párząc w kąpieli.
Zgniło teraz y zprochniáło,
Y znáku go nie zostáło.
Kośći ogniłe zostáły,
Y te się pogruchotáły.
Wiele lat w źiemi leżáło.
Jedney poduszki nie miáło.
Pniaczek tylko pod głowámi,
Przyodźiany robakámi.
Rádám w błáwaćie chodźiłá,
I w kleynotym się zdobiłá.
Ná iáłmużnym skąpa byłá,
Sámám tego nie pożyłá.
Teraz nie mász y szmáćiny,
Y iedney ná mnie chuśćiny.
Ládá kto mnie popchnie nogą,
Com przedtym byłá ták drogą.
Muzykim rádá słucháłá,
Bá y rádám táńcowáłá.
Teraz mi wroble śpiewáią,
Dźiw, dźiw nádemną wołáią.
Robacy się nászmeráli,
Po ćiele na táńcowáli.
Mieli bánkiet z pieszczonego,
Trupá y delikátnego
Gdyby we dzwony zágrano,
A choć básem záśpiewáno.
Requiem: rádábym temu,
Ale krewnemu żadnemu.
Ani się iuż przyśni o tym,
Co też będźie y z nim potym.

Toż się właśnie będźie dźiało,
Zápomną gdy wrzucą ćiáło.
A fortuną się podźielą,
Nawet y sámą pośćielą.
Nie wiele dádzą ubogim,
Duszá gore w ogniu srogim.
Lepsza świeczká zá żywotá,
Do umártwienia ochotá.
Jáko sobie pośćielemy,
Ták się ná wieki wyśpiemy.
W tym ia tu mowę przerwałem,
Oneyże głowy pytałem.
Czy znáć teraz między wámi,
Ktore się więc sobolámi.
Zdobiły lub kleynotámi,
Ktore głowy Fontázyámi.
Kornetámi, Bátálniámi,
Kwefy, y Báwoletámi.
Ze wstąg kształtnemi kołkámi,
Rożnemi Gárniturámi.
Y ze włosow Gársetámi,
Tákże z koron Beginámi.
Z dźiwnemi Angázántámi,
Twarzy martwemi muchámi.
Cudzoźiemskiemi stroiámi,
Przemyślnemi wymysłámi.
Ozdobiáły swoie głowy,
Proznuiące Białogłowy.
Ktora się rádá muskáłá,
Plotłá, głádziłá czesáłá.

Nád ktorą dáſzek noſzono,
W trefione włoſy ſtroiono.
Ktora w máſzkárce chodźiłá,
Gebę w pokrowcu nośiłá.
Rumieniec zmyślony miáłá,
Lub też modno blechowáłá.
Wodkámi ſię záwſze myłá,
Pudrem włoſy przykurzyłá.
Teraz ſię w proch obroćiłá,
A w ropie ſię ſwey obmyłá.
Ktore rączki w rękáwiczkách,
Nogi w przepyſznych trzewiczkách.
Zá żywotá więc bywáły,
Gdy ſię ludźiom podobáły.

Ná to głowá powiedźiáłá,
Gdy ſię ze mną rozgadáłá.
Pod iednym dáſzkiem ſiedźiemy,
Wſzyſtkie nieogorzeiemy.
Niepotrzebna, tu máſzkárá,
Káżda z nas ieſt iák poczwárá.
Ktore ſię muſzkámi pſtrzeły,
Zywe muchy ich popſtrzeły.
Niemáſz teraz pálátynki,
Ni ſtenkierki, ni ſmáćinki.
Wſzyſtko w trunnie, w ropie zgniło,
Czym ſię márny, proch zdobiło.

Lecz ia ſię tu ieſzcze ſpytam,
Kto wie czy ſię niedopytam.
Ktore żyiąc wydźiwiáły,
W ſtroiách mody wymyśláły.

Mánty zwáne Számerlany,
Kámizole, Robdeszány.
Szárpy trefione z fálbánámi,
Z żałobnemi koronámi.
Spodnice tákże z falcámi,
Lub z wiszącemi frándzlámi.
Káwálerki, y z Westámi,
Mántolety z Węgierkámi.
Y Házuczki z Gorszetámi,
Tákże z rogow Sznorowkámi.
Podkładáiąc ie breklámi,
Sciskáiąc się iák prásámi.
Szárpy z kitaiek trefione,
Sperpentalio zowione.
Y wołoskie żupaniki,
Z wylotámi kontuśiki.
Y fártuszki z fálbánámi,
Spodnice też z ogonámi.
Reyteraki z kopertnámi.
Fandivinis ponderaty,
Wszystko zgniło száme gnaty.
Nágie oraz leżą z námi,
Ktore tu więc z kolorámi.
Wydźiwiáły názwiskámi,
Kolor Ponso, y Amorant,
Aurorá, Káfe Blámoránt.
Dyszer, y Gryalinowy,
Pápuzy, y sosenkowy.
Według mody dobieráiąc,
One drogo przepłacáiąc.

Co się dźieie pytam z niemi,
Czy są z wámi, czyli w ziemi.
Ná to głowá powiedźiáłá,
Milcząc nie iáko wzdychałá.
Kośći práwi tu zostáią,
Dusze ćięskich mąk doznáią.
Ze o BOGU nie myśliły,
Czás wszystek márnie trawiły.
Ná stroieniu mizernego,
Ciałá w proch obroconego.
Spytam daley, powiedz proszę,
Wszystkim tę wieść wnet ogłoszę.
Ktora chodziłá w koronie,
Mitrą zdobiłá swe skronie.
Ná ktorey byłá peruká,
Albo z dyám . ntu sztuká.
Na ktorey kápelusz d ogi,
Albo więc káptur ubogi.
Albo Jnfuła Biskupia,
Ktora mądra, ktora głupia.
Ktora głowá Jubilátá,
A ktora prostego Brátá.
Ná ktorey szyszak, mysiurká,
Kuczmá, czapká, lub mágierká.
Ktora z wołoską goliłá,
Głowę, czuprynkę nosiłá.
Z tyłu ni wiechec wiszący,
Ják ogon pozad leżący.
Czyli z tyłu głowy brodá,
Stárych czyni nowa modá,

Kto-

Ktoraz przodku ołyśiłá,
W zádzie brodę wymyśliłá.
Znáć że śię śmierć oszukáłá,
Gdy nagle z tyłu weyźrzáłá.
Stárego bydź rozumiáłá,
Ktoremu w oczy weyźrzáłá.
Ze młokosek żádumiáłá,
Lecz śię prędko domniemáłá.
Ze to konik z grzywą młody,
Ośiadszy go według mody.
Záiácháłá do wiecznośći.
Nie wroćiłá tylko kośći.
Pozostáłe tu leżące,
Dniá sądnego czekáiące.
Ktora mądrego Doktorá,
Ráycy, álbo Senatorá.
Ktora Medyká biegłego,
Wielu uzdrawiáiącego.
Alchimisty ćiekáwego,
Złotá istność robiącego.
Zyćie długie wrożącego,
Ktora chłopká ubogiego.
Dźiádá chlebá żebrzącego.
Ktora Máchiáwelowá,
Przewrotna frántowska głowá.
Wykrętárska Judászowá,
Chytra y zła Káimowá.
Co ludzi oszukiwáłá,
A wiele dokázywáłá.
Co nád ludźmi przewodźiłá,

Y wielu uciemieżyłá.
Sámá ią śmierć uſkromiłá,
Teraz tu leży ogniłá.
Co hárdzie dokázywáłá.
Z furyą roſkázywáłá,
Nie lutościwie karáłá,
Y dobrá człeku zábráłá,
Ktora proſtaczká ſzczerego,
Ablá, Jobá cnotliwego.
Albo Jákobá drugiego,
Ktora Saulá złosliwego.
Ktora Dawidá dobrego,
Ktora Jonaſzá ſzczerego.
Táka tu nád inſze kośći,
Godna ſwoiey uczćiwośći.
Złemi piekło brukowáne,
Z ktorych będźie zbudowáne.
W niebie miaſto BOGA mego,
Jáko z kámienia drogiego.
Głowá ná to powiedźiáłá,
Nieiáko milcząc gadáłá.
Tu mieſká Pan y Woźnicá.
Chłopek przyrownan do ſláchćicá.
Zárowno z Jeymośćią praczká,
Siedźi tu oraz plewiaczká.
Aptekarzá z perfumámi,
Y Bálwierzá z máſtykámi.
Smierć zgłádźiłá oraz z námi,
Leżą kośći z ich głowámi,
Tu y Anátomiſtowa,

Odpo-

Odpoczywa z námi głowá.
Ktora inſe rozbieráłá,
Zyły kości uważáłá.
Wnętrzności rewidowáłá,
Sceleton prezentowáłá.
Teraz puſta, opleśniáłá,
Nieznáć czy Xiążęca głowá.
Káżda z nas tu iednakowa.
Wyżey podobno chłopkowá,
Leży niżli Pańſka głowá.
A choć groby ſwoie máią,
Nie ná záwſe tám zoſtáią.
Więc ieźli Pan leży w grobie,
Chłopek tu ná wierzchu ſobie.
Odpoczywa między námi,
A Pan w ziemi z robakámi.
Nas tu ludźie widząc wſpomną,
A Páná w grobie zápomną.
Tá tu głowá ieſt ſczęśliwa,
Ktora byłá świątobliwa.
Ktora o BOGU myśliłá,
Grzechem ſię wſelkim brzydźiłá.
Ktora zdrádźić nieumiáłá,
Figlow, chytrości nieznáłá.
Prawdę kocháłá, proſtotę,
Wzgárdę ſwoię, krzyż y cnotę.
Gárdźiłá wſelką godnośćią,
Wſelką doczeſną prożnośćią.
Głupia byłá dla CHRYSTUSA,
Kocháłá Páná JEZUSA.

Tá będźie wiecznie iáśniáłá,
W niebie z BOGIEM krolowáłá.
Acz tu wiele ućierpiáłá,
Y prześládowánia miáłá.
Co ſię tu rádá martwiłá,
Wßyſtkich ſię zbytkow chroniłá.
W iáłmużny nie ſkąpa byłá,
Tá będźie ná wieki żyłá.
Lecz ktora z tych byłá táka,
Gdyż káżda z nas ieſt iednáka.
Dźień ſądny świátu obiáwi,
Gdy ią ná práwicy ſtáwi.
Teraz tu dobrze ze złemi,
Zárowno złe z niewinnemi.
Jeßcze nie ſą godne niebá,
Dość uczynić tu potrzebá.
Przez náße w proch obrocenie,
Zá Adámowe zgrzeßenie.
Y drobne ſwe grzeßki miáły,
Zá ktore iuż żáłowáły.
Lecz niedoſyć wyćierpiáły,
Bo wiele czáſu nie miáły.
Jeſzczem ia tu pytał głowy,
Teyże trupiey, temi ſłowy.
Czemu zemną milcząc gadaſz,
A nie uſtnie odpowiádaſz.
Gdźie ieſt język twoy wymowny,
Wdzięczny, łágodny, rozmowny.
Gdźie dowćip byſtry, ćiekáwy,
Spoſobny do káżdey ſpráwy.

Teraz widzę pustki w głowie,
Wybacz proszę moiey mowie.
Ná to głowá powiedźiáłá,
A nic się nie zturbowáłá.
Ani się skonfundowáłá,
Bo się nie záczerwieniáłá.
Iużem prawi zapomniáłá,
Jákom się kiedy gniewáłá.
Choć grobarz rydlem záwádźi,
To trupiey głowie nie wádźi.
Choć ią czyiá trąći nogá,
Przyimie to oná niebogá.
Choć pluniesz ná mnie przebaczę,
Choć wyrzućisz ztąd wybaczę.
Przedtym skoczyłám iák osa,
Gdy się kto dotchnął choć nosá.
Dowćip, mowá, zmysły, siły,
Nie moie to rzeczy były.
Od BOGA mi było dáno,
Znowu nazad odebráno.
Jeszcze gdym w życiu tym trwáłá,
Tom iuż byłá z dźiećiniáłá.
Terazem pusta zostáłá,
Prożna, wewnątrz wydrożáłá.
Mozg wysechł gdźie zmysły były,
Tám się iászczurki gnieźdźiły.
Myśli sprosne, chárde, mśćiwe,
O dobre mienie troskliwe.
Rospustne, dworne, zdrádliwe,

Przepádły, nic nie nádały,
Prozne głowy pozostáły.
Grzechem wiecznie zárázone,
Pokutą nie oczyßczone.
Gdźie się złe myśli roiły,
Tám się robaki kręciły,
Ono w ich upodobánie,
Zniknęło krotkie kochánie.
Złość się w sumnieniu zostáłá,
By wiecznie głowá boláłá.
Srogie práwie ugryźienie,
Sámo tych myśli wspomnienie.

Tu się duszá odezwáłá,
Milcząc tákże powiedźiáłá.
Co się dźieie z głową moią,
To wkrotce będźie y z twoią.
Szczęśliwsza tu moiá głowá,
Niż ktorakolwiek świátowá.
Tá się iuż śmierći nie boi,
A nád tą tu záwsze stoi.
Tá czeka iuż zmartwychwstánia,
Támtá strásznego skonánia.
Tá się o nic nie frásuie,
Swiátową gryźie turbuie.
Tey iuż robacy nie iedzą,
Lecz twoie wkrotce náwiedzą.
Tá iuż y ná sądźie byłá,
A ieźli tu dobrze żyłá.
Pewna wiecznego zbáwienia,
Nieboi się potępienia.

Ty

Ty niewieſz co z tobą będźie,
Gdźie twoiá duſzá oſiędźie.
W tymes tylko ieſt ſzczęśliwy,
Jeźlis dobry, świątobliwy.
Możeſz ſobie záſługowáć,
Więc y nas też chćiey rátowáć.
A my gdy w niebie będźiemy,
Ciebie też nie zápomniemy.

DO CZYTELNIKA.

DAwno twoy áppetyt tego,
Lekárſtwá pożądánego.
Gdy pożądał iuż piáſtuie,
Już oglądał y koſztuie.
Czytay znácznie z chwałą Bożą,
W ſercu twoim niech ſię mnożą.
BOGU Chwały y wzdychánia,
Bądź wſpániáły do czytánia.
Przeczytaſz tu rzeczy rożne,
A potrzebne y nieprożne.
Możeſz czynić, drugim rádźić,
Sił przyczynić, boleść zgłádźił.
W czym roſtropność y ſumnienie,
Trzebá mieć y umartwienie.
A ták będzie BOG w ſwey chwale,
Zdrowie záwſze będźie w cále.
Czytelniká, Audytorá,
Niech ſię modli zá Authorá.
Z uniżeniem wielce proſzę,
Ja też zá nim ręce wznoſzę.

REGESTR

Rzeczy tey Kśiążki.

Chrząstki

Má-

Po-

Twarzy

)(+)(

LEKARSTWA KONSKIE

O Slepoćie.

SLepotá dwoiáka bywa, wewnetrzna, y zwierzchnia. Zwierzchnia z uderzenia, z zákłoćia, álbo z iákiego przypadku, widomy znák błonki, bielmá, ábo krwie zácieczeniem oko záchodzi. Wewnetrzna záśie, gdy oko zwierzchu nadobne bywa, ále onym przećie nic widzieć nie może, á to przychodźi z zámulenia żyłek, z mozgu zrzenice idących. Czego ináczey pozbyć niemoże, iedno przeczyszczániem głowy, y otwárćiem żyłeczek zámulonych, przeto tych lekarstw záżyway.

Weźmiy w Aptece co zowią *Assam fœtidam* łot 1. to przywiąż obwinąwszy chusteczką do wedzidłá prostey uzdeczki, á włożywszy koniowi w gębe, postaw go ták w stáyni ćichey przywiązawszy głowe nisko, ráno przed obrokiem przez godźin dwie ábo trzy. Co ták mu śiłá plugástwá z głowey wyćiągáć coraz będzie że się zdźiwisz. A przytym też w tem czás pomoczywszy pioro gęśie nie oskubáne w oleiu, ktory zowią *oleum Euphorbii*, wewnątrz obie nożdrzá koniowi námázáć: co czyniąc po kilká dni, tákże y potym często odnawiáiąc, prędko się wzrok przywroći.

2 Hányzową wodką dobrze y częſto oczy nákrapiay, y czub u głowy zmaczay, ktemu gołego hányżu polnego y kopru mieſzáiąc záwſze w obroku daway.

Bielmo.

1. Weźmi iáie świeże, uwarzże ie twárdo, y obłup cudnie, potym włoż ono w łyſzkę żelázną, á obſyp przygárścią ſoli, y ták to ná węglu zarzyſtym ſpal ná proch, áż zgołá wſzytko zgore: tym prochem przetłukſzy go w moździerzu, oko po lekku záſypuy, á nie gwałtem: żyłę też trzebá záciąć niżey policzkow, ktora proſto od oká ná doł ſię ściąga.

2. Sol oczkowáta z imbierem ná puł w ſukowym wywierciánym debowym ábo brzozowym drzewie ná proch ſpalona pomaga.

3. Sol oczkowáta ſtárta z prochem kości rybki iedney morſkiey, ktorą zowią *Os ſepia* ktorey w Aptece y u złotnikow wſzedźie náydźie pretko bielmo ſpedza.

4. Záciąwſzy żyłe policzkową, zmieſzáy ſok cybulny z trochą ſáletry, a tym oko zákrapiay przemywáiąc co dźień cudną ćiepłą wodą.

5 Ruciánym prochem drobno ſtárſzy, oczy zádmuchiwáć.

6 Weźmiy gliſt źiemnych z białkiem iáiáwym, a ſpal to w nowym garku, zetrzeſz ono ná proch, a tym bielmo poſypuy.

7. Jáſzczurkę źieloną w gárcu nowym polewánym ſpal, á ſtárſzy ią ná proch, z kádzidłowym

wym zmieſzay prochem, á z koprowym roztworzywſzy, oleykiem tym bielmo pomázuy.

8. Ná uporne bielmo, oczkowátey białey ſoli náſkrob części trzy, á hálunu Alexándryiſkiego błekitnego co go z Turek przywożą część czwartą przymieſzay, y tym záſypuy bielmo, raz tylko ná dzień do rázow kilku, ſtrzegąc żebyś miary nie przebrał, bo rzecz náder mocna. Ieśli y to nie pomoże, iuż tego bielmá więcey nie lecz, bo to przed wſzytkiemi inſzemi ma przodek lekárſtw.

Uderzenie w oko.

1. Jeśli koniá w oko pálcątem záłną, ábo uderzą, tedy zárázem náſkrobawſzy słoniny świeżey białey nożem, w wodźie ią wypłokáć dobrze y wyćiſnąć, á ták ná oko obrážone przyłożyć, á potym wźiąwſzy grzanke práwie ſuchą grubego chlebá ćiepłą námoczyć ią w otćie co nalepſzym. ſkoro w ſię nábierze, ná wierzch oney słoniny przyłozyć, żeby dobrze wſzyſtko oko zákryłá, y ták przywiązawſzy iáką chuſtą nie odwięzywáć áż ku wieczorowi, á w wieczor znowu toż uczynić. Toż też czyni chleb z piecá wźiety, gorący, w otćie zmoczony, á ná oko przywiązány.

2. Wźiąść ośrzodke chlebá rzánego, w wodźie zimney wymoczyć á ná oko przykładáć, nie dáie ſię rozniecáć złemu. Toż y bydłu rogátemu należy.

3. Może też miáſto wody y w winie grzan-

ke przyrumienioną namoczyć y przykładáć bydłu ná obrażone oczy.

Napáść. Negieć, álbo Páſkudnik.

§. NOgieć ieſt błonká gruba záczerwieniáłego náraſtáiącego mieſa, ná końcu oſtrą chrząſtkę máiącą, práwie między powieką á źrzenicą leżąca, ktore gdy zbytnie nárośnie, niemal wſzytko oko zákrywa, y ućiſkáiąc łze z niego wyćiſka, bol w nim y w żyłách do mozgu dochodzących ták wielki mnozy, że koń od tego mdleiąc, od pámięći upada iáko w káduku, á ná oſtátek przez nieporátowánie nieopátrznie y nagle zdycha. Ná tę tedy prętką y ćięſzką chorobę, nayprętſze, y naypewnieyſze tákie ieſt zábieżenie Obáliwſzy ábo mocno uwiązawſzy koniá, żeby głową nie ruſzał, przyćiśni pálcem w końcu oká dolną powiekę, á ſkoro ſię tá błonká z mieśiſkiem nárosłym pokaże, żelazkiem ſubtelnym kończáſtym zákrzywionym nákſztáłt kruczká, od ſámey źrzenice podeymi, y przekłowſzy wyćiągni onę dobrze, ábo ieślibyś ſię bał o obráżenie oká, tedy zárázem z igłą długą nitkę dużą przez tę błonkę przemkni ſpuśćiwſzy precz z onego to kruczká A ták ná nići znowu wyćiągnąwſzy, nożem oſtrym urzni śmiele námniey ſię nie obawiáiąc, bo w tym nic ſzkodliwego nie maſz, onę błonkę áboli ſkorkę, poki iedno mieśiſkiem tym zákrwáwionym ábo chrząſtką nárosłą, ták żeby iedná część z

chrzą-

chrząſtką przy niey zoſtáłá, á druga znowu názad ſię wemknęłá. Po ktorym urznieniu záráżem ſolą oczkowátą, ábo iákiey doſtánieſz, ſubtelnie ſtártą, po doſtátku záſyp ono mieyſce zrzezáne, y wſzędzie pod dolną powiekę, á zátym odwiąż y puść koniá wolno. Po godzinie ábo dwu, przemyi koniowi to oko winem ábo octem ciepłym raz y drugi, á bądź pewien, że od tego ſámego zdrowym zoſtanie.

3. Háłunem Alexándryiſkim, ábo iáko go drudzy przezywáią ſáletrą Alexándryiſką, nátrzeć w około oká powiekę, ábo ſię też y dotknąć ſámego nogćiá z wierzchu, áż ſię łzá rzući.

4. Skoro tę napáść w oczách poſtrzeżeſz, wnet mu miodem przáſnym ćiepłym oczy pomaż, á w uſzu mu żyły ná krzyż nárzniy, iż z niech krew poydźie, á one ránki nátrzyi ſolą. Nád to ieſzcze wzdrap mu nozdrze, y pod zwierzchnią wárgą puſzczádłem, á wſzędy dobrze ſolą náćieray, niewádźi nic choćia krew dobrze poydźie, y około też kłow okroy mu puſzczádłem, á ſolą nátrzyi.

5 Ryśim páznogćiem od żywego Ryśiá ućiętym rozdrápáć do krwie wárgę zwierzchnią y w nozdrzách wnet nápáść uſtánie.

6. Pod oczymá żyły záćięte, ábo też ná wierzchu nozdrzá, kto w to umie potráfić, ſą pewnym ná napáść lekárſtwem, y tym ſámym temu ſię zábieży że y nápotym nigdy ná koniá nie przypádnie.

Biegunce końſkiey.

Koń ktory biegunkę ma, mdleie od niey, á bowiem zieloność bieży przezeń, iákoby z młodey tráwy? W tey chorobie zwiąż koniowi ogon twárdo rzemieniem mokrym, á daway mu ieść prážony ięczmień.

Chudnieniu końſkiemu.

1. Bywa to częſtokroć, iż konie ſchną y chudnieią z przyczyn rożnych, áni ſię chcą popráwowáć zá nayłepſzym obrokiem, gdy ſię tedy to poſtrzeże: wozmi oliwy łotow trzy, Mirhy połtorá, pieprzu ziarnek 30. ſtłuczonych ná proch, uwarz to weſpoł, á wley koniowi w gardło po grzeble.

2. Rutá z Bylicą mieſzána w śienie pomaga do tuczenia, ábo wino z nimi wárząc, iać w gárdło.

3. Ieczmień y owies w piecu dobrze ſuſzony żeby ſię przyrumienił, y wywiany od popiołu tuczy bárdziey. Tákże y Bob nádtłuczony w ſtępie, mieſzáiąc po gárśći do obroku.

4. Prośiątko młode ktore ieſzcze śie świnię, oparzywſzy z ięczmienną mąką warz w wodźie ták długo, áż mięſo od kośći odewre, á tę iuchę daway koniowi pić przez trzy dni.

5. Pſzenicę przeſuſz práwie dobrze w piecu, á przywarzáiąc iey w wodźie miodem oſłodzoney, daway ná obrok koniowi iáko záważą trzy funty, przez dni dwádźieśćiá.

6. Siárki łotow trzy, Mithy ćwierć łotá ſtłucz y zmię-

y zmieszay z parą iaiec swieżych, á przylawszy winá, day wypic koniowi

7. Weźmi łaskę Bzową trzećiego dniá po nowiu mieśiącá, oskrob náprzod z niego szarą skorkę z gory ná doł iáko drzewo stało, á odrzuć precz, potym oskrob zieloną skorkę, ktora pod nim iest opák z drugiego końcá y ususz w cieniu dobrze, stłuczze ią ná miałki proch, á w obroku koniowi poránu y wieczor przymieszyway tego prochu tyle, ile trzemá pálcámi záiąc możesz.

Nosátym.

1. To właśnie nosátym zowią, ktory koń głową pochyloną smutną stawa, z nozdrza mu płynie máterya, naprzod biała, potym plugáwa y śmierdząca, á ná ostátek sztukámi padáć zwykła: nogi mu też nie służą, y chodzi iáko piány, ćięszko się kłádźie, z trudnośćią bárdzo wstawa, bo teyże máteryey, ktora mu przez nozdrze płynie, y inne członki nápełnione bywáią. Cieszka to chorobá, zwłaszczá gdy zástárzeie, y zrzadká z niey wyleczy. Zá świeżá pospolita wárząc iárkę w kłośiu w wodźie dzdżowey, dáią koniowi miásto iadłá dni 9. ábo więcey według potrzeby, y też wodę piiąc, á nie co inszego, chowáiąc go w ciszy y w ćieple, wolno pusczáiąc, y tym konie leczą. Lecz gdy to nie pomoże, weźmi Możdrzeiowey gębki tłuczoney łot 1. pieprzu, soli, po ćwierći łotá kożdego, warz to w winie

ábo w oććie, á ley koniowi przez gárdło, możeſz też y przeznozdrzá lać, bo ie wyczyśćia.

2. Náwarz mrowek z mrowiſkiem, á przecedźiwſzy day koniowi tę wodę pić po trzy dni.

3. Zwiąż koniá co naylepiey, áby ſię nie miotał, roſpalże ſźwáycę długą, á wetkniy mu ią w koniec ogoná między ſkorę á kośći, w głąb ná dłoń, uczyńże knot twárdy z konopi á námaż go łoiem kozłowym, á wyiąwſzy go názáiutrz, wymyi ránę octem ćiepłym, námaſzże záś knot łoiem, y wetkniy go mu, y ták ná káżdy dźień czyń áż przeſtánie pryſkáć nie zániechywáiąc y innych lekarſtw dawáć przez uſtá ábo nozdrze.

4. Gorzałką, w ktoreyby przez noc mokłá ciemierzycá czarna, náprySkuy nozdrza częſto, ábo námoczywſzy pare pior gęśich, wtykay w obie nozdrzá, áż ie wypryśnie.

5. Kurze źiele z korzeniem warz w wodźie, daway koniowi tę wodę pić, á źiele ieść ochłodźiwſzy, do dni śiedmiu, bárdzo czyśći ropę zewnetrzną, y urázy płucne goi.

O Suchetách.

Ná kſztałt dwoch brodawek ná ſpodniey ſzczęce końſkiey pod ięzykiem zwykłá nieiáka oſtrość nárastáć, co to Roſtrucharze ſuchotámi názywáią.

1. Skoro ſię tedy poſtrzeże ten ućiſk, obáłwſzy

wſzy koniá y związawſzy dla lepſzego beſpieczeńſtwá, naprzod ięzyk ná ſtronę wyciągnąć, á one brodawki iáko naylepiey nożycámi przyſtrzygnąć, á z ſolą y z octem ćiepłym dobrze opłokác, ábo ſolą z trochą ſáletry zmieſzawſzy záſypáć, ábo chcąc aby więcey nie náraſtáły, po przyrznieniu wodką z ſáletry diſtillowáną (co zowią *ſpiritus vitrioli*) báwełnę w niey pomoczywſzy nápuśćić w ránki te, podzierżawſzy długo ięzyká, áż támte ránki od tey wodki trochę zbieleią.

Káſzlom y Dychawicy.

Káſzel ieſt przodoieżdżym znákiem dychawice, dla tego iż z iedney wilgotnośći y przyczyny przechodzą, iednákowych tedy lekarſtw záżywáią, iednak według wielkośći choroby, ſłábſzych ábo mocnieyſzych.

1. Naprzod ze trzy dni dźierz go bárdzo ſkromno, karmiąc tylko porázu ná dźień owſem ábo ięczmięniem, y nie poiąc, tylko też porázu wodą z mąką y miodem zámieſzáną. Potym weźmi ſłoniny białey nie z żołćiáłey, ktorey náſkrobawſzy iáko pięść, wymocz dobrze w wodzie czyſtey, á wyſączywſzy z niey wodę, włoż w możdźierz, potym przyłącz śiárki przepuſzczáney łot 1. czoſnku głowek 3 y ſkurki zwierzchniey złupionych zetrzyi to wſzytko ſpołem dobrze, á wyiąwſzy náczyń z tego gałek iáko orzech włoſki wielki, ile ich być może. A wziąwſzy pátoki mio-

dowey z oliwą zmieſzaney pomoczywſzy one gałki, kłądź ná czo po iedney w gardziel koniowi, popycháiąc pálcámi, áż ie połknie wſzytkie, uwiązawſzy go ku gorze głową, y ięzyk ná ſtronę wyciągnąwſzy. To czyń po trzy dni, coraz trzećiego dniá Możeſz przyłożyć do tego *Agaricum* z Apteki wziąwſzy toieſt Modrzeiowey gębki puł łotá, zwłaſzczá ieśli w káſzlániu, koń iáką ſproſoą wilgotność przez gębę ábo nozdrzá wypuſzcza.

2. Weźmiy ſádłá ſtárego iáko pięść, miodu práſnego łyżek 2. ſzáfránu nietłuczonego ćwierć łotá, *Agarici*, to ieſt modrzeiowey gębki łot 1. á weſpoł zwierćiawſzy, uczyń z tego gałek śiedm, á po iedney ná kożdy dzień koniowi w gárdło wpuſzczay, oſoliwſzy ią z wierzchu kiedy mu maſz dawáć.

3. Oleiu konopnego zmieſzay, ze pśią krwią nápoły, námázuyże tym koniowi żyły ná pierśiách.

4. Ná proſty świeży káſzel w niedoſtátku innych lekarſtw, y rzodkiew nákráiána w owies pomagáć zwykłá. Tego naypilniey poſtrzegáć, żeby źimney źrzodłowey wody pić nie dawáno, áni wod ślíſkich bágniſtych A coraz poiąc zámąć przygarśćią mąki pſzenney ábo ięczmienney, przymieſzywáiąc podczás nieco ſáletry, ktora chłodźi y czyśći nieco płucá.

5. Weźmi garnek polewány nowy czyſty, nápełniy

nápełniy go oliwą, wpuść weń żywego węgorzá, potym oblepiwſzy nakrywke dobrze ciaſtem, żeby nie wychodziłá párá, wſtaw ten garnek w kocieł wody, á niech wre oná wodá, poki ſię węgorz rozwárzy y woliwę obroći, to ieſt około godźin dwánaśćie. A przepuśćiwſzy zátym onę oliwe przez płotno grube, wpuſzczay iey koniowi przez trzy dni w gárdło po grzeble, ták, wiele ná raz iáko záważy pułſu itá: doświadczone to lekárſtwo.

6. Podbiał ſzeroki ábo iáko zowią Cár ziele wárzyć, á tę iuchę koniom dycháwicznym pić dawáć.

7. Proch z Wrotyczu miáłko utłuczony z ſolą dáiąc lizáć ieſt bárdzo użyteczny, ábo to oboie z ćiepłą wodą w gárdło leiąc, ále potrzebá mu tymże zielem oboie nozdrzá zátkáć. Toż y innemu bydłu ſłuży.

8. Koniom dycháwicznym y zbytnią duſzność w pierśiách ćierpiącym dawáć im przez trzy dni porządnie nic innego miáſto obroku tylko rzáne otręby. Tákże po garśći mu ich do wody ſypáć, á zmieſzawſzy pić dawáć, á káſzlącym też otręby rzáne przez dźiewięć dni porządnie z obrokiem dáiąc, bywa lekárſtwem.

9. *Fœnum Græcum* naśienia z obrokiem mu ieść dawáć.

10. Wziąć dwie garśći mąki ięczmienney bobowey, y mąki z wyki po garśći y zbić

z wodą

z wodą letnią, á dawáć mu pić.

Drzenie Serca

1. W tey chorobie poſpolićie koń drżeć poczyna, oczy mieni y záwiera, z nozdrzá gorąca mu párá idzie, á pot przez ſkorę z ćiałá ſię dobywa, ſtáć ná nogách nie może, iednákże ſię nie męce, iáko gdy nań ſłonecznik nápada. Temu prędko zábiegáć trzebá, ieśli nieczym inſzym, tedy krwie przerwániem, nárznieniem uchá, przekłoćiem nozdrza ſzydłem ábo upuſzczeniem krwie z poprężney żyły. Iednák żeby to nań nie przypádło nápotym, ták temu zábiegáć maſz.

2. Táki koń ma ſtánąć w ſtáyni ſuchey, weſołey, nieſmrodliwey, ále raczey pachnącey, nákładſzy w nię miętki, ſzałwiey, máieránu, y innych zioł zielonych ábo ſuchych, rozmárynu, bożegodrzewká, koćieyſzánty, piwoniey. Ale nayprzednieyſze ſą tránki.

2. Weźmi gwozdzikow tártych dwie kwintle, ſzáfránu kwintle iedne, á wley przez gárdło ciepło.

3. Sok ſzpikánardowy zmieſzány z gorzałką, á w niedoſtátku ſoku proch ſzpikánárdowy pożyteczny ieſt.

4. Pieprzu ziarn 30. Mirthy łot 1. ná proch zbiwſzy, z winem dáć ćiepło wypić, ábo z máłmázyą: to proſtym proſte ſą lekárſtwá. Ale przednieyſzym koniom niewadźi przymieſzáć do tego lekarſtw ludźiom zwyczáynych to-

ieſt

iest koralow tłuczonych, iednorożcu, rogu łośiego przyprawnego, prochu z skorek cytrynowych, á náwet y prochu ktory w Aptece zowią *de Gemmis*, tákże *Dia ambre*, dawszy ktorego z nich po ćwierći łotá w winie ábo w muszkáteli ná raz ieden.

Ochwat Wodny.

1. Naypierwey krwie upuszczeniem z żył po obudwu stron szyie zábiegáć temu, ktorą záraz świeżą zmieszáć z mąką pszenną, z kilką iáiec całkiem w to wbitych, przydawszy ktemu *Bolí Armeni*, oliwy z parę łyżek, tákże octu zpotrzebe, á wespoł iáko ćiásto dobrze zmieszawszy, tym zárázem wszytkiego koniá, począwszy od szyie áż do kopyt y ogona ná mázáć, y dáć temu oschnąć nie obmywáiąc, áż sámo przez się wszytko opádnie, nie dawáiąc mu leżeć.

2. Załoz koniowi dwá powrozy ná szyię, dayże iednemu zá ieden koniec ćiągnąć, sam zá drugi ćiągniy, á daw go ták bárdzo, áż się powáli: opuśćże ná chwile, áż záś powstánie á czyń co kilkákroć.

3. Záprząż koniá w co ćięszkiego, á niech ćiągnie áż dobrze spotnieie, osusz go potym y wycudź, á to też czyń kilkákroć.

4. Pomaż wędzidłá łáynem człowieczym, á włoż w ustá koniowi, záćiśnisz mu dobrze nozdrzá, áże pryśnie, potym mu day owsá z niedśpiałkiem świeżym.

5. Uwierć trzy cebule, á włoż ie w pułgár-

cá, wi-

cá winá białego, leyże koniowi w gárdło áż wſzytko połknie, potym iedź ná przeiażdżkę wiodąc go podle koniá, nie dawáiąc mu áni ſtać, áni pić długo po tym trunku.

Ná ochwat wietrzny.

1. Ná ten ocwat drudzy toż tuſzą iáko y ná wodny. Ale oſobliwie, day mu krwie upuścić ze trzech żył między oczymá ábo uſzymá á ieśli w to kowal nie potráfi, wetknąwſzy y w to y w owo nozdrze laſkę iáką ſurowego drzewá ná pálec grubą, ná końcu nákárbowáną, kręć ták długo, áż ſię mu z obunozdrz krew dobrze puści, nie dáley iednák tę laſzczkę wtykáiąc, iedno ná pare pálcow niżey oká.

2. Mydłá uſtrugawſzy kilká czopkow ábo gałek, wpychay w gárdło, żeby koń połknął, ábo mydło roſpuścić z winem białym, y wlać w gárdło.

Ná ochwat żytny.

1. W wiedź go w wodę zimną, áż ſię wſzytek obleie, á trzymay go w niey z godzinę, potym ná nim iedź ábo biegay áż ſię zápoci, á potym nim rob. Po onym zápoceniu day mu záciąć po dwuch żyłách u obudwu nog, iednę po iedney ſtronie, á drugą podrugiey.

2. Miewa też koń ochwatne trzy prążki ná nośie: w tey śrzedniey námacawſzy goreczkę przekol ią puſzczádłem, á day krwi iść.

Ná wſzelki ochwat.

3. Po-

3. Pożnieyszych czasow doszli tego, iż ochwacony koń z ktoreykolwiek przyczyny wzwyż pomienioney, w pięttkach u nog, pod sámym długim włosem ábo li kosmáćiną, miewa iáko pęcherze iákie, wodką żołtową nábráne. Przerznąwszy tedy ostrym nożem obyczáynie skorę, wymi ábo wyporz całkiem tę pęcherzynki, á sol z miodem prząsnym y z mąką pszenną zmieszawszy przykładay, áż się te ránki zgoią, strzegąc ich od wilgotnośći.

O Zołzách.

1. Weźmiey sádłá stárego, y tyle rozchodniku, utłucz to wespoł, á usmáżywszy, ná płacie sukiennym rozmaż przykłádáiąc iáko náćiepley znieść może ná te guzy do dni kilku, áż mu się zmiękczą. Potym czosnku nátłucz z sádłem stárym, á náśiekawszy guży puszczádłem, przyłoż to ná nię ciepło: czyń to áż się dobrze zbiorą y wyćiekną. A w chorobie tey warz iárę żyto w wodźie, kłádźże koniowi w iakie niecki ná ziemi, áby pochyloną głową iadł, tákze y oney iuchy nie wylewáy, że ią tákże po iedle ábo przy iedle wypiie.

2. A żeby że wnętrza tym prędzey wychodźiły, rozbiy cztery białki iáiowe, wsyp łot ieden tłuczonego kádźidłá, umieszawszy wespoł, wley w gárdło, czyniąc to kilkákroć.

3. Gdźie się kolwiek zołzá uczyni, pomázuiąc dziegćiem ná wierzchu sámym co dźień,

zbierze

zbierze ſię nadobnie y roſpuknie: lecz gdy ſię otworzy, pomázuy ią miodem przáſnym z mąką ięczmienną mieſzanym, á ná koniec octem ćiepłym przemyi.

4. Wźiąć máśći Dyátiliey 2. łoty oleyku Bobkowego 1. łot, masłá przez ſoli 2. łoty, zmieſzáć to wſzytko weſpołek, y námázáć koniá pod gárłem ná ſłońcu od uchá do uchá, y trzymáć go z godźinę, puśćiwſzy mu krew z poprężnić z obu ſtron.

O ſpleceniu końſkim.

1. Zá świeżá poſtrzegſzy iż ſię koń ſpleczył, podwiąż mu zdrową nogę poſtronkiem, á ſtoiącego ná obrázoney, obracay záćináiąc koniá ná tę ſtronę z ktorey nogá boleie, áż ſię koń zápoći: Potym oſuſz go dobrze, á day mu záćiąć żyłę przy łopátce chorey, ktorá ſpleconą zowią.

2. Kolánem nátrąć mu plece z prodku, y z boku żeby w ſwą miárę zaśię wpádło, ábo ſzydłem zákol práwie przećiw ſtawowi oney łopátki: ábo niech ná nim przez głębią płyną. á potym day mu záćiąć żyłę między kopytem, á między kleiem, żeby z niey krew dobrze ſzłá.

Iuſſe gdy iuż nogą oćiekáć pocznie.

1. Weźmiy śiemienia lniánego, ſtárego ſádłá y oleiu, uſmaż poſpołu, á náćieray ćiepło łopátkę, y około wſzędźie.

2. Zágrzawſzy trochę konia iázdą, day mu żyłę

żyłę pleczną záciąć, żeby dobrze krew ſzłá, do ktorey záraz zá świeżá wbić iáiec pięć, á mąki pſzenney przymieſzać, y oliwy trochę, żeby iáko ćiáſto rzadkie było: pomażże tym wſzytkę plec y nogę áż do kopytá, około ſtáwow zwłaſzczá co naygrubiey, nie obmyway do trzećiego dniá, á obmywſzy wodą ćiepłą, námaż mu Barſkim mydłem z gorzałką, y niech ták ſtoi dźień y noc, potym przeieżdżáć go trzebá.

3. Ná oſtátecznieyſzy rátunek po wſzytkich lekárſtwách ten tylko zoſtawa, záwleczenie włośienia, y ták długo onego niewyimowánie, áż ſam przegniie, y ráná ſię wyczyśći, ktory iáko záwodzić, káżdy to niemal kował umie dobrze.

O zátrzymániu wody y kámieniu w nerkách y pęcherzu.

1. W proſtym zátrzymániu wody, wprowádźić koniá do obory ná gnoy owczy, gdźie poſtáwſzy z pułgodźiny, puſzcza rad wode.

2. Slaz wárzony w wodźie dżdżowey, ábo y w proſtey, pomocny ieſt, gdy wode przecedźiwſzy, a z miodem oſtudźiwſzy daſz koniowi wypić.

3. Nátłucz bobku z imbirem, zmięſzay gowinem z piwnem, uwarz dobrze, gdy oſtygnie, wley koniowi w gárdło po grzeble.

4. Weźmiy zdźbło ſłomy cáłe, okręć ie włoſem końſkim z ogoná, á wetkniey koniowi w korzeń iáko naygłębiey: á gdy tám chwi-

lę będźie, wyimi, á zá nim wnet ſię y wodá rzući.

5. Nietoperz przywiązány ſuchy w woreczku płoćiennym, koniowi mocz wzruſza, á czyni toż y inſzemu bydłu.

6. Wźiąć naśienia dryakwie polney, uwárzyć z wodą y pić dawáć.

Ná wſzeláki e párchy.

1. Dźiegćiu zmieſzay z śmietáną ſłodką, soli tártey przydáć, á uwiązawſzy koniá wyſoko żeby ſię trzeć nie mogł, námaż wſzędźie gdźie párchy záśięgły.

2. Gdy ſię párchy rozſzerzą y moc wezmą, uczyń ták: Zágrzey w kotle ſmoły żeby áż goręca byłá, á obáliwſzy koniá ná ziemię, połeway że te mieyſcá gorącą ſmołą y puść ná paſzę ábo w ſtáyni wolno, y ták ſię koń wytrze y wychodźi ſtára ſię śierć złupi, á nárośnie nowa.

Kopytá roſpádnienie.

1. Rozbierz mu rog ná ſámey roſpádlinie, ieśli ieſt w pośrodku ábo z dołu, iáko nayſzerzey z obudwu bokow áż do żywego, á zmieſzawſzy śiárkę z kozłowym łoiem záſkwarz, y day go podkowáć, bo lepiey rog ná podkowie odraſta, á pod podkowe nábiy uwierćiánego naśięnia konopnego zmieſzánego z białkiem iáiowym. Ieśli też roſpádliná od kleiu z wierzchu będźie, przypalże onę żelázem roſpalonym, żeby ſię rozſzerzyłá, á

choćia

choćia y do krwie, nic nie wádźi, zálewayże ten raz oleykiem śiárczánym, á w niedoſtátku ſámą śiárką záſkwarz; á łoiem zámázuy: dobry też y oleiek z terpetyny, ábo z żywice proſtey domowey. To uczyniwſzy używay tego.

2. Gryſzpánu tłuczonego, zmieſzay z miodem práſnym, y z białkiem iáiowym, á przykładay tylko poki ſię wyczyśći mieyſce ode krwie, y zbieleie.

3. Náśienie Koźiorożcowe, zowią ie *Fœnum Græcum*, y naśienia lniánego zárówno utłucz, á uſmaſz w ſkopowym, ábo w koźim łoiu, przydawſzy nieco miodu praſnego, á przykładay ciepło, nietylko ná roſpádlinę, ále y ná wſzytko kopyto.

4. Po otworzeniu nożem kowálſkim roſpádliny, weźmi ſoku z źiela, ktore zowią Dziewánná, á przymieſzay do niego *Ceruſi* z Apteki, y nápchay: bo to ściſka y wyſuſza w ránie złość z wierzchu: iednák odwilżay czym inſzym.

Pięłki roſpádnienie.

1. Roſpádnienie pięłki, ktora z wielkim bolem przypada, nie potrzebá tám rozbieráć do krwie, gdźie ſię poſzczepáło, tylko rog ſzpêtny á ſtwárdźiáły rozebráć, żeby w ránę máśći y co podobnego kłáść ſię beſpiecznie mogły: á záſię z obudwu ſtron roſpádliny, po bokách pięłki ſámey trzebá dla rozroſtá-

nia kopyto wybráć prawie dobrze, máło áż nie do żywego, á ukowáć koniá podkową szyrszą niż sąm rog, ná záwiiániu z obudwu stron szeroko, piętkę zákrywáiącą grubszą nád zwyczay pospolity, żeby koń nie ná piętce, ále ná podkowie stáć bespiecznie mogł: nie ślepa ma być iednák podkowá, ále ku końcowi otwarta dla przykłádánia w rospádlinę. Ták rozebrawszy nápuszczay oleykiem śiárczánym ten raz, á co raz po nim záskwárzay łoiem skopowym álbo kozłowym, odwilżáiąc rog ze spodu y z wierzchu. A postrzegáiąc żeby kopytá nie obmoczył, y w pracy nie był: łácno y prętko oprocz inszych lekarstw wygoić się może. Możesz też oliwy z woskiem iárzęcym wziąć y máśći topolowey zárowno, zmieszay, á tym pomázuy wszytko kopyto po dwá rázy ná dzień.

2. Weźmiy Modrzeiowey żywice, Gryszpánu, Háłunu, oleiu, lniánego, wszytkiego zárowno, usmaż to wespoł, á nápoiwszy báwełnę, ábo zgrzebi lniáne miękkie, nápuszczay w rospádlinę.

3. Oliwy, soli, winá, octu weźmi zárowno, przyłoż ktemu łáyná końskiego świeżego, á uwarz gęsto, y przywiiay ná zły raz.

Kopytá schuinie, stwárdzenie y odrastánie.

1. Day wykopáć dołek ná stáyni w dłuż głęboki ná piądz iednę, á szeroki y długi według uważenia, żeby koń dwiemá nogámi w nim

stawáć

ſtawáć mogł, nákładzże weń krowieńcá, á niech ták poſtoi ztydźieć. wybrawſzy mu rog do żywego pierwey, odwilży mu ſię y wyrattáć pocznie.

2. Weźmiy oliwy, y woſku iárżęcego, y łoiu kozłowego roſpuść, á námázuy kopyto wćieráiąc ćiepło, wybrawſzy pierwey rog dobrze. Máść też Topolowa y ſámá przez ſię ieſt pożyteczna ná to.

3. Nátłucz świeżych Rakow zê lniánym náśieniem, á z miodem práſnym, uczyńże koniowi bot ſkorzány, á włoż tę máteryą weń y obuy koniá po wybrániu rogu, gdyż to záwſze uprzedzáć ma, y záwiąż żeby nie ſpádło.

4. Nátłucz korzenia ślazowego, námieſzay go z oliwą, ábo ze śmietáną, wley koniowi w bot, á niech wnim ſtawa.

5. Rozwarz Bob w wodźie, á z miodem przáſnym zmieſzawſzy, iáko plaſtr námázawſzy ná płotnie grubym, przykładay do rogu.

Kopytá odewſtánie od mięſá.

1. Zrozmáitych przyczyń to przypada ná koniá. Lecz w tym wielkiey oſtrożnośći potrzebá, upátruy zá czáſu, ieśli w obłamániu rogu do żywego nie doſzło, á ropić ſię nie záczęło. Iákoż ſkoro ſię co tákowego poſtrzeże, rozebrác rog áż do żywego, y gdzieby ſię ropá ukázowác poczęłá, żeby między kopytem á żywym zákráść ſię nie mogłá. Ie-

śli tedy odrázi sobie, tym go rátuy po otworzeniu rogu, ábo rány; bowiem gdy iuż kopyto zleźle, trudne porátowánie. Mąkę ięczmienną uwarz w wodźie, tym obwiiay rog ćiepło, á odeymuiąc dla przykładánia świeżego náparzay gębkę, ábo chustą zwinioną, wodą w ktoreyby wrzał ślaz z rumienem.

2. Abo weźmiy otrąb pszenicznych, usmaż z oliwą, ábo z łoiem przetapiánym iákimkolwiek, á przywiiay ćiepło. Gdźieby się też ropá pokázowáłá w ránce, tę przemyway octem z solą, zásypawszy trochą Gryszpánu, ábo háłunem spalonym, żeby się nie szerzyło á wychędażáło; y łoiem kozłowym zásklwarzáiąc prętko się goi, tylko żeby nie był z mieyscá ruszány.

3. Weźmiy oliwy, ieleniego ábo kozłowego łoiu po pułfontá, żywice z modrzewiny łoty trzy, á w niedostátku terpetyny, rospuść przy ogniu, á uczyniwszy iáko máść nápuszczay warz, y námázawszy ná chuśćie, obwiiay miásto plastru.

4. Iáiec weźmiy kilká, á rozbiy całkiem, á zmieszawszy zpopiołem ćiepłym, obwiń kopyto wszytko z dołu y z wierzchu.

5. Warz mocz człowieczy z łáynem końskim długo bárdzo, á przymięszawszy otrąb pszennych, obwiiay iáko plastrem wszytek rog: wyćiąga to wszeláki bol z kopytá y gorąćość przypádłą.

6. Łáy-

6. Łáyno końſkie wypłocz dobrze w wodźie, á co ná dnie zoſtánie, z białkiem iáiowym zbiwſzy, pod podkowy nábiiay, y zwierzchu rog obwiiay.

O Zátretowániu.

1. Ná zátretowánie, áby ſię potym kopyto nie záropiło, ſkoro ono poſtrzeżeſz, zárázem iáko naylepiey krew wyćiśniy ręką, á octem z ſolą przemyi, á ná noc grzankę ze rzánego chlebá upiekſzy przyłoż: názáiutrz zámąć pſzeniczney mąki z białkiem iáiowym, á przyłożywſzy, do trzećiego dniá zániechay.

2. Weźmiy owczych bobkow, oleiu lniánego, octu twárdego, Máiowego máſłá, utłukſzy bobki roſpuść w tym dobrze, iż będźie iáko máść, rozmáżże ią ná chuſtę, á tym nogę y zatręt obwiń. Potym uwoſzczywſzy dobrze płotno záwiń po wierzchu, żeby wodá nie doſzłá, zwłaſzczá ieślić w drogę iecháć przyidźie.

3. Weźmiy ćiepłego chlebá z piecá wyiętego á, zmieſzawſzy z ſolą, przywiń codźień świeżego, áż ſię zgoi. Inśi też tylko błotem obkłádaią, coraz ponawiáiąc gdy oſchnie.

4. Pod raną wykárbowawſzy nożem kowálſkim, żeby ropá ſchodźiłá ná doł, wymiy ránę octem ćiepłym oſolonym: á zbiwſzy białku z háłunem, przyłoż przez noc, názáiutrz záſkwarz łoiem kozłowym, á muśiſzli w drogę iácháć, ſmołą czarną po wierzchu záſmoł ćiepło,

ćiepło, by wodá nie doszłá.

5. Ieśliby też ráná się záplugáwiłá, ábo zá. ropiłá z niepostrzeżenia, ábo z zástárzenia, otworzywszy rog pierwey około niey, po przemyćiu octem, grynszpanem zásypuy, á słoniną przetapiáną ná wodę zimną, zámázuy.

O zágwozdzeniu ábo zakłoćiu do żywego.

1. Wybieráć trzebá po usnalu rog práwie dobrze, y otworzyć áż do żywego mięsá: bo skoro tám doydźiesz, wnet się krew pokaże od zákłotego gwoźdźiá, záczym ieśli świeże zábićie y ropy nie mász, mniey rozbieráć kopytá, ieśli też iuż zástárzáło, y ropá płynie, muśi się dobrze otworzyć, żeby ropá między żywym á rogiem nie zákrádáłá się. Potym przemyi octem z solą, á záley oleiem z woskiem rospuszczonym y zásmol zwierzchu, ieśli w drogę iecháć muśisz, smołę z śiárką zmieszawszy, przybiwszy podkowę ná suknie.

2. Po wybrániu do żywego, śiárką z smołą, á łoiem zaskwarz, y iedz w drogę. Drudzy też zásypuią ránę pieprzem długim, á żywicą záskwárzáią z łoiem kozłowym.

3. Oleykiem z żywice upalonym ábo z terpetyny, ábo z dzwonkowym oleykiem, nápuść gorąco w ránkę: tákże obmoczywszy trochę báwełny, wetkay w nię, á záskwarz zwierzchu czymkolwiek.

4. Ieśliby też zápalenie było w rogu y w ránce, białkiem iáiowym z hálunem ná zgrze-

biách

biách obwiiay kopyto, abo innemi rzeczámi chłodzącemi, iáko drożdżámi z pácyną.

5. Iáiowy białek zmieszay z wapnem y z solą á przywiiay.

6. Weźmiy miodu prásnego, żywice, wosku, kádzidłá, uczyń máść rospuściwszy, á wpuść w ránkę, wnet onę zgoi.

7. Tráfia się też, że za wielką nieopátrznością między kopytem á żywym, ropá záchodzić pocznie, y rog odstawáć: w tym postępuy lecząc, iáko masz wyżey o odstawániu kopytá ábo zároplieniu.

O wypadániu ogoná, y odrastániu włosow.

1. Kiedy ná końcu sámym ogoná włosy wypadáią, koń bárdzo się oszpeca. Przeto przemywáć trzebá ogon moczem człowieczym, y oskrobáć, ieśli są iákie strupy, często potym námaczáć winem z oliwą zmięszánym, abo czymkolwiek niżey opisánym. Twierdzą że pomázywáiąc sádłem psim, y liśim, bárdzo máią włosy odrastáć.

2. Weźmi korzenia ślazu leśnego y łopianowego, warz w brzeczce piwney práwie dobrze, á tym zámaczay włosy y mieysce gołe.

3. Slazu leśnego y polnego, tákże liśćia kápuśćiánego zárowno wziąć, á uwárzywszy w wodzie, oną często przemywáć.

4. Spal pápier, á proch ten zmieszay z másłem młodym niesłonym, y námázuy.

5. Od trzćiny ktora ná błoćiech rośćie do-

ſtań korzenia, uſuſz, á ſpal náproch, z tego prochu uczyń ług z wody, w ktorey wrzał groch, ábo bob.

6. Uwarz naśienia *Fœni Græci*, to ieſt koziorożcá z naśieniem lniánym ile rozumieſz w winie, á zmaczay mieyſce ogolone ábo ogon codzień po dwákroć, prętko włoſy odraſtáią.

7. Weźmi martwych pſzczoł co w miedźie pozdycháią, gliſt ziemnych tylo, ſpal weſpoł w gárcu nowym, y zetrzyi ná proch, zmieſzay ten proch z máſłem Máiowym nieſolonym, á gołe mieyſcá tym pomázuiąc, pewnie poraſta.

3. Wodká też palona z miodu práſnego, ták iáko on z ulow wybieráią, nayprzednieyſza ieſt ná odraſtánie wſzelákich włoſow, u bydląt y u ludźi.

Ná Gurdziel.

1. Gurdźiel ieſt wrzod ktory ſię ná ięzyku czyni: ná to weźmi w chuſtę łáyno człowiecze świeże, przywiąż do wędźidłá y włoż koniowi w gębe żeby żwał, przed obrokiem y po obroku do kilku godźin.

2. Weźmiy ſłoniny ſtárey, wyſmaż z niey ſmálec, przyłoż miodu kniemu od ſtárych pſzczoł czerwonego, to ieſt rdzáwego w plaſtrze, wſyp też pieprzu tłuczonego, y piątą część niegáſzonego wapná, roſpuść przy ogniu, á tą máśćią námázuy rány ná ięzyku,

áż

áż ſię zgoi, nie kłádąc w gębę munſztuká.

3. Weźmiy miodu práſnego, á uſmaż gryn-ſzpanu w nim, tez mu máść ná ięzyk przykłáday w rány częſto, á zgoi ſię. A pod ten czás trzebá mu dawáć otrąb pſzennych miáſto obroku, żeby ięzyká nie obrażał.

4. Nápuſzczay ten uraz oleykiem śiárczánym, á zgoi ſię pieknie.

Ná dźiwe mięſo.

1. Ale gdyby koń w iákiey ránie dźiwe mięſo miał, nápalże ſtarych podeſzw botowych ſtłuczże ie ná proch, ſtłucz kremu łáyno pśie białe ſuchę y proch ábo troſki kowálſkie, to wespoł zmieſzawſzy, tym prochem poſypuy dźiwe mieſo po kilkákroć zginie.

2. Też dobrze ná dźiwe mięſo, wárzyć w winie, ábo w wodźie śiemię konopne, á tą iuchą ránę wymywſzy, gryſzpánem poſuć, ábo palonym koperwáſem.

Zbieganie, ábo ſtárgnienie koniá.

1. Gdy koń záchoreeie z biegánia wielkiégo, ábo z trudu, iż y ieść nie może, muśiſz kniemu konowałá przywieść, iż mu żyłę zátnie, o ktorey kowale dobrzy naylepiey wiedzą: á ieśli mu krew nie pomoże, weźmi goryczki ośm łotow, ſoli dwá łoty, to ma być wſzytko miałko, á zgrzawſzy z winem, ábo z octem wiey koniowi w gárdło, á czyń to do dźiewiąćiu dni.

2. Dobrze też koniowi ſtrudzonemu ták pomoc

pomoc: zwárzyć małła wſypawſzy ſoli, á gdy przeſtygnie: wléy w nie kilká iay kokoſzych, ubiwſzy ie oſobno w garnku, potym weſpoł zmieſzawſzy, koniowi wley w gárdło, przyidzieć záś ku ſobie.

3. Koniá zbytnie przebiegłego y ſtrudzonego prętką, nagłą, y dáleką iázdą, ták porátuieſz, owſzem gdźieby ſię wietrznego obawiał w nim ochwatu, cáłą noc nie day mu ieść áni pić. Názáiutrz ráno, wźiąć dobre przygárzśnie żytá, trochę ſzáfránu tłuczonego, day mu z metną wodą pić. Ieſzcze lepiey gdźieby łáśicę pęcherz w tę wodę był włożony, á nogi mu obłożyć ćiepło, rozbiwſzy ktore iáie ze wſzytkim, y z ſolą.

Slinogorz.

Koniowi Slinogorz ábo wrzod w gárdle. Temuż gdźieby ięzyk ſpuchnął: Naprzod gębę y ięzyk ćiepłą wodą mu nágrzać potym wołową żołcią mu w gębie y ięzyk nátrzeć, á przytym nie dawác mu nic innego ieść, tylko ieczmień zmieſzány z ſáletrą.

Szaleńſtwu.

1. Koń gdźieby z bolu wielkiego głowy oſzálał, z obu ſkroni krew mu puśćić, á potym mu dáć świeżey ſłomy ieść ięczmienney z Łocygowym y z Opichowym liśćiem drobno pośiekawſzy, ábo ná śieczkę zrzezawſzy.

Krwáwemu mokrzeniu.

1. Koń gdzieby krwią mokrzył: żyłę mu zá-

ćiąć

ćiąć u moſzen, á uwarzyć żytá nápoły z otrębámi, po dobrey częśći, przecedźić, do tey wody wſuć miáłko utłuczonych łupin Gránatowego iabłká łot, á káżdy poránek ták wiele mu ćiepło dawáć pić, nie ruſzáiąc go kilká dni z máſztelni.

2. Abo wźiąć ſoku Rućiánego z ośm ábo z dżieśięć łyżek, y zmieſzáć go z winem á z octem, káżdego z oſobná wźiąwſzy, tákże po ośmi, ábo dżieśiąćiu łyżek, á weń wlać, czyniąc to przez ośm dni porządnie.

Wyrośliny koniom ná nogách.

1. Wypalić ie roſpalonym żelázem, ośrodki co naygorętsey záraz z piecá chleb rzány wyiąwſzy przyłożyć, á do trzećiego dniá nie ruſzáć. Potym odwinąć, á z wieprzowego ſádłá, ſoli, oliwy, y z prochu liśćiá Ieżynowego máść uczynić, ktorą ná to plaſtrowáć, á tylko w tydźień odnawiáiąc, áż ſię zágoi, doświadczona.

Koń gdy ćiáłá nie bierze.

Koń gdyby ná ſię nie mogł bráć ćiáłá, choćiaby doſtáteczny obrok miewał, daway mu otręby z przenicą nápoły, á miernie prácuy nim, poprawi ſię wrychle.

Gdy linić nie może.

Biegay ná nim áż ſię dobrze zápoći, dayże mu wnet w ſzyi żyłę záćiąć, ułap onę wſzytkę krew, pomaſzże go nią, á gdy ſię ná nim zeſchnie, tedy ią wycudź, á od tychmiaſt pocznie linieć. Szerść.

Szerść Odmienić.

A ieślibyś mu ſzerść odmienić chćiał, ná mieyſcu niektorym, gorącą żołćią kozią ták długo pomázuy áż ſię odmieni, á iáko będźieſz chćiał ták ią zoſtaw. Abo weźmiy ćiáſtá ięczmiennego, włoż go w twárdy ocet, á śiárki przyłoż, warże to dobrze, á potym mu ćiepło przykładay gdźiebyś inney bárwy ſzerść chćiał mieć, uczyń to ták długo áż ſię przemieni.

Muchy áby koni nie kąſáły.

Weźmiy liśćia bań wielkich, utłucz á wyćiśni z nich ſok, tym pomáczay koniá, á owad nań nie pádnie, *Cardinus* piſze.

Ná robactwo w ſadnie ábo w rànie.

Ziele Rdeſt uſuſzywſzy w ćieniu, utłucz ná proch á záſypuy, zárázem wypádną. Grynſzpánem záſypuiąc, ábo wapnem niegáſzonym, toż morzy y wypędza.

Rupie y gliſty wielitách.

Rozne gliſty y robaki rodzą ſię w ielitách końſkich, ktore one przegryzywáiąc, częſto y nágley śmierći przyczyną bywáią, á z tych znákow one poznáć możeſz: gdy chudnieie koń, ſmutno ſtoi, z żyma ſię, nogami zádniemi w brzuch ſię biie, brzuchem ſię trze gdźie może, głową obraca to ná ten to ná ow bok, gębą chwyta boki, grzbiet, pierśi, á czáſem y ogoná: temu ták zábiegáć.

Weźmiy iáłowych ſkorup, wydáwſzy zewnątrz błonki z nich, uſuſz ſáme ſkorupy dobrze,

brze, á utłucz miałko, weźmiſz też y troſk od kowalá czwartą część, też ie utłucz ſubtelnie, pieprzu tártego piątą część, rozmieſzay to z octem dobrym, y z gorzałką, á zágrzawſzy wley w gárdło.

2. Weźmiy krety ſuchey, zmieſzay z winnym octem, á day wypić ćiepło.

3. Nákray chrzánu drobno, poſol go dobrze á daway koniowi w owśie, áż ozdrowieie; á miáſto chrzánu y rzodkiew ſię zeydźie.

4. Warz krwáwnik z ośikową ſkorą w occie mocnym, á ochłodźiwſzy wley w gárdło.

5. Weźmiy pſzennych otrąb przygarśći dobre, wmieſzay śiárki tłuczoney łot ieden, daway po trzy dni ná czczo, á ozdrowieie.

6. Weźmiy garść liśćia kápuſtnego, garść mięty, ſtłucz w moździerzu, ábo w ſtępie, przyley octu dobrego, á wyćiſnąwſzy ſok day koniowi wypić.

7. Wárzyć żyto we dżdżowey wodźie, áżby dobrze zmiękło, y ono z obrokiem dawáć, tąż wodą z inną mieſzáiąc pić.

Poſtrzału dobyćie.

1. Gdyby ſtrzáłá ábo co innego w koniu zoſtáło, utłucz trteć naylepiey z ſádłem ſtárym á to ná ránę przykłáday, ieśli żeláżo, tedy Mágnes ktemu naylepſzy, gdy go do rány przytknie: ále pierwey trzebá w ránę wlać ſoku rućiánego, y tym ią dobrze pomázáć, dla kámiennego iádu.

2. Ale

2. Ale gdy drzewo uwiąźnie w ránie; nátłucz z octem iądr Włoskich orzechow, á tych usmáżywszy wespoł przykładay, wynidźieć zlekká: á gdy się tákowa ráná zápali, iż się w nię ogień przyda, weźmisz ługu ostrego, á tyle oliwy weń, ubiy dobrze wespoł, á w tym knot maczáiąc w ranę go kłádź á po wierzchu tákże chustę zmaczawszy pokić tu osycha, y knot w ránie poki ogień iesżcze iest.

Item. *Ná Wyćiągnienie z rány drzewá.*

Woł gdy w południe, abo w odwieczor bywa przypędzony, przeżuwa znowu leżąc, co gdy obaczysz, wetkniy mu w gębę ku gárdłu rękę, á uchwyć tey trawney zielonośći, á przykładay ćiepło do rány, wyćiąga to y drzewo y żeláźo powoli.

Koń gdyby zźiąbł.

Weźmiy Ruty á uwarz iey z Mástyką y z miodem, wleyże weń ćiepło, przyidźie záś ku sobie.

Moczu często pusczánie.

Poy koniá po kilkákroć wodą tą, ktora stoi w grubách gdźie glinę kopáią, zwłasczá gdy dżdżowá wnet mu pomoże. A w niedostatku oney, nápaway wodą z gliną práwie cudną zámoczáną, przysypawszy do tego z garść mąki ięczmienney.

***

